

Arhimandrit Vasilios Papadakis

STRĂJERII ORTODOXIEI

Luptele monahilor
pentru apărarea Ortodoxiei

Traducere din limba greacă de
monahia Magdalena Niculescu

**Prezentarea cărții într-un articol publicat de
părintele Gheorghe Metallinos în jurnalul
„Orthodoxos Typos” („Presa Ortodoxă”), 4.04.2003**

„Cu mare bucurie și adâncă emoție am primit ediția de față, o valoroasă sinteză și o contribuție însemnată oferită pliiromei Bisericii noastre. Monahii scriu despre monahism, unind într-o cuprinzătoare și documentată mărturie trăirea cu mărturisirea, experiența nevoinței duhovnicești cu o cunoaștere profundă a istoriei și a teologiei noastre. Desigur, latura științifică nu este absolutizată, dar nici ignorată. Dincolo de miresma vieții de sfințenie a Părinților, pe care o respiră, cartea, fundamentată pe un studiu atent și stăruitor, poate fi întrebuițată de asemenea în scopuri științifice, oferind în acest sens o mărturie argumentată și solidă [...]

[...] Credem că cititorii prezentei ediții se vor zidi duhovnicește și vor primi întărire în lupta și în propria mărturisire adusă în epoca noastră năpădită de erezii, între care și atât de prețuita – uneori – erezie a teologhisirii noastre «academice», aflând scăpare și mângâiere în mărturisirea luptătoare – și tocmai de aceea mucenicească – a adevăraților monahi care au viețuit de-a lungul veacurilor.”

Traducerea din limba greacă
a fost realizată după originalul:

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΑΣ
ΡΕΘΥΜΝΟΝ 2008

© Editura Egumenița pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VASILIOS PAPADAKIS, arhimandrit
Străjerii Ortodoxiei : (luptele monahilor pentru apărarea
Ortodoxiei) / Arhimandrit Vasilios Papadakis. - Galați :
Egumenița, 2015
ISBN 978-606-550-210-9

281.9

Prefață la cea de-a doua ediție

Cu ajutorul lui Dumnezeu, purcedem la cea de-a doua ediție a studiului de față, cu tema „Luptele monahilor pentru apărarea Ortodoxiei”. Înainte de toate, doresc să-i mulțumesc călduros Înaltpreasfințitului Antim, Mitropolit de Rethimno și Avlopotamos, care a binecuvântat reeditarea cărții.

Aș dori, de asemenea, să dedic acest studiu cuviosului meu Stareț, Părintele Gheorghe Kapsanis, egumenul Sfintei Mănăstiri Grigoriu din Sfântul Munte Athos, care unind o aleasă duhovnicie cu experiența și pregătirea teologică sistematică, ne-a fost nu numai dascălul și îndrumătorul, dar mai ales cel care ne-a insuflat de fiecare dată în strădaniile noastre literare.

Viața sa mărturisitoare și calea parcursă ca egumen aghiorit constituie imboldul cel mai viu și prielnic pentru o carte cu un astfel de conținut. Cu adâncă smerenie și un mare discernământ izvorât din aceasta, Părintele Gheorghe, fără a se abate nici la dreapta, nici la stânga, nici spre exces, nici spre lipsă, ține binecuvântata cale de mijloc a Sfinților Părinți și Mărturisitori ai Bisericii noastre.

Cu totul neîntâmplător este, desigur, și faptul că aceste puține rânduri au fost scrise în ziua

praznuirii Sfântului Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului, căruia și Părintele Gheorghe îi poartă o evlavie aparte, și i-a închinat, de altfel, multe dintre omiliile și studiile sale scrise.

Aș dori să mulțumesc de asemenea Sfintei Mănăstiri Grigoriu, care mi-a dat binecuvântarea pentru reeditarea studiului de față, precum și tuturor părinților mănăstirii, care și-au adus contribuția, fiecare în felul său, la apariția primei ediții publicate în 2003. În final, doresc să-i mulțumesc în mod deosebit și să-mi exprim recunoștința față de cel care îmi este, după Starețul meu, cel mai prețuit dascăl, ieromonahul Luca Grigoriatul, care împreună cu Starețul și-a asumat revizuirea teologică a volumului de față.

Consider că prezenta ediție se va dovedi de folos atât monahilor, cât și fraților noștri din lume, pe care îi va învăța nu numai atitudinea militantă pentru cauza Ortodoxiei, dar în același timp le va spori și râvna în nevoința pentru virtute și pentru mărturisirea credinței noastre în Dumnezeu.

La praznuirea celui întru Sfinți
Părintelui nostru Grigorie Palama,
4 martie 2007

† ARHIMANDRII VASILIOS PAPADAKIS

Cuvânt înainte

În Răspunsul Enciclic al Sinodului din 1895 de la Constantinopol către papa Leon al XIII-lea, se spune printre altele: „De durere și mâhnire adâncă este cuprins tot sufletul cel bine-cinstitor și ortodox, râvnitor în chip nemincinos al slavei lui Dumnezeu, văzând pe urătorul binelui și cel dintru început ucigaș de oameni, cum, din pizmă pentru mântuirea neamului omenesc, nu încetează să semene de fiecare dată în țarina Domnului buruieni de tot felul, amestecându-le cu grâul. De aici au răsărit încă de la început în Biserica lui Dumnezeu neghinele eretice, care au vătămat și vatămă în multe feluri mântuirea neamului omenesc și care ca niște semințe rele și mădulare putrede sunt retezate pe bună dreptate de fiii Bisericii Ortodoxe și Sobornicești a lui Hristos”.

Într-adevăr, ereziile sunt buruienile pe care cel viclean le seamănă în țarina Bisericii spre a zădărnici mântuirea oamenilor. În lupta pe care Biserica a dus-o dintotdeauna împotriva acestora, monahismul a jucat un rol însemnat.

Monahii părăsesc lumea pentru dragostea lui Hristos, pentru a petrece o viață creștinească – pe cât cu puțință – desăvârșită, pentru a pune în practică Evanghelia fără compromisuri. Cum ar

putea îngădui aceștia, prin urmare, ereziile, care hulesc Preasfânta Persoană a Domnului, învățătura sau Biserica Lui? Sau cum ar putea rămâne nepăsători când este în primejdie credința?

Îmi amintesc de bătrânii aghioriți care ne spuneau: „Dacă nu ne împotrivism abaterilor în cele ce țin de credință, pentru ce mai păzim aceste stânci?”. Îmi amintesc iarăși că până și cei mai puțin școliți dintre monahi își întemeiau sfaturile lor practice pe dogme. Întrebându-l odată pe Starețul Paisie care ar trebui să fie atitudinea noastră față de problema ecumenismului, mi-a răspuns: „Dogmele nu intră în C.E.E.”.

Această scrupulozitate dogmatică a monahilor nu era pur și simplu tolerată de Biserică, ci Biserica însăși, în lupta ei împotriva ereziilor, se sluzea de ajutorul monahilor și le cerea acestora sprijinul.

De o astfel de scrupulozitate au dat dovadă și monahii aghioriți, din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre. Părinții aghioriți i-au muștrat pe latino-cugetători prin jertfa vieții lor. Sfântul Grigorie Palama a izbăvit Ortodoxia de viforul învățăturii apuseanului Varlaam. Sfântul Nicodim Aghioritul a apărat credința ortodoxă în perioada turcocratiei. Sfântul Cosma Etolianul, cel întocmai cu Apostolii, și el aghiorit, a apărat popoarele ortodoxe de islam și pro-

¹ Comunitatea Economică Europeană. (*in trad.*)

povăduia că în afară de Ortodoxie, toate credințele sunt false.

Aceeași tradiție și aceeași atitudine o continuă până astăzi monahii aghioriți, de câte ori credința este în pericol.

Unii spun că monahii trebuie să se îndeletnicească doar cu rugăciunea și cu lucrarea launtrică a trezviei. Această concepție nu se întemeiază însă pe cuvintele Domnului, Care le cere tuturor ucenicilor Săi să-I mărturisească Numele cu îndrăzneală, tot astfel cum nu-și află temeiul nici în Istoria Bisericii.

Desigur, monahii nu propovăduiesc credința. Aceasta este misiunea episcopilor și a preoților, așa cum o arată și rugăciunile din slujba hirotoniei. Monahii își mărturisesc credința și astfel îi învață pe oameni să creadă și să mărturisească ortodox. Când treburile merg bine în Biserică, monahii sunt datori să se dedice isihiei și să lupte prin nevoițe ascetice. În vremuri de abatere de la dreapta credință, însă, monahii au datoria să lupte cu discernământ, cu smerenie, cu ethos și cuget bisericesc, pentru ca să se păzească neatinsă „credința dată Sfinților, o dată pentru totdeauna” (Iuda, 3). De altfel, așa cum s-a spus, „vreme este să taci și vreme să grăiești” (Ecclesiastul 3, 7).

Deoarece datoria monahilor de a lupta împotriva inovațiilor în credință a fost pusă la îndoială, am dorit să întreprindem un studiu în istoria

și tradiția Bisericii spre a cunoaște deslușit care este calea Părinților, pe care noi înșine, de altfel, suntem datori să o păzim, „urmând dumnezeieștilor Părinți” (Sinodul al IV-lea Ecumenic). Această lucrare i-am încredințat-o părintelui diacon Vasiliios, monah în obștea Sfintei Mănăstiri Grigoriu², pe care îl cunoaștem ca un iubitor al studiului și dizertației pe teme de Istorie a Bisericii.

Studiul care ne stă înaintea este alcătuit în genul unui Sinaxar și face trimitere la pagini ale Sinaxarului, născând străpungere în suflet. Nu are acel caracter rece al dizertației științifice. Credem că acest duh se potrivește foarte bine unor lucrări de acest gen.

Încredințăm această lucrare pliiomei Sfintei noastre Biserici, rugând pe Domnul ca ediția de față să ne fie spre folos sufletesc atât nouă, monahilor, cât și fraților noștri din lume, pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale Sfinților Părinților noștri.

Egumenul Sfintei Mănăstiri Grigoriu
Sfântul Munte Athos
† Arhimandritul Gheorghe

Iulie 2002

² În prezent, Părintele Arhimandrit Vasiliios Papadakis este starețul Mănăstirii „Sfânta Anastasia Romana” din Rethimno. (n. trad.)

Introducere

1. Apariția, scopul și valoarea vieții monahale

A zis unul dintre Părinți: „Nu este neam sub cer precum cel al creștinilor; și iarăși: nu este (alt cin) întru dânsul precum rânduiala monahilor”³. Cele de mai sus exprimă viziunea Părinților cu privire la viețuirea cerească a monahilor, următoare celei îngerești, care înflorește și propășește până în zilele noastre, strălucind precum un far luminos în întunericului materialismului și al declinului vieții duhovnicești.

Monah este „cel ce și-a desfăcut mintea de lucrurile pământești și prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi și prin rugăciune se lipește statornic de Dumnezeu”⁴ sau, mai simplu spus, „cel ce petrece în afara lumii și cere pururea lui Dumnezeu să dobândească bunătățile viitoare”⁵.

³ Pavel Monahul, *Everghetinosul*, vol. III, pricina a doua, cap. 8, transliterare, diortosire și revizuire de Ștefan Voronca, Ed. Egumenița, Galați, 2006, p. 47.

⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Capete despre dragoste”, suta a doua, capul 54, în *Filocalia*, vol. II, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMO, București, 2008, p. 95.

⁵ Cuviosul Isaac Sirul, „Cuvinte ascetice”, în *Filocalia*, vol. X, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 252.

Încă din perioada precreștină s-au ivit înaintemergători ai vieții monahale de mai târziu: Îi amintim cu deosebire pe Prorocii Ilie, Elisei și Ioan Botezătorul, care s-au nevoit rătăcind „în pustii, și în munți, și în peșteri, și în crăpăturile pământului” (Ezrei 11, 38).

În continuare, chiar „Domnul Iisus, Cel mai presus de toată vătămarea, aflând vreme prielnică. Se retrăgea din mulțime și Se sălășluia în locuri pustii, arătându-le astfel cu fapta celor ce voiesc să cunoască folosul liniștirii”⁶. În același fel interpretează și Sfântul Ioan Gură de Aur obișnuința Acestuia de a căuta liniștirea: „Adesea Se retrăgea în munte și-și petrecea acolo toată noaptea în rugăciune, pentru a ne învoața că cel ce voiește să se apropie mai cu dinadinsul de Dumnezeu trebuie să se izbăvească de orice risipire și să caute vreme și loc fără de tulburare”⁷.

Dar și în propovăduirea Domnului nostru Iisus Hristos era prezent îndemnul la nevoiță: Se minuna de Ioan, nevoitorul pustiei, îi fericea pe cei săraci, pe cei ce plâng, pe cei ce flămânzesc (Matei 5, 3-6). La întrebarea tânărului bogat, a oferit ca povață pe calea liber aleasă a desăvârșirii, vinderea averilor și lepădarea lumii (Matei 19, 21).

⁶ Cuviosul Nil, *Ὅτι διαφερονσιν τῶν ἐν πόλεσιν...* (Despre aceea că cei ce se liniștesc în pustie se deosebesc de cei ce petrec în orașe), cap. 12, P.G. 79, 1076A.

⁷ *ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην...* (Comentariu la Evanghelia după Ioan), omilia 42, cap. 1, P.G. 59, 239.

În altă parte, îi ferește din nou pe cei ce-și părăsesc casele (*Matei 19, 29*) și aleg fecioria pentru a câștiga Împărăția cerurilor (*Matei 19, 12*).

Mai târziu, dumnezeiescul Pavel va aduce laudă fecioriei – ca una care cruță de necazuri –, lipsei de griji și propășirii și desăvârșirii în Hristos (*I Corinteni 7, 25-32*).

Părinții apostolici și apologeți vorbesc deja despre prezența nevoitorilor și a fecioarelor în Biserică. Mulți creștini își vindeau averea și o împărțeau săracilor, sau o puneau la dispoziția comunității, pentru ca apoi să petreacă în înfrânare și curăție, dedicându-se rugăciunii și studiului dumnezeieștilor Scripturi⁸. Origen spune că cei mai mulți creștini trăiau pe atunci într-o neînteruptă curăție⁹. Aceștia își săvârșeau nevoința lor osebită în cetăți sau sate, fără a-și părăsi casele lor. Către sfârșitul secolului al II-lea constituiau deja un cin aparte în Biserică. În perioada prigoanelor păgâne, mulți luau cununa muceniciei, în timp ce alții se împrăștiau, ca să revină mai apoi la locurile lor după încetarea persecuției. Aceste prigoane s-au făcut – pentru prima oară după Hristos – pricină a locuirii pustiei, chiar dacă într-o formă încă neorganizată.

⁸ Eusebiu de Cezareea, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, cuvântul 2, cap. 17, P.G. 20, 177AB.

⁹ *Κατὰ Κέλσου (Contra lui Celsus)*, vol. 7, cap. 48, P.G. 11, 1492.

În sens propriu, pustia a „înflorit” în perioada de pace și de strălucire a Bisericii. Pricina care-i făcea pe Părinți să-și îndrepte pașii spre locuri pustii este înfățișată foarte elocvent de Avva Dorotei: „*Au înțeles că fiind în lume nu pot dobândi ușor virtutea, și de aceea și-au iscodit și și-au ales lor o purtare străină, adică pe cea singuratică, și au început să fugă din lume și să locuiască în pustii, să petreacă în posturi, în culcări pe jos, în privegheri și în alte grele pătămiri, în lepădarea de țară, de rudenii, de bani, de avuțiile proprii; și, simplu spunând, și-au răstignit lor lumea*”¹⁰.

„*Nimeni – învață de altfel și Cuviosul Isaac Sirul – nu poate să se apropie de Dumnezeu decât dacă se depărtează de lume*”¹¹. Iar Sfântul Isidor Pelusiotul îndeamnă: „*Sau văzând, nu iubi, sau iubind, nu vedea*”¹², voind să spună, cu alte cuvinte, că atâta vreme cât petrecem în mijlocul celor sensibile, prin care suntem războiți neconținut, suntem datori să ne înfrânăm pofta cu multă tărie și luare- aminte și să nu cedăm acesteia. Întrucât însă, spune în continuare, biruința asupra feluritelor poftă este anevoie sau chiar cu nepuțință de izbândit, în acest caz trebuie să ne nevo-

¹⁰ „Diferite învățături de suflet folositoare”, *Învățătura I*, în *Filocalia*, vol. IX, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 461.

¹¹ Cuviosul Isaac Sirul, *ibidem*, Cuvântul I, p. 28.

¹² *Επιστολή ρογ'* (*Epistola 173*), cartea a cincea, P.G. 78, 1428B.

un spre a „nu vedea” și îndeobște spre o îngrădire a tuturor simțurilor.

Cel dintâi locuitor al pustiei și Părinte al monahilor a fost Marele Antonie, a cărui viețuire a atras curând mulțime de monahi (anahoreți)¹³. În continuare, Cuviosul Pahomie a adunat în jurul său mii de monahi și a pus bazele vieții chinoviale (de obște), având sub povățuirea sa nouă mănăstiri de monahi și două de fecioare¹⁴. Egiptul a devenit patria monahismului. De aici, mișcarea s-a extins în Siria, Palestina, Capadocia, Mesopotamia și în general în Răsărit, iar prin Sfântul Atanasie cel Mare a fost sădită și în Apus¹⁵.

Viața monahală avea la temelie fecioria, neagoniseala, ascultarea, îndepărtarea de lume, reaua-pățimire trupească și rugăciunea, virtuți considerate a fi condițiile de trebuință pentru tăierea patimilor și ancorarea la limanul cel liniștit al nepățimirii. Mulți monahi săvârșeau impresionante nevoințe în privegheri, posturi și înfrânări, și propovăduiau: „Dă sânge și ia duh!”¹⁶, având

¹³ Sfântul Atanasie cel Mare, „Viața și petrecerea Cuviosului nostru Părinte Antonie”, în vol. *Scrieri (partea a doua)*, I^oB 16, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1988, p. 201.

¹⁴ Παχωμίου εἰσαγωγικά (Cuvânt introductiv la Cuviosul Pahomie), B.E.P.E.S. vol. 40, cap. 4, p. 105.

¹⁵ D. Petrakakos, *Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ (Rânduielile monahale)*, p. 6.

¹⁶ „Pentru Avva Longhin”, în *Pateric Egyptian*, Ed. Sophia, București, 2011, p. 155.

convingerea că „Îngrămădirea sângelui pricinulește împrăștierea duhului”¹⁷. Această viețuire tăcută a monahilor, care păseau împotriva duhului materialist al vremii, era un glas tunător împotriva secularizării vieții în Biserică.

Nevoințele lor cu adevărat uimitoare i-au făcut pe Părinți să afirme că monahii țintesc spre cele mai presus de îngeri¹⁸ și că urmează căii Întâiului Mucenic Ștefan¹⁹. Astfel, Cuviosul Pahomie îndeamnă: „Frate, rabdă lupta monahului vitejește și fără prihană, ducându-ți viața în chip bineplăcut lui Dumnezeu, și vei avea părătie în ceruri cu mucenicii”²⁰. Mulți monahi, de asemenea, au primit mari harisme de la Dumnezeu: deosebirea gândurilor, cunoașterea pe de rost a Sfintelor Scripturi, străvederea, înainte-vederea, puterea asupra demonilor și a fiarelor sălbatice, darul făcerii de minuni, tămăduirile.

¹⁷ Avva Marcu, „Epistola către Nicolae monahul”, în *Filocalia*, vol. I, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2008, p. 384.

¹⁸ Cuviosul Macarie Egipteanul, *Ὁμιλῖαι πνευματικαὶ (Omiliile duhovnicești)*, omilia 6 (63) cap. 3, B.E.P.E.S. vol. 42, p. 50.

¹⁹ Sfântul Teodor Studitul, *Ἰαμβοὶ (Iambi)*, iambul 5, P.G. 99, 1781B; Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, Cuvântul IV, § 37, în *Filocalia*, vol. IX, *op. cit.*, p. 108, Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheza a XII-a*, § 2, în vol. *Cateheze (Scrieri II)*, trad. diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 168.

²⁰ *Περὶ Παχιομῶν καὶ Θεοδοσίων παραλειπομένων (Paralipomene despre Pahomie și Teodor)*, cap. 5, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 199.

Impodobiți cu toate aceste daruri uimitoare, era înțeles ca monahii să fie cinstiți cu laude de către Parinții cei mari ai Bisericii. Astfel, Sfântul Ambrosie cel Mare îi deosebește pe monahi de cîmul mirenesc și vorbește despre „două căi în viață | – Luna ulică, zic, mai măsurată și lumească, a nun-
tu în cealaltă, îngerească și necovârșită, a fecioriei”, proclamînd-o nemăsurat pe cea din urmă: „*Iar dacă cineva pe cea curată și mai presus de lume o ar-
te imbrațșat, deși calea aceasta decât cea dinainte este
mai apră și cu anevoie isprăvită, însă are dăruiri mai
numinate. Că pe rodul cel desăvârșit, pe sutime au
oltrădit*”²¹.

Dumnezeiescul Gură de Aur²² și ucenicul său, Cuviosul Isidor Pelusiotul²³, afirmă că fecioria este departe de nuntă precum cerul de pămînt și se deosebește de aceasta precum soarele de stele. Sfantul Grigorie Teologul îi laudă pe monahi, ca cei ce sunt „mai înțelepți decât mulți, despărțindu-se de lume și afierosindu-și viața lui Dumnezeu”²⁴ și „în mijlocul oamenilor fiind, mai presus de cele ome-

²¹ Epistola către Amun monahul, în *Pidalionul – Cărma Bisericii Ortodoxe*, ediție diortosită după originalul tipărit la Marea Neamț în anul 1844, Ed. Credința strămoșească, 1007, p. 589.

²² *Despre feciorie...*, trad. pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. BMBOR, București, 2001, pp. 19, 30.

²³ *Ἐπιστολή τνα' (Epistola 351)*, cartea a treia, P.G. 78, 1008C, 1009BC.

²⁴ *Τε του μεγαν Βασιλειου... επιταφιος (Epitafiu din
cel Vale)*, cap. 28, P.G. 36, 533C.

nești se află”²⁵. De asemenea, Sfântul Serapion, episcopul de Thmuis, spunea: „O, câtă cinste ne-
 asemănată are sfânta voastră schimă! O, ce mireas-
 mă duhovnicească răspândește! O, cât de mare este
 făgăduința pe care ați ales-o! Niciun cuvânt nu este
 vrednic să o cinstească. O, făgăduință ce călăuzești
 spre cer! O, făgăduință ce unești cu Dumnezeu! O,
 făgăduință care asemeni cu îngerii!”²⁶.

Cinstind de foarte timpuriu virtutea și vred-
 nicia monahilor, Biserica a început să-i caute, să
 le ofere demnități și să le ceară sprijinul în lucra-
 rea ei misionară. Poporul îi socotea a fi mai pre-
 sus decât clericii din lume. Credea că monahilor
 le revine un loc aparte în Împărăția cerurilor și se
 îndrepta spre ei îndeosebi în momentele de cum-
 pănă ale vieții, cerându-le rugăciunile, povețele
 și ajutorul. Astfel, foarte curând a luat naștere un
 fenomen paradoxal: cei ce părăsiseră lumea, de-
 veneau dascălii ei! „Să fugim de viețuirea în orașe și
 sate – scria Cuviosul Nil Ascetul –, ca cei din orașe
 și sate să alerge la noi; să căutăm singurătatea, ca să-i
 atragem pe cei ce fug acum de noi”²⁷.

„Faptul că monahismul nu a fost un fenomen
 străin de Biserică, ci expresia idealului ascetic al în-

²⁵ Κατά Ιουλιανού... (Împotriva lui Iulian), cuvântul 1,
 cap. 71, P.G. 35, 593.

²⁶ Επιστολή προς μονάχους (Epistolă către monahi),
 P.G. 40, 933.

²⁷ „Cuvânt ascetic”, capul 20, în *Filocalia*, vol. I, op. cit.,
 p. 211.

trăgului trup al credincioșilor, o arată și cinstirea de care se bucură monahii din partea poporului credincios. Cei mai de seamă dintre Părinții și Învoățătorii Bisericii provin din cinul monahal²⁸.

Ioate aceste cauze au făcut ca viețuirea monahala, „meșteșugul meșteșugurilor și știința „mintelor”²⁹, cum a fost numită, să-și întindă rădăcinile în lumea întreagă și mai ales la Athos, în Grecia, Rusia, Serbia și România, și să-și urmeze calea plină de strălucire până în zilele noastre.

2. Lupta împotriva ereziilor - latura cea mai necunoscută a monahismului

Scopul lucrării de față nu este de a prezenta viața ascetică a monahilor. De altfel, izbânzile lor în această privință sunt atât de numeroase, încât „dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul [...] lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 14, 26). Noi ne vom ocupa aici doar de „liniștea cea bună de liniște” a monahilor și de luptele lor împotriva ereziilor.

²⁸ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Θεματα Ἐκκλησιολογικῆ καὶ Ποιμαντικῆς* (Probleme de eclesiologie și pastorație), p. 16.

²⁹ Sfântul Teodor Studitul, *Κατηχήσεις* (Cateheze), p. 422; Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheza 26*, *ibidem*, p. 270; Sfântul Monahul, *Λόγος περὶ νηφεωζ...* (Cuvânt despre nebunie) P.G. 147, 947A.

În această privință, au fost și mai sunt unii a căror concepție este una fundamental greșită. Aceștia susțin că monahii nu trebuie să se implice în lupta pentru apărarea Ortodoxiei împotriva ereziilor, sprijinindu-și opinia pe caracterul particular al viețuirii monahale, adică pe acele virtuți la care ne-am referit mai sus. Consideră, mai concret, că monahii sunt datori să rămână isihăști desăvârșiți, fără a-și întrerupe niciodată isihia, să fie fii ai unei ascultări desăvârșite față de păstorii lor – așa cum, de altfel, ei înșiși învață și, în sfârșit, principala, dacă nu chiar singura lor preocupare, să fie rugăciunea.

O asemenea viziune are, desigur, o aparentă îndreptățire, și este justificabilă la cei ce nu cunosc pe cât s-ar cuveni adevăratul duh al monahismului, viețile și scrierile Părinților, precum nici Istoria Bisericii noastre. De altfel, este foarte cu puțință ca atât de numeroasele izbânzi ascetice ale monahilor să fi umbrit sau minimalizat rolul jucat dintotdeauna de aceștia în lupta împotriva ereziei.

Lucrarea de față vine să arate că monahii nu numai că au luptat și s-au jertfit pentru credința ortodoxă și adevăr, dar foarte adesea au fost principalii, dacă nu chiar singurii lor apărători. Aveau, desigur, cu adevărat, o mare dragoste și dăruire față de viața de liniște, își dedicau cea mai mare parte din timp rugăciunii, se distingueau prin smerenie, supunere, blândețe și ascu-

tare, dar toate acestea nu înseamnă că erau fapte lipsite de voință sau „oi necuvântătoare"! Ascultători ai cuvântului evanghelic, monahii n-ar fi putut urma niciodată unor păstori care „nu intră pe ușă în staulul oilor, ci sar pe aiurea", căci i-ar fi socotit „furi", „tâlhari" și „străini" și „ar fi fugit" de unii ca aceștia (cf. Ioan 10, 1-6).

Sfântul Teodor Studitul învăța în acest sens: „Porunca Domnului grăiește să nu tăcem în vremuri de primejdie pentru credință. Căci, zice, să vorbești, și să nu taci, și: «De se va îndoii cineva, nu va binevoi sufletul Meu întru el» (Evrei 10, 38), și: «Dacă vor lua aceștia, pietrele vor striga» (Luca 19, 40). Fiindcă atunci când este vorba de credință, nu putem spune: Eu cine sunt? Preot? Dejel. Căpetenie? Nici asta. Ostaș? De unde? Lucrător? Nici asta. Sîrac, agonisindu-și hrana de pe-o zi pe alta. Nu mă privește pe mine treaba asta și nici nu cade în seama mea. Vai, pietrele vor striga, și tu vei rămâne mut și fără grijă? [...] Căci și acest sărac, dacă acum nu vorbește, în ziua judecării va fi fără de răspuns și vrednic de osândă fie și numai din pricina aceasta"³⁰.

Dacă, prin urmare, chiar simplii mireni purtau – și poartă – răspundere pentru apărarea credinței ortodoxe și dau seama de aceasta înaintea judecării lui Dumnezeu, ce atitudine s-ar cuveni să aibă monahii, care se nevoiesc să păzească vir-

³⁰ Επιστολή γα' (Epistola 81), cartea a doua, P.C. 99, I, 11A C.

tuțile cu toată neștirbirea și care reprezintă „*lauda Bisericii lui Hristos*”³¹? Se cuvine să păstrăm o atitudine pasivă, tolerând învățăturile eretice ale împăraților, ale păstorilor sau ale altor eretici, sau să sprijinim adevărul și acrivia dogmatică?

Din fericire, izvoarele istorice în această privință sunt numeroase și edificatoare. Monahii nu au adoptat niciodată o atitudine pasivă. Din contră, „*cei ce veneau atunci la viața monahală străluceau la fel ca ceilalți Părinți ai Bisericii și apărau învățătura de credință prin virtuțile lor*”³². S-au luptat așadar cu tărie, în perioadele de înflorire a ereziilor pentru instaurarea adevărului și a credinței ortodoxe, iar în vremuri de liniște, pentru păzirea și cheazășuirea lor.

Desigur, lupta lor nu este numai împotriva ereziei. „*Este o luptă de a întrupa în ei înșiși și de a face arătată plinătatea Adevărului și a Vieții, pe care o deține Biserica [...] Ca Evanghelia să nu fie răstălmăcită și cuvântul Crucii să nu rămână deșert. Ca să nu teologhisim, după cuvântul Sfântului Grigorie Teologul, aristotelic (scolastic), ci pescărește (apostolește). Ca să nu pierdem puțința îndumnezeirii și a împărtășirii de Lumina nezidită, primind Harul ca pe un lucru zidit. Ca să nu reducem Biserica, Trupul*

³¹ Sfântul Isaac Sirul, *Tă căpta Oevta...*, cuvântul X, p. 43 (pentru traducerea românească vezi și: „Cuvinte ascetice”, în *Filocalia*, vol. X, op. cit., p. 67).

³² Hermius Sozomen, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. I, cap. 12, P.G. 67, 889C-892A.

lui Hristos, la treapta de organizație omenească. Ca «infaibilul» papă să nu se substituie Harului nezdil și luminător al Mângâietorului, cel negreșelnic cu adevărat și pururea prezent în Biserică”³³.

Eroismul monahilor, jertfa de sine, chinurile, surghiunurile suferite, desființarea obștilor și în cele din urmă moartea mucenicească sunt câteva dintre temele pe care studiul de față își propune să le înfățișeze cititorului, care pe alocuri va avea impresia că parcurge pagini din sinaxarele mucenicilor din primele veacuri creștine. Aici este însă o mare deosebire. Prigonitorii nu mai sunt ateii și idolatri, ci creștini. Împărați, militari, clerici, episcopi, ba chiar patriarhi eretici! Lupta se duce de-acum între creștini.

De asemenea, studiul de față își propune să prezinte participarea monahilor la diferitele Sinode Ecumenice și locale, învățăturile și scrierile lor, devotamentul față de credința ortodoxă – care reprezintă cea mai necesară condiție a mântuirii –, precum și convingerea lor nestrămutată ca singură Biserica Ortodoxă este cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică, ce continuă pe pământ lucrarea răscumpărătoare a Domnului, ca unică și de Dumnezeu întemeiată arcă a mântuirii. Vor fi expuse de asemenea

³³ Athin. Gheorghe Kapsanis, *Ορθόδοξος Μοναχισμός και Αγίων Όρος* (Monahismul ortodox și Sfântul Munte Athos), p. 45.

opiniile monahilor cu privire la eterodocșii aflați în afara Bisericii și, în consecință, în afara Harului și a mântuirii, învățătura lor referitoare la comuniunea bisericească, la rugăciunea în comun și îndeobște la relațiile cu aceștia, precum și la modalitatea reprimirii lor în Biserica Ortodoxă, care este Trupul lui Hristos.

Contribuția monahilor la lupta împotriva ereziilor va fi încadrată în contextul său istoric de destășurare, în care vor fi evidențiate concomitent și opiniile și acțiunile similare ale unor mari ierarhi ai Bisericii.

Din întreaga expunere reiese și o a doua consecință însemnată. Se învederează deplina conglăsuire a Părinților cu privire la exclusivitatea eclesiologică și soteriologică a Bisericii Ortodoxe, fapt ce atestă kakodoxia³⁴ actualelor teorii ale ecumenismului sincretist.

Pentru adunarea datelor istorice am recurs pe cât cu putință la cele mai vechi, rare, complete și precise izvoare și am tradus textele din greaca veche în neogreacă, multe dintre acestea fiind prezentate acum pentru prima oară într-o limbă simplă³⁵.

³⁴ Kakodoxia (de la *κακο* - „rău”, *δοξα* - „păreră, opinie; slavă”) desemnează credința greșită, eretică, prin opoziție cu Ortodoxia, care semnifică dreapta credință sau dreapta slăvire. (*n. trad.*)

³⁵ Transpunerea textelor din greaca veche în neogreacă, adesea într-o variantă simplificată, este cauza pentru

Expunerea privind aportul monahilor la lupta împotriva ereziilor a fost împărțită în două părți. Prima înfățișează lupta pe care monahismul a dus-o împotriva ereziilor încă de la începuturile sale (care coincid relativ cu apariția arianismului), până la schisma definitivă dintre Rasărit și Apus. Cea de-a doua parte descrie luptele monahilor pentru apărarea credinței ortodoxe de-a lungul mileniului al doilea.

În cea de-a treia și ultima parte a cărții, pentru ca lucrarea noastră să fie completă, ne-am referit la abaterile monahilor de la acrvia credinței ortodoxe, dat fiind faptul că și aceștia, ca oameni, au fost, desigur, supuși greșelii. Finalul cuprinde o recapitulare a eclesiologiei ortodoxe. Deoarece unii ar putea aduce obiecția că cele expuse aici sunt fapte și concepții aparținând exclusiv monahilor (fie aceștia și Sfinți), această sinteză finală va cuprinde opiniile unor mari ierarhi ai Bisericii. În acest fel va fi evidențiată deplina concordanță dintre învățăturile monahilor și cugetul Bisericii Ortodoxe și totodată al teologiei patristice.

Ne exprimăm nădejdea că, pentru rugăciunile Sfinților Mărturisitori ai Bisericii noastre și

care traducerea anumitor fragmente pot să nu concorde pe alocuri cu alte traduceri realizate direct pe textele originale. Acolo unde am avut la îndemână textul original sau o altă traducere românească a acestuia, am consultat și varianta respectivă. (*n. trad.*)

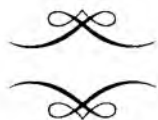
„cu purtarea de grijă a Preașfântului Duh, în secolul XXI, noi, ortodocșii, vom conștientiza și mai adânc identitatea Bisericii noastre cu Biserica cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească a lui Hristos. Iar aceasta trebuie să se întâmple nu numai spre propria noastră mântuire, ci și pentru ca Sfânta noastră Biserică să devină criteriul sănătos, cumpăna și dreptarul oricărei alte «biserici», și deopotrivă nădejdea viitoarei întoarceri și reșezării a acestora în Unica (Biserică) Sfântă, care nu este o oarecare stare indefinită și tulbure, ci comunitatea istorică concretă a credincioșilor ortodocși^{36/37}.

³⁶ Subliniem faptul că atât în acest context, cât și în cea mai mare parte a cazurilor din volumul de față, termenul de „ortodox” nu are un înțeles confesional, ci unul etimologic („drept-credincios, drept-slăvitor”). (n. trad.)

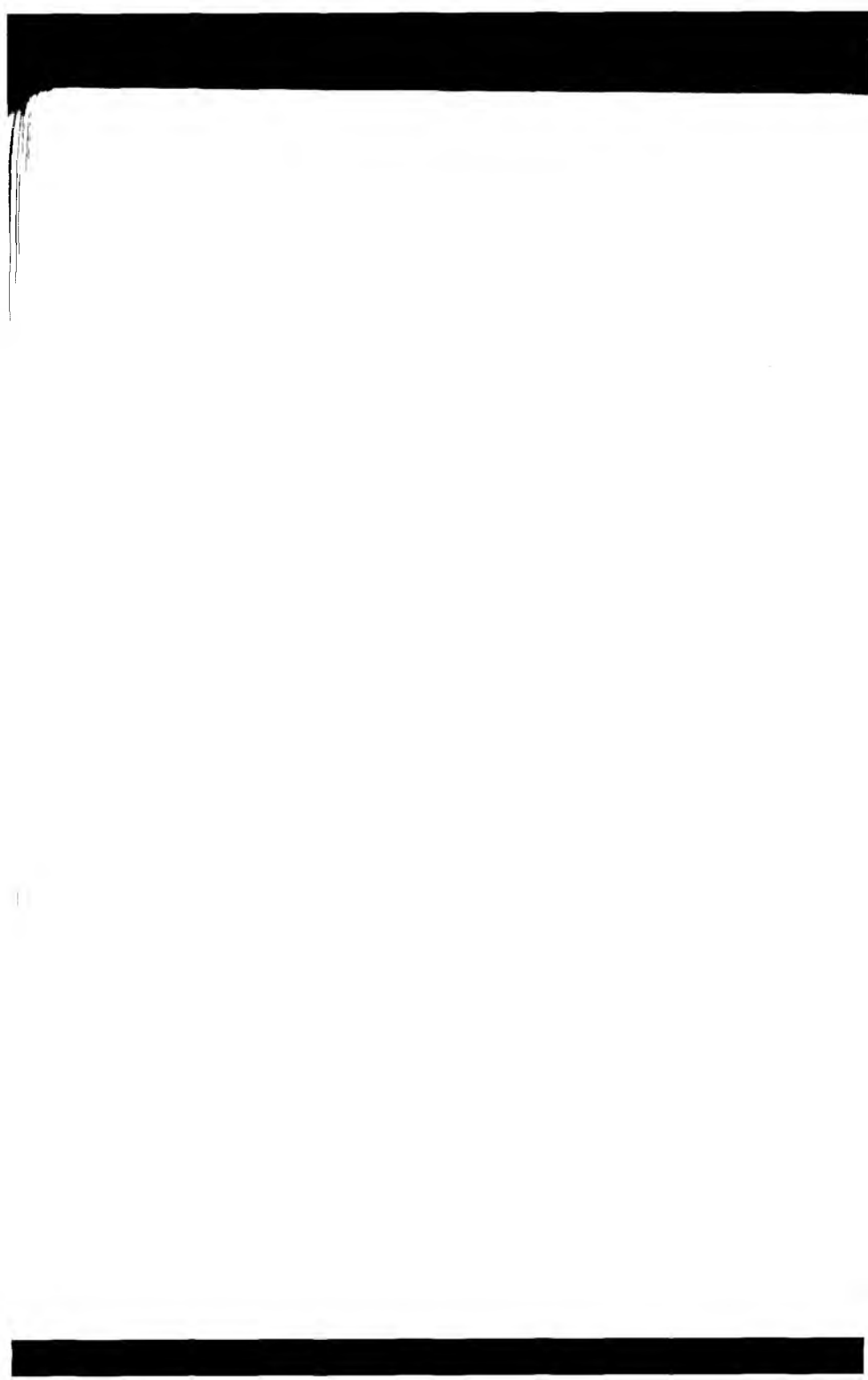
³⁷ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Η ἐκκλησιολογική αυτοσυνειδησία των Ορθοδόξων ἀπο της ἀλώσεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20^{ου} αἰῶνος* („Conștiința eclesială de sine a ortodocșilor, de la cucerirea Constantinopolului până la începutul secolului XX”) în *Dedicatie Mitropolitului Dionisie de Neapolis și Stavropolis, la celebrarea a 25 de ani de arhierie*, p. 132.

Partea întâi

(Din perioada arianismului până la restaurarea cultului sfințelor icoane)



**PARTICIPAREA ACTIVĂ A MONAHIILOR
LA LUPTA ÎMPOTRIVA EREZIILOR ȘI
LA SINOADELE ECUMENICE ȘI LOCALE**



Capitolul I

Luptele monahilor în perioada arianismului (318-381)

1. Apariția ereziilor

Învățătura pe care Domnul nostru Iisus Hristos a lăsat-o Bisericii s-a transmis mai întâi prin viu grai și prin Tradiție, și abia mai târziu prin intermediul cuvântului scris, respectiv prin cărțile Noului Testament. La vremea respectivă, oamenii se raportau la învățătura creștină în trei moduri diferite. Mulți o primeau curată și neschimbată; alții i se împotriveau și o prigoneau. Există însă și o a treia categorie, a celor care o adoptau pe de o parte, dar o amestecau cu credințele lor iudaice sau păgâne de mai înainte. Dintr-un astfel de amestec au luat naștere și ereziile ivite încă din perioada apostolică.

Apariția ereziilor a cunoscut-o mai dinainte dumnezeiescul Pavel, arătând că „în vremurile cele de apoi, unii se vor depărta de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor” (I Timotei 4, 1), „și dintre voi însuși vă se vor ridica bărbați, grăind învățături răstălmăcite, ca să tragă pe ucenici după ei” (Faptele Apostolilor

20, 30). În alt loc spune din nou: „Căci trebuie să fie între voi și eresuri, ca să se învedereze între voi cei încercați” (I Corinteni 11, 19). Dar și Apostolul Petru procește că „între voi vor fi învâțalori mincinoși, care vor strecura eresuri pierzătoare și, luagduind chiar pe Stăpânul Care i-a răscumpărat, îi vor aduce lor grabnică pieire” (II Petru 2, 1).

Erezia înseamnă „a te abate în vremea dintre dogmele privitoare la dreapta noastră credință”³⁸. Învățătura eretică este „peste tot răstălmăcătă [...] mereu șchioapă, sașie, nimic drept având într'însa”³⁹. După cum arată Sfântul Vasile cel Mare, eretici i-au numit Sfinții Părinți „pe cei care s-au rupt și s-au înstrăinat cu totul de credință”⁴⁰. Iar pricinile apariției ereziilor purced din faptul că nu iubim, pe cât se cuvine, pe Dumnezeu și pe aproapele⁴¹.

Prin urmare, „este eretic și se supune legilor rânduite împotriva ereticilor cel care se abate chiar și cu puțin de la credința ortodoxă”⁴². Totuși, spunea

³⁸ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheza 32*, cap. 3, in vol. *Cateheze (Scrieri II)*, op. cit., p. 335.

³⁹ Sfântul Epifanie, *Παράβολοι (Parabolion)*, erezia 30, cap. 14, P.G. 41, 429B.

⁴⁰ Sfântul Vasile cel Mare, *Κατὰ τὴν ἑσπερίαν (Canonul II)*, P.G. 138, 576A (pentru traducerea românească, vezi și *Padulhul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 198).

⁴¹ Ioan Moshu, *Limonariul (Λιμώνα δυλοεμενεια)*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2014, cap. 74, p. 93.

⁴² Sfântul Fotie cel Mare, *Συναγῆμα κερωνων (Synagima canoanelor)*, titlul 12, cap. 2, P.G. 101, 869A.

Fericitul Augustin, „chiar de mă înșel în ceva, nu pentru asta sunt și eretic”⁴³. O trăsătură a ereticului este stăruința în kakodoxie: „Eretic este cel ce se ține cu tărie de slava lui și întru cunoștință grăiește împotriva adevărului, fără nădejde de îndreptare”⁴⁴. „Tradiția Bisericii [...] a înțeles dintotdeauna erezia și schisma drept mijloace cumplite și abjecte prin care vrăjmașul caută să «dezbine Trupul lui Hristos», spre a zădărnici mântuirea neamului omenesc”⁴⁵.

Multe erezii și-au făcut apariția în cursul primelor trei secole ale creștinismului, pricinuind primejdii mai cumplite și rele mai mari decât cele provocate de prigonitorii iudei și păgâni. Diversi ereziarhi, precum Simon Magul, Marcion, Montan, Saturnil, Cerint, Valentin sau Mani își semănav neghinele „filosofiei” lor nebunești și pătimăse în țarina curatei învățături evanghelice. Biserica i-a osândit de la început pe acești întâistătători și pe adepții lor în cadrul unor sinoade locale, tăindu-i ca pe niște mădulare putrede de la trupul ei, pentru a nu transmite și altora boala lor vătămătoare și pierzătoare de suflet.

⁴³ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 2, p. 256.

⁴⁴ Sfântul Maxim Grecul, apud G. Papamihail, *Μαξιμος ὁ Γραικος, ὁ πρῶτος φωτιστής τῶν Ρωσῶν (Maxim Grecul, cel dintâi luminător al rușilor)*, p. 223.

⁴⁵ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Ἡ ποιμαντική Διακονία κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας (Slujirea pastorală din perspectiva sfintelor canoane)*, p. 155.

Începând din secolul al IV-lea și până în secolul al IX-lea, cu toate că se bucurau de acum de libertate și își întindea rădăcinile în lumea întregă, Biserica a fost literalmente zguduită de noi și mai cumplite erezii, care atingeau dogma Sfintei Treimi și în special învățătura trinitologică. Pesemne, Dumnezeu a îngăduit ca Biserica să sufere această cruntă incertitudine mai în acea perioadă, deoarece în alte epoci ea s-ar fi putut dovedi cu mult mai pricepută și mai dureroasă.

Diversii erefici și cătărășii au avut totuși un rost înfrantați cel mai adesea în viața și personalități ale unor Sfinți terestri și ascenici. Erisiguri, monahii - împrenunță și în caracter și poporal - ie-au stat alături de caștunul Păunii și Mărturisitori. Egumeni și eremici, suvereni cultare, bătrâni și tineri, pustnici și închinători stalpnici și zăvorâți au rostit un puternic protest care ducea adesea până la mucenicie.

2. Erezia lui Arie, Sinodul I Ecumenic (325) și prima perioadă a prigoanelor împotriva credincioșilor ortodocși (338-363)

Cea dintâi erezie care a zguduit literalmente întreaga creștinătate a fost cea a lui Arie. Preot din Alexandria, Arie nu recunoștea dumnezeirea lui Iisus Hristos. Invocând Lumina Cuvântului

lui Dumnezeu există mai înainte de tot timpul, dar nu și din veșnicie: *proressi capitam eundem in em*⁴⁶ sau, altfel spus, cândva nu a existat. Fiul nu s-a născut din Tatăl, ci a fost creat din nimic, potrivit voinței Tatălui. Dumnezeu nu a fost dintotdeauna Tată. Fiul nu exista înainte de a fi fost creat și nici n-a fost creat din ființa (*ousia*, esență) Tatălui. Prin urmare, Hristos nu este Dumnezeu adevărat, împreună-veșnic și deoiființă cu Tatăl – singurul Dumnezeu adevărat și fără de început – ci este El Însuși o zidire creată în timp de către Tatăl din cele ce nu sunt (din nimic), așadar străin de ființa (*ousia*) Tatălui, fiind prin fire schimbător și supus stricăciunii.

Astfel de hule cumplite l-au silit pe binecinstitorul episcop Alexandru al Alexandriei să convoace în anul 321 un sinod care l-a caterisit pe Arie și pe clericii care-i împărtășeau învățătura⁴⁷. Cum Arie n-a încetat nici după aceasta să-si răspândească în continuare ereziile, trăgându-i pe mulți după sine, împăratul Constantin cel Mare a hotărât convocarea unui sinod ecumenic, pentru a pune capăt acelei mari tulburări care cuprinsese Biserica.

⁴⁶ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 65, 2, p. 210.

⁴⁷ Teodorit, *Istoria bisericească*, cartea I, cap. 4, în *ve Scrieri (partea a doua)*, trad. pr. prof. Vasile Sibulescu, PSB nr. Ed. IBMBOR, București, 1995, pp. 22-37.

al Alexandriei și arhidiaconul acestuia, Atanasie (cel Mare), precum și preotul Alexandru, vicar al episcopului de Constantinopol. La Sinod a luat parte și împăratul Constantin; istoricul Zonaras menționează de asemenea prezența unor preoți, diaconi și chiar simpli monahi⁴⁹. Printre susținătorii lui Arie se numărau unii episcopi, filosofi și ritori.

După multe dezbateri, Părinții sinodali au redactat Simbolul de credință niceean, care statornicea că Fiul este născut din ființa (*ousia*) Tatălui, fiind născut, nu făcut, și deoființă (*omoousios*, de o esență) cu Tatăl. Arie și alți doi episcopi de un cuget cu el, care au rămas statornici în erezie, au fost condamnați și surghiuniți.

Din nefericire însă, pacea nu s-a instaurat nici după Sinod. După condamnarea sa, Arie s-a

⁴⁸ *Ibidem*, cap. 7, p. 39.

⁴⁹ *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 13-a, cap. 4, P.G. 134, 1113A.

Astfel, în anul 325 s-au adunat în Niceea Bitiniei trei sute optsprezece episcopi, unii dintre aceștia vestiți pentru sfințenia vieții, alții prin educația lor bisericească și profană, iar alții pentru stigmatul muceniciei⁴⁸ pe care le purtau pe trup din timpul prigoanelor păgâne. Între ei se remarcă Sfinții Evstatie al Antiohiei, Macarie al Ierusalimului, Nicolae al Mirelor Lichiei, Spiridon al Trimitundei, Ahile al Larisei, Alexandru

tașit-Oși i marele Atanasie, care în 328 îl urmasse Sfântului Alexandru în scaunul Alexandriei și care a refuzat să-l primească în comuniune pe Arie⁵². Acest mare stâlp și apărător al dreptei credințe, Atanasie, avea să ridice pe umerii săi – mai ales în această perioadă – povara cea mai grea a luptei și să sufere mari încercări. În cei patruzeci și cinci de ani ai episcopatului său, de cinci ori a luat calea exilului, petrecând în surghiun mai mult de cincisprezece ani!

Împăratului Constantin cel Mare i-a urmat la tronul de Răsărit fiul său Constanțiu (337-361). Noul împărat s-a dovedit a fi un susținător fervent al ereziei ariene și a inaugurat astfel – de acum în mod oficial – prima perioadă a persecuțiilor împotriva credincioșilor ortodocși. Adepții Crezului niceean s-au luptat mulți ani cu abne-

⁵⁰ Socrate Scolasticul, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 1, cap. 26, P.G. 67, 149B.

⁵¹ Teodorit, *ibidem*, cap. 21, pp. 66-67.

⁵² Socrate Scolasticul, *ibidem*, cap. 20, P.G. 67, 172A.

declarat cu înșelăciune ortodox⁵⁰, dând o mărturisire de credință cu un caracter vag și general, iar împăratul Constantin a dispus reabilitarea lui. Din acest moment au început și atacurile la adresa ortodocșilor. Cel dintâi care a fost supus calomniilor și silit să ia calea exilului a fost Sfântul Evstatie al Antiohiei⁵¹.

Aceeași soartă a exilului (335-337) a împăratului cel Marele Atanasie, care în 328 și urmasse

Astfel, în anul 325 s-au adunat în Niceea Bithiniei trei sute optsprezece episcopi, unii dintre aceștia vestiți pentru sfințenia vieții, alții prin educația lor bisericească și profană, iar alții pentru stigmatele muceniei⁴⁸ pe care le purtau pe trup din timpul prigoanelor păgâne. Între ei se remarcă Sfinții Evstatie al Antiohiei, Macarie al Ierusalimului, Nicolae al Mirelor Lichiei, Spiridon al Trimitundeii, Ahile al Larisei, Alexandru al Alexandriei și arhidiaconul acestuia, Atanasie (cel Mare), precum și preotul Alexandru, vicar al episcopului de Constantinopol. La Sinod a luat parte și împăratul Constantin; istoricul Zonaras menționează de asemenea prezența unor preoți, diaconi și chiar simpli monahi⁴⁹. Printre susținătorii lui Arie se numărau unii episcopi, filosofi și ritori.

După multe dezbateri, Părinții sinodali au redactat Simbolul de credință niceean, care statornicea că Fiul este născut din ființa (*ousia*) Tatălui, fiind născut, nu făcut, și deoființă (*omoousios*, de o esență) cu Tatăl. Arie și alți doi episcopi de un cuget cu el, care au rămas statornici în erezie, au fost condamnați și surghiuniți.

Din nefericire însă, pacea nu s-a instaurat nici după Sinod. După condamnarea sa, Arie s-a

⁴⁸ *Ibidem*, cap. 7, p. 39.

⁴⁹ Χρονικόν (Cronică), cartea a 13-a, cap. 4, P.G. 134, 1113A.

declarat cu înșelăciune ortodox⁵⁰, dând o mărturisire de credință cu un caracter vag și general, iar împăratul Constantin a dispus reabilitarea lui. Din acest moment au început și atacurile la adresa ortodocșilor. Cel dintâi care a fost supus calomniilor și silit să ia calea exilului a fost Sfântul Evstatie al Antiohiei⁵¹.

Aceași soartă a exilului (335-337) a împărțit-o și Marele Atanasie, care în 328 îi urmase Sfântului Alexandru în scaunul Alexandriei și care a refuzat să-l primească în comuniune pe Arie⁵². Acest mare stâlp și apărător al dreptei credințe, Atanasie, avea să ridice pe umerii săi – mai ales în această perioadă – povara cea mai grea a luptei și să sufere mari încercări. În cei patruzeci și cinci de ani ai episcopatului său, de cinci ori a luat calea exilului, petrecând în surghiun mai mult de cincisprezece ani!

Împăratului Constantin cel Mare i-a urmat la tronul de Răsărit fiul său Constanțiu (337-361). Noul împărat s-a dovedit a fi un susținător fervent al ereziei ariene și a inaugurat astfel – de acum în mod oficial – prima perioadă a persecuțiilor împotriva credincioșilor ortodocși. Adepții Crezului niceean s-au luptat mulți ani cu abne-

⁵⁰ Socrate Scolasticul, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 1, cap. 26, P.G. 67, 149B.

⁵¹ Teodorit, *ibidem*, cap. 21, pp. 66-67.

⁵² Socrate Scolasticul, *ibidem*, cap. 20, P.G. 67, 172A.

gație pilduitoare pentru apărarea lui „*omoousios* (deofință)”, atât împotriva arienilor extremiști, cât și a semiarienilor, care învățau că Fiul este „*omoiousios* (asemănător după fință)”, și nu „*omoousios* (deofință)” cu Tatăl⁵³. Astfel s-a adevărit cuvântul vestit mai înainte de Mântuitorul, care zice: „Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece” (Matei 5, 18).

Desigur, Părinții ar fi putut spune: „Merită oare să ne vărsăm sângele pentru un «iota»⁵⁴? Să suferim chinuri, surghiun și moarte pentru o simplă literă? N-ar fi mai bine să o trecem cu vederea și să se facă pace, sau mai bine zis să-l lase aceia pe «*omoiousios*», iar noi pe «*omoousios*», și așa să ne unim?”. Dar nu au judecat astfel Părinții, „*ci au ales mai curând prigoanele și moartea decât să treacă sub tăcere cuvântul destoinic să înfățișeze Dumnezeuirea cea Una și mai presus de fință: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh*”⁵⁵.

În 340, arienii îl caterisesc din nou pe Sfântul Atanasie, care se refugiază la Roma, iar în scaunul Alexandriei urcă ereticul Grigorie Ca-

⁵³ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria bisericăescă)*, vol. 9, cap. 20, P.G. 146, 309A.

⁵⁴ Diferența de scriere dintre termenul niceean (ortodox) „*omoousios* (ὁμοούσιος)” și cel semiarian „*omoiousios* (ὁμοιούσιος)” este de o singură literă (iota). (*n. trad.*)

⁵⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ἐξήγησις τῆς κινήσεως...*, cap. 4, P.G. 90, 117A.

padocianul⁵⁶. Ortodocșii au trăit atunci clipe deosebit de grele. „Biserica și sfântul baptisteriu erau trecute prin foc [...] Fecioare sfinte și neprihănite erau dezbrăcate de haine și tratate în chip nelegiuit; iar dacă arătau împotrivire, însăși viața și-o puneau în primejdie. Monahi călcați în picioare până mureau; și unii erau aruncați încoace și încolo, alții uciși cu săbii și ciomege, alții, iarăși, răniți. Câte blestemății și fărădelegi s-au săvârșit deasupra Sfintei Mese!”⁵⁷

Cel de-al doilea exil al Sfântului Atanasie ia sfârșit în anul 346, grație acțiunilor lui Constans, fratele lui Constanțiu. După moartea lui Constans (350), Constanțiu rămâne singur la cârma imperiului, iar arienii câștigă teren și prin sinoade succesive reușesc să-l condamne pentru a treia oară pe Marele Atanasie.

Astfel, „multpătimitorul Iov” este despărțit din nou de turma sa. Izbutește totuși să se sustragă exilului găsind scăpare în pustie, unde rămâne timp de șase ani. Atât turma pe care a păstorit-o, cât și iubiții săi asceți din pustie i-au arătat ierarhului surghiunit cea mai adâncă dragoste și prețuire⁵⁸. Sfântul Grigorie Teologul isto-

⁵⁶ Socrate Scolasticul, *ibidem*, vol. 2, cap. 11, P.G. 67, 205B.

⁵⁷ Sfântul Atanasie cel Mare, *Ἐπιστολή Ἐγκύκλιος* (*Epistola enciclică*), cap. 3, B.E.P.E.S. vol. 31, pp. 196-197.

⁵⁸ *Μεγάλου Ἀθανασίου εἰσαγωγικά* (*Introducere la Sfântul Atanasie cel Mare*), B.E.P.E.S. vol. 30, p. 18.

risește că în timpul șederii sale în pustie, Marele Atanasie „le-a pus pe amândouă în armonie și le-a adus la unitate: și fapta cea cu liniștire și liniștirea făptuitoare”⁵⁹.

Fericitul Teodorit evocă faptele de o cruzime neomenească ale noului succesori în scaunul Alexandriei, arianul Gheorghe. Acesta „a silit pe cele ce-și duceau viața în feciorie, nu numai să se lepede de comuniunea cu Atanasie, ci să dea anatemei și credința Părinților. La cruzime a avut părtaș pe un oarecare Sebastian, căpetenie din rândul ostașilor, care după ce a aprins un foc în mijlocul cetății și le-a pus împrejur pe fecioarele goale, le-a poruncit să se lepede de credință. Acestea însă, priveliște înfricoșată și mișcătoare făcându-se celor necredincioși și celor credincioși, socoteau necinstea ca cea mai mare cinste și răbdau cu bucurie biciuirile pentru credință”. Altă dată, după ce „au înălțat un rug și le-au așezat pe fecioare în jurul focului, le-au silit să spună că sunt de o credință cu Arie. Văzându-le însă biruitoare și nesinchisindu-se de foc, le-au dezbrăcat de haine și le-au crestat fețele într-atât, încât mult timp după aceea abia de mai puteau fi recunoscute. Au prins apoi patruzeci de bărbați, pe care i-au chinuit în chip nemaivăzut, căci au tăiat în grabă niște crengi de finic, încă având țepi ascuțiți pe ele, și cu acestea i-au bătut pe spate cu putere, încât unii nu mai pridideau sco-

⁵⁹ Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον (Cuvânt de laudă la Marele Atanasie), cap. 20, P.G. 35, 1104.

țându-și cu mâinile spinii care li se înfigeau în carne, iar alții mureau, nesuferind chinul”⁶⁰.

Altă dată, iarăși, Sebastian „a ucis cu săgeți multe fecioare în Biserica Sfântului Teona episcopul”⁶¹.

După moartea lui Constanțiu în 361, noul împărat, Iulian (Paravatul), le-a permis tuturor celor izgoniți, între care și Sfântului Atanasie, să revină la locurile lor⁶². În timpul domniei sale, Iulian a încercat o reînviere a idolatriei în imperiu, dar planurile i-au fost zădărnicate de o moarte grabnică.

De-a lungul acestei prime perioade a persecuțiilor ariene împotriva ortodocșilor (337-363), monahii au fost părtași luptelor și suferințelor îndurate de credincioși pentru apărarea credinței celor trei sute optsprezece Sfinți Părinți. Mai jos vom trece în revistă câteva date care s-au păstrat și care pun în lumină aportul monahilor, ca și opiniile lor cu privire la eretici.

§1. Sfântul Antonie cel Mare (251-356)

Un sprijin de preț al Marelui Atanasie și apărător al credinței ortodoxe a fost și Sfântul Anto-

⁶⁰ Teodorit, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, cuvântul 2, cap. 11, P.G. 82, 1025B-1028B (pentru traducerea românească, vezi și: *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a doua, cap. 14, pp. 98-99).

⁶¹ Cuviosul Ammon, *Περὶ πολιτείας καὶ βίου μερικῶν Παχωμίου καὶ Θεοδώρου (Despre viața și petrecerea lui Pahomie și Teodor)*, § 31, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 97.

⁶² Teodorit, *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a treia, cap. 4, p. 134.

nie cel Mare. Viața acestui Cuvios a fost consemnată la anul 357 de însuși ierarhul Alexandriei, care îi purta o mare dragoste și prețuire, considerându-l părintele său duhovnicesc.

În timpul prigoanei dezlănțuite de Maximin, Marele Antonie le slujea mucenicilor și mărturisitorilor din mine și închisori. El însuși avea dorința de a mărturisi pentru dragostea lui Hristos, dar Domnul l-a păzit cu toate acestea, spre folosul multora⁶³.

„Cât despre cele ce priveau credința, era minunat și bine-cinstitor. Fiindcă nici cu schismaticii meletieni⁶⁴ nu s-a împărtășit vreodată, cunoscând viclenia și apostazia lor dintru început; nici cu maniheii sau cu alți eretici nu vorbea prietenește, căci socotea și spunea că prietenia și tovărășia lor aduce vătămare și pierzare sufletului, ci doar îi îndemna să-și schimbe cugetele și să se întoarcă la buna-cinstire⁶⁵.

⁶³ Sfântul Atanasie cel Mare, *„Viața și petrecerea Cuviosului nostru Părinte Antonie”*, op. cit., cap. 46, p. 219.

⁶⁴ Este vorba de adepții lui Meletie de Lycopolis, episcop rigorist, care a protestat împotriva îngăduinței cu care Petru al Alexandriei (300-311) îi reprimeea în Biserică pe cei care apostaziaseră în vremea persecuțiilor și a creat în Alexandria o biserică schismatică. Ulterior, aliindu-se cu arienii, meletenii au provocat mari tulburări în Biserica Egiptului. (n. trad.)

⁶⁵ Grecescul *ευσέβεια*, unul dintre termenii-cheie în spiritualitatea ortodoxă, a fost tradus cel mai adesea în limba română prin „dreaptă credință” (fiind practic identifi- cat cu „ortodoxia”) sau „evlavie”. În fapt, *ευσέβεια* (ευ- =

La fel se scârbea și de erezia arienilor și le poruncea tuturor să nu se apropie de ei, nici să primească credința lor necinstitoare. Venind odată la el unii care sufereau de boala ariană, cercetându-i și cunoscând necucernicia lor, i-a alungat din munte, spunând că vorbele lor sunt mai rele ca otrava.

Mințind odată niște arieni că și el cugetă aceleași ca și ei, s-a mâniat împotriva lor. Și fiind rugat de episcopi și de toți frații, a coborât din munte (388) și venind în Alexandria, i-a osândit fățiș pe arieni, spunând că erezia lor e cea mai rea și înaintemergătoare a Antihristului. Și învăța poporul că «Fiul lui Dumnezeu nu este zidire, nici n-a fost făcut din cele ce nu sunt, ci e Cuvântul veșnic și Înțelepciunea ființei Tatălui. Pentru aceea este necuvios lucru a spune: <Era cândva când nu era>.

bun, σέβας = respect, cinstire) este acea atitudine dreaptă, bine-cinstitoare față de cele dumnezeiești, care constituie premisa unei credințe drepte sub raport dogmatic. Din acest motiv, am optat pentru traducerea lui ευσέβεια prin „bună-cinstire”, respectiv a derivatului său ευσεβής prin „bine-cinstitor” sau „drept-cinstitor” (în loc de „bine-credincios”, „drept-credincios”), chiar dacă acești termeni sunt poate mai puțin familiari cititorului. De asemenea, termenii opuși, ασέβεια și ασεβής, redați în general prin „necredință” (respectiv „necredincios”), iar mai rar, prin „nelegiuire” (respectiv „nelegiuit”), s-au tradus în lucrarea de față prin „necucernicie” și respectiv „necinstitor” (cu unele excepții, în care am optat și noi pentru varianta „nelegiuire” - „nelegiuit”), arătând că este vorba în realitate nu de necredință, ci de o rea credință sau de o credință eretică, hulitoare, care decurge din atitudinea necinstitoare (altfel spus, lipsită de o autentică cucernicie) față de cele dumnezeiești. (n. trad.)

Căci Cuvântul a fost pururea, și împreună cu Tatăl a fost. De aceea să nu aveți nicio comuniune cu prea-ne-cinstitorii arieni. Căci lumina nu are nimic comun cu întunericul (II Corinteni 6, 14). Voi sunteți creștini drept-cinstitori; iar aceia, spunând că Fiul și Cuvântul cel din Tatăl este zidire, întru nimic nu se deosebesc de păgâni, închinându-se zidirii în locul Ziditorului (Romani 1, 25). Să credeți că și zidirea însăși se scârbește de ei, de vreme ce socotesc pe Ziditorul și Domnul tuturor, prin Care toate s-au făcut, între cele zidite».

Deci tot poporul se bucura auzind dată anatemei erezia vrăjmașă lui Hristos de un astfel de bărbat. Și toți cei din cetate alergau să-l vadă pe Antonie. Încă și păgânii și cei ce se numeau preoți ai lor veneau la biserică zicând: «Dorim să-l vedem pe omul lui Dumnezeu». Căci așa îl numeau toți⁶⁶.

„Odată șezând și lucrând, fu răpit ca și cum și-ar fi ieșit din sine și gema adânc de cele pe care le vedea. Apoi după destulă vreme s-a întors la cei de față gemând și tremurând, și plecându-și genunchii, s-a rugat mult timp așa. Și ridicându-se bătrânul, plângea. Iar cei ce erau cu el, cuprinși de cutremur și temându-se și ei foarte, cereau să afle de la el ce se petrecuse. Și au stăruit mult până ce, silit de ei, le spuse gemând: «O, fiilor, ar fi fost mai bine să mor decât să se întâmple cele din vedenie». Iar aceia rugându-l iarăși,

⁶⁶ Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου, cap. 68-70, P.G. 26, 940B-941C (pentru traducerea românească, vezi și: „Viața și petrecerea Cuviosului nostru Părinte Antonie”, op. cit., cap. LXVII-LXIX, pp. 231-232).

zicea lăcrimând: «Mare urgie se va abate peste Biserica. Se va preda unor oameni asemenea dobitoacelor necuvântătoare. Căci am văzut Sfânta Masă din biserica Domnului înconjurată de jur împrejur de catâri care loveau cele dinăuntru ale ei cu copitele, încât se vedeau ca niște animale sărind în neorânduială. Ați auzit cum gemeam. Căci auzeam un glas care zicea: Altarul meu se va întina». Acestea le-a văzut bătrânul. Și după doi ani (Cuviosul trebuie să fi avut această vedenie în jurul anului 354) s-a întâmplat năvala de acum a arienilor [...] Atunci noi toți am cunoscut că loviturile catârilor prevesteau prin Antonie cele ce le fac acum arienii precum dobitoacele.

După ce a avut această vedenie, bătrânul i-a rugat pe cei ce erau împreună cu el, zicând: «Nu vă pierdeți curajul, fiilor! Căci precum S-a mâniat Domnul, așa va și vindeca. Și Biserica își va primi iarăși degrab podoaba ei, și slava ei va lumina precum este obișnuit. Și veți vedea pe cei alungați iarăși la locurile lor și necucernicia retrăgându-se în vizuinile ei, iar credința adevărată și bine-cinstitoare propovăduindu-se cu îndrăzneală și cu toată libertatea pretutindeni.

Luați-aminte numai să nu vă întinați pe voi înșivă prin împărtășirea cu arienii. Căci aceasta nu e învățătura Apostolilor, ci a demonilor și a tatălui lor, diavolul. Și e mai degrabă neroditoare și nerațională și rodul unei cugetări nebunești, cum neraționali sunt catârii»⁶⁷.

⁶⁷ *Ibidem*, cap. 82, P.G. 26, 957B-960B (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, cap. LXXXI, pp. 238-239).

Dar și în ultimele clipe ale vieții sale, Cuviosul Antonie le-a poruncit ucenicilor săi: „Să râvniți a urma Sfinților. Să nu vă apropiați de meletienii schismatici, a căror voință vicleană și urâtă ați cunoscut-o. Nici să nu aveți vreo părtaşie cu arienii, a căror necucernicie e vădită tuturor. Chiar dacă vedeți pe judecători că îi apără, nu vă tulburați. Fiindcă puterea lor este a unor oameni muritori și e vremelnică, și curând va înceta. Păziți-vă deci pe voi curați de aceia și păstrați predania Părinților, și mai întâi de toate credința bine-cinstitoare în Domnul nostru Iisus Hristos, pe care ați învățat-o din Scriptură și pe care v-am adus-o în minte de multe ori [...] Să nu aveți nicio comuniune cu schismaticii, nici cu ereticii arieni. Că știți cum și eu i-am făcut de rușine pentru erezia lor vrăjmașă lui Hristos și străină de dreapta credință»⁶⁸.

Aceeași prigoană la care se face referire mai sus a prevestit-o și Cuviosul Hariton (+350), care la începutul testamentului pe care l-a lăsat ucenicilor săi cu puțin timp înaintea adormirii sale spunea acestea: „Mai întâi de toate, vă poruncesc să păziți cu scumpătate credința Părinților, fără a vă abate nicidecum și fără a vă clinti de nicio împrejurare a vremii sau de vreo primejdie; căci peste puțin, precum mi-a descoperit Domnul, mare tulburare va

⁶⁸ *Ibidem*, cap. 89, 91, P.G. 26, 968B, 969C-972A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, cap. LXXXVIII și XC, pp. 242 și 243).

să se facă în Sfânta Biserică a lui Hristos de către eretici, care voiesc să-i întoarcă pe mulți la cugetele lor ereticești. Voi însă stați tari în dogmele drepte ale Bisericii până la sânge, dacă vremurile o vor cere"⁶⁹.

§2. Cuvioșii Pahomie († 347) și Teodor cel Sfințit († 368)

La luptele pentru biruința Ortodoxiei au luat parte, de asemenea, mulți alți Părinți, între care monahii din Sketisul Egiptului și din Nitria, precum și Cuviosul Pahomie împreună cu ucenicii săi. Marele Atanasie îl prețuia în chip deosebit pe Cuviosul Pahomie, mai ales pentru prigoanele suferite de acesta pentru dreapta credință. Cuviosul Ammon, episcopul de Antinoe, istorisește despre acești Părinți următoarele:

„Când Cuviosul Teodor (cel Sfințit) a auzit odată de la unii care veneau din Alexandria cele grăite de Arie despre Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, se ruga lui Dumnezeu să izbăvească neamul omenesc de rătăcire. Deci pe când stătea la rugăciune, a văzut ceva ce semăna cu trei stâlpi de lumină, egali întru totul și având asemănare între ei. Și a auzit un glas spunându-i: «Să iei aminte numai la asemănarea din pilda pe care o vezi, iar nu la mărime, nici la zugrăvirea ei. Căci nu există în zidire vreo pildă destoinică a înfățișa pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh».

⁶⁹ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Νέον Ἐκλόγιον* (Noul Ekloghion), p. 17.

Dar și în ultimele clipe ale vieții sale, Cuviosul Antonie le-a poruncit ucenicilor săi: „Să râvniți a urma Sfinților. Să nu vă apropiați de meletienii schismatici, a căror voință vicleană și urâtă ați cunoscut-o. Nici să nu aveți vreo părțășie cu arienii, a căror necucernicie e vădită tuturor. Chiar dacă vedeți pe judecători că îi apără, nu vă tulburați. Fiindcă puterea lor este a unor oameni muritori și e vremenică, și curând va înceta. Păziți-vă deci pe voi curați de aceia și păstrați predania Părinților, și mai întâi de toate credința bine-cinstitoare în Domnul nostru Iisus Hristos, pe care ați învățat-o din Scriptură și pe care v-am adus-o în minte de multe ori [...] Să nu aveți nicio comuniune cu schismaticii, nici cu ereticii arieni. Că știți cum și eu i-am făcut de rușine pentru erezia lor vrăjmașă lui Hristos și străină de dreapta credință»”⁶⁸.

Aceeași prigoană la care se face referire mai sus a prevestit-o și Cuviosul Hariton (+350), care la începutul testamentului pe care l-a lăsat ucenicilor săi cu puțin timp înaintea adormirii sale spunea acestea: „Mai întâi de toate, vă poruncesc să păziți cu scumpătate credința Părinților, fără a vă abate nicidecum și fără a vă clinti de nicio împrejurare a vremii sau de vreo primejdie; căci peste puțin, precum mi-a descoperit Domnul, mare tulburare va

⁶⁸ *Ibidem*, cap. 89, 91, P.G. 26, 968B, 969C-972A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, cap. LXXXVIII și XC, pp. 242 și 243).

să se facă în Sfânta Biserică a lui Hristos de către eretici, care voiesc să-i întoarcă pe mulți la cugetele lor ereticești. Voi însă stați tari în dogmele drepte ale Bisericii până la sânge, dacă vremurile o vor cere”⁶⁹.

§2. Cuvioșii Pahomie († 347) și Teodor cel Sfințit († 368)

La luptele pentru biruința Ortodoxiei au luat parte, de asemenea, mulți alți Părinți, între care monahii din Sketisul Egiptului și din Nitria, precum și Cuviosul Pahomie împreună cu ucenicii săi. Marele Atanasie îl prețuia în chip deosebit pe Cuviosul Pahomie, mai ales pentru prigoanele suferite de acesta pentru dreapta credință. Cuviosul Ammon, episcopul de Antinoe, istorisește despre acești Părinți următoarele:

„Când Cuviosul Teodor (cel Sfințit) a auzit odată de la unii care veneau din Alexandria cele grăite de Arie despre Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, se ruga lui Dumnezeu să izbăvească neamul omenesc de rătăcire. Deci pe când stătea la rugăciune, a văzut ceva ce semăna cu trei stâlpi de lumină, egali întru totul și având asemănare între ei. Și a auzit un glas spunându-i: «Să iei aminte numai la asemănarea din pilda pe care o vezi, iar nu la mărime, nici la zgrăvirea ei. Căci nu există în zidire vreo pildă destoinică a înfățișa pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh».

⁶⁹ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Νέον Ἐκλόγιον* (Noul Ekloghion), p. 17.

Auzind Sfântul Pahomie acestea de la Teodor, i-a zis lui: «Ți s-a arătat și ți s-a grăit pe cât îți era cu putință să vezi și să auzi. Tot așa și pe mine, când am venit la viața monahală, mă chemau și cei ce erau părtași cu Meletie al Lycopolisului, și marcioniții, să mă unesc și să fiu într-un cuget cu ei. Și aflând că mai sunt și alte eresuri, fiecare zicând că are de partea sa adevărul, m-am tulburat. Atunci cu multe lacrimi L-am rugat pe Dumnezeu să-mi descopere unde este adevărul, căci mă aflam în adâncă nedumerire. Deci în ceasul când mă rugam, am căzut în răpire și am văzut ca și cum s-ar fi lăsat noapte peste tot pământul și auzeam din diferite părți un glas spunându-mi: <Aici este adevărul>. Vedeam deci pe mulți urmând fiecăruia dintre aceste glasuri și călăuzindu-se unul pe altul în beznă. Doar înspre partea cea de răsărit a lumii am văzut, la loc înalt, un sfeșnic care strălucea precum o stea luminoasă. Și venea de acolo un glas zicând: <Nu te lăsa amăgit de cei ce te trag în întuneric, ci urmează acestei lumini, căci într-însa este adevărul>. Atunci îndată s-a auzit un glas care mi-a spus: <Acest sfeșnic pe care-l vezi strălucind ca o stea luminoasă, îți va străluci cândva mai mult decât soarele. Fiindcă acesta este cuvântul Evangheliei lui Hristos, care se propovăduiește în Sfânta Sa Biserică, cea în care ai și fost botezat. Cel ce cheamă este Hristos, prin mijlocirea lui Alexandru, episcopul Bisericii Alexandriei. Iar celelalte glasuri, care se află în întuneric, sunt ale eresurilor. Un demon strigă prin căpetenia fiecăruia dintre ele, ducându-i în rătăcire pe mulți>.

Deci văzând mulțime de oameni în haine luminoase alergând spre Hristos, am binecuvântat pe Dumnezeu. Atunci, întorcându-mă de la cei ce căutau să mă tragă în rătăcire, am locuit împreună cu omul lui Dumnezeu Palamon, care era următor al Sfinților»⁷⁰.

Altă dată, adresându-se ucenicilor săi, Cuviosul Pahomie le-a istorisit din nou o arătare dumnezeiască pe care o avusese: „«Odată am văzut un loc larg plin de stâlpi și mulțime de oameni în locul acela, care nu știau încotro să meargă. Unii umblau dând înconjur acelor stâlpi, socotind că fac cale lungă ca să ajungă la lumină. Un glas se auzea de pretutindenii: <Iată, aici este lumina!>, iar aceia se întorceau s-o găsească. Apoi glasul s-a auzit din nou, și ei s-au întors iarăși. Acesta, negreșit, era un mare chin.

Apoi am văzut un sfeșnic mergând înaintea unei mulțimi de oameni. Patru erau cei ce-l vedeau pe acesta, iar toți ceilalți le urmau lor, fiecare ținându-și de umăr vecinul, pentru a nu se rătăci în întuneric. Dacă însă vreunul se pierdea de cel dinainte, împreună cu el se pierdeau și toți cei ce-l urmau. Văzând pe doi dintre ei care pierduseră legătura cu cei de alături, le-am strigat: <Țineți-vă bine, să nu vă pierdeți și voi, și ceilalți împreună cu voi!>. Iar cei ce urmau

⁷⁰ Περί πολιτείας καὶ βίου μερικοῦ Παχωμίου καὶ Θεοδώρου (Despre viața și petrecerea lui Pahomie și Teodor), § 11-12, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 84.

sfeșnicului care-i călăuzea au trecut printr-o ușă mică urcând către acea lumină».

La vremea când a avut acea vedenie, Cuviosul le-a istorisit-o unora deosebi. Și trecând destulă vreme, am auzit-o de la aceia împreună cu tâlmăcirea ei: Lumea aceasta zace în întuneric din pricina înșelăciunii eresurilor, care socotesc că ele țin drumul drept. Sfeșnicul este credința în Hristos, care pe cei ce cred drept îi mântuiește și îi conduce în Împărăția lui Dumnezeu⁷¹.

„Cuviosul Pahomie ura și se scârbea nespus de Origen, ca de un hulitor și apostat. Acesta fusese cacterisit de către episcopul Iraclie al Alexandriei, mai înainte de Arie și de Meletie [...] Deci Cuviosul dăduse poruncă strașnică monahilor săi ca nu numai să nu-i citească neroziile, dar nici să nu îndrăznească să le asculte, dacă alții le-ar fi citit.

Se spune că odată, când a găsit o carte a lui Origen, a aruncat-o cu grăbire în râu, zicând: «Dacă n-aș fi știut că este scris în ea Numele lui Dumnezeu, negreșit aș fi pus pe foc hulele și flecărelile ei». Era lucrător și râvonitor peste măsură al faptelor bune, se bucura și se veselea totdeauna de dreapta credință și de sporirea ortodocșilor, iar de vrăjmașii adevărului se scârbea⁷².

⁷¹ Βίος τοῦ ἁγίου Παχωμίου (Viața Sfântului Pahomie), § 102, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 169.

⁷² Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Παχωμίου (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Pahomie), § 27, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 239.

Odată l-au vizitat pe Cuviosul Pahomie niște pustnici vestiți, dorind să vorbească cu el. „Iar după ce au șezut într-o chilie liniștită, bătrânul a simțit ieșind din ei multă duhoare. Dar n-a cunoscut pricina unei asemenea duhori, căci vorbind cu ei față către față, nu putea să se roage lui Dumnezeu să-i descopere. Ascultându-le însă cuvântul și văzându-le familiaritatea cu Sfintele Scripturi, se mira de duhoarea lor bolnăvicioasă. Deci după ce a vorbit cu ei destule din Scripturi, până la ceasul al nouălea din zi, s-au sculat să se întoarcă la chiliile lor. Iar Sfântul i-a poftit să rămână la masă, dar aceia n-au primit, grăbindu-se să ajungă la locurile lor mai înainte de apusul soarelui. Deci făcând rugăciune, au plecat cu pace.

Atunci Marele Pahomie, voind să afle pricina aceluia rău miros, a intrat în chilia sa și se ruga lui Dumnezeu să-i descopere. Iar un înger al lui Dumnezeu a venit și i-a zis: «Aceștia se țin de dogmele necinstitoare ale lui Origen, și ele sunt cele care stârnesc acea putoare. Trimite însă degrabă pe cineva să-i întoarcă și roagă-i cu stăruință să nu mai creadă acelor învățături hulitoare și stricătoare de suflet, căci prin ele își vor pierde sufletul lor».

Ieșind îndată din chilie, Cuviosul a trimis pe un frate oarecare în urma lor. Și dacă s-au întors aceia, le-a zis: «Voiesc să vă întreb un cuvânt», iar ei i-au răspuns: «Spune». «Nu cumva citiți ceva din cele ale lui Origen?» Iar pustnicii, auzind, s-au lepădat zicând: «Nu».

Atunci le-a zis Sfântul: «Iată, înaintea lui Dumnezeu vă dau mărturie că tot cel ce citește cărțile lui

Origen și-i primește scrierile în fundul iadului va sfârși (Pilde 14, 12) și va moșteni întunericul cel mai din afară, unde este <plângerea și scrâșnirea dinților> (Matei 8, 12). Iată, v-am făcut cunoscute cele arătate mie de Domnul și sunt înaintea Lui fără vină; drept aceea, voi veți da seama, de vreme ce ați cunoscut adevărul. Dacă voiți să mă credeți și să-I fiți bineplăcuți lui Dumnezeu cu adevărat, aruncați pe apă toate cărțile lui Origen și de acum înainte să nu mai voiți să le citiți, mai cu seamă pe cele ce sunt hulitoare». Acestea zicând, i-a slobozit să se ducă⁷³.

Altă dată, iarăși, un călugăr eretic l-a provocat pe Cuviosul Pahomie să meargă pe apă împreună cu el, ca să se vădească care dintre ei doi are mai mare îndrăzneală la Dumnezeu. Cuviosul s-a lepădat, firește, și „atunci ucenicii săi l-au întrebat: «Cum, fiind acesta eretic și străin de Dumnezeu, cutează a te pofti la o faptă ca aceasta?». Și a răspuns Cuviosul: «Pesemne că ar putea – îngăduind Dumnezeu – să treacă râul pășind ca pe uscat; și aceasta ar izbuti să o facă fiindcă diavolul îi va veni în ajutor, ca astfel să-și îndreptățească rătăcirea sa necinstitoare, să nu dea greș isprava sa și să le întărească celor pe care i-a amăgit mai dinainte credința în el»⁷⁴.

Apropiindu-i-se sfârșitul, cu două zile mai înainte, Cuviosul Pahomie i-a chemat la sine pe

⁷³ Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Παχωμίου (Din viața Sfântului Pahomie), cap. 4, B.E.P.E.S. vol. 40, pp. 198, 199.

⁷⁴ Ibidem, cap. 14, p. 216.

ucenici, poruncindu-le printre altele „să nu aibă nicio părtășie cu cei ce se țin de eresurile lui Origen, ale lui Meletie, ale lui Arie și ale celorlalți vrăjmași ai lui Hristos”⁷⁵.

Ucenicii Cuviosului Pahomie, și mai cu seamă Cuviosul Teodor cel Sfințit, s-au arătat adevărați fii vrednici ai unui atât de mare Părinte. Pe la anul 352, Cuviosul Teodor, adresându-se ucenicilor săi, a prorocit viitoarele prigoane ce aveau să se abată asupra Bisericii atât din partea păgânului împărat Iulian, cât și a arienilor Constanțiu și Valens, și le-a cerut să se roage lui Dumnezeu să pogoare mila Sa, spre mântuirea neamului omenesc⁷⁶.

Într-adevăr, după patru ani (356) s-a dezlănțuit marea prigoană împotriva ortodocșilor din Alexandria din vremea lui Gheorghe Capadocianul. Monahii și monahiile din Alexandria și din întregul Egipt au suferit atunci din partea arienilor nenumărate încercări și mucenicii înfricoșătoare. După fuga Sfântului Atanasie din Alexandria, în timp ce ereticii continuau prigoana împotriva ortodocșilor, Cuviosul Teodor a trimis patru monahi la Avva Pior și Avva Pamvo și la

⁷⁵ Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Παχωμίου (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Pahomie), § 88, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 281.

⁷⁶ Cuviosul Ammon, *ibidem*, § 5, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 81.

ceilalți asceți care se nevoiau în număr mare în Muntele Nitriei. Monahii le-au înmânat părinților o epistolă din partea Cuviosului Teodor, în care se spunea printre altele:

„Voiesc să cunoașteți că semeția arienilor «s-a suit până la Dumnezeu» (cf. Psalmii 73, 24). Dar Dumnezeu Și-a cercetat poporul Său, i-a văzut necazul și i-a arătat milă, fângăduind că va izbăvi Biserica Sa din aceste năpaste. Va veni, dar, vremea când Biserica se va slobozi de aceste prigoane; căci Dumnezeu a grăit pentru arieni: «Și voi izbândi asupra Vavilonului și voi scoate din gura lui cele ce a înghițit» (Ieremia 51, 44)⁷⁷. Iar despre Biserică zice: «Cine dintre voi a văzut casa aceasta întru mărirea sa cea dintâi? Că mărirea cea de pe urmă a casei acesteia mai mare va fi decât cea dintâi» (Agheu 2, 4, 10)⁷⁸. Aceste fângăduințe avându-le noi, fraților, mângâiați-i pe toți cei ce pățimesc în părțile acelea din pricina arienilor, pentru ca nimeni să nu se abată de la dreapta credință. Căci încă nu s-au plinit păcatele arienilor”⁷⁹.

⁷⁷ Versetul este redat conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi, mai fidelă aici textului grecesc. Traducerea aceluiași verset în ediția biblică din 1988, folosită cu câteva excepții (semnalate de fiecare dată în notele de subsol) la redarea pasajelor scripturistice în volumul de față este: *„Voi pedepsi pe Bel în Babilon și voi smulge din gura lui cele înghițite de el”*. (n. trad.)

⁷⁸ Pasajul este redat conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. (n. trad.)

⁷⁹ Cuviosul Ammon, *ibidem*, § 32, B.E.P.E.S. vol. 40, pp. 97-98.

După ce s-a citit epistola, toți părinții au dat slavă lui Dumnezeu, și trecând câțiva ani au trăit și împlinirea în faptă a acestor cuvinte ale Cuviosului Teodor.

În aceeași perioadă, un general cu numele Artemie a primit porunca de a-l căuta pretutindeni pe Sfântul Atanasie, care se ascundea, așa cum am arătat, în pustie. Și fiindcă se auzise că Sfântul s-ar fi aflat la monahii tabenisioți ai Cuviosului Teodor – de care îl lega o mare dragoste –, Artemie, însoțit de ostași înarmați, s-a îndreptat către mănăstirea Cuviosului și înconjurând aceia mănăstirea, o mare frică i-a cuprins pe monahi.

„Se afla însă printre ei un bărbat sfânt, Pechisie cu numele, care cu darul Domnului îi întărea pe frați să nu-și piardă curajul. Ducele Artemie a întrebat atunci prin tâlmaci: «Unde este egumenul vostru?». «Este plecat pe la celelalte mănăstiri», i-a răspuns Pechisie. «Dar unde este locțiitorul lui?», a întrebat din nou acela. Iar ei i l-au arătat pe Avva Psarfin, economul cel mare, pe care luându-l deosebi, i-a zis: «Am poruncă de la împărat pentru episcopul Atanasie, care, zice-se, se află la voi, aici». Iar Avva Psarfin i-a răspuns: «Negreșit, este Părintele nostru, dar fața nu i-am văzut-o niciodată. Însă de voiți, cercetați mănăstirea».

După ce Artemie a făcut cercetare, neaflându-l pe Sfânt, a zis în adunarea fraților: «Haideți să vă rugați pentru mine». Iar ei i-au răspuns: «Nu putem, fiindcă avem poruncă de la Părintele nostru să nu ne rugăm cu nimeni din cei ce sunt cu arienii – fiindcă vedeau

un episcop arian împreună cu el"⁸⁰. Atunci acela s-a rugat de unul singur și după o vedenie înfricoșătoare pe care a avut-o, a plecat cutremurat.

Această purtare admirabilă și plină de eroism a monahilor tabenisioți era rodul ascultării lor de învățătura ortodoxă și mai ales de poruncile episcopului și părintelui lor duhovnicesc, Atanasie, care într-una dintre epistolele sale îi îndemna: „Să vă feriți de părtășia cu cei ce cred fățîș dogmele necinstitoare. Păziți-vă însă și de cei ce socotesc că nu se țin de cele ale lui Arie, dar se împărtășesc cu arienii. Ni se cuvine, mai ales, să fugim de părtășia cu cei de a căror cugetare ne scârbim (o respingem).

Și iarăși, dacă cineva se face a mărturisi credința dreaptă, dar se arată împărtășindu-se cu ereticii, pe acela să-l îndemnați să se îndepărteze de un asemenea obicei; și dacă se învoiește, să-l aveți ca pe un frate. Dacă însă stăruie cu împotrivire, feriți-vă de el. Atâta vreme cât veți ține calea aceasta, vă veți păzi credința voastră curată. Dar și aceia se vor folosi văzându-vă și se vor teme ca nu cumva să fie socotiți necinstitori și părtași ai credinței ereticilor”⁸¹.

În toate aceste împrejurări de mai sus se remarcă scrupulozitatea, frământarea și grija monahilor pentru credința aflată în primejdie.

⁸⁰ Βίος τοῦ ἁγίου Παχωμίου (Viața Sfântului Pahomie), § 138, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 185.

⁸¹ Τοῖς τὸν μονήρη βίον ἀσκουσι... (Către cei ce se îndeletnicesc cu viața singuratică), P.G. 26, 1188BC.

Prețuirea Sfântului Atanasie față de tovarășii săi de luptă, monahii, se poate vedea și din epistolele pe care li le adresează. În aceste epistole el le istorisește în amănunt faptele nelegiuite ale arienilor și le insuflă curaj pentru a duce mai departe lupta împotriva ereticilor⁸².

§3. Cuviosul Ilarion († 370)

Prigoane crunte din partea arienilor au suferit, pentru credința ortodoxă, și Cuviosul Ilarion cu ucenicii săi. În Viața Sfântului se spune că odată niște oameni care îl pizmuiau au voit să-i facă rău.

„Au mers deci la eparh și, după ce l-au pârât pe Sfânt prin cuvinte defăimătoare, îi cereau să poruncească să-l cheme la judecată. Iar eparhul era în înțelegere cu arienii. Aflând deci un astfel de prilej, mai vârtos căuta să-l urgisească, și dădu poruncă să se înfățișeze înaintea lui împreună cu obștea. Iar clericii care urmau eresului necinstitor al lui Arie, auzind acestea și scrâșnind cu dinții împotriva lui, au trimis pe unii împreună cu o ceată de ostași, să-l afle pe drept și să-l pedepsească.

Îndată ce au ajuns la locul unde sălășluia – aproape de obștea lui Vruhie – și n-au dat de dânsul,

⁸² Τοῖς τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι... (Către cei ce se îndeltnicesc cu viața singuratică), Πρὸς ἀπανταχοῦ μοναχοῦς... (Către monahii de pretutindeni), B.E.P.E.S. vol. 31, pp. 240-241, 242 și urm.

ziceau: «Vedeți cum prin vrăjile lui a cunoscut mai dinainte cele ce aveau să i se întâmple și s-a făcut nevăzut?». Iar pentru că turbarea lor împotriva-i și mai mult se stârnise, s-au înfățișat înaintea necredinciosului împărat Iulian și au luat de la acesta poruncă scrisă, ca mănăstirea Cuviosului să fie distrusă și dărâmată din temelii, monahii chinuiți și alungați, iar Cuvioșii Ilarion și Isihie să fie dați la moarte prin chinuri, cu sprijinul eparhului, oriunde s-ar afla. Dar cu ajutorul lui Dumnezeu, fericitul Ilarion a scăpat cu viață la Avasan⁸³.

„Pentru credință a mărturisit”⁸⁴ și Cuviosul Anuv.

3. A doua perioadă a prigoanelor împotriva credincioșilor ortodocși din timpul împăratului Valens (364-378) și biruința Ortodoxiei

După moartea lui Iulian, în Răsărit a luat împărăția bine-cinstitorul și ortodoxul Iovian, dar numai pentru scurtă vreme. Noul împărat, Valens, avea să fie un aprig partizan al arianismului, făcându-se promotorul celei de-a doua perioade a prigoanelor împotriva credincioșilor

⁸³ Ieronim și Sofronie, *Ανάλεκτα Τεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* (Antologie de selecții ierusalimitene), vol. 5, cap. 33, 34, pp. 124, 125.

⁸⁴ Hermius Sozomen, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria Bisericească), vol. 3, cap. 14, P.G. 67, 1076A.

ortodocși. Printre multele „isprăvi” ale necinstitorului împărat, ne este relatată și aceasta: „Odată au mers să-l întâlnească optzeci de clerici, trimiși de ortodocși. Atunci acela a poruncit să-i ardă pe toți în corabia cu care veniseră”⁸⁵. Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre această grozavă întâmplare, numind-o „arderea pe mare a preoților”⁸⁶.

Cu totul nelegiuită era și purtarea împăratului față de monahi, pe care i-a silit să intre în armată și să ia parte la război⁸⁷. Fericitul Ieronim, care a vizitat Nitria, relatează că Valens a scos din pustie cinci mii nouă sute de monahi și i-a trimis cu de-a sila la oaste⁸⁸. De asemenea, Valens l-a surghiunit încă o dată pe Marele Atanasie. După numai câteva luni însă – din pricina răzmeriței poporului – i-a îngăduit să revină în Alexandria, unde Sfântul avea să rămână până la adormirea sa (373)⁸⁹.

Nici în Antiohia lucrurile nu stăteau mai bine. După exilul Sfântului Evstatie (330), în ce-

⁸⁵ I. Zonaras, *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 13-a, cap. 16, P.G. 134, 1164A.

⁸⁶ *Εἰς τὸν μέγαν Βασιλείου... ἐπιτάφιος* (Epitaf la Marele Vasile), cap. 46, P.G. 36, 556C.

⁸⁷ Meletie al Atenei, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria bisericească), sec. al IV-lea, cap. 15, § 9.

⁸⁸ Evloghie Kourilas, *Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ* (Istoria ascetismului), p. 28.

⁸⁹ Socrate Scolasticul, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria bisericească), vol. 4, cap. 13, P.G. 67, 497A.

tate stăpâneau arienii, pentru ca într-un răstimp de treizeci de ani să se perinde în scaun șapte episcopi arienii! În anul 360 arienii îl hirotonesc episcop al Antiohiei pe Sfântul Meletie. Dar acest dumnezeiesc bărbat și-a mărturisit dintru început credința sa ortodoxă și „*a făcut să răsune acel glas vrednic de laudă: «Trei sunt cele gândite, dar ca pe Unul le rostim»*”⁹⁰. Desigur, această mărturisire de credință a dus neîntârziat la exilarea sa, iar scaunul episcopal a fost luat de arianul Evzoie. Când circa doi ani mai târziu împăratul Iulian a permis revenirea lui Meletie în Antiohia, situația Bisericii era una dramatică. Sfântul Meletie și ortodocșii aveau o singură biserică – și aceea în afara cetății –, în timp ce toate celelalte se aflau în posesia lui Evzoie⁹¹. (Mai era și o mică bisericuță ortodoxă a lui Paulin, susținător însă al Sfântului Evstatie.)

În continuare, Sfântul Meletie a fost exilat în două rânduri de Valens (365-367 și 371-379)⁹², iar lupta sa avea să fie dusă mai departe de preoții Flavian și Diodor (mai târziu episcopi de Antiohia și respectiv de Tars). Lupta dramatică a celor doi Părinți, ca și a monahilor Afraat și Iulian,

⁹⁰ Teodorit, *Εκκλησιαστική Ἱστορία*, cuvântul 2, cap. 27, P.G. 82, 1081C (pentru traducerea românească, vezi și: *Istoria bisericească*, op. cit., cartea a doua, cap. 31, p. 129).

⁹¹ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος* (Dodekavivlos), cartea a doua, cap. 12, § 1, p. 434.

⁹² Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 8, col. 928.

pentru păstoria „micii turme” (Luca 12, 32), o aflăm descrisă elocvent la Fericitul Teodorit și va fi redată într-una din secțiunile ulterioare.

În acest timp, în Alexandria, succesorul Marelui Atanasie, episcopul Petru, este curând alungat, și în locul său urcă în scaun ereticul Luchie. „Atunci mulți ortodocși, bărbați și fecioare, au fost munciți în chip fără de Dumnezeu și mulți s-au săvârșit în chinuri”⁹³. „A coborât Evzoie al Antiohiei în Alexandria și i-a predat lui Luchie bisericile ortodocșilor. Ce rele și ce prigoane a săvârșit acesta (Evzoie) în Egipt, în Antiohia și în Capadocia, poate Eschil și Sofocle ar fi putut cânta pe măsură, în tragediile lor, asemenea urgii, sau, mai bine zis, ar fi trebuință de Ieremia ca să plângă războiul crâncen al necinstitorilor împotriva Mântuitorului Hristos”⁹⁴.

În Capadocia s-a distins în această perioadă, din partea ortodocșilor, personalitatea proeminentă a Sfântului Vasile. Sprijinit de fratele său, Sfântul Grigorie de Nyssa, de Sfântul Grigorie Teologul și de Sfântul Evsevie al Samosatelor, Marele Vasile, „Arătătorul de cele cerești”, a fost conducătorul întregului Răsărit luptător. Într-o epistolă adresată episcopilor ortodocși din Apus, apărătorul de frunte al Ortodoxiei, Vasile, deplânge în cuvinte mișcătoare marile nenoro-

⁹³ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5865, P.G. 108, 181C.

⁹⁴ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, cap. 14, § 2, p. 452.

ciri ale acelor vremuri: „S-a abătut peste noi o grea prigoană, frați preacinstiți, pesemne cea mai grea din câte au fost. Căci sunt prigoniiți păstorii, ca să se risipească turma (Matei 26, 31). Încă mai amarnic este că, deși cei prigoniiți suferă pătimirile cu încredințarea lăuntrică a muceniciei, cu toate acestea poporul nu-i cinstește pe acești atleți ai credinței ca pe niște mucenici, căci și cei care-i prigonesc pe ei sunt socotiți a fi creștini. Una este astăzi vina care se pedepsește fără cruțare: păzirea cu scumpătate a predaniilor părintești. Din această singură pricină, cei bine-cinstitori sunt surghiuniți din patrie și duși în locuri pustii [...]

[...] Surghiunirea preoților, alungarea diaconilor și prădarea clerului întreg. Căci ori «se închină chipului» (Daniel 3, 7), ori, de nu, sunt dați usturimii biciului. E numai vaiet în popor, lacrimi neconținute; în case și în piețe, toți își plâng unul altuia nenorocirile. Fiindcă e cu neputință să fie cineva cu inima atât de împietrită, încât pierzându-și tatăl, să rabde cu netulburare viața de orfan. Jale în oraș, jale la țară, jale pe străzi, jale în pustie. Pretutindenii se aude glas de jale, căci toți vorbesc despre întâmplările întristătoare.

Au pierit bucuria și veselia duhovnicească. Praznicele noastre s-au preschimbă în doliu (Amos 8, 10), casele de rugăciune s-au închis, jertfelnicele sfinte adastă. Nu se mai adună creștinii, dascălii nu mai propovăduiesc, nu se mai țin învățături de suflet ziditoare, nici praznice, nici imne de noapte. Nu mai întâlnești acea fericită tresăltare care se naște în sufle-

tele credincioase în timpul slujbelor din biserici și al împărtășirii de darurile duhovnicești [...]

[...] Nu ne luptăm nici pentru bani, nici pentru slavă, nici pentru alte bunuri pieritoare; ne ținem neclintiți în luptă doar pentru avuția noastră cea de obște, pentru comoara credinței sănătoase lăsate de Părinți [...]

[...] Urechile celor simpli au fost amăgite și obișnuite cu înșelăciunea ereziei. Copiii cei mici din Biserică sunt deprinși cu învățăturile stricate – dar ce ar putea face? Botezurile sunt săvârșite de eretici, la fel și prohodirea celor adormiți, cercetarea suferinzilor, mângâierea celor întristați, sprijinirea celor în necazuri și ajutorările de tot felul, ca și săvârșirea Sfințelor Taine. Prin toate acestea se naște o legătură cu ei în popor și ajung să fie cu toții într-un cuget, încât, în scurtă vreme, chiar de ni s-ar da o oarecare libertate, nu va mai fi nicio nădejde ca pe cei prinși în această înșelăciune îndelungată să-i mai putem întoarce din nou la cunoștința adevărului”⁹⁵.

Sfântul le purta o dragoste aparte monahilor, pe care îi laudă în epistolele sale pentru răbdarea arătată în încercările aduse asupra lor de către arieni. Îi roagă de asemenea să-și ducă mai departe

⁹⁵ 'Επιστολή σμγ' (Epistola 243), cap. 2-4, P.G. 32, 904B-909B (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole*, colecția PSB, serie nouă, nr. 3, trad. Pr. Teodor Bodogae, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, pp. 393-396).

lupta cu aceeași atitudine dârză și mărturisitoare, fiindcă le este gătită o mare răsplată în Împărăția cerească și îi așteaptă cununi mai presus decât ale mucenicilor din vechime!⁹⁶ Adeseori își justifică înaintea monahilor ortodoxia convingerilor sale⁹⁷ și îi învață neobosit dogmele drepte.

Monahilor din Veria, dumnezeiescul Vasile le scria: „*Am suspinat adânc, auzind că acel sălbatic prigonitor s-a ridicat asupra voastră și, îndată după Paști, cei ce «spre judecăți și sfadă au postit»* (cf. Isaia 58, 4)⁹⁸ *s-au năpustit asupra corturilor voastre, aruncându-vă truda în foc*”⁹⁹.

Pe monahul Urvichie și pe tovarășii săi îi îndeamnă „*să se țină departe de împărtășirea cu ereticii*” întrucât „*nepăsarea în această privință ne lipsește de îndrăzneală înaintea lui Hristos*”¹⁰⁰. De altfel, potrivit înțeleptului Ierarh, este oprită cu strășnicie orice fel de comuniune bisericească cu eterodocșii, „*a căror rea credință nu-i lasă să se în-*

⁹⁶ Ἐπιστολή σνζ' (Epistola 257), cap. 1, P.G. 32, 945C (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, p. 414).

⁹⁷ Ἐπιστολή νβ', σκστ' (Epistolele 52 și 226), P.G. 32, 392B-396C și 841C-852A (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, pp. 125-128 și 361-365).

⁹⁸ Conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. (n. trad.)

⁹⁹ Ἐπιστολή σνστ' (Epistola 256), P.G. 32, 944A (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, p. 412).

¹⁰⁰ Ἐπιστολή σξβ' (Epistola 262), cap. 2, P.G. 32, 976A (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, p. 428).

sănătoșească nici în celelalte privințe, odată ce s-au predat prin ea patimilor de necinste”¹⁰¹.

Altor monahi le scrie: „Mai presus de toate vă rog să vă aduceți aminte de credința Părinților și să nu vă lăsați clătinați de cei care încearcă să vă tulbure liniștea, ducându-vă în rătăcire, bine știind că nici asprimea vieții nu aduce doar prin ea însăși folos, dacă nu este luminată de o credință dreaptă în Dumnezeu, nici mărturisirea ortodoxă nu ne va putea pune înaintea Domnului dacă este lipsită de fapte bune. Din contră, de amândouă este trebuință, pentru ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit și pentru ca viața noastră să nu șchiopăteze din pricina vreunei lipse”¹⁰².

Mai jos vom trece în revistă luptele monahilor din perioada amintită.

Și. Cuviosul Afraat

Când bine-credinciosului Iovian i-a urmat la tron împăratul Valens, acesta l-a exilat, așa cum am văzut, pe Sfântul Meletie al Antiohiei, iar pe ortodocșii din cetate i-a izgonit nu numai din bisericile lor, ci din toate locurile în care obișnuiau să se adune pentru rugăciune.

¹⁰¹ Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, întrebarea 20, P.G. 31, 1097A (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, „Regulile mici”, în vol. *Scrieri morale și ascetice*, colecția PSB (serie nouă), nr. 5, trad. Laura Enache, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2013, p. 341).

¹⁰² Ἐπιστολή 295 (Epistola 295), P.G. 32, 1040A (pentru traducerea românească vezi și: *Epistole, op. cit.*, p. 464).

„Iar poporul lui Dumnezeu, deplângând acea restriște, cânta cântarea lui David: «La râul Babilonului, acolo am șezut și am plâns, când ne-am adus aminte de Sion» (Psalmii 136, 1) – însă cealaltă parte a cântării nu li potrivea, că n-au îngăduit Afraat și Flavian și Diodor să fie atârinate în sălcii organele învățăturii, nici nu le-au îngăduit a grăi: «Cum vom cânta cântarea Domnului în pământ străin?» (Psalmii 136, 4), ci în munți, și în câmpii, și în cetate, și în mahalale, și în case, și în piețe cântau neîncetat cântarea Domnului, ca unii ce învățaseră de la David că «al Domnului este pământul și plinirea lui, lumea și toți cei ce locuiesc într-însa» (Psalmii 23, 1). Auziseră și pe Prorocul zicând: «Bindecuvăntați pe Domnul, toate lucrurile Lui, în tot locul stăpânirii Lui» (Psalmii 102, 23) [...] Întru acestea fiind învățați, atât în casă cât și în piață și, ca să vorbesc împreună cu Apostolul, «înaintea norodului și prin case» (Faptele Apostolilor 20, 20), mărturiseau neconținut și, ca niște alese căpetenii de oaste, pe ai lor îi întrarmau, iar pe potrivnici îi hărțuiau [...]

[...] Preaînțeleptul Afraat a purces de voia sa la aceste lupte; că fiind hrănit cu liniștirea, ca unul care alesese viața însingurată, și stând departe până atunci, ca să zic așa, de săgeți, nu a iubit neprimejduirea sa când a văzut cât de cumplit este războiul, ci la vreme cuviincioasă și-a luat rămas bun de la liniștire, trecând în fruntea oastei celor bine-cinstitori și războindu-i pe vrăjmași cu chipul viețuirii, cuvintele și minunile sale, fără a fi atins el însuși de vreo lovitură.

Împăratul cel de tot nebun l-a văzut odată pe când se ducea la locul de exerciții ostășești (că acolo se adunau cinstitorii Treimii); fiindcă în timp ce mergea pe malul râului, cineva l-a arătat împăratului, care cobora din palat, și acesta l-a întrebat încotro merge cu atâta grabă. Răspunzând el că merge să se roage pentru lume și pentru împărăție, împăratul a întrebat din nou: «Și de ce, dacă ai făcut făgăduințele călugărești, umbli fără frică prin piață, părăsind liniștirea?». La aceasta, Afraat (care asemenea Stăpânului, obișnuia să grăiască în pilde) a zis: «Spune-mi, împărate: dacă aș fi fost o fecioară ce stă închisă în iatac și aș fi văzut pe cineva dând foc casei tatălui meu, ce m-ai fi sfătuit să fac, la vederea casei în flăcări? Să stau înăuntru și să trec cu vederea pârjolul? Dar astfel i-aș fi căzut și eu pradă. Iar dacă spui că se cuvenea să fug să aduc apă și să alerg încolo și încoace să sting flăcările, să nu mă mustri, împărate, că tocmai asta fac; fiindcă după sfatul ce i l-ai fi dat unei fecioare închise în iatac sunt silit să fac și eu, care am făcut făgăduințele călugărești.

Iar de mă mustri că las liniștirea, muștră-te mai degrabă pe tine, care dai foc casei lui Dumnezeu și mă silești pe mine să îl sting; de vreme ce singur recunoști că se cuvine a da ajutor casei părintești când aceasta e cuprinsă de flăcări. Iar că Dumnezeu ne e Părinte mai adevărat decât părinții cei de pe pământ cred că e limpede chiar pentru cineva cu totul neștiutor de cele dumnezeiești. Așadar, împărate, nu facem niciun lucru necuvenit sau potrivit alegerii dintru început

adunându-ne și păstorindu-i pe cei bine-cinstitori și dându-le hrana dumnezeiască». Acestea fiind spuse, împăratul a încuviințat prin tăcere, covârșit de răspunsul dreptului”¹⁰³.

„Unul dintre eunucii care slujeau împăratului l-a ocărât însă și l-a amenințat cu neobrăzare pe Cuviosul Afraat. Mergând deci acela după obicei să pregătească baia pentru împărat, i s-a întunecat mintea și s-a aruncat în apa clocotită, dându-și în acest chip sufletul său.”¹⁰⁴

§2. Cuviosul Iulian († 377)

În aceeași perioadă se nevoia în eparhia Antiohiei și un alt mare ascet, Cuviosul Iulian, despre care arienii au răspândit odată vestea că îmbrățișează dogmele lor. Acest lucru, desigur, i-a mâhnit peste măsură pe drept-cinstitori, care se temeau ca nu cumva un asemenea zvon să-i amăgească pe cei neștiutori și astfel să-i facă să cadă în mreaja ereticilor. Atunci Flavian, Diodor și Afraat au trimis doi mari părinți la acest prealăudat bărbat, ca să-l înduplece să părăsească pustia și să vină în ajutorul mulțimii, care se primejduia să cadă în rătăcire.

¹⁰³ Teodorit, *Φιλόθεος Ἱστορία* (Istorie iubitoare de Dumnezeu), P.G. 82, 1372A-1373B (pentru traducerea românească, vezi și: *Viețile sfinților pustnici din Siria*, trad. dr. Adrian Tănăsescu-Vlas, Ed. IBMBOR, București, 2001, pp. 68-70).

¹⁰⁴ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία* (Cronografie), anul 5867, P.G. 108, 188C.

Ajungând la locul unde sălășluia acest luminător al Bisericii, unul dintre ei, Acachie cu numele, i-a zis: „«Spune-mi, Părinte, pentru ce rabzi cu plăcere toată această osteneală?». Bătrânul i-a răspuns: «Slujirea lui Dumnezeu îmi este mai de preț și decât trupul, și decât sufletul, și decât viața toată, și mă silesc pe cât îmi este cu putință să-I aduc slujbă curată și să-I plac totdeauna».

«Hai să-ți arăt, a zis Acachie, cum poți să Îi slujești mai mult decât acum; și voi vorbi nu doar din minte, ci din învățătura Lui – că întrebându-l oarecând pe Petru dacă-L iubește mai mult decât ceilalți, și auzind ceea ce știa mai dinainte de a-I spune Petru: <Doamne, Tu știi că Te iubesc>, i-a arătat cum poate să-L slujească mai mult; că zice: <De Mă iubești, păstorește oile Mele și mielușei Mei>.

Aceasta se cuvine să faci și tu, Părinte; că oile se primejduiesc a fi sfâșiate de lupi, și Cel iubit de tine le iubește pe ele foarte – iar cei ce iubesc cu adevărat fac cele ce-i desfată pe cei iubiți. De altfel, nu mică e primejdia să pierzi răsplata multelor și marilor tale osteneli, dacă vei sta nepăsător atunci când se poartă război cumplit împotriva adevărului și cinstitorii lui sunt vânați folosindu-se ca momeală numele tău; fiindcă apărătorii urâciunii lui Arie spun cu obrăznicie că ești părtaș păgânătății lor».

Auzind Bătrânul acestea, îndată și-a luat rămas bun pentru o vreme de la pustie și, fără a se neliniști de faptul că nu era obișnuit cu tulburările cetății, a

alergat la Antiohia"¹⁰⁵. Aici i-a vindecat pe mulți care sufereau de diferite boli și s-a îndreptat apoi spre locul unde se adunau ortodocșii. Acolo se strânsese toată mulțimea din cetate „și locul de exerciții ostășești se umpluse de cei adunați la prive-
liște. Iar bârfitorii și meșterii minciunii s-au umplut atunci de rușine, și fiii dreptei credințe de toată bucu-
ria și veselia [...]

[...] Și pe când se întorcea la colibă trecând prin cetatea Cyrului (care se află la două zile de mers de Antiohia), s-a oprit la Biserica Purtătorului de biruință Mucenic Dionisie, iar căpeteniile celor drept-cinstitori de acolo, adunându-se, îl rugau să-i apere într-o vădită primejdie pe care o așteptau; căci precum spuneau, un oarecare Asterie, ce deprinsese știința de a împlети minciuni a sofisților, iar după aceea intrase în biserica ereticilor și primise episcopie, cumplit apăra minciuna cu vorbele sale și folosindu-se de măiestria sa cea rea, războia adevărul. «Și ne temem», ziceau, «ca nu cumva acesta, acoperindu-și minciuna cu oarecare momeli ale vorbirii meșteșugite și întinzând ca pe niște lațuri împletiturile silogismelor, să-i prindă în cursă pe mulți dintre cei simpli – fiindcă pentru aceasta a fost trimis de vrăjmași».

La aceasta Bătrânul a zis: «Îndrăzniți și rugați-L pe Dumnezeu împreună cu noi, unindu-vă rugăciu-

¹⁰⁵ Teodorit, *ibidem*, 1320A-C (fragment reprodus după traducerea românească: *Viețile sfinților pustnici din Siria, op. cit.*, p. 29).

nea cu postul și reaua pătimire». Deci rugându-se ei lui Dumnezeu în acest chip, acel apărător al minciunii și vrăjmaș al adevărului a fost lovit de Dumnezeu chiar în ajunul praznicului la care trebuia să cuvânteze. Și o singură zi bolind, a fost șters din cartea celor vii, auzind, precum se cuvenea, glasul acela: «Nebune! În noaptea aceasta vor cere de la tine sufletul tău (Luca 12, 20); iar de cursele cele rele pe care le-ai gătit, tu vei avea parte, și nu altul»¹⁰⁶.

În vremea aceea, și alți Părinți s-au distins prin virtute și mărturisire. Unul dintre aceștia era și „Zevgmatie cel vrednic de laudă, care deși orb cu ochii cei trupești, înconjura oile, întărindu-le și luptându-se cu lupii. Din această pricină, i-au dat foc colibei lui pustnicești”¹⁰⁷.

§3. Părinții din Sketisul Egiptului

Dar și în Egipt monahii au dat o vie mărturie luptătoare. După surghiunul arhiepiscopului ortodox Petru, în scaunul Alexandriei a urcat arianul Luchie. Atunci ereticii, chiar dacă nu erau atât de mulți la număr, au reușit să pună stăpânire pe toate bisericile. În plus, un ordin împărătesc porunca să fie expulzați din Alexandria și

¹⁰⁶ *Ibidem*, 1321C-1324B (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, pp. 31-32).

¹⁰⁷ Teodorit, *Εκκλησιαστική Ἱστορία*, cuvântul 4, cap. 25, P.G. 82, 1189AB (pentru traducerea românească, vezi și: *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a patra, cap. 28, p. 193).

din întreaga eparhie a Egiptului toți apărătorii credinței niceene.

„Luchie, precum fusese poruncit, trecea pustiind și prădând, împreună cu căpetenia oștirii egiptene și cu mare mulțime de păgâni, iudei și părtași ai lui Arie. Deci și-a așezat tabăra aproape de monahii care sălășluiau în pustie, nădăjduind că dacă se va arăta cu atâta mulțime de norod înaintea monahilor celor iubitori de liniște mai presus de toate, îi va pleca în acest chip spre ascultare. Astfel i-ar fi putut supune și pe creștinii rămași în cetate, pentru că mulți dintre bărbații cei de seamă erau pe atunci egumeni ai mănăstirilor din Egipt și Tebaida, și toți aceștia fugeau de erezia lui Arie ca de foc.

Mulțimile care le urmau acestor părinți socoteau lucru de mare laudă părtășia lor la credința acelora. Fiindcă, nefiind ei înșiși iscusii în cunoașterea dogmelor și nevoind să flecărească în van despre asemenea lucruri, credeau cu simplitate că adevărul este cel mărturisit de monahi, prin mijlocirea cărora Dumnezeu – Care lua aminte la rugăciunile lor – lucra minuni neobișnuite. Aceste fapte ale virtuții săvârșite de monahi le adevereau deopotrivă și cuvintele despre credința ortodoxă.

În vremea aceea, deci, i-am cunoscut ca întâi-stătători ai monahilor pe cei doi Macarie, Alexandrinul și cel din cetate (Egipteanul); la fel pe Pamvo și pe Iraclid, care străluceau ca ucenici ai mai-marelui în virtute și întâi-stătătorului tuturor mănăstirilor din Egipt, Marele Antonie, ca și pe ceilalți ucenici ai săi.

Negreșit, nu era cu puțință, precum socotea Luchie, ca el să-și întărească stăpânirea, nici să cârmuiască peste toată Biserica, fără să-i silească mai înainte pe întâi-stătătorii monahilor să vină la un cuget cu el, lucru pe care a și purces să-l înfăptuiască. Și nefiind chip să-i înduplece cu vorbele, s-a străduit să izbândească cu de-a sila.

Deci au năvălit înarmați asupra monahilor cu mâinile goale, care n-au ridicat niciun deget în apărarea lor; și i-au prădat atât de amarnic, că n-ar fi cu puțință a se înfățișa prin cuvinte câte au pățimit. În cele din urmă, Luchie și-a văzut năruit cu desăvârșire scopul său, fiindcă toți monahii erau gata să-și întindă și grumajii lor spre tăiere; pentru că de ar fi fost trebuință, bucuros ar fi preferat mai vârtos moartea, decât să primească vreo schimbare fie și a uneia singure dintre dogmele ortodoxe ale Sinodului niceean¹⁰⁸.

În cele din urmă, năvălind într-o noapte cu oaste asupra monahilor, i-au prins și i-au surghiunit într-un ostrov locuit de păgâni. Dar monahii i-au întors și pe aceștia la credință și însăși capiștea lor au preschimbato în biserică! Iar locuitorii Alexandriei, înștiințându-se de cele petrecute, s-au ridicat împotriva lui Luchie, care temându-se, le-a îngăduit monahilor să se întoarcă la peșterile lor.

După cum istorisește episcopul Petru al Alexandriei într-una dintre epistolele sale din

¹⁰⁸ Nichifor Calist, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească), vol. 11, cap. 27, P.G. 146, 653B-D.

surghiun, mulți pustnici, apărători ai credinței ortodoxe, erau prinși și aruncați în temniță de arieni, care îi supuneau apoi la felurite chinuri și îi trimiteau la muncă silnică în mine¹⁰⁹.

Părinții din pustia egipteană aveau, cu adevărat, o mare râvnă și o excepțională acrivie în ceea ce privea dreapta credință. Se spune despre Avva Agaton că „s-au dus unii la dânsul, auzind că are mare dreptă socoteală. Și vrând să-l cerce de se mânîie, îi zic lui: «Tu ești Agaton? Am auzit despre tine că ești curvar și mândru». Iar el a zis: «Da, așa este». Și i-au zis lui: «Tu ești Agaton, bârfitorul și clevetitorul?». Iar el a zis: «Eu sunt». Zic iarăși: «Tu ești Agaton ereticul?». Și a răspuns: «Nu sunt eretic». Și l-au rugat pe el, zicând: «Spune nouă, pentru ce atâtea ți-am zis ție și le-ai primit, iar cuvântul acesta nu l-ai suferit?». Zice lor: «Cele dintâi asupra mea le scriu, căci folos este sufletului meu. Iar aceasta – eretic – este despărțire de Dumnezeu și nu voiesc să mă despart de Dumnezeu»¹¹⁰.

Se spune iarăși că „au venit odată niște arieni la Avva Sisoie, în Muntele lui Avva Antonie, și au început a-i cleveti pe ortodocși. Iar bătrânul nu le-a răspuns lor nimic. Și chemând pe ucenicul său, a zis: «Avraame, adu-mi cartea Sfântului Atanasie și o citește». Și tăcând ei, s-a cunoscut eresul lor. Și i-a slobozit pe ei cu pace»¹¹¹. Altă dată iarăși a plecat Avva

¹⁰⁹ *Ibidem*, cap. 28, P.G. 146, 665C.

¹¹⁰ *Pateric Egiptean, op. cit.*, p. 31.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 249.

Sisoie la un munte mai îndepărtat, unde ședeau niște schismatici meletieni. Atunci mulți monahi care ar fi dorit să-l vadă s-au ferit să meargă acolo, temându-se ca nu cumva să se întâlnească cu aceia și să „cadă în ispita ereticilor”¹¹².

Avva Teodor din Fermi învăța că trebuie să-i ajutăm pe cei căzuți în erezie să se întoarcă la dreapta credință; dar dacă nu izbutim, să tăiem prieteșugul cu ei, ca nu cumva să ne tragă și pe noi în rătăcire¹¹³. Avva Or obișnuia să le tălmăcească celor ce-l vizitau din Sfintele Scripturi și să-i învețe credința ortodoxă¹¹⁴. Iar Avva Isaia sfătuia să nu stăm de vorbă cu ereticii, ca nu cumva să ne vatăme otrava lor cea purtătoare de moarte, nici să le citim cărțile, ca să nu dăm morții sufletul nostru¹¹⁵. În sfârșit, Cuviosul Macarie Alexandrinul spunea că toți cei ce nu au primit „botezul sfânt”¹¹⁶ al Bisericii Sobornicești vor fi duși după moarte de îngerii „în focul cel veșnic, care este gătit diavolilor și îngerilor lui” (Matei 25, 41).

¹¹² *Ibidem*, p. 251.

¹¹³ *Ibidem*, p. 104.

¹¹⁴ Timotei Alexandrinul, *Istoria monahilor din Egipt*, Ed. România Creștină, București, 1998, cap. 2, p. 54.

¹¹⁵ Pavel Monahul, *Everghetinosul*, *op. cit.*, vol. IV, pricina a 18-a, cap. 1, p. 225.

¹¹⁶ *Περὶ ἐξόδου ψυχῆς λόγος* (Cuvânt despre ieșirea sufletului), B.E.P.E.S. vol. 42, p. 279.

§4. Monahul Moise

În aceeași perioadă, căpetenia ismaeliților¹¹⁷, o femeie cu numele de Mavia, primind lumina cunoștinței de Dumnezeu, „a cerut în fruntea neamului său, ca arhieru, pe un oarecare Moise, care pustnicea la hotarul dintre Egipt și Palestina. Primind cererea, împăratul Valens a poruncit ca acest minunat bărbat să fie adus îndată la Alexandria spre a primi acolo harul arhieresc, fiindcă acest scaun era mai aproape.

Fiind adus Moise și văzând că Luchie se pornise să-și pună mâinile peste el, a zis: «Să nu fie ca eu să fiu hirotonit prin mâna ta. Căci nu se pogoară Harul Sfântului Duh când îl chemi tu». Luchie însă a zis: «De ce rostești cu bănuială acestea?». Iar Moise i-a răspuns: «Nu vorbesc din bănuială, ci știu bine cele pe care le grăiesc. Fiindcă tu nu numai că lupți împotriva dogmelor apostolești și înveți cele contrarii, ci la cuvintele de hulă adaugi încă și fapte fără de lege. Căci ce rău-credincios nu a pătruns prin tine în adunările bisericesti? Care dintre bărbații vrednici de laudă n-a fost izgonit? Iar faptele îndrăznite de tine în toate zilele n-au lăsat oare în umbră orice cruzime barbară?». Pe când Moise spunea acestea cu îndrăzneală, Luchie, auzindu-l, era gata spre ucidere, dar temându-se ca nu cumva să se ridice din nou asupra lui răzmerița norodului, care de-abia se sfârșise,

¹¹⁷ Ismaeliții sau saracinii constituiau populația arabă din Orientul Apropiat. (n. trad.)

a poruncit ca Moise să fie încredințat spre hirotonie altor episcopi, așa cum ceruse. După ce monahul a primit harul arhieriei – dimpreună cu care avea și o minunată credință –, s-a dus la cei care-l chemaseră și i-a călăuzit pe calea adevărului, atât prin învățăturile sale apostolești, cât și prin puterea minunilor pe care le săvârșea”¹¹⁸.

§5. Cuviosul Isaachie († 425?)

Câțiva ani mai târziu (378), Valens și-a adunat oștirea ca să pornească război împotriva barbarilor. „Atunci și acest Cuvios Isaachie, venind din Răsărit la vreme cuviincioasă și ieșindu-i în cale împăratului, i-a zis: «Împărate, poruncește să se deschidă bisericile creștinilor, căci de vei face așa, cunoaște că te vei întoarce biruitor asupra vrăjmașilor». Împăratul însă, învârtoșat fiind, a socotit întru nimic cuvintele Sfântului, așa încât a doua zi acesta a mers iarăși și i-a zis: «Împărate, deschide bisericile și să știi că te vei întoarce biruitor și cu pace».

Împăratul și-a urmat calea mai departe, defăimându-l pe Sfânt; și trecând încă o zi, acesta a mers a treia oară la împărat și apucându-i calul de frâu, căuta să-l înduplece, când cu muștrări, când cu rugăminți. Și spunând el acestea, au ajuns la o râpă înfricoșătoa-

¹¹⁸ Teodorit, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, cuvântul al patrulea, cap. 20, P.G. 82, 1181A-C (pentru traducerea românească, vezi și: *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a patra, cap. 23, pp. 188-189).

re, plină de măcăciuni ascuțiți. Iar împăratul le-a făcut semn ostașilor să-l arunce pe Sfânt în prăpastie.

Căzând între spini, Sfântul socotea că se află pe un așternut moale și-I mulțumea lui Dumnezeu. Și iată venind îndată doi bărbați în haine albe și plini de har, care după ce l-au scos pe Sfânt nevătămat din prăpastie și l-au așezat în piață înaintea împăratului, s-au îndepărtat.

Acestea văzându-le, împăratul s-a minunat și a zis: «Nu este acesta cel ce a fost aruncat în râpa aceea grozavă?». Iar Sfântul iarăși i-a zis: «Deschide, rogu-te, bisericile, și te vei întoarce de la război cu bucurie; iar de nu vei face așa, cunoaște că îndată ce se va porni războiul cu barbarii, tu vei fugi doar cu un singur om și te vei ascunde într-o șură, iar acolo vei fi ars cu foc de vrăjmași».

Dar împăratul, deși uimit și înfricoșat de toate câte le văzuse, l-a defăimat cu toate acestea ca pe un lipsit de minte pe Sfânt; și nu numai atât, ci l-a predat la doi ostași, Saturnin și Victor cu numele, poruncindu-le să-l țină sub pază până când el se va întoarce de la război; căci atunci, zicea, voiește să-l dea la moarte prin foc. Și i-a zis Sfântul: «Dacă tu, împărate, te vei întoarce de la război sănătos și cu pace, este lucru hotărât că mie nu mi-a grăit Dumnezeu»¹¹⁹.

Împăratul, cu adevărat, nu s-a mai întors și toți s-au minunat de prorocia Sfântului. L-au ru-

¹¹⁹ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής* (Sinxar), vol. 2, pp. 174-175.

gat de asemenea să rămână în Constantinopol, unde a și întemeiat vestita mănăstire numită a Dalmaților.

După moartea lui Valens, Ortodoxia avea de-acum calea spre biruință deschisă. În Răsărit împărățea Teodosie cel Mare (379-395), iar în Apus drept-cinstitorul Grațian. Episcopii ortodocși începeau să se întoarcă din exil la eparhiile lor¹²⁰, iar cetățile, rând pe rând, își declarau acordul cu hotărârile Sinodului niceean. Doar câteva dintre ele mai rămăseseră credincioase arianismului, în frunte cu Constantinopolul, care în ultima perioadă de circa 40 de ani, fusese păstorit fără întreruperi de episcopi eretici!¹²¹

În anul 379, Sfântul Grigorie Teologul este trimis în sprijinul puștinilor ortodocși din Cetate. El însuși descrie precum urmează situația dezoilantă de atunci: „Această turmă, pe când era mică și sârmană, după cele văzute, și nici măcar turmă, ci o mică urmă și rămășița unei turme, era fără rânduială, fără veghetor asupra ei, fără îngrăditură, nici fiind liberă să pască, nici înconjurată de un țarc, ci rătăcind «în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului» (Evrei 11, 38), împrăștiată și risipită care încotro, fi-

¹²⁰ Teodorit, *Istoria bisericească*, op. cit., cartea a cincea, cap. 2, p. 199.

¹²¹ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες* (Tablouri patriarhale), pp. 73-80.

ecare după cum își putea găsi adăpost sau pășune, și mulțumit dacă putea apuca să scape singur"¹²².

Sfințitul Dositei¹²³ adaugă că „întrucât ortodocșii nu mai aveau nicio biserică, acesta (Grigorie) a transformat o casă oarecare în lăcaș de rugăciune, pe care l-a numit «Anastasia» (Înviere) [...] Câte osteneți și lupte a săvârșit pentru buna-cinstire, cine ar fi în stare a le spune sau scrie? Ajunge afirmația binecunoscută, că (la sosirea sa) a aflat o mie de biserici ale arienilor și nici una măcar ortodoxă, iar după retragerea lui (în 381) erau o mie și una ale creștinilor și nici măcar una a arienilor”¹²⁴.

În 380, împăratul Teodosie cel Mare l-a alungat din scaunul Constantinopolului pe episcopul arian Demofil, și în locul lui a urcat Sfințitul Grigorie¹²⁵. Alexandria și Antiohia se izbăviseră de asemenea, în cei doi ani precedenți, de păstorirea arienilor Luchie și Evzoie. Astfel, în scaunul Antiohiei a urcat Sfântul Meletie, punând capăt unei perioade de aproape cincizeci de ani de episcopat al arienilor în cetate.

¹²² „Cuvânt de bun rămas, în prezența celor 150 de episcopi”, în vol. *Cuvântări*, trad. Călin Popescu, Editura de Suflet, Alexandria, 2009, p. 171.

¹²³ Dositei al II-lea Notara, patriarh al Ierusalimului (1669-1707). (*n. trad.*)

¹²⁴ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος* (*Dodekavivlos*), cartea a doua, cap. 2, § 2, p. 15.

¹²⁵ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία* (*Cronografie*), anul 5874, P.G. 108, 197BC.

În cele din urmă, Sinodul al II-lea Ecumenic (381) a întregit biruința Ortodoxiei. Părinții sinodali au întărit Simbolul de la Niceea și l-au completat cu câteva articole, privind în principal deoființimea Sfântului Duh cu celelalte Persoane ale Sfintei Treimi¹²⁶.

4. Alți Părinți care au mărturisit în aceeași perioadă

Ș1. Cuviosul Efreem Sirul (306-373)

În aceeași perioadă a strălucit cu viețuirea și Cuviosul Efreem Sirul. Sfântul Grigorie al Nyssei relatează că acesta ținea dreapta credință, fără a se abate cu nimic de la dogmele ortodoxe, precum reiese din scrierile sale și din opinia Bisericii despre el. A condamnat ereziile lui Arie și Sabelie, „iar dogma cea nebunească a lui Apolinarie într-atât o lepăda, încât și-a pus întreaga sânguință ca să izbăvească de ea tot sufletul creștinesc. Dar și anomienilor, prin multe cuvinte doveditoare și mărturii din Scripturi, gurile cele fără de uși le-a astupat, lăsându-ne cuvintele lui de-la-Dumnezeu-învățate ca pe un dreptar nerătăcit de mare preț.

Iar de-ar voi cineva să cunoască înfrângerea semețului Novat, să privească la sfârșitul luptei sale

¹²⁶ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 68, 1, p. 220.

cu Efrem, în care puterea dascălului nostru întru îndrăzneala cuvântului într-atât covârșea, pe câtă putere are un luptător voinic pe lângă un copil nepu-tincios pentru cruzimea vârstei.

Dar nu numai neghinele eresurilor cele sădite în vremea aceea sau mai-nainte de semănătorul răutății le-a războit prin cuvântul dreptei credințe, ci și pe cele ce mai pe urmă aveau să odrăslească rău, cu ochi prorocesc văzându-le, mai-nainte le-a secerat. Aceasta se vede din toate scrierile sale. Astfel, nu s-a abătut nicicând de la adevăr fiul adevărului¹²⁷.

După ce istorisește în continuare luptele ascetice ale Cuviosului Efrem, Sfântul Grigorie adaugă: „Poate că auzind cineva atâta mulțime de izbânzi, i se va părea că acest dumnezeiesc bărbat nu a putut pătrunde și în adâncul dogmelor teologiei; fiindcă, va zice, când va fi aflat prilej pentru asta cel ce se dăduse pe sine lucrării atâtor virtuți?

El însă nu avea doar cunoștința din afară a dogmelor dumnezeiești, nici nu s-a îndestulat cu o cunoștință în stare a-i povățui pe alții, ci se adâncea și în cunoașterea dogmelor Bisericii, și în cea a învățăturilor eretice, pe unele adică învățându-le din osârdie, iar pe celelalte spre musturarea ereticilor, fi-

¹²⁷ Ἐγκώμιον εἰς τόν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἐφραίμ..., P.G. 46, 825C-828A (pentru traducerea românească, vezi și: „Cuvânt de laudă la Cuviosul Efrem, al Sfântului Grigorie de Nyssa”, în vol. Sfântul Efrem Sirul, *Cuvinte și învățături*, diortosire după ediția din anul 1818 de protosinghel Ioan Filaret, vol. I, Ed. Bunavestire, Bacău, 1997, p. 13).

indcă era îmboldit de râvnă dumnezeiască împotriva acestor fiare ale Bisericii. Astfel a ajuns și la noi din gură în gură o întâmplare ce ne arată râvna sa pentru adevăr, și care se află așa:

Apolinarie cel ușor la minte, sau mai bine zis, fără de minte și fără socoteală, multe scornind și rostind cu necuviință, a născocit nedreaptă învățătură împotriva dreptei credințe, pe care scriind-o în două tomuri, le-a dat pe ele unei femei, care, precum este povestirea, îi împlinea poftele cele josnice.

Iar marele Efrem, înștiințându-se de scrierea aceea și înțelepțește făcându-se a fi părtaș relei învățături, s-a apropiat de femeia ce păzea cărțile cele spurcate, ca și cum i-ar fi adus binecuvântare din pustie, ba poate încă și altele izvodind. Pe urmă o rugă să i se dea lui pentru folos, precum zicea, scrierile dascălului, ca să poată cu lesnire a le sta împotriva ereticilor, după cum ne numise. Iar aceea nepricepând vicleșugul și amăgindu-se că este dintre ai lui Apolinarie, îi dădu cărțile, rugându-l numai să le întoarcă cu grăbire. Atunci acest mare Iacov, amăgind pe spurcatul Isav (Facerea 25, 33) și întâile nașteri cele viclene ale cugetelor acestuia luându-le, cu multă înțelepciune le-a folosit. Că unind filă cu filă și unghându-le cu clei de pește, n-a lăsat nicio parte să se dezlipească din strânsoarea aceea strașnică. Așa făcând cu amândouă cărțile, le-a înapoiat iarăși celei ce i le dăduse. Iar ea, ca o neînțeleaptă și neștiutoare, fața lor întreagă văzând-o, n-a mai cercat și pentru cele dinăuntru.

Și netrecând multe zile, i-a îndemnat dumnezeiescul bărbat pe oarecare dintre ortodocși să-l cheme la discuție în adunare pe necinstitorul Apolinarie. Iar el primind chemarea și pe cărțile lui cele fără de Dumnezeu bizuindu-se, a mers în ziua rânduită. Însă s-a lepădat a vorbi, ca unul ce era istovit de bătrânețe, și a zis să i se pună înaintea cărților, ca dintr-însele să dea răspuns potrivitilor săi.

Deci după ce i-au adus cărțile ucenicii săi, foarte mândrindu-se pentru ele, luându-le acel rău-credincios bătrân, căuta a o deschide pe prima dintre ele. Și neizbutind din pricină că era strânsă cu clei, a încercat de la jumătate, dar nici așa nu s-a deschis. Deznădăjduindu-se de cea dintâi, a alergat la a doua, dar văzând că nici pe aceea nu o poate deschide, nedumerindu-se, s-a înspăimântat, iar fața i s-a umplut de rușine și s-a despărțit de adunare ca nebun. Și nesuferind rușinea, a căzut în boală și în mahniciune, încât era aproape să-și dea sufletul.

Astfel era marele nostru Părinte și dascăl Efrem în râvna sa pentru Ortodoxie, în unele, adică, arătând blândețe și îngăduință, acolo unde nu era trebuință de război, iar în altele asprime și neînduplecare, mai ales când se primejduia credința – de toate cu înțelepciune și la vreme cuviincioasă folosindu-se. Căci nici această râvnă dumnezeiască nu se arăta mai prejos decât postirile cele multe, decât lacrimile și rugăciunile neîncetate, ci încă și mai presus. Fiindcă acelea aduc folos doar celui care le-a lucrat, pe când râvna dreptei credințe se face pricină folosului de obște.

Vânătorul cel iscusit se arată în lupta cu fiarele, căpitanul destoinic în mijlocul vânturilor potrivnice, doctorul înțelept în bolile cu anevoie de vindecat, ostașul brav în fața taberei cumplite a vrăjmașului, iar râvnitorul Ortodoxiei se arată în toiul primejdiilor și al greutăților, prin silința de a se mântui pe sine și pe ceilalți de vătămarea adusă de eretici”¹²⁸.

Istoricul Sozomen menționează și următoarele: *„Se spune despre Armonie, fiul ereticului Vardisan, că după ce și-a însușit învățătura elinească, a fost cel dintâi care a pus pe limba părintească măsuri muzicale și canoane și le-a dat la coruri. În acest chip psalmodiază deseori și astăzi cei din Siria, rostind nu stihurile, ci melodiile lui Armonie. Dar nefiind acesta străin de părtășia la eresul părintelui său și la cugețele filosofilor elini despre suflet, naștere, stricăciunea trupului și nașterea din nou, amesteca în stihurile sale și învățăturile acestea, punând apoi cele scrise pe sunet de liră.*

Văzându-i Cuviosul Efrem pe sirieni fermecați de meșteșugul cuvintelor și de cadența melodiei, și astfel luând obicei să creadă la fel ca și Armonie, s-a ostenit să priceapă metrii lui Armonie, măcar că nu avusese parte de învățătură elinească. Pe urmă a pus pe melodiile acelea alte stihuri, potrivite cu dogmele Bisericii, alcătuiind imne dumnezeiești și cuvinte de laudă închinatе bărbaților îmbunătățiți. De atunci sirienii

¹²⁸ *Ibidem*, P.G. 46, 840A-841C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 21-23).

psalmodiază după canoanele cântărilor lui Armonie, dar cu stihurile lui Efrem"¹²⁹. Se spune că ar fi alcătuit, cu totul, în jur de trei milioane de stihuri.

Într-unul dintre cuvintele sale, Cuviosul Efrem sfătuiește: „Leapădă-te de împreună-șederea cu ereticii și cu bărbații iubitori de dulceți, care nimic vrednic de crezare nu grăiesc, căci vorbele lor ca niște săgeți otrăvite străpung inimile”¹³⁰.

§2. Cuviosul Serapion

Un alt monah, Cuviosul Serapion, a auzit odată că în părțile Spartei, „una dintre căpeteniile cetății este maniheu, împreună cu toată casa lui, fiind în toate celelalte privințe un om virtuos. Și iarăși se vându acesta (Serapion), potrivit primei fapte (la fel cum mai făcuse altă dată pentru mântuirea a doi actori păgâni), și în doi ani îi despărți de erezie și-i aduse la Biserica Sobornicească. Iar aceia l-au iubit, nemaisocotindu-l rob, ci ca pe un frate adevărat și părinte cinstindu-l, împreună îl slăveau pe Dumnezeu”¹³¹.

¹²⁹ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească), vol. 3, cap. 16, P.G. 67, 1089AB.

¹³⁰ Λόγος περὶ ἀρετῆς, cap. 8, p. 146 (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Efrem Sirul, „Cuvinte și învățături”, op. cit., Pentru fapta bună, capul 8, p. 304).

¹³¹ Cuviosul Paladie, Ἡ πρὸς Λαῦσον Ἱστορία, cap. 38, p. 115 (pentru traducerea românească, vezi și: Istoria lausiacă (Lavsaiçon), trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2007, cap. 37, pp. 84-85).

Avva Coprie i-a păzit de asemenea pe credincioși de rătăcirea unui oarecare manihieu¹³², iar Cuvioasa Melania cea Bătrână și preotul Rufin i-au convins pe ereticii pnevmatomahi din Ierusalim să se întoarcă în Biserică¹³³.

§3. Cuviosul Marchian

Fericitul Teodorit istorisește despre Cuviosul Marchian următoarele: „Eu mă mai minunez și de acrivia cu care ținea la dumnezeieștile dogme – că se scârbea de nebunia lui Arie, al cărei pârjol îl dezlănțuise în acea vreme stăpânirea împărătească; ura și vătămarea de minte a lui Apolinarie; se lupta bărbătește și cu cei ce cugetau cele ale lui Sabelie, amestecând Cele Trei Ipostasuri într-unul singur. Se îngreșoșa cu totul și de așa-zișii «rugători» (evhiți), care ascunzându-se îndărătul chipului monahicesc, bolesc de păgânătatea maniheilor.

Așa fierbinte râvnă avea pentru dogmele Bisericii, încât și împotriva unui bărbat minunat și dumnezeiesc a pornit o luptă îndreptățită. Era în pustia aceea un oarecare bătrân Avraam, bărbat cărunt la păr și mai cărunt încă la minte, strălucind cu toată fapta bună și pururea izvorând lacrimile străpungerii.

¹³² Timotei Alexandrinul, *Istoria monahilor din Egipt*, op. cit., pp. 99-100 (cu mențiunea că în această versiune românească, numele monahului – Κόπρης în limba greacă – s-a tradus prin Coprete). (n. trad.)

¹³³ Cuviosul Paladie, *Istoria lausiacă (Lavsaicon)*, op. cit., cap. 46, p. 100.

La început, acesta, mânat de oarecare simplitate, făcea Paștile ca mai înainte, căci alesese a sluji obiceiului vechi (neștiind, firește, ceea ce legiuiseră Părinții la Niceea). În vremea aceea erau mulți care sufereau de aceeași neștiință.

Marele Marchian, însă, adeseori a încercat, prin sfaturi multe, să îl aducă la rânduiala cea de obște a Bisericii pe Bătrânul Avraam (fiindcă așa îl numeau cei din părțile locului); și văzându-l că nu se pleacă, s-a depărtat în chip vădit de împărtășirea cu el. Ci după o vreme oarecare, acel bărbat de Dumnezeu insuflat, lepădând de la sine greșeala, în chip nemincinos cânta: «Fericțiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului» (Psalmii 118, 1). Și aceasta este isprava învățăturii marelui Marchian¹³⁴.

¹³⁴ Viețile sfinților pustnici din Siria, op. cit., pp. 41-42.

Capitolul II

Luptele monahilor în perioada nestorianismului (428-444)

1. Învățătura lui Nestorie și ripostele imediate

După Sinodul al II-lea Ecumenic s-a impus Ortodoxia, și creștinismul se întindea „până la marginile pământului”. Cu toate acestea, o nouă vijelie năprasnică avea să răscolească liniștea Bisericii și să dezbine poporul credincios. În anul 428, în scaunul episcopal al Constantinopolului a urcat Nestorie¹³⁵, predicator cu darul elocinței și ascet cu viețuire aspră. Însă acest bărbat vanitos avea credințe cu totul stricate și hulitoare, care literalmente răsturnau „*taina cea din veci ascunsă*” (Coloseni 1, 26) și mântuirea neamului omenesc.

Mai precis, Nestorie credea că Iisus, Cel născut din Pururea Fecioara Maria, nu a fost Dumnezeu, ci „*un simplu om*”¹³⁶, cu care a venit în „atingere” firea dumnezeiască. Adică, Dum-

¹³⁵ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria bisericăscă)*, vol. 14, cap. 31, P.G. 146, 1157B.

¹³⁶ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5923, P.G. 108, 236B.

nezeu Cuvântul a trecut prin Fecioara Maria și îl are pe omul Hristos drept templu, sau organ, sau sălaș, sau vehicul, sau veșmânt.

Prin urmare, Nestorie respingea întruparea dumnezeiască reală a Logosului și despărțea cele două firi în Hristos (dumnezeiască și omenască). În calitate de făptură zidită, Maria nu-L putea naște pe Dumnezeu nezidit, pe Dumnezeu-Om Iisus, ci numai templul Lui – pe omul Iisus – ca „organ, mai curând, și instrument al Dumnezeirii, și om purtător de Dumnezeu”¹³⁷. În consecință, potrivit acestei învățături, Fecioara nu trebuie numită Născătoare de Dumnezeu, ci Născătoare de Hristos, Născătoare de om și vas al Dumnezeirii.

Nestorie credea de asemenea că Dumnezeu Cuvântul nu a pățimit și a înviat în trup, ci doar „a omului a fost patima și a omului învierea”, iar jertfa pe Cruce a suferit-o și „pentru sine însuși”. Mai mult, în Taina Sfintei Euharistii, „ceea ce este pus înainte este trup de om”¹³⁸. Astfel este compromisă semnificația răscumpărării neamului omenesc, de vreme ce aceasta nu a fost săvârșită de un Dumnezeu-Om, ci de un om „purtător

¹³⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, 'Επιστολή β' (Epistola 2), P.G. 77, 41A.

¹³⁸ I. Karmiris, *Τά δογματικά και συμβολικά μνημεία τῆς Ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας* (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale), vol. 1, p. 136.

de Dumnezeu”, care este lipsit de putința de a transmite oamenilor Har dumnezeiesc, putere și viață, și prin urmare este incapabil de a mântui.

Aceste blasfemii cumplite n-au întârziat să capete caracter public. Cel dintâi, preotul Anastasie, pe care Nestorie îl adusese cu el din Antiohia, a condamnat în adunarea bisericească, de față cu patriarhul, numele de *Theotokos* (Născătoare de Dumnezeu), spunând: „*Cine zice că Maria este Născătoare de Dumnezeu să fie anatema!*”¹³⁹. Nestorie nu numai că nu l-a admonestat pe Anastasie, ci l-a și apărat în cuvântările lui.

Această învățătură neobișnuită, așa cum era și firesc, nu a întârziat să provoace tulburare în Constantinopol. Poporul credincios, care luptase atât de mult împotriva rătăcirii ariene, vedea o nouă primejdie a coborârii Persoanei lui Iisus la treapta de creatură – de data aceasta pe o altă cale. Nestorie cugeta cele ale lui Arie¹⁴⁰, iar credincioșii „*nu au voit să aibă părtășie cu el, de vreme ce are astfel de cugete. Astfel, chiar și acum, poporul din Constantinopol nu merge la bisericile lui, afară de câțiva nemintoși și adulatori de-ai săi. Mai toate mănăstirile și arhimandriții*”¹⁴¹ nu au comuniune cu

¹³⁹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Ἐπιστολή ια'* (Epistola 11), P.G. 77, 81B.

¹⁴⁰ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Ὀμιλία δ'* (Omilia 4), P.G. 77, 996A.

¹⁴¹ La origine, acest titlu îi desemna pe conducătorii mănăstirilor, care puteau fi aleși chiar dintre simplii mo-

el, temându-se ca nu cumva să se vatăme din pricina credinței lui”¹⁴².

Cu toate acestea, însă, Nestorie înainta năvalnic. Voind să-și impună autoritatea asupra adversarilor săi, în 429 a convocat un sinod la Constantinopol și i-a anatematizat pe cei ce împărtășeau concepții potrivnice. Între principalii oponenți ai lui Nestorie s-au distins atunci papii Chiril al Alexandriei și Celestin al Romei. Sfințitul Chiril învăța, potrivit credinței ortodoxe, că Dumnezeu Cuvântul și-a asumat o fire omească desăvârșită și s-a unit cu aceasta în chip real, dar fără mutare și fără schimbare – prin urmare, Iisus Hristos a fost Dumnezeu-Om. Când, între Sfântul Chiril și Nestorie s-a încins o corespondență aprinsă. Celor trei epistole ample și remarcabile ale Sfântului, Nestorie le-a răspuns scurt și într-o manieră arogantă.

În cea de-a treia epistolă a sa, alesul Păstor al Alexandriei scria: „Mântuitorul nostru Iisus Hrisos învață lămurit că «cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; și cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine» (Matei 10, 37).

nahi pentru a conduce obștile mai mari. Ulterior această treaptă va presupune în mod obligatoriu starea preoțească, dar nu și funcția de conducător al mănăstirii. (n. trad.)

¹⁴² Sfântul Chiril al Alexandriei, 'Επιστολή ια' (Epistola 11), P.G. 77, 81BC.

Ce, dar, vom suferi noi, cei îndatorați de evlavie ta¹⁴³ să te iubim mai mult decât pe Dânsul? Cine va putea, în ziua judecății, să ne mântuiască, sau ce răspuns vom da, când am păstrat o atât de îndelungă tăcere față de necuvioasele tale cuvinte împotriva Lui?

Dacă te-ai fi vătămat doar pe tine însuși nutrind și învățând astfel de cugete, și grija noastră ar fi fost cu mult mai mică. Tu însă ai smintit toată Biserica și ai adăpat norodul cu drojdia unei străine și neobișnuite erezii. Cărțile cu tâlcuirile tale s-au răspândit nu numai la poporul din Constantinopol, ci și în lumea întreagă.

Deci ce cuvânt ne va mai îndreptăți de-acum tăcerea, ori poate nu este de trebuință să ne amintim de Hristos, când zice: «Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa» (Matei 10, 34-35)? Fiindcă acolo unde se aduce vătămare credinței în Dumnezeu, cinstirea față de părinți să înceteze, ca una fără de temeii și de statornicie, iar legea dragostei de fii și frați să rămână nelucrătoare. Moartea să le fie atunci celor bine-cinstitori mai de cinste decât viața, «ca să dobândească mai bună înviere» (Evrei 11, 35)»¹⁴⁴.

La rândul său, Sfântul Celestin convoacă un sinod la Roma în anul 430, condamnând învăță-

¹⁴³ Formulă reverențioasă de adresare, specifică stilului epocii. (n. trad.)

¹⁴⁴ 'Επιστολή ιζ' (Epistola 17), P.G. 77, 105C-108A.

tura lui Nestorie și amenințându-l că, dacă nu se va pocăi, „în zece zile va fi izgonit din Biserica Sobornicească”¹⁴⁵.

§1. Arhimandritul Vasile

În acele vremuri de cumpănă, când Ortodoxia se afla în primejdie, monahii au luptat cu multă lepădare de sine. Situația neîmpăcatei turme ortodoxe luptătoare a credincioșilor din Constantinopol este evocată dramatic într-o epistolă trimisă de arhimandritul Vasile diaconul, monahul Tarasie citețul împreună cu alți monahi, împăraților Teodosie și Valentinian¹⁴⁶:

„Dumnezeiasca iubire de oameni, care a împărțit și nu conținește să împartă daruri fără de număr neamului omenesc, se întinde peste toate și mai presus decât toate bunătățile se află. Între aceste daruri dumnezeiești se numără și adevărata cunoștință și ura împotriva cunoștinței mincinoase (I Timotei 6, 20). Acestea ne-au fost date ca să cunoaștem credința pe care au predanisit-o din vechime și dintru început în Biserica Sobornicească Apostolii, Mucenicii, Mărturisitorii, Ierarhii și Sfinții, sub pavăza preaevlavioșilor împărați [...]

¹⁴⁵ S. Miliás, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 1, p. 448a.

¹⁴⁶ Este vorba de împărații Teodosie al II-lea, numit și „cel Tânăr” sau „cel Mic”, suveranul Imperiului Roman de Răsărit (408-450) și Valentinian al III-lea, împărat în Apus (424-455). (n. trad.)

[...] Credem, mărturisim și propovăduim că Dumnezeu Cuvântul Cel mai înainte de veci, Cel ce este Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, S-a născut din Sfânta Fecioară Maria din marea Sa iubire pentru noi și pentru mântuirea neamului omenesc. Acesta S-a făcut Om desăvârșit, asemenea nouă în toate, afară de păcat, rămânând în același timp și ceea ce era – adică Dumnezeu –, precum Însuși știe.

Din pricina propovăduirii prea cu scumpătate¹⁴⁷ a acestei dogme sănătoase în sânul Preasfintei Biserici și a dreptei caterisiri a ereticului Pavel de Samosata, s-au petrecut schisme în popor, neorânduieți între preoți, tulburare între păstori. Dar și acum unii preacucernici preoți l-au muștrat de multe ori în față pe Nestorie la Sinod, pentru nesupunerea lui față de dreapta credință. (Acesta a ocupat scaunul episcopiei Constantinopolului – dacă se cuvine măcar să se numească episcop.) Fiindcă nu mărturisește că Sfânta Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu și că Hristos este după fire Dumnezeu adevărat.

Toți acești clerici au încetat, până astăzi, comuniunea cu Nestorie și tot de aceea și alții se feresc, în ascuns, de împărtășirea cu el. Alți preoți preaevlavioși au fost opriți să predice, pentru că în Biserica Sfintei Irina cea de lângă mare au osândit dogma eretică, ce s-a arătat acum din nou în chip nelegiuit.

Poporul drept-credincios cerea obișnuita învățătură ortodoxă și striga cu putere, zicând: «Împărat

¹⁴⁷ Cu toată scumpătatea. (n. trad.)

avem, episcop n-avem!». Dar a rămas până astăzi nerăsplătită pătimirea norodului, din care o parte au fost prinși de slujitori și bătuti în fel și chip prin tribunale. Astfel de fapte, săvârșite chiar în cetatea împărătească, nu s-au petrecut nicicând nici la neamurile barbare!

Alții, iarăși, care l-au înfruntat fățiș pe Nestorie în sfânta biserică și înaintea poporului, au pățimit mari necezuri. Un monah oarecare, dintre cei mai simpli – aprins de dumnezeiască râvnă – s-a pornit să-l împiedice pe ereticul propovăduitor al fărădelegii să intre în biserică la vremea Dumnezeieștii Liturghii. Atunci Nestorie l-a bătut și l-a dat pe mâna slăviților eparhi. La urmă l-a trimis în surghiun, după ce aceștia din nou l-au bătut și l-au defăimat în văzul tuturor, punând înaintea lui un crainic care să strige. Dar nu s-a petrecut numai atât. După nelegiuita cuvântare a lui Nestorie, cei din ceata lui căutau să facă și ucidere, ba chiar în mijlocul sfintei biserici, de n-ar fi venit la timp ajutorul lui Dumnezeu.

Cât privește cele despre noi, multora dintre cei ce le aud le par de necrezut: În urma provocării lui Nestorie, am mers la episcopie să ne înștiințăm dacă cele auzite despre el erau drepte sau nu. După ce a amânat de două-trei ori pricina noastră, ne-a poruncit să spunem ce voim și noi i-am zis că cele grăite de el nu sunt ale credinței ortodoxe, și anume acestea: «Maria nu a născut decât un om deoființă cu ea» și «cel născut din trup, trup este». Îndată ce a auzit acestea, a poruncit să ne prindă.

Ne-a luat deci mulțimea slujbașilor judecătorești, și ne-au târât cu lovituri la tribunal. Acolo, goi, înlănțuiți și ca pe niște vrednici de osândă, ne-au legat la stâlpi, apoi ne-au întins pe paturi, lovindu-ne cu picioarele. Și multă vreme am pățimit la tribunal neazuri de tot felul, foame, strajă și temniță. Acestea sunt cele pe care le-am pățimit cu nedreptate în Biserică din partea nelegiuitului Nestorie; asemenea lucruri nu pățesc, firește, nu clericii, arhimandriții sau monahii, dar nici mirenii de rând condamnați de tribunalele lumești!

Dar turbarea lui nu s-a mulțumit doar cu atât, ci mai pe urmă ne-a predat cu vicleșug slăvitului eparh al cetății celei cu nume mare a Constantinopolului. Atunci ne-au ferecat în lanțuri și ne-au aruncat în temniță, apoi ne-au dus din nou legați la pretoriu. Dar fiindcă nu era niciun acuzator, ne-au întors iarăși sub pază la tribunal. Nestorie ne-a bătut din nou, lovindu-ne peste față. Apoi a stat de vorbă cu noi și – precum au arătat-o faptele de mai pe urmă – s-a exprimat împotriva credinței noastre a tuturor – că Cel ce este după fire Fiul lui Dumnezeu S-a născut din Născătoarea de Dumnezeu Maria –, zicând că există un alt fiu. Pe urmă ne-a lăsat să plecăm.

Rugăm deci credința voastră cea nemuritoare și bine-cinstitoare întru toate să nu treacă cu vederea mai mult Biserica Ortodoxă, îngăduind ca ea să fie batjocorită duhovnicește de eretici în timpul domniei voastre, a drept-credincioșilor și bine-cinstitorilor împărați. Nu vrem să cerem răzbunare pentru ofense-

le pe care le-am suferit; Dumnezeu știe. Voim numai să rămână neclintită temelia credinței în Hristos.

Să poruncească deci stăpânirea voastră să se adune aici îndată un sfânt și ecumenic Sobor, prin care ne punem nădejde că Dumnezeu va uni Preasfânta Biserică, va împăciui norodul, iar preoții vor putea să propovăduiască iarăși credința sănătoasă, mai-nainte ca învățătura nelegiuită a lui Nestorie să se răspândească mai mult.

Mai cerem și vă rugăm și aceasta: Nestorie se silește să ne înfricoșeze cu amenințări, surghiunuri, prigoane, chinuri, intrigi și tot felul de alte năpaste. Ca să-și întărească nebunia sa și necucernicia, săvârșește orice, fără frică de Dumnezeu, fără rușine de oameni, fără a-i cinsti pe episcopi, pe preoți și pe ceilalți clerici, pe sfinții monahi și pe mirenii evlavioși. Nu-i pasă nici de frica osândeii gătite celor nedrepti, nici de legea care-i pedepsește pe cei ce nu-și săvârșesc slujirea lor față de Dumnezeu așa cum se cuvine. Ci toate cele zise le făptuiește cu multă semeție împotriva tuturor, punându-și încrederea în banii și puterea unor indivizi corupți, dar și – ca să o spunem fără frică – în cea a majestații voastre.

Cerem, dar, să nu i se mai îngăduie să săvârșească nimic împotriva nimănui, dacă nu vor fi îndreptate mai întâi cele care privesc dreapta credință, ca să nu o piardă pe aceasta prin faptele sale nelegiuite și să aducă în loc cu vicleșug credința lui. Fiindcă știe – și crede – că dacă va reuși să slăbească, chiar prin înfricoșări, împotrivirea celor mulți, astfel îi va îndepărta de

la credința dreaptă. Mai pe urmă, după ce vor fi fiind într-un cuget cu el, le va da îndrăzneală să stârnească prigoană fâțișă și să-i urgisească pe potrivnicii lui.

La toate acestea i-a tocmit nu doar pe – așa-zii – clerici sau singheli¹⁴⁸ ai săi, ci și pe unii din eparhiile din afară, căroro nici nu le este îngăduit, după canoanele Bisericii, să se afle într-o altă episcopie sau într-o altă biserică, ci sunt datori să viețuiască în liniște în eparhiile lor sau în cetățile unde au fost hirotoniți.

Vă rugăm, de aceea, să duceți la împlinire cele cerute, ca nu cumva, cu vremea, fărădelegea să se întindă și mai mult, sub pavăza autorității trecătoare a lui Nestorie, și astfel să vi se pună în seamă evlaviei voastre. Fiindcă de aceea v-a așezat Dumnezeu slujitori ai Săi [...]

[...] Rugăm ca marele eparh al noii Rome să se îngrijească să fie opriți cei ce s-au ridicat împotriva ortodocșilor și caută să-i prigonească sub fel și chip de pretexte, până când se vor îndrepta cele privind dreapta credință. Iar dacă nu ne veți da ascultare și nu ne veți lua în seamă, vă încredințăm înaintea Împăratului veacurilor, Celui nevăzut, nesticăcios, a Unuia Preaînțeleptului Dumnezeu, Care S-a pogorât și S-a arătat pentru a noastră mântuire și iarăși va să vină să judece viii și morții, înaintea Căruia «tot genun-

¹⁴⁸ Singhelul (de la grecescul σύγκελλος, „cel ce locuiește în aceeași chilie”) făcea parte din clerul monahal și era sfetnic și ajutor al episcopului, locuind împreună cu el. În prezent constituie doar un rang onorific, care poate fi acordat monahilor, clerici sau nu. (n. trad.)

chiul se pleacă, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt» și pe Care «toată limba Îl mărturisește» (Filipeni 2, 10-11), că suntem fără vină.

Căci, iată, noi v-am cerut să adunați un Sobor a toată lumea, destoinic să întărească cele frânte și să adune cele risipite, și pe care porțile iadului, adică gurile ereticilor, nu-l vor putea birui, cu harul lui Dumnezeu, care împreună-lucrează în cele pe care le săvârșiți. Deci când vom izbuti această biruință, atunci vom înălța într-o conglăsuire, în chip bineplăcut și ortodox, rugăciunile noastre obișnuite către Dumnezeu, pentru obșteasca mântuire și pentru a voastră împărăție. Amin¹⁴⁹.

Acest act de mărturisire al monahilor din Constantinopol i-a pricinuit o adâncă mulțumire Sfântului Chiril și Sinodului său. Într-o epistolă adresată părinților din mănăstirile cetății împărătești, episcopii Alexandriei scriau: „Am aflat cu de-amănuntul despre râvna voastră de Dumnezeu cinstitoare, pe care ați arătat-o pentru Hristos, Care este hulit chiar în sânul Bisericii Ortodoxe. V-am lăudat din toată inima și dragostea pentru Dânsul, și râvna pe care ați arătat-o pentru Numele Lui. Cu toate acestea, nu încetăm să ne tânguim și să înălțăm rugăciuni fierbinți către Mântuitorul a toată lumea, Hristos, ca să zdrobească degrabă cursa vrăjmașului, să alunge sminteala din Biserici și să curme defăimairea ce se aduce Numelui Său [...]

¹⁴⁹ P.G. 91, 1472A-1480A.

[...] Îmbărbătați-vă deci ca niște slujitori ai lui Hristos și grijiți-vă de sufletele voastre, săvârșind cele de cuviință pentru Numele Său, ca dreaptă și neprihănită să se propovăduiască la toate marginile lumii credința întru El. Fiindcă aceasta vă va izbăvi de primejdiile ce vor să vină și vă va face vrednici de cunună în ceasul dumnezeieștii Judecăți a Mântuitorului nostru Hristos, Care vă va primi pe voi toți, pentru dragostea voastră față de Dânsul¹⁵⁰.

Sfântul Chiril le scria adeseori monahilor, învățându-i și tâlcuindu-le dogmele ortodoxe¹⁵¹. Îi îndemna totodată să „țină dintru început cu scumpătate credința simplă și neatinsă de nicio rătăcire, adăugând mai apoi la dreapta credință și virtutea”¹⁵². Îi înștiința despre cele petrecute în legătură cu disputa cu Nestorie¹⁵³ și le cerea rugăciunile și sprijinul împotriva acestuia¹⁵⁴.

§2. Cuviosul Ipatie († 446)

Cuviosul Ipatie era egumen al Mănăstirii Rufinienilor din Calcedon. Mai înainte încă de înscăunarea lui Nestorie, acest Cuvios avusese o vedenie prin care i se descoperea abaterea patriarhului de la dreapta credință. Astfel, când co-

¹⁵⁰ 'Επιστολή ιθ' (Epistola 19), P.G. 77, 125C-128C.

¹⁵¹ 'Επιστολή νε' (Epistola 55), P.G. 77, 289-320.

¹⁵² 'Επιστολή α' (Epistola 1), P.G. 77, 12B.

¹⁵³ 'Επιστολή κγ' (Epistola 23), P.G. 77, 132D-137A.

¹⁵⁴ 'Επιστολή κστ' (Epistola 26), P.G. 77, 140C-141B.

moara cea rea a inimii aceluia a început să iasă la iveală, și Ipatie „a cunoscut cugetele lui Nestorie, că nu erau cele ce se cuveneau să fie, a șters îndată numele lui din dipticele bisericii, ca să nu mai fie pomenit la Proscomidie.

Înștiințându-se despre aceasta evlaviosul episcop Evlalie, s-a temut de urmările unei asemenea fapte; și cum lucrul se răspândea și se făcea cunoscut, Nestorie însuși i-a cerut să-l mustre pe Ipatie, căci Nestorie era încă episcop în Constantinopol.

Deci i-a zis Evlalie lui Ipatie: «De ce ai șters numele lui, mai-nainte de a vedea ce se va petrece?». Iar Ipatie i-a răspuns: «De când am auzit că vorbește necuviincios despre Domnul meu, am încetat comuniunea cu el și nici numele nu i-l mai pomenesc; fiindcă nu mai este episcop». Atunci Evlalie i-a spus cu mânie: «Mergi și îndreaptă ceea ce ai făcut, căci pot să te și pedepsesc». Și i-a răspuns Ipatie: «Fă tot ce vrei, căci eu mi-am pus în gând să le sufăr pe toate, și cu un cuget ca acesta am făcut ceea ce am făcut»¹⁵⁵.

Mult timp după exilul lui Nestorie, diverși demnitari, clerici și asceți i se adresau Cuviosului, întrebându-l dacă este cu putință ca Nestorie să revină în Constantinopol. Acestora le spunea:

„Dacă este vremea lui Antihrist, atunci trebuie să vină și Nestorie în Constantinopol; iar dacă nu este vremea lui Antihrist, nu este nici a lui Nestorie să vină în Constantinopol. Fiindcă învățătura lui

¹⁵⁵ Ἀνθῆ τῆς ἐρήμου (Florile pustiei), vol. 6, pp. 93, 94.

este pregătire pentru Antihrist. Cu adevărat, fraților, roșesc pentru necucernicia celor ce-i urmează învățătura și cugetă asemenea lui în privința tainelor de necuprins cu mintea ale lui Dumnezeu.

«Îndrăzneți îngâmfați» (II Petru 2, 10), «încercând să pătrundă în cele ce n-au văzut» (Coloseni 2, 18), Nestorie și părtașii lui nu vor scăpa de mânia lui Dumnezeu «și pierzarea lor nu dormitează» (II Petru 2, 3), de nu se vor întoarce și nu se vor pocăi de înșelăciunea lor nelegiuită. Cât despre noi, fie să pășim pe calea adevărului și a credinței predanisite de Sfinții Apostoli, având luminați ochii minții noastre (cf. Efeseni 1, 18)¹⁵⁶.

„Altă dată, adjunctul guvernatorului, Leontie, căuta să reînvie în teatrul din Calcedon jocurile olimpice din vechime, pe care împărații de mai-nainte și vrednicul de pomenire Constantin le desființaseră. Înștiințându-se Ipatie de aceasta, a arătat o asemenea râvnă, încât plângea cu suspinuri, strigând către Dumnezeu și grăind: «Doamne al meu, oare îmi va fi dat să văd cu ochii mei reînviind păgânismul? Nu îngădui aceasta, Stăpâne!». Și îndată le-a zis fraților: «Dacă se înfricoșează cineva să moară pentru Hristos, să nu meargă cu mine!». Și l-au urmat până la douăzeci de frați.

Atunci a alergat fără întârziere la episcopul Eulalie, și cum acesta voia să afle pricina tulburării sale, i-a zis: «Am auzit că păgânismul are să reînvie,

¹⁵⁶ Ibidem, p. 106.

prin luptele olimpice, aici lângă noi și lângă sfânta biserică a lui Dumnezeu, și am socotit să merg mai bine la teatru și să mor, decât să las să se petreacă una ca aceasta». Dar episcopul i s-a împotrivit și de această dată, zicându-i: «Voiești, dar, să mori, cât timp nu ne silește nimeni să jertfim la zei? Ești monah; șezi și liniștește-te, fiindcă asta este treaba mea».

El însă îi zise: «Tocmai fiindcă este treaba ta și nu-ți pasă, de aceea eu, văzând pe Domnul batjocorit de cei ce fac acestea, iar poporul creștinesc, în neștiința lui, tras spre păgânătate, am venit la sfinția ta să mă împotrivesc și să-ți vestesc că mâine, când adjunctul guvernatorului va veni la serbare, am de gând să intru cu toți monahii mei în teatru, să-l trag jos de pe tronul său pe guvernator și astfel să mor pentru Hristos, decât să îngădui să se întâmple acestea cât timp sunt în viață».

Episcopul, ca și în alte rânduri, l-a ocărât și l-a trecut cu vederea, iar Ipatie, fără a mai pierde vremea, a alergat și la ceilalți arhimandriți și le-a zis: «Siliți-vă împreună cu mine să-l izgonim pe diavol, ori să murim pentru Hristos!». Atunci cu toții s-au umplut de bucurie și i s-au supus ca unui Părinte adevărat. Iar guvernatorul Leontie, prinzând de veste că monahii s-au înțeleș să-l împiedice, sub pricină de boală a rămas în fața cetății, în Constantinopol¹⁵⁷, și n-a făcut nimic din ceea ce pusese la cale să facă.

¹⁵⁷ Calcedonul era situat pe țărmul asiatic al Bosforului, de cealaltă parte a Constantinopolului. (n. trad.)

*Cu adevărat, văzându-l pe Ipatie hotărât spre luptă, Domnul a risipit sfaturile celor răi*¹⁵⁸.

În cele din urmă, și episcopul Evlalie – el însuși, de altfel, bărbat evlavios, cu viață încuviințată și împodobită cu virtuți – a ajuns să-l prețuiască foarte mult pe Cuviosul Ipatie și să-i arate o deosebită cinstire.

2. Sinodul al III-lea Ecumenic (431) și evenimentele ulterioare

Cazul lui Nestorie crease o mare tulburare în Biserică, iar dezaprobarea împotriva lui sporea tot mai mult. Cum, însă, era susținut de episcopii și teologii antiohieni, Biserica se vedea dezbinată. Toate aceste controverse l-au silit pe împăratul Teodosie să convoace la Efes un nou Sinod Ecumenic care să pună capăt disputei.

Astfel, în anul 431 s-au adunat în cetatea efeseană în jur de o sută cincizeci de episcopi ca să dezbătă cazul lui Nestorie. Între aceștia se distingeau Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Iuvenalie al Ierusalimului și Memnon al Efesului. La prima întrunire a Sinodului, îndrăznețul Nestorie n-a șovăit să afirme: „*Eu unul – zice –, pe cel ce a fost de două și trei luni nu l-aș numi Dumnezeu*”¹⁵⁹.

¹⁵⁸ *Ibidem*, pp. 95-97.

¹⁵⁹ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 14, cap. 34, P.G. 146, 1172A.

În continuare, fiind convocat în trei rânduri de către Părinții sinodali și neprezentându-se ca să se apere, Nestorie a fost caterisit în lipsă.

Câteva zile mai târziu au sosit la Efes, cu întârziere, patriarhul Ioan al Antiohiei și episcopii săi, între care era și vestitul Teodorit al Cyrului. Episcopii antiohieni au refuzat să primească hotărârile Sinodului. Aceștia s-au unit cu partizanii lui Nestorie și întrunind un sinod separat, alcătuit din patruzeci și trei de episcopi, i-au caterisit pe Sfântul Chiril și pe Memnon al Efesului¹⁶⁰.

La rândul lor, Sfântul Chiril împreună cu reprezentanții papei Celestin, cu episcopul Iuvenalie și cu ceilalți episcopi prezenți la Sinod l-au caterisit pe Ioan, care a refuzat să-și justifice faptele¹⁶¹. Astfel, între sinodalii de la Efes s-a creat o schismă care a zdruncinat serios autoritatea Sinodului și caracterul său ecumenic.

Împăratului Teodosie i s-au adus la cunoștință informații cu totul contrare realității cu privire la evenimentele petrecute la Efes. În acel ceas de cumpănă, Sfântul Chiril și Părinții întruniți la Sinod au reușit să-l informeze pe împărat grație intervenției energice a monahilor din Constantinopol.

¹⁶⁰ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5925, P.G. 108, 240B.

¹⁶¹ Nichifor Calist, *ibidem*, cap. 35, P.G. 146, 1173A-C.

§1. Cuviosul Dalmat († 436)

În cel de-al cincilea act al Sinodului Ecumenic de la Efes se află și o epistolă „a episcopilor aflați în Constantinopol”, care relatează evenimentele ulterioare Sinodului și mai ales mărturia pilduitoare a Cuviosului Dalmat și a monahilor din cetatea împărătească:

„Din porunca prea bine-cinstitorilor și de Hristos iubitorilor noștri împărați s-a adunat Soborul din Efes. Și văzând Părinții că vrăjmașul lui Hristos (Nestorie) stăruie în aceleași și propovăduiește mai departe dogmele sale necinstitoare, l-au caterisit pentru a pune capăt smintelilor aduse lumii întregi.

Îndată ce vestea s-a răspândit în Constantinopol, părtașii lui au luat în mâinile lor toată cârmuirea Bisericii și au răstălmăcit adevărul. Păzeau mai ales corăbiile și drumurile, neîngăduind nici să vină cineva de la Sfântul Sinod în Constantinopol, nici să plece într-afacolo. Doar cei ce erau în legătură cu vrăjmașul lui Hristos călătoreau slobod din și spre Constantinopol.

Cum însă voi dumnezeiești nimeni nu-i poate sta împotriva – căci, ce este omul? –, sosește, din dumnezeiască iconomie, o epistolă către sfinții episcopi și monahi, trimisă de la Efes printr-un cerșetor oarecare, care a pus-o într-o trestie și așa, umblând și cerșind cu trestia în mână, o aduse la Constantinopol. Atunci toți monahii împreună cu arhimandriții lor s-au ridicat și au pornit spre palat, psalmodiind în acest timp cântări antifonice.

Între arhimandriți era și Cuviosul Dalmat, care de patruzeci și opt de ani petrecea în zăvorâre și nu ieșise din mănăstirea sa niciodată. Preaevlaviosul nostru împărat venea să-l cerceteze, ba chiar de multe ori îl ruga să iasă să facă litanie pentru dese cutremure abătute asupra Constantinopolului, dar Cuviosul nu se lăsa înduplecat niciodată.

Totuși, pe când se ruga ca să se încredințeze dacă se cade sau nu să iasă din mănăstire de astă dată, un glas a venit din cer și i-a grăit: «Să ieși!»; căci n-a voit Dumnezeu să piară cu totul turma Sa. Și mult popor ortodox a mers atunci împreună cu monahii.

Deci când au ajuns la palat, împăratul i-a poftit înăuntru pe arhimandriți și au intrat. Iar mulțimea monahilor și a mirenilor a rămas afară, cântând antifoane. Apoi, primind răspuns cuviincios, arhimandriții au ieșit din palat; și toată mulțimea striga că vrea să afle hotărârea împăratului. Și au zis arhimandriții: «Să mergem la Biserica Sfântului Mochie și acolo vă vom citi epistola Sinodului, iar apoi vă vom face cunoscut și cuvântul împăratului».

Au mers așadar acolo cu toții, monahi și norod, cântând ultimul psalm [...] Iar la marginea orașului li s-au alăturat și alți monahi care cântau și țineau în mâini lumânări, pe care văzându-i, mulțimea a izbucnit în strigăte împotriva vrăjmașului. Au ajuns deci la Biserica Sfântului Mochie și s-a dat citire epistolei. Atunci întreg poporul Constantinopolului a strigat într-un glas: «Anatema lui Nestorie!».

Iar Sfântul Dalmat, suindu-se la loc înalt, a zis: «De voiți să auziți, liniștiți-vă și veți afla; nu căutați să întrerupeți cuvântul, ci faceți răbdare ca să auziți bine cele ce se vor grăi. Preaevlaviosul împărat a citit epistola Sinodului, pe care tocmai v-am citit-o și evlaviei voastre, și s-a încredințat prin cele scrise într-însa.

Când împăratul a venit să mă vadă, eu îi arătașem ce să scrie către Sinod; totuși n-a scris precum i-am zis. Apoi a trimis pe unii să-mi citească cele scrise și ca să nu-l mâhnesc, i-am trimis prin ei cele cuvinate. Trimișii însă nu i-au arătat scrisoarea mea, ci o alta în locul aceleia.

Acum însă i-am spus cele de cuviință, pe care nu-mi este îngăduit să le fac cunoscute evlaviei voastre. (Dar să nu mă socotiți vreun trufaș sau lăudăros; «căci Dumnezeu a risipit oasele celor ce plac oamenilor» (Psalmii 52, 7)). Împăratul a ascultat toate câte s-au petrecut și s-a bucurat, mulțumind lui Dumnezeu. A încuviințat cele hotărâte de Sfântul Sinod, precum se și cuvine majestății sale, urmând credinței Părinților și a strămoșilor săi, și nu, firește, vorbelor mele.

Deci, în sfârșit, precum se cuvenea, primi și citi epistola, se încredință și zise: «Dacă așa stau lucrurile, cheamă să vină aici episcopii de la Sinod». Eu i-am răspuns: «Nimeni nu le îngăduie să ajungă până aici». Iar împăratul zise: «Nimeni nu-i oprește». Eu i-am spus iarăși: «I-au prins și i-au împiedicat să vină», și am mai zis: «Mulți prieteni de-ai lui Nestorie vin și pleacă fără nicio împiedicare.

Dar nimeni nu îngăduie să ajungă până la evlavia ta actele Sfântului Sinod». Atunci cei ce erau de partea Sfântului Chiril al Alexandriei i-au zis împăratului înaintea tuturor: «Cui voiești să-i dai ascultare? La șase mii de episcopi sau unui om rău-credincios?». Iar el zise: «La cei șase mii de episcopi, care sunt sub ascultarea mitropoliților, a sfinților arhieriei».

Deci s-au făcut toate acestea ca să se trimită vorbă și să vină cei ce vor face cunoscute cele petrecute la Efes, adică preasfințiții episcopi care sosesc acum ca trimiși ai Sfântului Sinod. Și i-am zis împăratului: «Drept ai făcut cerând aceasta», iar el iarăși a adăugat un cuvânt și a zis: «Rugați-vă pentru mine». Eu sunt încredințat că împăratul a ascultat mai vârtos de Dumnezeu și de Sfântul Sinod, și nu de oamenii stricați. Rugați-vă deci pentru împărat și pentru noi. Atunci tot poporul Constantinopolului a strigat într-un glas: «Anatema lui Nestorie!»¹⁶².

În continuare, Cuviosul Dalmat împreună cu alți clerici și monahi din Constantinopol au trimis o epistolă către Sinodul din Efes, prin care îi înștiințau pe Părinți despre toate întâmplările de mai sus. La auzul veștilor îmbucurătoare, Părinții i-au adresat la rândul lor Cuviosului Dalmat o scrisoare de felicitare, care vădește marea prețuire și nemărginita lor încredere față de cînul monahal:

¹⁶² S. Milias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 1, pp. 538-539.

„Sfântul și cel a toată lumea Sinod care s-a adunat în marea cetate a Efesului din porunca prea bine-cinstitorilor și de Hristos iubitorilor împărați Teodosie și Valentinian a primit epistola preasfințitului arhimandrit și Părinte al monahilor, Dalmat, și s-a încredințat că prea bine a făcut lăsându-și chilia în care viețuia retras de patruzeci și opt de ani și venind să-l înștiințeze pe evlaviosul și de Hristos iubitorul împărat despre toate câte s-au petrecut la Sfântul Sinod și câte au urmat după aceea în legătură cu caterisirea necinstitorului Nestorie.

Am dat mulțumită lui Hristos, Adevăratului Dumnezeuului nostru, Care v-a îndemnat în acest chip să veniți în ajutorul dogmei drepte a credinței și să faceți arătate ostenele și sudorile noastre, nu numai înaintea evlavioșilor împărați, ci și a preasfințiților arhimandriți și a întregului cler și norod iubitor de Hristos.

Căci cine altcineva, decât sfinția voastră, a venit în ajutorul Sfântului Sobor? Fiindcă de nimeni altul n-a fost arătat adevărul, fără numai de sfinția voastră, adică de domnul Dalmat. De aceea noi toți, înălțându-ne mâinile, ne rugăm Bunului și Iubitorului de oameni Dumnezeu pentru bunăstarea și mântuirea evlavioșilor împărați și a sfinției voastre. Încă vă mai rugăm să ne fiți de și mai mare sprijin, ținându-ne locul în orice pricini legate de credință care s-ar ivi în părțile voastre.

Fiindcă, precum am aflat, Dumnezeu ți-a descoperit toate cugetele inimii lui Nestorie, chiar mai-na-

inte de a sosi acesta în Constantinopol, și le ziceai tuturor celor ce veneau la chilia ta: «Luați aminte la voi înșivă, fraților, căci o fiară rea a venit să viețuiască în cetatea aceasta și pe mulți îi va vătăma cu învățătura ei». Ne rugăm Preasfintei și Celei deoființă Treimi să vă păzească întărit cu sufletul și cu trupul, ca să lăudați pe Hristos, Dumnezeuul nostru. Preacuvioase frate, roagă-te cu deadinsul pentru noi”¹⁶³.

Cuviosul Dalmat a răspuns: „Am primit epistola trimisă de Sfântul Sinod și înștiințându-mă de cele scrise, mult m-am mâhnit pentru încercările și necazurile care s-au abătut peste voi; fiindcă se scria în epistolă că din pricina neajunsurilor de tot felul, câțiva dintre Părinții cei sfinți de acolo au murit.

Voiesc să știți că sunt gata la orice poruncă a voastră și nu am stat, nici nu voi sta nepăsător, mai ales că lupta este pentru dreapta credință și bineplăcută lui Dumnezeu. Fiindcă nimeni nu poate să se depărteze de Dumnezeu Cel Viu, îndeletnicindu-se și hotărând lucruri străine.

Toți cei ce drept învață cuvântul adevărului lui Dumnezeu, aceia viață vor avea, și în veacul de acum, și în cel ce va să fie. Iar câți se depărtează de dumnezeiescul Har, sunt părtași blestemului și lepădați în întunericul cel mai din afară (Matei 8, 12), asemenea lui Nestorie și celor de un cuget cu el. Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos a luminat și a întărit Sfântul Sinod și a primit ostenele și sudorile voastre.

¹⁶³ Ibidem, pp. 501-502.

Mulțumită fie, dar, lui Dumnezeu, Care v-a călăuzit în chipul acesta la liman fericit și v-a dăruit izbânda în lupta pentru credință. Rugați-vă pentru mine"¹⁶⁴.

Evenimentele de mai sus au reușit să atragă bunăvoința împăratului Teodosie asupra Sfântului Chiril și a părtașilor săi. Totuși, în pofida exilării lui Nestorie la Oasis, în pustia Egiptului¹⁶⁵, schisma dintre Sfântul Chiril al Alexandriei și Ioan al Antiohiei a continuat. În acest moment de cumpănă, împăratul l-a chemat în ajutor pe Cuviosul Simeon Stâlpticul, căruia i-a adresat două scrisori. Într-una dintre acestea scria:

„Trebuița de acum ne-a îndemnat să-ți trimitem scrisoarea de față, bine știind că viața sfinției tale este pe de-a-ntregul îndreptată către Dumnezeu, ba chiar că ai o astfel de viețuire, încât îți este cu puțință a pleca bunăvoința Sa către noi, prin îndrăznirea ce o ai către Dânsul. Dorim dar cu grăbire să izbândești un lucru pe care negreșit și Dumnezeu îl are în purtarea Sa de grijă, mai cu seamă în acest timp.

Voim, adică, să se statornicească pacea – care a fost așezată în Biserică pe bune temelii – și să izbuțești a pune capăt vrajbei stârnite prin urzeala vicleană a diavolului. Știm bine că se va face și aceasta, fiindcă ne încredem în rugăciunile sfinției tale, ca și în faptele și în îndemnurile tale către cei destoi-

¹⁶⁴ *Ibidem.*

¹⁶⁵ Cuviosul Teofan, *Χρονολογία (Cronografie)*, anul 5925, P.G. 108, 241A.

nici să statornicească și să reașeze pacea, care a fost destrămată”¹⁶⁶.

În continuare împăratul vorbește despre planurile sale în vederea împăcării dintre Sfântul Chiril și Ioan al Antiohiei. La sfârșit îi cere Cuviosului rugăciunile, asigurându-l că această reușită îi va fi socotită, desigur, drept o măreață izbândă și o prea puternică biruință a sa.

În cele din urmă schisma ia sfârșit în anul 433, când Ioan recunoaște condamnarea lui Nestorie și semnează împreună cu Sfântul Chiril o mărturisire de credință, alcătuită după toate probabilitățile de Teodorit al Cyrului și denumită „Formula de împăcare”. Aceasta recunoștea numirea de „Născătoare de Dumnezeu”, cele două firi unite în chip neamestecat în Hristos și, desigur, mărturisea un singur Hristos, un singur Fiu, un singur Domn¹⁶⁷. Astfel, Sinodul de la Efes și-a recuperat caracterul său ecumenic, iar adepții lui Nestorie au fost alungați, erezia restrângându-se în hotarele Persiei.

§2. Cuviosul Isidor Pelusiotul († 437?)

Tot în aceeași perioadă au viețuit și ucenicii Sfântului Ioan Gură de Aur, Cuvioșii Isidor Pelusiotul, Marcu Ascetul, Casian Romanul și Nil cel Înțelept.

¹⁶⁶ S. Miliias, *ibidem*, vol. 1, p. 612b.

¹⁶⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Ἐπιστολή λθ'* (*Epistola* 39), P.G. 77, 177A.

În multe dintre epistolele sale (al căror total, după mărturia lui Nichifor Calist, ajunge la zece mii¹⁶⁸), Sfințitul Isidor desfășoară o luptă susținută împotriva maniheilor, marchianiților, montaniștilor, novațienilor, sabelienilor, arienilor, eunomienilor, pnevmatomahilor și nestorienilor, dezvoltând cu înțelepciune dogmele ortodoxe.

După Cuviosul Isidor, Biserica lui Hristos se definește ca „adunarea sfinților, cea potrivit cu dreapta credință și viețuirea îmbunătățită alcătuită”¹⁶⁹. Grupările eterodocșilor, oricât de numeroși adepți ar avea, nu sunt adevărate Biserici, nici nu vor putea să intre și să se veselească împreună cu ortodocșii „în locașurile cele veșnice”¹⁷⁰, ci din pricina învățăturilor lor eretice și denaturate sunt alungați din Împărăția cerurilor¹⁷¹ și moștenesc împreună cu diavolul „marea pierzaniei”¹⁷².

Drept aceea, fiecare credincios trebuie să se îngrijească cu toată osârdia nu numai de dobândirea virtuților, dar și de păzirea „dreptei credințe”¹⁷³, fiindcă „pe cât are întâietate sufletul

¹⁶⁸ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească), vol. 14, cap. 53, P.G. 146, 1252A.

¹⁶⁹ Ἐπιστολὴ σμοστ' (Epistola 246), cartea a doua, P.G. 78, 685A.

¹⁷⁰ Ἐπιστολὴ σδ' (Epistola 204), cartea întâi, P.G. 78, 313AB.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ἐπιστολὴ 90 (Epistola 90), cartea a doua, P.G. 78, 536A.

¹⁷³ Ibidem, 536B.

față de trup, pe atât și dogmele bunei-cinstiri sunt mai presus de rânduielele modului de viețuire lumesc”¹⁷⁴.

Deoarece considera buna-cinstire drept „vârf”¹⁷⁵ al virtuților, Sfântul îndemna: „Dacă buna-cinstire este în vreun fel vătămată [...] vezi să nu pui pacea mai presus de adevăr, ci stai cu tărie, împotriva-te păcatului până la sânge”¹⁷⁶. Din această pricină era blând și împăciuitor cu oamenii, dar statornic și neînduplecat în convingerile sale dogmatice¹⁷⁷. Într-una din scrisori spune: „Te răzvrătești, așadar, împotriva noastră, pe care Dumnezeu ne-a rânduit dascăli Bisericii, pentru că luptăm împotriva lui Arie, care nu numai că se împotrivește turmei bine-cinstitoare, dar deja i-a și ucis duhovnicește pe mulți. Să știi că eu disprețuiesc pentru acest război orice primejdie și mai curând voiesc să las deoparte orice alt lucru, decât să încetez de a-l lovi pe acela din toate puterile mele”¹⁷⁸.

¹⁷⁴ 'Επιστολή σμδ' (Epistola 244), cartea întâi, P.G. 78, 332B (pentru traducerea românească vezi și: Sfântul Isidor Pelusiotul, *Epistole*, vol. I, trad. pr. Nicușor Morlova, Ed. Egumenița, Galați, 2013, p. 181).

¹⁷⁵ 'Επιστολή σξη' (Epistola 268), cartea a treia, P.G. 78, 948C.

¹⁷⁶ 'Επιστολή σπδ' (Epistola 284), cartea a treia, P.G. 78, 960B.

¹⁷⁷ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 112, p. 370.

¹⁷⁸ 'Επιστολή τπθ' (Epistola 389), cartea întâi, P.G. 78, 401C (pentru traducerea românească, vezi și: *Epistole, op. cit.*, p. 264).

Marele Isidor considera de asemenea că creștinii au datoria de a învăța „împotriva vătămării de minte a ereticilor”¹⁷⁹. Ezeziile reprezintă un mare pericol, deoarece „așa cum pescarii ascund cârligul în momeală și prind fără de veste peștii, la fel și viclenii părtași ai eresurilor își acoperă răutățile lor prin cuvinte frumoase și-i prind în undiță pe cei mai simpli, ducându-i la moarte”¹⁸⁰.

Cuvioșii Marcu Ascetul și Casian Romanul au scris la rândul lor împotriva nestorienilor¹⁸¹. După Avva Marcu, în afara Bisericii Ortodoxe nu există Har dumnezeiesc mântuitor, deoarece „încă de la botez li se dă Duhul Sfânt celor ce cred cu tărie, iar celor ce nu cred sau cred rău și nu sunt botezați nu li se dă”¹⁸². Este vădit că cei care au primit un botez eretic sunt socotiți de Sfânt deopotrivă cu cei nebotezați! Și aceasta deoarece numai „cel ce s-a botezat după dreapta credință a primit tainic tot harul”¹⁸³.

¹⁷⁹ 'Επιστολή ριθ' (Epistola 119), cartea a patra, P.G. 78, 1393C.

¹⁸⁰ 'Επιστολή ρβ' (Epistola 102), cartea întâi, P.G. 78, 252C (pentru traducerea românească, vezi și: *Epistole, op. cit.*, pp. 89-90).

¹⁸¹ G. Florovski, *Οι Βυζαντινοί άσκητικοί και πνευματικοί Πατέρες* (Asceți și părinți duhovnicești din epoca bizantină), p. 303.

¹⁸² „Despre Botez”, în *Filocalia*, vol. I, *op. cit.*, p. 348.

¹⁸³ „Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte”, capul 92, în *Filocalia*, vol. I, *op. cit.*, p. 311.

Aceleași concepții le întâlnim întocmai și la Cuviosul Nil, de la care ni s-au păstrat mai multe epistole împotriva diverșilor eretici. Cuviosul considera că „*rău-credincioșii din afara Bisericii aduc roade deșarte*”¹⁸⁴, deoarece învățăturile ereticilor aflați în afara Bisericii sunt „*nebunii*”¹⁸⁵. Învăța de asemenea că „*chipul cinstirii de Dumnezeu din acestea două se alcătuieste, din dogmele drept-cinstitoare și din faptele cele bune. Deci nu trebuie să despărțim una de cealaltă*”¹⁸⁶.

Într-o istorisire din Limonariu se relatează că preotul Lavrei lui Calamon a văzut odată, în vis, o cinstită femeie însoțită de doi bărbați plini de sfințită cuviință stând înaintea chiliei sale. Aceștia semănau la înfățișare cu Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Ioan Botezătorul și Sfântul Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu. „*[...] Și i-am rugat să intre înăuntru*”, istorisește preotul. „*Femeia însă n-a vrut. Și m-am rugat mult timp stăruiitor de dânsa [...] și mi-a răspuns cu asprime, zicându-mi: «Ai în chilia ta pe dușmanul meu. Cum vrei dar să intru?»*». După ce a spus aceste cuvinte, a plecat.

¹⁸⁴ 'Επιστολή κη' (Epistola 28), cartea a treia, P.G. 79, 384D.

¹⁸⁵ 'Επιστολή ριζ' (Epistola 117), cartea întâi, P.G. 79, 133C.

¹⁸⁶ 'Επιστολή ρξε' (Epistola 165), cartea a doua, P.G. 79, 280A.

Când m-am deșteptat, am început să mă vaiet și să mă gândesc dacă n-am păcătuit ceva cu mintea împotriva ei, căci nu era nimeni altcineva în chilie decât numai eu. Deși m-am chinuit multă vreme, totuși nu m-am găsit vinovat cu nimic față de ea. Văzându-mă învăluit de tristețe, am luat o carte să citesc, ca prin citit să-mi îndepărtez tristețea. Cartea pe care am luat-o era a lui Isihie, preotul Ierusalimului. Când am deschis cartea, găsesc scrise la sfârșitul ei două cuvântări ale nelegiuitului Nestorie. Îndată am cunoscut că acesta era dușmanul Stăpânei noastre. Atunci [...] am dat cartea celui care mi-o împrumutase [...] El, plin de zel, a rupt îndată din carte cele două cuvântări ale lui Nestorie și le-a pus pe foc, zicând: «Să nu rămână în chilia mea vrăjmașul Stăpânei noastre, al Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria»¹⁸⁷.

¹⁸⁷ Ioan Moshu, *Limonariul sau Livada duhovnicească*, op. cit., cap. 46, pp. 70-71.

Capitolul III

Luptele monahilor în perioada monofizismului (444-553)

Expunerea istoricului ereziei monofizite este cât se poate de binevenită în zilele noastre, datorită dialogului teologic din ultimii ani cu monofiziții. Așa cum au susținut, din păcate, anumiți ortodocși de orientare unionistă, ei singuri, de-a lungul ultimelor cincisprezece veacuri, au înțeles ortodoxia monofiziților și nedreptatea pe care aceștia au suferit-o din partea atâtor Sfinți Părinți!

1. Ereziarhii Eutihie și Dioscor, sinoadele împotriva acestora și participarea monahilor la aceste sinoade

Din păcate, nici după Sinodul de la Efes pacea și armonia nu s-au putut statornici în Biserică. O nouă rătăcire și-a făcut apariția, având să provoace și mai mari urgii decât pricinuisă furtuna nestoriană. Chiar dacă lucrurile erau în esență cât se poate de simple, unii, stârniți de semănătorul neghinelor, diavolul, nu încetau să provoace confuzie și tulburare.

Hristologia ortodoxă își afirma deja din perioada apostolică, în cuvinte simple, învățătura despre cele două firi – dumnezeiască și omenească – unite neamestecat, neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit într-o singură Persoană (Ipostas) a Dumnezeu-Omului Iisus. Nestorie, așa cum am văzut, învăța pe de o parte două firi în Hristos, dar recunoștea în consecință și două persoane în Acesta. Asemeni multora dintre contemporanii săi, Nestorie era incapabil să facă distincția dintre cei doi termeni, „fire” și „persoană”.

Câțiva ani mai târziu, un nou ereziarh, monahul Eutihie, aprig luptător împotriva ereziei nestoriene, a căzut în extrema opusă. În strădania sa de a dovedi că Hristos este unul (o unică Persoană), învăța, similar lui Nestorie, că Acesta are și o singură fire! Mai precis, considera că după Întrupare, în Hristos nu mai sunt prezente cele două firi, ci una singură, cea dumnezeiască¹⁸⁸. Firea omenească s-a dizolvat în cea dumnezeiască, precum o picătură de oțet într-un ocean de apă.

Așadar, de vreme ce firea omenească a fost înghițită, absorbită, dispărând complet prin unirea cu firea dumnezeiască, nici trupul lui Iisus – ca trup al lui Dumnezeu – nu putea fi consubstanțial (deoființă) cu trupurile omenești¹⁸⁹. Prin urmare,

¹⁸⁸ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfîntelor Sinoade), vol. 2, p. 79b.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 78b.

cea care a suferit Patimile este însăși Dumnezeirea, și nu firea omenească a Dumnezeu-Omului Iisus. Ca și Nestorie, Eutihie identifică în mod inadmisibil conceptele de „fire” și „persoană”, învățând că cele două sunt nedespărțite, astfel încât acolo unde este una, este prezentă și cealaltă.

Cea dintâi ripostă a venit din partea Fericitului Teodorit al Cyruului, prin tratatul său *Ἐρανοιστική* (*Cerșetorul*), pentru ca în anul 448, episcopul Eusebiu de Dorylaeum să-l denunțe pe rău-credinciosul Eutihie în cadrul Sinodului endemic prezidat de Flavian al Constantinopolului. Deoarece nefericitul arhimandrit a refuzat să se dezică de rățăcirile sale, Sinodul l-a caterisit și l-a exclus din comuniunea Bisericii.

Ieromonahul Avramie, unul dintre participanții la Sinod, a întărit acuzele episcopului Eusebiu de Dorylaeum, denunțându-l pe Eutihie că trimitea tomosul cu mărturisirea sa de credință și altor arhimandriți și-i stârnea pe monahi la revoltă¹⁹⁰. În cel de-al șaptelea act al Sinodului, alături de Sfântul Flavian și de douăzeci și nouă de episcopi adunați la Sinodul endemic, au semnat condamnarea lui Eutihie și alți douăzeci și trei de arhimandriți din mănăstirile aflate sub jurisdicția arhiepiscopiei¹⁹¹. Între aceștia se distingueau Cuviosul Faust, fiul după trup și succe-

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 71b.

¹⁹¹ *Ibidem*, pp. 80-81.

sorul Cuviosului Dalmat la egumenia Mănăstirii Dalmaților, și Cuviosul Martin, arhimandritul Mănăstirii lui Die.

Sfântul Flavian le-a făcut cunoscută condamnarea lui Eutihie întâi-stătătorilor Bisericii locale și, desigur, Sfântului Leon al Romei. La 13 iunie 449, papa i-a răspuns Sfințitului Flavian printr-o renumită epistolă dogmatică, ce a rămas cunoscută sub numele de „Tomosul lui Leon”. Se spune că Sfântul Leon și-a așezat Tomosul său deasupra mormântului Sfântului Petru, cerându-i cu multe rugăciuni fierbinți să-i aducă îndreptările de cuviință. După patruzeci de zile, Sfântul Apostol i s-a arătat lui Leon, spunându-i că l-a citit și l-a îndreptat. Într-adevăr, Tomosul a fost aflat apoi îndreptat¹⁹².

Din păcate, Eutihie n-a întârziat să afle sprijin și protecție în rătăcirea sa. Dioscor, urmașul Sfântului Chiril în scaunul episcopal al Alexandriei, l-a primit pe acesta în comuniune în mod abuziv și l-a convins pe împărat să convoace un sinod ecumenic. Astfel, în anul 449 s-a întrunit la Efes un sinod alcătuit din o sută șaiszeci de episcopi, care au procedat însă cu silnicie și în mod necanonic. În timp ce se dădea citire actelor Sinodului lui Flavian, în punctul în care Eusebiu de Dorylaeum îl întreba pe Eutihie dacă recunoaște două firi în Hristos după Întrupare, cei mai

¹⁹² Ioan Moshu, *Limonariul, op. cit.*, p. 170.

mulți episcopi au strigat: „*Ia-l, arde-l pe Eusebiu [...] dacă cineva zice două (firi), să fie anatema!*”¹⁹³.

În cele din urmă, Sinodul l-a reabilitat pe ereziarhul Eutihie, a respins învățătura ortodoxă și a aprobat kakodoxia referitoare la o singură fire. Domnus al Antiohiei, Eusebiu de Dorylaeum, Teodorit al Cyrului și Ibas al Edessei au fost caterisiți, în timp ce Sfântul Flavian, supus la brutalități și trimis cu silnicie în exil, a murit după trei zile¹⁹⁴.

Delegații Sfântului Leon n-au semnat hotărârile acestui sinod eretic¹⁹⁵, care pe drept cuvânt a fost numit „tâlăhăresc”, și a fost condamnat fără întârziere de Sinodul local de la Roma. La rândul său, succesorul Sfințitului Flavian, Sfântul Anatolie, luând cunoștință de abuzurile lui Dioscor, a convocat un Sinod endemic la Constantinopol (450). La Sinod au participat episcopi, arhimandriți și clerul cetății imperiale, care i-au anatematizat pe Nestorie, pe Eutihie și pe toți cei care le împărtășeau învățătura¹⁹⁶.

Noul împărat Marchian și soția sa Pulheria (sora defunctului împărat Teodosie cel Mic) s-au

¹⁹³ S. Miliás, *ibidem*, p. 78a.

¹⁹⁴ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 14, cap. 47, P.G. 146, 1225C-1228B.

¹⁹⁵ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5941, P.G. 108, 261B.

¹⁹⁶ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 122.

grăbit să reinstaureze pacea în sânul Bisericii. În anul 451 au convocat la Calcedon cel de-al IV-lea Sinod Ecumenic, la care au participat, printre alții, Sfântul Anatolie al Constantinopolului, Sfântul Iuvenalie al Ierusalimului, Maxim al Antiohiei, Eusebiu de Dorylaeum și Petru al Corintului.

Acest Sinod măreț, care s-a bucurat de participarea a șase sute treizeci de Părinți, a respins Sinodul „tâlhăresc” de la Efes, i-a condamnat pe Dioscor și pe părtașii săi și i-a disculpat pe ortodocși. Au fost condamnate, de asemenea, atât nestorianismul, cât și eutihianismul, și au fost recunoscute ca dreptare ale credinței epistolele Sfântului Chiril către Nestorie și Tomosul papei Leon. Mulți episcopi care fuseseră prezenți la Sinodul „tâlhăresc”, precum Sfântul Iuvenalie al Ierusalimului, Talasie al Cezareei Capadociei și Vasile al Seleuciei s-au căit, zicând: „*Toți am greșit, cu toții să ne învrednicim de iertare*”¹⁹⁷.

În hotărârea dogmatică (*oros*) a Sinodului de la Calcedon se spune, printre altele, că Hristos este desăvârșit după dumnezeire și desăvârșit după omenitate, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, deoființă cu Tatăl după dumnezeire și deoființă cu noi după omenitate, asemenea nouă în toate afară de păcat, născut mai înainte de veci din Tatăl după dumnezeire și în timp din Fecioara Născătoare de Dumnezeu după omenitate,

¹⁹⁷ S. Miliias, *ibidem*, p. 103a.

unul și același Hristos, cunoscut în două firi unite în chip neamestecat și neschimbat (împotriva eutihienilor), neîmpărțit și nedespărțit (împotriva nestorienilor)¹⁹⁸.

Părinții au așezat tomosul cu hotărârea dogmatică (*oros*) a Sinodului împreună cu tomosul ereticilor deasupra sfintelor moaște ale Sfintei Mucenițe Eufimia și au pecetluit racla. După rugăciuni stăruitoare, au deschis racla și au aflat tomosul eretic la picioarele Sfintei, iar *oros*-ul sinodal în mâna ei dreaptă!¹⁹⁹

Sinodul l-a condamnat pe Dioscor ca adept al lui Eutihie și eretic primejdios, întrucât nu recunoștea cele două firi în Hristos²⁰⁰, ci dimpotrivă, amestecul, confuzia, contopirea sau îmbinarea lor²⁰¹.

Părerea anumitor teologi mai noi, că Dioscor n-a fost condamnat pentru erezie, ci pentru nesupunerea la convocarea care i-a fost adresată

¹⁹⁸ S. Miliias, *ibidem*, pp. 155-156.

¹⁹⁹ Nichifor Calist, *ibidem*, vol. 15, cap. 5, P.G. 147, 21CD.

²⁰⁰ Sfântul Fotie cel Mare, *Μυριοβιβλος* (*Myriovivlos*), 95, P.G. 103, 340C (lucrarea este cunoscută în spațiul românesc și sub numele de *Biblioteca*). (*n. trad.*)

²⁰¹ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica* (în original, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως – Exponere exactă a credinței ortodoxe*), trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 2005, cartea a treia, cap. 3, p. 119; Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Ἐπιστολή συνοδική* (*Epistola sinodală*), P.G. 87, 3, 3169B.

de Sinod²⁰² și pentru anatematizarea Sfântului Leon, este cu totul neîntemeiată. Aceștia se preva-
lează de spusa Sfântului Anatolie: „Nu pentru cre-
dință a fost caterisit Dioscor”²⁰³, trecând cu vederea
însă ceea ce afirma Dioscor însuși la Sinodul din
Calcedon: „Vădit este că pentru asta a fost caterisit
Flavian, că după unire a vorbit de două firi; eu însă am
mărturii de la Sfinții Părinți că nu trebuie vorbit după
unire de două firi”²⁰⁴. Același mai spunea: „«din
două firi» primesc, dar «două firi» nu primesc”²⁰⁵ și
„după unire, așadar, nu sunt două firi”²⁰⁶.

Sfințitul Dositei al Ierusalimului menționea-
ză și analizează în amănunt zece „fărădelegi” ale
lui Dioscor, adăugând în continuare: „Cu privire
la ceea ce a zis Anatolie, că Dioscor nu a fost cateri-
sit pentru credință, monofiziții și monoteliții aflând
mai apoi acest lucru ca pe un sprijin al lor, spuneau:
«După cum credea acela, așa și noi». Trebuie spus
însă că, fiind acuzat și nevenind (la Sinod), a fost ca-
terisit, dar, fără îndoială, nu era bine-cinstitor. Dacă
ar fi venit la Sinod, ar fi fost caterisit pentru credin-

²⁰² V. Feidas, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii), vol. 1, p. 646; I. Karmiris, Τά δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale), p. 168; A. Papadopoulos, Ὁ μοναχισμὸς ἐναντι τῆς αἰρέσεως... (Monahismul față în față cu erezia), p. 67.

²⁰³ S. Milias, *ibidem*, p. 153b.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 67a.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 68b.

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 69a.

ță. De aceea, degeaba spun monoteliții: «După cum a crezut acela, așa credem și noi»²⁰⁷. Faptul că unii teologi ortodocși din zilele noastre se slujesc de argumentele ereticilor monofiziți și monoteliți pentru a-l îndreptăți pe ereziarhul Dioscor este cât se poate de regretabil.

La Sinodul din Calcedon au fost prezenți egumeni și monahi. La cea de-a patra ședință a Sinodului au fost convocați optsprezece arhimandriți, în frunte cu egumenul Mănăstirii Dalmaților, Cuviosul Faust, care luase parte și la Sinodul Sfântului Flavian împotriva lui Eutihie, întrunit cu trei ani mai devreme.

Fiind întrebați dacă-i cunosc pe acei arhimandriți – prieteni ai lui Dioscor și Eutihie – care-i scriseseră niște epistole împăratului, arhimandriții ortodocși au răspuns că părtașii celor doi ereziarhi nu erau, în marea lor parte, arhimandriți, și au cerut să fie pedepsiți și alungați acei monahi care semnaseră fals cu titlul de arhimandriți²⁰⁸. În continuare s-a dat citire epistolei adresate de arhimandriții ortodocși împăratului Marchian împotriva acestor părtași ai celor doi ereziarhi. În epistolă se spuneau următoarele:

„Evlavioasa și de Hristos iubitoarea voastră majestate, îngrijindu-se de sporirea și întărirea vestitei

²⁰⁷ Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos), cartea a patra, cap. 2, § 1, p. 352.

²⁰⁸ S. Miliat, *ibidem*, pp. 144-145.

credințe a ortodocșilor, a izgonit tulburarea din Sfințele Biserici, surghiunind adică pe Eutihie, care a grăit cele necinstitoare și hulitoare împotriva Mântuitorului a toate, Hristos, și prin intrigi de felul a semănat multe neghine în țarina Bisericii lui Dumnezeu.

Dar ucenicii lui Eutihie nu voiesc să mărturisească credința ortodoxă și bine-cinstitoare și să urmeze dogmelor drept-cinstitoare ale Sfinților Părinți, ci rămânând învârtoșați, leapădă și se împotrivesc mărturisirii sănătoase a Părinților. Așa cum ne-au adevărit și cei pe care i-am trimis la Preasfințitul arhiepiscop Anatolie, atât acesta, cât și de Dumnezeu iubitorii episcopi și preoți ai eparhiei sale i-au sfătuit din destul, citindu-le și dogmele sfințite ale Ortodoxiei, față în față cu cele eretice.

Drept aceea, cerem majestății voastre să poruncească să fie opriți să meargă mai departe cu faptele lor nelegiuite, iar nouă, părinților duhovnicești ai monahilor, să ne îngăduie a-i supune la canoane pe cei ce au apostaziat cu atâta nerușinare de la dreapta credință. Ca, de se vor îndrepta, lucru dorit și de noi, să se învrednicească și aceștia de partea celor mântuiți, iar de vor stărui mai departe în reaua lor credință, să-și primească cuvenita pedeapsă.

Mai cerem să ne trimită majestatea voastră zăpis, prin care să ni se îngăduie să rânduim cu privire la bârlogul unde sălășluiesc aceste fiare și în toate zilele aduc hulă împotriva Mântuitorului a toate, Hristos”²⁰⁹.

²⁰⁹ Ibidem, p. 147b.

Astfel, după ce le-a dat un scurt răgaz de pocăință, Sinodul i-a condamnat pe acești adepți ai lui Eutihie.

Acelorași arhimandriți ortodocși din Constantinopol le scrie și Sfântul Leon al Romei, numindu-i „străjeri încercați ai sfintei credințe, nepurtați încoace și încolo de orice vânt al înșelăciunii (Efeseni 4, 14), ci rămânând neclintiți pe temelia Prorocilor și a Apostolilor, care este Hristos”²¹⁰. Tot el îi laudă ca pe „astfel de nevoitori ai buneii-cinstiri, care nu suferă nici în auz credințele necinstitoare și hulitoare, păzind în inima lor predania apostolească: «Chiar dacă noi [...] v-am vesti o altă Evanghelie – să fie anatema! (Galateni 1, 8)»”²¹¹.

În scrisorile sale, Sfântul Leon condamnă pe Eutihie și Sinodul „tâlhăresc” și îi roagă pe monahi să aibă răbdare în toate încercările pe care Dumnezeu va mai îngădui să le sufere pentru apărarea adevărului. Îi îndeamnă să stea vitejește împotriva vrăjmașilor Evangheliei lui Hristos și să nu trădeze credința Sfintei Biserici Sobornicești celei Una²¹².

²¹⁰ Τῷ ἀγαπητῷ υἱῷ Φαύστῳ... (Iubitului fiu, Faust), *ibidem*, p. 21a.

²¹¹ Ἀγαπητοῖς τέκνοις Φαύστῳ καὶ Μαρτίνῳ... (Iubiților fii, Faust și Martin, *ibidem*, p. 11a.

²¹² Φαυστίνῳ, Μαρτίνῳ... (Lui Faustin, Martin...), *ibidem*, pp. 16-17.

§1. Cuviosul Avxentie († 473)

În vremea aceea se nevoia în părțile cele mai pustii ale Bitiniei un ascet cu viață îmbunătățită, Cuviosul Avxentie. „Împăratul Marchian și arhierii care se adunaseră la Calcedon au poruncit să ia parte la Sinod și fericitul Avxentie. Acesta însă nu se lăsa înduplecat, nevoind să vină. Spunea că nu este lucru al monahilor să-i învețe pe alții, ci mai curând să fie învățați, și că a da învățătură li se potrivește celor cinstiți cu vrednicia arhieriei.

Atunci împăratul Marchian a trimis la dânsul câțiva monahi și preoți din ținuturile dimprejur, însoțiți de ostași, cu porunca de a-l aduce la Sinod chiar și cu sila, dacă de bunăvoie nu va voi să vină. Și ajungând, s-au nevoit în multe chipuri să-l silească să meargă cu dânșii, dar n-au izbândit nimic”²¹³.

Trimișii împăratului s-au ostenit destulă vreme să dărâme coliba Cuviosului spre a-l sili să iasă afară, dar fără rezultat. În cele din urmă, după ce s-a rugat îndelung lui Dumnezeu, Sfântul le-a împlinit cererea și a ieșit din chilie. Așadar, clericii și alți câțiva oameni de vază l-au dus la Mănăstirea Cuviosului Ipatie.

„Apoi l-a chemat Marchian pe Cuviosul și văzându-l cu trupul istovit de nevoie, l-a întâmpinat

²¹³ Sfântul Simeon Metafrastul, Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἄσκησις τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Ἀὔξεντιου (Viața, petrecerea și nevoiea Sfântului și fericitului Avxentie), § 23, P.G. 114, 1396D.

cu toată cinstea și i-a zis: «Știu prea bine, domnule Avxentie, că ești robul lui Dumnezeu și ți se cade a primi cele rânduite de Sfântul și cel a toată lumea Sinod, ca să nu te faci pricină de sminteală celor ce nu voiesc să-l primească».

Atunci Cuviosul a răspuns: «Cine sunt eu – câinele hămesit – ca să poruncească majestatea ta să fiu numărat cu păstorii, când eu însumi am trebuință de învățătură și povățuire?». Iar împăratul, după ce a vorbit cu el destulă vreme, i-a zis: «Cugetă cele de folos și nu-mi pricinui întristare. Fiindcă nici noi n-am adunat acest sinod fără de socoteală, ci pentru trebuință, spre unirea Preasfintei Biserici, iar nu spre destrămarea ei». Acestea spunându-le și cerându-i să se roage pentru el, împăratul l-a slobozit să plece [...]

[...] Mai pe urmă, când împăratul a trimis iarăși să-l cheme pe Sfânt, l-a întrebat dacă conglăsuiește cu Sfântul Sinod și este în comuniune cu Biserica. Iar fericitul i-a răspuns: «Cum aş putea fi în comuniune, dacă Sinodul nu mărturisește că Pururea Fecioara este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu?». Atunci a zis împăratul: «Deci dacă vei cerceta cele cu înțelepciune întărite și încuviințate de Sinod spre surparea celorlalte eresuri, te vei îndupleca și tu?». La care fericitul a răspuns: «Dacă Sinodul nu va săvârși nimic împotriva Simbolului de credință al celor trei sute optsprezece Părinți de la Niceea, ci va învăța în chip desăvârșit cele despre iconomia Mântuitorului nostru Iisus Hristos și nu o va lipsi pe Preasfânta Fecioară Maria de numele de Născătoare de Dumnezeu, atunci

mă voi împărtăși îndată și voi conglăsui cu Sinodul, mulțumind lui Dumnezeu și evlaviei tale».

Auzind acestea, împăratul a sărutat cinstitul creștet al Cuviosului și a poruncit să fie dus cu cinste în sfânta și marea biserică. Așijderea, mulțime de popor mergea în urma lui, însoțindu-l. Împăratul i-a vestit arhiepiscopului Constantinopolului cele grăite de Sfânt și a dat poruncă să i se citească toate câte se rânduiseră de Sfântul Sinod, pe care ascultându-le cu multă luare-aminte, s-a încredințat că Sinodul a dat ascultare vocii lui Dumnezeu, osândind ca pe niște hule cele dogmatizate de mintea bârfitoare a lui Nestorie și de vădita nebunie a lui Eutihie, spre pierzarea multor suflete²¹⁴.

După recunoașterea hotărârii Sinodului de la Calcedon, Cuviosul Avxentie s-a retras într-un munte mai înalt și mai sălbatic decât cel dintâi.

2. Evenimentele ulterioare Sinodului de la Calcedon și sprijinul acordat acestuia de către monahi (451-482)

„Condamnarea lui Eutihie și a învățăturii sale la Sinodul al IV-lea Ecumenic a însemnat nu sfârșitul, ci preambulul elanului ereziei monofizite. Monofizismul s-a dovedit a fi erezia cea mai greu de dezrădăcinat dintre toate câte s-au ivit în primul mileniu al erei creștine.”²¹⁵

²¹⁴ Ibidem, §38-41, P.G. 114, 1405D-1409B.

²¹⁵ S. Sakkos, *Περί Αναστασίων Σιναιτών* (Despre persoanele cu numele de „Anastasiu Sinaitul”), p. 87.

După Sinodul de la Calcedon, adepții lui Dioscor și ai lui Eutihie, numiți ulterior monofiziți²¹⁶, s-au opus cu îndârjire hotărârilor acestuia. Au provocat revolte aprinse în tot imperiul și și-au creat propriile comunități schismatice, aducând Biserica într-o stare vrednică de plâns.

Un monah monofizit cu numele de Teodosie, „bărbat al pierzării, venind în grabă după Sinodul din Calcedon la Ierusalim”²¹⁷, a izbutit să o atragă la rătăcire pe soția defunctului împărat Teodosie, Evdochia, și pe cei mai mulți dintre monahii palestinieni. Acesta învinuia Sinodul de la Calcedon că „ar fi urmărit să răstoarne dreapta credință și să întărească dogma lui Nestorie”²¹⁸. Prin acțiuni violente și criminale, Teodosie a reușit să răpească scaunul Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a hirotonit mai mulți episcopi, în timp ce Sfântul Iuvenalie și episcopii canonici se aflau încă la Sinodul din Calcedon:

„Teodosie l-a scos în afara cetății pe episcopul Severian și l-a ucis acolo, fiindcă nu voia să se supună

²¹⁶ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 72, 3, p. 243.

²¹⁷ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5945, P.G. 108, 273A.

²¹⁸ Chiril de Schitopolis, *Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Eftimie)*, cap. 27 (pentru traducerea românească, vezi și: Chiril de Schitopolis, *Viețile pustnicilor Palestinei*, ediție bilingvă, trad. Ierom. Agapie Corbu, Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2013, p. 81).

credinței sale nelegiuite. Apoi a ridicat mare prigoană în toată Sfânta Cetate împotriva celor ce nu voiau să se împărtășească cu el, pe unii dându-i la chinuri, altora răpindu-le averile, altora arzându-le casele, încât cetatea părea ca și călcată de barbari”²¹⁹.

Împărații Marchian și Pulheria au încercat să apere monahismul din acele ținuturi de influența ereticului Teodosie, prin epistole trimise părinților din Sinai și egumenei Vasa. În aceste epistole, cei doi monarhi își apără în mod pilduitor și cu smerită cugetare convingerile lor ortodoxe²²⁰.

În cele din urmă, Teodosie a rămas în scaun doar douăzeci de luni, în Palestina instaurându-se treptat Ortodoxia. Hotărâtoare în acest sens a fost și contribuția pe care și-au adus-o întâi-stă-tătorii vieții monahale din acele ținuturi, Sfântul Eftimie cel Mare și ucenicii săi, Sfinții Sava și Teodosie²²¹, ale căror lupte vor fi descrise ulterior.

Rele cu mult mai mari le-au fost pricinuite ortodocșilor de monofiziții din Alexandria. Sino-dul din Calcedon îl numise pe Sfântul Proterie ca episcop al cetății în locul ereticului Dioscor. Cu toate acestea, sosirea Sfântului în Alexandria

²¹⁹ Nichifor Calist, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericescă)*, vol. 15, cap. 9, P.G. 147, 32A.

²²⁰ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογὴ (Colecția Sfintelor Sinoade)*, vol. 2, pp. 216, 217, 220, 221.

²²¹ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 14, p. 226.

nu a întârziat să provoace dispute sângeroase. După moartea lui Marchian (457), Timotei Elur, unul dintre clericii fanatici ai lui Dioscor, i-a instigat pe monahi și pe credincioși împotriva Sfântului Proterie. În timp de noapte, acesta li s-a înfățișat monahilor dându-se drept înger al lui Dumnezeu și i-a îndemnat să nu se împărtășească cu Sfințitul Proterie, ci să-l aibă ca episcop pe Elur, adică pe el însuși²²².

În cele din urmă, Sfântul Proterie a fost urmărit și ucis chiar în colimvitra din baptisteriul bisericii, împreună cu șase însoțitori ai săi. După o istorisire a sfințitului Dositei, fanaticii monofiziți, efectiv ca niște fiare sălbatice, i-au scos măruntaiele mucenicului și le-au mâncat! Apoi l-au tras, legat cu frânghii, în mijlocul cetății, unde i-au aruncat o parte a trupului la câini, iar cealaltă au ars-o²²³.

După moartea mucenicească a Sfântului Proterie, Timotei s-a impus ca nou patriarh și a purces la hirotoniri nelegiuite ale monofiziților concomitent cu depunerea păstorilor ortodocși. A măsluit cărțile Sfântului Chiril²²⁴ și a convocat un sinod local, care a anatematizat Sinodul de la

²²² M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 124.

²²³ *Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos)*, cartea a doua, cap. 6, § 6, p. 429.

²²⁴ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 5950, P.G. 108, 281B.

Calcedon și pe Sfinții Leon al Romei și Anatolie al Constantinopolului. Episcopii și clericii ortodocși din Egipt i-au scris atunci noului împărat Leon cel Mare (457-474), aducându-i la cunoștință faptele nelegiuite ale lui Timotei.

Împăratul a decis neîntârziat să-i consulte pe Părinți în privința Sinodului de la Calcedon și a lui Timotei. În acest scop s-a adresat prin scrisori atât episcopilor din imperiu, cât și unor monahi vestiți în epocă, Cuvioșii Simeon Stâlpnicul, Varadat și Iacob făcătorul de minuni. Atunci „*cu toții, peste o mie de episcopi, deși la mare depărtare unul de altul, au întărit prin voturile lor Sinodul de la Calcedon*”²²⁵ și l-au osândit pe Timotei. De partea Sinodului s-au situat de asemenea, în scrisorile lor adresate lui Leon, și Cuviosul Simeon și monahul Varendat²²⁶ (Varadat).

Astfel, împăratul Leon s-a pronunțat în favoarea Sinodului de la Calcedon și l-a exilat pe Timotei. Mai târziu l-a alungat și din Antiohia pe episcopul monofizit al cetății, Petru Gnafevs, cel care anterior îl silise pe Sfântul Martirie să se retragă din scaunul său. Mai mult, Petru îi anatematiza pe cei ce nu mărturiseau că Dumnezeuirea a fost Cea care a suferit Patimile și Răstignirea (și nu firea omenească a Dumnezeu-Omului Iisus),

²²⁵ Nichifor Calist, *ibidem*, vol. 16, P.G. 147, 52A.

²²⁶ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, cartea a doua, cap. 7, § 1-2, pp. 430-432.

și a introdus în Imnul Trisaghion („Sfinte Dumnezeu”) adăugirea blasfematoare „*Cel ce Te-ai răstignit pentru noi*”²²⁷.

După moartea bine-cinstitorului Leon și alungarea ginerelui său Zinon, scaunul împărăției a fost uzurpat de Vasilisc (476-478). Pentru a-și întări autoritatea, noul împărat li s-a alăturat monofiziților și a emis o „Enciclică” prin care condamna Sinodul de la Calcedon și Tomosul papei Leon, instituind monofizismul drept religie oficială de stat. „*De îndată s-a pornit împotriva credinței [...] L-a chemat printr-o scrisoare pe Timotei Elur și pe Petru Gnafevs, care era ascuns în Mănăstirea Achimiților; și toți ceilalți vrăjmași ai Sfântului Sinod din Calcedon grăiau cu îndrăzneală împotriva adevărului*”²²⁸.

Samavolniciile împăratului Vasilisc au întâmpinat o puternică rezistență din partea patriarhului Acachie al Constantinopolului (472-489). Acesta a refuzat să-i primească în comuniune pe cei doi adversari ai Sinodului de la Calcedon și să semneze decretul împăratului, și a mobilizat împotriva acestuia poporul credincios. A îmbrăcat odăjdii de doliu și la fel și-a înveșmântat și altarul și tronul patriarhal²²⁹. În acele momente grele, s-a remarcat prin lupta sa eroică Cuviosul

²²⁷ *Ibidem*, cap. 9, § 1, p. 437.

²²⁸ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 5967, P.G. 108, 301B.

²²⁹ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 5, p. 441.

Daniil Stâlpnicul, care împreună cu Acachie a reușit să-l convingă pe Vasilisc să revină asupra edictului eretic și să scrie un altul ortodox, așa-numita „Antienciclică”²³⁰.

Lupta Cuviosului Daniil are o însemnătate aparte, fiind dusă într-o perioadă în care în jur de cinci sute de episcopi răsăriteni²³¹ își trădau credința, semnând edictul nelegiuit al împăratului. Dar foarte curând Vasilisc avea să-și piardă tronul, pe care l-a luat din nou împăratul Zinon.

Sub Zinon, în scaunul patriarhal al Alexandriei a urcat monofizitul Petru Mong, care după numai treizeci și șase de zile a fost izgonit de monahii ortodocși²³². Totuși, Petru a revenit în scaun ulterior. Mai jos vom înfățișa luptele purtate în această perioadă de monahi în apărarea Sinodului din Calcedon și pentru întărirea credinței ortodoxe.

§1. Cuviosul Eftimie cel Mare (376-473)

Când Petru, episcopul saracinilor (pe care chiar Marele Eftimie îl propusese spre hirotonie patriarhului de Ierusalim), a mers la Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes, Cuviosul i-a poruncit să-i urmeze Sfântului Chiril în toate. După Sinod,

²³⁰ Nichifor Calist, *ibidem*, vol. 16, cap. 7, P.G. 147, 129A-C.

²³¹ *Ibidem*, cap. 4, P.G. 147, 125B.

²³² Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 6, p. 443.

Cuviosul Eftimie s-a întristat din tot sufletul pentru greșeala temporară a lui Ioan al Antiohiei²³³.

„*Fericitul Sava și mulți alți Bătrâni se minunau de râvna fierbinte a Marelui Eftimie pentru dogmele bisericești, măcar că acesta viețuia cu multă blândețe și cuget măsurat. Mărturiseau, mai ales, că se ferea de orice erezie potrivnică dreptei credințe, dar mai ales ura «cu ură desăvârșită» (Psalmii 138, 22) acestea șase: Ura întinăciunea maniheilor și lupta cu dârzenie împotriva celor ce cugetau cele ale lui Origen [...] Respingea deopotrivă despărțirea lui Arie, ca și unirea lui Sabelie [...] încă se lepăda și de despărțirea lui Nestorie și de amestecul lui Eutihie*”²³⁴ cu privire la taina Persoanei lui Hristos.

La Sinodul de la Calcedon au fost prezenți „și ucenicii Marelui Eftimie, anume Ștefan, episcopul Iamniei, și Ioan, episcopul saracinilor. Petru (cel po-menit mai sus) deja se săvârșise, la fel ca și Auxolaos, urmașul său, care a murit sub osândă, ca unul ce se învoise cu Dioscor la Efes. Aceștia au luat hotărârea dogmatică ce fusese formulată și rostită de Sinod și au venit cu ea în grabă la Cuviosul Eftimie, temându-se a nu-i stârni acestuia mânia, precum îl mâniase Auxolaos când se înapoiasse de la Sinodul «tâlhăresc».

²³³ Chiril de Schitopolis, Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Eftimie), cap. 20 (pentru traducerea românească, vezi și: Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit., pp. 59-61).

²³⁴ Chiril de Schitopolis, *ibidem*, cap. 26 (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, pp. 75-77).

Așadar, Părintele nostru Eftimie după ce i-a primit pe aceștia și a citit cu luare-aminte hotărârea, ca un adevărat cercetător al dreptei cugetări, a primit mărturisirea de credință cuprinsă în ea. Răspândindu-se vestea că Marele Eftimie a îmbrățișat hotărârea dogmatică de la Calcedon, ar fi primit-o, desigur, toți monahii, dacă nu i-ar fi împiedicat un anume Teodosie, călugăr după schimă, dar în realitate înaintemergător al Antihristului”²³⁵.

După ce Teodosie a uzurpat scaunul patriarhal al Ierusalimului, aproape toți monahii din pustia Palestinei și locuitorii din cetăți i-au urmat în apostazia sa. Cu toate acestea, monahii aflați sub povățuirea Cuviosului Eftimie nu aveau nicio părtașie cu el. Atunci Teodosie a trimis la el doi arhimandriți, rugându-l să i se alătore. Cuviosul a răspuns însă că, în ceea ce-l privește, nu va avea niciodată părtașie cu faptele nelegiuite ale lui Teodosie, nici nu se va supune rătăcirii lui. Ca un teolog strălucit, el le-a dovedit că Sinodul este în acord deplin atât cu cele trei Sinoade Ecumenice anterioare, cât și cu învățătura ortodoxă îndeobște.

„Iar Teodosie, ajungând stăpânitor peste întregă Palestină, se sârguia să stingă prin cuvinte amăgitoare și această singură scânteie a bunei-cinstiri care mai rămăsese în pustie. Dar nădejtile i-au fost înșe-

²³⁵ *Ibidem*, cap. 27 (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, pp. 79-81).

late, căci precum o săgeată ce se lovește de ceva mai tare a fost respins, și precum un val sălbatic al mării a fost spulberat de propovăduitorul și apărătorul dreptei credințe. Dar nu și-a lăsat momelile la o parte, ci a mai trimis și pe alții încercând să-l înduplece.

Văzând Marele Eftimie o asemenea nerușinare din partea lui Teodosie, după ce le-a poruncit părinților să nu aibă nicio părtaşie cu apostazia, s-a retras în pustia cea mai adâncă." În acel loc se nevoia și Cuviosul Gherasim, care „împreună cu alți pustnici fusese ademenit la reaua credință a lui Teodosie. Dar auzind de la mai toți cei ce pustniceau în acele ținuturi despre minunatul har al Marelui Eftimie, a venit la el în Ruva. Și rămânând cu el destulă vreme, s-a încredințat să primească hotărârea Sinodului de la Calcedon și să se despartă de comuniunea cu Teodosie, și împreună cu el (s-au încredințat) și alți pustnici: Petru, numit Gurnit, Marcu, Iulon și Siluan. Iar Marele Eftimie a rămas acolo până la îndepărtarea lui Teodosie”²³⁶.

Amăgirii lui Teodosie i-a căzut victimă și Evdochia, soția defunctului împărat Teodosie al II-lea. Împărăteasa s-a despărțit de Biserica Sobornicească și întorcându-se împotriva ortodocșilor, se străduia să-i întărească pe schismaticii monofiziți. În aceeași apostazie fuseseră atrași toți monahii din Palestina, în ciuda faptului că

²³⁶ *Ibidem* (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 85-87).

Teodosie fusese izgonit, iar Sfântul Iuvenalie revenise în scaunul său. Dar fiindcă unii o îndemneau să se unească cu Biserica Sobornicească, Evdochia a hotărât să ceară sfatul bărbaților de-Dumnezeu-purtători din pustie și să cunoască de la ei dreapta credință.

„În acest scop l-a trimis pe preacinstitul horepiscop Anastasie, însoțit de câțiva oameni de-ai ei, în Antiohia, la Sfântul Simeon Stâlpcul, care strălucea pe atunci ca un luminător al lumii, înfățișându-i gândurile sale prin scrisoare și cerând de la dânsul un sfat bineplăcut lui Dumnezeu.

Și i-a răspuns ei Sfântul Simeon, zicând: «Iată, diavolul, văzând bogăția virtuților tale, <a cerut să te cearnă ca pe grâu> (Luca 22, 31), iar acel pierzător, Teodosie, vas și unealtă a celui viclean fiind, ți-a întunecat și ți-a tulburat sufletul tău de Dumnezeu iubitor. Dar îndrăznește, căci credința nu ți-a pierit! De un lucru însă m-am mirat foarte: că având izvorul aproape, n-ai cunoscut și te-ai silit să scoți aceeași apă de departe. Îl ai acolo pe de-Dumnezeu-purtătorul Eftimie; urmează învățăturilor și povețelelor lui și te vei mântui»²³⁷.

Deci fericita Evdochia s-a grăbit să-l întâlnească pe Sfânt, care i-a zis: *„la aminte, de acum, la tine însăși, fică! Relele ce ți s-au întâmplat în Italia s-au petrecut din pricină că te-ai supus amăgirii lui*

²³⁷ *Ibidem*, cap. 30 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 93).

Teodosie. Depărtează-te de nebuna iubire de ceartă și pe lângă cele trei Sfinte Sinoade a toată lumea [...] primește și hotărârea ce s-a rostit la Sinodul Ecumenic adunat acum în Calcedon și depărtează-te de comuniunea cu Dioscor și intră în comuniune cu Iuvenalie, episcopul Ierusalimului».

Acestea zicându-le, după ce s-a rugat pentru ea și a sfătuit-o, a plecat. Iar ea, minunându-se foarte de virtutea aceluia sfânt bărbat, a împlinit cele zise ca și cum le-ar fi primit din gura lui Dumnezeu. A intrat degrabă în Sfânta Cetate, și prin mijlocirea preoților Cosma și Anastasie, s-a împărtășit cu arhiepiscopul și s-a unit cu Biserica Sobornicească. Prin pilda ei, mulțime multă de mireni și de monahi care fuseseră amăgiți de Teodosie s-au întors la comuniunea cu Biserica Sobornicească”²³⁸.

Mai înainte de întâmplarea aceasta, Marele Eftimie reușise de asemenea, prin învățătura sa, să-i aducă la dreapta credință pe unii din satul Zif, care căzuseră în erezia maniheilor²³⁹.

§2. Cuviosul Ghelasie

Mai înainte încă de a lua scaunul Ierusalimului, Teodosie a încercat să-l atragă de partea sa și pe Cuviosul Ghelasie. Dar acesta n-a voit să

²³⁸ *Ibidem* (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 95).

²³⁹ *Ibidem*, cap. 12 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 39).

urmeze schismei și apostaziei lui, ci l-a alungat fără a-l lua în seamă, socotindu-l nevrednic de convorbiri dogmatice.

Mai târziu, după ce Teodosie a urcat în scaunul patriarhal, l-a chemat și pe Avva Ghelasie, și prin momeli, dar și amenințându-l, i-a zis: „*Anatematizează pe Iuvenalie!*». Iar el, deloc înfricoșându-se, a răspuns: «*Eu pe alt episcop al Ierusalimului nu știu, decât pe Iuvenalie*». Și temându-se Teodosie ca nu cumva și alții să-i urmeze în râvna lui cea bine-cinstitoare, a poruncit să-l scoată pe ascuns din biserică. De acolo apucându-l cei de un cuget cu Teodosie și strângând lemne împrejur, îl îngrozeau a-l arde pe el. Dar văzând că nici așa nu se pleacă, nici nu se teme defel, ci mai vârtos temându-se aceia de ridicarea împotriva lor a norodului – pentru că era vestit pretutindenea fericitul –, l-au slobozit nevătămat pe mucenic. Iar aceasta s-a făcut mai vârtos din purtarea de grijă a lui Dumnezeu”²⁴⁰.

§3. Cuviosul Simeon Stâlpnicul († 459)

Așa cum am văzut anterior, împăratul Teodosie îi ceruse Cuviosului Simeon să mijlocească împăcarea dintre Sfântul Chiril și Ioan al Antiohiei. Tot Cuviosul Simeon a fost cel care a ajutat-o pe împărăteasa Evdochia să se întoarcă la Ortodoxie.

²⁴⁰ Το Γερωντικόν (Patericul), p. 26 (pentru traducerea românească, vezi și Pateric Egyptian, op. cit., p. 61).

Despre Cuviosul Simeon, Fericitul Teodorit istorisește că „astfel petrecând și acestea toate săvârșindu-le, nici a se îngriji de Bisericile sfinților nu se lenevește, ba luptându-se cu păgânătatea elinilor, ba surprând îndrăzneala iudeilor, altă dată împrăștiind taberele ereticilor; și uneori îi scrie despre acestea împăratului, alteori deșteaptă pe căpetenii spre dumnezeiasca râvnă, alteori pe lângă înșiși păstorii Bisericii stăruie, îndemnându-i să poarte grijă de turmă”²⁴¹. Redăm în continuare două împrejurări caracteristice:

Odată împăratul Teodosie cel Tânăr le-a îngăduit iudeilor din Antiohia să-și folosească sinagogile lor. Aflând de aceasta, Simeon, cel „sporit în cele dumnezeiești și cu râvnă fierbinte pentru buna-cinstire”, l-a muștrat cu multă îndrăzneală. Atunci împăratul și-a cerut iertare și nu numai că le-a luat iudeilor sinagogile, dar l-a izgonit și pe eparhul cetății, care îl îndemnase la o asemenea faptă²⁴².

²⁴¹ Φιλόθεος Ἱστορία (Istorie iubitoare de Dumnezeu), P.G. 82, 1484A-B (pentru traducerea românească vezi și: Teodorit al Cyrului, *Viețile sfinților pustnici din Siria*, op. cit., p. 154).

²⁴² Sfântul Simeon Metafrastul, Λόγος εἰς τόν ὁσίων Συμεῶν τόν ἐν τῷ στόλῳ (Cuvânt la Cuviosul Simeon Stâlplnicul), § 50, P.G. 114, 381C-384A. De menționat că în versiunea românească a Vieții Sfântului Simeon întâlnim o relatare oarecum diferită a întâmplării: „S-a spus oarecând Cuviosului Simeon că împăratul Teodosie cel Tânăr a dat evre-

Cuviosul Simeon este de asemenea autorul a două scrisori în care susține Sinodul din Calcedon și îi osândește pe eretici. Cea dintâi i-a fost trimisă împăratului Leon, care îi ceruse părerea asupra acestei chestiuni. În cea de-a doua, adresată episcopului Vasile al Antiohiei, scrie, printre altele:

„Am primit scrisoarea sfinției tale și m-am minunat de râvna și buna-cinstire pe care preaiubitul de Dumnezeu împăratul nostru a arătat-o și o arată față de Sfinții Părinți și de credința lor dreaptă [...] Drept aceea și eu, smeritul și nevrednicul, cel «fără de vreme născut» (cf. I Corinteni 15, 8)²⁴³ între monahi, mi-am scris cugetul meu domniei sale, adică stăruința mea în credința pe care o am ca temelie și care a fost arătată de Duhul Sfânt prin cei șase sute treizeci de Sfinți Părinți ai Sinodului din Calcedon”²⁴⁴.

ilor biserica pe care o luaseră creștinii. Atunci Sfântul a trimis îndată o scrisoare împăratului, învățându-l și înfricoșându-l cu mânia lui Dumnezeu [...] Citind-o, împăratul [...] a poruncit creștinilor să-și ia biserica înapoi, iar pe eparhul acela care l-a sfătuit să dea iudeilor biserica l-a alungat din dregătorie”. („Viațile Sfinților pe septembrie”, ediția a III-a, Ed. Mănăstirii Sihăstria, 2012, p. 35). (n. trad.)

²⁴³ Pasajul este redat conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. Sensul este acela de prunc încă neîmplinit (vezi nota la versetul respectiv în ediția jubiliară din 2001 a Sfintei Scripturi, revizuită și comentată de ÎPS Bartolomeu Anania). (n. trad.)

²⁴⁴ Nichifor Calist, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 15, cap. 19, P.G. 147, 57CD.

§4. Cuviosul Daniil Stâlpnicul (409-493)

Un alt stâlpnic care a strălucit în luptele pentru apărarea credinței ortodoxe a fost și Cuviosul Daniil. În vremea lui Leon cel Mare, Cuviosul își începuse deja nevoia viețuirii pe stâlp. Odată, împăratul a mers să-l întâlnească în muntele unde se nevoia. Dar pe drumul de întoarcere spre palat, calul a căzut deodată, trântindu-l la pământ și pe slăvitul călăreț! Acesta n-a pățit nimic grav, dar s-a aprins de mânie împotriva îngrijitorului cailor, Iordan cu numele, care era arian. Temându-se, Iordan a alergat înapoi la Cuviosul Daniil să afle scăpare.

„Cuviosul i-a făgăduit atunci că nu numai de frica împăratului îl va izbăvi, dar și de vicleana și rea-ua credință, care este cea mai cumplită primejdie. Auzind acestea, îngrijitorul s-a lepădat de erezia lui Arie și a crezut în dogmele ortodoxe, prin sfaturile pline de blândețe care curgeau ca o miere de pe buzele Cuviosului.” Sfântul i-a cerut lui Leon să-l ierte pe Iordan, la care împăratul a răspuns: *„Mă bucur că această cădere a mea s-a făcut pricină a ridicării lui Iordan din eres la dreapta credință!”*²⁴⁵.

Buna-cinstire a împăratului s-a făcut cunoscută și din întâmplarea care urmează: Oda-

²⁴⁵ Sfântul Simeon Metafrastul, *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δανιήλ τοῦ Στυλῆτου* (Viața și petrecerea Cuviosului Părintelui nostru Daniil Stâlpnicul), cap. 30, P.G. 116, 1005D-1008A.

tă, silit fiind, i-a făgăduit mâna fiicei sale fiului puternicului general arian got Aspar. Atunci, temându-se ca nu cumva după moartea lui Leon împărăția să fie luată iarăși de un arian, ortodoxii din Constantinopol, în frunte cu patriarhul Ghenadie și Cuviosul Marcel (†469), egumenul Mănăstirii Achimiților (Neadormiților), l-au convins pe împărat să nu săvârșească nunta dacă ginerele nu se va lepăda de erezie. Cuviosul Marcel i-a vorbit lui Leon cu râvnă aprinsă și cu îndrăzneală. Așa cum au putut vedea mulți credincioși, tot drumul spre palat Cuviosul a avut alături un tânăr preafrumos cu o înfățișare ca a fulgerului, care strălucea în chip mai presus de fire!²⁴⁶

O deosebită impresie lasă și rolul jucat de Cuviosul Daniil cu ocazia emiterii de către împăratul Vasilisc a „Enciclicei” sale în favoarea monofiziților. Necinstitorul împărat intenționa totodată să-l ucidă și pe patriarhul Acachie, care se opunea cu tărie planurilor politicii sale. Aflând aceste vești întristătoare, monahii din Constantinopol s-au adunat în sfânta și marea biserică pentru a-l sprijini și apăra pe Acachie și au hotărât cu toții să trimită un sol la Cuviosul Daniil spre a-i face cunoscută gravitatea situației.

²⁴⁶ Sfântul Simeon Metafrastul, *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαρκέλλου* (Viața și petrecerea Cuviosului Părintelui nostru Marcel), cap. 34, P.G. 116, 741B-744B.

„Dar în ziua următoare a trimis și Vasilisc la Cuviosul un curtean cu numele de Daniil, cu porunca de a-i spune acestea: «Drepte îți par, îngere al lui Dumnezeu, cele uneltite de patriarhul Acachie, care prin clevetiri de tot felul a ridicat cetatea împotriva mea și a tras după sine până și oastea? Deci roagă-te pentru noi, ca să nu izbândească».

Auzind acestea, Cuviosul i-a zis lui Daniil: «Spune-i celui ce te-a trimis: Nu ești vrednic de dumnezeiasca binecuvântare, căci ai îmbrățișat credința iudeilor, defăimând Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, și tulburi Biserica Lui cea Sfântă și-i disprețuiești pe preoții Săi. Căci scris este: <Nu dați cele sfinte câinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor> (Matei 7, 6). Să știi, deci, că degrabă va surpa Dumnezeu stăpânirea ta tirănească și va lua împărăția din mâinile tale»²⁴⁷.

Împăratul s-a mâniat și s-a tulburat adânc primind răspunsul Sfântului. Dar poporul credincios, la auzul celor petrecute, s-a adunat a doua zi în biserica cea mare și toți într-un glas îl rugau cu lacrimi pe Acachie să-l cheme pe Cuviosul Daniil să izbăvească Biserica. Patriarhul a trimis din nou o solie alcătuită din arhimandriți, cărora le-a poruncit:

²⁴⁷ *Viața și petrecerea Cuviosului Părintelui nostru Daniil Stâlplnicul*, cap. 71, apud H. Delehay, *Les saints stylites (Sfinții Stâlplnici)*, pp. 67-68 (pentru traducerea românească, vezi și: „*Viețile Sfinților Stâlplnici: Simeon, Daniel, Luca, Alipie*”, coord. Remus Rus, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009, pp. 224-225).

„De dragul credinței și pentru mine, mergeți la cuviosul bărbat Daniil și cădeți înaintea stâlpului și rugați-l fierbinte, zicându-i: «Urmează Învățătorului Hristos Cel ce <a plecat cerurile și S-a pogorât> (Psalmii 17, 11) și S-a întrupat din Preasfânta Fecioară și a petrecut împreună cu păcătoșii, vărsându-Și sângele ca să mântuiască Biserica, mireasa Sa. Nu trece cu vederea căruntețile noastre, ci primește rugăciunea și vino să mântuiești Biserica, Maica ta, care se batjocorește de necinstitori, în timp ce păstorul e prigonit, iar turma risipită de lupi sălbatici».

Trimișii s-au dus și au făcut așa cum li se poruncise și au căzut la pământ înaintea stâlpului. Văzându-i plecați la pământ, Cuviosul s-a tulburat și le-a strigat din înălțime: «Ce faceți, sfinți părinți, aducând o astfel de osândă asupra nevredniciei mele? Care vă este vrerea?».

Atunci ei s-au ridicat și i-au zis: «Avem trebuință de tine să izbăvești – cu harul lui Dumnezeu – credința prigonită, Biserica înviforată, turma cea risipită și pe bătrânul patriarh amenințat cu moartea». Iar Cuviosul le-a răspuns: «Adevărat este Cel ce a zis că Sfânta Biserică <porțile iadului nu o vor birui> (Matei 16, 18). Răbdați puțină vreme și se va face voia lui Dumnezeu. Rugați-vă deci să ne arate Domnul cele de folos».

Pe când își săvârșea rugăciunea de noapte, în vărsatul zorilor – era o zi de miercuri –, Daniil a auzit un glas grăindu-i lămurit: «Coboară-te să mergi cu părinții și nu șovăi; iar după ce vei săvârși lucrul,

urmează-ți nevoința în pace!». Iar Cuviosul a dat ascultare vocii lui Dumnezeu [...]

[...] Atunci (îndată ce Cuviosul Daniil a ajuns la biserică) poporul a început să strige: «Alungă tânguirea Bisericii; ție ți-l încredințăm pe arhiereu; sânguiește-te pentru lucrul cel sfânt pentru care ai venit; acum este ceasul să iei cununa ostanelilor tale».

Cuviosul a făcut semn mulțimii să tacă și a zis: «[...] Credința noastră cea desăvârșită în Dumnezeu nu se teme, nici nu e biruită de împotrivirile vrăjmașilor, nici n-are trebuință de vreun ajutor omenesc, fiindcă este întemeiată pe piatra cea tare – Hristos (I Corinteni 10, 4). De aceea, nu slăbiți în rugăciune, căci și pentru verhovnicul Apostolilor, Petru, s-au făcut odinioară îndelungi rugăciuni (Faptele Apostolilor 12, 5), nu pentru că l-ar fi părăsit Dumnezeu, ci fiindcă Acesta voiește ca și turma să înalțe rugăciuni pentru păstorul ei. Asemenea faceți și voi în clipa de față, și Domnul va săvârși foarte degrabă și cu noi lucruri minunate, spre slava Numelui Său».

După ce Sfântul a grăit acestea, credincioșii au scos însemnele de doliu din altar și din toată biserică. Iar Daniil i-a scris împăratului o scrisoare, zicând: «Îți este de folos a-L mânia pe Dumnezeu? Nu este oare viața ta în mâinile Sale? Ce vrăjmășie ai cu Sfânta Biserică, de te-ai oștit împotriva slujitorilor ei și te arăți ca un alt Dioclețian?». Și multe altele asemenea i-a scris, când sfātuindu-l, când muștrându-l.

Când împăratul a primit scrisoarea și s-a înștiințat că Daniil venise în cetate și se afla în biserică, s-a

înfricoșat foarte tare și i-a trimis răspuns: «Aceasta, dar, îți este nevoința, să vii în cetate și să ridici norodul împotriva mea? Eu plec și las în seama ta cetatea». Și a plecat cu o corabie la Evdomon, care se află la marginea cetății»²⁴⁸.

Atunci Cuviosul le-a poruncit monahilor să păzească biserica și pe patriarh, iar el, însoțit de poporul credincios, a pornit către palatul împăratului din Evdomon. Dar nefiind primiți de împărat, au plecat „scuturând praful de pe picioarele lor” (Matei 10, 14). Iar Vasilisc, aflând de mânia Sfântului și de toate cele prorocite de acesta împotriva sa, a fost cuprins de o mare frică și a trimis în multe rânduri oameni care să-l aducă la palat.

„Cuviosul însă nu s-a învoit să meargă, ci a zis: «Să vină el în sfânta biserică să dea răspuns înaintea Sfintei Cruci și a Sfintei Evanghelii pe care le-a defăimat; fiindcă eu nu sunt decât un om păcătos». Trimișii i-au transmis împăratului cele zise, iar acesta s-a grăbit să iasă și să meargă la biserică. Patriarhul l-a întâmpinat cu Sfânta Evanghelie înaintea Sfântului Altar, iar împăratul s-a închinat cu fătărnicie.

După ce s-a săvârșit rugăciunea rânduită, Vasilisc și patriarhul au mers împreună la Cuviosul Daniil și amândoi au îngenuncheat la picioarele sale, în văzul a tot poporul. Sfântul i-a sfătuit să se împăce și să nu mai țină nicio vrajbă între ei, «căci – a zis – când voi

²⁴⁸ *Ibidem*, cap. 72-73, pp. 69-71 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 225-228).

sunteți în vrajbă, faceți tulburare Sfintelor Biserici și stârniți o mare neorânduială în toată împărăția».

În timp ce împăratul își rostea marele său cuvânt de apărare înaintea Cuviosului Daniil, poporul striga: «Păzește-i, Doamne, pe Părinte și pe cei doi fii ai săi! Ție îți încredințăm, Părinte, buna înțelegere dintre ei! Să auzim acum credința împăratului! De ce sunt răsturnate canoanele Ortodoxiei? De ce sunt surghiuniți episcopii ortodocși? [...]». Iar împăratul și patriarhul stăteau îngenunchiați la picioarele Sfântului, în timp ce poporul striga nenumărate altele asemenea²⁴⁹.

Apoi Cuviosul l-a îndemnat pe împărat să dea răspuns înaintea poporului și să-l încredințeze de ortodoxia cugetelor sale. În acest fel Vasilisc s-a împăcat cu Sfântul Daniil, cu patriarhul, dar și cu poporul credincios. După ce s-au săvârșit toate acestea, Cuviosul s-a reîntors la obișnuita sa nevoință pe stâlp. Le-a prorocit însă monahilor că Dumnezeu îl va pedepsi pe împărat, deoarece purtarea sa nu fusese sinceră. Într-adevăr, după prorocia Sfântului, Vasilisc a fost alungat la scurt timp de pe tron, iar Zinon a revenit la cârma împărăției.

Cu șapte zile înaintea adormirii sale, Cuviosul le-a poruncit, printre altele, ucenicilor săi „să nu se despartă de Maica lor Sfântă, Biserica, și să uras-

²⁴⁹ *Ibidem*, cap. 83, p. 78 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 235).

că toată sminteala și neghinele ereticilor, vrăjmașii lui Hristos”²⁵⁰.

Sfințitul Dositei al Ierusalimului menționează că Sfântul Daniil a însemnat într-un *libellus*²⁵¹ dogmele ortodoxe și i l-a dat lui Vasilisc să-l semneze. Constrâns, împăratul a scris atunci „*Anticiclica*”, prin care abroga enciclica eretică anterioară și întărea credința ortodoxă. Vasilisc a fost înfruntat de asemenea și de monahul Olimprie²⁵².

3. „Henotikonul” împăratului Zinon, evenimente ulterioare și luptele monahilor (482-518)

Disputele și ciocnirile dintre ortodocși și monofiziți au continuat, din păcate, și după alungarea lui Vasilisc. Majoritatea acestora din urmă se despărțiseră deja de eutihienii extremiști, care ajungeau până în punctul de a susține că trupul lui Hristos nu este deoființă (*omoousios*) cu cel omenesc²⁵³.

În aceste condiții, împăratul Zinon a considerat necesară trasarea unei politici unioniste și a emis în anul 482, în înțelegere cu patriarhul

²⁵⁰ *Ibidem*, cap. 95, p. 89 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 247).

²⁵¹ Mărturisire de credință exprimată în scris. (*n. trad.*)

²⁵² Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος* (*Dodekavivlos*), cartea a patra, cap. 9, § 5, p. 441.

²⁵³ *Ibidem*, § 4, p. 440.

Acachie al Constantinopolului, un edict cu numele de „*Henotikon*”²⁵⁴. Acesta condamnă nestorianismul și eutihianismul, evita formulele controversate „*o fire*” și „*două firi*”, ocolea cu diplomație hotărârea dogmatică (*oros*) a Sinodului de la Calcedon, recunoștea Simbolul de credință niceo-constantinopolitan²⁵⁵ și evita includerea Sinodului de la Calcedon între celelalte Sinoade Ecumenice.

Henotikonul a fost semnat de patriarhul Acachie al Constantinopolului și de patriarhii monofiziți Petru Mong al Alexandriei și Petru Gnafevs al Antiohiei. Fără îndoială, edictul i-a nemulțumit atât pe ortodocși, cât și pe monofiziți. Monofiziții care au respins *Henotikonul* s-au despărțit de ceilalți și s-au numit „akefali” (fără căpetenie). La rândul său, papa Felix al III-lea (483-492) a refuzat să semneze și l-a caterisit pe Acachie²⁵⁶. Astfel, *Henotikonul* nu numai că nu a reușit să înfăptuiască unirea dintre ortodocși și monofiziți, dar a și dezbinat, pe deasupra, Apusul de Răsărit (484-519).

Disputele dintre patriarhi, cauzate de ambiguitatea deliberată a textului și de interpretările samavolnice care i-au fost aduse de către aceștia, au continuat și în perioada următoare. Pe drept

²⁵⁴ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5976, P.G. 108, 320B.

²⁵⁵ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 73, 3, p. 244.

²⁵⁶ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 5980, P.G. 108, 324B.

cuvânt s-a spus că „*fiecare dintre întâi-stătătorii Bisericii a tratat Sinodul de la Calcedon potrivit propriei sale viziuni*”²⁵⁷.

Această confuzie a avut loc cu precădere în timpul împăratului Anastasie Dikoros (491-518). La vremea respectivă Roma încetase comuniunea cu celelalte patriarhii și urma o linie ortodoxă mai riguroasă. Papii Romei erau în dezacord cu patriarhii capitalei imperiale, deoarece aceștia din urmă înscrieseră în diptice numele lui Acachie, promotorul *Henotikonului*. Alexandria dădea și ea *Henotikonului* o interpretare pur monofizită, în timp ce anatematiza Sinodul de la Calcedon și-i primea în comuniune pe adepții lui Dioscor. Singurii între care exista unitate erau patriarhii ortodocși Macedonie al Constantinopolului, Ilie al Ierusalimului și Flavian al Antiohiei²⁵⁸.

Împăratul a urmat inițial linia *Henotikonului*, pentru ca treptat să-i susțină pe monofiziți și să favorizeze respingerea Sinodului de la Calcedon. Simpatiile sale monofizite s-au întărit odată cu sosirea în Constantinopol a eruditului monah Sever, adept al monofizismului. Acesta a reușit chiar să-l convingă pe Anastasie (510) să introducă la sfârșitul Imnului Trisaghion („Sfin-

²⁵⁷ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria bisericăscă)*, vol. 16, cap. 25, P.G. 147, 161D.

²⁵⁸ Chiril de Schitopolis, „Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava”, cap. 50, în vol. *Viețile pustnicilor Palestinei*, op. cit.

te Dumnezeule”) adăugirea eretică a lui Petru Gnafevs, „*Cel ce Te-ai răstignit pentru noi*”. Cu această adăugire, Trisaghionul s-a cântat pentru prima oară în biserica palatului imperial, iar mai apoi în Biserica „Sfânta Sofia”.

Riposta ortodocșilor a fost neîntârziată. Egumeni, monahi și mulțime de popor au purces la o impresionantă manifestație împotriva politicii pro-monofizite a împăratului și în favoarea patriarhului Macedonie, care se opunea cu tărie. Împăratul era numit „*maniheu și nevrednic de domnie*”, iar mulțimea striga: „*Este vremea muceniciei, să nu-l părăsim pe Părintele nostru!*”²⁵⁹. Înfricoșat de această reacție neașteptată, Anastasie a fost nevoit să cedeze – fie și numai temporar – și să se învoiască cu patriarhul.

Cu toate acestea, în anul următor (511) împăratul a reușit să-l amăgească pe Sfințitul Macedonie și să obțină de la acesta un înscris prin care mărturisea că recunoaște primele două Sinoade Ecumenice, în timp ce le trecea sub tăcere pe celelalte două. Acest gest neașteptat al patriarhului a provocat sminteală în rândul monahilor și al clericilor săi, și „*revoltate, mănăstirile din jurul Constantinopolului l-au părăsit pe patriarhul Macedonie*”²⁶⁰. Când acesta a mers să slujească în vestita Mănăstire a Dalmaților, monahii au refu-

²⁵⁹ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6003, P.G. 108, 364A.

²⁶⁰ Nichifor Calist, *ibidem*, vol. 28, cap. 25, P.G. 147, 173C.

zat să liturghisească împreună cu el. Patriarhul a fost nevoit atunci să se disculpe în biserică, mărturisind că recunoaște Sinodul al IV-lea Ecumenic și-i anatematizează pe toți cei care nu-l primesc²⁶¹. În urma acestei mărturisiri, monahii au acceptat să liturghisească împreună cu el.

În cele din urmă, Anastasie I-a exilat pe Sfințitul Macedonie în Evhaita, în cursul aceluiași an (511). Succesorul său, Timotei (511-518), a încercat să înscrie în diptice numele lui Sever, dar a fost împiedicat de popor. „De părăția cu Sever fugeau toți ortodocșii, și mai cu seamă monahii, dintre care prin multe pedepse sălbatică pe mulți i-a ucis”²⁶².

„Curios era că nici nefericitul Timotei nu știa ce să facă, strâmtorat fiind și de împărat și de popor. Săvârșindu-se egumenul Mănăstirii lui Die, Timotei a mers acolo pentru hirotonia și instalarea unui nou egumen. Dar cum monahii erau de partea Sinodului de la Calcedon, egumenul s-a lepădat a fi hirotonit prin mâinile unui patriarh ce nu recunoștea al IV-lea Sfânt Sinod. Atunci Timotei a rostit: «Anatema tot celui ce nu primește Sinodul de la Calcedon!», și candidatul la egumenie a primit hirotonia”²⁶³. Din păcate însă, fiind admonestat de împărat, Timotei a mărturisit ulterior exact cele contrare.

²⁶¹ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 137.

²⁶² Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6005, P.G. 108, 369B.

²⁶³ M. Ghedeon, *ibidem*, p. 140.

De asemenea, „un oarecare monah din Alexandria cu numele de Dorotei a scris o carte cu multe stihuri în apărarea Sinodului din Calcedon și i-a dat-o soției fratelui lui Anastasie, care era drept-credincioasă. Aceasta i-a dat cartea lui Anastasie, nădăjduind că prin ea își va schimba părerea. Dar împăratul citind-o și înțelegând că este împotriva cugetelor sale, l-a surghiunit pe Dorotei la Oasis, iar cartea a rupt-o în bucăți, căci avea în frunte epigraful: «Tragedie, adică o prorocie la vremea de acum». Precum se spune, la fel vorbise și Marele Vasile împotriva lui Iulian”²⁶⁴.

De asemenea, Anastasie a convocat la Sidon (511) un sinod al episcopilor sirieni și palestinieni „întru desăvârșita lepădare a Sfântului Sinod din Calcedon”²⁶⁵. Patriarhii Ilie și Flavian, participanți la acest sinod, au împiedicat însă anatematizarea hotărârilor de la Calcedon²⁶⁶ și au dizolvat sinodul²⁶⁷.

Înfuriați de atitudinea celor doi patriarhi, monofiziții au decis exilarea lor. Atunci monahii ortodocși din Valea Siriei au sosit în Antiohia, hotărâți să-l apere cu orice chip pe Flavian. Totuși, în ciuda marilor pătămiri suferite²⁶⁸, n-au reușit să-și izbăvească păstorul, care a fost surghiunit (512) odată cu „mulți alți episcopi în lanțuri, clerici și monahi”²⁶⁹.

²⁶⁴ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6002, P.G. 108, 360B.

²⁶⁵ *Ibidem*, anul 6003, P.G. 108, 361A.

²⁶⁶ Chiril de Schitopolis, *ibidem*, cap. 52, p. 293.

²⁶⁷ *Ibidem*, cap. 56, p. 303.

²⁶⁸ Nichifor Calist, *ibidem*, cap. 27, P.G. 147, 169D.

²⁶⁹ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6004, P.G. 108, 368B.

Atunci, cu mare bucurie, împăratul l-a trimis ca episcop al Antiohiei pe Sever, exarhul²⁷⁰ akefalilor. „Iar Ilie al Ierusalimului, fiind silit de împărat sau să se împărtășească cu Sever, sau să fie scos din episcopie, sprijinit de monahi, mai vârtos a voit să fie scos din episcopie”²⁷¹.

Succesorul lui Ilie în scaunul Ierusalimului, Ioan (516-524), în ciuda promisiunii sale inițiale, nu a trecut în diptice numele lui Sever, fiind îndemnat la aceasta de Sfinții Sava și Teodosie, întâi-stătătorii monahilor din Palestina. Mai mult, Ioan și-a declarat sobornicește devotamentul său față de Sinodul calcedonian. După doi ani (518), cei doi patriarhi surghiuniți în locuri diferite, Ilie și Flavian, „și-au făcut cunoscut unul altuia:

– Anastasie a murit astăzi. Să mergem și noi să ne judecăm cu el.

Și după două zile au plecat către Domnul”²⁷².

În acele vremuri de restriște, frățiile monahale au dus o luptă plină de eroism și jertfă de sine. Monahii din Constantinopol, Antiohia și Ierusalim se străduiau să-și păzească cu orice chip credința și să-și apere păstorii, care, rând pe rând, luau calea exilului. Mai jos vom evoca dramaticele lupte purtate de monahii din Palestina, care au culminat cu instaurarea credinței ortodoxe și înlăturarea păstorilor eretici.

²⁷⁰ Căpetenia. (n. trad.)

²⁷¹ Ibidem.

²⁷² Ioan Moshu, *Limonariul*, op. cit., cap. 35, p. 56.

În perioada respectivă, o nouă figură marcantă în tabăra monofiziților a fost, așa cum am anticipat, Sever. Pe lângă monofiziții care l-au avut și îl au pe Sever drept căpetenie a lor, sunt – din păcate, și astăzi – chiar unii ortodocși care consideră că acesta nu a avut concepții kakodoxe! Și aceasta cu toate că alți eretici (precum monotești Pavel al Constantinopolului și Macarie al Antiohiei), l-au așezat ei înșiși în rândul ereticilor²⁷³. Să vedem însă, pe scurt, opinia Sfinților Părinți cu privire la acest ereziarh.

Chiril al Schitopolisului, cel care a consemnat Viețile întâi-stătătorilor monahilor din Palestina, spune despre Sever că „*a supus Sinodul de la Calcedon la anateme fără de număr. Propovăduia de asemenea o singură fire stricăcioasă a Stăpânului Hristos, Fiul lui Dumnezeu, după Întruparea și înomenirea din Fecioară, luptându-se să statornicească reaua credință a lui Eutihie.*

Și iubitor de tulburare fiind, a născocit multe împotriva dogmelor și rânduielilor drepte ale Bisericii, și primea nelegiuitul și tâlhărescul Sinod al doilea de la Efes [...] Mai spunea că ipostasul este fire, și firea ipostas²⁷⁴; fără să recunoască între ele vreo deosebire, a cutezat a numi Sfânta și închinata și cea deoființă

²⁷³ S. Miliars, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfințelor Sinoade), vol. 2, pp. 476a, 573a.

²⁷⁴ Vezi și Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Πρὸς Μαρίνον* (Către Marin), P.G. 91, 40A.

Treime a Dumnezeieștilor Ipostasuri, treime de firi și de Dumnezeiri și de Dumnezei"²⁷⁵.

Ereziarhul și „orbul”²⁷⁶ Sever, „lepădând taina mântuirii celei de obște”²⁷⁷, credea că Hristos este o fire compusă și are o singură voință²⁷⁸, în timp ce, după Sfinții Părinți, El este un Ipostas compus²⁷⁹, adică o Persoană cu două firi și două voințe. Recunoscând două firi înainte de Întruparea lui Hristos, Sever „nu se rușina să spună că Hristos se compune din două persoane și două ipostasuri”²⁸⁰. Prin urmare, „rău-credinciosul Sever s-a lepădat de Sfinții Părinți”²⁸¹. După Sfântul Ta-

²⁷⁵ Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα (Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava), cap. 56 (pentru traducerea românească, vezi și: *Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit.*, pp. 305-307).

²⁷⁶ Sfântul Evloghie al Alexandriei, apud Sfântul Fotie cel Mare, *Μυριοβιβλος (Myriovivlos)*, 225, P.G. 103, 944C.

²⁷⁷ Sfântul Ioan Damaschin, *Περὶ αἰρέσεων...* (Despre erezii), 83, P.G. 94, 744A.

²⁷⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *ibidem*, P.G. 91, 45C.

²⁷⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistola 13*, în vol. *Scrieri (partea a doua). Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, PSB 81, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1990, p. 109.

²⁸⁰ Sfântul Efrem, apud Sfântul Fotie cel Mare, *Μυριοβιβλος (Myriovivlos)*, 229, P.G. 103, 993C.

²⁸¹ Sfântul Anastasie al Antiohiei, *Ὁδηγός*, cap. 7, P.G. 89, 109D (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Anastasie Sinaitul, patriarhul Antiohiei, *Călăuza (Îndrumar hristologic)*, trad. pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă, Ed. Sophia, Metafraze, București, 2014, p. 101).

rasie al Constantinopolului, acesta era totodată și iconomah²⁸².

Aceste atât de multe kakodoxii ale lui Sever l-au făcut pe Sfântul Sofronie al Ierusalimului să exclame: „Împreună cu aceștia toți (ereticii), și mai înainte de toți, și după toți, și cu fiecare în parte, și peste toți, să fie anatema și Sever, ucenicul prea sânguincios al acestora, cel mai crud tiran dintre toți ereticii akefali, noi sau vechi, vrăjmaș prea aprig al Sfintei Biserici Sobornicești și desfrânat prea nelegiuit și corupător mârșav al Preasfintei Biserici a Antiohiei”²⁸³.

Se mai spune că Sever i-a trimis pe doi dintre episcopii săi la Alamundar, căpetenia saraciniilor, care primise credința creștină, cu intenția de a-l atrage la erezia lui. Voind să-i mustre, Alamundar le-a zis: „Tocmai mi s-a vestit că a murit arhanghelul Mihail”. Iar când aceia au spus că asta este cu neputință, el le-a răspuns cu multă înțelepciune: „De vreme ce îngerii sunt fără de moarte, cum, după spusele voastre, a pățimit și a primit moartea pe cruce Dumnezeirea, Care Se amestecase cu trupul, alcătuind o singură fire?”²⁸⁴.

În cele ce urmează vom prezenta impresiunile biruințe ale monahilor, cu referire, în același timp, și la faptele nelegiuite ale lui Sever.

²⁸² S. Milias, *ibidem*, pp. 736a, 820a.

²⁸³ Ἐπιστολή συνοδική (Epistola sinodală), P.G. 87, 3, 3192BC.

²⁸⁴ I. Zonaras, Χρονικόν (Cronică), cartea a 14-a, cap. 4, P.G. 134, 1220B.

§1. Cuviosul Sava cel Sfântit (438-532)

Cuviosul Sava, ucenicul Marelui Eftimie, era la vremea respectivă întâi-stătătorul și legiuitorul tuturor pustnicilor din Palestina²⁸⁵, în timp ce Cuviosul Teodosie era începătorul vieții de obște (chinoviale). Acești doi mari Părinți au strălucit nu doar prin faptele virtuții, ci și prin luptele pentru apărarea dogmelor, și cu deosebire a hotărârii dogmatice de la Calcedon.

În Viața Sfântului Sava se relatează că puțin mai sus de cele trei mănăstiri ale sale viețuiau doi monahi nestorienii. Cuviosul „se întrista și se necăjea pentru ei foarte, căci i s-a arătat în zilele acelea o vedenie, precum urmează:

Se vedea pe sine în Biserica „Sfintei Învieri”, la vremea săvârșirii Dumnezeieștii Liturghii, și pe acești monahi izgoniți cu mare amenințare de către purtătorii de vergi, în timp ce el îi ruga pe aceia să-i lase pe monahi să se împărtășească. Ei însă i-au răspuns cu asprime: «Nu le este îngăduit să se împărtășească, pentru că sunt iudei, de vreme ce nu mărturisesc că Hristos este Dumnezeu adevărat și că Sfânta Maria este Născătoare de Dumnezeu».

Făcându-i-se milă de ei, Bătrânul se ruga de atunci stăruitor lui Dumnezeu ca și aceștia să ajungă la cunoașterea adevărului și, dumirindu-se, să se întoarcă de la erezia lui Nestorie. Și îndelungă

²⁸⁵ Chiril de Schitopolis, *Viețile pustnicilor Palestinei*, op. cit., cap. 30, p. 235.

*vreme cercetându-i, îi ruga, îi sfătuia și-i învăța cu de-amănuntul dogmele bunei-cinstiri. Și așa, mult ostenindu-se în rugăciuni și povețe, i-a înduplecat – cu darul lui Dumnezeu – să dea anatemei învățăturile lui Nestorie și să intre în comuniune cu Biserica Sobornicească*²⁸⁶.

Cuviosul a reușit de asemenea, după îndemnuri stăruitoare, să-l îndepărteze de erezia akefalilor pe un oarecare arhimandrit cu numele de Mamas și să-l aducă în comuniune cu Biserica Sobornicească. Exemplul lui Mamas a fost urmat de mulți alții, fapt ce a atras furia împăratului Anastasie²⁸⁷. Altă dată, auzind pe unii cântând Trisaghionul cu adaosul blasfemator „*Cel ce Te-ai răstignit pentru noi*”, Cuviosul s-a opus și a poruncit ca imnul să se cânte potrivit vechii predării a Bisericii²⁸⁸.

În anul 511 – când Cuviosul Sava era în vârstă de șaptezeci și trei de ani –, împăratul Anastasie s-a pornit cu mare mânie, precum am arătat, împotriva celor trei patriarhi ortodocși de atunci. După ce l-a alungat pe Sfințitul Ma-

²⁸⁶ Chiril de Schitopolis, *Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα* (*Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava*), cap. 38 (pentru traducerea românească, vezi și: *Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit.*, pp. 261-263).

²⁸⁷ *Ibidem*, cap. 55 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 301-303).

²⁸⁸ *Ibidem*, cap. 32 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 241).

cedonie din Constantinopol, se pregătea să se răfuiască și cu Ilie al Ierusalimului și Flavian al Antiohiei, care se opuneau caterisirii lui Macedonie. O mare furtună se prevestea asupra celor două Biserici.

„Din această pricină, fericitul Ilie l-a trimis la Constantinopol pe Părintele nostru Sava și pe alți egumeni împreună cu el, scriindu-i împăratului acestea: «Alegând slugi bune și credincioase ale lui Dumnezeu și căpetenii ale întregii pustii, între care și pe Sava, cel ce a preschimbat pustia în cetate locuită, ocrotitorul pustiei și luminătorul întregii Palestine, i-am trimis să se roage stăpânirii tale». Așadar, arhiepiscopul Ilie a scris acestea, iar Părintele nostru Sava și-a împlinit cu râvnă ascultarea față de arhieriu, nădăjduind să vină în ajutorul credinței ortodoxe și sobornicești, care se clătina și se primejduia la vremea aceea»²⁸⁹.

Ajungând în Constantinopol, părinții au intrat cu toții la împărat. Ușierii însă l-au alungat pe Cuviosul Sava, luându-l drept un cerșetor oarecare. Împăratul și ceilalți părinți l-au căutat atunci cu stăruință și în cele din urmă a fost aflat de ușieri rugându-se retras într-un colț. Anastasie l-a primit cu multă cinste, fiindcă văzuse un înger mergând înaintea lui. Apoi, după ce le-a împlinit egumenilor cererile pentru mănăstirile lor, împăratul *„a zis către cel întru Sfinți Sava:*

²⁸⁹ *Ibidem*, cap. 50 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 289).

«Dar tu, călugăre, de vreme ce nu voiești să ceri nimic, pentru ce te-ai supus la o asemenea osteneală a călătoriei?». Iar Bătrânul, răspunzând, i-a zis: «Am venit aici, mai întâi, ca să mă închin la urmele picioarelor evlaviei tale, cât timp mai sunt în acest trup. Apoi, ca să te rog pentru Sfânta Cetate a lui Dumnezeu, Ierusalimul, și pentru precuviosul ei arhiepiscop; să dăruiești Sfintelor noastre Biserici pace și pe slujitorii lor să-i lași netulburați. Fiindcă prin pacea Bisericilor și noi petrecem în liniște – în care în chip firesc se agonisesc virtuțile –, și astfel ne vom ruga zi și noapte pentru luminăția ta, aflând odihnă în legile tale bine-cinstitoare»²⁹⁰.

Atunci împăratul i-a dat Cuviosului daruri bogate și a poruncit ca acesta să rămână să ierneze în Constantinopol și să poată intra neîmpiedicat la palat ori de câte ori ar voi. Dar trecând câteva zile numai, l-a înștiințat despre hotărârea sa de a-l izgoni pe patriarhul Ilie din scaunul Ierusalimului. Anastasie îl învinuia pe ierarhul mărturisitor că ar fi fost nestorian, că nu recunoscuse caterisirea patriarhilor Macedonie și Eufimie ai Constantinopolului și că îl amăgise, pe deasupra, și pe Flavian al Antiohiei, și împreună împiedicaseră lucrările Sinodului adunat la Sidon (511) pentru anatematizarea Sinodului din Calcedon.

²⁹⁰ *Ibidem*, cap. 51 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 291-293).

„Cuviosul a răspuns: «Să fie înștiințată luminăția ta că arhiepiscopul Sfintei noastre Cetăți a lui Dumnezeu, deprinzând dogmele buneii-cinstiri de la Părinții cei vechi ai pustiei, luminători și făcători de minuni, leapădă deopotrivă despărțirea lui Nestorie și amestecul lui Eutihie, ținând calea de mijloc a Bisericii Ortodoxe și neprimind a se abate nici la dreapta, nici la stânga, după cuvântul Scripturii (Deuteronomul 5, 32).

Știm și că el este insuflat de dumnezeieștile învățături ale celui întru Sfinți Chiril, arhiepiscopul Alexandriei, și îi anatematizează pe cei ce s-au împotrivit ori se împotrivesc acestora. Te rugăm, dar, ca Sfânta Cetate a Ierusalimului, în care s-a arătat marea taină a buneii-cinstiri (I Timotei 3, 16), să se păzească netulburată, și ierarhia noastră să rămână neschimbată».

Împăratul, pricepând sfințenia, simplitatea și înțelepciunea duhovnicească a Bătrânului, i-a zis: «Cu adevărat, călugăre, drept a grăit Dumnezeiasca Scriptură că <cel ce umblă întru neprihănire umblă pe cale sigură> (Pilde 10, 9). Ci roagă-te pentru noi și fii fără de grijă, că nu hotărâm nimic împotriva arhiepiscopului vostru, de dragul sfinției tale, și mă voi grăbi să te slobozesc de aici cu toată purtarea de grijă»²⁹¹.

Din păcate, însă, atitudinea împăratului n-a întârziat să se schimbe. După eșecul Sinodului de la Sidon, exarhii ereticilor, înfuriați, au luat de

²⁹¹ *Ibidem*, cap. 52 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 295).

la el împuternicire să-l exileze pe Flavian, iar în scaunul Antiohiei a urcat Sever. Acesta i-a trimis scrisoarea sa sinodală patriarhului Ilie, care, desigur, n-a voit s-o primească. Atunci a trimis din nou acea scrisoare sinodală prin niște clerici însoțiți de putere împărătească. Aflând despre aceasta, Cuviosul Sava a venit la Ierusalim împreună cu alți egumeni și i-au alungat pe cei trimiși strigând: „Anatema lui Sever și părtașilor lui!”.

Mâniat, împăratul l-a surghiunit pe Ilie (516), și în locul lui l-a așezat pe Ioan, care se învoise să-l recunoască pe Sever și să anatematizeze Sinodul de la Calcedon. Înștiințându-se de aceasta, Cuviosul Sava și părinții din pustie l-au rugat cu stăruință pe Ioan să nu-l primească în comuniune pe Sever, ci să apere Sinodul de la Calcedon, încredințându-l că ei toți îi vor sta alături în această luptă. Astfel, bizuindu-se pe ajutorul monahilor, arhiepiscopul s-a dezis de cele făgăduite, fapt pentru care a fost închis numaidecât de către oamenii împăratului, dar prefăcându-se a-și fi schimbat părerea, i-au dat drumul.

Atunci arhiepiscopul *„a trimis în toiul nopții după toată mulțimea de monahi, adunându-i de pretutindeni în Sfânta Cetate, încât se strânseseră, după spusele celor ce au numărat mulțimea, ca la zece mii de monahi. Dar cum biserica întreagă nu încăpea atât popor, s-au sfătuit să meargă cu toții la Biserica Sfântului Întâiului Mucenic Ștefan, care era îndeajuns de încăpătoare. Doreau, de altfel, să-l întâmpine și pe Ipa-*

tie, nepotul împăratului, abia slobozit din prizonieratul lui Vitalian²⁹², care venea să se roage la Ierusalim.

Așadar, după ce s-au adunat toți monahii și locuitorii cetății în cinstita biserică sus-pomenită, împreună cu ei au venit și ducele Anastasie și consulul Zaharia. Ducele aștepta să se facă voia împăratului (să fie anatematizat Sinodul de la Calcedon). Când Ipatie a ajuns și a intrat împreună cu mulțimea în Biserica Sfântului Ștefan, arhiepiscopul s-a suit în amvon, avându-i alături pe întâi-stătătorii și egumenii monahilor, Teodosie și Sava, iar tot poporul a strigat multă vreme, zicând: «Anatematizează-i pe eretici și recunoaște Sinodul!».

Atunci, cei trei, neîntârziat, au anatematizat pe Nestorie, pe Eutihie, pe Sever și pe Sotirie al Cezareei Capadociei, și pe toți cei care nu primesc Sinodul de la Calcedon. Iar după ce au rostit acestea și au coborât din amvon, Avva Teodosie s-a întors către popor și a strigat: «Cel ce nu primește cele patru Sinoade ca pe cele patru Evanghelii, să fie anatema!»²⁹³.

„Acestea zicând și uimind adunarea ce parcă ar fi auzit un înger, Cuviosul Teodosie a trecut în tăcere prin mijlocul lor. Iar mulțimea rămăsese fără grai din pricina unei asemenea minuni și socotea că nu aieveau vede cele petrecute, ci ca în somn și în vis. Atât de

²⁹² Comandant militar, apărător al Ortodoxiei calcedoniene și conducător al unei rebeliuni (513-515) împotriva împăratului Anastasie. (n. trad.)

²⁹³ *Ibidem*, cap. 56 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 309-311).

mare a fost acest meșteșug dibaci al Cuviosului, încât s-a crezut apoi că Sfintele Sinoade sus-pomenite au fost înscrise în diptice în urma acestei întâmplări"²⁹⁴.

După toate acestea, ducele, temându-se de mulțimea monahilor, a plecat, iar Ipatie i-a umplut de daruri îmbelșugate. Împăratul însă a poruncit exilarea patriarhului Ioan și a Cuvioșilor Sava și Teodosie. Atunci cei doi Cuvioși și toată mulțimea monahilor din pustie i-au trimis împăratului o scrisoare de protest, în care spuneau, printre altele:

„Ne este cunoscut cu încredințare că așa-zisa îndreptare adusă acum credinței noastre celei de mai-nainte în Hristos nu este a adevăratului Hristos, ci este o învățătură a lui Antihrist, care se sărguiește să tulbure pacea și unirea Bisericii lui Dumnezeu și pe toate le-a umplut de tulburare și nestatornicie [...]

[...] Căci dacă pentru cele ale credinței ne sunt puse înaintea viața și moartea, noi mai vârtos moartea o socotim de dorit. Drept aceea, nu ne vom face niciodată, cu niciun chip și nicio pricină, părtași vrăjmașilor Bisericii lui Dumnezeu și anaternelor aduse asupra lor, atâta vreme cât, prin harul lui Dumnezeu, avem credința apostolească «în care stăm și ne lăudăm întru nădejdea slavei lui Dumnezeu» (Romani 5, 2). Noi, toți locuitorii acestui Pământ Sfânt, primim cu

²⁹⁴ Sfântul Simeon Metafrastul, Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου (Viața și petrecerea Cuviosului Părintelui nostru Teodosie Chinoviarhul), § 52, P.G. 114, 524A.

bucurie într-un cuget și o credință cele patru Sfinte Sinoade, cinstite cu pecetea evanghelică și care conglăsuiesc desăvârșit într-un duh și într-o cugetare [...]

[...] De aceea, nimeni nu va putea cu niciun chip să ne unească cu cei ce nu cugetă în acest fel și nu se supun acestor Sfinte Sinoade, chiar dacă ne-ar aștepta nenumărate morți [...] Rugăm să porunciți să înceteze relele care se săvârșesc în toate zilele cu îndrăzneală și tulburările neconținute aduse de vrăjmașii adevărului împotriva acestei Sfinte Cetăți a lui Dumnezeu și a Preacuviosului nostru arhiepiscop Ioan, în numele – chipurile – evlaviei voastre.

Încredințăm pe înălțimea voastră, înaintea lui Dumnezeu și a îngerilor celor aleși, că nu vom primi cu niciun chip unirea cu zișii schismatici, fără o judecată după legi și canoane, nici nu vom consimți cu nicio inovație în credință, sub orice pricină s-ar săvârși, și nici nu vom primi nicicând ca legiuită hirotonia samavolnică a vreunuia dintre akefali.

Iar dacă, pentru păcatele noastre, s-ar întâmpla ceva dintre acestea, vă facem cunoscut, înaintea Preasfintei și Celei deofință Treimi, că noi toți ne vom vărsa sângele cu bucurie și toate Sfintele Locuri vor fi mistuite cu foc, mai-nainte de a se petrece un asemenea lucru în Sfânta Cetate a lui Dumnezeu. Căci ce folos de simplul nume de «Locuri Sfinte», dacă ele sunt pustiite și batjocorite în acest fel? ”²⁹⁵.

²⁹⁵ Chiril de Schitopolis, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα (Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava), cap. 57

Cât de eroice și vrednice de viețuirea lor înaltă și îngerească au fost, cu adevărat, cuvintele acestor monahi și cetățeni cerești! Cuget cu adevărat ortodox, neînduplecat, viteaz, mărturisitor, al unor creștini care s-au făcut „mucenici fără de sânge, dacă, desigur, se cade să privim la intenția, și nu la deznodământul lucrurilor”²⁹⁶!

§2. Cuviosul Teodosie Chinoviarhul (424-529)

Surprins de curajoasa scrisoare a monahilor, împăratul le-a răspuns că nu este el însuși pricina inovației în credință, ci a fost tras la aceasta de oameni dornici de întăietăți, care poftesc a se îndeletnici cu tainele de nepătruns ale credinței. Din păcate însă, mai târziu și-a schimbat din nou părerea. Dacă mai înainte căuta să-i ademenească pe părinți cu bani și să-i cumpere cu aur²⁹⁷, acum lupta fățiș împotriva dreptei credințe.

„După cele petrecute, Cuviosul Teodosie nu mai avea altă grijă, nici nu rămânea vreodată, oricât de puțin, nelucrător. Cutreiera cetățile dimprejur însoțit de monahi și de cei ce râvneau a urma faptelor sale din pustie, asemeni unui general cu oastea lui.

(pentru traducerea românească, vezi și: *Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit.*, pp. 315-321).

²⁹⁶ Sfântul Simeon Metafrastul, *ibidem*, § 51, P.G. 114, 521BC.

²⁹⁷ *Ibidem*, § 47, P.G. 114, 516C.

Ca unul mai bătrân cu anii, se arăta cel dintâi și în râvna de a se face «tuturor toate» (I Corinteni 9, 22).

*Tuturor le era alături, odihnindu-i cu învățătura sa pe cei șovăielnici în credință, întărindu-i și mai mult pe cei stăruitori, deșteptând râvna celor leneși, sporind sârguința celor viteji, pe fricoși îmbărbătându-i și pe luptători întărindu-i. Prin bărbăția sa nebiruită îi înfricoșa pe potrivnici, și ca un doctor sprinten le venea în întâmpinare tuturor bolilor ereticești, mai-nainte să se întindă*²⁹⁸.

Atitudinea sa luptătoare și propovăduirea înflăcărată a celor statornicite de Sinodul din Calcedon au stârnit mânia lui Anastasie, care l-a osândit la exil pe viață. Curând însă, moartea împăratului a pus capăt exilului său și al celorlalți ortodocși.

„Astfel Cuviosul s-a izbăvit și s-a făcut pildă de râvnă și virtute, nu numai celor de față, care au privit la luptele sale, ci și celor aflați la mare depărtare de dânsul. Căci auzind de faptele sale, atât Agapit, cel ce s-a suit în scaunul vechii Rome, cât și Efrem, care a luat scaunul Antiohiei, au propovăduit și ei prin epistole credința ortodoxă, în care epistole s-au scris destule cuvinte de laudă despre fericitul Teodosie. Și fiindcă acești Părinți și-au scris laudele lor nu pentru a-l lipsi pe Cuviosul Teodosie de har, ci pentru a arăta deslușit adevărul, s-au slăvit ei înșiși nu mai puțin decât cel lăudat de ei.

²⁹⁸ *Ibidem*, § 53, P.G. 114, 524AB.

Ar fi, de bună seamă, cu anevoie să istorisim pe rând, una câte una, toate luptele Cuviosului pentru Ortodoxie. Ne vom mărgini să spunem numai că și el, asemeni lui David Prorocul, i-a urât cu ură de-săvârșită pe vrăjmașii lui Hristos (Psalmii 138, 22), dar mai cu seamă se scârbea fațăș de învățăturile lui Origen, care a socotit de cuviință «să se joace cu cele cu care nu este de joacă» și la dumnezeiasca propovăduire a Apostolilor a adăugat bârfelile filosofilor elini”²⁹⁹.

„Cuviosul era, de asemenea, plin de blândețe în toate și voia mai curând să fie biruit și să cedeze înaintea celorlalți cu noblețe, decât să-i câștige într-un chip rușinos. Când însă se primejduia buna-cinstire, devenea de neclintit și nu renunța la luptă de dragul nimănui. Cu suflet bătaios și neînduplecat, se făcea ca o flacără ce arde, ca securea care taie sau ca o sabie în mâna unui ostaș, adevărind cele grăite de Sfintele Scripturi”³⁰⁰.

§3. Cuviosul Ioan Isihastul (454-559)

Un alt mare Părinte din această perioadă a fost și Cuviosul Ioan, ucenic al Cuviosului Sava și fost episcop al Coloniei. Acesta a suferit numeroase prigoane pentru lupta pe care a dus-o împotriva învățăturilor lui Origen, ale lui Teodor de Mopsuestia și ale adepților lor.

²⁹⁹ *Ibidem*, § 57, P.G. 114, 528AB.

³⁰⁰ *Ibidem*, § 45, P.G. 114, 513C.

În Viața acestui Cuvios se relatează că o femeie oarecare a mers la Ierusalim împreună cu nepotul ei, adept al lui Sever, pe care prin multe strădanii se silise să-l întoarcă de la cugetul său și să-l unească cu Biserica Sobornicească. Aflând de virtutea minunatului Ioan, femeia l-a rugat pe ucenicul acestuia, Teodor, să-l ducă pe nepotul ei la Bătrân.

„Iar când Bătrânul urma să le deschidă, au pus amândoi metanie, și ucenicul a zis: «Binecuvântează-ne, Părinte!». Bătrânul a deschis ușa și a zis către ucenic: «Pe tine te binecuvântează, dar acesta este lipsit de binecuvântare!». Atunci ucenicul a spus: «Nu așa, Părinte», iar Bătrânul a răspuns: «Cu adevărat, nu-l voi binecuvânta pe el până ce nu se va lepăda de cugetarea schismaticilor și nu va mărturisi că intră în comuniune cu Biserica Sobornicească».

La auzul acestor cuvinte, acela a rămas uimit de harisma străvederii Bătrânului și schimbându-și cugetul din pricina minunii, a primit cu încredințare să se împărtășească cu Biserica Sobornicească. Atunci Bătrânul l-a binecuvântat și, ridicându-l, l-a împărtășit pe el cel dintâi cu Preacuratele Taine, curățind din inima lui toată îndoiala”³⁰¹.

³⁰¹ Chiril de Schitopolis, Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἡσυχαστοῦ (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan episcopul și isihastul), cap. 23 (pentru traducerea românească, vezi și: Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit., p. 445).

4. Sinoadele din 518 și 536 împotriva conducătorilor monofizismului – rod al luptelor monahilor

§1. Sinoadele din 518 și scrisorile monahilor din Constantinopol, Antiohia și Apamia

A sosit însă și vremea ca Biserica să se izbăvească de relele ce-i fuseseră pricinuite de funesta „triadă” a împăraților Zinon, Vasilisc și Anastasie. Noul împărat Iustin I (518-527) a părăsit politica pro-monofizită, ca și fundamentul recunoscut de acum ca inacceptabil al *Henotikonului*, conștientizând că înlăturarea Sinodului de la Calcedon era o sursă neconținută de grave primejdii pentru unitatea Bisericii.

După o perioadă de șase ani de păstorire a patriarhului Timotei, detestat atât de monahi, cât și de poporul din Constantinopol, deoarece antematiza Sinodul de la Calcedon, în scaunul cetății imperiale a urcat Sfântul Ioan Capadocianul (518-520). În timpul Dumnezeieștii Liturghii din duminica zilei de 15 iulie a anului 518, noul patriarh a fost împresurat în chip impresionant de mulțimea revoltată care striga:

„De ce rămânem neîmpărtașiți? De ce nu ne împărtașim de atâția ani de zile? Voim să ne împărtașim din mâinile tale [...] Ești ortodox, de cine te temi? [...] Iustine Auguste, TU VINKAS (tu să învingi)! Proclamă degrabă Sinodul din Calcedon! [...] Anatema lui Sever maniheul! Gonește-l pe uneltitorul îm-

potriva Sfintei Treimi! [...] Dacă ești prieten al credinței, anatematizează-l pe Sever! [...] Întru mulți ani împăratului! Frați creștini, este un singur suflet, o singură credință. Pur și simplu nu se poate! Sfânta Maria este Născătoare de Dumnezeu [...] Grăiește pe față: anatema lui Sever! Să nu cobori, dacă nu îl dai anatemei [...] Nu plecăm, dacă nu proclamăm; până diseară vom fi aici [...] Proclamă mâine Soborul Părinților din Calcedon [...]”³⁰².

Silit să răspundă cererilor stăruitoare ale credincioșilor, după ce i-a încredințat că primește toate cele patru Sinoade Ecumenice, sfințitul patriarh a proclamat Soborul Părinților, vestind prin diaconul său Samuil acestea: „*Facem cunoscut dragostei voastre că mâine vom săvârși pomenirea Sfinților Părinți și episcopi care s-au adunat în metropola Calcedonului [...] Ne vom aduna și acolo*”. Dar pentru că mulțimea stăruia, strigând îndelung să fie anatematizat și Sever, în cele din urmă patriarhul și episcopii aflați de față au pronunțat anatema asupra acestuia, iar mulțimea s-a îndepărtat.

În ziua următoare (luni, 16 iulie 518), în timp ce se săvârșea pomenirea Sfinților Părinți în biserică, mulțimea a strigat din nou, adresându-se patriarhului: „*Cei surghiuniți pentru credință (să revină) în Biserică [...] Pe Sever, Iuda, scoa-*

³⁰² S. Miliás, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfințelor Sinoade), vol. 2, pp. 303-304.

te-l afară [...] Eufimie și Macedonie în Biserică [...] Actele sinodale să meargă chiar acum la Roma [...] Să se înscrie degrabă (în diptice) numele lui Eufimie și Macedonie [...] Cele patru Sinoade în diptice [...] Leon, episcopul Romei, în diptice [...] Adu degrabă dipticele [...] Dacă nu iese nimeni chiar acum, îmi ești martor că închid ușile [...]”³⁰³.

Sfântul Ioan a încercat să liniștească poporul, asigurându-l că nu se mai află în primejdie credința, și le-a făgăduit că cererile lor vor fi suseprite hotărârii unui sinod endemic. Cum însă credincioșii au închis ușile și continuau să strige, patriarhul a fost nevoit să scoată dipticele și să poruncească să se înscrie în ele cele patru Sinoade și numele Sfinților Eufimie, Macedonie și Leon al Romei.

Atunci poporul a strigat într-un glas: *„Binecuvântat este Domnul Dumnezeu al lui Israel, că a cercetat și a făcut răscumpărare poporului său!”* (Luca 1, 68). Iar după Sfânta Evanghelie, la vremea citirii dipticelor, mulțimea s-a adunat în liniște desăvârșită în jurul Sfântului Altar și asculta. La auzul pomenirii Sfințelor Sinoade și a patriarhilor sus-pomeniți, cu toții au strigat cu mare glas: *„Slavă lui Dumnezeu!”*, și Dumnezeiasca Liturghie a continuat apoi în toată buna rânduială.

Patru zile mai târziu s-a întrunit Sinodul endemic, la care au luat parte patruzeci și unu de

³⁰³ *Ibidem*, p. 305.

episcopi și cincizeci de egumeni ai mănăstirilor din Constantinopol³⁰⁴. La acest sinod s-a dat citire și unei epistole semnate de cincizeci și șase de arhimandriți ai cetății imperiale.

În scrisoarea lor, monahii le cereau episcopilor să întărească în scris cererile poporului față de patriarh și răspunsul acestuia, adică înscrierea în diptice a Sfintelor Sinoade și a patriarhilor mai sus pomeniți; cereau de asemenea anatematizarea lui Sever și rechemarea la locurile lor a clericilor, monahilor și mirenilor surghiuniți pentru apărarea patriarhilor Eufimie și Macedonie³⁰⁵.

Într-adevăr, Sinodul a aprobat toate aceste cereri, hotărând totodată și mutarea în Constantinopol a sfintelor moaște ale celor doi patriarhi.

Sfântului Ioan și Sinodului endemic le-au adresat de asemenea o scrisoare mai mulți clerici și doisprezece monahi ai unor mănăstiri din părțile Antiohiei. Antiohienii îl numeau pe patriarh „ecumenic”, cu șaptezeci de ani mai înainte ca acest titlu să-i fie atribuit patriarhului de Constantinopol în sinod³⁰⁶. În această epistolă deosebit de mișcătoare, care evocă nelegiuitele fapte ale lui Sever, se scria:

„Acum mai mult decât oricând este vremea, o, preafericîților, să strige într-un glas Bisericile lui

³⁰⁴ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 142.

³⁰⁵ S. Miliias, *ibidem*, pp. 302-303.

³⁰⁶ M. Ghedeon, *ibidem*.

Dumnezeu din lumea întreagă cuvântul prorocesc: «Să se veselească cerurile și să se bucure pământul [...] și toate cele ce sunt într-însele» (Psalmii 95, 11), căci Dumnezeu S-a milostivit de poporul Său. Oare nu după dreptate îndeamnă la aceasta și faptul că scepтрul împărăției romane a fost luat de împărați atât de binecinstitori și de Hristos iubitori și că s-a dat libertate în faptă și în cuvânt celor ce cred cu dreaptă credință?

În mijlocul acestui praznic de obște a toată lumea, singură Biserica antiohienilor, sau mai bine zis doar ea și alte câteva Biserici s-au umplut de tristețe și jale. Mai cu seamă este cuprinsă de mare mâhnire din pricină că a primit – nu se știe cum – un lup în loc de păstor. Căci ce tragedie n-a fost lăsată în umbră de faptele cumplite îndrăznite de Sever?

Acesta dintru început – lăsând la o parte cele ale vieții sale particulare, ca să nu vă obosim mai mult –, n-a fost în comuniune niciodată, se pare, cu niciuna dintre Bisericile Ortodoxe. Apoi, după ce l-a umplut de clevetiri și a izbutit să-l dea jos din scaun pe păstorul legiuit, preafericitul Flavian, i-a răpit acestuia tronul cu vicleșug.

Mai departe, ca un «păstor năimit» (Ioan 10, 12-13)³⁰⁷, nici turma lui Hristos n-a păstorit-o, nici n-a plecat, ceea ce ar fi fost și cel mai bine, ci însuși săvârșea sălbaticile fapte ale junghierii și ale risipirii oilor. Scornea cuvinte nebunești și hule împotriva lui

³⁰⁷ Conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. (n. trad.)

Dumnezeu și nu i-a scăpat vreunul dintre Sfinții Părinții pe care să nu-l judece.

Mai mult, în toate zilele nu contenește să afurisească Sinoadele care s-au adunat pentru apărarea dreptei credințe. Fiindcă de vreme ce a cutezat să anatematizeze și să războiască Sfântul Sinod din Calcedon, vădit este că leapădă și urăște și cele trei Soboare dintâi a toată lumea, care îi sunt acestuia surori. Căci acest Sinod – mai mult decât oricare altul – a întărit Simbolul de credință al celor trei sute optsprezece Sfinți Părinți, i-a primit pe cei o sută cincizeci de Sfinți Părinți de la Sinodul al Doilea a toată lumea, cum și, desigur, pe Cuvioșii Părinți care s-au adunat la Efes împotriva rău-credinciosului Nestorie.

Câte ucideri ale unor sfinți monahi n-a poruncit, făptuind junghierea prin mâinile iudeilor, n-a trecut neobservat nici de voi, preacuvioși Părinți, nici de alții. Căci era o jalnică priveriște să vezi, lepădați ici și colo, goi, neîngropați, sfâșiați de câini și pradă păsărilor răpitoare, mai mult de trei sute de bărbați. Toți acești monahi, care până la bătrânețile lor se exersaseră în nevoință, proveneau din cea de-a doua eparhie a Siriei.

Aceleași și la fel de jalnice le-a săvârșit și în casele lui pentru străini. Fiindcă acum zidește temnițe întunecoase și, după ce-i zăvorăște în ele și-i biciuiește pe mulți pentru credința lor bine-cinstitoare, la urmă îi ucide. Dar și cele pe care a îndrăznit a le făptui la izvoarele din Dafni³⁰⁸, preacuvioși Părinți, folo-

³⁰⁸ O suburbie a Antiohiei. (n. trad.)

sindu-se de farmece și slujind cu tămâieri scârbavnice demonilor, toată acea cetate le istorisește.

N-a cruțat nici sfintele altare, nici vasele sfințite; pe unele le-a aruncat ca pe niște necurății, iar pe altele le-a spart sau le-a topit cu ajutorul părtașilor săi. Dar pe lângă toate cele zise, o, preafericiților, a cutezat și una ca aceasta: împreună cu tovarășii săi a răpit porumbeii de aur și argint – închipuind pe Preașfântul Duh – atârnați deasupra sfințitelor colimvoitre și jertfelnice, spunând că nu este drept a-L asemui pe Duhul Sfânt cu un porumbel.

Apoi, după ce și-a însușit banii, lăcașurile și cele mai bune proprietăți ale Bisericii, a cheltuit toate și a împovărat-o cu cele mai grele datorii. Dar cum nu ne stă în putință, preafericiți Părinți, să istorisim cu de-amănuntul toate cele îndrăznite de Sever, ne mulțumim cu cele puține pe care le-am pomenit aici, chiar dacă în realitate au fost nenumărate.

Rugăm deci Soborul vostru sfânt să pună capăt – măcar acum, în ceasul de pe urmă – urgiilor ce au cuprins Biserica noastră și aproape întreagă Biserica din Răsărit și să ne izbăviți de acest bărbat plin de toată viclenia, care pentru toate câte le-a săvârșit se cuvine să-și primească dreapta osândă potrivit cu sfintele canoane și cu legile statului. Vă mai rugăm să vă îngrijiți de bunurile rămase în Biserică – de bună seamă, dacă a mai rămas ceva –, și să mijlociți la împărat și pentru frații noștri, episcopi, clerici, monahi sau mireni, să fie chemați din surghiun și redați cetăților și cinurilor lor.

Încă vă rugăm de iertare pentru durerea de care suntem cuprinși și vă jurăm pe Sfânta și Cea deoiființă Treime și pe dreapta credință și biruința și dănuirea stăpânilor a toată lumea, Iustin și Eufimia, eternii auguști, să duceți la îndeplinire precum se cuvine și să nu treceți cu vederea cererile noastre. Faceți cunoscute toate acestea evlavioșilor și de Hristos iubitorilor noștri împărați, înduplecându-i să poarte de grijă alături de voi de toate câte privesc Preasfânta noastră Biserică”³⁰⁹.

Deosebit de mișcătoare este și epistola trimisă scurt timp mai târziu de monahii din Apamia episcopilor lor. La începutul epistolei aceștia dau pe față fărădelegile lui Sever, pentru ca în continuare să denunțe grozăviile săvârșite de monofizitul Petru al Apamiei:

„Deseori Petru trimite oameni să le pricinuiască neazuri monahilor din Mănăstirea lui Dorotei. Apoi îi aduce în cetate și-i închide în temniță; și nu încează cu aceasta, măcar că a făcut-o de multe ori. Dar cine ar putea să se apropie măcar de adevăr, istorisind relele care s-au petrecut la Mănăstirea Matronei? [...] Și iarăși, dacă e să ne aducem aminte câți năvăliseră asupra Mănăstirii Oragon, de câte pagini ar fi trebuință, oare, ca să înfățișăm așa mulțime de blestemății? Fiindcă n-au pregetat – cum se întâmplă în asedii – să distrugă mănăstirea și să-i ia prinși pe monahii care își înălțau într-înșa psalmodiile lor [...]

³⁰⁹ S. Milias, *ibidem*, pp. 298-299.

[...] De asemenea, niciunuia dintre locuitorii dimprejur nu i-au rămas necunoscute cele petrecute când au năvălit asupra Mănăstirii Nikerton. Și care om cu judecată cuminte ar putea istorisi fără lacrimi acele lucruri cumplite pe care le-au făptuit cu vrăjmășie în cinstita Biserică a bunului biruitor Mucenic Antonie? Căci a poruncit părtașilor săi, pe care nu era destoinic să-i cârmuiască în chip bineplăcut lui Dumnezeu, să-i ucidă pe evlavioșii monahi drept-credincioși care se adunaseră acolo în cinstea praznicului care se săvârșea. De altfel, era obișnuit deja cu uciderea călugărilor și socotea mare ispravă această faptă blestemată în ochii tuturor oamenilor”³¹⁰.

În continuare, monahii denunță blasfemiile lui Petru și alte fapte infame ale lui și-i roagă pe episcopii lor să-l caterisească și, de asemenea, să-și dea acordul și pentru anatematizarea lui Sever de către Sinodul endemic din Constantinopol. Epistola a fost semnată de optsprezece arhimandriți, dar sunt și foarte multe alte semnături în limba siriacă ale unor simpli monahi.

Cererile monahilor au fost acceptate de episcopii sirieni, care le-au transmis hotărârile lor Sfântului Ioan și Sinodului endemic constantinopolitan. Astfel, împăratul Iustin i-a exilat pe toți ereticii și i-a rechemat în scaunele lor pe păstorii ortodocși.

³¹⁰ *Ibidem*, pp. 322-323.

Atunci „Marele Sava, călătorind din loc în loc, măcar că era în al optzecilea an al vieții sale, propovăduia credința ortodoxă, vestind porunca bine-cinstitorului Iustin cu privire la dreapta credință și întărind actele Sfintelor Sinoade atât în Cezareea, cât și în Schitopolis [...] Printre cei surghiuniți pentru cinstirea de Dumnezeu era și arhimandritul Teodosie Chinoviarhul, pe care slobozindu-l Sfântul, a mers cu el la Ioan al Ierusalimului, care i-a primit cu multă căldură și i-a cinstit cu o masă îmbelșugată”³¹¹.

După izgonirea lui Sever din Antiohia, în scaunul cetății a urcat bine-cinstitorul Pavel (519-521). Astfel, alături de Constantinopol (518), Antiohia dobânda la rândul ei păstor ortodox, doar Alexandria continuând să rămână sub păstorirea unui patriarh monofizit. Restabilirea comuniunii dintre cele trei scaune patriarhale, Constantinopolul, Antiohia și Ierusalimul, pe baza hotărârilor Sinodului al IV-lea Ecumenic, a facilitat și refacerea legăturilor dintre Constantinopol și Roma, care fuseseră rupte (484-519) din pricina *Henotikonului*. Abolirea acestuia și instituirea Sinodului al IV-lea Ecumenic drept unic fundament recunoscut al unității bisericesti au stat la temelia acestei comuniuni dintre Biserici.

³¹¹ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (*Dodekavilos*), cartea a cincea, cap. 1, § 6, p. 14.

§2. Sinoadele din anul 536 și participarea dinamică a monahilor

Disputele dintre ortodocși și monofiziți au continuat și în perioada lui Iustinian cel Mare (527-565). Noul împărat s-a străduit să întărească Ortodoxia și să-i unească cu aceasta pe monofiziții scindați deja în numeroase facțiuni: severieni, iulianiști, teodosieni, gaianiști, themistieni, ktistolatri, aktistiți, triteiști, tetrasteiști³¹². Din păcate însă, soția lui Iustinian, împărăteasa Teodora, „binevoitoare mai ales față de potrivnici, le arăta multă purtare de grijă celor ce cinsteau o singură fire”³¹³.

Împărăteasa l-a îndemnat pe Iustinian să impună (533) formula teopashită a lui Gnafevs, „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi”, dar într-o nouă formă și cu un nou înțeles³¹⁴. Cu toate că edictul respectiv a fost recunoscut de unii patriarhi și episcopi, mulți s-au opus, în special monahii achimiți³¹⁵.

În continuare Teodora i-a chemat în Constantinopol (534) pe Sever³¹⁶ și pe alți monofiziți, cărora le oferea găzduire și îi susținea în acți-

³¹² F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 73, 5, p. 248.

³¹³ Nichifor Calist, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria bisericăscă)*, vol. 17, cap. 7, P.G. 147, 237A.

³¹⁴ V. Stefanidis, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii)*, § 14, p. 231.

³¹⁵ F. Vafeidis, *ibidem*, § 73, 4, p. 245.

³¹⁶ Nichifor Calist, *ibidem*, cap. 8, P.G. 147, 237B.

nile lor prozelitiste. Foarte curând, împărăteasa a raportat un nou succes. Cu sprijinul ei, în scaunul cetății imperiale a urcat în mod ilicit (535) episcopul filo-monofizit Antim al Trapezuntului, care primise învățătura lui Sever.

Acest transfer împotriva canoanelor, ca și convingerile kakodoxe ale lui Antim au stârnit neîntârziat opoziția monahilor din Constantinopol. *„Bine știind că datorita apărării dumnezeieștilor canoane le revine arhierilor, pe când a dreptei credințe, nu doar celor sfințiți, ci oricărui creștin ortodox, l-au întrebat pe Antim spre a-i cunoaște cugetele cu privire la credință. Aceasta au făcut-o nu numai o dată sau de două ori, ci în multe rânduri, rugându-l să mărturisească cele dogmatizate de Sfinții Părinți împotriva lui Eutihie”*³¹⁷.

Întrucât Antim a nesocotit cu toate acestea cererile monahilor, aceștia l-au denunțat în scrisori trimise lui Agapit al Romei, Efrem al Antiohiei și Petru al Ierusalimului. Întâmplându-se tot atunci ca Sfântul Agapit să meargă la Constantinopol dintr-un motiv oarecare, acesta a evitat să se împărtășească cu Antim și i-a făcut cunoscută împăratului îngrijorarea sa în privința lui. În același timp, monahii din Constantinopol s-au grăbit să-l informeze din nou pe papă, prin *„multe libellus-uri”*³¹⁸, despre situația creată.

³¹⁷ S. Milies, *ibidem*, p. 261.

³¹⁸ Nichifor Calist, *ibidem*, cap. 9, P.G. 147, 240B.

În „*Didaskalikon*”-ul pe care i l-au înmănat, îl înștiințau despre înclinațiile monofizite ale lui Antim și despre acțiunile prozelitiste ale lui Sever, Petru, Zooras și ale altor eretici. Îl rugau pe papă să-l învețe pe împărat că râvna sa pentru cele bisericesti este zadarnică dacă nu reușește să-i izgonească pe aceștia din Biserică și din cetate, și că „*se împărtășește de anatema, având înăuntrul anatema*”. Mai cereau să i se dea un termen lui Antim și celorlalți clerici care se declarau cu prefăcătorie ortodocși, pentru a face o mărturisire ortodoxă sau, în caz contrar, să fie depuși. O ultimă doleanță a monahilor era aceea de a se dispune arderea scrierilor „*nebunului*” Sever³¹⁹.

Textul a fost semnat de nouăzeci și șase de egumeni și monahi ai unor mănăstiri diverse, nu numai din Constantinopol, ci și din Siria, Palestina, Sinai, Rait și Schitopolis (trimiși anume în acest scop de patriarhul Petru al Ierusalimului)³²⁰. Sfințitul Agapit a primit acuzațiile monahilor și i le-a transmis împăratului, care „*mâniat, l-a alungat pe el (pe Antim) și l-a înscăunat pe ortodoxul Mina (536)*”³²¹.

În plus, monahii au stăruit ca Antim să fie judecat și caterisit și să nu i se mai îngăduie să se întoarcă nici în mitropolia Trapezuntului, dacă

³¹⁹ S. Milias, *ibidem*, pp. 262-266.

³²⁰ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, cap. 11, § 1, p. 61.

³²¹ F. Vafeidis, *ibidem*, § 73, 4, p. 245.

nu depune mai întâi un *libellus* ortodox. După moartea neașteptată a Sfințitului Agapit în Constantinopol (22 aprilie 536), monahii i-au trimis împăratului însuși o scrisoare, în care cereau recunoașterea și ducerea la bun sfârșit a celor întreprinse până la momentul respectiv de papă împotriva lui Antim și a celorlalți eretici din cetatea imperială³²².

Conștientizând dimensiunile grave ale problemei, Iustinian a dispus întrunirea unui mare Sinod endemic la Constantinopol în vederea abordării ei. Lucrările Sinodului (536) s-au desfășurat sub președinția Sfântului Mina al Constantinopolului, cu participarea a cinci episcopi și a altor clerici din Apus, a reprezentanților scaunelor patriarhale ale Antiohiei și Ierusalimului și a multor altor episcopi, egumeni și monahi.

La cele cinci ședințe ale Sinodului au luat parte în jur de nouăzeci de monahi din diferite mănăstiri ale Constantinopolului, Siriei, Palestinei, Sinaiului, Raitului și Schitopolisului. Între aceștia se distingeau Marian, egumenul Mănăstirii Dalmaților, Isihie, preot al Mănăstirii Sfântului Teodosie, și Casian, preot din Lavra Sfântului Sava.

În prima ședință a Sinodului s-a dat citire epistolelor sus-menționate adresate de monahi papei Agapit și împăratului, și alteia cu un con-

³²² S. Miliias, *ibidem*, pp. 259-261.

ținut asemănător adresată patriarhului Mina. Antim nu s-a prezentat pentru a se apăra în fața adunării sinodale, care în cele din urmă (mai precis, în cea de-a patra ședință) l-a supus în lipsă pedepsei anatimizării, „în aclamațiile monahilor”.

În cea de-a cincea ședință sinodală s-a dat citire unei noi epistole a monahilor către împărat, împotriva lui Sever, Petru și a altor eretici, iar în continuare unei ample epistole adresate Sfințitului Mina. În cea din urmă, monahii își exprimau mulțumirile lor față de împărat și de Sfântul Sinod pentru condamnarea lui Antim, arătând în continuare că pentru ei ar fi de dorit să se îndeletnicească doar cu lucrarea monahală, neînteruptă de împrejurări exterioare. Dar fiindcă urătorul binelui, diavolul, tulbură Bisericile prin Sever, Petru și ceilalți eretici, consideră de cuviință să dea pe față faptele lor nelegiuite, și anume:

Anatemele împotriva Sfinților Părinți, a Sinodului de la Calcedon și a Tomosului lui Leon; constrângerile săvârșite asupra unor clerici ortodocși pentru a le iscăli pe acestea; uciderile unor bărbați sfinți, hirotoniile nelegiuite, atacurile tâlhărești asupra mănăstirilor, uciderea monahilor, schismele și războaiele civile stârnite în ultimul timp în Alexandria și multe altele.

Monahii istorisesc apoi cele săvârșite de Sever și de părtașii săi în Constantinopol în cursul celor doi ani anteriori, cerând să fie reînnoite anatemele pronunțate împotriva lor – deoarece

au vătămat Biserica mai mult decât oricare alți eretici din toate timpurile – și, de asemenea, să se dispună arderea scrierilor eretice ale lui Sever. Epistola este semnată de impresionantul număr de o sută treizeci și nouă de egumeni și monahi ai mai multor mănăstiri din Constantinopol, Siria, Palestina, Sinai, Rait și Schitopolis³²³.

Într-adevăr, Sinodul a reînnoit anatemele împotriva lui Sever și a celorlalți monofiziți, iar scrierile ereziarhului au fost condamnate la distrugere prin foc³²⁴. Au fost satisfăcute astfel toate cererile monahilor, care luptaseră cu o nemăsurată râvnă și tărie împotriva acestor eretici și care au fost efectiv animatorii acestui mare sinod. Sinodul a mai dat citire și unor scrisori mai vechi ale monahilor din Constantinopol, Antiohia și Apamia împotriva lui Sever.

Monahii de sub jurisdicția patriarhiei Ierusalimului care au luat parte la Sinod au mers de aici în Palestina, unde patriarhul Petru și episcopii săi au întrunit un nou sinod care i-a anatemiizat pe Sever și pe ceilalți eretici. Monahii mai sus pomeniți au prezentat scrisori din partea patriarhului Mina și a împăratului³²⁵.

Câțiva ani mai târziu (553), Sinodul al V-lea Ecumenic i-a condamnat pe Origen, pe Teodor de Mopsuestia și operele lor, precum și scrierile

³²³ *Ibidem*, pp. 287-294.

³²⁴ Nichifor Calist, *ibidem*, P.G. 147, 241A.

³²⁵ S. Miliat, *ibidem*, pp. 330-333.

lui Teodorit al Cyrului împotriva Sfântului Chiril și scrisoarea lui Ibas al Edessei către Maris. Nici acest sinod n-a fost lipsit de participarea monahilor, prezenți în calitate de însoțitori sau consilieri ai episcopilor lor. Din păcate, actele acestui mare sinod nu ni s-au păstrat în forma originală a textului grecesc.

5. Alți Părinți care au strălucit în secolul al VI-lea și la începutul secolului al VII-lea

§1. Sfințitul Mucenic Anastasie (550-610)

Unul dintre adversarii cei mai de seamă ai monofizismului a fost și Sfântul Anastasie. Acest mare Părinte a îmbrățișat viața monahală la Muntele Sinai și a fost hirotonit patriarh al Antiohiei în 599, rămânând în acest scaun în jur de zece ani, până la cumplita sa moarte mucenicască prin mâinile evreilor din Antiohia. Desigur, nu este locul să ne ocupăm aici de minunata lucrare săvârșită de Sfântul Anastasie ca monah.

„În vremea în care severianul Iacov activa nestingherit și plin de înflăcărare în Siria, organizând biserica iacobită și coptă, Anastasie, un simplu monah necunoscut, se desfăta în ascuns cu Scripturile și cu Părinții (cu scrierile Părinților) în mănăstirea din Sfântul Munte Sinai, exersându-se și instruindu-se în înțelepciune și cumpătate, ca nu după mult timp să coboare și să dea o lovitură de nevindecat mo-

nofizismului și să zădărnicească lucrarea lui Iacov. Cu toate acestea, dacă ne gândim că după acest Anastasie, monofizismul nu a mai putut niciodată să-și recapete forțele, ci a decăzut, apărând după o vreme în forma lui degenerată care este monotelismul, nu putem să nu distingem iconomia lui Dumnezeu lucrătoare în persoana sa (a lui Anastasie) [...]

[...] Anastasie Sinaitul era înțelept și iscusit în convorbiri, dialectician excelent și polemic față de eretici. Era în stare să-i batjocorească înaintea conducătorilor și a poporului, atrăgându-i în cursă și în ridicol prin diferite tertipuri, și să stârnească împotriva lor strigătele zeflemitoare ale mulțimii, după cum vom vedea în continuare.

Văzând din turnul său înalt și singuratic avântul monofizismului renăscut la viață, prin care Biserica era greu încercată, a preschimbat mănăstirea sa isihastă în bază militară, iar Siria toată și Egiptul în câmp de bătălie. Deoarece avea ca punct de plecare Sinaiul, numește «descinderi» peregrinările sale în aceste țări. Lupta sa împotriva ereticilor s-a desfășurat și prin epistole dogmatice adresate ortodocșilor³²⁶.

„Și-a pus istețimea și toate puterile sale în slujba Ortodoxiei, pentru combaterea monofizismului din Siria, dar mai ales din Alexandria. Era firesc prin urmare să aibă legături strânse cu patriarhii Antiohiei și Alexandriei, îndeosebi cu Evloghie și Anastasie I,

³²⁶ S. Sakkos, *Περὶ Ἀναστασίων Σιναιτῶν* (Despre persoanele cu numele de „Anastasie Sinaitul”), pp. 90-94.

care îl aveau precum un câine credincios de pază turmei lor”³²⁷. Să urmărim în continuare două împrejurări caracteristice din viața sa.

După cum istorisește el însuși, a izbutit odată să-i înșele pe monofiziții teodosieni din Alexandria într-un chip ca acesta: prefăcându-se a primi, chipurile, doctrina lor privind identitatea dintre fire și ipostas, a semnat împreună cu ei o înțelegere. Se arăta de acord și cu faptul că Biserica primește dogma celor două firi în Hristos – a Cărui Persoană este, după cum mărturisim de obște, una –, în virtutea unui rău obicei îndătinat. Părea adică, pe moment, că s-a impus dogma monofizită și Biserica Ortodoxă s-a plecat în fața ereziei! I-a rugat numai să nu-i ceară să anatematizeze vreun episcop sau vreun sinod, dându-le nădejdi că poate va avea loc și un act de iconomie, și Bisericele din nou se vor uni.

„Nepricepând viclenia lucrului, sau mai bine zis, orbiți de Dumnezeu, au semnat că acolo unde stă scris «fire» referitor la Hristos, aceasta înseamnă fără doar și poate și persoană; căci nu există fire nepersonală sau neipostaziată. Deci înainte de această faptă și de a iscăli – istorisește Sfântul Anastasie –, am adunat cărți de la felurite persoane, cele mai multe aparținând chiar teodosienilor, din care am cules acele cuvinte ale Părinților care numesc trupul lui Hristos «fire» și le-am transcris într-un tom aparte pe curat.

³²⁷ Ibidem, p. 100.

Și chiar în ziua următoare, ne-am adunat cu toții la loc public, în fața căpeteniilor și a dregătorilor cetății, urmați de mulțime de popor și clerici atât din Biserica Sobornicească, cât și de orice alte credințe și confesiuni, teodosieni, gaianiți și semidaliți.

Apoi s-a dat citire documentului semnat, care spunea că ori de câte ori se spune «fire» cu privire la Hristos, înseamnă și persoană. Atunci eu am adus cărțile și am citit în auzul tuturor cuvintele de mai jos ale Părinților, și mai ales pe cele ale Sfântului Chiril, de care aceștia socotesc că se țin mai cu deosebire³²⁸.

Sfântul Anastasie a citit atunci mai mult de treizeci de pasaje patristice diferite, pe care le-a și comentat în anumite cazuri, ironizându-i în același timp pe ereticii aflați de față. Adică, întrucât Părinții vorbesc despre două firi în Hristos, iar monofiziții identifică firea cu persoana, urmează că Hristos are și două persoane-ipostasuri, ceea ce este prin excelență credința nestorienilor! Astfel le-a dovedit că ei înșiși primesc erezia nestoriană, lucrul cel mai de nesuferit și înjositor în ochii monofiziților, care căzuseră tocmai în extrema opusă. După citirea acestor cuvinte, toți potrivnicii au rămas fără glas, „ca și cum tot poporul din biserică, bătând din palme, le-ar fi spus: «Dacă firea este și persoană, să luăm și să ardem căr-

³²⁸ Ὁδηγός, cap. 10, P.G. 89, 149C-152A (pentru traducerea românească, vezi și: Călăuza (Îndrumar hristologic), op. cit., pp. 146-148).

țile Părinților, care au spus că Hristos are două firi. Iar dacă firea nu este persoană, atunci Sinodul de la Calcedon, care a dogmatizat două firi unite într-un singur ipostas al lui Hristos, este fără cusur»³²⁹.

Această întâmplare pune în lumină marea autoritate teologică a Sfântului Anastasie, pe drept cuvânt numit „*un nou Moisi*”³³⁰. Atât acceptarea de moment a credinței eretice și a tratativei de unire a Bisericilor, cât și prezența sa plină de dinamism în fața conducătorilor politici și bisericești, ortodocși și neortodocși, îi scot în evidență propria vrednicie și nemărginita încredere de care se bucura din partea clerului și a poporului credincios.

Altă dată, din nou, cu ocazia unei alte „*descinderi*” a Sfântului în Alexandria, într-una din piețele orașului era programată o întâlnire publică cu monofiziții, în fața conducătorilor, a clerului și a poporului de toate confesiunile. De data aceasta, Sfântul avea de înfruntat doi teologi de elită din tabăra monofiziților, cu numele de Ioan și Grigorie. Începând dialogul, ereticii incriminau Sinodul de la Calcedon, slujindu-se de argumentele lor tocite privind imposibilitatea existenței firii impersonale sau neipostaziate.

³²⁹ *Ibidem*, P.G. 89, 160D-161A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 158-159).

³³⁰ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 98, p. 376.

Dar Sfântul i-a redus la tăcere și de data aceasta cu dovezi dintre cele mai puternice și subtile. În continuare i-a atras din nou în cursă printr-unul dintre istețele tertipuri de care obișnuia să se folosească: înainte de a începe discuțiile a alcătuit un tom dogmatic cu pasaje împotriva monofizismului de la Sfinții Părinți, recunoscute chiar de ereticii înșiși. Aceste pasaje le-a îmbinat cu măiestrie între ele, modificându-le foarte puțin, atât cât nici sensul să nu sufere schimbare, nici să nu dea de înțeles că este vorba de o colecție de texte. Tomul i-l atribuia lui Flavian al Constantinopolului, pe care îl ucisese Dioscor³³¹, și despre care știa că este foarte urât de monofiziți.

Toate acestea le-am făcut, spune Sfântul, *„spre a le arăta tuturor acelora că din vrăjmășie și ură, și nu din dragoste de adevăr se împotrivesc Sinodului de la Calcedon, fericitului Flavian și Tomosului lui Leon. Știam că fără nicio chibzuință, doar*

³³¹ Cauza reală a morții Sfântului Flavian este controversată. „Afirmatia că episcopul Flavian a murit după trei zile datorită maltratărilor la care a fost supus de călugări [la Sinodul „tâlhăresc” de la Efes] și chiar de Dioscor, nu poate fi verificată, iar Flavian însuși, adresându-se papei Leon I după ce a părăsit Efesul, afirmă că a fost doar înconjurat de soldați, dar că nu a pățit nimic și s-a ascuns într-un loc din biserică” (Pr. Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului*, vol. II, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000, p. 137). (n. trad.)

la auzul numelui lui Flavian sau al lui Leon în tom, vor arunca anatema asupra lui orbește, fără a judeca dacă învățătura pe care o cuprinde este dreaptă sau stricată. Le-am zis din nou: «De vă e pe plac – ca mai mult să nu întindem vorba –, iată credința noastră și a Sinodului din Calcedon. Luați și citiți, iar apoi ori îi veți da dreptate, ori, dacă nu, să o anatematizați» [...]

[...] Și dacă s-a citit tomul, Ioan și Grigorie l-au respins cu silă și au anatematizat cele scrise în el. Iar după ce și-au aruncat ei blestemele și anatemele lor, am scos la iveală înaintea poporului cărțile Sfinților Părinți din care luasem toate acele cuvinte din care se alcătuiseră tomul; fiindcă le aveam chiar acolo, cu semn la fiecare pagină unde se găseau cuvintele.

Deci când le-am dovedit din propriile cărți că nu pe Flavian îl blestemaseră și îl dăduseră anatemei, ci pe Sfinții Părinți, poporul, simțitor când este vorba de credință, s-a ridicat arătându-le cel mai de pe urmă dispreț și voind aproape să-i bată cu pietre. Aceasta este biruința Ortodoxiei și umilința pe care au suferit-o în văzul tuturor Ioan și cei de un cuget cu el³³².

În multe rânduri Sfântul Anastasie i-a lăsat fără grai pe diferiții eretici, precum pe Atanasie notarul, pe episcopii teodosieni din Egipt și pe preotul Gheorghe³³³. Ca monah, a fost autorul unor opere dogmatice de excepție, din care s-au

³³² Sfântul Anastasie al Antiohiei, *Ὁδηγός*, cap. 10, P.G. 89, 180D-184D (pentru traducerea românească, vezi și: *Călăuza (Îndrumar hristologic)*, op. cit., pp. 183-188).

³³³ *Ibidem*, 153A, 185C-189C.

păstrat *Capetele împotriva monofiziților și Călăuza*, îndreptată împotriva tuturor ramurilor monofizite și în special a severienilor, în timp ce alte patru scrieri se crede că s-au pierdut.

După acest preaînțelept Anastasie, virtuțile lucrate de eretici și eventualele lor fapte bune se dovedesc zadarnice, neputând să-i ajute să moștenească viața veșnică, de vreme ce „nici păzirea poruncilor nu va aduce vreun folos omului, dacă este străină de dreapta slăvire”³³⁴.

§2. Ioan Moshul (545-619)

Ioan Moshul aparține tipului de călugăr cărturar din secolul al șaselea. Alături de tovarășul său de nevoință, Sfântul Sofronie, a cutreierat mănăstirile Răsăritului și a cunoscut mari chipuri de asceți, ale căror izbânzi le-a descris apoi sub forma unor biografii succinte.

În remarcabila sa operă *Limonariul*, pe lângă datele culese din viața multor călugări și mireni, se întâlnesc destule istorisiri care reflectă opinia Părinților din epocă cu privire la eretici și la comuniunea cu ei. Este înfățișată, de asemenea, sângeția Părinților de a-i atrage la Ortodoxie pe ereticii aflați în rătăcire și în pierzanie. Strădania sfințitului autor de a-și transmite prin intermediul cărții propriile mesaje, și mai ales scrupulozitatea

³³⁴ *Ibidem*, cap. 1, P.G. 89, 48C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 15).

sa atunci când este vorba de credință este cât se poate de vădită. Redăm trei episoade ilustrative:

1. Un monah oarecare l-a vizitat pe un mare bătrân pentru a-l întreba despre gândul curviei. „Folosindu-se mult fratele din cuvintele bătrânului, i-a spus: «Eu, Avvo, în țara mea am părtășie cu nestorienii și din această pricină nu mai pot rămâne aici; fiindcă altminteri voiam să locuiesc cu tine». Când a auzit bătrânul numele lui Nestorie, s-a întristat de pierzania fratelui și-l sfătuia și-l ruga să se depărteze de această erezie vătămătoare și să vină la Sfânta Sobornicească și Apostolească Biserică. Și i-a zis: «Nu este altă mântuire fără numai în a cugeta drept și a crede că Sfânta Fecioară Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu».

Atunci fratele i-a răspuns bătrânului: «Cu adevărat, Avvo, toate eresurile spun așa: dacă nu ești cu noi, nu te mântuiești. Deci nu mă pricep ce să fac eu, smeritul. Roagă-te Domnului să mă încredințeze prin faptă care este credința cea adevărată». Bătrânul a primit cuvântul fratelui cu bucurie și i-a zis: «Șezi în chilia mea și nădăjduiesc în Dumnezeu că bunătatea Lui îți va arăta adevărul». Și lăsându-l pe fratele în peșteră, s-a îndreptat spre Marea Moartă, rugându-se pentru el.

În ziua următoare, pe la ceasul al nouălea, a văzut fratele pe cineva înfricoșător la vedere, stând înaintea lui și spunându-i: «Vino și vezi adevărul!». Și luându-l, l-a dus într-un loc întunecat, urât mirositor și arzător; și în mijlocul flăcărilor i-a arătat pe

Nestorie și pe Teodor (al Mopsuestiei), pe Eutihie și pe Apolinarie, pe Evagrie și pe Didim, pe Dioscor și pe Sever, pe Arie și pe Origen și pe alți câțiva. «Iată, i-a spus cel ce i se arătase, acesta e locul pregătit ereticilor, celor ce o hulesc pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu și celor ce urmează învățăturile lor. Deci dacă-ți place, rămâi în credința ta. Iar dacă nu voiești să guști acest chin, vino la Sfânta Biserică Sobornicească, pe care ți-a arătat-o bătrânul. Căci îți spun: chiar dacă săvârșește omul toată virtutea, dar nu are dreaptă credință, va veni în acest loc».

La cuvântul acesta, fratele și-a venit întru sine. Și sosind bătrânul, i-a istorisit toate cele petrecute, precum le văzuse, și s-a întors îndată la Sfânta, Sobornicească și Apostolească Biserică³³⁵.

O vedenie asemănătoare a avut și Avva Iacov³³⁶, prin care s-a încredințat de adevărul sfaturilor primite de la monahii ortodocși, care îl îndemneau să nu se lase amăgit de monofiziți și să se împărtășească cu ei.

2. „Era un oarecare bătrân mare și foarte sânguitor, dar simplu în credință, și care se împărtășea fără deosebire, oriunde se afla. Într-o zi i s-a arătat un înger al lui Dumnezeu și i-a zis: «Spune-mi, bătrâne, când ai să mori cum vrei să fii îngropat: precum monahii egipteni, sau precum cei ierusalimiteni?».

³³⁵ Ioan Moshu, *Λειμών*, cap. 26, P.G. 87, 3, 2872B-2873A (pentru traducerea românească, vezi și: *Limonariul*, op. cit., pp. 47-48).

³³⁶ *Pateric Egyptian*, op. cit., pp. 275-276.

(Monahii egipteni erau monofiziți, iar ierusalimitenii ortodocși.) Bătrânul i-a răspuns: «Nu știu». I-a zis atunci îngerul: «Gândește-te și peste trei săptămâni voi veni să-mi spui».

Atunci s-a dus acela la un alt bătrân și i-a istorisit cele auzite de la înger. Și ascultând bătrânul, a rămas fără glas și după ce a stat mult timp privind-l, i-a spus, mișcat fiind de Dumnezeu: «Unde te împărtășești cu Sfintele Taine?». Acela i-a răspuns: «Oriunde mă aflu, acolo mă împărtășesc». Atunci i-a spus bătrânul: «Să nu mai socotești vreodată că poți să te împărtășești afară de Sfânta Biserică Sobornicească și Apostolească, care primește cele patru Sfinte Sinoade [...] Deci când va veni îngerul, spune-i: <Voiesc să fiu îngropat precum ierusalimitenii>».

Iar după trei săptămâni a venit îngerul și i-a spus bătrânului: «Ce este, bătrâne? Te-ai gândit?». «Vreau să fiu îngropat precum se îngroapă ierusalimitenii», a răspuns bătrânul. Și i-a zis îngerul: «Bine, bine». Și îndată bătrânul și-a dat sufletul. Acestea s-au petrecut ca să nu-și piardă bătrânul ostenelele lui și să fie osândit la un loc cu ereticii³³⁷.

3. „Un oarecare bătrân curat și sfânt, în timp ce săvârșea Proscomidia vedea îngeri de-a dreapta și de-a stânga lui. Acesta luase însă rânduiala Proscomidiei de la eretici și fiindcă era nepriceput în dogmele dumnezeiești, în simplitatea și nerăutatea lui o spunea așa, neștiind că greșește.

³³⁷ Ioan Moshu, *ibidem*, cap. 178, P.G. 87, 3, 3048B-3049A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 203-204).

Odată, prin iconomia lui Dumnezeu, l-a vizitat un frate cercat în dogmele dumnezeiești și s-a întâmplat să săvârșească bătrânul Proscomidia de față cu el. Iar fratele, fiindcă era și diacon, i-a zis: «Slujba pe care o faci, Părinte, nu este ortodoxă, ci eretică».

Dar bătrânul, pentru că vedea îngeri la Proscomidie, n-a luat aminte la cuvintele lui, ci le-a trecut cu vederea. Diaconul însă stăruia, zicând: «Greșești, călugăre! Biserica nu le primește pe acestea».

Pricepând bătrânul că este învinuit și muștrat de diacon și văzându-i după obicei pe îngeri, i-a întrebat: «Ce înseamnă cele zise mie de diacon?». Atunci i-au răspuns: «Ia aminte! Bine îți grăiește». Și a zis bătrânul: «Atunci de ce voi nu mi-ai spus?». Iar ei i-au răspuns: «Fiindcă așa a rânduit Dumnezeu, ca omul pe om să-l îndrepteze». Deci s-a îndreptat de atunci, mulțumind lui Dumnezeu și fratelui³³⁸.

§3. Cuvioșii Antioh Pandectul și Teodor, preotul din Rait

Vestitul Antioh s-a nevoit în Lavra Sfântului Sava la începutul secolului al VII-lea. Lucrarea sa de căpetenie, Πανδέκτης τῆς ἁγίας Γραφῆς (Carte cuprinzând toată învățătura Sfintei Scripturi) îl arată drept un desăvârșit cunoscător al Scripturii Dumnezeiești. Cele o sută treizeci de capitole ale lucrării tratează tot atâtea teme du-

³³⁸ *ibidem*, cap. 199, P.G. 87, 3, 3088A-C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 236-237).

hovnicești. În ultimul capitol, vorbind despre Împărăția cerurilor, Sfințitul Antioh oferă anumite povețe privind dreapta credință, pe care le consideră foarte trebuincioase și folositoare, mai mult chiar decât orice altceva.

„Am auzit”, spune el, adresându-i-se lui Evstatie, destinatarul lucrării, „că a venit în Răsărit un înaintemergător al Antihristului, care voiește să apuce scaunul antiohienilor. Numele lui este Atanasie, mai bine zis «moarte fără de moarte»³³⁹, și propovăduiește dogmele lui Apolinarie, și Eutihie, și Sever, și Iacov. Zvonul acesta i-a tulburat nu puțin pe drept-slăvitorii locuitori ai Cetății Sfinte și mănăstirile din jurul ei.

Deci întrucât, precum mi s-a scris, se perindă, de nevoie, prin multe țări și locuri și ostroave, și multe eresuri ajung în diferite părți, ca nu cumva să cădeți din neștiință în vreunul dintre ele, v-am însemnat în scris toate eresurile de la venirea lui Hristos până acum, ca și tu, și cei dimpreună cu tine, să vă păziți de ele ca de șarpe.

Cum cugetă fiecare eres în parte nu este acum vremea să spunem, dar semnul scurt și neîndoielnic acesta să-ți fie: toate eresurile care poartă nume de om, cum ar fi: arieni, nestorieni, severieni și altele asemenea, sunt eresuri diavolești, fiindcă Biserica So-

³³⁹ Joc de cuvinte: numele de Atanasie (Ἀθανάσιος) înseamnă în limba greacă „fără de moarte”. Acest Atanasie la care se face referire în text, semănător al ereziilor pricinuitoare de veșnică pierzare, este numit aici „moarte fără de moarte” («θάνατος ἀθάνατος»). (n. trad.)

bornicească nu e chemată cu nume omenesc, ci toți suntem numiți creștini, după numele Domnului nostru Iisus Hristos; fiindcă «nu este sub cer alt nume dat între oameni în care trebuie să ne mântuim noi» (Faptele Apostolilor 4, 12)»³⁴⁰.

În continuare Sfântul explică pe scurt dogmele mântuitoare, adăugând că trebuie să-i respingem și să-i supunem anatemei pe cei ce nu cred potrivit acestora. După ce enumeră toate ereziile mai vechi sau mai noi, încheie spunând: „Acestea ți le-am scris, cinstite Părinte Evstatie, ca să-ți arăt că fiecare eres numit cu numele unui om învață apostazia de la Hristos”³⁴¹.

Sfințitul Teodor a fost preot la o mănăstire de lângă Rait, la sud-vest de Muntele Sinai. Este autorul unei valoroase scrieri intitulată *Προπαρασκευή* (*Înainte-pregătire*), în care dezvoltă în două secțiuni problematica hristologică, tratând-o în prima parte din punct de vedere istoric, iar în cea de-a doua, sistematic și dialectic.

În prologul lucrării, înainte de a purcede la combaterea propriu-zisă a argumentelor eretice,

³⁴⁰ *Cuvântul 130*, P.G. 89, 1844B-D (pentru traducerea românească, vezi și: *130 de capete care cuprind pe scurt toată învățătura Scripturilor de Dumnezeu insuflate*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia, București, 2014, pp. 373-374).

³⁴¹ *Ibidem*, P.G. 89, 1848B (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 376).

Sfințitul Teodor arată că este cu totul necuviincios pentru noi, ortodocșii, să rămânem într-o atitudine pasivă în timp ce ereticii războiesc cu atâta înverșunare „singura Biserică Sobornicească și Apostolească a lui Dumnezeu”³⁴². Ne învinuiește că suntem atât de trândavi și nepăsători, „încât nici măcar nu căutăm să cunoaștem ce-i deosebește pe eretici de Biserică, care este pricina războiului pe care l-au stârnit împotriva noastră, nici cine le sunt conducătorii, de la care și-au primit și numele.

Drept aceea, să nu socotim îndeletnicirea cu acestea neînsemnată, nici să nu fim ca niște neînțarțați și neputincioși pentru luptă, sub chip că, prin harul și bunăvoirea lui Dumnezeu, Biserica se bucură de pace și petrecem în liniște netulburată, de vreme ce toată erezia a fost alungată și s-a ascuns cu totul în cuiburile ei. Fiindcă războiul poate izbucni fără de veste, iar noi să ne aflăm goi și nepregătiți, și astfel să fim «uciși» duhovnicește de reaua credință. Cum spune și Grigorie de Dumnezeu Cuvântătorul: «Teme-te de naufragiu chiar când bate vânt prielnic, și te vei primejdi cu mult mai puțin de dânsul, având frica drept ajutor».

Deci, după porunca verhoonicului Apostolilor, «să fim gata totdeauna să răspundem oricui ne cere socoteală despre credința noastră, dar cu blândețe și cu frică, având cuget curat» (I Petru 3, 15-16). Pentru această strădanie vrednică de laudă, vom dobândi

³⁴² P.G. 91, 1484A.

negreșit una din două: sau îi vom izbăvi pe cei despărțiți de Biserică, smulgându-i din amara despărțire, precum îndeamnă cel numit cu numele de frate al Domnului (Iuda, 23) sau, de nu vom izbândi aceasta, măcar le vom pecetlui gurile printr-o muștrare dreaptă, ca să nu mai afle prilej să se semețească cu nerușinare împotriva adevărului.

Dar pricina cea mai adâncă și cea mai de seamă a acestei strădanii este ca noi înșine să cunoaștem și să fim bine încredințați despre credința în care stăm întăriți și cu care ne lăudăm. Astfel vom putea grăi cu îndrăznire și slobod, mărturisindu-ne credința noastră și respingându-i pe cei ce i se împotrivesc. Și socotesc că și la vremea răsplătirii, mai mare va fi plata și mai multă lauda celor ce stăruie în Ortodoxie cu suflet osârduitor, cu legătură tare și dispoziție neclintită, decât a celor ce se numesc ortodocși simplu și la întâmplare, adică în virtutea unui obicei îndătinat”³⁴³.

În aceeași perioadă au trăit și Cuvioșii Ioan Scărarul, Varsanufie, Ioan Prorocul și Dorotei. În scrierile lor folositoare de suflet pot fi remarcate seriozitatea și acrvia cu care acești Părinți priveau aspectele legate de credință. Astfel, Cuviosul Ioan Scărarul le poruncește păstorilor ca înainte de toate să le lase moștenire fiilor lor duhovnicești credința neștirbită și dogmele bine-

³⁴³ P.G. 91, 1484A-1485B.

cinstitoare, ca să-i călăuzească astfel către Domnul pe calea dreptei slăviri (a Ortodoxiei)³⁴⁴. Monahilor le îngăduie împotrivirea în cuvânt doar dacă este vorba de credință³⁴⁵.

Avva Varsanufie îi învață pe ucenici să plece de la Bătrânii care sunt eretici³⁴⁶ și să se ferească de cărțile ereticilor, care „toate sunt minciuni, toate întunerice, toate rătăcire, toate înstrăinare de Dumnezeu”³⁴⁷. Cuviosul Ioan Prorocul adaugă că înțelepciunea ereticilor nu vine de Sus, ci este demonică și îl înstrăinează pe om de calea lui Dumnezeu, ducându-l la chinurile veșnice³⁴⁸.

După Avva Dorotei, erezia este despărțire de Dumnezeu și pierdere a tuturor ostanelilor omului³⁴⁹. În chip asemănător învață și Avva Isaac³⁵⁰, iar Avva Olimprie sfătuiește: „Să nu șezi cu ereticii și înfrânează-ți limba și pânțelele”³⁵¹

³⁴⁴ *Scara dumnezeiescului urcuș*, „Către păstor”, § 96, în *Filocalia*, vol. IX, *op. cit.*, p. 429.

³⁴⁵ *Ibidem*, Cuvântul XXV, § 9, p. 287.

³⁴⁶ „Scrisori duhovnicești”, răspunsul 537, în *Filocalia*, vol. XI, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, ed. a 2-a, Ed. Humanitas, București, 2009, pp. 451-452.

³⁴⁷ *Ibidem*, răspunsul 600, pp. 499-500.

³⁴⁸ *Ibidem*, răspunsul 601, p. 500.

³⁴⁹ „Învățăture de suflet folositoare”, cap. XII, § 13, în *Filocalia*, vol. IX, *op. cit.*, p. 567.

³⁵⁰ Pavel Monahul, *Everghetinosul*, *op. cit.*, vol. IV, prima a 18-a, pp. 229-230.

³⁵¹ Ioan Moshu, *Limonariul*, *op. cit.*, cap. 12, p. 39.

Capitolul IV

Luptele monahilor în perioada monotelismului (615-692)

1. Politica imperială unionistă și luptele Sfântului Sofronie (615-638)

În condițiile dificultăților politice crescânde cu care se confrunta Imperiul Bizantin, unirea cu monofiziții devenea o țintă dezirabilă, cu atât mai mult cu cât ostilitatea acestora față de Ortodoxie începuse să îmbrace și un aspect politic. La începutul secolului al VII-lea, împăratul Iraclie (611-641) întocmea planuri unioniste, dar eșecul predecesorilor săi îl silea să se rețină de la acțiuni necugetate. De altfel, nici monofiziții n-ar fi acceptat unirea altfel decât în condițiile unor importante concesii, nici ortodocșii nu admiteau sub niciun chip să se abată de la hotărârea dogmatică a Sinodului de la Calcedon.

În căutarea unei modalități de înfăptuire a unirii, susținătorii ei au crezut că au găsit-o în formula contradictorie: „două firi în Hristos, dar o singură lucrare și voință”. Se postula, cu alte cuvinte, că deoarece în Hristos era o singură Persoană (Logosul Dumnezeiesc), erau, prin

urmare, și o singură lucrare și o singură voință, lucrarea și voința Logosului Dumnezeuiesc³⁵².

Un fervent adept al noii kakodoxii a fost patriarhul Serghie al Constantinopolului (610-639). Acesta s-a unit în 629, pe baza acceptării tezei unei singure voințe și lucrări, cu episcopul monofizit Atanasie, pe care l-a și recunoscut ca patriarh al Antiohiei³⁵³.

În anul următor, în scaunul Alexandriei avea să urce Kyr, partizan al lui Sever, care a și purces neîntârziat la luptă în vederea înfăptuirii unirii cu monofiziții³⁵⁴. Două glasuri tunătoare s-au făcut auzite atunci împotriva unirii. În Alexandria se aflau doi monahi vestiți, Sfinții Sofronie și Maxim, care nu numai că nu s-au lăsat convinși de Kyr, ci s-au opus cu tărie oricăror concesiuni în vederea concilierii cu monofiziții. Sofronie „cel cu adevărat cuminte³⁵⁵ și înțelept susținător al adevărului”³⁵⁶ s-a silit să-l convingă pe Kyr să părăsească strădania unei „uniri vopsite cu apă”³⁵⁷

³⁵² V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 14, p. 243.

³⁵³ Θ. Η. Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 11, col. 103.

³⁵⁴ P. Hristou, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία (Patrologia greacă)*, vol. 5, p. 260.

³⁵⁵ Joc de cuvinte: grecescul *σώφρων* (*sofron*) înseamnă „înțelept, cuminte, chibzuit”. (n. trad.)

³⁵⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Epistola 13*, în vol. *Scrieri (partea a doua): Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, op. cit., p. 114.

³⁵⁷ *Εἰς τὸν βίον... τοῦ ὁσίου... Μαξίμου (Viața Cuviosului Maxim)*, cap. 9, P.G. 90, 77C.

Încercării lui Kyr de a întări cu sentințe patristice teza unei singure lucrări, Sofronie i-a opus la rândul său alte cuvinte limpezi și neîndoielnice ale unor Părinți recunoscuți de Biserică. El susținea că atât lucrarea, cât și voința sunt trăsături ale firii, și întrucât în Hristos au fost două firi, urmează neîndoielnic că au fost și două lucrări și două voințe.

Neputând să-l convingă pe Sfințitul Sofronie, Kyr l-a îndemnat în cele din urmă să meargă la Constantinopol și să discute cu Serghie³⁵⁸. În anul 633, Kyr s-a unit cu severienii din Egipt pe baza formulei: „o singură lucrare dumnezeiesc-omenească (teandrică) în Hristos”³⁵⁹. Și în Siria s-au reușit destule afiliere ale monofiziților. Serghie, care deja își dăduse pe față „în multe chipuri boala lui” și corupsese „cea mai mare parte a Bisericii”³⁶⁰, a recunoscut această unire și în același an s-a unit și cu ereticii armeni pe baza aceleiași mărturisiri kakodoxe³⁶¹.

Sfântul Sofronie a mers la Constantinopol și a încercat să-l convertească pe patriarh, rugân-

³⁵⁸ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (*Dodekavilos*), cartea a șasea, cap. 6, § 3, pp. 255-256.

³⁵⁹ F. Vafeidis, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (*Istoria Bisericii*), vol. 1, § 74, 2, p. 251.

³⁶⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, Διάλογος... περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων (*Dialog despre dogmele bisericesti*), P.G. 91, 333A.

³⁶¹ Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), *ibidem*.

du-l să nu reînnoiască o erezie ce fusese respinsă cu succes de Părinții de odinioară³⁶². Dar descumpănit de nepocăința lui Serghie, a mers în continuare la Ierusalim, unde i-a adunat pe monahi și pe ceilalți oameni ai Bisericii și le-a făcut cunoscute concepțiile eretice ale patriarhilor și ale papei³⁶³, învățându-i totodată, spre întărire, dogma ortodoxă³⁶⁴.

Stingherit de răsunetul acestor glasuri ortodoxe, Serghie a decis să părăsească pentru moment monoenergismul și să se limiteze la mai temperatul monotelism. Astfel, el le-a interzis partizanilor săi să mai vorbească despre una sau două lucrări. Acest lucru a atras bațjocura monofiziților, care îi luau în răs pe ortodocși și spuneau: „După ce calcedonienii, care cugetau mai înainte cele ale lui Nestorie, s-au dezmeticit, întorcându-se la adevăr și unindu-se cu noi prin mărturisirea unei singure lucrări în firea lui Hristos cea una, acum, pornindu-se împotriva binelui, le-au lăsat pe amândouă, nemaimărturisind nici una, nici două (lucrări) în Hristos”³⁶⁵.

După adormirea Sfântului Modest al Ierusalimului, Cuviosul Sofronie a fost ridicat în sca-

³⁶² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *ibidem*, P.G. 91, 333AB.

³⁶³ Papa Honoriu I (625-638). (*n. trad.*)

³⁶⁴ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 4, p. 257.

³⁶⁵ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 6121, P.G. 108, 680CD.

unul Sfintei Cetăți (634) și a convocat un sinod care a condamnat atât monoenergismul, cât și monotelismul. În același timp le-a trimis celorlalți patriarhi vestita sa „*Epistolă sinodală*”, care lovea precum un trăsnet erezia.

Cu toate acestea, după moartea Sfântului Sofronie (638), Iraclie, în colaborare cu Serghie, a emis edictul numit *Ekthesis*, care institua ca unică învățătură dreaptă doctrina despre o singură voință. *Ekthesis*-ul a fost semnat și de cei cinci patriarhi³⁶⁶, dar i s-au opus pe de o parte succesorii papei Honoriu, iar pe de altă parte Sfântul Maxim.

2. Luptele Sfântului Maxim pentru condamnarea sinodală a monotelismului (638-649)

După publicarea *Ekthesis*-ului eretic al împăratului Iraclie, pentru Mărturisitorul Maxim au început noi lupte. În anul 645 a susținut la Cartagina o dispută publică cu patriarhul monotelit Pyr al Constantinopolului (succesorul lui Serghie), aflat în exil. În această dispută, desfășurată în fața cârmuitorilor politici și a mai multor episcopi, clerici și monahi din nordul continentului african, Sfântul a izbutit să răstoarne convingerile eretice ale lui Pyr. În anul următor,

³⁶⁶ V. Stefanidis, *ibidem*, p. 244.

monotelismul avea să fie condamnat de un sinod ținut în nordul Africii, „sufletul întregii mișcări”³⁶⁷ fiind Sfântul Maxim. În continuare, însoțit de Pyr, marele Mărturisitor a mers la Roma, și cu sprijinul papei Teodor cei doi au luptat împreună pentru apărarea Ortodoxiei³⁶⁸.

Antireticele Sfântului Maxim împotriva monotelismului s-au răspândit cu mare repeziciune în mănăstirile din nordul Africii și din Roma, care se opuneau cu tărie noii erezii. În aceste mănăstiri și-au găsit refugiul mulți dintre monahii ortodocși din Răsărit, adversari ai monotelismului. Răsunetul acestor riposte a reînsuflețit, în chip firesc, și cugetul ortodox al monahilor din Constantinopol.

În cele din urmă, împăratul Constans al II-lea a emis în 648 un nou edict, cu numele de *Typos*, prin care interzicea sub amenințarea celor mai aspre sancțiuni dezbaterea privind una sau două lucrări, respectiv una sau două voințe în Hristos. În realitate, *Typos*-ul constituia „o deplină tăgăduire a tuturor Sfinților Părinți și a Sfințelor Sinoade, ba chiar a înseși tainei Persoanei lui Hristos Dumnezeu”, înfățișându-L pe Hristos „cu totul nelucrător și lipsit de voință, adică lipsit de rațiune și de suflet și nemișcător”³⁶⁹, asemeni dumnezeilor mincinoși ai păgânilor.

³⁶⁷ V. Stefanidis, *ibidem*.

³⁶⁸ F. Vafeidis, *ibidem*, § 74, 2, p. 252.

³⁶⁹ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfințelor Sinoade), vol. 2, p. 443b.

La îndemnul Sfântului Maxim³⁷⁰ și la stăruința monahilor apuseni din Italia și nordul Africii, Sfântul Martin, papă al Romei (649-655), a decis convocarea unui sinod împotriva monotelismului. Sinodul s-a întrunit în 649 la palatul Lateran, cu participarea a o sută cincizeci de episcopi, lucrările fiind dominate de personalitatea și teologia Sfântului Maxim.

Cuviosul Părinte s-a bucurat, desigur, de sprijinul și colaborarea monahilor apuseni în pregătirea argumentelor patristice corespunzătoare și traducerea lor. Actele Sinodului au fost transpuse neîntârziat în limba greacă. Anatele împotriva ereziei au fost redactate direct în greacă de Sfântul Maxim și traduse ulterior în latină. Părinții sinodali au anatematizat trei patriarhi monotești ai Constantinopolului³⁷¹, unul al Alexandriei³⁷² și, desigur, edictele eretice *Ekthesis* și *Typos*. Marele Maxim „a fost mentorul acestui sinod”³⁷³, care a adoptat inclusiv limbajul teologiei sale.

La cea de-a doua întrunire a Sinodului au luat parte trei egumeni ai unor mănăstiri din Apus și unul din Lavra africană, precum și alți treizeci și doi de monahi apuseni care au dat „*libellus*” împotriva monoteștilor.

³⁷⁰ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6121, P.G. 108, 681C.

³⁷¹ Serghie, Pyr și Pavel. (*n. trad.*)

³⁷² Kyr. (*n. trad.*)

³⁷³ V. Stefanidis, *ibidem*, p. 245.

Prin acest *libellus*, părinții cereau episcopilor lor să nu treacă cu vederea nedreptatea și războiul pe care credința ortodoxă și Sinodul de la Calcedon le-au suferit din partea patriarhilor Serghie, Kyr, Pyr (care se reîntorsese la erezie)³⁷⁴ și Pavel. Cereau anatematizarea ereziei monotelite, a patriarhilor eretici și a părtașilor lor ca și, desigur, a edictului blasfemator *Typos*. Ultima cerință a monahilor privea întărirea sinodală a credinței bine-cinstitoare, precum și tălmăcirea exactă a actelor și sentințelor Sinodului în limba greacă, pentru ca astfel să-și poată exprima și ei, la rândul lor, consimțământul³⁷⁵.

Sfântul Martin i-a trimis împăratului, cu multă cutezanță, actele Sinodului. Mâniat, Constantins l-a adus pe papă în lanțuri la Constantinopol, unde Sfântul, acuzat de complot, a fost condamnat de Senat și depus din treapta clericală în cadrul unei ceremonii la care i-au fost sfâșiate veșmintele arhieriești. În cele din urmă a fost exilat la Herson³⁷⁶, unde după multe pătimiri și-a dat sufletul în anul 655.

³⁷⁴ I. Zonaras, *Χρονικόν (Cronică)*, cartea a 14-a, cap. 19, P.G. 134, 1292B.

³⁷⁵ S. Milias, *ibidem*, pp. 442-444.

³⁷⁶ V. Stefanidis, *ibidem*, p. 246.

3. Impresionantul act de mărturisire al Sfântului Maxim după Sinodul din Lateran (649-662)

După prinderea Sfântului Martin, Marele Maxim a fost dus și el la Constantinopol împreună cu doi ucenici ai săi, spre a fi judecat pentru complot. După ce i-au fost aduse diverse calomnii, în prezența patriarhilor Petru al Constantinopolului și Macedonie al Antiohiei, a Senatului și a mulțimii de popor, discuția s-a îndreptat spre chestiunea monotelismului. Sfântul Maxim a început atunci să istorisească cele zise lui de către kir Grigorie³⁷⁷, atunci când acesta îl vizitase la chilia sa din Roma:

„«Bunul și de Dumnezeu întăritul nostru stăpân (împăratul), purtând grijă de pacea Sfințelor lui Dumnezeu Biserici, a trimis un hrisov către de Dumnezeu cinstitul papă împreună cu o danie pentru (Biserica) Sfântul Petru, îndemnându-l a se uni cu întâi-stătătorul (Bisericii) Constantinopolului. Evlavioasa sa majestate m-a învrednicit deci pe mine, smeritul (Grigorie), de cinstea de a le trimite prin mine». Eu (Maxim) am zis: «Slavă lui Dumnezeu, Care te-a învrednicit de o așa slujire. Dar în ce chip a poruncit de Dumnezeu încoronata sa majestate să se înfăptuiască unirea?». Iar tu ai spus: «Oare nu știi?». Și ai zis iarăși: «Pe temeul Typos-ului».

³⁷⁷ Unul dintre calomniatori, ale cărui cuvinte sunt redată în continuare. (n. trad.)

Atunci am spus: «Este, pe cât socot, cu neputință, căci romanii nu vor suferi ca învățătura luminată a Părinților să piară în mijlocul dogmelor necurate ale ereticilor, nici adevărul în minciună sau lumina în întuneric. Căci dacă ștergem cuvintele de-la-Dumnezeu-învățate, nu ne va mai rămâne nimic la care să ne închinăm».

Și ai zis: «Typos-ul nu precede la ștergerea învățaturii dumnezeiești, ci doar la tăcerea în privința ei, ca prin iconomie să ajungem la pace».

Atunci eu am zis: «Oare în Sfânta Scriptură există tăcere și ștergere? [...] Iar dacă de dragul iconomiei credința mântuitoare se pierde în cea rea, atunci o astfel de așa-zisă iconomie este o desăvârșită despărțire de Dumnezeu și nu unire făptuită după Dumnezeu. Căci mâine și iudeii cei cu nume rău vor zice: <Să iconomisim pacea între noi și să ne unim. Noi să lăsăm tăierea împrejur, iar voi botezul, și nu ne vom mai război întreolaltă>. Acest lucru i l-au propus cândva în scris Marelui Constantin și arienii, zicând: <Să lăsăm pe omoousios (deoființă) și pe eteroousios (de altă ființă) și să se unească Biserica!>. Dar de-Dumnezeu-purtătorii noștri Părinți n-au primit aceasta, ci au ales mai degrabă prigoana și moartea [-]».

[...] Atunci Mina a strigat: «Prin de ce spui, ai dezbinat Biserica!». Cuviosul i-a zis: «Dacă cel ce grăiește cuvintele Sfintelor Scripturi și ale Sfinților Părinți dezbină Biserica, atunci ce se va răta pricinuindu-i ei cel ce înlătură dogmele lor, fără de care nici însuși numele de Biserică nu poate dăinui?».

Atunci secretarul, întorcându-se către oamenii eparhului, a zis cu glas mare: «Spuneți-i eparhului: se cade oare să-l lași cu viață pe un astfel de om în ținutul pe care-l stăpânești?».

Și scoțându-l afară, l-au adus pe ucenicul său și îl sileau să-și învinuiască învățătorul, cum că, chipurile, i-ar fi pricinuit necazuri lui Pyr. Acela le-a spus cu glas domol adevărul, că nimeni nu l-a cinstit pe Pyr mai mult decât dânsul. Atunci i-au poruncit să strige cu putere, dar fiindcă n-a primit să se despartă de vocea domoală cea cuviincioasă monahilor, au poruncit să-l bată. Și lovindu-l cu pumnii, l-au lăsat abia viu [...]

[...] În aceeași zi, către seară, Troilos patriciul și Serghie Evkratas, mai-marele trapezar la curtea împărătească, au venit la robul lui Dumnezeu și șezând ei, i-au poruncit și bătrânului să șadă și i-au zis: «Spune-ne, Avvo, despre discuția pe care ai avut-o în Africa și la Roma cu Pyr, și cum l-ai convins să dea anatemei credința lui și să vină la un gând cu a ta».

Cuviosul le-a istorisit atunci pe rând cele pe care le păstrase în amintire, zicând și aceasta: «Eu n-am o credință a mea, ci cred în învățătura obștească a Bisericii Sobornicești. Nu mi-am exprimat nicio părere care să fie numită credință personală a mea» [...]

[...] Atunci i-au zis: «Așadar, tu singur te vei mântui și toți ceilalți vor pieri?». Iar el a răspuns: «Cei trei tineri, care nu s-au închinat chipului la care toți se închinau (Daniel 3, 18), n-au osândit pe nimeni, căci nu luau aminte la cele făcute de alții, ci

cum să nu cadă ei înșiși de la adevărata bună-cinstire. Tot astfel și Daniil, aruncat fiind în groapa cu lei (Daniel 6, 16), n-a osândit pe niciunul dintre cei care nu s-au rugat lui Dumnezeu, ascultând de porunca lui Darius, ci căuta la sine însuși, socotind mai de dorit moartea decât să supere pe Dumnezeu și să fie muștrat de conștiință pentru călcarea legilor dumnezeiești. Deci să nu-mi fie nici mie aceasta, să osândesc pe cineva ori să spun că eu singur mă voi mântui. Însă prefer moartea decât să-mi fie conștiința tulburată din pricină că am greșit în orișice fel față de credința mea în Dumnezeu».

Atunci i-au spus: «Și ce vei face, dacă romanii se vor uni cu bizantinii? Căci iată că ieri au sosit apocrisiarhii papei de la Roma și în duminica de mâine se vor împărtăși cu patriarhul; și tuturor le va fi vădit că tu ești cel ce i-ai întors de la credință pe romani; fiindcă îndată ce ai plecat de acolo, ei s-au unit cu cei de aici».

El le-a zis: «Chiar dacă cei sosiți se vor împărtăși, nu vor putea aduce ei înșiși niciun prejudiciu scaunului Romei, de vreme ce n-au cu ei nicio scrisoare către patriarh. Dar eu nu sunt defel convins că romanii se vor uni cu cei de aici, dacă aceștia nu vor mărturisi că Domnul și Dumnezeul nostru este din fire voitor și lucrător al mântuirii noastre după cele două firi din care, în care și care este³⁷⁸».

³⁷⁸ Sfântul Maxim învață că Hristos „este «în două firi, din două firi sau două firi», lărgind formula de la Calce-

Atunci i-au spus: «Dacă romanii se împacă cu cei de aici, ce vei face?». El le-a zis: «Duhul Sfânt, prin Apostolul, îi anatematizează și pe îngerii care ar cuteza să spună altceva decât grăiește dumnezeiasca propovăduire (Galateni 1, 8)»³⁷⁹.

În continuare, dregătorii i s-au plâns Cuviosului că nefiind el însuși în comuniune cu Biserica Constantinopolului, acest lucru constituie pentru toți o pildă puternică pentru a rupe la rândul lor comuniunea cu bizantinii. În sâmbăta următoare a avut loc o nouă audiere la palat.

„I-a zis Troilos bătrânului: «Spune-ne, Avvo; ia seama să spui adevărul, și împăratul se va îndura de tine. Fiindcă dacă te vom cerceta după lege și se va găsi adevărată fie și una singură din vinile care au fost aduse împotriva ta, legea te osândește la moarte!».

don, care spunea numai «în două firi». Era formula neocalcedonenilor, care primea și expresia monofiziților «din două firi», dar o ferea de sensul că «din două firi» a rezultat o singură fire, prin afirmarea cu sens contrar că Hristos e «două firi», nevătămate, dar unite în așa fel, încât au dat un ipostas” (Părintele Dumitru Stăniloae, *Introducere* la vol. *Sfântul Maxim Mărturisitorul, Scrieri (partea a doua): Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, op. cit, p. 7). (n. trad.)

³⁷⁹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, Ἐξήγισις τῆς κινήσεως..., cap. 4-7, P.G. 90, 116A-121C (pentru traducerea românească, vezi și: *Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți” – actele procesului – documentele exilului*, trad. diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2004, pp. 120-127).

Cuviosul a zis: «Am spus-o mai-nainte și iarăși zic, că dacă numai una dintre cele zise împotriva mea este adevărată, atunci și satana este Dumnezeu. Iar dacă nu e Dumnezeu, ci apostat, atunci și învinuirile aduse asupra mea sunt mincinoase și lipsite de temei. Oricum ar fi, dacă voiți să faceți ceva împotriva mea, faceți; eu nu mă voi păgubi, fiindcă mă tem de Dumnezeu».

I-a spus Troilos: «N-ai dat anatemei Typos-ul?». El a răspuns: «Am spus de multe ori că l-am dat». I-a spus iarăși: «De vreme ce ai dat anatemei Typos-ul, pe împărat l-ai anatemizat». Răspuns-a robul lui Dumnezeu: «Eu nu l-am anatemizat pe împărat, ci un înscris străin de credința ortodoxă a Bisericii». «Unde a fost anatemizat?», îi zise. Cuviosul a răspuns: «În Biserica Mântuitorului și a Născătoarei de Dumnezeu, de către Sinodul din Roma».

I-a spus atunci eparhul: «Ești în comuniune cu Biserica de aici, sau nu?». El a răspuns și a zis: «Nu». I-a zis acela: «De ce?». Și a răspuns: «Fiindcă a respins Sinoadele (Ecumenice)». I-a zis: «Dacă le-a respins, cum se face că ele sunt trecute în diptice?». Și a răspuns: «Ce folos de niște nume, dacă dogmele au fost lepădate?». I-a zis: «Poți să dovedești asta?». Și a răspuns: «Dacă voiți și mi-o îngăduiți, pot să o fac cu mare ușurință»³⁸⁰.

„După aceea au venit și alți trimiși ai patriarhului și mă întrebau: «De care Biserică ții? De a Bizanțului? A Romei? A Antiohiei? A Alexandriei?»

³⁸⁰ *Ibidem*, cap. 13, P.G. 90, 128A-C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 131-132).

A Ierusalimului? Iată că toate s-au unit acum întreolaltă împreună cu eparhiile supuse lor. Deci dacă și tu ții de Biserica Sobornicească, vino la unire cu noi, ca nu cumva să pățești ceva la care nu te aștepti, deschizând o cale nouă și străină vieții».

Eu le-am răspuns: «Dumnezeul a toate, fericind pe Petru pentru cele ce bine le-a mărturisit despre El, a statornicit că Biserica Sobornicească este mărturisirea dreaptă și mântuitoare a credinței în El. Dar să aflu mărturisirea pe temeiul căreia s-a făcut unirea Bisericilor și de s-a făcut bine cu adevărat, nici eu nu mă voi ține departe de ea»³⁸¹.

Atunci aceia i-au spus mărturisirea lor eretică, pe care, desigur, Sfântul a respins-o, drept care a fost exilat de împărat în Vizya Traciei. Acolo a primit vizita episcopului Teodosie al Cezareei însoțit de două căpetenii (656), cărora le-a explicat de ce nu este în comuniune cu Biserica Constantinopolului. Observației lui Teodosie că nu trebuie considerată dogmă ceea ce se săvârșește prin iconomie, Sfântul i-a răspuns:

„MAXIM: «Și care credincios primește o așa iconomie, prin care sunt trecute sub tăcere cuvintele pe care le-a iconomisit Dumnezeu a toate să fie rostite de către Apostoli, Proroci și Învățători? Să observăm, mărite domn, la ce rău duce aceasta, de o vom cerceta

³⁸¹ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Πρός Αναστάσιον μονάζοντα* (Către Anastasie monahul), P.G. 90, 132A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 169-170).

cum se cuvine [...] Dumnezeu a ales și a așezat Apostoli, Proroci și Învățători, spre desăvârșirea sfinților (Efeseni 4, 11-12); diavolul însă a ales și a ridicat și el apostoli, proroci și învățători mincinoși ca să războiască atât Legea veche, cât și pe cea a Evangheliei. Iar prin apostoli, proroci și învățători mincinoși îi înțeleg pe eretici, ale căror cuvinte și cugete sunt strâmbe.

Deci întocmai cum cel ce primește pe adevărații Apostoli, Proroci și Învățători primește pe Dumnezeu, tot astfel cel ce primește apostoli, proroci și învățători mincinoși primește pe diavolul. Așadar, cel ce-i pune pe Sfinți laolaltă cu ereticii cei scârbavnici și necurați – primiți cuvântul celui ce vă grăiește adevărul! – este vădit că pune pe picior de egalitate pe Dumnezeu și pe diavolul.

Deci dacă cercetând inovațiile care s-au făcut acum, în vremea noastră, găsim că ele duc la acest rău suprem, vedeți ca nu cumva, sub chipul păcii, să ne aflăm bolind și propovăduind apostazia, cea despre care dumnezeiescul Apostol a spus că va fi înaintemergătoare venirii lui Antihrist (II Tesaloniceni 2, 3). V-am spus acestea fără șovăire, domnii mei, ca să vă cruțați pe voi înșivă și pe noi.

Îmi porunciți ca având toate acestea scrise în cartea inimii mele, să vin să mă împărtășesc cu Biserica ce propovăduiește astfel de dogme și să mă fac părtaș cu cei ce socotesc că-i stau împotriva diavolului, dar se întorc în realitate împotriva lui Dumnezeu? Să mă ferească Dumnezeu, Cel ce pentru mine S-a făcut Om fără de păcat!».

Și punându-le metanie, a zis: «Orice vă este poruncit să faceți robului vostru, faceți; eu însă nicicând nu mă voi face părtaș cu cei care primesc aceste inovații».

Acestea auzindu-le, au încremenit și plecându-și capetele, au tăcut o bună bucată de vreme. Apoi episcopul Teodosie, ridicându-și capul și ațintindu-și privirea asupra Avvei Maxim, i-a zis: «Noi îți spunem în numele stăpânului nostru împăratul că dacă te vei împărtăși cu noi, va ușura Typos-ul».

MAXIM: «E încă lungă calea care ne desparte. Ce vom face cu dogma unei singure voințe, care a fost întărită sinodicește de Serghie și Pyr, și cu tăgăduirea oricărei lucrări?».

TEODOSIE: «Actul acela a fost dat jos și scos din uz».

MAXIM: «A fost dat jos de pe zidurile de piatră, nu însă și din sufletele înțelegătoare. Să se recunoască condamnarea sa, care s-a făcut sinodicește la Roma prin dogme și canoane bine-cinstitoare, și atunci pe-rețele cel din mijloc se va surpa (Efeseni 2, 14), și nu vom mai avea nevoie de îndemnuri»³⁸².

În continuare, Sfântul i-a răsturnat lui Teodosie toate concepțiile, făcându-l să mărturisească două voințe și două lucrări ale Dumnezeu-Omului Iisus.

³⁸² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Περὶ τῶν πραχθέντων...* (Despre întâmplările din timpul primului exil, cel din Vizya), cap. 9-12, P.G. 90, 144B-145C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 143-146).

Episcopul l-a rugat atunci să se împărtășească cu ei. Dar Cuviosul Maxim a răspuns că nu va face asta până când împăratul, patriarhul și episcopii nu vor da mai întâi o mărturisire ortodoxă scrisă și nu se vor șterge din diptice numele patriarhilor eretici Serghie, Kyr, Pyr și Pavel. În cele din urmă, Sfântul a fost chemat din nou în Constantinopol, unde Teodosie și alți doi patricieni i-au declarat din partea împăratului:

„Fiindcă întreg Apusul și toți cei ce au sucit lucrurile în Răsărit privesc la tine și toți s-au răsculat din cauza ta, nevrând să vină la un gând cu noi în credință, Domnul să-ți străpungă inima ca să te împărtășești cu noi, pe temeiul Typos-ului pe care l-am dat. Atunci noi înșine vom ieși la Poarta de Bronz (Halki)³⁸³, te vom îmbrățișa și-ți vom da mâna noastră și te vom aduce cu toată cinstea și slava în biserica cea mare și vei sta împreună cu noi la locul rânduit împăraților. Vom face Liturghie și ne vom împărtăși cu Preacuratele și de viață dătătoarele Taine ale Trupului și Sângelui lui Hristos; te vom proclama Părinte al nostru și se va face mare bucurie, nu numai de Dumnezeu iubitoarei noastre cetăți împărătești, ci și lumii întregi. Fiindcă știm prea bine că dacă tu te vei împărtăși cu sfântul scaun de aici, se vor uni cu noi toți cei ce s-au rupt din pricina ta și a învățăturii tale de comuniunea cu noi».

³⁸³ Poartă a palatului imperial prin care se făcea ieșirea spre Catedrala „Sfânta Sofia” („biserica cea mare”, cum este numită în continuare). (n. trad.)

Atunci, întorcându-se către episcop, Avva Maxim i-a spus acestuia cu lacrimi: «Noi toți, mărite domn, suntem în așteptarea zilei Judecării. Cunoști cele cuprinse în Typos și cele hotărâte de noi (când ai făgăduit să-l convingi pe împărat să abandoneze Typos-ul), cu mâna pe Sfânta Evanghelie, pe Crucea de viață făcătoare și pe icoana Mântuitorului nostru și a Preasfintei Maicii Sale, Pururea Fecioarei, care L-a născut». Episcopul, plecându-și capul, i-a zis cu voce tristă: «Și ce pot face eu, dacă preaevlaviosul împărat a voit altminteri?».

La aceasta Maxim i-a spus: «De ce, dar, tu și cei împreună cu tine v-ați atins de Sfintele Evanghelii, de vreme ce sfârșitul celor grăite nu stătea în puterea voastră? Cu adevărat, nici toată puterea cerească nu mă va îndupleca să săvârșesc una ca asta. Căci ce cuvânt de apărare aș avea – nu zic înaintea lui Dumnezeu, ci chiar a conștiinței mele –, dacă pentru omeneasca slavă, lipsită prin ea însăși de ființă, mă lepăd cu jurământ de credința care-i mântuiește pe cei ce o îmbrățișează?».

La auzul acestor cuvinte cu toții s-au sculat în picioare și, plini de mânie, l-au împresurat smulgându-i părul, îmbrâncindu-l și lovindu-l până ce l-au zdrobit. L-au acoperit din cap până în picioare cu o ploaie de scuipări, care n-au încetat până ce i-au acoperit veșmintele cu totul [...] Cu furie și sălbăticie l-au împroscat cu ocări fără de număr și blesteme de neînchipuit. Atunci a zis Epifanie: «Spune, bătrânule preaticălos și lacom, ai zis acestea socotindu-ne eretici – pe noi, ceta-

tea noastră și pe împăratul? Cu adevărat, suntem mult mai creștini și mult mai ortodocși ca tine [...]».

Răspunzând, Avva Maxim a zis: «Dacă credeți astfel precum cred firile cele înțelegătoare³⁸⁴ și Biserica lui Dumnezeu, cum de mă siliți să primesc Typos-ul, care nu este decât tăgăduire a acestora?».

A spus Epifanie: «Acest lucru s-a făcut pentru iconomie, ca să nu se vatăme poporul din pricina unor astfel de subtilități».

Răspunzând, Avva Maxim a zis: «Din contră, orice om se sfințește prin mărturisirea curată a credinței și nu prin tăgăduirea ei, așa cum face Typos-ul».

A zis și Troilos: «Ți-am spus și la palat că Typos-ul n-a tăgăduit nimic, ci a poruncit să se treacă sub tăcere cele îndoielnice, ca toți să aibă pace».

Avva Maxim a răspuns iarăși și a zis: «Tăcerea asupra cuvintelor este tăgăduirea lor. Pentru că Duhul Sfânt grăiește prin Prorocul: <Nu sunt graiuri, nici cuvinte, ale căror glasuri să nu se audă> (Psal-mii 18, 3). Deci cuvântul care nu se rostește nu mai este cuvânt». Iar Troilos a spus: «Crede în inima ta ce vrei, nimeni nu te împiedică».

Avva Maxim a răspuns: «Dumnezeu n-a restrâns toată mântuirea la inimă, ci a zis: <Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri> (Matei 10, 32). Iar dumnezeiescul Apostol învață: <Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura

³⁸⁴ Puterile îngerești. (n. trad.)

se mărturisește spre mântuire> (Romani 10, 10). Deci dacă Dumnezeu și Prorocii și Apostolii lui Dumnezeu îndeamnă ca taina cea mare, înfricoșată și mântuitoare a toată lumea să fie mărturisită prin graiurile Sfinților, sub niciun chip nu se cade să trecem sub tăcere glasul care o propovăduiește, ca să nu se primejduiască mântuirea celor ce tac»³⁸⁵.

Această impresionantă opoziție mărturisitoare s-a soldat cu exilarea Cuviosului Maxim la Perveris (656). Puțin mai târziu, a fost din nou chemat de patriarh și „după zadarnice rugăminți, făgăduințe, amenințări, temniță, foame și sete, la urmă l-au supus la crunte lovituri de bici, apoi i-au tăiat limba și mâna dreaptă, și așa l-au trimis în ținutul lazilor³⁸⁶, unde și-a dat sufletul la anul 662, în vârstă fiind de optzeci de ani”³⁸⁷. Aceeași soartă au avut-o și cei doi Anastasie, ucenicii săi. Totuși, Sfântul și-a recăpătat graiul în chip minunat și a putut vorbi limpede până la sfârșitul său³⁸⁸.

Aceasta a fost, în puține cuvinte, lupta măreață a slăvitului Mărturisitor. Un simplu monah, „fără a fi fost sfântit prin vreo hirotonie”³⁸⁹, a ripostat cu vigoa-

³⁸⁵ *Ibidem*, cap. 25-28, P.G. 90, 161D-165C (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 159-162).

³⁸⁶ Provincia caucaziană Lazika. (*n. trad.*)

³⁸⁷ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 74, 3, p. 252.

³⁸⁸ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 1, p. 337.

³⁸⁹ P. Trembelas, *Οἱ λαϊκοὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (Mirenii în Biserică)*, p. 148.

re de neclintit împotriva ereziei și a iconomiei kako-doxe, într-un moment în care cei mai mulți episcopi și patriarhi au trădat credința ortodoxă.

Cea mai de seamă contribuție a Sfântului a fost monumentală sa operă literară și combaterea teologică sistematică a monotelismului. „*Scrisorile lui Maxim depășesc cu mult numărul de cincizeci, cele mai multe fiind scrise în timpul disputelor monotelite*”³⁹⁰. Reputat datorită instrucției sale temeinice, a erudiției, a ascuțimii, profunzimii și bogăției înțelesurilor, „*este greu de găsit un alt teolog care să fi înrâurit mai mult decât el mersul teologiei ortodoxe elene*”³⁹¹. S-a arătat a fi „*cel dintâi teolog mistic*”³⁹² al Bisericii noastre, pe drept cuvânt numit Părinte și călăuzitor atât al celui de-al VI-lea, cât și al celui de-al VII-lea Sinod Ecumenic³⁹³.

4. Sinodul al VI-lea Ecumenic (680)

Câțiva ani mai târziu după săvârșirea Sfântului Maxim, noul împărat, Constantin Pogonatul (668-685), a convocat la Constantinopol cel de-al VI-lea Sinod Ecumenic (680). În cele șaptespreze-

³⁹⁰ A. D. Kyriakos, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 119, p. 400.

³⁹¹ P. Hristou, *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia greacă)*, vol. 5, p. 266.

³⁹² F. Vafeidis, *ibidem*, § 98, p. 376.

³⁹³ Meletie al Atenei, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria bisericească)*, sec. al VII-lea, cap. 15, § 9.

ce ședințe ale Sinodului la care au participat în jur de o sută șazeci de Părinți, sub președinția patriarhului Gheorghe al Constantinopolului, monotelismul a fost combătut cu succes. Principalii susținători ai ereziei prezenți la Sinod au fost Macarie al Antiohiei și discipolul său Ștefan.

În cea de-a optsprezecea și ultima ședință, Părinții sinodali au formulat hotărârea dogmatică, prin care Îl mărturiseau pe Hristos „Unul și același, cunoscut ca Fiu și Domn, Unul-Născut, în două firi [...]”; mărturiseau, de asemenea, „două voinți, adică două voințe naturale, și două lucrări naturale în Acesta [...] Cele două voințe naturale ale Sale nu sunt opuse între ele, așa cum pretind în chip necinstitor ereticii, ci voința Sa omenească, fără să se opună, se supune voinței Lui dumnezeiești atotputernice”³⁹⁴.

Această hotărâre dogmatică a Sinodului a fost rodul teologiei și al luptelor Sfântului Maxim, sensul strădaniilor sale mărturisitoare și un elogiu adus memoriei sale de apărător al Ortodoxiei. Macarie al Antiohiei numea, chiar, învățătura ortodoxă despre cele două voințe o erezie a „maximienilor”³⁹⁵!

Monahii au fost și ei prezenți la Sinod. Monahii Petru și Gheorghe au participat la toate întrunirile sinodale, ca locțiitori ai scaunelor Alexan-

³⁹⁴ F. Vafeidis, *ibidem*, § 74,4, pp. 253-254.

³⁹⁵ S. Milias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 537a.

driei și respectiv Ierusalimului. Au mai participat, de asemenea, părinți din mănăstirile Romei, Siciliei, Constantinopolului și Ierusalimului. În cea de-a șaptea ședință sinodală, ieromonahul Ștefan, unul dintre legații papali, a dat citire, de la început până la sfârșit, cuvintelor Sfinților Părinți care dovedesc existența celor două voințe și lucrări naturale ale Dumnezeu-Omului Hristos, și, de asemenea, pasajelor eretice care vorbesc despre o singură voință și lucrare³⁹⁶.

În ședința a opta, Macarie al Antiohiei a susținut formula „o voință ipostatică și o lucrare dumnezeiesc-omenească (teandrică)” și a depus o mărturisire de credință în care își declara consecvența față de convingerile monotelite. Macarie și discipolul său Ștefan au fost înfrunțați în cadrul unui dialog viu susținut de Teofan, egumenul Mănăstirii Stâlpărilor din Sicilia. Evlaviosul monah i-a întrebat pe ereziarhi dacă Iisus a avut voință omenească și fără păcat. Aceștia au negat, sprijinindu-se pe un cuvânt al Sfântului Atanasie cel Mare al Alexandriei, care fusese pomenit anterior. Teofan i-a muștrat atunci pentru trunchierea deliberată a citatului și le-a tâlcuit pusele Sfântului.

În continuare Teofan i-a întrebat dacă Adam a avut voință naturală, dar cei doi au evitat multă vreme un răspuns direct. La îndemnul împăratului

³⁹⁶ *Ibidem*, p. 565b.

și al Sinodului, Teofan a prezentat atunci două cuvinte aparținând Sfântului Atanasie al Alexandriei și Fericitului Augustin prin care a arătat că Adam a avut voință naturală. Mulțumindu-i lui Teofan, Sinodul a completat cu acestea: Dacă primul Adam a avut voință naturală, cum n-ar avea-o în firea Sa omenească și Cel de-al doilea Adam, Care S-a făcut asemenea aceluia în toate, afară de păcat?³⁹⁷

Câțiva ani mai târziu (691) s-a întrunit în Constantinopol așa-numitul Sinod Quinisext, care a confirmat hotărârea dogmatică a Sinodului al VI-lea și a redactat o sută două sfinte canoane, completând astfel opera celor două Sinoade Ecumenice anterioare, care formulară doar mărturisirile de credință. Întrucât scaunele patriarhale ale Orientului erau vacante, acestea au fost reprezentate, ca și la Sinodul al VI-lea Ecumenic, de monahi.

Monotelismul a reușit să recâștige teren pentru scurt timp sub Filipic Vardanos (711-713). În 712, necinstitorul împărat a convocat la Constantinopol un sinod la care, din păcate, un mare număr de ierarhi au condamnat Sinodul al VI-lea Ecumenic³⁹⁸, în timp ce toți cei care au refuzat să semneze au fost siliți să ia calea exilului. Grabnica ascensiune pe tron a lui Anastasie al II-lea a restaurat însă Ortodoxia.

³⁹⁷ *Ibidem*, pp. 575-576.

³⁹⁸ I. Zonaras, *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 14-a, cap. 26, P.G. 134, 1309C.

Capitolul V

Luptele monahilor în perioada iconoclasmului (726-842)

1. Politica iconoclastă a împăratului Leon Isaurul (726-741)

În anul 717, pe tronul imperial urca un general deosebit de îndrăzneț, Leon Isaurul. Și cum stăpânitorul întinericului, din păcate, nu are altă grijă afară de aceea de a-și semăna neghinele în via înțelegătoare, Leon s-a arătat a fi unealta cea mai potrivită în acest scop. „Diavolul știa că ar fi fost lucru anevoios și prea îndrăzneț să-i facă pe creștini să tăgăduiască dumnezeiasca Întrupare a lui Hristos, care era de atâta vreme credința lor neclintită [...] De aceea, s-a pornit să o defaime într-alt chip, pricinuind aproape aceeași vătămare. A ticluit deci lepădarea cinstitelor icoane, prin care să se facă și tăgăduirea dumnezeieștii iconomii”³⁹⁹. Închinarea adusă sfintelor icoane era fără doar și poate o nevoie duhovnicească adânc înrădăcinată în inimi-

³⁹⁹ Sfântul Simeon Metafrastul, *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ὀσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῷ Κρίσει* (Pătımirea Cuviosului Mucenic Andrei Criteanul), cap. 3, P.G. 115, 1113A.

le credincioșilor, care „părăsind închinarea adusă diavolului, s-au închinat acestora, nu prin adorare, ci prin raportare (la prototip)”⁴⁰⁰.

Această nou ivită erezie a iconoclasmului, neobișnuită în sânul Bisericii, nu le era străină altor eretici. Tendințe iconoclaste au existat și în cadrul unor erezii mai vechi, în special la nestorienii, monofiziții și pavlicienii⁴⁰¹.

Leon avea să constate curând că între cei care-i împărtășeau vederile eretice erau nu numai unii dintre demnitarii de la curte, dar și clerici și chiar episcopi, care l-au susținut în mod deschis, cu argumente teologice. Prin urmare, a început să atace fățiș cinstirea sfintelor icoane, a sfintelor moaște, a mijlocirilor Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și ale Sfinților⁴⁰², și a emis totodată și un edict în acest sens. Necinstitorul împărat propovăduia că firea dumnezeiască cea nevăzută nu poate fi zugrăvită, că sfintele icoane „țin loc de idoli, iar cei ce se închină lor sunt idolatri”. Întreba: „Cine v-a învățat să cinstiți lucruri făcute de mână și să vă închinați lor?”⁴⁰³.

⁴⁰⁰ Sfântul Grigorie, papă al Romei, *Περὶ τῶν ἁγίων Εἰκόνων...* (Despre sfintele icoane), apud S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 713b.

⁴⁰¹ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria Bisericii), § 16, p. 255.

⁴⁰² Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία* (Cronografie), anul 6218, P.G. 108, 820BC.

⁴⁰³ Sfântul Grigorie, papă al Romei, *ibidem*, p. 712.

Patriarhul de atunci al Constantinopolului, Sfântul Gherman (715-730), a declarat cu hotărâre că „fără un Sinod Ecumenic nu se pot face inovații în credință”⁴⁰⁴. La insistența împăratului și mai ales după cel de-al doilea edict al acestuia (730), prin care porunca îndepărtarea icoanelor portabile din biserici și acoperirea cu var a frescelor, a fost însă silit să demisioneze. În continuare, Sfințitul Mărturisitor a devenit conducătorul monahilor care s-au opus politicii iconoclaste.

În scaunul patriarhal a urcat Anastasie, singhelul Sfințitului Gherman, care a semnat decretul împărătesc. „Dar cinstitele și alesele femei din Constantinopol, având-o în frunte pe Sfânta Teodosia (o monahie iconofilă) [...] au pornit spre biserică și ocărându-l și numindu-l «urâciunea pustiirii», «năimit», «lup» și «Iuda trădătorul», l-au alungat cu pietre și cu bețe”⁴⁰⁵.

Punerea în aplicare a edictului a început prin coborârea icoanei lui Hristos „Antifonitis” de la Poarta de Bronz a palatului (Halki), act ce a stârnit revolta credincioșilor indignați. În clipa în care „spătarul împăratului a așezat scara și s-a suit să doboare la pământ sfânta icoană, această fericită Teodosia împreună cu alte femei bine-cinstitoare au apucat scara și au răsturnat-o cu tot cu spătarul

⁴⁰⁴ Ἐπιστολή πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Συννάδων (Epistola către Ioan, episcopul Sinadelor), P.G. 98, 156.

⁴⁰⁵ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos), cartea a șasea, cap. 19, § 8, p. 440.

acela, care căzând la pământ, și-a dat sufletul său; apoi venind la patriarhie, aruncau cu pietre asupra necinstitorului și iconomahului Anastasie.

Atunci de îndată acelor femei le-au tăiat capetele cu sabia, în timp ce un ostaș sălbatic și fără omenie a tras-o după sine pe Sfânta Teodosia; și ajungând la locul numit Târgul Boului, acel sălbatic a apucat un corn de berbec, pe care cu multă mânie și turbare l-a înfipt și i-a străpuns Sfintei gâtlejul, pricinuindu-i astfel fericitei cununa muceniciei⁴⁰⁶.

În continuare, iconoclaștii au purces la prefacerea generală și la distrugerea cultului divin. Icoane de o rară frumusețe, policandre, sfeșnice, sfinte moaște, vase sfințite au fost zdrobite și aruncate în foc. Dumnezeiasca Liturghie a fost scurtată, troparele Sfinților, privegherile și alte slujbe – înlăturate, posturile și sărbătorile – desființate. Mănăstirilor li se cerea să-și simplifice regimul, iar proprietățile le erau confiscate. A fost fixat numărul preoților și al monahilor. Alegerea episcopilor era supusă aprobării consiliului imperial. Dintre episcopi și monahi, unii au fost izgoniți, alții dați la chinuri sau uciși prin pedepse de tot felul.

„Acum orașe întregi și mulțime de popor se află în mare tulburare din pricina aceasta⁴⁰⁷, se plângea

⁴⁰⁶ Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 2, p. 173.

⁴⁰⁷ Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Ἐπιστολή πρὸς τὸν Κλαυδιονπόλεως Θωμᾶν (Epistolă către Toma al Claudiopolisului)*, Mansi, 13, 124.

bine-cinstitorul patriarh. Curând s-au declarat împotriva edictului iconoclast atât patriarhiile orientale cât și papii Romei, care au anatematizat în cadrul a diferite sinoade erezia nou apărută⁴⁰⁸.

Nici Universitatea din Constantinopol n-a scăpat de turbarea lui Leon. Împăratul s-a străduit cu asiduitate să-i tragă pe dascălii de aici de partea sa. „Deci după ce a discutat cu ei în multe rânduri și și-a pierdut nădejdea de a-i putea întoarce, i-a lăsat să se înapoieze la locul lor de ședere, în edificiul imperial. Atunci a dat poruncă să se adune mult material inflamabil și să se așeze împrejurul clădirii, iar spre seară să i se dea foc. Astfel a ars clădirea cu tot cu cărțile (treizeci de mii la număr) și cu acei bărbați înțelepți”⁴⁰⁹. Sfințitul Dositei completează spunând că „din acea școală au ieșit mulți patriarhi și arhiepiscopi, iar când a ars, se aflau acolo șaisprezece dascăli având schima monahală”⁴¹⁰.

§1. Cuviosul Ioan Damaschinul

Așa cum în secolul al VII-lea Marele Maxim s-a arătat a fi apărătorul Ortodoxiei, tot astfel, în noua încercare ce lovea Biserica, din rândul monahilor s-a remarcat o altă personalitate energică, ce a strălucit în lupta împotriva iconoclasmului.

⁴⁰⁸ S. Milias, *ibidem*, pp. 710-711.

⁴⁰⁹ I. Zonaras, *Χρονικόν (Cronică)*, cartea întâi, cap. 3, P.G. 134, 1324A.

⁴¹⁰ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 7, p. 439.

În vremea aceea se nevoia în Lavra Sfântului Sava Cuviosul Ioan Damaschinul. Acesta ocupa-se o dregătorie înaltă în timpul califului al-Walid, dar a ales mai apoi viața de liniște, dedicându-se cu râvnă studiului și scrisului și devenind autorul mai multor opere dogmatice, antiretice, ermineutice și innografice.

Cuviosul Ioan era numit de contemporanii săi „cu revărsare de aur”⁴¹¹, pentru elocința, limpezimea și pitorescul stilului său. Multele și valoroasele sale opere s-au bucurat de recunoașterea și prețuirea unanimă a Bisericii. Desigur, bogata sa activitate literară nu trece cu vederea nici lupta împotriva ereziilor. S-au păstrat până astăzi două dizertații împotriva nestorienilor, trei împotriva monofiziților, alte câteva împotriva monotelizilor și a maniheilor, ca și diverse alte opere dogmatice.

Dar contribuția cea mai însemnată pe care Sfântul a oferit-o Bisericii a fost polemica directă pe care a purtat-o împotriva ereziei iconoclaste, în special prin cele trei vestite tratate antiretice ale sale *Către cei ce defaimă sfintele icoane*⁴¹². Cuviosul Ioan n-a suferit să vadă Biserica vătămându-se de atacurile succesive ale rău-credincioșilor. În aceas-

⁴¹¹ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 120, p. 402.

⁴¹² Traduse în limba română sub titlul „*Cele trei tratate contra iconoclaștilor*” (vezi nota următoare). (n. trad.)

tă privință socotea tăcerea nesăbuită și primejdioasă, potrivit cuvântului: „*De vei vedea sabia venind și nu-i vei vesti fratelui tău, din mâna ta voi cere sângele lui*” (cf. *Iezechiel 33, 6, 8*).

În aceste scrieri ale sale, marele luminător al pustiei palestiniene a dezvoltat teologia ortodoxă a icoanei, a explicat adevăratul sens al cinstirii ei și a respins aberanta asociere a icoanelor cu idolii. Cele trei tratate conțin anexate bogate selecții ale unor pasaje patristice care atestă existența dintotdeauna și valoarea icoanelor. Aceste opere remarcabile au constituit neprețuitul izvor de inspirație al ortodocșilor în combaterea argumentației ereticilor iconoclaști.

Cuviosul Ioan învăța printre altele că noi nu cinstim icoanele în sine, așa cum se întâmplă în cazul idolilor, ci închinarea care li se aduce urcă la prototip. De asemenea, icoana înfățișează o persoană cu o existență reală, iar nu una inexistentă sau imaginară, ca în cazul idolilor. În acest sens, orice lucru văzut sau existent poate fi înfățișat iconic. Mai explica și că scopul pentru care au fost create icoanele este folosul duhovnicesc și ajutorul oferit credincioșilor spre cunoașterea celor despre care nu pot avea o cunoștință directă și deplină.

Sfântul făcea distincția dintre închinarea ca adorare și închinarea ca cinstire (venerare)⁴¹³ și

⁴¹³ Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας (Către cei ce defaimă sfintele icoane), cuvântul 1, cap. 8, P.G. 94, 1240B

sfătuia: „Să ne închinăm și să adorăm numai pe Ziditorul și Făcătorul, ca pe Dumnezeu, vrednic, prin fire, de a fi închinat. Să ne închinăm și Sfintei Născătoare de Dumnezeu, nu ca lui Dumnezeu, ci ca Maicii Dumnezeului Întrupat. Să ne închinăm încă și Sfinților, ca prietenilor aleși ai lui Dumnezeu și ca unora ce au îndrăzneală către Dânsul”⁴¹⁴. Înțeleptul Ioan mai sublinia că, după Marele Vasile, dogmele Bisericii noastre își au obârșia nu numai în Sfânta Scriptură, ci și în Sfânta Tradiție, și toate au aceeași valabilitate⁴¹⁵. De aceea, sfătuia deseori: „Nu muta hotarul străvechi pe care l-au însemnat părinții tăi” (Pilde 22, 28).

În sfârșit, propovăduia cu îndrăzneală acestea: „Pentru ce, dar, n-a încercat să înlăture cultul icoanelor niciunul dintre atâția preoți din vechime și dintre împărații dăruși de Dumnezeu creștinilor, care au strălucit în înțelepciune, în credincioșie, în cuvânt și în viațuire, și niciunul dintre multele sinoade care s-au ținut de Sfinții și de Dumnezeu însuflații Părinți?

Nu vom îngădui să se învețe o credință nouă! [...] Nu vom îngădui ca una să credem astăzi și alta mâine, nici să ni se schimbe cugetele după împrejurări și cre-

(pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Ioan Damaschin, *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, trad. pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1998, pp. 43-44).

⁴¹⁴ *Ibidem*, cuvântul 3, cap. 41, P.G. 94, 1357A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 152).

⁴¹⁵ Sfântul Vasile cel Mare, *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος* (*Despre Sfântul Duh*), § 66, P.G. 32, 188A.

dința noastră să ajungă de râsul și batjocura necredincioșilor! Nu vom suferi să dăm ascultare decretului împărătesc, care caută să surpe Predania Părinților [...]

[...] Rugăm fierbinte, de aceea, pe poporul lui Dumnezeu, neamul cel sfânt, să țină cu tărie predaniile Bisericii, căci scoaterea puțin câte puțin din cele predanisite seamănă cu cea a pietrelor dintr-o clădire, care curând se va prăbuși desăvârșit"⁴¹⁶.

Credincios rânduielilor apostolice și patristice care privesc relațiile noastre cu eterodocșii, respingea cu totul comuniunea cu aceștia⁴¹⁷ și îi sfătuia pe ortodocși: „Cu toată puterea să ne păzim să nu luăm împărtășanie de la eretici și nici să dăm. Căci spune Domnul: «Nu dați cele sfinte câinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor» (Matei 7, 6), ca să nu ne facem părtași credinței lor rele și osândeii lor"⁴¹⁸.

„Nu este, de altfel, cu puțință ca cineva să devină eretic dacă nu a avut o purtare rea, fie prin cuvintele, fie prin faptele sale. Aceștia se vor osândi după dreptate, nu pentru greșală, ci fiindcă s-au orbit pe ei înșiși cu beția, cu nesupunerea și cu iubirea de arginți, și «în întuneric umblă» (Psalmii 81, 5)“⁴¹⁹. Acest lucru este firesc, de vreme ce mântuirea

⁴¹⁶ Sfântul Ioan Damaschin, *ibidem*, cuvântul 1, P.G. 94, 1280D-1284A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, pp. 93-94).

⁴¹⁷ Λίβελλος περί ὀρθοῦ φρονήματος (Mărturisire despre dreapta cugetare), cap. 8, P.G. 94, 1432C.

⁴¹⁸ Dogmatica, op. cit., p. 204.

⁴¹⁹ Εἰς τὰ Ἱερά Παράλληλα (Sfintele paralele), punctul A, titlul 12, P.G. 95, 1169D-1172A.

se află numai în „păzirea Predaniei bisericești”⁴²⁰. „Deci cel ce nu crede potrivit Predaniei Bisericii Sobornicești sau cel care are părtășie cu diavolul prin fapte necuvioase, acela este necredincios”⁴²¹.

Sfințitul Dositei al Ierusalimului relatează următoarea întâmplare: Odată, starețul Mănăstirii Sfântului Eftimie, Avva Anastasie, a primit erezia lui Petru Gnafevs, adică adăugirea „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi” la sfârșitul Trisaghionului. Atunci Cuviosul Ioan i-a trimis spre învățătură o epistolă în care arăta că Imnul Trisaghion nu se referă numai la Fiul lui Dumnezeu, ci și la Sfânta Treime în totalitatea Ei. În acest fel, acela „s-a izbăvit de erezie și s-a mântuit”⁴²².

2. Prigoanele declanșate împotriva ortodocșilor de împăratul Constantin Copronim (741-775) și Sinodul de la Ieria (754)

În anul 741 împăratul Leon a murit, lăsându-l ca succesor la tron pe fiul său Constantin,

⁴²⁰ Πρός τοὺς διαβάλλοντας..., cuvântul 1, cap. 2, P.G. 94, 1233A (pentru traducerea românească, vezi și: *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, op. cit., p. 38).

⁴²¹ Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως (*Expunere exactă a credinței ortodoxe*), cartea a patra, cap. 10 (83), P.G. 94, 1128A (pentru traducerea românească vezi și: Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, op. cit., p. 191).

⁴²² Δωδεκάβιβλος (*Dodekavivlos*), cartea a șasea, cap. 19, § 10, p. 441.

supranumit de contemporani Copronim, deoarece la botezul său „a spurcat cu necurăție sfânta colimvitră”⁴²³. Din păcate, noul împărat s-a dovedit a fi un adversar al sfintelor icoane și mai înverșunat ca tatăl său. S-a străduit chiar să sistematizeze învățătura iconoclastă și să o fundamenteze teologic prin cuvântări bisericești și tratate teologice pe care el însuși le alcătua.

Constantin pune în relație tema reprezentării iconografice a Dumnezeu-Omului Iisus cu dogma hristologică despre unirea celor două firi în Hristos și îi califica în consecință pe iconoduli drept nestorieni sau monofiziți, deoarece, chipurile, reprezentarea lui Iisus înfățișează fie numai firea Sa omenească, despărțită de cea dumnezeiască (nestorianism), fie o înfățișează și pe cea dumnezeiască, amestecând cele două firi (monofizism). Astfel, dacă pe vremea tatălui său cinstirea sfintelor icoane era osândită ca idolatrie, acum era calificată deja drept erezie!

În realitate, eretic era, desigur, împăratul însuși, care susținea că „*Maria L-a născut pe Hristos simplu om*” și a poruncit să fie numită „*Născătoare de Hristos*”⁴²⁴. De asemenea, îi numea pe Sfinți „*Olimpul mitologic*” și a desființat prin hotărâre sinodală sărbătorile, posturile și denumirea de

⁴²³ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 6211, P.G. 108, 808B.

⁴²⁴ Sfântul Nichifor al Constantinopolului, *Αντιρρητικός β'* (*Antireticul al doilea*), cap. 4, P.G. 100, 340.

„Sfânt”⁴²⁵. După sfințitul Dositei al Ierusalimului, Constantin „Îl hulea pe Dumnezeu, dascăl făcându-se calvinilor”⁴²⁶. Zonaras mai amintește că se îndeletnicea și cu magia, chiromanția, necromanția și felurite altele de nenumit⁴²⁷. În același timp, a declarat un aprig război monahilor. Papa Ștefan și ceilalți patriarhi l-au mustrat cu asprime pe necinstitorul împărat, dar acesta, fără a se sinchisi, s-a grăbit să convoace un sinod ecumenic⁴²⁸ pentru a-și legitima politica iconoclastă și a conferi autoritate bisericească doctrinei sale teologice.

Astfel, în 754 s-au reunit în palatul imperial de la Ieria⁴²⁹ trei sute treizeci și opt de episcopi sub președinția lui Teodosie al Efesului, în absența patriarhilor orientali și a papei⁴³⁰. Sinodul a condamnat cinstirea sfintelor icoane drept contrară Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții și conducând la idolatrie, a recunoscut drept singură icoană adevărată a Domnului Dumnezeuiasca

⁴²⁵ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 107, 1, p. 36.

⁴²⁶ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 13, p. 444.

⁴²⁷ *Χρονικόν (Cronică)*, cartea a 15-a, cap. 5, P.G. 134, 1325C.

⁴²⁸ În realitate, fiind lipsit de acordul patriarhiilor din afara granițelor imperiului, respectiv ale Romei, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, sinodul nu a întrunit criteriile ecumenicității. (*n. trad.*)

⁴²⁹ Situat pe țărmul asiatic al Bosforului, de cealaltă parte a Constantinopolului și la nord de Calcedon. (*n. trad.*)

⁴³⁰ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6245, P.G. 108, 861B.

Euharistie și i-a anatematizat ca eretici pe toți cei ce zugrăvesc sau cinstesc icoanele. Îndeosebi a fost condamnată reprezentarea iconografică a lui Hristos, socotită a fi o cădere în nestorianism sau monofizism, deoarece desparte sau, respectiv, amestecă cele două firi ale Sale⁴³¹.

Desigur, fundamentul teologic al hotărârilor Sinodului fusese deja combătut de strălucita argumentație a Sfântului Ioan Damaschinul. Dar sinodalii, dând dovadă de cea mai mare slugărnicie și fățarnicie, îi elogiau pe împărați ca pe niște autorități bisericești de-Dumnezeu-insuflăte și „luminători ai lumii”, care au nimicit „toată păgânătatea”⁴³².

Sinodul i-a supus anatemei pe protagoniștii rezistenței anti-iconoclaste, Sfântul Gherman al Constantinopolului și monahii Ioan Damaschinul și Gheorghe Cipriotul (care a viețuit mai ales ca pustnic, la începutul secolului al VIII-lea⁴³³). Condamnarea celor doi călugări ca apărători de frunte ai sfintelor icoane, precum și faptul că cinci dintre cele șase anateme personale proclamate de sinodul eretic erau menite să încununeze creștetul unor monahi constituie pentru cinul monahal o cinste deosebită.

⁴³¹ V. Stefanidis, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 16, p. 258.

⁴³² S. Milias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή (Colecția Sfintelor Sinoade)*, vol. 2, p. 867.

⁴³³ P. Hristou, *Ἑλληνική Πατρολογία (Patrologia greacă)*, vol. 5, p. 350.

Iconomahii de la Ieria au declarat: „*Anatema lui Gherman, cel cu două fețe și închinător la lemne! Anatema lui Gheorghe, de un cuget cu el și măsluitor al învățăturilor Părinților! Anatema lui Mansur⁴³⁴, cel cu nume rău și gând saracinesc! Anatema lui Mansur, iconolatrul și măsluitorul! Anatema lui Mansur, învățătorul necucernicieii și răstălmăcitorul Dumnezeieștii Scripturi! Pe cei trei Treimea i-a cate-risit*”. După treizeci și trei de ani însă, cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic avea să proclame în replică: „*Pe cei trei Treimea i-a slăvit*”⁴³⁵.

În urma acestui sinod, rău-credincioșii iconoclaști au trecut la arderea icoanelor și distrugerea frescelor și a mozaicurilor, pe care le-au înlocuit cu reprezentări ale unor scene de vânatoare, peisaje, arbori ș.a. Aceștia căutau sfintele icoane chiar și în casele acelor iconofili care deveniseră deja eretici. „*Ba chiar de se întâmpla ca vreun om deznădăjduit și îndurerat să rostească obișnuitul strigăt al creștinilor: «Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, ajută-mi mie!», ori era prins săvârșind vreo slujbă de noapte, sau mergând la biserică, sau viețuind cu evlavie, sau nevoind a se jura cu un car de jurămintе, era pedepsit ca dușman al împăratului*”⁴³⁶.

Deciziile Sinodului de la Ieria au fost recunoscute de toți episcopii din hotarele imperiului, fie că erau ei înșiși iconoclaști, fie că fuseseră

⁴³⁴ Numele de familie al Sfântului Ioan Damaschinul.

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 879a.

⁴³⁶ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6259, P.G. 108, 892CD.

siliți la supunere. Monahii însă au manifestat o neasemuită și eroică rezistență, condamnămnd politica imperială și Sinodul de la Ieria. Au respins hotărârile Sinodului ca eretice, încredințați fiind că respingerea reprezentării iconografice a Dumnezeu-Omului Hristos constituie o expresie a hristologiei monofizite.

„Constantin al V-lea a manifestat o intoleranță extremă în privința mănăstirilor și a inițiat o cruciadă împotriva monahilor «idolatri și adepți ai întunericului». Lupta sa cu monahismul a fost atât de înverșunată, încât unii cercetători consideră că problema definirii mai exacte a reformelor din această perioadă e discutabilă, susținând că este dificil de determinat dacă a fost o luptă împotriva icoanelor sau un război îndreptat împotriva monahilor”⁴³⁷.

Începând din anul 761, și mai ales după moartea mucenicească a Cuviosului Andrei Calivitul, prigoanele împotriva monahilor au luat o amploare deosebită. Împăratul îi considera pe monahi răspunzători pentru slabul ecou al deciziilor sale în popor. Astfel, monahii sau cei ce-i ascundeau pe aceștia erau izgoniți din Constantinopol, încât puteai vedea pe atunci cetățile pustiite, iar pustiile asemenea unor cetăți⁴³⁸.

⁴³⁷ A. A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, vol. 1, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 274.

⁴³⁸ Sfântul Simeon Metafrastul, *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ὀσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῷ Κρίσει* (Pătımirea Cuviosului Mucenic Andrei Criteanul), cap. 5, P.G. 115, 1113D.

Constantin a interzis să se mai facă cineva monah, iar mănăstirile din eparhiile imperiului sufereau prigoane crunte, în timp ce temnițele se umpleau. Împăratul a desființat numeroase mănăstiri, precum cea a Studiților, a lui Calistrat, a lui Maximin, a Dalmaților și a lui Die⁴³⁹. Ba chiar, odată, mai mulți monahi au fost siliți să defileze în șir, cu câte o femeie de moravuri ușoare la braț⁴⁴⁰ (sau, după Sfântul Nichifor, cu câte o „călugăriță”⁴⁴¹), în hulele și batjocura mulțimii.

De asemenea, împăratul i-a ucis pe acei demnitari de la curte sau din rândul oștirii, apropiați de-ai săi, care intraseră în viața monahală, temându-se ca nu cumva aceștia să dezvăluie la spovedanie abjecțiile și destrăbălările sale. Un exemplu caracteristic este uciderea favoritului său Stratighie și a monahului zăvorât Macarie, la care Stratighie se spovedea⁴⁴². „Constantin îi băga pe monahi în saci cu pietre, iar apoi porunca să fie aruncați în mare; pe alții, iarăși, îi orbea, le tăia nasul sau îi sfâșia cu bice, născocind fel și chip de pedepse împotriva celor bine-cinstitori”⁴⁴³.

⁴³⁹ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 173.

⁴⁴⁰ I. Zonaras, *Χρονικόν (Cronică)*, cartea a 15-a, cap. 7, P.G. 134, 1336C.

⁴⁴¹ Sfântul Nichifor al Constantinopolului, *Ιστορία σύντομος (Istoria pe scurt)*, cap. 83.

⁴⁴² Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6259, P.G. 108, 893AB.

⁴⁴³ *Ibidem*, anul 6259, P.G. 108, 892C.

Unora dintre monahi, iconomahii le tăiau limba sau urechile, „în timp ce altora le smulgeau barba cu silnicie. Altora, iarăși, le spărgeau capetele, lovindu-i cu scândurile sfințite pe care zugrăveau icoanele Sfinților. Încă le scoteau și ochii sau le tăiau cu cruzime neomenească, ticăloșii, alte mădulare din trup”⁴⁴⁴. „Multor monahi, după ce le ungeau bărbile cu un amestec de ulei și ceară, le dădeau foc, arzându-le astfel fețele și capul”⁴⁴⁵.

Unul dintre cei mai temuți prigonitori a fost guvernatorul Mihail Lahanodrakon. Odată acesta i-a adunat pe toți monahii și monahiile din provincia Traciei și le-a zis: „«Oricine voiește să se supună împăratului și nouă, să îmbrace veșminte albe și să-și ia îndată o soție. Iar cei ce nu vor împlini porunca, vor fi orbiți și surghiuniți în Cipru». Aceste vorbe s-au preschimbat neîntârziat în faptă, încât în ziua aceea mulți s-au făcut mucenici”⁴⁴⁶.

În continuare Lahanodrakon a vândut mănăstirile de călugări și călugărițe din Tracia, împreună cu vasele sfințite, cu cărțile și toate bunurile lor⁴⁴⁷. Sfintele moaște erau arse, iar deținătorii lor pedepsiți ca necinstitori. În cele din urmă, fiindcă reușise să-i extermine pe toți monahii din

⁴⁴⁴ Sfântul Nichifor al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 80.

⁴⁴⁵ Sfântul Nectarie Kefalas, *Al Οικουμενικαί Σύνοδοι (Sinoadele Ecumenice)*, p. 189.

⁴⁴⁶ Cuviosul Teofan, *ibidem*, anul 6262, P.G. 108, 897BC.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, anul 6263, P.G. 108, 900B.

provincia sa, împăratul i-a trimis o scrisoare de mulțumire, spunându-i: „*Te-am găsit om după inima mea, care împlinește toate dorințele mele*». Deci pe acesta imitându-l și ceilalți, aceleași le săvârșeau”⁴⁴⁸.

Prigoane aprige au avut loc și în Creta, Frigia și Galatia⁴⁴⁹. „*După mucenicia lui Ștefan cel Nou, Vasile, Petru și Andrei, Copronim a ucis în Efes patruzeci și doi de monahi, iar altă dată pe alți trei sute treizeci și nouă – iar după Pavel, încă patruzeci – i-a trecut prin sabie, iar mănăstirile le-a preschimbato pe unele în cazarme pentru soldați, iar pe altele le-a dărâmat din temelii, ca monahii noștri să nu mai aibă loc de sălășluire*”⁴⁵⁰.

Mulți monahi din Constantinopol au fost nevoiți să-și caute adăpost în Italia, în părțile saracinilor⁴⁵¹ sau în provinciile sudice ale imperiului. Numai în sudul Italiei și în Sicilia și-au găsit refugiu cincizeci de mii de monahi și mirenii, care au și contribuit, de altfel, la răspândirea elenismului.

Cităm, drept epilog, cuvintele Sfântului Teodor Studitul: „*În vremea aceea, iarna nelegiuirii era în toi; Constantin cel rău-cinstitor, vasul răutății, fiara cu multe capete, căpetenia eresului icono-*

⁴⁴⁸ *Ibidem*, P.G. 108, 900BC.

⁴⁴⁹ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 105, p. 338.

⁴⁵⁰ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos)*, cartea a șasea, cap. 19, § 14, p. 446.

⁴⁵¹ Țările aflate sub ocupație arabă. (n. trad.)

mah, prigonitorul amarnic al cinului monahicesc. Căci pe cine dintre noi, nazireii (monahii afierosiți), nu l-a zdrobit? Pe cine dintre cei ce se ascundeau nu l-a pedepsit? Pe cine dintre cei ce i-au stat împotriva nu l-a tras cu sila la pierzania necucer-nicieii? Încât, dacă mai rămăsese pe undeva vreunul dintre Părinții cei vestiți, ca o scânteie la loc tăinuit, ajungea să fie socotit ca un mort de către cei încă trăitori pe pământ”⁴⁵².

§1. Cuviosul Mucenic Andrei Criteanul († 761)

În timpul necinstitorului Constantin Copro-nim, se nevoia în viața monahală în părțile Cre-tei, patria sa, un ascet vestit, Cuviosul Andrei Calivitul. Dar auzind de faptele împăratului, acest bine-cinstitor monah și-a părăsit patria și a venit la Bizanț.

*„Neluând în seamă teama de stăpânitori sau ori-ce alt lucru care i-ar fi putut aduce împiedicare, cu multă îndrăzneală a înfruntat pe față ticălosul eres al împăratului și al părtașilor lui. Învăța și sfătuia că trebuie să arătăm cinstea cuvenită Persoanelor Sfinte care sunt zugrăvite în icoane, și astfel – spunea – să-L cinstim pe Dumnezeu, astfel să ne închinăm celor în-chipuite în icoane. Mai zicea că venise în părțile ace-
tea ca să surpe înșelăciunea vătămătoare a diavolului; pe cei ce-și trădaseră mântuirea să-i înduplece și să-i*

⁴⁵² Ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα (Epitaf la [Cuviosul] Pla-ton), § 17, P.G. 99, 820B.

îmbărbăteze să-și schimbe cugetul, ca să nu mai războiască sfintele icoane, iar pe cei statornici în credință să-i întărească prin cuvenitele îndemnuri și povețe [...]

[...] Deci s-a înfățișat înaintea împăratului și i-a zis: «Pentru ce, o, împărate, deși te numești creștin, săvârșești asemenea lucruri grozave împotriva icoanelor lui Hristos și ale robilor Săi?». Împăratul, nesuferind o asemenea îndrăzneală a Sfântului și socotind-o ca pe o mare ocară, i-a curmat îndată vorba viteazului monah și a poruncit celor de față să-l prindă. Atunci aceștia s-au repezit asupra lui cu mâini ucigașe, unii apucându-l de cap, alții de mâini sau de umeri, iar alții, cu multă obrăznicie, de veșmintele sale, și vrând a-l mulțumi pe împărat, l-au doborât la pământ pe acel cugetător de cele cerești monah și nu s-au oprit până ce împăratul însuși a dat poruncă să-l lase – ca să se arate, chipurile, milostiv –, după ce se răzbunase îndeajuns pe îndrăzneala atletului lui Hristos.

Apoi, după ce l-a înfricoșat cu o așa sălbăticie, l-a chemat la sine, punându-l să-i șadă alături, și-i vorbea cu blândețe amăgitoare: «De unde ai oare această neobrăzare și neștiință, ca să te împotrivești încă și împărăteștilor decrete și să te înfățișezi înaintea mea într-un chip ca acesta, la vreme necuviincioasă și fără nicio pricină anume? Dar precum se pare, ai făcut această călătorie ca să ni te faci cunoscut. Așadar, voia îți va fi împlinită, și scopul tău se va isprăvi cu bine. Vino numai la un gând cu mine și mărturisește că primești credința mea cea preadreaptă și atunci vei fi desăvârșit în toate cugetele tale».

Minunatul Andrei – nicidecum mișcat de neobrăzare sau neștiință – i-a răspuns însă: «N-am venit aici, împărate, să mă fac cunoscut ție și împărăției tale; căci ce este între mine și faptele tale? Tot așa și în privința lucrurilor acestei lumi, pe care cu mult timp mai-nainte le-am disprețuit ca pe niște vise și am iubit doar liniștea și împreună-grăirea cu Cel dorit.

Dar fiindcă am auzit de scornelile tale în credință și că nu le îngădui creștinilor să cinstească sfintele icoane, semănând confuzie la cei ce-ți dau ascultare și răscolind Biserica, n-am putut să rabd o vătămare ca aceasta, și de aceea mi-am părăsit patria și pe casnicii mei și am făcut o atât de îndelungată călătorie pe mare. Am venit aici cu râvnă fierbinte și arde întru mine inima mea, ca ori să te izbăvesc din răătăcirea aceasta, ori să-mi dau viața pentru dragostea lui Hristos. Pentru că și Iisus – măcar că era Stăpân – Și-a dat viața Sa pentru mine și pentru tot omul pe care l-a plăsmuit după chipul Său».

Atunci a răspuns împăratul: «Precum se vede, ai venit aici cu o părere nemaipomenită despre sine-ți și voiești să faci pe grozavul. Crezi poate că vei întoarce la ideile tale toată împărăția, pe căpetenii și pe bătrânii și venerabilii episcopi? [...]».

La auzul acestor cuvinte, mucenicul, ridicându-și privirea spre cer, a zis: «Nu mă lepăd de Tine, Mântuitorule Hristoase, nu voi tăgădui mărturisirea binecuvântată. Nu voi necinsti icoana Ta, nici nu voi sta nepăsător, pe cât îmi este cu putință, câtă vreme pătimește aceste rele. Să mi se zdrobească trupul, îm-

părate, să mi se smulgă limba, să mi se taie picioarele ce, zice-se, nu mă poartă pe drum drept. Sunt gata să le sufăr pe toate, mai vârtos decât să tăgăduiesc fie și umbra Hristosului meu»⁴⁵³.

În continuare, viteazul atlet l-a muștrat din nou pe Constantin, pe care l-a numit un nou Iulian și Valens⁴⁵⁴. „Atunci s-a dat pe față blândețea prefăcută a tiranului și fățărnicia lui s-a făcut arătată, căci și-a scos la iveală obișnuita sa sălbăticie, iar mucenicul a fost bătut și mai cumplit cu vine de bou. Iar cei din garda împăratului, voind să-i mai domolească acestuia mânia, îi pricinuiau răni fără de milă, ba chiar cu o așa sălbăticie, încât sângele curgea râuri din cinstitul trup al mucenicului și pământul se înroșise de sânge. Alții, cu săbii în mâini, se năpusteau să-lucidă pe atletul lui Hristos. Mulți aruncau în el și cu pietre și îl ocărau în tot chipul pe mucenic”⁴⁵⁵.

Împăratul, bine știind că dacă ar fi reușit să-l înduplece pe Sfânt, i-ar fi câștigat de partea sa pe mulți ortodocși care îl aveau drept pildă, a încercat din nou prin momeli să-i schimbe părerea. Dar văzând că nu izbândește nimic, a poruncit să-i fie

⁴⁵³ Sfântul Simeon Metafrastul, *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ὀσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῷ Κρίσει* (Pătimirea Cuviosului Mucenic Andrei Criteanul), cap. 6-9, P.G. 115, 1116B-1120A.

⁴⁵⁴ I. Zonaras, *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 15-a, cap. 6, P.G. 134, 1332C.

⁴⁵⁵ Sfântul Simeon Metafrastul, *ibidem*, cap. 15, P.G. 115, 1121CD.

zdrobite maxilarele cu pietre și să fie aruncat în temniță. Trecând apoi câteva zile, au început din nou bătăile cu biciul și muncile. Dar fiindcă mucenicul se arăta de neclintit, tiranul a poruncit să i se lege picioarele cu o funie și așa să fie târât prin toată cetatea, până ce-și va da sufletul.

„În timp ce mucenicul străbătea și acest ultim drum al alergării sale și era târât pe pământ prin mijlocul cetății, în văzul mulțimii care se afla în piață, un oarecare vânzător de pește [...] a apucat o secure și i-a tăiat un picior din sfințitul său trup. Astfel a curmat alergarea mucenicului și a pus capăt îndelungatelor sale lupte pentru Hristos.”⁴⁵⁶

§2. Cuviosul Mucenic Ștefan cel Nou († 764)

Cel mai de seamă apărător al sfințelor icoane în timpul lui Constantin Copronim a fost Cuviosul Ștefan, egumen în vestitul munte al Cuviosului Avxentie. Cunoscând faima de care se bucura acest Cuvios Părinte pentru virtuțile sale, împăratul a încercat să-l convingă să semneze hotărârea Sinodului de la Ieria. Acesta s-a lepădat, desigur, fapt pentru care a fost chinuit fără milă. Mănăstirea Cuviosului a fost și ea trecută prin flăcări, iar ucenicii săi prizoniți.

În continuare, împăratul i-a trimis pe capii ereziei – patriarhul Constantinopolului împreună cu alți episcopi – să-l facă să-și schimbe pă-

⁴⁵⁶ *Ibidem*, cap. 15, P.G. 115, 1125B.

reera. Dar slăvitul Mărturisitor i-a înfruntat și pe aceștia cu multă bărbăție, drept care a fost surghiunit la Prikonisos. Puțin mai târziu, împăratul l-a rechemat pe Cuvios din exil și a încercat să-l convertească. Dar acesta, „înfățișându-se înaintea împăratului și aruncând pe jos o monedă, a călcat-o cu picioarele, zicând: «Așa Îl necinstesc pe Hristos cei ce defaimă icoanele Sale!»”⁴⁵⁷.

„Necinstitorii l-au acuzat atunci de fărădelege împotriva credinței, susținând că «pe mulți i-a dus în rătăcire, învățându-i să disprețuiască slava pă-mân-tească, să treacă cu vederea case și rudenii, să se împotrivească curții împărătești și să urmeze viața monahală». Pentru toate aceste pricini l-au dat la chinuri fără număr și l-au osândit la temniță. La urmă i-au legat picioarele cu funii și târându-l de la palat până la locul numit Târgul Boului, i-au sfâșiat cărnurile cu totul. Iar trupul său, ca al unui răufăcător, a fost aruncat în mare de rău-credincioși.”⁴⁵⁸

Împreună cu Sfântul Ștefan și-au săvârșit alergarea și au primit moartea mucenicească și alți mărturisitori, precum Cuvioșii Andrei, Petru și Ana, ca și destui alți monahi care mai înainte făcuseră parte chiar din oastea împăratului Constantin⁴⁵⁹.

⁴⁵⁷ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 105.

⁴⁵⁸ Sfântul Nichifor al Constantinopolului, *Ἱστορία σύντομος (Istoria pe scurt)*, cap. 81.

⁴⁵⁹ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 1, pp. 257-258.

§3. Cuviosul Teostirict Mărturisitorul

Cuviosul Teostirict a fost egumen al Mănăstirii Pelekitului în timpul domniei lui Constantin. Dezlănțuind acea mare prigoană împotriva iconodulilor, împăratul i-a dat poruncă guvernatorului Asiei, Mihail Lahanodrakon, să-i pedepsească pe aceștia cu orice chip.

Sosind la mănăstire în Joia din Săptămâna Mare, Mihail a oprit Sfânta Liturghie și a dat foc mănăstirii și bisericilor ei. I-a chinuit pe părinți cu munci de tot felul, iar pe treizeci și opt dintre ei i-a închis într-o baie veche și a zidit ușa, lăsându-i să moară acolo de foame. Fericitului Teostirict și altor părinți le-a tăiat nasul și le-a uns bărbile cu terebentină și catran. Apoi l-a dus pe Cuviosul Teostirict la Constantinopol și l-a închis în temnița pretoriului împreună cu alți trei sute patruzeci și doi de părinți, între care se afla și Cuviosul Ștefan, pomenit mai sus⁴⁶⁰.

§4. Cuvioasa Antuza

Această minunată Cuvioasă, egumenă a multor monahii în vremea aceea, n-a izbutit nici ea, din păcate, să scape de turbarea tiranului, care „căuta s-o întoarcă pe această Sfântă la rătăcirea lui. Deci a trimis pe un iconomah de un cuget cu dâ-

⁴⁶⁰ T. Evangelidis, *Oi bioi τῶν ἁγίων (Viețile Sfinților)*, pp. 254, 255.

sul, zicându-i: «Mergi la Mănăstirea lui Mantinie, și găcind-o pe Antuza, înduplec-o să se plece credinței noastre, adică să se lepede de închinarea la icoane; iar dacă se va pleca, bine îi va fi, iar de nu, pedepsește-o, până ce o vei îndupleca să se supună și cu de-a sila poruncilor noastre».

Luând cu sine și alți bărbați și strângând mai multe sfinte icoane, trimisul împăratului a adus-o la cercetare pe Sfântă împreună cu nepotul ei, care era egumen al unei mănăstiri de călugări. Și îndată luându-l pe acesta, l-au bătut multă vreme și i-au zdrobit trupul, în timp ce Sfânta îl întărea și-i dădea curaj să rămână statornic în mărturisire și în cinstirea sfintelor icoane, suferind bărbătește chinurile. Și fiindcă se primejduia a-și da și sufletul din pricina acelor mun-ci, l-au lăsat și nu l-au mai chinuit.

Iar pe Sfânta Antuza au întins-o din patru părți și au bătut-o cu sălbăticie cu vine de bou. Apoi acel ticălos, dând foc la sfintele icoane pe care le adunase, le-a pus așa aprinse pe capul Sfintei, iar la picioare i-a pus cărbuni încinși. Cum însă, cu darul lui Hristos, aceasta a rămas nevătămată, a trimis-o pe Sfântă în surghiun⁴⁶¹.

Alți Părinți care au mărturisit credința ortodoxă în timpul primei perioade a iconoclasmului au fost Cuvioșii Procopie și Vasile Decapoliții, Pavel, Teofil și Lazăr Zugravul.

⁴⁶¹ Sfântul Nicodim Aghioritul, *ibidem*, vol. 2, pp. 282-283.

3. Sinodul al VII-lea Ecumenic (787) și participarea impozantă a monahilor

La moartea împăratului Constantin (775), totul arăta de acum că strădaniile dinastiei iconoclaste de-a lungul unei perioade de cincizeci de ani fuseseră din plin încununată de succes. Icoanele fuseseră condamnate de un sinod „ecumenic”, cea mai mare parte a clerului și a armatei era formată din iconoclaști și adepți ai reformei bisericești, majoritatea mănăstirilor fuseseră închise, noua generație fusese deprinsă cu ura împotriva sfintelor icoane, iar proaspătul împărat, Leon Hazarul, îmbrățișa din tot sufletul concepțiile tatălui său.

Cu toate acestea, soția lui Leon, împărăteasa Irina Ateniana, avea convingeri ortodoxe și cinstea sfintele icoane. Astfel, în mod treptat, monahii au început din nou să-și facă apariția în Constantinopol și să exercite asupra populației din capitală aceeași influență de odinioară⁴⁶². Scaunele episcopale vacante erau de asemenea ocupate, rând pe rând, de ierarhi iconoduli. Leon a murit foarte curând (780), fără a fi apucat să ia măsuri deosebit de aspre împotriva sfintelor icoane. Astfel, Irina a luat în mâinile sale frâiele împărăției și a hotărât să purceadă la restabili-

⁴⁶² Cuviosul Teofan, *Χρονολογία (Cronografie)*, anul 6273, P.G. 108, 917B.

rea cultului icoanelor, dar într-un mod lent și cu precauție. În 784 a fost ales în scaunul patriarhal Sfântul Tarasie, care anterior ocupase înalta dregătorie de secretar imperial. Scurt timp mai târziu, împărăteasa și patriarhul le-au cerut celorlalte patriarhii să trimită delegați în vederea întrunirii unui sinod ecumenic⁴⁶³.

Astfel, papa Adrian i-a trimis pe economul său Petru și pe egumenul Petru de la Mănăstirea „Sfântul Sava” din Roma. Patriarhiile răsăritene au trimis scrisori prin distinșii monahi-singheli Toma (din Alexandria) și Ioan (din Antiohia), mai târziu arhiepiscopi de Tesalonic și respectiv Antiohia⁴⁶⁴.

La prima întrunire a Sinodului (786) în Constantinopol, o ceată de soldați iconoclaști, în înțelegere cu episcopii de același cuget, care constituiau și majoritatea electorală a Sinodului, au iscat tulburări, amenințându-i cu moartea pe episcopii și pe monahii ortodocși. Sinodul a fost dizolvat și amânat pentru luna septembrie a anului următor, hotărându-se și transferarea sa la Niceea, în provincia Bitiniei. La acest sinod au luat parte în jur de trei sute cincizeci de episcopi sau vicari episcopali (între care și monahi) și o sută treizeci de egumeni, arhimandriți și monahi.

⁴⁶³ *Ibidem*, anul 6277, P.G. 108, 928AB.

⁴⁶⁴ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (*Dodekavilos*), cartea a șasea, cap. 19, § 19, p. 452.

Alături de Sfântul Tarasie s-au distins episcopii Mihail al Sinadelor și Eftimie al Sardelor și monahii Sava, egumenul Mănăstirii Studiților, Platon (egumenul Mănăstirii Sakudion și unchiul Sfântului Teodor Studitul), Nichifor și Nichita din Mănăstirea Midikiei și ilustrul cronicar Teofan din Singriana. O atât de strălucită reprezentare a cinului monahal la Sinodul al VII-lea Ecumenic se datorează, fără îndoială, faptului că monahii au fost principalii apărători ai sfintelor icoane și ai Predaniei ortodoxe de-a lungul dramaticelor evenimente ale secolului al VIII-lea, care tocmai se încheia.

La prima ședință a Sinodului s-au prezentat ca acuzați trei episcopi iconomahi, care și-au cerut iertare și au citit o mărturisire de credință ortodoxă. Unul dintre aceștia, Teodosie al Amoreei, declara: „*Preasfințiți și de Dumnezeu cinstiți Stăpâni ai mei și toată adunarea acestui Sfânt Sinod, și eu, păcătosul, vrednicul de milă și amăgitul, care multe răutăți am grăit împotriva cinstitelor icoane, înțelegând adevărul, recunoscându-l și prihănindu-mă pe mine însumi, am dat și dau anatemei pe față cele ce rău am grăit și am învățat în lumea aceasta. Și cer și rog fierbinte Sfântul vostru Sinod să mă primească și pe mine, nevrednicul vostru rob, împreună cu toți cei ce cred în Numele lui Hristos*”⁴⁶⁵.

⁴⁶⁵ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 730b.

Cât de sinceră, cu adevărat, și vrednică de laudă mărturisire! Asemenea acesteia așteptăm și din partea ereticilor din zilele noastre – fie ei și începători sau capi ai falselor „Biserici” –, și atunci unirea lor cu Biserica se va înfăptui de la sine, fără dialoguri consumatoare de timp și întorsături diplomatice.

Sfântul Tarasie a întrebat dacă este drept ca episcopii care se pocăiesc să-și reia scaunele lor, iar Sinodul a încuviințat. Monahii au adăugat: „*Precum îi primeau Sfintele Sinoade a toată lumea pe cei ce se întorceau de la erezie, așa îi primim și noi*”.

În continuare s-au înfățișat alți șapte episcopi iconoclaști care luaseră parte la tulburările din anul precedent și și-au cerut și aceștia iertare. Așadar, în Sinod s-a pus problema „*cum se cuvine a fi primiți cei care se întorc de la erezie*”⁴⁶⁶. La dialogul dintre patriarh și episcopi pe această temă au participat activ și monahii, îndeosebi egumenul Sava al Studionului.

S-a dat citire mai multor canoane și texte patristice privitoare la situația ereticilor care se pocăiesc. Monahii au cerut să se citească epistola canonică a Sfântului Atanasie către Rufinian. În urma lecturii, ei susțineau că, potrivit Sfântului Atanasie, cei ce se întorc dintr-o erezie vor fi primiți la pocăință, dar nu și în treapta preoțească. Sfântul Tarasie le-a explicat că Marele Părinte

⁴⁶⁶ *Ibidem*, p. 732b.

vorbește numai despre capii ereziilor, și nu despre cei ce au fost târâți în erezie cu de-a sila. Monahii s-au arătat de acord, întrebându-i însă pe episcopii care se pocăiseră, dacă și ei „*au fost târâți sau au suferit vreo silă, încât s-au depărtat de adevăr*”.

În continuare monahii au dorit să afle dacă acei episcopi care, căindu-se, au fost primiți de sinoadele anterioare, fuseseră hirotoniți de eretici sau nu. Cererea le-a fost acceptată de Sinod și spre sfârșitul primei ședințe monahii au prezentat o scrisoare a Sfântului Vasile cel Mare legată de tema în discuție. După citirea scrisorii, au adus o mică obiecție cu privire la recunoașterea hirotonie ereticilor, pentru ca în cele din urmă să ajungă la un consens deplin cu Sinodul.

Au întrebat, de asemenea, ce se va întâmpla cu acei monahi care nu s-au prezentat la Sinod. Mirat de absența lor, patriarhul a răspuns că îi va convinge prin canoanele care fuseseră citite anterior.

În cea de-a doua ședință a Sinodului, toți episcopii au recunoscut cinstirea sfintelor icoane, în consens cu scrisorile papei Adrian, și au spus că „*drept este ca și preacuvioșii monahi să-și spună părerea*”. Cei o sută treizeci de egumeni și monahi s-au pronunțat la rândul lor la fel ca și episcopii. Cităm, spre exemplificare, dintr-o astfel de cuvântare:

„*Sava, preaevlaviosul monah și egumenul Mănăstirii lui Studie, a zis: «Noi ținem credința cea*

neprihănită de la început și din vechime, cea predănisită nouă de Sfinții Apostoli, Proroci și Învățători în Biserica Sobornicească și Apostolească, iar scrisorii trimise de papa Adrian, cel de trei ori fericit și apostolic, către bine-cinstitorii și de Hristos iubitorii noștri împărați și către Tarasie, patriarhul ecumenic, îi dăm ascultare cu credință, ca uneia ce luminează și strălucește cugetele noastre. Așa mărturisesc și cred și mă închin sfințitelor icoane. Iar pe cei ce nu cred în acest chip, îi dau anatemei!»⁴⁶⁷.

În cea de-a treia ședință, iconoclastul Grigorie al Neocezarei a cerut să fie primit în comuniune de către Sfinții Părinți. În discuția care a urmat, monahii au propus să fie primit doar la pocăință, și nu în treapta preoțească, de vreme ce fusese unul dintre capii ereziei. Sfântul Tarasie i-a lăudat pe monahi, numindu-i „*râvnitori ai rânduielilor canonice și evanghelice*”. În cele din urmă, Sinodul i-a primit cu multă iubire de oameni pe toți episcopii care și-au recunoscut greșeala și i-a reșezat în scaunele lor.

În cea de-a patra ședință au fost prezentate – de către unii episcopi, egumeni sau monahi – diverse mărturii din Sfânta Scriptură și de la Sfinții Părinți, potrivit cărora cinstirea icoanelor era un obicei din vechime. La sfârșitul procesului verbal, după episcopi au semnat și cei o sută treizeci de monahi prezenți la ședință.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, p. 756b.

În cea de-a cincea ședință a Sinodului au fost aduse mai multe mărturii adevărind că iconomahii sunt asemenea ereticilor și necinstitorilor din vechime. La sfârșitul ședinței, „*Sava, preaevlaviosul monah și egumenul Mănăstirii lui Studie, a zis: «Stăpâne, și noi, nevrednicii robi ai sfinției voastre, cerem ca sfintele icoane să fie așezate la locurile lor, după obiceiul de mai înainte, și creștinii bine-cinstitori să săvârșească litanii cu ele»*”.

În cea de-a șasea și a șaptea ședință a Sinodului au fost anatematizați trei patriarhi ai Constantinopolului și alți episcopi iconoclaști, în timp ce anatemele împotriva mărturisitorilor Gherman al Constantinopolului, Ioan Damaschinul și Gheorghe Cipriotul au fost ridicate. De asemenea, a fost abolită hotărârea dogmatică a Sinodului de la Ieria și votată o alta, ortodoxă.

Sinodul a decretat cinstirea icoanei lui Hristos, a Preacuratei Născătoare de Dumnezeu, ale Sfinților Îngeri și ale tuturor Sfinților, spre aducere-aminte de prototip, ca „*sărutare și cinstire (venerare)*”, și nu adorare, care se cuvine numai Firii Dumnezeiești⁴⁶⁸. Așadar, denaturează cu bună știință adevărul acei istorici care afirmă că Sinodul a restaurat iconolatria⁴⁶⁹. Drept fundament al hotărârii dogmatice a Sinodului au fost așezate scrierile pe această temă ale Sfântului

⁴⁶⁸ *Ibidem*, p. 874a.

⁴⁶⁹ A. A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, op. cit., vol. 1, p. 293.

Ioan Damaschin⁴⁷⁰, la fel cum la temelia Sinodului al VI-lea Ecumenic stătuse teologia Sfântului Maxim. Cea de-a opta întrunire a Sinodului s-a desfășurat la Constantinopol, unde hotărârea dogmatică (*oros-ul*) și canoanele instituite au primit validare împărătească.

4. Cea de-a doua fază a iconoclasmului (813-842) și luptele Cuviosului Teodor Studitul († 826)

După moartea lui Constantin Copronim, armata bizantină iconoclastă a suferit înfrângeri succesive, atribuite dizgrației lui Dumnezeu. În urma înfrângerii din anul 813 într-o mare confruntare cu bulgarii, aceasta l-a proclamat împărat pe generalul iconoclast Leon Armeanul (813-820)⁴⁷¹. Noul împărat știa foarte bine că strădania revigorării iconoclasmului era o întreprindere deosebit de dificilă și îndrăzneată. Mai ales patriarhul de atunci al Constantinopolului, Sfântul Nichifor (806-829), se arăta neclintit, având toată susținerea în acest sens și din partea Cuviosului Teodor Studitul.

Într-un răstimp scurt, Sfântul Teodor reușise să reînnoiască Mănăstirea Studiților din Con-

⁴⁷⁰ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 16, p. 261.

⁴⁷¹ Anonim, *Συγγραφή Χρονογραφίου (Sciere cronografică)*, P.G. 108, 1016B.

stantinopol, adunând în jurul său până la o mie de monahi care țineau rânduiala chinovitică a Sfântului Vasile cel Mare și excelau în multe meșteșuguri și științe. În cele ce urmează vom analiza noua perioadă iconoclastă din perspectiva luptelor acestui mare adversar al luptătorilor de cele sfinte. Cuviosul Teodor a fost nelipsit de la toate aproape confruntările și împreună cu monahii săi a dus o luptă impresionantă și pilduitoare.

Într-una dintre zile, necinstitorul împărat și părtașii săi i-au chemat la o discuție pe patriarhul Nichifor și pe alți părinți ortodocși. Între aceștia se distingeau Mihail al Sinadelor, Eftimie al Sardelor, Emilian al Cizicului, Eudoxie al Amoreei, Teofilact al Nicomidiei, Iosif al Tesalonicului (fratele Cuviosului Teodor), Teodor Studitul și Nichita, egumenul Mănăstirii Midikiei. În cuvântul său, Leon a trecut la atac împotriva sfintelor icoane și a închinătorilor lor, scoțând din nou la iveală vechile și tocitele argumente ale predecesorilor săi.

Desigur, părinții l-au înfruntat fără înconjur pe împărat și învățătura sa nesocotită cu multe mărturii scripturistice și patristice, accentuând, mai ales, că opiniile sale iconoclaste constituiau o răsturnare a dreptei învățături de credință și tăgăduirea Întropării Logosului Dumnezeuiesc. Cuviosul Teodor nu s-a mărginit însă la aceste argumente. Voind a-l înfrânge desăvârșit pe vrăjmaș, a luat cuvântul și i s-a adresat lui Leon:

„O, împărate, cum de ți-a dat în gând acum să tulburi și să aduci în așa stare rea Biserica ce petrecea în pace? N-ai luat aminte la cele petrecute cu prigonitorii cei de un nume cu tine și care au fost mai înaintea ta? [...] N-ai auzit ce spune fericitul Pavel, scriindu-i lui Timotei? Căci socotesc că le-ai cunoscut cândva și pe-acestea, chiar dacă le-ai alungat acum de la tine:

«Cel ce învață o altă învățătură și nu se ține de cuvintele cele sănătoase [...] și de învățătura cea după dreapta credință, acela e un îngâmfat, care nu știe nimic, suferind de boala discuțiilor și a certurilor de cuvinte [...] spre pierzarea celor ce ascultă» (I Timotei 6, 3-4 și II Timotei 2, 14). Și iarăși zice: «Poruncește-le să nu învețe o altă învățătură, nici să ia aminte la basme și la nesfârșite înșirări de cuvinte, care aduc mai degrabă certuri, decât lucrarea cea mântuitoare a lui Dumnezeu, cea întru credință» (cf. I Timotei 1, 3-4). Întocmai ai pățit și tu, de vreme ce, plecându-ți mintea la cuvinte pierzătoare, ai îndrăznit – vai! – să numești icoanele sfințite idoli⁴⁷².

În continuare, Cuviosul i-a explicat împăratului pricina interzicerii idolilor în Vechiul Legământ și uriașa diferență dintre aceștia și sfintele icoane, și mai ales deosebirea lor de icoana lui Hristos. L-a luat în răs pe Leon, care invoca Legea Veche pentru a distruge icoanele, dar cinstea

⁴⁷² Mihail monahul, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου... Θεοδώρου τοῦ τῶν Στουδίου ἡγουμένου (Viața și petrecerea Cuviosului Teodor, egumenul studîților), P.G. 99, 173D-176C.

în același timp Crucea Domnului, care potrivit aceleiași legi era obiect de blestem. I-a dovedit de asemenea, printre altele, că cinstirea icoanelor este un obicei străvechi, și a încheiat:

„Mă minunez cum de ne-ai chemat la discuții, având astfel de socotințe și păreri. Cine să judece discordia dintre noi? Cine va da hotărârea, de vreme ce toți sunt dintru început de partea voastră și vi s-au supus de frica chinurilor? Fiindcă este știut că pe cei ce nu vi se alătură îi așteaptă înfricoșări și munci”⁴⁷³.

La auzul acestor cuvinte pline de putere cărora nu putea să le stea împotriva, împăratul a început să-l ocărăscă pe viteazul mărturisitor și să-și ridice în slăvi nelegiuirea lui. Cuviosul i-a răspuns zicând că *„ocârmuirea Bisericii aparține preoților și învățătorilor ei, iar a treburilor din afară i-a fost lăsată împăratului. Căci această lege a așezat-o și Apostolul, zicând: «Și El a dat pe unii apostoli, pe alții proroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători» (Efeseni 4, 11), și nicăieri nu pomenește de împărați. Fiindcă aceia sunt datori să legiuiască dogmele și pricinile ce țin de credință, iar tu să le urmezi și nu să le iei locul.*

Atunci împăratul, chemându-l din nou pe nume pe Cuvios, i-a zis: «Vasăzică, astăzi mă alungi din Biserică?». Sfântul i-a răspuns: «Nu eu, ci dumnezeiescul Apostol și cel ce o conduce la Mirele ei. Dar mai vârtos chiar tu i-ai apucat-o înainte, fiindcă prin

⁴⁷³ Ibidem, P.G. 99, 180D.

faptele tale te-ai scos tu însuți din Biserică. Însă de voiești să intri iarăși într-însa, vino cu noi, care credem adevărul și ne închinăm icoanei lui Hristos, urmându-i în toate patriarhului nostru»⁴⁷⁴.

Atunci Leon i-a alungat pe toți cu mânie, iar patriarhul și părinții l-au îmbrățișat pe Cuviosul Teodor, lăudându-i curajul. Tiranul le-a interzis ortodocșilor să învețe sau să vorbească despre credință, pentru ca foarte curând să impună din nou vechile măsuri: distrugerea sfintelor icoane și surghiunirea ortodocșilor. Sfântul Nichifor a fost exilat la Thasos și înlocuit cu iconoclastul Teodot Kassiteras (815). Sfântul Mihail al Sina-delor a fost surghiunit la Evdokiada, iar Sfântul Teofilact în fortăreața Strovilon⁴⁷⁵. De asemenea, Leon „l-a dat morții, din ură”⁴⁷⁶, și pe Sfântul Eftimie al Sardelor.

Apărătorii sfintelor icoane, în frunte cu Sfântul Teodor, au refuzat să-l recunoască pe noul patriarh. „Din mănăstirea sa, prin epistole enciclice înflăcărate, (Sfântul) i-a ridicat la rezistență și la apărarea sfintelor icoane pe monahii și episcopii de pretutindeni, a organizat peste tot adunări ale iconofililor, le-a insuflat curaj celor căzuți din pricina

⁴⁷⁴ Leon Grămăticul, *Χρονογραφία (Cronografie)*, P.G. 108, 1040D-1041A.

⁴⁷⁵ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 2, p. 21.

⁴⁷⁶ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος (Dodekavilos)*, cartea a șaptea, cap. 6, § 2, p. 101.

*prigoanelor și-i întărea pe toți în râvna pentru sfințele icoane*⁴⁷⁷.

În Duminica Floriilor, Cuviosul Teodor le-a poruncit monahilor săi să facă procesiune în jurul mănăstirii, purtând icoane în mâini – spre ciuda împăratului – și cântând troparul „Preacuratului Tău chip ne închinăm, Bunule” și alte cântări⁴⁷⁸. Monahii din Constantinopol îi cereau sfatul și-l rugau cu toții să le fie purtător de cuvânt la Sinodul iconoclast care îi chema la dialog.

Ca reprezentant al tuturor egumenilor, Sfântul Teodor a trimis Sinodului o scrisoare prin care refuza invitația de a sta la discuție cu ei și apăra cinstirea sfințelor icoane și mai ales a icoanei Dumnezeu-Omului Iisus. Îi muștra pe episcopii necinstitori că răstoarnă iconomia mântuitoare a Domnului, fiindcă dacă Iisus nu poate fi circumscris, atunci El nu este nici om, nici mijlocitor al neamului omenesc. Își încheia scrisoarea cu aceste cuvinte:

„Aceasta este credința noastră evanghelică, a păcătoșilor; aceasta este mărturisirea noastră apostolică, a smeriților, sau, altfel zis, credința moștenită de noi, cei preamici, de la Părinți. În afara ei nu primim, nu numai ceea ce spune unul sau altul din cei de azi sau de odinioară, dar nici Petru sau Pavel de-ar fi acesta

⁴⁷⁷ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 1, § 120, p. 405.

⁴⁷⁸ Mihail monahul, *ibidem*, P.G. 99, 185BC.

(dacă este să vorbim despre cele cu neputință ca și cum ar fi cu putință).

Dar și din cer de-ar veni careva să învețe și să propovăduiască (Galateni 1, 8-9), nu-l putem primi în comuniune cu Biserica, câtă vreme nu urmează învățaturii celei sănătoase (Tit 2, 1). Noi, smeriții, suntem gata să răbdăm până la moarte tot ceea ce stăpânirea voastră va porunci, afară de a ne face tăgăduitori ai acestei mărturisiri a noastre adusă întru adevăr⁴⁷⁹.

În cele din urmă, Sinodul iconoclast din Constantinopol a condamnat hotărârile Sinodului al VII-lea Ecumenic, a recunoscut Sinodul de la Ieria și i-a afurisit (excomunicat) pe toți episcopii care își manifestau dezacordul⁴⁸⁰.

Această atitudine mărturisitoare a Sfântului Teodor alături de neîntrerupta sa activitate de scriitor și predicator au dus la exilarea sa la Apolonia (815). Acolo Sfântul a continuat, desigur, să propovăduiască Ortodoxia prin toate mijloacele cu putință. Acest lucru ajungând la cunoștința împăratului, Leon i-a poruncit unui oarecare Nichita să-l mute într-un loc și mai îndepărtat, unde să nu i se îngăduie să vorbească cu nimeni, nici să nu mai poată face altceva; mai mult, i-a poruncit să-l biciuiască pe Sfânt fără cruțare.

⁴⁷⁹ 'Επιστολή α' (Epistola 1), cartea a doua, P.G. 99, 1120A.

⁴⁸⁰ V. Stefanidis, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii), § 16, p. 262.

La auzul ordinului împărătesc, viteazul Teodor s-a dezbrăcat de veșminte, fiind gata a primi cu bucurie loviturile de bici. Văzându-i însă trupul istovit de nevointă și de chinuri, Nichita a fost cuprins de milă și punându-i pe spate o piele de oaie, a început să lovească în ea, în loc să-l biciuiască pe Sfânt. Dar pentru că cei ce-l așteptau afară trebuiau să vadă biciul plin de sânge, Nichita și-a rănit mâna cu un fier și a înroșit biciul cu propriul său sânge!⁴⁸¹

Cuviosul Teodor le-a scris papei și celor trei patriarhi răsăriteni, cărora le-a istorisit urgiile abătute atât asupra sfințelor icoane, cât și a cinstitorilor lor. În scrisorile sale le cerea ajutorul, pentru ca adevărul și Ortodoxia să nu ajungă a fi nimicite cu totul de minciună și rătăcire. Iată ce-i scria acest izvor pururea curgător al harului, patriarhului Teodor al Ierusalimului:

„Ne-a ajuns prigoana, o, Preafericite, cea mai păgână dintre prigoane [...] Leon Îl prigonește pe Hristos zugrăvit în sfintele icoane, împreună cu Maica și cu prietenii Lui, și oriunde le află, le prăpădește și le arde. Din pricina aceasta altarele au fost dărâmate, sfintele biserici nimicite, vasele sfințite arse și nu este loc în toate hotarele împărăției lui pe care să-l fi cruțat și să nu-l fi pustiit.

Iar de este aflat vreunul având tăinuită o cinstită icoană sau vreo carte care să scrie ceva despre

⁴⁸¹ Mihail monahul, *ibidem*, P.G. 99, 189D-192B.

eu, acela este prins de îndată și zdrobit cu lovituri de bice și pătimește orice alt rău. Din pricina lor se naște frică și cutremur și îndepărtare de tot omul, până într-atât, încât fratele se ferește să-i dea binețe la frate și prietenul la prieten.

Un sinod întărește vechea nelegiuire (a Sinodului de la Ieria) și aruncă anatema asupra celui ortodox (de la Niceea). Preoții, conduși de nesăbuiță, nu L-au căutat pe Domnul, ci au adunat un sinod spre bună-plăcerea lui Ahab. «Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut» (Psalmii 52, 4), afară de prea puțini. Cine sunt aceștia? Episcopi și egumeni, monahi și monahii și, cu harul lui Dumnezeu, însuși întâi-stătătorul și arhiereul nostru. Dintre aceștia, unii au fost biciuiți, alții trimiși în surghiun, alții aruncați în temniță. Unii chiar în ceasul chinurilor au plecat către Domnul și au luat cununa luptei [...]

[...] Alții au naufragiat deplin în privința credinței; alții, măcar că nu s-au scufundat de la cugețele eretice, dar din pricina părtășiei lor cu ereticii, au pierit și ei odată cu aceia. Dar și cei ce au cugetări ortodoxe sunt tulburați în ce privește adevărul, din pricina înverșunării prigoanei, întocmai cum talazurile îi amețesc pe cei nedepriși a călători pe mare.

Toate la noi sunt vrednice de plâns și de jale. Sunt desființate vechile psalmodii care fac pomenire de icoane, și în locul lor se cântă dogme noi, vădit necinstitoare. Tinerii învață altele de la dascălii lor și toate se preschimbă în cea mai deplină păgânătate. Ne-am făcut întocmai ca Sodoma și Gomora (Isaia 1, 9) din

pricina păcatelor noastre. Viforul eresului se întetește cu fiecare zi și nu este cine să-L deștepte pe Hristos, Dumnezeuul nostru, ca să certe această mare învolburată (Matei 8, 25).

Fă-te nouă, drept aceea, Preafericite, unul dintre cei doisprezece Apostoli; deșteaptă ochiul cel neadormit, care doarme din (dumnezeiască) iconomie, căci pierim cu totul. Iar dacă pe altă cale socotești să existe vreun leac de ajutor, care să-i poată tămădui pe cei ce bolesc, grăbește să-l dai, ca un bun cunoscător. Da, te rugăm fierbinte, Preasfințite, te implorăm. Suntem mădularele tale, de vreme ce toți credincioșii suntem «trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte» (I Corinteni 12, 27). Îndeamnă-i și pe ceilalți părinți ai noștri să înalțe mâini rugătoare, ca mila lui Dumnezeu să se pogoare asupra noastră, prin mijlocirile multora⁴⁸².

De asemenea, Cuviosul îi întărea pe monahii săi risipiți, care fuseseră izgoniți odată cu el din mănăstire. Într-una dintre epistole scria:

„Ce sunt cele de față? Prilej de bucurie și de veselie că ne-am învrednicit să suferim mucenicește pentru Hristos. Fiindcă pentru cuvântul lui Dumnezeu am fost dați la temniță și necazuri și am fost loviți și ocărăți de dragul lui Hristos, Care a fost biciuit și batjocorit și în urmă răstignit pentru noi. Cine nu-L va lăuda? Cine nu-L va slăvi pe Dumnezeu? Răsări-

⁴⁸² 'Επιστολή ιε' (Epistola 15), cartea a doua, P.G. 99, 1161B-1164C.

tul s-a umplut de bucurie, Apusul se veseleşte, Biserica toată până la cele patru margini ale pământului se bucură.

Şi ce zic de lumea pământească? Cerul însuşi este plin de bucurie, căci nu numai căpetenia ierarhilor noştri, şi arhieriei, şi preoţii, şi egumenii, şi monahii, ci încă şi monahiile împreună cu egumenele au ales lupta mărturisitoare. Nu mai pomenesc de cei ce vieţuiesc «în pustii şi în munţi şi în peşteri şi în crăpăturile pământului» (Evrei 11, 38), care au fost surghiuniţi şi suferă necazuri, lipsuri şi rele pătimiri, din pricina prigoanei pentru Hristos [...]

[...] Negreşit, nu suntem strâmtoraţi şi îngreuiati pe cât caută şi voiesc prigonitorii noştri, căci altfel ar fi de nepurtat încercarea, precum este aceea adusă asupra noastră de răutatea demonilor în chip nevăzut; ci atât numai, cât îngăduie şi Dătătorul de nevoinţă şi împreună-luptătorul nostru Hristos, la măsura puterilor fiecăruia. Domnul îngăduie luptele după o judecată dreaptă, fie spre pedepsirea păcatelor, dacă înclinăm de bunăvoie spre patimi, fie spre răsplătirea cununilor, când propăşim din slavă în slavă.

Dar oare am fost daţi la chinuri ca Petru, sau Pavel, sau cei ce sunt de o vrednicie cu ei? Sau Gheorghe, sau Teodor, sau cei ce s-au făcut la fel de vestiţi ca şi ei? Sau Tecla, sau Fevronia, sau cele de un suflet cu ele? Celor ce mult L-au iubit pe Hristos, le sunt dăruite cu îmbelşugare şi pătimirile pentru dragostea Lui; iar celor ce puţin L-au iubit, şi pătimirile le sunt mai sărace. Deci trebuie să ne întristăm şi să ne mâhnim fiindcă

nu suferim multe pedepse. Tot astfel, să nu ne schimbăm dispoziția sau să ne pierdem curajul când suntem pedepsiți cu măsură"⁴⁸³.

Dar și preaiubitelor sale monahii le scria: „Nespus mă bucur și dau slavă lui Dumnezeu, fiindcă aud că ați rămas până acum întru totul curate de părtășia cu ereticii. Negreșit, cei ce și-au păzit trupurile curate, datori sunt să se păzească feciorelnici și în credință. Fiindcă adulter este, o, preaînțeleptelor, chiar și a se împărtăși cineva cu ereticii. De această părtășie mă rog ca până în sfârșit să vă păzească neatinse Domnul, Cel ce v-a primit în cămara de nuntă pentru făgăduința voastră de a păzi fecioria"⁴⁸⁴. Altă dată, din nou, scria următoarele: „Păziți-vă încă pe voi înșivă, rogu-vă, de erezia stricătoare de suflet, a cărei împărtășire este înstrăinare de Hristos"⁴⁸⁵.

În continuare Sfântul Teodor a fost osândit la temniță și mai aspră împreună cu ucenicul său credincios Nicolae. Aici abia primeau o bucată de pâine uscată, și aceasta o dată la două zile⁴⁸⁶. Dar să ascultăm din însăși gura sa izvorătoare de miere cum își descrie petrecerea în acel loc întunecat:

⁴⁸³ 'Επιστολή κα' (Epistola 15), cartea a doua, P.G. 99, 1180B-1181A.

⁴⁸⁴ 'Επιστολή ιθ' (Epistola 19), cartea a doua, P.G. 99, 1176B.

⁴⁸⁵ 'Επιστολή ξ' (Epistola 60), cartea a doua, P.G. 99, 1276C.

⁴⁸⁶ Mihail monahul, *ibidem*, P.G. 99, 197A.

„Bucurați-vă, doriții mei frați și părinți, căci avem vestire de bucurie. Învrednicitu-ne-am din nou noi, nevrednicii, să mărturisim mărturisirea cea bună. Din nou am fost munciți, pentru Numele Domnului, amândoi, smeriții, căci și fratele Nicolae s-a luptat preabine și în chip preacredincios. Am văzut sângele vărsându-se din trupurile noastre pe pământ, rănile învinețite, puroiul și toate cele ce urmează acestora. Nu sunt acestea prilej de bucurie și de veselie sufletească? Dar cine sunt eu, ticălosul, cel mai netrebnic dintre oameni, ca să fiu socotit împreună cu voi, mărturisorii cei vrednici ai lui Hristos? [...]

[...] Legatul împărătesc una cerea de la noi: să ne supunem voii împăratului. I-am spus precum cerea și adevărul: «Să nu fie! Nu ne lepădăm de Dumnezeuul nostru!», și toate câte se cuvenea să le răspundem celor ce ne ascultau, pentru care ne-a pedepsit bătându-ne tare. Iar după ce am fost degrabă întemnițați și scriși în catastif, fratele n-a pățit nimic rău, nici n-a avut dureri.

Pe mine însă, smeritul și ologul, m-au cuprins friguri puternice și dureri de nesuferit, încât puțin a lipsit să nu-mi pierd și viața. Dar m-a miluit Bunul Dumnezeu, ajutându-mi prin fratele cu cele de trebuință, chiar dacă rănile încă rămân și n-au dobândit vindecare desăvârșită.

Acestea sunt cele petrecute și pătimirile noastre, pe care vi le-am făcut cunoscute, știind că doriți să le aflați ca să pătimiți împreună cu noi. Deci care e sfârșitul celor petrecute? Amenințarea e mai cruntă și straja mai aspră; bătăi și de la paznici și de la gar-

dianul care stă lângă noi ca să nu scoatem niciun cuvânt, nici să-i scriem cuiva.

Oare ne vom pierde curajul, vom tăcea și ne vom supune, de frică, oamenilor, și nu lui Dumnezeu? Cu niciun chip. Ci nu vom conțeni, pe cât ni se va da prilejul, să ne împlinim după putință datoria, temându-ne și tremurând de osânda ce atârnă asupra noastră pentru tăcere. «Dacă se dă cineva de-o parte – zice – sufletul Meu nu va binevoi întru el». Și iarăși zice Apostolul: «Noi însă nu suntem din cei ce se dau de-o parte spre pieire, ci din cei ce cred, spre dobândirea sufletului» (Evrei 1, 38-39)⁴⁸⁷.

Drept aceea și această epistolă a mea de față se îndreaptă către toți frații cei risipiți și îngreuiți de prigoană, dar mai cu seamă către voi, mărturisorii lui Hristos. Să suferim, iubiiții mei frați, tot mai mult întărindu-ne, iar nu chircindu-ne de frica pătimirilor! Cărnuri sunt; să nu le cruțăm! Să ne bucurăm, de vreme ce suntem munciiți pentru Hristos!

Cel ce prisosește în chinuri, mai mult să se bucore, căci își va înmulți și răsplata. Cel fricos spre ostenelele bățăilor, să-și pună în minte chinurile veșnice,

⁴⁸⁷ Pasajul este redat conform Sfintei Scripturi, ediția jubiliară a Sfântului Sinod din 2001, revizuită, redactată și comentată de ÎPS Bartolomeu Anania, care oferă aici o traducere fidelă textului grecesc, ilustrând explicit ideea mărturisirii. În alte ediții scripturistice (1914, 1988) traducerea aceluiași pasaj este: „Și de se va îndoi cineva, nu va binevoi sufletul Meu întru el. Noi însă nu suntem (fii) ai îndoielii spre pieire”. (n. trad.)

și așa să scuture de la sine frica. Căci rănilor lor sunt vis față de acelea și se aseamănă unor săgeți de prunci.

Da, vă rog, vă rog fierbinte! Să ne îndulcim în durerile pentru Hristos, chiar dacă sunt usturătoare pentru trup! Să privim la cele viitoare și statornice, și nu la cele de față și vremelnice! Să râvnim a ne amesteca sângele nostru cu cel al mucenicilor, și partea noastră cu cea a mărturisitorilor, ca să dănuim împreună cu ei în veac! Cine este om cu judecată, cine înțelept, cine neguțător bun, ca să dea sânge și să ia Duh, să disprețuiască trupul și să dobândească Împărăția lui Dumnezeu?"⁴⁸⁸.

După trei ani de detenție în acest fort, Sfântul Teodor a fost mutat în temnițele Smirnei (819). Aici atât Cuviosul, cât și ucenicul său Nicolae primeau zilnic câte o sută de lovituri de bici!⁴⁸⁹

În ziua de Crăciun a anului 820, împăratul Leon a fost asasinat, și în locul său a urcat pe tron Mihail Travlos (Bâlbâitul) (820-829). Noul împărat a dispus eliberarea iconodulilor și a permis cultul icoanelor în casele particulare și întoarcerea celor exilați, între care se aflau și Cuviosul Teodor cu ucenicii săi, fără ca aceasta să însemne și revenirea lor la Mănăstirea Studiților.

⁴⁸⁸ 'Επιστολή Αη' (Epistola 38), cartea a doua, P.G. 99, 1229D-1233A (pentru traducerea românească, vezi și: *Dreapta credință în scrierile Sfinților Părinți*, vol. I, trad. din limba greacă veche de pr. Marcel Hancheș, Ed. Sophia, București, 2006, pp. 106-108).

⁴⁸⁹ Mihail monahul, *ibidem*, P.G. 99, 204A.

Cu toate acestea, după moartea patriarhului eretic Teodot, Mihail I-a așezat în scaunul Constantinopolului pe Antonie Syleul, și acesta eretic. De asemenea, a recunoscut numai primele șase Sinoade Ecumenice și a dispus abrogarea hotărârilor Sinodului de la Ieria (754), ale Sinodului al VII-lea Ecumenic (787), ca și ale sinodului iconoclast din timpul lui Leon Armeanul (815)⁴⁹⁰.

În anul 822 împăratul a încercat să ducă tratative cu Sfântul Teodor. În unele epistole ale sale anterioare, Cuviosul, ca purtător de cuvânt al episcopilor și egumenilor, îi mulțumise lui Mihail pentru rechemarea celor exilați⁴⁹¹. Îl rugase de asemenea să restaureze Ortodoxia și să unească Biserica Constantinopolului cu celelalte patriarhii ortodoxe⁴⁹². Într-o nouă epistolă a sa adresată împăraților Mihail și Teofil, Marele Teodor expune crezul sănătos și negreșelnic al credinței și spune:

„Cu bun temei majestatea voastră ne-a poftit pe noi, neînsemnații, să discutăm cu cei potrivnici nouă în credință, spre a cunoaște din această convorbire de care parte se află adevărul, și astfel să încununeze dreapta credință, ca între noi să nu mai fie schisme, ci să avem cu toții aceleași cugete ortodoxe.

⁴⁹⁰ F. Vafeidis, 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii), vol. 2, § 109, 2, p. 45.

⁴⁹¹ 'Επιστολή πστ' (Epistola 86), cartea a doua, P.G. 99, 1329C.

⁴⁹² 'Επιστολή οδ' (Epistola 74), cartea a doua, P.G. 99, 1309C.

Drept aceea v-am lăudat râvna de a cunoaște cele cu privire la credință și am proslăvit gândul vostru iubitor de pace, ce voiește atât de mult să reazeze pacea, spre folosul și mântuirea supușilor. Fie dar să fiți răsplătiți pentru aceasta cu slavă negrăită și fără de sfârșit, și veșnică împărăție peste împărăție. Dar stăpânii mei preacinstiți și de Dumnezeu iubitori, această mare și dorită izbândă nu este cu puțință să se înfăptuiască atât de lesne și fără osteneală. Fiindcă în lucrurile cele mai de seamă se ivesc deopotrivă și suferințele cele mai mari.

Ce vrea să însemne asta? Mai întâi, că cei ce ne stau împotriva s-au întărit în cugetele lor de multă vreme și chiar prin mijlocirea unui sinod. Iar noi suntem opriți atât de Apostoli, cât și de Părinți, să discutăm cele ce țin de credință cu unii ca aceștia. Apoi, că nici judecata cu privire la credință nu este a tuturor, ci numai a celor ce au primit stăpânirea de la Domnul, prin Duhul Sfânt, cu încuviințarea și întărirea voastră⁴⁹³.

Refuzul Cuviosului de a accepta întrunirea unui sinod al iconofililor și iconoclaștilor a dus la izgonirea sa din Constantinopol. La început i-a adunat pe monahii săi la Mănăstirea lui Crescent (în Nicomidia), apoi în Mănăstirea Sfântului Trifon (în Akrita), și în sfârșit pe insula Prinkipo, aproape de Bizanț. În cele din urmă, cu nădejdi-

⁴⁹³ 'Επιστολή 199 (Epistola 199), cartea a doua, P.G. 99, 1600B-D.

le înșelate și istovit de îndelungatele sale lupte, Marele Teodor și-a dat sufletul în anul 825.

„Sfântul a fost așezat dimpreună cu Sfinții, preotul dimpreună cu preoții, mucenicul dimpreună cu mucenicii, a cărui vestire a ieșit în tot pământul; s-a săvârșit potrivit luptătorilor de cele sfinte, muștrătorul iconoclaștilor, învățătorul împăraților”⁴⁹⁴, „vestitorul cel cu mare glas al adevărului, izvorul cel veșnic al învățăturii [...] credinciosul iconom al tainelor lui Dumnezeu, cetățeanul Ierusalimului celui ceresc, mintea cea curățită, fântâna aurită, ușa pocăinței, izvorul dogmelor, alăuta Duhului cea cu bun glas, sălașul Fericitei Treimi Celei dintru început [...] îngerul pământesc și omul cel ceresc, templul preacurat al fecioriei [...] adevăratul slujitor al lui Hristos, ochiul cel frumos al Trupului lui Hristos, atletul răbdării și biruitorul eresului iconomah, arma dreptății, izvorul milostivirii, păzitorul legilor Domnului cu neștirbire, comoara virtuților, cel blând în purtări și apropiat în graiuri.”⁴⁹⁵

Cuviosul Teodor a scris mai multe lucrări împotriva iconoclaștilor, cele mai importante fiind cele trei Antiretice ale sale, prin analogie cu cele trei tratate ale Sfântului Ioan Damaschinul. Sfântul Teodor combate aici argumentul icono-

⁴⁹⁴ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (*Dodekavilos*), cartea a șaptea, cap. 7, § 8, p. 113.

⁴⁹⁵ Cuviosul Navcratie, Τοῖς διὰ Κύριον δεδιωγμένοις... (*Către cei prigoniți pentru Domnul*), P.G. 99, 1828A-C.

clast conform căruia cinstirea icoanelor ar constitui o erezie hristologică, susținând, din contră, că de vreme ce iconoclaștii nu admit posibilitatea reprezentării lui Hristos în icoane, aceștia neagă în mod necesar o însușire a firii Sale omenești (aceea de a putea fi înfățișată iconic) și cad ei înșiși în erezie. Cerea de asemenea întrunirea grabnică a unui sinod ecumenic, cu participarea scaunului Romei și a patriarhiilor orientale.

Păzitor riguros al sfintelor canoane și al Sfinței Predanii, s-a ferit până la moarte de împărtășirea cu ereticii și de pomenirea episcopilor eretici. Credea și propovăduia că până și simpla pomenire a unui episcop eretic constituie o „întinare” și știrbește ortodoxia celui care îl pomenește⁴⁹⁶, în timp ce comuniunea cu ereticii ne desparte cu totul de Hristos⁴⁹⁷; credea, de asemenea, odată cu Sfântul Ioan Gură de Aur, că nu numai ereticii, dar și cei ce sunt în comuniune cu ei sunt vrăjmași ai lui Dumnezeu și, potrivit lui Atanasie cel Mare⁴⁹⁸, trebuie să ne ferim nu numai de cei din tâi, dar și de cei de-ai doilea⁴⁹⁹.

⁴⁹⁶ 'Επιστολή σκ' (Epistola 220), cartea a doua, P.G. 99, 1699A.

⁴⁹⁷ 'Επιστολή ροδ' (Epistola 174), cartea a doua, P.G. 99, 1544C.

⁴⁹⁸ Τοῖς τόν μονήρη βίον ἀσκοῦσι... (Către cei ce se îndeltnicesc cu viața singuratică), P.G. 26, 1188BC.

⁴⁹⁹ 'Επιστολή ριθ' (Epistola 119), cartea a doua, P.G. 99, 1393A.

Împărtașania bisericii eretice a iconoclaștilor, care „s-a rupt pe sine din trupul cel cu încincite vârfuri⁵⁰⁰ al Bisericii”⁵⁰¹ și „s-a tăiat” din Trupul lui Hristos, „supunându-se anatemei veșnice”⁵⁰², nu este numai lipsită de valabilitate și vrednică de lepădat, ci, mai mult, de-a dreptul vătămătoare. După Marele Mărturisitor Teodor, împărtașania ereticilor din afara Bisericii nu este „Trupul lui Hristos”⁵⁰³, ci „împărtașire de vrăjmașul”⁵⁰⁴, „pâine veninoasă”⁵⁰⁵ și „otravă nu de trup vătămătoare, ci care înnegrește și întunecă sufletul”⁵⁰⁶. „Precum se osebește lumina de întuneric, așa și împărtașania ortodocșilor de cea a ereticilor; una luminează, cealaltă întunecă, una unește cu Hristos, cealaltă cu diavolul, una dă viață sufletului, cealaltă ucide”⁵⁰⁷. „Cel ce se împărtașește cu aceasta (împărtașania ereticilor)

⁵⁰⁰ Cele cinci vârfuri desemnează pentarhia: Roma, Constantinopolul, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul. (n. trad.)

⁵⁰¹ 'Επιστολή ξβ' (Epistola 62), cartea a doua, P.G. 99, 1280B.

⁵⁰² 'Επιστολή ρκθ' (Epistola 129), cartea a doua, P.G. 99, 1417D.

⁵⁰³ 'Επιστολή 197 (Epistola 197), cartea a doua, P.G. 99, 1597A.

⁵⁰⁴ G. Fatouros, *Theodori Studitae Epistulae* (Epistolele lui Teodor Studitul), Epistola 534, p. 806.

⁵⁰⁵ 'Επιστολή ρνδ' (Epistola 154), cartea a doua, P.G. 99, 1481B.

⁵⁰⁶ 'Επιστολή κδ' (Epistola 24), cartea a doua, P.G. 99, 1189C.

⁵⁰⁷ G. Fatouros, *ibidem*, Epistola 233, pp. 367-368.

este, ca și Iuda, străin de moștenirea lui Hristos, și părtaș celor care L-au răstignit pe Domnul”⁵⁰⁸.

„Precum dumnezeiasca Pâine, atunci când se ia de la drept-credincioși, îi face pe toți cei ce se împărtășesc un singur trup, așa și pâinea eretică, de vreme ce îi face pe cei ce o primesc în acest chip (ca împărtășanie) să aibă părtășie între ei, îi face un trup potrivnic lui Hristos”⁵⁰⁹. De altfel, „biserica ce se pângărește de eretici nu mai este biserică sfântă a lui Dumnezeu, ci casă pângărită, cum zice Marele Vasile, de vreme ce îngerul care se afla într-însa, precum în orișice biserică, s-a îndepărtat din pricina necucernicieii ereticilor. De aceea nici jertfa ce se săvârșește într-însa nu este bine-primită la Dumnezeu. Ascultă-L pe Cel ce zice: «Iar cel fărădelege, care jertfește Mie vițel, ca cel ce bate om» (Isaia 66, 3)”⁵¹⁰/⁵¹¹.

Spunea de asemenea că este mai bine ca cel nebotezat să se boteze, la caz de nevoie, de către un monah sau un mirean ortodox, decât să moară nebotezat sau să primească botezul de la eretici⁵¹². Interzicea să facem rugăciune, să adu-

⁵⁰⁸ *Ibidem*, Epistola 244, p. 376.

⁵⁰⁹ 'Επιστολή ρνδ' (Epistola 154), cartea a doua, P.G. 99, 1480CD.

⁵¹⁰ Versetul este redat conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. (n. trad.)

⁵¹¹ 'Επιστολή π' (Epistola 80), cartea a doua, P.G. 99, 1320B.

⁵¹² 'Επιστολή κδ' (Epistola 24), cartea a doua, P.G. 99, 1192AB.

cem prinoase de ulei sau ceară pentru eretici, ori să le facem parastase, „căci nu sunt lucruri de joacă cele dumnezeiești [...] Nici nu va fi așezat cu ortodocșii cel ce nu are părtașie cu Ortodoxia, măcar în cel din urmă ceas. În ceea ce vei fi aflat, în aceea vei fi și judecat”⁵¹³. De asemenea, nu îngăduia să facem panaghii, panihide sau rugăciune pentru ortodocșii care au murit având împărtașire cu ereticii⁵¹⁴, nici să-i pomenim la Dumnezeiasca Liturghie, chiar dacă ar fi vorba de tatăl, mama sau fratele nostru⁵¹⁵.

În acord cu învățătura dumnezeieștilor canoane, interzicea chiar statul la masă cu ereticii⁵¹⁶ sau cu cei ce sunt în comuniune cu aceștia⁵¹⁷. Astfel, „dacă cineva este în comuniune cu eresul, nu poate să se facă prieten al lui Dumnezeu, ci rămâne vrăjmaș, chiar dacă ar da toți banii acestei lumi. Dar pentru ce vorbesc despre comuniune? Chiar și dacă mânăncă împreună, sau bea, sau are o legătură de prietenie cu ereticii, are să dea răspuns”⁵¹⁸.

Cuviosul Teodor credea că „creștinismul constă din credință și fapte; deci dacă una dintre cele

⁵¹³ 'Επιστολή 197, cartea a doua, P.G. 99, 1597AB.

⁵¹⁴ 'Επιστολή σιθ' (Epistola 219), cartea a doua, P.G. 99, 1660C.

⁵¹⁵ Ibidem, P.G. 99, 1665D.

⁵¹⁶ Ibidem, P.G. 99, 1665C.

⁵¹⁷ 'Επιστολή σιε' (Epistola 215), cartea a doua, P.G. 99, 1649D-1652A.

⁵¹⁸ 'Επιστολή λβ' (Epistola 32), cartea a doua, P.G. 99, 1205AB.

două lipsește, cealaltă nu-l va folosi pe cel ce o are”⁵¹⁹
De aceea învăța că „dacă sunt unii, în vremurile
de astăzi, monahi, să o arate prin fapte. Iar fapta mo-
nahului este de a nu suferi nici cea mai mică înnoire
a Evangheliei, ca nu cumva să se facă pentru mireni
pildă rea de erezie și de părtășie cu ereticii, având să
dea seama de pierzarea lor sufletească”⁵²⁰.

În sfârșit, spunea că în vremurile de înflorire
a ereziei, „nu numai cel ce este mai înalt în rang și
în cunoștință trebuie să lupte, să grăiască și să învețe
cuvântul Ortodoxiei, ci și cel din treapta ucenicului
este dator să propovăduiască adevărul și să vorbească
cu slobozenie. Cuvintele acestea nu sunt ale mele, ale
păcătoșului, ci ale dumnezeiescului Gură de Aur și
ale altor Părinți”⁵²¹.

Acestea sunt, în puține cuvinte, viața și cre-
zul slăvitului Mărturisitor, care s-a distins prin
evlavia sa nefățarnică, spiritul pătrunzător, tăria
de caracter și educația cu care era împodobit. Cu
toate acestea, anumite acte ale sale au fost greșit
înțelese și interpretate. Astfel, este considerat de
către unii un susținător fără rezerve al primatu-
lui papal, în timp ce alții îl consideră exponent
al cezaropapismului – chiar dacă, în realitate,

⁵¹⁹ 'Επιστολή κη' (Epistola 28), cartea întâi, P.G. 99, 1000D.

⁵²⁰ 'Επιστολή λθ' (Epistola 39), cartea întâi, P.G. 99, 1049CD.

⁵²¹ 'Επιστολή β' (Epistola 2), cartea a doua, P.G. 99, 1120B.

i-a fost un mare adversar – și politician⁵²². Alții, iarăși, susțin că dezacordul său față de ascensiunea Sfântului Nichifor al Constantinopolului în scaunul patriarhal direct din treapta de laic a fost un simplu pretext, în timp ce cauza reală ar fi fost setea sa de putere⁵²³.

În sfârșit, alții, din rândul iubitorilor de dezbinări și schisme în Biserică, au dat despărțirilor sale temporare de Sfinții Tarasie și Nichifor caracter de lege bisericească și canon inviolabil, susținând, în dezacord cu sfințele canoane⁵²⁴ și cu Sfânta Tradiție, că avem datoria de a înceta comuniunea cu episcopii noștri nu numai din motive de ordin dogmatic, dar și pentru încălcarea unor canoane ale Bisericii.

5. Alți Părinți din aceeași perioadă și restaurarea Ortodoxiei (842)

§1. Cuviosul Teofan din Singriana (759-818)

Cuviosul Teofan este binecunoscut prin remarcabila sa scriere istorică *Cronografia*. A fost

⁵²² B. Tsiggos, *Ἐκκλησιολογικές θέσεις τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου (Tezele eclesiologice ale Sfântului Teodor Studitul)*, p. 24.

⁵²³ I. Zonaras, *Χρονικόν (Cronică)*, cartea a 15-a, cap. 14, P.G. 134, 1357AB.

⁵²⁴ *Canoanele 13-15 ale Sinodului Întâi și al Doilea*, P.G. 137, 1061-1068 (pentru traducerea românească, vezi *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe, op. cit.*, pp. 360-362).

egumen al unei mănăstiri din Muntele Singria-
nei și a luat parte la Sinodul al VII-lea Ecume-
nic, unde „spunând în puține cuvinte cele multe și
muștrându-i cu dovezi din natură, din Scripturi și
din dogme pe iconomahii semeți și cu nume rău și
astupându-le gurile, i-a redat Bisericii podoaba ei”⁵²⁵.

Treizeci de ani mai târziu, Leon Armeanul a
încercat să-l atragă la rătăcirea sa și pe Sfințitul
Teofan. Într-o scrisoare adresată necinstitorului
împărat, Sfântul i-a dovedit acestuia cu multe
argumente sfințenia icoanelor.

*„Tiranul însă, nesuferind din partea bărbatului o
asemenea împotrivire, a trimis pe o oarecare căpetenie
care a ars mănăstirea până la temelii, i-a chinuit și i-a
împrăștiat pe monahi, iar pe fericitul Teofan l-a prins
și l-a adus în lanțuri la Bizanț. Tiranul a poruncit
apoi să-l închidă într-o temniță întunecoasă, socotind
că dacă va slăbi cu sufletul, va fi mai lesne să-l facă să
se plece voii sale [...]*

*[...] Pe urmă împăratul a trimis pe un alt dre-
gător, poruncindu-i să-l bată pe Sfânt pe piept și pe
spate cu trei sute de lovituri de vine de bou, iar apoi
să-l închidă din nou în temniță. Iar a doua zi, fericitul
a suferit din nou aceeași pedeapsă, fără ca aceasta să-i
slăbească nădejdea sa cea tare în Dumnezeu.*

⁵²⁵ Sfântul Simeon Metafrastul, Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς
ἡμῶν Θεοφάνου τοῦ τῆς Σιγγριανῆς βίος καὶ πολιτεία
(Viața și petrecerea celui întru Sfinți Părintelui nostru Teofan
din Singriana), cap. 14, P.G. 115, 25A.

*Dându-se bătut în fața unei asemenea dârzenii, răul împărat a dat hotărâre asupra fericitului să fie trimis în surghiun în Samotracia, o insulă din arhipelagul Maroniei, cu totul uscată și înfricoșătoare la vedere tuturor celor ce se apropiau de ea. Și puțină vreme viețuind acolo, Cuviosul s-a mutat din cele de pe pământ la slava cerească, ca unul ce-și păzise în cinste și vasul de lut, și sufletul său*⁵²⁶.

Alți egumeni care au mărturisit în perioada respectivă și au suferit felurite chinuri, necazuri și surghiun au fost Cuvioșii Macarie al Pelekitului, Nichifor și Nichita ai Midikiei, Ștefan din Triglia, Ioan din Mănăstirea Katarilor, Ilarion din Mănăstirea Dalmaților și, desigur, Platon, starețul și unchiul Sfântului Teodor Studitul. Au pățimit, de asemenea, pentru mărturisirea dreptei credințe, Cuvioșii Părinți Gheorghe, David și Simeon din Mitilene, Atanasie din Mănăstirea Pavlopetriei, Grigorie Decapolitul, Nichita Patriciul, Lazăr Zugravul, Ioan Psihaitul și Mihail Singhelul.

§2. Cuvioșii Teodor și Teofan „Scrișii”

Cuvioșii Teodor și Teofan, doi monahi vestiți și frați după trup, se nevoiau la vremea respectivă în Mănăstirea Sfântului Sava cel Sfințit. Patriarhul de atunci al Ierusalimului i-a trimis pe acești doi Părinți la Constantinopol, considerându-i cei mai destoinici pentru a-l înfrunta pe

⁵²⁶ *Ibidem*, cap. 16-17, P.G. 115, 28B-29C.

împăratul Leon Armeanul. Sosind deci în cetatea împărătească, cei doi i-au înfruntat cu multe cuvinte doveditoare atât pe rău-credinciosul patriarh Teodot, cât și pe împărat, drept care Leon i-a chinuit fără milă și i-a exilat în Pont⁵²⁷.

După asasinarea lui Leon, eliberați din exil, Sfinții s-au reîntors în Constantinopol și propovăduiau cu îndrăzneală dreapta credință, reușind să-i întoarcă pe mulți la Ortodoxie, Cuviosul Teodor prin cuvintele sale alese, iar Cuviosul Teofan prin canoanele sale cântate⁵²⁸. Pentru activitatea lor mărturisitoare au fost întemnițați și exilați din nou de împăratul Mihail Travlos, din îndemnul lui Ioan, viitor patriarh iconoclast al Constantinopolului (833-842).

Mihail a fost urmat la tron de fiul său Teofil (829-842), iconoclast mai aprig și mai fanatic decât tatăl său. Icoanele trebuiau îndepărtate chiar și din casele particulare, iar cei ce arătau împotrivire sau pictau icoane erau pedepsiți cu strășnicie⁵²⁹. Monahii au ieșit din nou la luptă cu vitejie. Foarte curând, mănăstirile din Constantinopol s-au pustiit, monahilor fiindu-le interzisă chiar și intrarea în cetatea imperială.

⁵²⁷ Sfântul Simeon Metafrastul, *Τὸν ὁσίον... Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ βίος καὶ πολιτεία* (Viața și petrecerea Cuviosului Teodor Scrisul), cap. 15, P.G. 116, 665C.

⁵²⁸ *Ibidem*, cap. 17, P.G. 116, 668B.

⁵²⁹ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria Bisericii), vol. 2, § 109, 2, p. 46.

Monahii din Mănăstirea Avramiților care l-au înfruntat pe împărat „după ce au fost bătuți, au fost surghiuniți la Pontul Euxin (Marea Neagră), în Mănăstirea Celui Înfricoșător, unde s-au și săvârșit mucenicește și au fost aruncați în mare. Pe un monah care, stând înaintea împăratului, a strigat: «Dacă cineva vă vestește vouă altceva decât ați primit, chiar și înger din cer de-ar fi, să fie anatema!» (Galateni 1, 8), acela (împăratul) l-a trimis la Ioan (patriarhul) ca să-l biruiască pe el prin silogisme. Monahul însă l-a lăsat pe Ioan mai mut decât peștii”⁵³⁰.

Sub rău-credinciosul Teofil, Cuvioșii Teodor și Teofan au pătimit chinuri cumplite și un nou exil aspru în insula Afusia⁵³¹. După doi ani însă, împăratul, care dorea foarte mult să-i atragă la reaua sa credință, i-a rechemat în Constantinopol. Dar să vedem cum istorisește însuși Cuviosul Teodor chinurile nemaiauzite și mai presus de om, pe care le-a suferit alături de fratele său Teofan:

„(A întrebat Teofil:) «Pentru ce ați venit aici?». Și mai-nainte ca noi să-i răspundem, a poruncit să ne bată peste față. Iar cei ce ne-au bătut ne-au pâlmuțit atât de tare, încât puțin a lipsit să nu cădem la pământ. De nu m-aș fi apucat de haina celui ce mă bătea, aș fi căzut chiar la picioarele împăratului.

⁵³⁰ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (Dodekavilos), cartea a șaptea, cap. 9, § 1, p. 114.

⁵³¹ Sfântul Simeon Metafrastul, *ibidem*, cap. 19-21, P.G. 116, 668C-669C.

În timp ce mă țineam de haina lui, primeam lovituri neîncetate, până ce împăratul le-a poruncit să se oprească. Încetând aceia de a ne mai bate, împăratul ne-a întrebat iarăși: «Pentru care pricină ați venit aici?», voind să spună: De vreme ce nu îmbrățișați credința noastră, pentru ce ședeți aici împreună cu noi? Noi însă am tăcut, plecând capetele. Iar el adresându-se poruncitor eparhului care-i stătea alături, a zis cu mare mânie și cu glas aspru: «Ia-i de aici și însemnează-le fețele, scrijelindu-le aceste stihuri iambice» [...]

«Când toți voiesc să alerge spre cetatea unde
Preacuratele picioare ale lui Dumnezeu Cuvântul
au stat,

Dând rânduială lumii,

Aceștia în cinstitul loc s-au arătat

Vase viclene ale unei rătăciri superstițioase.

Acolo, dar, din ignoranță multe lucruri

Rușinoase, cumplite, păgânești făcând,

S-au izgonit ca niște apostafi.

Și venind în împărăteasca cetate

N-au lepădat nelegiuitele lor nebunii,

Drept aceea, cu fețele însemnate,

Ca niște răufăcători au fost iarăși osândiți și izgoniți.»

După ce s-au citit aceste stihuri în auzul tuturor, Teofil a poruncit să ne ducă cu sila la pretoriu. Și ieșind din palat și ajungând noi la locul numit Thermastra, a venit oarecine cu porunca de a ne întoarce înapoi și ne-a dus cu mare grăbire înaintea împăratului, care de cum ne-a văzut, ne-a zis întocmai: «Este

vădit că ducându-vă de aici în părțile voastre veți zice: <Ne-am răs de împărat>. Dar mai întâi îmi voi râde eu de voi și apoi vă voi lăsa să plecați».

Acestea zicând, a poruncit să ne dezbrace pe amândoi. Și după ce ne-au scos hainele, au început să ne bată. Iar împăratul neîncetat striga și îi lega cu jurământ pe cei ce ne biciuiau zicând: «Așa mă cinstești? Lovește-i bine!». Deci ne loveau pe piept și pe spate, fără nicio cruțare și milă. Iar eu, îndelung fiind biciuit, strigam: «N-am greșit cu nimic împărăției tale»; și iarăși ziceam: «Doamne, miluiește! Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, vino în ajutorul nostru!». Apoi l-au bătut acolo alături și pe fratele meu [...]

[...] După patru zile am fost duși la judecată înaintea eparhului, care înfricoșându-ne cu multe chinuri, făgăduia că va împlini dorința împăratului. Zicea că mai întâi ne va pedepsi, iar apoi ne va cresta frunțile și ne va da în mâinile saracinilor. Cu el erau și Hristodul cu tatăl lui. Noi ne-am lepădat cu îndărătnicie de propunerile lui, zicând că suntem gata să suferim ne-numărate morți și că niciodată nu ne vom pângări împărtășindu-ne sau chiar și numai învoindu-ne cu cei ce au călcat credința și mărturisirea creștinilor, măcar de ne-ar scoate ochii, sau ar arde trupurile noastre.

Atunci tatăl lui Hristodul s-a întors către po-trivnicii noștri și voind să ne scape de chinuri, i-a zis eparhului: «Aceștia niciodată nu s-au închinat la vreo icoană și nu știu ce li s-a întâmplat de au ajuns aici». Dar eu am zis cu asprime: «Du-te de aici! Nu știi ce spui, nici despre ce dai mărturie».

Eparhul, începând din nou să ne ademenească, zicea: «O dată numai, o singură dată împărtășiți-vă cu noi și nimic mai mult nu vă cerem. Voi veni și eu cu voi în biserică, iar apoi mergeți unde veți voi». Eu am râs și am zis: «Domnule eparh, cele ce spui sunt ca și cum i-ar zice cineva altuia: Nu cer nimic de la tine, decât o singură dată să-ți tai capul și după aceea vei merge unde vei vrea! Cunoaște deci că pentru noi e lucru de rușine chiar să îndrăznească cineva să ne îndemne să venim la o împărtășire ca aceea la care – nu știu de ce – ne poștești tu acum, nefiind mai dinainte încredințat că mai ușor ar răsturna cu susu-n jos cerul și pământul, decât să ne întoarcă pe noi de la buna-cinstire».

Atunci a poruncit să ne însemneze pe frunte. Și cu rănile bățăilor încă proaspete și pricinuindu-ne dureri de nesuferit, ne-au întins pe scânduri și ne-au scrijelit fețele cu unelte de fier înroșite în foc. Deci după ce ne-au împuns astfel multă vreme, apunând soarele și întunecându-se, fără de voie au încetat și scrisul.

Iar când a venit vremea să plecăm de la eparh, i-am zis lui și celor ce stăteau de față: «Să știți că heruvimii se vor da deoparte când vor vedea această scrisoare, iar sabia vâlvâietoare se va trage înapoi și ne va face slobodă intrarea în Rai. Căci pentru această muncă nouă pe care ați ticluit-o împotriva noastră și care n-a fost din veac, vor cinsti fețele noastre, scrijelite cu atâta necinste pentru Stăpânul cel de obște»⁵³².

⁵³² Ibidem, cap. 24-31, P.G. 116, 673A-677C.

Cei doi mărturisitori au fost surghiuniți apoi în Apamia. Istovit de chinuri și de reaua pătimire, Cuviosul Teodor a murit în exil, iar fericitul Teofan a fost ales mitropolit al Niceei, după restaurarea cultului sfintelor icoane.

Moartea lui Teofil a deschis calea restaurării Ortodoxiei. Teodora, soția sa, și fratele ei Vardas erau apărători ai sfintelor icoane⁵³³. Cumva mai chibzuit decât Teofil, Manuil, fratele acestuia, ajuns în pragul morții din pricina unei boli grave și fiind îndemnat de unii monahi să revină la cinstirea icoanelor pentru a-și recăpăta sănătatea sufletească și trupească, le-a urmat sfatul și după ce s-a însănătoșit cu desăvârșire, a îndemnat-o pe Teodora să reazeze cultul icoanelor.

Cei surghiuniți pentru dreapta credință au revenit în patriile lor, iar cei întemnițați au fost eliberați. Patriarhul eretic Ioan a fost exilat, iar în locul lui a fost înscăunat Sfântul Metodie, care purta pe fața sa stigmatetele de mărturisitor al Ortodoxiei. Biciuit de iconoclaști fără milă, aceștia i-au spart maxilarul, i-au smuls dinții, și în cele din urmă l-au exilat în insula Panormo, unde timp de șapte ani a fost închis într-un mormânt împreună cu doi tâlhari. Când unul dintre aceș-

⁵³³ F. Vafeidis, *ibidem*, § 109, 3, p. 46.

tia a murit, Sfântul Mărturisitor a răbdat fără murmur duhoarea de nedescris pe care o răspândea trupul celui mort⁵³⁴.

Atunci „marele Ioanichie, ascetul din Muntele Prusei, și Sfântul Arsachie din Olimp, din dumnezeiască descoperire au venit în turnul Nicomidiei, unde aflându-l pe Isaia ascetul i-au spus că Dumnezeu a rânduit să meargă la împărăteasă și la patriarhul Metodie ca să statornicească Ortodoxia și să înalțe sfințele icoane, căci s-au liniștit vrăjmașii lui Dumnezeu, a încetat lupta împotriva icoanelor, iar de acum domnește pacea și buna-cinstire. Astfel s-au înțeleș și (împreună cu egumenul monahilor din Thasos, Cuviosul Daniil) au alergat în cetatea împărătească unde s-au întâlnit cu patriarhul și cu împărăteasa. Așadar s-a făcut sinod în Constantinopol împotriva iconomahilor, la care s-au adunat dimpreună arhiepiscopii și monahi”⁵³⁵.

Sinodul a întărit hotărârile Sinodului al VII-lea Ecumenic și a proclamat restaurarea cultului sfințelilor icoane. În duminica următoare, cea dintâi din Postul Mare (19 februarie 842), icoanele au revenit în biserici cu mare fast. Întru pomenirea acestei strălucite biruințe a Bisericii, s-a hotărât ca duminica respectivă să fie prăznuită în fiecare an ca sărbătoare a Ortodoxiei.

⁵³⁴ I. Zonaras, *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 15-a, cap. 28, P.G. 134, 1409A-C.

⁵³⁵ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, cap. 10, § 1, 2, p. 150.

La Sinodul din 842 au luat parte și unii monahi athoniți. După cum istorisește Iosif Ghene-sios, „au coborât din vestitul Munte al Olimpului, din Athos și Ida, dar chiar și din ținutul Kymnei” bărbați de-Dumnezeu-purtători, „pe față propovă-duind Ortodoxia”⁵³⁶.

De asemenea, în 1084, un mare număr de monahi au luat parte la judecata sinodală a episcopului Leon din Calcedon, care a scris la rându-l său împotriva sfintelor icoane⁵³⁷.

⁵³⁶ *Ἱστορία περί τῶν βασιλέων Κ/πόλεως (Istoria împăraților din Constantinopol)*, cartea a patra, P.G. 109, 1096B.

⁵³⁷ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή (Colecția Sfintelor Sinoade)*, vol. 2, p. 982.

Capitolul I

Luptele singulare în
primele secole după schisma
dintre Răsărit și Apus (1054-1700)

Partea a doua

(De la schisma dintre Răsărit
și Apus până în secolul XX)



**MONAHII CA APĂRĂTORI AI
ORTODOXIEI ÎMPOTRIVA LATINILOR,
PROTESTANȚILOR ȘI A ALTOR ERETICI**

La Sinodul din 842 au luat parte și unii monahi athoniți. După cum istorisește Iosif Ghene-sios, „*au coborât din vestitul Munte al Olimpului, din Athos și Ida, dar chiar și din ținutul Kymnei*” bărbați de-Dumnezeu-purtători, „*pe față propovă-duind Ortodoxia*”⁵³⁶.

De asemenea, în 1084, un mare număr de monahi au luat parte la judecata sinodală a epi-scopului Leon din Calcedon, care a scris la rân-dul său împotriva sfintelor icoane⁵³⁷.

⁵³⁶ Ἱστορία περί τῶν βασιλέων Κ/πόλεως (Istoria îm-păraților din Constantinopol), cartea a patra, P.G. 109, 1096B.

⁵³⁷ S. Milias, Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 982.

Capitolul I

Lupșla mnașăhălu lu
prămăle mnașăhălu după schisma
dintre Răsărit și Apus (1054)

Partea a doua

(De la schisma dintre Răsărit
și Apus până în secolul XX)



MONAHII CA APĂRĂTORI AI ORTODOXIEI ÎMPOTRIVA LATINILOR, PROTESTANȚILOR ȘI A ALTOR ERETICI

... la începutul anilor 1940 se facea parte și dintr-o organizație asemănătoare. După cum mă amintesc, în acea vreme erau organizate în cadrul Academiei de Științe și Arte un număr de trei filiale: "Știință și Literatură", "Arta și Literatură" și "Știință și Arte". În cadrul filialei "Arta și Literatură" erau organizate două secții: "Arta" și "Literatură".

De asemenea, în 1946 am fost membru al organizației de tineri care s-a organizat în cadrul filialei "Arta și Literatură" și care avea ca scop promovarea și dezvoltarea activității culturale în rândul tinerilor.

În zilele noastre, în cadrul filialei "Arta și Literatură" sunt organizate două secții: "Arta" și "Literatură".



ROMANIA CA AȘĂTORI AL
 CULTURII ÎNTR-UN PĂTRIMONIU
 CULTURAL ȘI A ALTOR VALORI

¹ Pentru mai multe detalii privind activitatea culturală în România în perioada interbelică, vezi: *Revista Culturală*, nr. 1-12, 1928-1929.

² V. Mihail, *Trădătorii*, Editura "Universitatea", București, 1994, p. 92.

Capitolul I

Luptele monahilor în primele secole după schisma dintre Răsărit și Apus (1054)

1. Erezia papismului

Una dintre cele mai zguduitoare pagini din Istoria Bisericii a fost fără îndoială tragică schismă dintre Răsărit și Apus. Se poate spune că acest episod de proporții a fost evenimentul epocal care a scindat creștinătatea în două mari tabere și a marcat considerabil evoluția lor distinctă și independentă de mai târziu.

Prăpastia dintre cele două Biserici a început să se facă simțită îndeosebi din timpul patriarhului Fotie cel Mare. Sfântul Fotie s-a opus îndeobște denaturării Simbolului de credință și încălcării vechilor predanii ale Bisericii. De asemenea, a apărat suveranitatea, drepturile și dogmele Bisericii sale și a luat atitudine împotriva abaterii papismului de la calea statornică de canoane și a ambiției acestuia de a-și întinde supremația și asupra Răsăritului Ortodox.

În continuare, răsăritenii „potrivit obiceiului străvechi al Bisericii [...] așteptau îndreptarea Bise-

ricii Romei și din această pricină se arătau îndelung-răbdători”⁵³⁸. „Din iconomie, au tăcut multă vreme, socotind că latinii își vor îndrepta în bine inovațiile lor, dar cum aceia au rămas în propria lor îndărătnicie, i-au despărțit din comuniunea Bisericii”⁵³⁹.

Principalele cauze ale schismei au fost de natură teologică (*filioque*), eclesiologică (prima-tul papal, pretenția papei de a-și impune autoritatea asupra întregii Biserici) și politică. După schismă, Biserica Răsăriteană – mai bine zis, Sobornicească – a continuat să se întemeieze pe hotărârile Sinoadelor Ecumenice și pe învățăturile Sfinților Părinți, păstrând nealterată comoara credinței pe care o moștenise și apărând-o de atacurile susținute ale Apusului.

Din contră, ereticii latini (numiți printr-un eufemism sau mai curând în duh de ecumenism, „Biserica Romano-Catolică”), supușii infailibilului și atotstăpânitorului papă, au pervertit și au strâmbat cu totul creștinismul. Teologia papală, sprijinindu-se pe raționalismul scolastic, depune strădanii pentru „dovedirea tuturor aserțiunilor fundamentale ale Revelației în Hristos și subordona-rea lor Rațiunii”⁵⁴⁰. Cu toate acestea, „dacă prin raționamente schimbăm cele ale credinței, se pierde

⁵³⁸ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (*Dodekavlos*), cartea a opta, cap. 2, § 6, p. 304.

⁵³⁹ *Ibidem*, cartea a șasea, cap. 7, § 9, p. 278.

⁵⁴⁰ K. Mouratidis, Σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας (*Relațiile dintre stat și Biserică*), vol. 1, p. 165.

credința noastră, se pierd cununile pentru credință și nu mai credem în Dumnezeu, ci în oameni"⁵⁴¹.

După schismă, latinii au adâncit în mod treptat prăpastia care-i despărțea de Ortodoxie, prin noi inovații, precum stropirea (în locul afundării) la Botez, lipsirea laicilor de împărtășirea din Sfântul Potir (cu Cinstitul Sânge al lui Hristos), purgatoriul, doctrina indulgențelor, teologia Harului Dumnezeiesc zidit (creat), infailibilitatea papală, imaculata concepție și înălțarea fără de moarte⁵⁴² a Maicii Domnului cu trupul la cer, desființarea sinodalității Bisericii și a multora dintre sfintele canoane, săvârșirea Tainei Sfântului Maslu numai la cei aflați pe patul de moarte, cezarpapismul și multe alte inovații-erezii. Altfel spus, papismul s-a transformat deja, după expresia Sfântului Iustin Popovici, în „panerezie”⁵⁴³.

Dar să analizăm în continuare trei dintre ereziile de competenție ale latinilor:

1. *Filioque*: În lumina învățaturii Dumnezeu-Omului Iisus, Duhul Adevărului „de la Tatăl purcede” (Ioan 15, 26), de aceea și Părinții adunați la cel de-al II-lea Sinod Ecumenic mărturiseau în

⁵⁴¹ Iosif Vryennios, *Τὰ εὐρεθέντα (Opere)*, Cuvântul V, vol. 1, p. 94.

⁵⁴² Conform doctrinei romano-catolice, Maica Domnului nu a fost supusă legii morții trupești, ci a acceptat moartea de bunăvoie, spre a-I urma Fiului ei. (*n. trad.*)

⁵⁴³ Chiril Kostopoulos, *Ὁ Παπισμός εἶναι αἵρεση (Papismul este erezie)*, p. 115.

Simbolul de credință: „și întru Duhul Sfânt, Domnul, de viață Făcătorul, Care din Tatăl purcede”.

Marele Fotie notează că apusenii „prin cugețări răstălmăcite și motive plăsmuite, cu îndrăzneală peste măsură, s-au apucat să pervertească” Sfântul Simbol, adăugând pe *filioque* („și de la Fiul”) înaintea cuvântului „purcede”. În consecință, Duhul Sfânt ar avea două obârșii, de vreme ce purcede și de la Tatăl și de la Fiul. Sfântul Fotie a denunțat această dogmă ca una care instituie două stăpâniri în sânul Sfintei Treimi și desface stăpânirea cea una într-un diteism.

Dar „cel care introduce două principii (obârșii) predică doi dumnezei”⁵⁴⁴. Din contră, „noi ne închinăm lui Dumnezeu ca o singură stăpânire, nu alcătuit din doi dumnezei, nici din două principii, ci Unul”⁵⁴⁵. Erezia lui *filioque* a fost introdusă în mod oficial în Apus de către papa Sergiu în anul 1009⁵⁴⁶.

2. Primatul papal: Dintotdeauna, Biserica i-a recunoscut papei de la Roma doar o întâietate de onoare față de ceilalți patriarhi, considerându-l primul între egali. Începând cu Sinodul al IV-lea Ecumenic, scaunului de Constantinopol i-au fost

⁵⁴⁴ Sfântul Vasile cel Mare, „Împotriva sabelienilor, a lui Arie și a anomeilor”, în vol. *Omilii și cuvântări*, trad. pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, ediția a doua, București, 2004, p. 400.

⁵⁴⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή α' πρὸς Ἀκίνδωνον* (*Epistola întâi către Achindin*), 3, E.P.E. vol. 1, p. 402.

⁵⁴⁶ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (*Istoria Bisericii*), § 22, p. 374.

recunoscute prerogative onorifice egale cu ale celui roman⁵⁴⁷.

Latinii au făurit treptat un mit al primatului papal, întărit cu valoare de dogmă la Conciliul I Vatican (1870). Conform acestei doctrine, papa – ca succesori, prin drept divin, al Apostolului Petru – deține privilegiul supremației și autorității asupra întregii Biserici, cu alte cuvinte, este capul Bisericii văzute. În consecință, Biserica devine, din hristocentrică, antropocentrică, papocentrică, subordonată absolutismului papal.

Latinii își sprijină kakodoxia pe cuvintele lui Iisus către Petru: „Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi Biserica Mea [...] și îți voi da cheile Împărăției cerurilor” (Matei 16, 18-19). După ei, „piatra” o constituie nu mărturisirea drept-cinstitoare a lui Petru, ci Petru însuși și succesorii săi.

Alta este însă învățătura Părinților. Sfântul Isidor Pelusiotul arată că Hristos a pus întrebarea „Cine zic oamenii că sunt Eu?” (Matei 16, 13), „pentru că a dorit să-i învețe pe toți mărturisirea sigură, pe care Petru, insuflat de Domnul, a rostit-o ca bază și temelie puternică pe care Mântuitorul a clădit Biserica Sa”⁵⁴⁸. La rândul său, Teodorit al Cyrului afirmă că prin „piatră” se înțelege credința bine-

⁵⁴⁷ Canonul 28, P.G. 137, 484A-C (pentru traducerea românească, vezi *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe, op. cit.*, p. 222).

⁵⁴⁸ Sfântul Isidor Pelusiotul, *Epistola 235*, în volumul *Epistole, op. cit.*, p. 177.

cinstitoare, adică dreapta mărturisire a lui Petru, „a cărei mărturie a așezat-o ca pe o bază și temelie a Bisericii”⁵⁴⁹ Stăpânul Hristos.

La fel învață și Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Dumnezeul a toate, fericind pe Petru pentru cele ce bine le-a mărturisit despre El, a statornicit că Biserica Sobornicească este mărturisirea dreaptă și mântuitoare a credinței în El”⁵⁵⁰. De asemenea, Sfântul Teodor Studitul spune: „nu chei materiale i-a dat fericitului Petru, ci puterea cuvântului”⁵⁵¹.

3. Infaibilitatea papală: În continuarea primatului papal, ca dezvoltare, completare și fundamentare a acestei dogme, se află și doctrina infaibilității papei, „locțiitorul” lui Hristos (Vicarius Christi). Aceasta a fost și ea decretată oficial ca dogmă în 1870 și se extinde asupra tuturor hotărârilor papei. Părintele Iustin Popovici scrie: „Nicio erezie nu s-a ridicat atât de radical și atât de complet împotriva Dumnezeului-Om Hristos și a Bisericii Lui, cum a făcut-o papismul prin dogma despre infaibilitatea papei-om. Nu există nicio îndoială: dogma aceasta este erezia ereziilor”⁵⁵².

⁵⁴⁹ 'Επιστολή ος' (Epistola 77), P.G. 83, 1249C.

⁵⁵⁰ Προς Αναστάσιον μονάζοντα (Către Anastasie monahul), P.G. 90, 132A (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu..., op. cit., p. 170).

⁵⁵¹ Mansi 37, 137.

⁵⁵² Omul și Dumnezeul-Om, trad. pr. prof. Ioan Ică și diac. Ioan I. Ică jr., ed. a doua, Ed. Sophia, București, 2010, p. 213.

În pofida invocării infailibilității papale, papistații nu pot să conteste că papa Zefirin, în secolul al III-lea, a îmbrățișat erezia montanismului, papa Liberiu, în secolul al IV-lea, a iscălit o mărturisire ariană, papa Vigiliu a fost condamnat de Sinodul al V-lea Ecumenic, papa Honoriu a fost anatematizat de Sinodul al VI-lea Ecumenic, în timp ce papii din epoca de „domnie a depravării” a secolului al X-lea „în multe chipuri au mânjit și au dezonorat scaunul papal”⁵⁵³. Dositei al Ierusalimului, adversar redutabil al papismului, istorisește mai multe astfel de abateri în privința moravurilor, a viețuirii, a canonicității hirotoniilor, dar și a dreptei credințe a multora dintre ocupanții scaunului pontifical roman⁵⁵⁴.

„Finalmente, întreaga problemă este una a mântuirii. Cine poate să se mântuiască într-o Biserică al cărei centru nu este Dumnezeu-Om, ci omul infailibil, papa?”⁵⁵⁵

2. Monahi erudiți în calitate de scriitori bisericesti și purtători de cuvânt în dialogurile cu latinii

De-a lungul mileniului al doilea, lupta antiretică a monahilor a constat mai ales în apărarea

⁵⁵³ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 136, 1, p. 156.

⁵⁵⁴ Δωδεκάβιβλος (*Dodekavivlos*), cartea a noua, cap. 14-16, pp. 116-131.

⁵⁵⁵ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς (Probleme de eclesiologie și pastorație)*, p. 56.

creinței ortodoxe de atacurile unui Apus care se abătea tot mai pregnant spre erezie. Deținători ai neprețuitei moșteniri a Sfintelor Sinoade și a Marilor Părinți, monahii au păzit cu dârzenie și jertfă de sine pilduitoare tezaurul mântuitor al creinței noastre drepte și nealterate.

„În Bizanț, baza opoziției o constituia nu statul, ci Biserica, iar în cadrul acesteia nu atât episcopii, cât monahii și poporul de rând, care îi privea pe monahi ca pe niște asceți luminați și călăuze duhovnicești [...] (Monahii) erau apărătorii de frunte ai Ortodoxiei [...] aspri, intransigenți [...] antilatini aprigi și fanatici [...] Orice plan de unire, pentru a avea sorți de izbândă, trebuia să-i atragă mai întâi de partea sa pe călugări împreună cu poporul.”⁵⁵⁶

„Neamul grec datorează recunoștință acestor bărbați (monahii) și întregului cler grec, ca și celorlalți conducători ai Bisericii Ortodoxe Răsăritene [...] Fiindcă nesupunându-se jugului papistaș și împotrivindu-se pretențiilor nesocotite ale curții papale, au păzit creința ortodoxă neatinsă de cei ce voiau să o strice și au păstrat și au salvat limba elinească, învâțând și scriind.”⁵⁵⁷

Monahii au fost, de altfel, printre primii care au ripostat împotriva blestematului adaos *filioque*.

⁵⁵⁶ S. Bilalis, *Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός* (Ortodoxia și papismul), vol. 2, p. 89.

⁵⁵⁷ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τοῦ Σχίσματος...* (Eseu istoric despre Marea Schismă), p. 96.

„Monahul Ioan de la Mănăstirea Sfântului Sava (din apropiere de Ierusalim) îi declara deja eretici pe călugării franci de pe Muntele Măslinilor pentru învățătura lui filioque, pe care aceștia se sileau să o răspândească. În paraclisul din Betleem, la Liturghia din praznicul Nașterii Domnului (808), după obiceiul Bisericii spaniole și france (nu încă și al celei române), au cântat Crezul constantinopolitan (adică cel pe care-l folosim) cu adăugirea filioque, dând naștere la înfruntări între ei și monahii noștri”⁵⁵⁸.

§1. Nichita Stithatul

Unul dintre primii monahi care au scris împotriva inovațiilor latine a fost egumenul Mănăstirii Studiiților, Nichita Stithatul. Acesta deprinsese acrivia credinței de la Sfântul Simeon Noul Teolog, Marele Părinte al Bisericii.

După Sfântul Simeon, „*lauda și fericirea Sfinților în aceste două lucruri stă: în credința ortodoxă și viața vrednică de laudă, pe de o parte, și în darul Sfântului Duh și harismele Lui, pe de altă parte*”⁵⁵⁹. Sfântul Simeon asemuia erezia cu întunericul, iar pe eretici cu atei⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ V. Stefanidis, *ibidem*, p. 354.

⁵⁵⁹ Κατήχισις ι' (Cateheza a 10-a), § 2, p. 177 (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cateheze (Scrieri II)*, op. cit., p. 153).

⁵⁶⁰ Κατήχισις κθ' (Cateheza a 29-a), § 3, p. 297 (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 310).

În același fel, înțeleptul Nichita considera buna-cinstire drept „*vârf al virtuților*”⁵⁶¹, iar pe cei ce primesc învățături eretice ca osândiți „*la pierzare*”⁵⁶². În jurul anului 1054, Sfințitul Nichita a scris o lucrare cu titlul *Către romani, despre azime, postirea în sâmbete și căsătoria preoților*. A mai scris de asemenea *Prelegerea către franci, Sin-teza contra latinilor* (despre Sfântul Duh), patru cuvântări împotriva ereziei armenilor, lucrarea *Despre cele dospite, contra armenilor și a latinilor* și o cuvântare împotriva iudeilor⁵⁶³. Operele anti-retice ale Sfântului Nichita au avut o mare înrâurire asupra polemicii de mai târziu cu latinii.

În anul 1054, Nichita, „*apărătorul Ortodoxiei*”⁵⁶⁴, a purtat o discuție privind inovațiile Bisericii papale, ajungând la confruntări teologice dintre cele mai tăioase cu trimișii papei Leon al IX-lea la Constantinopol, care în cele din urmă au aruncat anatema asupra patriarhului Mihail Cerularie și „*a întregii Biserici a ortodocșilor*”⁵⁶⁵. „*Humbert s-a arătat indignat de cutezanța monahului grec care îi*

⁵⁶¹ P. Hristou, *Νικήτα Στηθάτου Μυστικά συγγράματα* (Nichita Stithatul – Scrieri mistice), p. 112.

⁵⁶² *Ibidem*, p. 151.

⁵⁶³ *Ibidem*, p. 15.

⁵⁶⁴ A. Dimitrakopoulos, *Ίστορία τοῦ Σχίσματος... (Istoria Schismei)*, p. 24.

⁵⁶⁵ I. Karmiris, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale)*, vol. 1, p. 334.

cerea să declare Biserica Romei rătăcită. I-a scris deci un răspuns”, în care, fără a combate argumentația monahului studit, a trecut la insulte la adresa acestuia. „Tu, preaticăloase Nichita – spune ocărătorul latin –, până ce îți vei veni în fire și te vei pocăi, să fii anatema (despărțit) de toată Biserica lui Hristos, împreună cu toți cei care sunt părtași cu tine la această învățătură stricată”⁵⁶⁶.

§2. Eftimie Zigaben⁵⁶⁷ (1050-1120)

Monahul Eftimie Zigaben a viețuit în Mănăstirea Perivleptos din Constantinopol în timpul împăratului Alexie I Comnenul. Mănăstirea „s-a îngrădit cu meterezele dreptei credințe împotriva a toată erezia, mai cu seamă împotriva răutății bogomililor [...] Dar și greșelile pavlicienilor, ale evhiților și ale armenilor, precum și reaua credință a saraciniilor au fost cercetate într-însa și a fost hotărnicită aici calea ce se cuvine urmată împotriva lor”⁵⁶⁸.

În această mănăstire, înzestratul Eftimie, mintea cea strălucită și „neprețuitul între filosofi”, a avut prilejul de a se dăruii studiului și scrisului și de a se distinge ca figură de prim rang în lupta împotriva ereticilor. În continuare

⁵⁶⁶ Hrisostom Papadopoulos, *Τό πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης* (Primatul episcopului Romei), p. 223.

⁵⁶⁷ Numele cunoaște și varianta Zigaden. (n. trad.)

⁵⁶⁸ A. Papavasileiou, *Εὐθύμιος Ἰ. Ζυγαδηνός* (Eftimie I. Zigaben), p. 30.

i s-a alăturat împăratului Alexie și a devenit cea mai de seamă personalitate bisericească a epocii sale. Numit de Alexie prim secretar la curtea imperială, participa activ, în calitate de consilier al împăratului, la toate problemele religioase și bisericești care se iveau.

Principesa Ana Comnena relatează: „Împăratul a trimis după un monah, numit Zigaben [...] care ajunsese la culmea științei cărturărești și nici în retorică nu era neînvățat, iar dogma o cunoștea ca nimeni altul, și i-a poruncit să expună, una câte una, toate ereziile și să însemneze pentru fiecare dintre ele combaterile Sfinților Părinți [...] Această carte a fost denumită de împărat *Panoplia dogmatică*”⁵⁶⁹.

În această scriere sintetică, concepută în manieră științifică și de o însemnătate istorico-dogmatică excepțională, comparabilă cu *Panarionul* Sfântului Epifanie, sunt combătute cu multe mărturii patristice toate vechile și noile erezii (ca cele ale arienilor, monofiziților, bogomililor, latinilor). *Panoplia dogmatică* este singura operă din Răsărit care poate revendica un loc în Istoria Dogmaticii din perioada secolului al IX-lea și până la Reformă⁵⁷⁰. A avut parte de o largă recunoaștere, intrând în arsenalul teologiei ortodoxe și înrâurind scrierile cu un conținut similar de

⁵⁶⁹ *Ἀλεξιάς (Alexiada)*, cuvântul 15, P.G. 131, 1176BC.

⁵⁷⁰ P. Trembelas, *Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς Θεολογίας (Enciclopedia teologiei)*, p. 343.

mai târziu, precum cele ale lui Nichita Honiatul, Andronic Kamatiros, Ghenadie Bulgarul.

În cel de-al doisprezecelea capitol al *Panopliei dogmatice*, intitulat „Împotriva latinilor, sau despre purcederea Sfântului Duh”, strălucitul teolog analizează erorile pe care le atrage după sine adoptarea de către latini a acestei dogme triadologice greșite. Totodată, dovedește că adăugarea lui *filioque* nu are niciun temei istorico-dogmatic, și prin urmare trebuie exclusă, ca una introdusă samavolnic și anticanonic de latini.

Sfințitul Eftimie a luat parte de asemenea și la tentativele de unire cu latinii. În 1112, la Constantinopol, trimisul papei Pascal al II-lea, Petru Chrisolan al Mediolanului, și reprezentanții Bisericii Ortodoxe s-au ocupat de diferențele dintre latini și ortodocși⁵⁷¹. În prezența împăratului Alexie s-a dezbătut problema lui *filioque* și cea a folosirii azimelor.

Principalii exponenți ai Ortodoxiei la acest dialog au fost Evstatie al Niceei și Ioan Furnis⁵⁷², egumenul Mănăstirii Ganos, care îl ajutase pe Zigaben la alcătuirea *Panopliei Dogmatice*. În încheierea cuvântului său teologic, acesta din urmă i s-a adresat lui Chrisolan:

„Iar tu, de vreme ce ai cercetat cu de-amănunțul și ai «rumegat» cu «dinții» rațiunii tale, precum

⁵⁷¹ F. Vafeidis, *ibidem*, § 146, 2, pp. 202-203.

⁵⁷² A. D. Kyriakos, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 2, § 159, pp. 33-34.

fac animalele curate, cele pe care ți le-am zis, dacă ai ceva de spus, spune, sau poți să iei în mână trestia și să scrii. Iar de nu ai, încetează de a mai fi rob raționamentelor omenești și conglăsuiește cu noi și cu dreapta credință. Deci, după pilda lui Avraam, «ieși din pământul tău» – adică din cel al părerii tale neschimbate de până acum – și din tradiția casnicilor tăi și «din casa» dogmei tale strămoșești, și «vino în pământul» (Facerea 12, 1) pe care ți-l arată Dumnezeu, luminându-ți simțirile sufletului. Crede-mă că acest lucru va fi cu neasemănare mai mare și mai de folos pentru tine decât însăși ajungerea și închinarea la Ierusalim»⁵⁷³.

Cu toate acestea, argumentele grăitoare ale Părinților nu au putut să-l întoarcă pe Chrisolan și discuțiile s-au încheiat fără rezultat. Împotriva concepțiilor lui Chrisolan s-au pronunțat la fel de răspicat sfințitul Eftimie și monahul Ioan Zonaras⁵⁷⁴, renumit tâlcuitor al sfintelor canoane, care alcătuiseră și un studiu împotriva adaosului *filioque*.

Zonaras era și autorul unui canon dogmatic închinat Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, în care erau combătute mai multe erezii. În ultimul tropar de la Cântarea a IX-a se spunea: „*Acoperă, Fecioară, turma ta aceasta și o ferește de cumplitul*

⁵⁷³ A. Dimitrakopoulos, *Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη (Biblioteca eclesială)*, vol. 1, pp. 46-47.

⁵⁷⁴ A. Papavasileiou, *Εὐθύμιος Ἰ. Ζυγαδηνός (Eftimie I. Zigaben)*, pp. 51-52.

eres al latinilor, care învață două obârșii într-o singură fire, zicând, în chip străin și neobișnuit, că sunt două purcederi ale Duhului Celui ce toate le plinește, de a căror rătăcire izbăvește-ne pe noi"⁵⁷⁵.

Strălucita conlucrare dintre Zigaben și Alexie s-a arătat de asemenea odată cu apariția ereziei bogomililor. Aceștia recunoșteau două principii (dumnezei) și respingeau ierurgiile Bisericii⁵⁷⁶. Cuviosul Eftimie a participat activ la toate etapele planului întocmit de împărat împotriva primejdioasei erezii. A fost de față și a păstrat însemnări din timpul dialogului lui Alexie cu bogomilii, când împăratul a încercat să-i întoarcă pe aceștia la Ortodoxie⁵⁷⁷.

Dar pentru că „*neamul bogomililor fătărea virtutea*”⁵⁷⁸, iar căpetenia ereziei, Vasile, tăgăduia orice legătură cu aceasta, Alexie i-a pregătit cu iscusință o cursă. Astfel, sub chip că ar voi să i se facă ucenic, l-a chemat pe Vasile la palat; atunci acela și-a dat pe față învățăturile, în timp ce Zigaben, în calitate de „*grămătic*”⁵⁷⁹, „*consemna de*

⁵⁷⁵ A. Dimitrakopoulos, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă), p. 15.

⁵⁷⁶ V. Stefanidis, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii), § 28, p. 421.

⁵⁷⁷ Eftimie Zigaben, Πανοπλία Δογματική (Panoplia dogmatică), Prolog, P.G. 130, 21C.

⁵⁷⁸ Ana Comnena, Ἀλεξιάς (Alexiada), cuvântul 15, P.G. 131, 1168B.

⁵⁷⁹ Secretar. (n. trad.)

*după perdea cele spuse*⁵⁸⁰. Apoi împăratul a dat la o parte cortina care fusese instalată și s-au arătat Senatul, conducerea armatei, patriarhul Nicolae I, Sinodul și „cărturarii nazirei”⁵⁸¹.

Secretarul a dat citire celor consemnate, iar nepocăitul Vasile a fost muștrat și anatematizat împreună cu toți cei de un cuget cu el. Înțeleptul Eftimie l-a luat la întrebări pe capul ereziei: „Cum de-i respingeți pe Sfinții Ierarhi și pe fericii Părinți ale căror sfinte moaște săvârșesc minuni?”⁵⁸²; „Cum îndrăciții se reped la Cruce și răcnesc?”⁵⁸³.

Prezența sa la episodul de mai sus al dezvăluirii învățăturii bogomililor și îndeobște întreaga sa participare la lupta împotriva lor, l-au ajutat pe sfințitul Eftimie să adune elementele definitorii ale acestei erezii, care au constituit fundamentul celui de-al 28-lea capitol al *Panopliei Dogmatice*, ca și al „Actului”-hotărârii Sinodului de la Constantinopol (1110) împotriva bogomililor. Se crede că cel care a redactat „Actul” în cauză este Zigaben însuși, de altfel singura autoritate și sursă cunoscută și demnă de încredere în problema bogomililor.

Sfințitul Eftimie numea dogmele ereticilor dogme ale Satanei, caracterizându-le drept „false și

⁵⁸⁰ *Ibidem*, P.G. 131, 1172B.

⁵⁸¹ *Ibidem*, P.G.131, 1177A.

⁵⁸² Πανοπλία Δογματική (*Panoplia dogmatică*), titlul 26, P.G. 130, 1309A.

⁵⁸³ *Ibidem*, P.G. 130, 1312A.

profanatoare și străine Bisericii Sobornicești"⁵⁸⁴ și-i îndemna pe ortodocși să se lipească „din tot sufletul de predaniile Părinților, fugind de învățăturile necurate ale necucernicieii și ținându-se departe de credința lor pierzătoare”⁵⁸⁵. Zigaben a mai scris de asemenea numeroase opere exegetice și ermineutice de mare valoare.

§3. Cuviosul Neofit Zăvorâțul (1134-1219)

Acest minunat nevoitor, scriitor de talent și dascăl al celor bine-cinstitori, a fost ascet în insula Cipru. Spirit combativ, a apărat cu o vigoare imbatabilă învățătura lui Hristos de atacurile ereticilor și ale evreilor.

Cuviosul Neofit învăța că cel dintâi dintre bunuri este „o credință dreaptă și buna-cinstire de Dumnezeu”⁵⁸⁶. „Acest bine zavistuindu-l diavolul, l-a întunecat mai cu dinadinsul, și răspândind neghinele feluritelor eresuri i-a luat în robie pe mulți [...] Iar credința noastră este bună și dreaptă și în toate neprihănită, și nu este alta afară de ea”⁵⁸⁷. „Toți oamenii ar trebui să fie în armonie și, ca unii ce sunt de o fire, să se adune cu toții întru unimea drepteii noastre credințe”⁵⁸⁸. După

⁵⁸⁴ Ἐλεγχος και θρίαμβος... (Înfruntare și biruință), P.G. 131, 41B.

⁵⁸⁵ *Ibidem*, P.G. 131, 48AB.

⁵⁸⁶ Συγγράματα (Scrieri), vol. 2, Cateheza 40, 3, pp. 366-367.

⁵⁸⁷ *Ibidem*, Cateheza 15, 2-3, p. 270.

⁵⁸⁸ *Ibidem*, Cateheza 16, 3, p. 276.

Sfântul Neofit, necredința celor care s-au abătut de la Ortodoxie nu este primită de Domnul⁵⁸⁹, și de aceea sunt excluși din veșnica Împărăție: „*Ereticilor și necredincioșilor și celor păcătoși acea a opta zi le va părea ca o noapte adâncă, neguroasă și nesfârșită*”⁵⁹⁰.

§4. Nichifor Vlemmydis (1197-1272)

Ieromonahul Nichifor Vlemmydis a fost unul dintre cei mai străluciți teologi și filosofi ai secolului al XIII-lea. A fost un dialectician reductibil și autor consacrat al unor opere diverse. S-a remarcat ca reprezentant de frunte al ortodocșilor în două împrejurări ale dialogurilor purtate cu latinii privitor la problema unirii. Prima dezbateră a avut loc în 1234, în urma trimeriei unei delegații papale. Cel dintâi i-a înfruntat pe latini Dimitrie Karykis, exponentul filosofilor, dar fără succes. După nereușita lui Karykis, misiunea de a-i combate pe latini i-a fost încredințată lui Vlemmydis, care în 1250 i-a înfruntat pe legații papei Inochentie al IV-lea într-o întrunire la Nymfaion⁵⁹¹. Aceste dialoguri cu latinii i-au prielieuit alcătuirea a trei dintre operele sale cunoscute despre învățătura răsăriteană și purcederea Duhului Sfânt⁵⁹². Caracterul particular al opinii-

⁵⁸⁹ *Ibidem*, vol. 1, Cuvântul 8, 23-24, p. 136.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, vol. 2, Cateheza 31, 1, p. 337.

⁵⁹¹ Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 3, col. 940.

⁵⁹² A. Dimitrakopoulos, *Ορθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă)*, p. 47.

lor autorului a făcut însă ca aceste lucrări să fie greșit interpretate de către unii latino-cugetători, chiar dacă Sfântul Grigorie Palama le-a înțeles adevăratul duh și le-a urmat. „*Despre acest Vlemmydis autorii latini (Allatius și alții) susțin că spre sfârșitul vieții se arăta mai conciliant în judecăți față de latini, opinie care a fost combătută de Evghenie Vulgaris [...] Dositei [...] și Oikonomos.*”⁵⁹³

Mereu gata de a se pune în slujba Bisericii, Vlemmydis a refuzat cu toate acestea în repetate rânduri scaunele patriarhale ale Constantinopolului, Efesului și Tesalonicului, care i-au fost oferite. Independența sa de caracter s-a făcut remarcată și dintr-o împrejurare în care a oprit-o pe concubina împăratului Ioan Ducas⁵⁹⁴ să intre în mănăstirea pe care o conducea.

În anul 1253 au fost trimiși la Roma pentru o discuție cu papa pe tema unirii doi episcopi împreună cu egumenul mănăstirii din insula Oxia, mai târziu patriarh de Constantinopol, Arsenie Aftorianos. Alți autori care au combătut în scrierile lor învățătura latină sunt monahul Mihail Psellos (secolul XI) și arhimandritul Nil Doxapatris (secolul XII).

⁵⁹³ A. D. Kyriakos, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 2, § 172a, p. 114.

⁵⁹⁴ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 157, p. 255.

3. Încercările suferite de monahii ortodocși din partea cruciaților și a catalanilor

Un episod aparte în istoria papismului îl constituie cel al cruciadelor. Aceste războaie religioase s-au desfășurat sub pretextul eliberării Locurilor Sfinte de stăpânirea musulmană și al slujirii interesului creștinătății. Dar așa cum realitatea a dovedit-o ulterior, cruciadele au fost inventate de papi în favoarea propriilor interese. În acest fel, papalitatea a reușit să-și aservească, chiar dacă doar temporar, numeroase Biserici răsăritene. Dacă papa și armatele cruciate ar fi fost cu adevărat insuflați de râvna pentru Hristos, nu ar fi subjugat Biserica Ortodoxă, nici n-ar fi săvârșit acele crâncene și bestiale acte de violență. „Nu pentru credință a fost aceea dispută”⁵⁹⁵, spune Mărturisitorul Meletie.

Cruciada a IV-a (1202-1217) avea ca țintă cucerirea Egiptului, dar și-a îndreptat atacul asupra statului bizantin, cel mai mare din lume la vremea aceea, căruia i-a pricinuit o asemenea rană mortală, încât după eliberarea sa nu mai rămăsese din el decât umbra celui de odinioară. Cruciații au ocupat Constantinopolul și au întemeiat așa-numitul Imperiu Latin (1204-1261).

Faptele săvârșite atunci împotriva ortodocșilor au fost cu adevărat cumplite și barbare: jefuirea

⁵⁹⁵ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Χαράς* (Tomul bucuriei), p. 572.

sfintelor odoare, profanarea Trupului și Sângelui Domnului, a Bisericii „Sfânta Sofia”, a sfintelor moaște și a icoanelor. „După aceea, toate mănăstirile care erau în Strâmtoare, de la Constantinopol până Kyanea, le-au prădat, răpind tot ce aveau de aur sau argint în ele; au distrus și frumoasele clădiri, nerușinându-se deloc de sfinții care locuiau într-însele”⁵⁹⁶.

„Înlăturarea forțată a cultului ortodox sub stăpânitorii franci, impunerea obedienței față de papă, prigoanele vandalice împotriva ortodocșilor, în special a monahilor, dintre care mulți au fost uciși, au făcut pe drept cuvânt ca ura și aversiunea grecilor față de tot ce era latinesc să crească în cel mai înalt grad”⁵⁹⁷. Ortodocșii nu săvârșeau Dumnezeiasca Euharistie în altarele pângărite de latini – pe care de altfel îi rebotezau –, deoarece aveau credința că jertfa acelora este jertfă adusă diavolului⁵⁹⁸.

Papa l-a numit ca exarh apostolic al statului de Răsărit pe cel mai dur dintre toți cardinalii, Pelagius. Potrivit lui Akropolit⁵⁹⁹, „multe rele au făcut locuitorilor Constantinopolului [...] Monahii de acolo au fost întemnițați, preoții legați în lanțuri și toate bisericile închise. Și una din două aveau de ales: sau să-l mărturisească pe papa ca cel dintâi arhieru

⁵⁹⁶ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos), cartea a opta, cap. 14, § 2, p. 418.

⁵⁹⁷ A. D. Kyriakos, *ibidem*, § 159, p. 36.

⁵⁹⁸ F. Vafeidis, *ibidem*, § 146, 4, p. 208.

⁵⁹⁹ Gheorghe Akropolit († 1282), om de stat și autor al unei Istorii a Imperiului Bizantin. (n. trad.)

și să-l pomenească la sfintele slujbe, sau, de nu, să fie pedepsiți cu moartea”⁶⁰⁰. Sfințitul Dositei istorisește de asemenea că Pelagius „îi spânzura pe monahi [...] ca să mărturisească papismul [...] Mulți însă, și clerici, și monahi, și căpetenii au fugit la (împăratul) Lascaris, în Niceea”⁶⁰¹.

Patriarhul Gherman cel Nou al Constantinopolului (1224-1240) a scris o lucrare intitulată „Mărturisire a credinței celei drepte cu adevărat, către monahii din Sfânta Mănăstire a Marelui, Slăvitului Ioan Prorocul și Botezătorul din binecuvântata Petra, care nu s-au supus învățăturilor latinilor”. În scrierea sa, patriarhul îi laudă cu prisosință pe monahi, care rămăseseră statornici în Ortodoxie, în ciuda atâtor rele suferite din partea latinilor. Îi numește apărători ai buneii-cinstiri și adversari ai minciunii și-i povățuiește să stăruie în aceleași cugete⁶⁰².

§1. Mucenicia monahilor ciprioți

În jurul anului 1221, se nevoiau în viața monahală în Muntele Kantarei din Cipru treisprezece monahi îmbunătățiți. La fel ca și în cazul multor altor ortodocși, latinii le-au cerut acestor Părinți să-și lepede credința. Monahii însă le-au răspuns cu multă bărbăție și au mărturisit Orto-

⁶⁰⁰ K. N. Sathas, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* (Biblioteca medievală), vol. 2, p. 80.

⁶⁰¹ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, § 5, pp. 421-422.

⁶⁰² A. Dimitrakopoulos, *ibidem*, pp. 39-40.

doxia. Când latinii sosiți la mănăstire le-au poruncit acestor minunați mărturisitori să se înfățișeze înaintea arhiereului papistaș din Levkosia, au primit un răspuns ca acesta:

„Vom muri pentru credința ortodoxă, chiar de ne-ați da la morți fără de număr. Fiindcă avem bune nădejdi că dacă vom lupta pentru numele lui Iisus, sufletele noastre vor via în veci, iar trupurile acestea, care vor pătimi atâtea chinuri prin silnicele munci ale tiranilor latini, se vor îmbrăca în nemurire în viața aceea fără de sfârșit. Fiindcă nemincinos este Cel ce a zis: «Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri» (Matei 10, 32)»⁶⁰³.

Astfel, Părinții au mers la Levkosia, unde au stat înaintea arhiereului latin, a clerului său și a poporului. *„Atunci le-a zis arhiereul: «Spuneți degrabă, călugărilor, adevărate sunt cele zise despre voi de magistrul Andrei? Ziceți, așadar, că cei ce aduc azime la Liturghie rătăcesc și sunt în groapa pierzării, punând rânduielei potrivnice legii creștinești?».*

Încuviințând, aceștia au răspuns cu glas luminat: «Noi așa zicem, că toți cei ce se împărtășesc cu azime cad de la adevăr și cred într-o dogmă mincinoasă, care este potrivnică Sfintei Evanghelii, Dumnezeieștilor Scripturi și Sfintelor Sinoade. Sunt, așadar, în rătăcire, nu numai cei vii care săvârșesc aceasta, ci și cei care au murit». La auzul acestor cuvinte, ar-

⁶⁰³ K. N. Sathas, *ibidem*, pp. 27-28.

hiereul latin s-a mâniat foarte tare și a poruncit să-i închidă pe toți în temniță, voind prin aceasta a-i întoarce, sau, de-i va afla și mai întăriți și nestrămutați în credința lor, să-i piardă cu o moarte rea.

Atunci gealații i-au apucat cu silnicie, pe unii bătându-i, pe alții îmbrâncindu-i de-a valma, pe alții aruncându-i dintr-o parte în alta fără de rușine, altora smulgându-le bărbile. Îi împroșcau cu vorbe de ocară, numindu-i «câini» și «paterini»⁶⁰⁴ și alte asemenea vorbe nelegiuite, iar la urmă i-au azvârlit în temniță [...]

[...] Deci împlinindu-se un an, monahii au fost aduși din nou la cercetare înaintea arhiepiscopului latinilor, care le-a zis: «Rămâneți încă în ignoranța de mai înainte, sau poate vremea care a trecut v-a învățat să vă căiți și să lepădați ca pe niște gunoaie cele pe care le spuneți până acum?».

Vitejii propovăduitori ai adevărului au strigat într-un glas: «Să nu dea Domnul să ascundem adevărul și să mărturisim minciuna!»; și i-au zis arhierelui: «Să știi, stăpâne, că ceea ce am spus, din nou o spunem, și vă vestim că nu vom înceta să zicem că cei ce se împărtășesc cu azime sunt părtași pierzării». Atunci i-a pus din nou în temniță și a dat poruncă să fie păziți cu strășnicie de gealați”⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ „Paterini” (probabil de la „Pater noster”, rugăciunea lor favorită) erau numiți ereticii catari, care constituiau la vremea respectivă o sectă destul de răspândită în Apus. (n. trad.)

⁶⁰⁵ *Ibidem*, pp. 30-33.

După trei ani de temniță, Cuvioșii Părinți au mărturisit din nou înaintea episcopului latin, fără a se înspăimânta de dureri, de chinuri, de foame, de sete, de frig, de golătate și de celelalte rele pătămiri pe care le răbdau necurmat. În cele din urmă, văzându-i neștrămuțați, magistrul Andrei „i-a predat împăratului și i-a arătat cu ce moarte să-i omoare, zicând:

«Fiindcă acești monahi greci spun că nu azima a fost lăsată de Hristos spre a fi adusă pentru El la Dumnezeiasca Euharistie, ci cele dospite, să fie uciși acești ticăloși și toți cei ce hulesc asemenea lor cu moarte de ocară. Am hotărât să le legăm mai întâi picioarele de cozile unor cai și apoi să fie trași prin mijlocul pieții, ca să li se zdrobească trupurile de pietrele de pe drum. Pe urmă să fie dați să ardă în foc!».

După ce s-a dat hotărârea, gealații fiind de față, acești Cuvioși și fericiți Părinți și-au ridicat ochii spre cer și într-un singur glas au mulțumit lui Dumnezeu, zicând: «Doamne, Dumnezeul puterilor, Îți mulțumim că ne-ai învrednicit să ne arătăm mai presus de acești blestemați de latini și să murim pentru Tine. Precum celor trei tineri care au fost încercați în cuptorul cu foc le-ai dăruit har îndoit, ca să se arate mai înalți decât haldeii și mai presus decât focul, și nouă, care ne-am arătat mai puternici decât latinii, dă-ne tărie ca să nu ne înfricoșăm de focul acesta și ne primește pe noi ca jertfă adusă Ție printr-însul!»⁶⁰⁶.

⁶⁰⁶ Ibidem, p. 38.

Așadar, Părinții au fost legați de cai și târâți pe pământ, ca mai apoi să fie arși de vii. Egu-menul lor, Cuviosul Ioan, a fost văzut mult timp rugându-se în mijlocul flăcărilor, până când un latin l-a lovit cu ciomagul și astfel și-a dat sufletul său⁶⁰⁷.

„Și încuviințând toate acestea, Leon Allatius papolatrul (grec, care mai înainte fusese ortodox) a spus că este nevoie ca cei fără de frâu răzvrățiți împotriva propriei lor credințe și care se împotrivesc adevărului să se întoarcă la dreapta cugetare nu prin surghiun, ci prin foc și sabie. Ereticii trebuie proscrși, exilați, pedepsiți, iar cei îndărătnici să fie uciși și arși cu foc; așa poruncesc legile, așa a lăsat antichitatea”⁶⁰⁸!

Cât de diferită este însă învățătura Părinților! Sfințitul Gură de Aur arăta: *„Ereticul nu trebuie omorât; o faptă ca aceasta ar aduce război neîmpăcat în lume”⁶⁰⁹*. Iar dumnezeiescul Teodor Studitul: *„Biserica nu pedepsește cu sabia [...] Lui Dumnezeu nu i-a fost pe plac o astfel de ucidere”⁶¹⁰*.

⁶⁰⁷ *Ibidem*, pp. 83-84.

⁶⁰⁸ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 146, 3, p. 206.

⁶⁰⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omilii la Matei”, în vol. *Scrieri*, partea a treia, trad. pr. D. Fecioru, PSB 23, Ed. IBMBOR, București, 1994, p. 538.

⁶¹⁰ *Ἐπιστολὴ ρνε* (Epistola 155), cartea a doua, P.G. 99, 1485C.

Latinii nu s-au limitat însă la această nelegiuire. „*Arhiepiscopul Neofit al Ciprului a fost alungat și trimis în surghiun, fiind înlocuit cu un latin, iar celorlalți patru episcopi rămași li s-a permis șederea în insulă cu aceste condiții: să fângăduiască supunere, prin strângere de mână, și să-i declare pe succesorii lor supuși arhiepiscopului latin, care să aibă și dreptul de a sancționa orice hotărâre episcopală adusă înaintea lui de către vreunul dintre împetricinați*”⁶¹¹.

Ciprioții au trimis atunci un episcop și pe egumenul Mănăstirii Apsinthion la patriarhul German al Constantinopolului, care pe atunci își avea reședința la Niceea. Cereau aviz sinodal pentru problemele lor, implorându-i pe patriarh și pe episcopii săi să nu lase fără apărare o țară cu atâția locuitori. Sinodul a considerat necesară, pentru moment, practicarea iconomiei și acceptarea condițiilor impuse de latini, până la trecerea primejdiei. Dar întrunindu-se episcopii, au sosit, din diferite cetăți, numeroase victime ale persecuției latine, între care și monahi, care au început să strige:

„*«Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor» (Matei 5, 16), nu numai prin faptele, ci și prin cuvintele voastre. Să nu existe nimic întunecat ori nelimpede în hotărârile voastre. Uneltirile latinilor le-am cunoscut din cele ce le-am pățimit. Ne-am înfruntat deja destul cu ei și am răbdat destul necaz. Am suferit în temnițe, am fost surghiuniți din patrie, ne-*

⁶¹¹ K. N. Sathas, *ibidem*, p. 85.

au batjocorit cinstitele noastre bărbi. Din toate acestea am cunoscut îndeaproape uneltirile lor. Latinii una spun în fața noastră, și alta ascund în mintea lor.

Cer să le dăm mâinile (în semn de supunere) și spun că este un lucru cu desăvârșire curat și nevinovat. Aceasta însă nu este nimic altceva decât trădare a credinței primite de la Părinți și cale ce duce la supunerea noastră față de Biserica lor și față de toate cugetele nebunești obișnuite vechii Rome. Latinii se îndeletnicesc mereu cu războaie și se întâmplă să fie cu toții – laici și clerici – războinici adevărați, care cunosc bine datinile războiului. De aceea și consideră acest lucru – a le da mâinile – drept semn al înfrângerii și al deplinei înrobiri, precum obișnuiesc să facă cei ce au fost prinși în bătălii.

Drept aceea rugăm să se consemneze răspicat în hotărârile Sinodului vostru și aceasta: ca ciprioții să nu-și dea mâinile italienilor, chiar dacă un lucru ca acesta este omis din sfintele canoane. Fiindcă dacă nu se va face așa, este un vădit pericol să se surpe degrabă zidirea solidă, tare și fără cusur, pe care au ridicat-o arhieriei dinaintea voastră, cu îndelungi frământări și dureri și cu sudori neîncetate”⁶¹².

Această intervenție neașteptată și cuvintele înflăcărate ale victimelor silniciei latine au obligat Sinodul patriarhului Gherman să-și schimbe

⁶¹² Gherman al Constantinopolului, Ἐπιστολή στα-
λεισα ἐν τῇ νήσῳ Κύπρω... (Epistolă trimisă în insula Cipru),
apud K. N. Sathas, *ibidem*, pp. 10, 11.

opinia. Sfințitul Gherman le-a scris prin urmare luptătorilor ciprioți să rămână statornici până la mucenicie în credința moștenită de la Părinți; să refuze a se lăsa îngenuncheați prin gestul simbolic al strângerii de mână și dacă este nevoie, să cedeze doar în celelalte două cerințe ale latinilor, cu scop vădit pecuniar.

Într-o altă scrisoare de-a sa (1229), Sfințitul Gherman îi îndeamnă pe ortodocșii din Cipru: *„Fugiți cu grăbire, depărtându-vă de preoții care s-au plecat stăpânirii latine. Să nu vă adunați cu ei în biserică, nici să nu primiți din mâinile lor vreo binecuvântare. Fiindcă este mai bine să vă rugați lui Dumnezeu singuri în casele voastre, decât să vă adunați în biserică dimpreună cu slugarnicii latino-cugetători.*

Dacă vreunul dintre sus-zișii preoți este împodobit cu o viață cinstită și primește buna-cinstire, dar a greșit doar în aceasta – adică a cedat din pricina silniciei, ori s-a lăsat ademenit de despotismul latin care a pătruns în bisericile voastre, și a mărturisit că-l are ca arhiereu pe papa –, unuia ca acesta să nu i se îngăduie să vină la biserică împreună cu voi, nici să săvârșească cele sfinte, până când nu se va pocăi și va mărturisi în fața arhiepiscopului latin și a episcopilor săi că altfel stau lucrurile [...]

[...] Acei clerici care recunosc Biserica noastră și voiesc să țină credința predanită de Părinți, să nu se plece arhierilor lor care s-au supus latinilor. Nici să nu le dea câtuși de puțin ascultare, din pricină că episcopii îi vor afurisi (cu scopul de a-i convinge să se supună Bi-

sericii Latine), fiindcă o asemenea afurisenie n-are nicio putere, ci se abate mai curând asupra celui ce a dat-o. Iar aceasta deoarece s-au făcut pricină de sminteală poporului lui Dumnezeu, ca unii care au călcat acrivia sfintelor canoane și i-au primit pe episcopii străini și uzurpatori și le-au dat mâna, semn al supunerii și al înrobirii [...]

[...] Cât despre voi, popor ales al lui Dumnezeu, întăriți-vă în credință, îmbărbătați-vă, fiți tari, îndreptați-i pe cei fără de rânduială și muștrați-i pe cei ce răstălmăcesc buna-cinstire. Să nu trădați niciuna dintre dogmele drepte pe care le-ați primit din vechime. Să socotiți bucurie și câștig orice necaz pământesc și orice pagubă, ca să păstrați întru voi neatinsă comoara credinței ortodoxe”⁶¹³.

§2. Mucenicia monahilor aghioriți

Imediat după Cruciada a IV-a și cucerirea Constantinopolului, latinii au intrat și în Sfântul Munte și au început să-i asuprească pe monahi. Jefuiau odoarele de preț din mănăstiri și îi chinuiau sau îi ucideau pe călugări pentru a descoperi comori ascunse.

Totodată, au încercat să-i atragă la învățătura lor blasfematoare „urgisindu-i pe monahii din Mănăstirea Iviron, ivireni de neam, pentru a-i face să se supună scaunului Romei, printr-o simplă promisiune dată prin strângere de mână episcopului latin din Tesalonic. Aceasta spre a crea o distanță între monahii ivireni și

⁶¹³ Ibidem, pp. 17-19.

greci care viețuiau împreună în mănăstire, întrucât cei din urmă nu primeau să se supună Bisericii Romane.

Cu nimic mai prejos, monahii greci, ca să nu săvârșească vreun act necanonic, au trimis la mai-marele Homatianos (mare hartofilax⁶¹⁴ al Patriarhiei și, din 1220, arhiepiscop al Bulgariei), un monah pe nume Oikodomopoulos, să-i sfătuiască dacă pe viitor pot avea comuniune cu ivirii care s-au rupt de Biserica Ortodoxă. Homatianos i-a îndemnat pe greci să înceteze orice comuniune cu aceia și în același timp i-a lămurit în legătură cu dogmele și cu deosebirea dintre cele două Biserici⁶¹⁵.

Monahii i s-au adresat papei Inochentie al III-lea, care în 1204 îi recomandase episcopului latin al Sevastiei să nu-i trateze cu brutalitate pe aghioriți. Încercările însă au continuat, astfel încât monahii au solicitat intervenția împăratului latin de Constantinopol, Henric, care a salvat mănăstirile de la distrugere⁶¹⁶. Ulterior i s-au adresat din nou lui Inochentie, care a așezat Sfântul Munte sub directă protecție a Sfântului Scaun (1214)⁶¹⁷. Cu toate acestea, presiunile și chinurile au continuat. Latinii le cereau părinților să se supună papei. Dar cum aceștia nu se învoiau, noul

⁶¹⁴ Responsabil peste arhiva și biblioteca patriarhiei. (n. trad.)

⁶¹⁵ G. Smyrnakis, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος (Sfântul Munte)*, p. 71.

⁶¹⁶ K. Vlahos, *Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀθῶν (Peninsula Sfântului Munte Athos)*, p. 51.

⁶¹⁷ M. Dimitsas, *Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας (Vechea geografie a Macedoniei)*, fasciculul 2, p. 471.

papă, Honoriu, i-a declarat pe monahi nesupuși față de Scaunul apostolic și răzvrățiți.

Încă înainte de 1259, asupra Ivironului au năvălit tâlhari și pirați latini. După o relatare a ieromonahului Teodosie, „*au lăsat mănăstirea distrusă și pustie, încât aproape ai fi zis că nu fusese locuită, și au prădat toate odoarele sfințite, prinoasele și lucrurile de care se slujeau monahii, și n-au mai lăsat nimic din vestita mănăstire decât un loc pustiu și sărăcit; iar dintre monahi pe unii i-au ucis, sugrumându-i, iar pe alții i-au izgonit*”⁶¹⁸. Tot astfel și Lavra Sfântului Atanasie a ajuns într-o mare sărăcie și într-o stare de plâns din pricina unor asemenea invazii.

Dar Sfântul Munte a cunoscut încercări deosebit de grele în timpul invaziilor catalanilor. Aceștia erau spanioli de origine și fuseseră primiți ca mercenari în slujba împăratului Andronic al II-lea Paleologul în 1302. Ulterior însă au intrat în dispută cu acesta și au prădat Tracia și Macedonia. În 1307 au ocupat Cassandra de astăzi, pe care transformând-o în bază de atac, au distrus cetățile din împrejurimi.

În același timp au năvălit și asupra Athosului, provocând distrugerii cumplite, urgisind și ucigând mulțime de monahi. „*Monahii erau junghiați ca oile, iar mănăstirile, câte nu erau distruse din temelie, erau lăsate pustii; și atât de mare era prăpădul, încât din 180 de mănăstiri în secolul al XI-lea și din 300 numărate de papa Inochentie al*

⁶¹⁸ M. Ghedeon, *Ὁ Ἄθως (Athosul)*, p. 173.

III-lea (care punea la socoteală, totuși, și chiliile) la începutul secolului al XIII-lea, prea puține au rămas – sau, mai bine zis, s-au ridicat după aceea –, încât la sfârșitul secolului al XIV-lea se mai găseau abia 25 dintre ele, dintre care 13 s-au menținut până astăzi.

La Athos nu se păstrează nicio tradiție despre catalani, odată ce toate relele abătute asupra peninsulei sfințite în perioada medievală i-au fost atribuite laolaltă papei, și nu fără temeii [...] Oare athoniții nu-i vedeau pe catalanii cei atât de fanatici și superstițioși rugându-se cu regularitate și în același timp vărsând gărlă sânge omenesc, și nu-și dădeau seama că aceștia erau instrumente ale papei?"⁶¹⁹.

Monahul Teodul Magistrul scrie despre invazia catalanilor: „Bolnițe, biblioteci, biserici, colibe și sălașuri mântuitoare pline de har, mai-nainte înflorind îmbelșugat, acum deodată au fost nimicite, căzând o dată pentru totdeauna și fiind uciși cu neomenie, ca niște animale de jertfă, cei ce locuiau într-însele”⁶²⁰.

Și Mănăstirea Hilandar a opus rezistență o lungă perioadă de timp invaziei catalanilor și altor barbari⁶²¹. În tot acest timp, monahii au pățit nenumărate încercări, de care s-au ușurat abia când atacul s-a abătut către Tesalonic. Atunci au răsuflat ușurați și ceilalți athoniți, care suferiseră aceleași încercări ca și monahii de la Hilandar.

⁶¹⁹ K. Vlahos, *ibidem*, pp. 58-59.

⁶²⁰ 'Επιστολή θ' (Epistola 9), P.G. 145, 444AB.

⁶²¹ K. Lampros, *Νέος Ἑλληνομνημῶν (Noul memorial grec)*, vol. 6, 1909, pp. 320a-321.

Capitolul II

Luptele monahilor împotriva unirii din 1274 cu latinii

1. Eforturile unioniste ale lui Mihail Paleologul și reacțiile declanșate de acestea

În 1259 generalul Mihail Paleologul I-a înlăturat pe moștenitorul legitim al tronului Imperiului Roman⁶²², Ioan⁶²³, și a câștigat puterea. Doi ani mai târziu ocupa Constantinopolul, punând capăt unei dinastii latine îndelungate. Totuși, poziția sa din multe puncte de vedere dificilă l-a silit ulterior să se îndrepte spre Occident și să urmărească cu asiduitate unirea dintre ortodocși și latini.

Desigur, tronul papal nu era dispus la concesiuni, nici la o strădanie sinceră de înlăturare a cauzelor schismei. Dar deși contactele inițiale ale lui Mihail cu papa Clement al IV-lea s-au soldat cu eșec⁶²⁴,

⁶²² Bizantin. Bizantinii, așa cum au fost numiți ulterior, se considerau continuatori ai Imperiului Roman și se numeau pe ei înșiși romei, iar patria lor, Romania. (*n. trad.*)

⁶²³ Ioan al IV-lea (1258-1261), ultimul reprezentant al dinastiei Lascarizilor, de vârstă minoră. (*n. trad.*)

⁶²⁴ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 147, 1, pp. 210-211.

temerarul împărat nu și-a abandonat cu toate acestea inițiativele unioniste. Ascensiunea în scaunul roman a papei Grigorie al X-lea (1271-1276) a deschis perspectiva unor noi strădanii. Astfel, papa a trimis legați la Constantinopol (1272)⁶²⁵ și i-a invitat pe patriarh și pe împărat la Sinodul episcopilor latini de la Lyon, accentuând posibilitatea unirii.

Cu acest prilej, împăratul a convocat un „sfat” și a încercat să-l convingă pe Sfântul Iosif, patriarhul de atunci al Constantinopolului, și pe cei mai de vază dintre clericii săi că pomenirea papei nu contravine sfintelor canoane. De asemenea, în cuvântul său a minimalizat însemnătatea primatului papal și a recursului la autoritatea papală, cu atât mai mult cu cât acestea nu erau puse în aplicare datorită mării distanțe care îi separa pe bizantini de Roma⁶²⁶. Sfințitul Iosif l-a însărcinat să vorbească pe eruditul hartofilax și totodată conducătorul forțelor bizantine anti-unioniste, Ioan Vekkos. În răspunsul său, acesta a afirmat că „latinii sunt eretici și vase ale tuturor ereziilor”⁶²⁷ și a asemănat recunoașterea celor trei

⁶²⁵ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ιστορικών περι τοῦ Σχισματος...* (Eseu istoric despre Marea Schismă), p. 87.

⁶²⁶ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 23, p. 386.

⁶²⁷ H. Arampatzis, *Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρώμη κατὰ τὸν 13^ο αἰῶνα (Biserica Ortodoxă și Roma în secolul al XIII-lea)*, p. 190.

puncte în discuție (pomenirea papei, primatul papal și recursul la autoritatea papală) cu fapta lui Iuda și a răstignitorilor lui Hristos!

Iritat de îndrăzneala lui Vekkos, Mihail l-a condamnat neîntârziat la închisoare. În continuare, cu ajutorul clericilor care-i împărtășeau vederile, a alcătuit „Tomosul credinței”, o apologie a învățăturii latine, pe care i l-a trimis patriarhului, „încrezător că nimeni nu se va apuca să alcătuiască un *contra-tomos*” care să i se împotrivească⁶²⁸.

§1. Ieromonahul Iov Iasitul

Cu toate acestea, împăratului i-au fost înșelate nădejtile. Patriarhul și arhieriei săi i-au convocat pe toți clericii și monahii învățați, cu care împărtășeau același cuget, cu scopul de a alcătui un răspuns la „Tomosul” imperial. Sarcina redactării „Tomosului” ortodox i-a revenit ieromonahului Iov de la Mănăstirea Iasit, ucenic al patriarhului Iosif și aprip adversar al inovațiilor latine⁶²⁹. „Acesta a lucrat mult la tomos, care a fost citit din nou în întregime în auzul tuturor, și refăcut fiind spre înfrumusețare în cele care îl priveau pe împărat, ca să nu-l mâhnească prea tare pe acesta”⁶³⁰,

⁶²⁸ A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος... (Istoria Schismei)*, p. 60.

⁶²⁹ A. Dimitrakopoulos, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă)*, pp. 57-58.

⁶³⁰ G. Pahymeris, *Μιχαήλ Παλαιολόγος (Mihail Paleologul)*, cartea a cincea, cap. 14, P.G. 143, 833B.

i-a fost trimis lui Mihail ca răspuns din partea Sinodului.

„Tomosul” sfințitului Iov se opunea planurilor unioniste ale lui Mihail, combătea argumentele acestuia și mai ales considerentul interesului de neam, condamna adaosul *filioque* și-i chema pe credincioși să rămână statornici în Ortodoxie și să respingă orice tentativă de unire. Condamna de asemenea primatul papal și recursul la autoritatea papală, și dovedea cu multe mărturii solide că înscrierea în diptice a ereticului papă este un act inadmisibil. „*Concluzia fundamentală în jurul căreia gravitează toate argumentele Tomosului sinodal este aceea că latinii sunteretici.*”⁶³¹ Să urmărim însă două pasaje admirabile extrase din acest „Tomos” mărturisitor:

„*Dacă îi vom acorda marelui papă privilegiile întâietății în rândul ierarhiei noastre – afirmă patriarhul Iosif prin intermediul lui Iov –, nu vom pricinui înlăturarea necucernicieii, ci întărirea ei; nu izbăvire de răutate, ci încuviințare mai puternică a ei; nu lepădare, ci mai deplină înstăpânire a bolii și a putrejunii, și stricăciune și moarte desăvârșită.*”

Acum, deci, papa e vădit de noi, rugat, învinuit, muștrat, când prin cuvântări cu un conținut ca acesta, când prin scrisori sau mii de alte căi prin care-i amintim de faptele pe care le-a lucrat cu îndrăzne-

⁶³¹ H. Arampatzis, *H Σύνοδος τῆς Λυών* (Sinodul de la Lyon), nota 4, p. 164.

lă și-l îndemnăm la pocăință. Prin toate acestea este vădit de propria-i conștiință pentru chipul și faptele prin care s-a rupt de legătura nemijlocită a fraților și îi smintește, și pentru care este numit de ei lepădat.

El însă nu se sinchisește, în ciuda a toate cele mai sus zise, ci apostaziază și se împotrivește și se odihnește doar în gândul său. Cu cât mai mult nu va nelegiui, va defăima și le va săvârși pe cele și mai rele când va stăpâni peste noi și va deveni precum un judecător care șade în scaunul cel dintâi și ne va manevra ca pe vasalii săi, de vreme ce îi suntem spre muștrare? Cum nu va stinge atunci cu totul, cu revărsarea necucerniciei sale, și orice scânteie a buneicinstiri care a mai rămas?

Desigur, eu nu voi încuviința nicicând, cu voia mea, să intre în turma Bisericii cel care nu intră prin ușa teologiei Hristosului meu, ci se înalță prin trufia gândului său și urcă pe aiurea. Căci este vădit de pe acum că acesta va jertfi și va pierde și turmele și păstorii⁶³².

„Drept aceea, italienii nu au niciun cuvânt îndreptățit de apărare pentru rătăcirea lor, de vreme ce s-au făcut pentru ei înșiși rătăcire și pierzare. Nu numai împotriva Duhului Sfânt hulesc, ci se slujesc de toată necucernicia, cei ce au fost «via iubită» (Isaia 5, 7) a Domnului [...] Deci să nu ne însoțim cu ei, potrivindu-ne obiceiurilor lor, nici să fim împreună cu ei într-o bătătură, ca nu cumva odată cu ei, ca niște batjocoriți, să fim predați și noi diavolului să ne zdrobească.

⁶³² A. Dimitrakopoulos, *ibidem*, pp. 58-60.

Ce, deci? Îi vom urî sau îi vom blestema? Nu, de bună seamă. Dar ne vom sili din toate puterile noastre să nu ne întinăm prin comuniunea cu ei și să ne facem părtași la râia sau boala lor pierzătoare. Ne vom păzi de ei cu orice chip și ne vom depărta de adunarea lor cu totul.

Dar să nu-i considerăm vrăjmași ai noștri ori să-i urâm – chiar dacă ei turbează întruna împotriva noastră –, căci au fost cândva frații noștri, frați renăscuți prin dumnezeiescul Botez în aceeași sfântă colimvitră ca și noi. Dacă sunt râioși, bolnavi și apucați, se cade mai curând să-i miluim, și nu să-i urâm. Să-i compătimim așadar, să-i iubim și să nu încetăm niciodată să ne rugăm pentru ei, doar îi va cerceta vreodată Dumnezeu, le va dărui pocăință și tămăduire, va pune capăt putrejunii lor, îi va izbăvi de turbare și-i va face mădulare neprihănite ale Sfintei și Soborniceștii Sale Biserici.”⁶³³

Cât de pline de învățăminte și edificatoare sunt cuvintele de mai sus ale sfințitului Părinte! Credem că ele singure sunt de ajuns spre a ne jalona comportamentul față de eterodocși, dacă dorim, desigur, să fim cu adevărat fii ai Ortodoxiei și ai Sfinților noștri Părinți.

Mihail a primit cu surprindere răspunsul la „Tomosul” său „imbatabil”. Totodată i-a îndemnat pe clericii de un cuget cu el să adune pasaje

⁶³³ A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος... (Istoria Schismei)*, p. 61.

din diferite scrieri bisericești, care erau, în aparență, în favoarea latinilor și să i le trimită lui Ioan Vekkos în închisoare⁶³⁴. Acesta, după ce le-a citit, și-a dat cu părerea în mod neașteptat că diferențele dintre noi și latini nu sunt atât de mari! Astfel, fie din pricina suferințelor, fie lăsându-se ademenit de făgăduința ascensiunii în scaunul patriarhal, Vekkos a trecut în tabăra imperială și din conducător al antiunioniștilor a devenit căpetenie a latinofronilor. „*Cel care stătea mai înainte ca o sabie cu două tăișuri împotriva latinilor, acum, lovind din spate, aduce biruință celeilalte părți.*”⁶³⁵

Firește, patriarhul Iosif a fost decepționat de această schimbare din partea lui Vekkos. Ieromonahul Iov i-a propus atunci patriarhului semnarea unei enciclice (cu caracter de jurământ), prin care să-i asigure pe credincioși că niciodată nu va consimți cu o unire care contravine învățaturii Bisericii moștenite de la Părinți. „*Primind istorisirea evenimentelor așa cum ne este transmisă de Pahymeris, interpretăm întreaga strădanie a lui Iov și, respectiv, a lui Iosif, drept una ce urmărește, mai întâi, susținerea patriarhului și învoățătorului său, iar în al doilea rând, întărirea în credință a turmei acestuia.*”⁶³⁶ Într-adevăr, jurământul a fost adus

⁶³⁴ G. Pahymeris, *ibidem*, cap. 15, P.G. 143, 834AB.

⁶³⁵ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 147, 1, p. 212.

⁶³⁶ H. Arampatzis, *ibidem*, nota 6, p. 210.

la cunoștința Sinodului și semnat de majoritatea membrilor săi, iar apoi trimis ortodocșilor de pretutindeni⁶³⁷.

În cele din urmă, ieromonahul mărturisitor „a fost chinuit cumplit de către împăratul Mihail, care a poruncit ca Iov să fie încărcat cu mațe de oi, care să-i fie înfășurate pline cu gunoi în jurul gâtului, și așa să-l poarte «triumfal» prin tot orașul. Apoi a fost exilat în fortăreața Kavea”⁶³⁸ până la cuvioasa sa adormire.

§2. Părinți aghioriți

În același timp, Mihail a trimis un ordin imperial monahilor din Sfântul Munte (1273), prin care le făcea cunoscută politica sa unionistă și-i invita să-și spună opinia cu privire la faimosul său „Tomos”⁶³⁹. Aghioriții au răspuns printr-o lungă scrisoare, asemănătoare prin conținutul ei mărturisitor cu cea a lui Iov Iasitul.

În această epistolă a lor, monahii îi mulțumesc mai întâi împăratului pentru că le-a lămurit cele „auzite în multe feluri și îndoielnice”⁶⁴⁰. Dar intrucât – continuă ei – toți credincioșii sunt un

⁶³⁷ G. Pahymeris, *ibidem*, cap. 16, P.G. 143, 836A.

⁶³⁸ A. Dimitrakopoulos, *Ἐρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă)*, p. 58.

⁶³⁹ I. Anastasiou, *Ὁ θρυλούμενος διωγμός... (Vestita prigoiană...)*, în „Viața athonită”, p. 229.

⁶⁴⁰ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τοῦ Σχισματος... (Eseu istoric despre Marea Schismă)*, p. 98.

trup, și ei sunt datori, la rândul lor, cu câteva cuvinte, nevoind, de altminteri, să se arate nepăsători față de lucruri care deja au devenit primejdioase. Adeseori, afirmă ei, cele ce par a fi mici sunt de mare însemnătate, fiindcă neglițarea îndreptării lor dă loc mai târziu unor mari rele; cel ce surpă oricât de puțin credința sănătoasă acela face să se năruie totul.

În continuare, aghiorii îi condamnă pe latini punând înainte următoarele pricini: postirea din ziua sâmbetei pe care o practică este contrară duhului creștinesc și Canonului 67 apostolic; folosirea azimelor la Dumnezeiasca Euharistie este o tradiție pur iudaică, prin urmare latinii sunt și iudaizanți. De asemenea, aceștia au adăugat în Simbolul de credință dogma nepoftită, nelegiuită și denaturată a lui *filioque*. Cel ce adaugă ceva peste cele scrise sau încalcă ceva din acestea nu este creștin. Pe lângă adaos, au purces și la alte denaturări ale rânduielilor sfinte – și monahii continuă:

„Aceștia, Sfinte Stăpâne, n-au lăsat întreg și nemăsluit niciunul dintre punctele de căpătâi ale credinței. De aceea, nu numai că s-au rupt de Trupul cu totul drept, frumos și bun al lui Hristos, dar s-au predat și Satanei. Fiindcă Apostolul, pecetluind întreaga învățătură evanghelică și apostolească, le spune galatelenilor, care aduceau pe atunci o învățătură osebită doar într-o singură privință: «Chiar dacă noi sau un înger din cer v-am vesti altă Evanghelie decât aceea pe care

v-am vestit-o – să fie anatema!» (Galateni 1, 8). Cu-vintele acestea le spune, negreșit, cu mult mai mult și italienilor, care în vremea din urmă au introdus mii de învățături diferite și au răsturnat mai toată Predania evanghelică, apostolească, patristică și canonică [...]

[...] Cum, dar, să fie lucru legiuit și bineplăcut lui Dumnezeu unirea noastră cu aceia de care ne-am despărțit după dreptate și canoane, câtă vreme rămân neschimbați în ereziile lor? Dacă o vom primi pe aceasta, răsturnăm dintr-odată totul și desființăm Ortodoxia, mai ales în acele puncte în care o răstoarnă și cei ce sunt primiți acum cu nevrednicie.

Pentru că sfințele și dumnezeieștile canoane spun: «De s-ar ruga cineva împreună, chiar și în casă, cu cel scos de la împărtășire (excomunicat), acela să se ațurisească» (Canonul al 10-lea apostolic). Și în altă parte: «Cel ce se împărtășește cu cei neîmpărtășiiți (scoși de la împărtășire), și acesta să fie neîmpărtășit, ca unul ce tulbură canonul Bisericii» (Canonul al 2-lea al Sinodului din Antiohia). Și iarăși: «Cel care îl primește pe eretic se supune aceleiași osânde și cade sub aceeași vină ca și el» (erminie la Canonul al 45-lea apostolic). Deci de vom primi unirea, vom cădea și noi sub judecata dumnezeieștilor canoane rostite în Duhul Sfânt, pentru toate câte li se inculpă și acestora și de care se fac vinovați. Iar aceasta n-ar fi deloc după adevăr și dreptate.

Dar nici nu-i vom pomeni. Fiindcă și aceasta este o urzeală a vrăjmașului care se preface a fi lumină, deși este întuneric. Așa și acum, propunând unirea cu ei, va

pricinui cu vicleşug pierzarea desăvârşită a întregului trup al Bisericii. Dar fiindcă nu poate să convingă cu argumente făţişe, caută, din umbră, să afle vreo fereastră prin care să vâre răul înăuntru pe ascuns.

Aşadar, dacă în adevăr doresc unirea cu noi, atunci mai întâi să se schimbe, şi apoi să se unească. Dar dacă voiesc să o facă păstrându-şi neschimbate şi rătăcirile lor, nu le va reuşi. Ajung să ceară fie şi simpla pomenire a numelor lor. Dar nu este oare o legătură între comuniunea de taină şi pomenirea numelor? Este, cu toată adevărarea, precum vom arăta. O, cât de ticăloasă le va fi dobânda pe care o vor avea din această izbândă de acum! Fiindcă şi îndreptarea le va fi cu neputinţă, odată ce vor fi dobândit ceea ce voiesc! De altfel, pentru ei confruntările şi dialogurile nu par a avea ca ţel buna-cinstire [...]

[...] Marele Apostol al Domnului şi Evanghelist Ioan zice: «Dacă cineva vine la voi şi nu aduce învăţătura aceasta, să nu-l primiţi în casă şi să nu-i ziceţi: Bun venit! Căci cel ce-i zice: Bun venit! se face părtaş la faptele lui cele rele» (II Ioan 10-11). Deci dacă suntem opriţi să-l salutăm pe cale şi dacă într-o casă obişnuită nu ne este îngăduit să-l primim, cum să nu fie oprit să-l aducem nu într-o casă, ci în biserica lui Dumnezeu, ba chiar în înseşi altarele ei? [...]

[...] Ce «iad» va striga pomenirea papei – cel cu dreptate despărţit de Duhul Sfânt din pricina semeţiei sale împotriva lui Dumnezeu şi a Dumnezeieştilor Taine –, făcându-se astfel vrăjmaş lui Dumnezeu? Căci dacă numai simpla salutare ne face părtaşi faptele-

lor viclene ale celui pe care-l salutăm, cu cât mai mult pomenirea sa cu glas, și mai cu seamă în clipa în care întâmpinăm cu frică Dumnezeieștile Taine?

Dacă Cel ce se află înaintea noastră este Însuși Adevărul, cum este cu putință să rabde o atât de mare minciună, ca papa să fie așezat, adică, împreună cu ceilalți patriarhi? Vom juca oare teatru în ceasul înfricoșatelor Taine? Și cum va suferi acestea sufletul drept-credincios și nu se va depărta îndată de părtășia cu cei ce l-au pomenit și nu-i va socoti neguțători de cele sfinte?

Biserica Ortodoxă a lui Dumnezeu primea din vechime pomenirea numelui arhierelui înaintea Sfintelor Taine ca pe o deplină comuniune întreolaltă. Fiindcă este scris în tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii că preotul liturghisitor pomenește numele arhierelui spre a arăta că se supune mai-marelui său, că este în comuniune cu el și că prin el a primit credința și harul de a săvârși Dumnezeieștile Taine [...]

[...] Dumnezeu a mai osândit în trecut un lucru asemenea, prin cuvintele: «Preoții calcă legea Mea și pângăresc lucrurile sfinte ale Mele» (Iezechiel 22, 26). În ce fel au făcut-o? Prin aceea că nu făceau osebite între pângăritori și sfinți, ci se arătau la fel față de toți – și de ce pildă mai limpede și mai de netăgăduit decât aceasta avem trebuință?

Sau poate vom săvârși unirea ca pe un soi de economie? Dar cum va fi primită o economie care pângărește Dumnezeieștile Taine, după dumnezeiescul cuvânt de mai sus, Îl depărtează de la acestea pe Duhul

Sfânt și-i lipsește pe credincioși de iertarea păcatelor și de harul înfierii care izvorăște din aceste Taine? Ce lucru mai vătămător decât așa iconomie? [...]

[...] Ori poate este drept să i se dea ereticului papă întâietatea asupra întregii Biserici Ortodoxe a lui Hristos? Dar asta este recunoaștere deplină, iar nu iconomie. Acum acela nu e vrednic nici de locul cel mai de pe urmă. Spune despre asta marele nostru Părinte, Grigorie Teologul, slujindu-se de cuvântul lui Dumnezeu pentru cei ce se pocăiesc: «Dacă, firește, nu s-au pocăit, nici Eu nu-i primesc. Doar atunci îi voi primi, dacă se vor pleca, dacă se vor înfățișa în chip vrednic, dacă vor îndrepta răul pe care l-au săvârșit. Iar când îi voi primi, le voi da locul ce li se cuvine». Dar unde este la acela și la ai săi îndreptarea? Unde întoarcerea spre bine? Prin urmare, nu sunt vrednici nici de locul de la urmă, cu atât mai puțin de cel dintâi! [...]

[...] Dar și marele Pavel, mișcat de Domnul În-suși, Care grăiește înlăuntrul său, ne încredințează: «De omul eretic, după întâia și a doua mustrare, depărtează-te» (Tit 3, 10). Și iarăși: «Să vă feriți de orice frate care umblă fără de rânduială și nu după predania pe care ați primit-o de la noi» (II Tesaloniceni 3, 6). Iar în altă parte ne poruncește ca împreună cu unul ca acesta nici să nu ședem la masă (I Corinteni 5, 11). La fel ne poruncește și marele, de-Dumnezeu-Purtătorul Părintele nostru Ignatie, spre a ne păzi de fiarele cu chip de om, deeretici, pe care nu numai că nu trebuie să-i primim, dar nici măcar să ne întâlnim cu ei.

Deci este, oare, cu puțință să le dăm dreptul de a fi cei dintâi și judecători ai Bisericilor Dreptslăvitoare, și să trâmbițăm ca ortodoxă pomenirea lor în biserică, în ceasul slujbei obștești și înaintea înseși mesei de taină? Și aceasta cu toate că suntem îndemnați să nu stăm nici la masă cu ei, nici să le dăm binețe – ca să nu existe niciun fel de însoțire cu ei – și de este cu puțință și de întâlnirea cu ei să fugim”⁶⁴¹.

În final, părinții aghioriți îl conjură pe împărat să nu încheie o asemenea unire și-l sfătuiesc să nu se lase înrâurit de nicio inovație nelegiuită.

2. Unirea din 1274 cu latinii și persecuțiile împotriva antiunioniștilor

Scrierile mărturisitoare ale ieromonahului Iov și ale monahilor aghioriți n-au putut însă, din păcate, să-l domolească pe temerarul împărat. Mihail era de nestăvilit, mai ales că izbutise să-și supună, prin silnicie, douăzeci și opt de mitropoliți și nouă arhiepiscopi împreună cu episcopii aflați sub jurisdicția lor. De partea împăratului se declaraseră de asemenea Bisericile Serbiei și Bulgariei.

În cele din urmă, fără a ține cont de opoziția antiunioniștilor, Mihail a trimis la Roma o delegație încărcată cu daruri, în vederea încheierii

⁶⁴¹ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τοῦ Σχισμομυατος...* (Eseu istoric despre Marea Schismă), pp. 105-111.

unirii⁶⁴². Împăratul fusese de acord cu toate inovațiile Romei, dar îl ruga pe papă să-i îngăduie Bisericii Răsăritene să rostească Simbolul de credință fără adaos și să-și păstreze propriile tradiții, cerere care i-a fost acceptată⁶⁴³. Legații i-au înmânat papei și scrisoarea celor treizeci și șapte de arhieri menționați mai sus, prin care aceștia îl recunoșteau ca mare și ilustru ierarh al tronului apostolic.

În continuare, papa și delegații s-au deplasat la Sinodul episcopilor latini de la Lyon, unde a fost proclamată, cu mare pompă, unirea Bisericilor. Ortodocșii au acceptat „cele trei capete” – pomenirea, primatul și recursul – și au rostit (doar cu această ocazie) Simbolul de credință cu adăugirea *filioque*⁶⁴⁴.

Patriarhul Iosif nu a recunoscut unirea, chiar dacă într-una din bisericile din Constantinopol era pomenit și papa, iar citirea Apostolului și a Evangheliei se făcea și în latină⁶⁴⁵. După demisia Sfințitului Iosif, scaunul său a fost luat de nestatornicul Vekkos. Patriarhul și împăratul latinofron au purces la punerea în aplicare

⁶⁴² G. Pahymeris, *Μιχαήλ Παλαιολόγος (Mihail Paleologul)*, cartea a cincea, cap. 16, P.G. 143, 838AB.

⁶⁴³ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 2, § 151, p. 40.

⁶⁴⁴ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, §23, p. 388.

⁶⁴⁵ G. Pahymeris, *ibidem*, cap. 22, P.G. 143, 853B-854A.

ă unirii, unul slujindu-se de retorică, iar celălalt de forță. „Împăratul s-a gândit la mijlocul cel mai tiranic, dacă nu se făceau părtași cu toții la învătătura lui”⁶⁴⁶. Mihail dorea o acceptare unanimă a unirii și minimaliza cu bună știință concesiile făcute în vederea ei.

Antiunioniștii însă au respins unirea și privindu-i ca pe niște întinați pe cei ce o recunoscuseră, s-au despărțit de patriarhul Vekkos și de partida lui⁶⁴⁷. Îi învinuiau pe aceștia că au căzut din preoție, iar Tainele pe care le săvârșesc sunt nevalide⁶⁴⁸, potrivit canoanelor 1 și 2 ale Sinodului al III-lea Ecumenic⁶⁴⁹. De aceea, îi îndemneau pe credincioși să nu meargă la bisericile unde slujeau patriarhul și clericii unioniști. Vekkos a validat unirea în cadrul unui sinod⁶⁵⁰, iar în iulie 1277 a lansat o „excomunicare patriarhală” împo-

⁶⁴⁶ Iosif Kalothetos, *Βίος και πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν... Ἀθανασίου* (Viața și petrecerea celui întru Sfinți Părintelui nostru Atanasie), § 19, apud D. Tsamis, *Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα* (Scrierile lui Iosif Kalothetos), p. 475.

⁶⁴⁷ I. Anastasiou, *Ὁ θρυλούμενος διωγμός...* (Vestita prigoană...), în „Viața athonită”, p. 223.

⁶⁴⁸ H. Arampatzis, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρώμη κατὰ τὸν ἰγ' αἰῶνα* (Biserica Ortodoxă și Roma în secolul al XIII-lea), p. 109.

⁶⁴⁹ *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., pp. 188-190.

⁶⁵⁰ S. Bilalis, *Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός* (Ortodoxia și purismul), vol. 2, p. 18.

triva „schismaticilor antiunioniști” și în special împotriva despotului Epirului, Nichifor Ducas, și a sevastocratorului⁶⁵¹ Noului Patras, Ioan Ducas.

„În replică, aceștia au convocat în decembrie un sinod în Noul Patras, la care au luat parte opt episcopi, mai mulți egumeni și o sută de monahi, în cea mai mare parte refugiați din provinciile imperiului, care au respins unirea și i-au anatematizat pe papă, pe împărat și pe patriarh, ca dușmani ai Ortodoxiei”⁶⁵².

Marile prigoane și pătimirile antiunioniștilor începuseră deja odată cu verdictul final în favoarea unirii și plecarea delegației lui Mihail. „Pe toate le-a săvârșit împăratul, spune Grigoras⁶⁵³, confiscarea averilor, surghiunuri, temniță, scoaterea ochilor, biciuiri, tăierea mâinilor. Tot atunci, sora acestuia, Evloghia (care era monahie⁶⁵⁴), împotrivindu-se unirii, a fost surghiunită, iar patriarhul Iosif trimis la Mănăstirea Perivleptos [...] Insulele Limnos, Skyros, Keos și cetatea Niceei se umpluseră cu cei exilați”⁶⁵⁵.

⁶⁵¹ Titlu bizantin care urma imediat după cel de împărat. (n. trad.)

⁶⁵² I. Anastasiou, *ibidem*, p. 224.

⁶⁵³ Nichifor Grigoras, savant și scriitor bizantin din secolul al XIV-lea, autor al unei *Istории romane* (bizantine) care acoperă perioada anilor 1204-1359. Și-a sfârșit viața ca oponent al Sfântului Grigorie Palama și al isihaiștilor. (n. trad.)

⁶⁵⁴ H. Arampatzis, *Ἡ Σύνοδος τῆς Λυών* (*Sinodul de la Lyon*), p. 172.

⁶⁵⁵ A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος...* (*Istoria Schismei*), pp. 68-69.

„Împăratul îi ura pe monahii care se despărțiseră, lepădând unirea, drept care îi urgisea cu surghiuniri, născocind alte pricini decât cele adevărate.”⁶⁵⁶
Monahii „au fost cei care au făcut rezultatul celui de-al doilea Sinod de la Lyon fără vigoare”⁶⁵⁷

§1. Cuviosul Meletie Galisiotul

Unul dintre marii mărturisitori care au strălucit în perioada respectivă a fost Cuviosul Meletie, „cel slăvit de Dumnezeu prin multe faceri de minuni în viață și după moarte, înfierarea relei credințe a Apusului și mărturia învederată și vie a adevărului dogmelor Bisericii din Răsărit”⁶⁵⁸.

În acele vremuri critice, Cuviosul Meletie împreună cu tovarășul său de nevoință, Cuviosul Galaction, au venit în Constantinopol unde „s-au înfățișat înaintea împăratului latino-cugetător Mihail și au mărturisit cu îndrăznire că sunt apărători ai Ortodoxiei și nu împărtășesc erezia latină, care mai-nainte încă de a lua ființă a fost muștrată de dumnezeieștii Părinți; pentru că Sinoadele a toată lumea mărturisesc în Simbolul de credință că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și-i afurisesc pe cei ce îndrăznesc să aducă la acesta și cea mai mică adăugire sau scoatere.

⁶⁵⁶ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (Dodekavilos), cartea a noua, cap. 1, § 15, p. 20.

⁶⁵⁷ S. Bilalis, *ibidem*, p. 89.

⁶⁵⁸ Sfântul Nicodim Aghioritul, în periodicul „Grigorie Palama”, 1921, p. 577.

Pentru ce, dar, tu nesocotești înseși cuvintele lui Hristos pe care le rostește în Sfânta Evanghelie, și ale Apostolilor Săi, și mărturiile dumnezeieștilor Părinți, și sfințele canoane ale Bisericii Sobornicești, supunându-te acestei rătăcirii? Și voiești, pe lângă toate acestea, ca și noi să urmăm rătăcirii și să încalcăm predaniile apostolești? Aceasta e cu neputință să se întâmple, deci nu încerca să clinești cele de neclintit; căci socotim mai de dorit să ne pierdem mintea, decât să pierdem Dreapta Slăvire⁶⁵⁹.

Potrivit Dialogului consemnat de un oarecare logofăt, Cuviosul Meletie i s-a adresat lui Mihail cu aceste cuvinte: „Nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici începătoriile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adâncul, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru, adică de credința dreaptă în El [...] Negreșit, buna-cinstire are întâietate și, pe lângă aceasta, cercetează și cele ale celorlalți [...] Nu la vreun ajutor trebuie să ne așteptăm de la ei (de la latini), ci mai degrabă la prăpăd și deplină pierzare, chiar de ar pune la mijloc mii de adăugiri și uniri⁶⁶⁰.

„Socotind ca pe o mare ocară această îndrăzneală a Sfântului, împăratul i-a aruncat în temniță pe amândoi, dându-i totodată și la multă rea pătımire,

⁶⁵⁹ Sfântul Nicodim Aghioritul, Νέον Ἐκλόγιον (Noul Ekloghion), p. 320.

⁶⁶⁰ Dositei al Ierusalimului, Τόμος Χαράς (Tomul bucuriei), § 32-35, pp. 571-572.

pe care vitejii ostași ai lui Hristos au răbdat-o cu suflet bucuros. După câteva zile, a poruncit să fie scoși din temniță și să se înfățișeze înaintea sa, nădăjduind că chinul temniței îi va fi înmuiat. Dar Sfinții, fără a se înmuia, ca ceara, în focul ispitelor, mai mult s-au călit, precum fierul, prin fierbințeala credinței, și s-au făcut și mai tăioși împotriva relei credințe.

Drept aceea, arătând o îndrăzneală și mai mare decât cea dintâi, au aprins împotriva lor mânia împăratului, care a poruncit să fie exilați în Skyros, o insulă aflată sub jurisdicția mitropoliei Atenei. Din Skyros, dumnezeiescul Meletie a fost trimis la Roma să stea de vorbă despre credință cu oameni luminați de-ai papei; iar acesta l-a pus în temniță și l-a ținut în lanțuri timp de șapte ani. Apoi, din porunca împăratului, a fost trimis din nou în Skyros și închis în temniță împreună cu bunul său tovarăș, Galaction [...]

[...] Dar bunii arhieriei și mai ales patriarhul – o, judecata și îndelunga răbdare a lui Dumnezeu! – n-au încetat să-i defaime înaintea împăratului pe Sfinți, căutând în tot chipul ca ori să-i înduplece și să-i aibă de un cuget cu ei în latinism, ori să nu-i mai vadă cu viață. l-au scos deci din temniță pe luptătorii cei cu suflet răbdător, care s-au înfățișat din nou înaintea împăratului și arătând o și mai mare și mai vitejească îndrăzneală decât cea dintâi, au luat și o pedeapsă mai grea [...]

[...] Împăratul, nedumerit fiind și neștiind ce să facă, fiindcă nu putea să înfrângă socotința Sfinților, căuta, prin chinuri, să le răpună trupurile. Astfel, Sfințitului Galaction i-a orbit ochii în mari dureri și

cu cruzime, iar Sfântului Meletie i-a tăiat limba («și i-a smuls dinții din rădăcină»⁶⁶¹), ca nici Galaction să nu mai poată să slujească, nici Meletie să teologhisească despre Sfânta Treime.⁶⁶²

După moartea lui Mihail, înlăturarea lui Vekkos și revenirea în scaun a patriarhului Iosif, Cuviosul Galaction, care se bucura de o cinstită deosebită din partea poporului ortodox, a stropit cu agheasmă toată Biserica „Sfânta Sofia” (1283). Astfel, „pe pipăite, a luat agheasmă și a sfințit coloanele, icoanele și curțile bisericii, ca să le sfințească, adică, pe cele ce fuseseră profanate de latino-cugetători”⁶⁶³.

Noul împărat, Andronic, a prețuit virtutea și înțelepciunea Cuviosului Meletie. „Într-o zi, l-a chemat la palat pe marele Meletie, ca să ia sfat de la dânsul într-o chestiune bisericască pe care își pusese în gând să o chivernisească, și ducându-se Sfântul, împăratul l-a primit cu cea mai mare cinste.”⁶⁶⁴

Cuviosul Meletie a scris numeroase opere, între care și cele despre Sfânta Treime și împotriva latinilor. Cea mai importantă scriere a sa este *Abecedarul*, una dintre cele mai valoroase opere ale literaturii ascetice. Acest amplu poem care numără peste treisprezece mii de versuri expune concepțiile teologice, ideile și simțămintele sale.

⁶⁶¹ Kallistos Vlastos, *ibidem*.

⁶⁶² Sfântul Nicodim Aghioritul, *ibidem*, pp. 320-322.

⁶⁶³ Δωδεκάβιβλος (*Dodekavivlos*), cartea a noua, cap. 2, § 4, p. 261.

⁶⁶⁴ Sfântul Nicodim Aghioritul, *ibidem*, p. 323.

În scrierile sale Cuviosul Meletie afirmă că latinii sunt eretici, iar cei ce au împărtășire cu aceștia se osândesc.

*„Acum încep pricina a opta,
În care, ajutând Dumnezeu, îți voi arăta
Că, deși unii dintre păstorii de la noi,
Necunoscând Scripturile sau din alte pricini,
Spun că rătăcirile latinilor sunt neînsemnate,
Că aceia nu sunt eretici, nici despărțiți
De adunarea credincioșilor de către careva dintre*

Sfinți

Și nici împărtășirea cu ei nu e greșeală și vătămare de suflet,

Minciună spun aceștia, rău grăiesc, departe sunt de adevăr.

*Căci latinii prea mult și peste măsură au greșit.
Toată adunarea Părinților îi osândește
Și-i așază dimpreună cu ereticii,
Iar tot cel ce se împărtășește cu latinii
Se desparte de Hristos și de Sfinți [...]*

*[...] Ai înțeles din nelegiuirile lor hulitoare,
Din obiceiurile rătăcite pe care pe scurt le-am arătat,
Că latinii sunt eretici? Cum, dar, să nu fie vătămătoare*

*Împărtășirea cu ei pentru cei ce o primesc?
Sau cum să nu-i numim eretici pe latini
Care atât au rătăcit, aducând astfel de inovații? [...]
[...] Ce spui? Oare acestea toate nu arată vădit
Și dau pe față că latinii sunt eretici?
Și, împreună cu ei, călcători ai hotarelor adevărului*

*Îi arată pe toți păstorii de la noi
Care au găsit cu cale să se împărtășească fără fri-
că cu latinii,
Ca și când nu s-ar fi abătut de la Ortodoxie
nicicum.*"⁶⁶⁵

Referindu-se la botezul mincinos al latinilor (încă nu apăruse inovația botezului prin stropire), Sfântul spunea:

*„Printr-o singură afundare botează pruncii,
În loc de ulei folosesc în chip nelegiuit grăsime,
Și aduc, împreună cu ea, sare la botez.
De aceea, precum știi, Sinodul al Doilea
Și împreună cu el și următorul, cum prea bine știi,
I-a dat anatemei, ca rătăciți.
Același mai spune că preoții latinilor
Fac purificări și stropiri,
Ținând întru totul obiceiurile iudeilor*"⁶⁶⁶.

De asemenea, în pricina a 7-a a scrierii sale contra latinilor spune:

*„Străini sunt cu totul de Biserica lui Hristos
Cei ce folosesc azime, și împreună cu cei desfrânați
Se cuvine a fi socotiți și aceștia și așezați*"⁶⁶⁷.

⁶⁶⁵ V. Laurent, J. Darrouzes, *Dossier Grec de l' union de Lyon (Dosarul grec al unirii de la Lyon)*, pp. 554, 558, 559.

⁶⁶⁶ E. Arghentis, *Ραντισμοῦ Στηλίτευσις (Condamnarea stropirii)*, p. 19.

⁶⁶⁷ Th. Simopoulos, *Μελέτιος ὁ Γαλησιώτης (Meletie Galisiotul)*, p. 109.

Altundeva scrie din nou:

*„Nimic nu-i mai puternic decât buna-cinstire,
Nimic mai fericit decât a pătimi pentru ea,
A fi împreună-prigonit și împreună-înfruntat cu
Hristos,*

*A fi chinuit și batjocorit împreună cu El [...] [...] Chiar dacă răutatea arată multă nebulie
Împotriva bunei-cinstiri și a dogmelor drepte,
Totuși nu poate să-i răpească nimic, cât de mic,
Ci mai mult o întărește, mai mult o sporește,
Mai strălucită o arată, când o războiește neîmpăcat.
Deci și tu, îngrădindu-te cu armele Duhului,
Când vremea o cere, luptă vitejește,
Dumnezeiește dă război celor ce vin asupra ta.
Fii treaz, fii osârdnic, stăruie în luptă
Ca să te arăți asupra potrivnicilor biruitor.
Acestea sunt vremile din urmă, aproape e judecata,
Aleargă cu grabire, mori cu sânghință
Spre slava lui Dumnezeu, și vei trăi în veci [...] [...] Să nu ne temem, dar, să nu ne spăimântăm,
Să nu ne speriem de amenințări, să nu ne fie frică
De brațele crunte ale prigonitorilor ce vin asupra
noastră;*

*Să nu dăm spatele vrăjmașilor, să nu o luăm la
fugă”⁶⁶⁸.*

Iar în altă parte spune despre cel smerit-cu-
getător:

⁶⁶⁸ Αλφαβηταλφαβητος (Abecedarul), treapta 153, pp. 499-500.

„Nicicum nu știe să fie nesupus cuiva, nici să contrazică,

Decât de se stârnește vreun cuvânt despre credință”⁶⁶⁹.

§2. Părinți aghioriți

Între mărturisitorii care au respins unirea s-au numărat și părinții din Sfântul Munte Athos. După înlăturarea Sfințitului Iosif din scaunul patriarhal, aceștia i-au adresat Sinodului arhieresc o scrisoare asemănătoare celei pe care i-o trimiseseră și împăratului Mihail. În scrisoare sunt combătute în detaliu inovațiile papistașe, papa este calificat încă o dată drept „*eretic*” și „*apostol al satanei*”⁶⁷⁰, iar latinii drept „*atei*”. Drept aceea, părinții întrebă: „*Cum, dar, să poată fi primiți și uniți cu trupul neprihănit și ortodox al Sfintei Biserici Sobornicești și Apostolești a lui Hristos?*”⁶⁷¹.

„La sfârșit, după ce au arătat nesăbuința pretenției papei de a i se acorda întâietatea și dreptul la recurs și pomenire, au subliniat vătămarea pe care avea să o sufere pliroma Bisericii de pe urma comuniunii cu ereticii latini. Trebuie notat că tonul este dezaprobativ când este înfierată caterisirea patriarhului Iosif și devine, treptat, sever, odată cu constatarea că, potrivit canoanelor, episcopii care se împărtășesc

⁶⁶⁹ *Ibidem*, treapta 702, p. 322.

⁶⁷⁰ V. Laurent, J. Darrouzes, *ibidem*, p. 423.

⁶⁷¹ *Ibidem*, p. 409.

cu ereticii și supun Biserica lui Dumnezeu pierzării catolice se lipsesc de preoție și sunt proscrisi, adică sunt vădiți tuturor ca unii care s-au rupt de trupul ortodox al Bisericii.”⁶⁷²

Consecvenți cu cele scrise în epistole, părinții au încetat prin urmare orice comuniune cu cei ce acceptaseră unirea cu latinii. Acest act le-a atras dizgrația și răzbunarea împăratului, care „s-a arătat neîndurător față de monahii din Sfântul Munte”⁶⁷³. După relatarea lui Pahymeris, „câte chinuri, vătămări și pedepse, și câte rele morți au adus asupra părinților din Sfântul Munte latino-cugetătorii, unele ca acestea nici prigonitorii păgâni nu le-au săvârșit”⁶⁷⁴.

Din păcate, Marea Lavră și Mănăstirea Xiropotamu au cedat pe moment în fața silniciei latinofronilor. Monahii de la Iviron, însă, „au rezistat cu suflet dârz și cuget neînfrânt. Punându-și nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu, au rămas neclintiți precum muntele Sionului (Psalmii 124, 1), apărând apostoleștile și părinteștile predanii. În același timp, l-au muștrat cu asprime pe împăratul necinstitor și pe cei de un cuget cu el, ca pe niște eretici și nelegiuiri. Mihail însă, nesuferind muștrările, i-a despărțit pe monahi în două părți. Pe cei de obârșie din Iviria

⁶⁷² H. Arampatzis, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρώμη κατὰ τὸν 13^ο αἰῶνα* (Biserica Ortodoxă și Roma în secolul al XIII-lea), p. 107.

⁶⁷³ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria Bisericii), vol. 2, § 147, 2, p. 213.

⁶⁷⁴ G. Smyrnakis, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος* (Sfântul Munte), p. 75.

i-a îmbarcat într-o corabie și și-a trimis aghiotanții să o găurească și să o scufunde în adâncul mării. Astfel sfinții mărturisitori și-au luat fericitul sfârșit. În același timp, latino-cugetătorii au jefuit toate bunurile mănăstirii, lăsând-o pustie.

Împăratul a plecat apoi de acolo și s-a îndreptat spre Sfânta Mănăstire Vatopedu, unde coborând din corabie, a avut aceleași pretenții ca și la mănăstirea anterioară. Dar cuvioșii monahi care se nevoiau în mănăstire nu s-au înfricoșat, nici nu s-au plecat, ci s-au împotrivit vitejește și au înfruntat nebunia latinilor cu mărturii din Scripturi. Ofensat de această împotrivire, împăratul a poruncit să fie duși pe o colină din apropierea mănăstirii, unde acei binecuvântați mărturisitori și-au aflat, prin spânzurare, fericitul sfârșit, dobândind astfel veșnica și fericita viață în locul celei vremelnice.

Iar împăratul, după ce a prădat și a distrus tot ce se afla în mănăstire, pustiind-o cu desăvârșire, a spânzurat în afara mănăstirii doisprezece ieromonahi învățați, iar pe egumenul Eftimie l-au pus în lanțuri și l-au lăsat în largul mării – în partea de coastă numită Kalamitzion –, pe o stâncă acoperită de ape, unde s-a și înecat vrednicul de laudă. În acest chip, toți părinții au luat împreună cununa muceniciei.

După toate acestea, prădând mai departe, latino-cugetătorii au ajuns la Mănăstirea numită a Zugravului⁶⁷⁵.

⁶⁷⁵ Zografu. După toate probabilitățile, mănăstirea își trage numele de la întemeietorul ei, Gheorghe, pictor de meserie. (n. trad.)

Cei douăzeci și șase de monahi care se nevoiau aici se zăvorâseră în turnul mănăstirii, de unde îi mustrau pe latino-cugetători prin cuvintele lor asemeni unor săgeți și îi numeau eretici și nelegiuiți. Atunci nedreptul împărat a dat poruncă aghiotanților săi să adune o grămadă de crengi uscate și i-a ars de vii împreună cu fortificația lor. Astfel au suferit fericiții moartea prin foc, în ziua a zecea a lunii octombrie.

Plecând de acolo, Mihail a ajuns în Lavra de chili de la Kareea, unde se află și reședința protosului Sfântului Munte. Protosul și cei împreună cu el s-au împotrivit vitejește împăratului, muștrându-l la fel ca și părinții de mai înainte. Împăratul s-a mâniat și a poruncit să-i taie pe toți cu săbiile, și astfel sfinții mărturisitori și-au aflat sfârșitul. În continuare, Mihail a ars biserica și a prădat chiliile monahilor⁶⁷⁶.

„În biserica de la Protaton se păstrează două cenotafuri⁶⁷⁷, iar un altul la Mănăstirea Zografu, întru pomenirea celor ce au fost uciși atunci pentru Ortodoxie.”⁶⁷⁸ Unii susțineau că istoria aceasta n-ar fi adevărată. Dar părinții aghioriți care timp de șapte sute de ani au ținut aprinsă candela neadormită la mormântul – nu la cenotaful – Sfântului Cosma au avut perfectă dreptate. În anul

⁶⁷⁶ M. Ghedeon, *Ἁθῶς (Athosul)*, pp. 142-143.

⁶⁷⁷ Cenotaful (în sens etimologic, „mormânt gol”) este un monument funerar ridicat în amintirea unei persoane ale cărei oseminte se află în altă parte. (*n. trad.*)

⁶⁷⁸ K. Vlahos, *Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὀρους Ἀθῶν (Peninsula Sfântului Munte Athos)*, p. 54.

1982, din inițiativa Sfintei Chinotite, au fost descoperite „cinstitele, înmiresmatele, de har izvorâtoarele și muceniceștile moaște”⁶⁷⁹ ale Sfințitului Mucenic Cosma (+1282), cel ce a fost protos al Sfântului Munte în timpul invaziei latinofronilor⁶⁸⁰.

§3. Cuviosul Nichifor⁶⁸¹

Sfântul Grigorie Palama vorbește de încă un astru al Athonului care a strălucit prin mărturisire, Cuviosul Nichifor, „care a mărturisit mărturisirea cea bună, fiind osândit pentru aceasta la surghiun de către întâiul împărat Paleolog (Mihail), care a îmbrățișat cugetele latinilor. Acest Nichifor se trăgea din italieni, dar după ce a lepădat reaua credință a acelora, s-a alipit Bisericii noastre Ortodoxe”⁶⁸².

Între scrierile Sfințitului Nichifor este menționată și una contra latinilor⁶⁸³, cel mai probabil fiind vorba de *Discuția noastră, a lui Clement și Nichifor, cu legatul, despre credința ortodoxă*. *Discuția* este „o istorisire care s-a bucurat de o largă circulație

⁶⁷⁹ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Ὁρθοδοξία καὶ Οὐμανισμός - Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός* (*Ortodoxia și umanismul – Ortodoxia și papismul*), p. 52.

⁶⁸⁰ Sfânta Chinotită a Sfântului Munte Athos, *Ὁ ἅγιος Ἱερομάρτυς Κοσμάς* (*Sfântul Sfințit Mucenic Cosma*), p. 14.

⁶⁸¹ Cunoscute și sub numele de Nichifor din singurătate. (*n. trad.*)

⁶⁸² *Ἐπὶ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων* (*Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie*), 2, 2, 2, E.P.E. vol. 2, p. 350.

⁶⁸³ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολὴ α' πρὸς Βαρλαάμ* (*Epistola întâi către Varlaam*), 17, E.P.E. vol. 1, p. 462.

în perioada anilor 1277-1278 și care, pe lângă conținutul ei dogmatic, descrie persecuțiile monahilor din Sfântul Munte, care s-au opus restaurării relațiilor dintre Roma și Constantinopol în felul în care o urmăreau împăratul și patriarhul”⁶⁸⁴. Este vorba despre unul dintre cele mai importante izvoare istorice referitoare la aceste persecuții (1276), care se distinge prin caracterul său nemijlocit și prin acuratețea amplasării cronologice.

Să vedem, aşadar, cum descrie însuși Cuviosul Nichifor episodul prinderii sale și mărturia adusă înaintea împăratului Mihail și a latinilor:

„Când flacăra necucernicieii s-a aprins cu putere pretutindeni, atunci fumul ei a ajuns până la Sfântul Munte, fiindcă împăratul auzise că părinții au încetat cu totul să-l mai pomenească. Umplându-se de mânie, a trimis la noi mulțime de gealați, cei mai cruzi și mai cumpliți dintre aghiotanții săi, care sosind s-au repezit asupra noastră precum câinii sălbatici asupra oilor. Deci după ce au prins toată acea mulțime, acele cete îngerești ale monahilor, de parcă ar fi fost niște tâlhari – o, îndurarea Ta, Hristoase Împărate! –, căpetenia gealaților i-a scos pe mulți dintre ei din Sfântul Munte, cu ciomege și cu multă sălbăticie.

Atunci pe păstorii monahilor i-au trimis legați la împărat, iar pe oile cele cuvântătoare ale lui Hristos

⁶⁸⁴ H. Arampatzis, *Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρώμη κατὰ τὸν 13^ο αἰῶνα* (Biserica Ortodoxă și Roma în secolul al XIII-lea), nota 117, p. 132.

le-au împrăștiat în surghiunuri, ca pe niște sclavi, pribegi sau răufăcători, lăsându-le lipsite și de cele de trebuință. Pe noi ne-au suit din nou pe cai și ajungând la Constantinopol după șaisprezece zile, ne-au dus degrabă la divanul împărătesc.

Împăratul, ascunzându-și până la o vreme mânia, nădăjduia că ne va prinde cu lingușiri și momeli deșarte. La urmă însă, dacă a priceput că lucrul e cu neputință, a aprins împotriva noastră, cu toată puterea de care era în stare, văpaia chinurilor, **cerându-ne ca ori să ne împărtășim cu el, și prin el cu Biserica latină, ori să ni se ia viața cu silnicie.** Cum însă – cu puterea lui Hristos – nu a izbutit să ne înduplece prin mii de munci timp de cinci luni și jumătate, a dat asupra mea și a monahului Clement o hotărâre. Deci, după ce a scris două ordine împotriva noastră pentru legatul papei, ne-a dat spre junghiere în mâinile vrăjmașilor noștri.

Aceștia, scria, sunt vrăjmași temuți și potrivnici înverșunați ai Bisericii noastre, celei a vechii Rome, pentru care vi i-am trimis sanctității voastre celei preaputernice ca, de nu vor voi să aibă împărtășire cu scaunul apostolic al Romei celei vechi, să-i osândiți ca să se înfricoșeze toți cei ce cugetă asemenea lor și să-i învățați să nu se mai împotrivescă, înfruntând ordinele noastre împărătești și defăimându-l pe papă, cel ce este de îngeri cinstit și de oameni temut.

De cum au auzit acestea venețienii care ne-au luat în corabie, nesuferind ocară împotriva papei, m-au bătut pe mine, păcătosul, până aproape de moar-

te, și voiau să mă arunce în adâncul mării. Dar temându-se de mânia legatului, m-au lăsat pe jumătate mort. Ajungând la Ptolemaida, legatul a luat ordinele împărătești și înștiințându-se de cele mai sus zise, ne-a adus la cercetare înaintea sa. Și căutând la noi cu o privire sălbatică și plină de mânie, a zis:

«Precum se vede și cum o mărturisesc scrisorile împărătești, împăratul n-a aflat nebuni mai mari ca voi în tot Constantinopolul. Pentru aceea v-a trimis ca pe niște făcători de rele și v-a dat la moarte. Deci eu rog acum iubirea voastră cea adevărată, ca oameni învățați și chibzuiți ce sunteți, să nu voiți să stați împotriva adevărului – ca să ne siliți să vă pedepsim ca pe niște vrăjmași ai lui –, ci să vă căiți mai-nainte de chinuri, alegând ce e mai bun și cuvenit.

Aceasta s-o cunoașteți, că de când v-ați despărțit, spre nefericirea voastră, de scaunul apostolesc al vechii Rome, nu mai aveți nici preoție, nici botez, ci sufletele voastre vor merge împreună cu trupurile în iad. Cu toții sunteți vrednici veșniciei osânde, de nu-i veți da anatemei pe înaintașii voștri. De voiți însă viața, mărturisiți că papa are aceeași putere ca și Dumnezeu, <Care va lega și va dezlega pe pământ> (cf. Matei 16, 19); și aceasta o va spune fiecare în ziua Judecării, oricine ar fi el cu viața și cunoștința. De veți mărturisi acestea, bucurosi vă voi trimite unde voiți. Iar dacă nu, să știți că printr-o moarte rea vă voi lipsi de viața aceasta și veți moșteni după dreptate focul cel veșnic».

După ce legatul ne-a zis acestea, noi am strigat îndată cu glas mai puternic ca al trâmbiței: «Veniți

la teatru, toți cei ce iubiți și păziți adevărul! Întoarceți-vă cugetele voastre spre cele de sus, ca să vedeți înfruntarea noastră cu legatul. Și văzând putrejunea minciunii, osândiți neputința ei și, **dacă vremea o cere, nu vă spăimântați de fierberea mâniei ei înversunate. Iată, acum, cu darul lui Iisus Hristos, noi luăm asupra noastră lupta muceniciei, ca și când ne-am fi lipsit de viață în vremea aceasta de aici».**

Apoi, cu glas liniștit, i-am spus legatului: «Dacă ne vei întreba din Scripturi, suntem gata să ne apărăm înaintea voastră, în tot ce voiți. Dacă, iarăși, veți vrea să ne pedepsiți, slujindu-vă de puterea voastră cea tare, faceți ceea ce voiți». Atunci, legatul, nesuferind cererea noastră îndrăzneată, s-a întors la locul său. A poruncit însă să fim dați la temniță sub straja atentă a unor ostași neîndurători, ca să nu primim de nicăieri vreun ajutor omenesc. Deci după ce am răbdat destule chinuri, legatul a trimis în mai multe rânduri pe câte unul, doi sau trei dintre cei mai aprigi și zeloși aghiotanți ai săi să ne cerceteze⁶⁸⁵.

Sfințiții mărturisitori s-au apărat zile de-a rândul, cu mult curaj, în fața anchetatorilor. Au combătut, cu argumente teologice, nu numai doctrina despre *filioque*, ci și purgatoriul și folosirea azimelor, până când, printr-o nouă hotărâre, au fost mutați în insula Cipru, locul de pe urmă al exilului lor.

⁶⁸⁵ V. Laurent, J. Darrouzes, *Dossier Grec de l' union de Lyon (Dosarul grec al unirii de la Lyon)*, pp. 487-493.

§4. Sfântul Atanasie, patriarhul Constantinopolului

Sfântul Atanasie a strălucit cu viețuirea în mănăstirile Athonului, Galisiului și Ganosului. În perioada viețuirii sale isihaste la Muntele Athos, împăratul Mihail îi prigonea pe monahi spre a-i determina să se supună planurilor sale unioniste. Aceste presiuni l-au silit pe Sfânt, la fel ca pe mulți alți monahi, să părăsească Sfântul Munte.

„S-a dus deci iarăși marele Atanasie la Muntele Galisiului și s-a sfătuit cu părinții cei aleși de acolo ce trebuie făcut, s-a întrarmat împotriva necucerniciei, s-a gătit de război și s-a rânduit pe sine apărător al celorlalți. A purces împotriva vrăjmașilor și le-a spulberat tabăra; i-a slobozit pe cei robiți, i-a mântuit din primejdie și i-a izbăvit de atacul potrivnicilor.”⁶⁸⁶

În continuare, Sfântul s-a strămutat la Muntele Ganos. Aici se ruga necurmat lui Dumnezeu pentru înfrângerea necinstitorilor latinofroni și încetarea tulburării în Biserică. Totodată nu se lenevea să propovăduiască, în pustie sau în piețe, învățând plinătatea credinței noastre și acrivia dogmelor. Îi îndemna pe credincioși să se păzească de rătăcirea latină, „care îndepărtează de Dumnezeu”, și a reușit să atragă numeroși ucenici.

⁶⁸⁶ Iosif Kalothetos, Βίος και πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν... Ἀθανασίου (Viața celui întru Sfinți Părintelui nostru Atanasie), § 19, apud D. Tsamis, Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα (Scrierile lui Iosif Kalothetos), p. 476.

Înfuriat de toate acestea, episcopul de Ganos, care fusese înscăunat de patriarhul Vekkos, l-a chemat pe Sfânt împreună cu ucenicii săi. „Deci că-uta la început să-i înduplece cu binele și prin lingușiri să-i îndepărteze de buna-cinstire și de dogma dreaptă a creștinilor. Dar fiindcă hulele i-au fost respinse de vitejii și nestrămutații apărători ai buneii credințe și își pierduse orice nădejde, și-a dat atunci pe față planul său. A încercat, deci, prin amenințări să înfricoșeze leul, îngrozindu-l cu o sperietoare mincinoasă.

Le-a cerut să le fie părtași, cel puțin, la rugăciunea dinaintea mesei și să se împărtășească din mâncarea comună. Când însă nebunul arhieriu a văzut că Sfântul era de neînduplecat și în aceasta și aducea în discuție canonul apostolic (al 10-lea) care zice că «dacă s-ar ruga cineva împreună, chiar și în casă, cu cel scos de la împărtășire, acela să se afurisească», n-a mai putut să rabde spiritul vitejesc și neînfrânt de dreptate al marelui Părinte.

Umplându-se de mânie, s-a ridicat de pe tronul său, l-a apucat pe marele Sfânt de cinstita sa barbă și l-a doborât la pământ cu amândouă mâinile sale. Îl lovea din toate puterile, îl târa și-i sfâșia carnea de pământ, îl umplea de răni, îl călca în picioare, lovindu-i cele dinlăuntru ale sale fără de rușine, și-i zdrobea spinarea cu multe lovituri. Nu se temea tiranul că ar putea să se pogoare un fulger din cer și să-l ardă [...]

[...] (Ajungând la cunoștința împăratului cele despre Sfânt), a dat poruncă să fie pus sub strajă aspră. A doua zi l-au scos din închisoare și fiind

ndus la judecată înaintea tronului împărătesc, a început cercetarea. Atunci împăratul a prins a-l întreba și a primi răspunsurile Sfântului, care, firește, îl făceau de ocară, ca unul ce se lepăda de dreapta credință și-i silea la aceasta și pe alții. Dar marelui Sfânt acestea îi pricinuiau o slavă și o cinste negrăită, atât de la Dumnezeu, Cel ce zice: «Eu proslăvesc pe cei ce Mă proslăvesc pe Mine», cât și de la oamenii virtuoși și temători de Dumnezeu.

Îndrăznețele vorbe ale înțeleptului monah, intrând în auzul împăratului mai puternice ca un tunet, au făcut vădită înfrângerea tiranului, care nu mai putea suferi înfocarea și patosul inimii sale. Așadar, împăratul a poruncit să-i fie sfâșiate veșmintele și au început să-i zdrobească mădularele cu toiege; iar slujitorii loveau și biciuiau cu putere, ascultând de mânia tiranului. Când mâinile gealaților au obosit, i-au dat drumul, după ce i-au poruncit să nu mai vorbească și să învețe precum mai înainte”⁶⁸⁷.

Apoi împăratul a poruncit să-l caute din nou pe Sfânt spre a-i adăuga noi pedepse. Dar trimișii împărătești nu-l puteau recunoaște, deși îl vedeau și chiar vorbeau cu el! Din contră, acesta se făcea văzut doar tovarășilor săi de nevoie, care îl slăveau pe Dumnezeu. Întors la Muntele Galisiului, Sfântul s-a dat pe sine cu și mai multă osârdie vechiului său obicei, de vreme ce primise întărire prin proaspăta încercare a mărturisirii sale.

⁶⁸⁷ Ibidem, § 22, pp. 478-480.

„Drept aceea povățuia, îndemna, sfățuia și-i ruga pe frați să stăruie cu răbdare în viața curată și în dogmele drepte; să respingă din tot sufletul împărtășirea cu latinii, orice necaz ar trebui să sufere pentru aceasta, spre slava și cinstea Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh.”⁶⁸⁸ După moartea lui Mihail și încetarea prigoanelor, Sfântul a fost hirotonit patriarh al Constantinopolului (1289).

§5. Alți mărturisitori din aceeași perioadă

Împotriva mincinoasei uniri cu latinii au purces la luptă în vremea aceea, cu tărie mărturisitoare, și mulți alți părinți. Cuviosul Nicodim Aghioritul relatează despre mărturisitorul Isaia, monah aghiorit și tovarăș de nevoință al Sfântului Grigorie Sinaitul, următoarele: „Acest Fericit a păținit multe răutăți de la împăratul latino-cuge-tător Mihail Paleologul, fiindcă nu voia să aibă împărtășire cu patriarhul de atunci, Ioan Vekkos, pentru inovația adusă dogmei ortodoxe, ci mișcat de râvnă dumnezeiască, s-a luptat mult pentru Ortodoxie, și prin învățătura sa neobosită, și râvna și ardoarea sa asemenea, i-a unit pe toți mai desăvârșit cu Biserica Dreptslăvitoare a lui Hristos”⁶⁸⁹.

Sfântul Nicodim vorbește de asemenea și despre alți doi ucenici ai Cuviosului Grigorie:

⁶⁸⁸ *Ibidem*.

⁶⁸⁹ Νέον Εκλόγιον (Noul Ekloghion), pp. 337-338.

„(Iosif) atâtea osteneli a răbdat cu mărimă de suflet pentru Ortodoxie, împotrivindu-se mult latinilor, și pe atâția i-a scos din rătăcirea latină și i-a adus la dreapta slăvire, cu harul lui Hristos, încât niciunul dintre cei vestiți și înaintați în înțelepciunea din afară n-a fost destoinic să facă atâtea câte a făcut el pentru Ortodoxie. Căci deși cu totul neiscusit în înțelepciunea cea din afară, o avea însă pe cea dinlăuntru și adevărată, adică harul Sfântului Duh, prin care și acei pescari, dumnezeieștii Apostoli, s-au proslăvit și i-au rușinat pe înțelepții din afară; tot astfel s-a proslăvit de Dumnezeu și minunatul Iosif și i-a rușinat pe latini [...]

[...] (Iar Nicolae), cu mărimă de suflet, a suferit pentru Ortodoxie din partea împăratului latino-cugetător Mihail Paleologul surghiunuri felurite, și răpirea lucrurilor sale, și multe temnițe întunecate. Căci pe când dumnezeiescul Nicolae propovăduia în patria sa (Atena) cuvântul lui Dumnezeu și învăța poporul să apere Ortodoxia și să nu primească dogmele cele putrede ale latinilor, împăratul a trimis pe niște slujitori de-ai săi latino-cugetători, aprigi foarte și fără de omenie, să-l muncească.

Aceștia, din porunca împăratului, l-au legat strâns cu niște funii, i-au pus lanțuri la gât și la mâini și i-au ras, spre ocară, cinstita lui barbă; și bătându-l fără cruțare cu toiegele și lovindu-l cu picioarele, l-au târât cu nemilostivire la drumul mare și-l împresurau din toate părțile, ca la teatru, neștiind acei deșerți la minte că mai vârtos se făceau ei înșiși pri-

velişte, pentru răutatea pe care o arătau, iar aceluia îi pricinuiam o slavă negrăită"⁶⁹⁰.

În aceeași perioadă a strălucit și distinsul monah și ilustru autor al unor opere teologice și filologice, Maxim Planudis. Sfințitul Maxim a participat activ la frământările prilejuite de unirea dintre ortodocși și latini. Rod al acestei implicări este și colecția „Capetelor” sale, referitoare la tema larg dezbătută în epocă a purcederii Sfântului Duh. Polemica tăioasă purtată de partizanii unirii, Metohitis, Kydonis și Visarion, împotriva acestei opere, este totodată o dovadă a valorii ei deosebite.

Un alt mărturisitor din aceeași perioadă a fost și învățatul ieromonah Ierotei, care s-a opus cu tărie împăratului latinofron. În jurul anului 1278, Mihail I-a închis pe acest propovăduitor al adevărului, întrucât nu primea unirea mincinoasă de la Lyon. Una dintre scrierile lui Ierotei este îndreptată împotriva împăratului și a politicii sale unioniste.

De asemenea, înțeleptul Ierotei a scris trei opere antiretice contra latinilor despre purcederea Sfântului Duh. Demnă de menționat este și metoda pe care acesta o folosește în sprijinul tezei ortodoxe, metodă bazată pe utilizarea corespunzătoare a unor figuri geometrice. În aceste scrieri ale sale, Ierotei răspunde în același timp acuzațiilor latinofronilor, îndeosebi celor ale lui

⁶⁹⁰ *Ibidem*, pp. 332-333.

Vekkos⁶⁹¹. Într-una dintre ele spune, printre altele, următoarele:

„Le facem cunoscut celor bine-cinstitori și de un cuget cu noi că n-am încuviințat nici nelegiuita iscălire, nici împărtășirea care i-a urmat (cu latinofronii), chiar dacă, pentru a ne da consimțământul, am suferit o violență «amestecată» – și pașnică, și sălbatică – și am răbdat atacurile calomnioase și drăcești urzite împotriva noastră de lupul Arabiei și vrăjmașul Bisericii, Vekkos [...]

[...] Cu puterea lui Hristos suntem precum am fost totdeauna. Ținem Predania Părinților și dogmele latinești le lepădăm. Cinstim nevoița celor ce se luptă pentru credință și râdem de tactica potrivnicilor noștri. Încununăm luptele celor ce învață drept adevărul și cele făptuite de inovatori le înfierăm, apărând zi și noapte dogma cea dreaptă.

Chiar dacă fără voia noastră ne-am și însoțit cu cei fărădelege, dar n-am nelegiuit precum aceștia, nici nu ne-am abătut de la credință, greșind față de adevăr. N-am consimțit cu cele propovăduite de potrivnici, nici nu am dat anatemei scrierile noastre. Nu am adus jertfă lui Dumnezeu dimpreună cu ei. N-am dat în mâinile prigonitorilor pe vreun prieten sau vrăjmaș de-al nostru, precum au făcut alții, din pricina silniciei pătimite. De am săvârșit una ca asta, să nu-mi fie mie a vedea fața lui Dumnezeu!

⁶⁹¹ Θ.H.E. (Enciclopedia religioasă și etică), vol. 6, col. 795-796.

Nu ne-am lăsat ademeniți de lingușiri, nici n-am slăbit din pricina amenințărilor. N-am plecat urechea la promisiuni de înălțare în demnități vremelnice, fără de niciun preț, așa cum au făcut unii. N-am dorit să trăim la curțile împărătești, chiar de ne-au și poftit. Aceasta, precum văd, o pătesc cei mai mulți, care dacă nimic altceva nu izbândesc, doresc să se desfete cel puțin de măreția lumească. Din pricină că am fugit de toate acestea – cu harul Sfântului Duh –, de aceea ne aflăm întemnițați, fără a mai pomeni de lanțurile și muncile de mai-nainte”⁶⁹².

Moartea lui Mihail a avut drept consecință și abandonarea definitivă a falsei uniri. Fiul acestuia, Andronic al II-lea (1282-1328), n-a îndrăznit să-și înmormânteze tatăl cu onoruri împărătești și l-a readus în scaunul patriarhal pe Sfințitul Iosif. Cea dintâi acțiune a patriarhului a fost aceea de a le rândui o epitimie (canon) atât arhierilor, cât și celorlalți clerici și laici care acceptaseră unirea. De asemenea, clericii care luaseră parte la celebrarea liturghiilor latine de la Roma sau Lyon au fost caterisiți⁶⁹³.

Vekkos a fost exilat la Prusa, dar cu toate acestea a continuat să apere unirea pe diverse

⁶⁹² A. Dimitrakopoulos, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă), pp. 54-55.

⁶⁹³ G. Pahymeris, Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος (Andronic Paleologul), cartea întâi, cap. 6, P.G. 144, 25B-27A.

căi și a cerut ca pricina sa să fie judecată de un sinod mai mare. Într-adevăr, în anul 1285 în capitala imperială a fost convocat un sinod la care au luat parte noul patriarh al Constantinopolului, Grigorie, și Atanasie al Alexandriei. „S-au strâns toată adunarea arhiereilor, mare mulțime de monahi și cei mai aleși dintre mireni.”⁶⁹⁴ Sinodul i-a anatematizat pe nepocăitul Vekkos și pe părtașii săi, arhidiaconii Constantin Melitiniotis și Gheorghe Metohitis⁶⁹⁵.

⁶⁹⁴ A. Dimitrakopoulos, *Ίστορία τοῦ Σχισματος...* (Istoria Schisme), p. 87.

⁶⁹⁵ Grigorie al Constantinopolului, *Ἐκθεσις τοῦ Τόμου τῆς πίστεως κατὰ τοῦ Βέκκου* (Expunere a Tomosului credinței împotriva lui Vekkos), P.G. 142, 233-246.

Capitolul III

Luptele monahilor împotriva ereziilor în secolul al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea

1. Luptele Sfântului Grigorie Palama împotriva ereziei lui Varlaam (1337-1351)

După moartea împăratului Mihail și înfrângerea partizanilor unirii, Biserica Ortodoxă avea să fie răscolită încă o dată de o nouă încercare. Așa-numitele controverse isihaste au adus în actualitate viziunea scolastic-raționalistă a apusenilor cu privire la identitatea dintre ființa (esența) și energiile (lucrările) lui Dumnezeu și existența – chipurile – energiei-harului zidit (creat) prin care Dumnezeu intră în legătură cu omul.

Istoria apariției acestei erezii și a condamnării ei de către Biserica Ortodoxă o vom expune în strânsă legătură cu viața marelui ei oponent, Sfântul Grigorie Palama (1296-1359), în persoana căruia cinul monahal a oferit Bisericii și de această dată apărătorul de frunte al cugetului ortodox. Sfântul Grigorie, ieromonah aghiorit, a fost cel care și-a asumat înfruntarea teologică a acestei cumplite rătăcirii, precum odinioară Sfân-

tul Maxim monotelismul și Cuvioșii Ioan Damaschinul și Teodor Studitul iconoclasmul.

Combaterea acestei erezii este de o însemnătate hotărâtoare. Dacă într-adevăr, potrivit viziunii apusene, Dumnezeu nu intră în legătură cu oamenii doar prin intermediul energiilor Sale nezidite, ci prin intermediul (chipurile) unor energii ale Sale zidite, atunci unirea cu Dumnezeu, Făcătorul și Părintele, experiența Harului Său și vederea slavei Sale devin cu neputință. Credincioșii sunt condamnați prin urmare să nu poată participa la lucrarea de izbăvire, sfințire, luminare și îndumnezeire după har, întrucât nu este cu putință ca o zidire (energia zidită) să izbăvească și să îndumnezeiască o altă zidire (omul). „Zidirea nu sfințește zidirea, potrivit spiritului și Marelui Vasile, fiindcă și ea are nevoie de altul pentru a se sfinți.”⁶⁹⁶

Dacă această viziune scolastică apuseană ar corespunde adevărului, atunci „Biserica s-ar reduce de la o comuniune spre îndumnezeire la o organizație religioasă cu statut juridic, iar pastorației îndumnezeirii i-ar lua locul o pastorație a îmbunătățirii morale cu ajutorul harului zidit”⁶⁹⁷.

⁶⁹⁶ Iosif Kalothetos, Λόγος 8 (Cuvântul 8), cap. 10, apud D. Tsamis, Ἰωσήφ Καλοθετου συγγράμματα (Scrierile lui Iosif Kalothetos), p. 298.

⁶⁹⁷ Arhim. Gheorghe Kapsanis, Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς – Διδάσκαλος τῆς θεώσεως (Sfântul Grigorie Palama – Dascălul îndumnezeirii), p. 71.

Mai este însă și un alt aspect de cea mai mare însemnătate. Adversarii Sfântului Grigorie Palama (Varlaam, Achindin) se inspirau tocmai din teologia scolastică apuseană, în timp ce isihăștii apărau teologia ortodoxă, iar lupta lor era „o luptă a duhului Bisericii Răsăritene împotriva intruziunii duhului apusean”⁶⁹⁸. În consecință, prin condamnarea adversarilor isihasmului, Biserica Ortodoxă a condamnat în același timp scolasticismul latin și pe protectorul acestuia, Apusul, care a adoptat și își menține până astăzi doctrinele anti-isihaste⁶⁹⁹. Biruința Sfântului Grigorie Palama și a monahilor isihăști a fost, așadar, biruința Ortodoxiei asupra ereziei latine.

În anul 1334, în timpul împăratului Andronic al III-lea, doi teologi latini au sosit la Constantinopol în vederea unor tratative de unire cu ortodocșii⁷⁰⁰. Cei doi legați papali au fost înfrunțați de Varlaam, teolog grec din Calabria Italiei, „înaintat în înțelepciunea cea din afară”⁷⁰¹.

⁶⁹⁸ V. Stefanidis, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria Bisericii)*, § 28, p. 435.

⁶⁹⁹ I. Karmiris, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεία τῆς Ὁρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale)*, vol. 1, p. 353.

⁷⁰⁰ P. Hristou, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμά Συγγράματα (Scrierile Sfântului Grigorie Palama)*, vol. 1, p. 9.

⁷⁰¹ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος (Dodekavilos)*, cartea a noua, cap. 7, § 1, p. 51.

Monahul calabrez a combătut argumentele latinilor cu privire la purcederea Sfântului Duh, dar propria sa argumentație inacceptabilă i-a surprins pe mulți, mai cu seamă pe monahii teologi. Varlaam se poziționa pe o cale de mijloc și susținea că nu este nepotrivit să se admită două obârșii, Tatăl și Fiul, nu însă despărțite sau opuse între ele, ci una provenind din cealaltă.

Curcurile teologice răsăritene cereau, cum era și firesc, o autentică apărare a învățaturii ortodoxe. Cel mai în măsură de a răspunde acestui scop a fost socotit Grigorie, „stâlpul teologiei, învățat și învățător tainic al înțelepciunii celei de Sus”⁷⁰². Pe atunci Sfântul se liniștea într-o sihăstrie lavriotă (aparținând de Marea Lavră), chiar dacă numai cu un an în urmă deținuse funcția de egumen al Mănăstirii Esfigmenu.

Astfel, înțeleptul Grigorie a alcătuit două tratate prin care căuta să ofere o expunere deslușită a concepțiilor ortodoxe. Întemeiate pe argumentele Sfinților Părinți, aceste opere tratează exhaustiv tema purcederii Sfântului Duh. Sfântul demonstrează în mod riguros că adăugarea

⁷⁰² Sfântul Filotei al Constantinopolului, *Λόγος εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης* (Cuvânt la cel întru Sfinți Părintele nostru Grigorie, arhiepiscopul Tesalonicului), cap. 41, apud D. Tsamis, *Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Κοκκίνου ἀγιολογικὰ ἔργα* (Operele aghiografice ale Sfântului Filotei Kokkinos al Constantinopolului), p. 473.

lui *filioque* în Simbolul de credință nu este numai nepermisă, dar nici ca învățătură teologică nu stă în picioare. Compară, de asemenea, marea Biserică Apuseană cu cel mai mare dintre animale, elefantul: la fel cum acesta, când cade, nu se mai poate ridica din cauza corpolenței sale, așa nici latinii nu se mai pot ridica din cădere, din pricina infatuării lor⁷⁰³.

În același an (1335) Sfântul Grigorie a scris și *Antiepigrafele*, în replică la *Epigrafele* lui Vekkos. Având în vedere repetatele invitații la unire venite din partea latinilor, Sfântul și-a asumat strădania de a restabili învățătura patristică și de a dovedi caracterul eretic al scrierii lui Vekkos. Astfel s-a făcut cunoscut ca teolog insuflat al teologiei Treimii, care a combătut și a înfierat înșelăciunea apuseană. Din această pricină, de altfel, și catolicismul l-a înscris în rândul celor mai de frunte adversari ai săi⁷⁰⁴.

Sfântul Grigorie a încercat de asemenea, printr-o amplă epistolă, să-l întoarcă pe Varlaam de la vederile sale rătăcite. Dar ofensat de mustrarea dreaptă care-i fusese adusă, monahul latinizant a început atunci să caute diferite moduri de a-i denigra pe monahii isihăști, între care, la vremea aceea, dumnezeiescul Grigorie era personalitatea cea mai de seamă.

⁷⁰³ Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος (*Despre purcederea Duhului Sfânt*), 2, 2, E.P.E. vol. 1, pp. 182-184.

⁷⁰⁴ Teoclit Dionisiatul, Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (*Sfântul Grigorie Palama*), p. 56.

Cei mai duhovnicești dintre isihăști, prin nevoință și rugăciune stăruitoare, ajungeau să se împărtășească de vederea lui Dumnezeu ca Lumină nezidită. Prin urmare, Varlaam s-a apropiat de câțiva nevoitori începători, sub chip că ar voi să li se facă ucenic⁷⁰⁵, iar monahii, nebănuitori, au primit să-i spună tot ceea ce știau despre rugăciunea minții și trezvie. Vicleanul filosof s-a informat de la asceții cei simpli – nu însă și în chipul cel mai convenit – atât cu privire la metoda isihastă, cât și la roadele ei, adică la vederea Luminii nezidite și dumnezeiești.

Auzind că asceții vedeau dumnezeiasca Lumină cu ochii cei trupești, Varlaam a început să-i batjocorească, numindu-i „*omfalopsihi* (cu sufletul în buric), *masalieni și evhiți*”⁷⁰⁶. Îi acuza de a fi alunecat în erezie, atât prin inovația practicii isihaste, cât și prin afirmația că prin intermediul nevoinței isihaste ajung la vederea Luminii nezidite. Se pronunța acuzator chiar la adresa Sfinților Părinți și învățători ai dumnezeieștii științe a sfințitei rugăciuni și contemplări, pe care îi considera pricină a înșelării monahilor⁷⁰⁷.

⁷⁰⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπεὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχαστῶν* (Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie), 2, 1, 1, E.P.E. vol. 2, pp. 260-262.

⁷⁰⁶ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 155, 1, p. 247.

⁷⁰⁷ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 42, p. 474.

„Varlaam era incapabil să înțeleagă experiențele duhovnicești ale monahilor aghioriți, din pricina propriei lipse de experiență duhovnicească, dar și a premiselor sale teologice greșite. Cum ar fi fost cu puțință să accepte experiențele energiilor nezidite ale lui Dumnezeu și ale Luminii nezidite, de vreme ce credea, odată cu Apusul, că Harul dumnezeiesc este zidit? Omul putea să-L cunoască prin el însuși pe Dumnezeu, dar în mod rațional, prin înțelepciunea omenească.”⁷⁰⁸ În cele din urmă, Varlaam a mers la Constantinopol (1337) și i-a denunțat pe isihasți la Sinodul patriarhului Ioan Calecas (1334-1347)⁷⁰⁹.

Așa cum era de așteptat, atacurile lui Varlaam au iscat frământări la Athos. Dar și călugării din Tesalonic, unde se stabilise intrigantul monah, întâmpinau o serioasă problemă. Varlaam atrăsese prin sofismele sale destui mireni cultivați, dar și pe unii monahi din cetate, nedepriși cu dulceața dumnezeieștii isihii. Cum însă în Tesalonic nu exista un teolog pe măsură, a fost chemat atunci de la Athos marele Grigorie spre a combate învățătura străină a lui Varlaam și a-i întări pe credincioși în adevărata tradiție duhovnicească a Ortodoxiei.

⁷⁰⁸ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Ὁρθόδοξος Μοναχισμός καὶ Ἅγιον Ὄρος* (Monahismul ortodox și Sfântul Munte Athos), p. 128.

⁷⁰⁹ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή β' πρὸς Βαρλαάμ* (Epistola a doua către Varlaam), 50, E.P.E. vol. 2, pp. 570-572.

Când Sfântul a citit scrisoarea de invitație, *au fost înduplecat de cuvintele celor de un obicei și de un suflet, judecând că este vreme atât pentru liniștire, cât și pentru război*⁷¹⁰. Sosind la Tesalonic, a încercat prin mesaje, mijlocitori și prieteni, dar și prin întâlniri personale, să-l convingă pe Varlaam să înceteze cu calomniile sale, de dragul păcii în Biserică. Miezul disputei era acum următorul: dacă este posibilă legătura dintre Dumnezeu și om și dacă omul se împărtășește de bunătățile duhovnicești⁷¹¹.

În continuare, pricepând nepocăința lui Varlaam, luminătorul Ortodoxiei a luptat timp de trei ani prin omilii, convorbiri și scrieri succesive. Lucrarea sa de căpetenie, *Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie*, expune concepțiile sale cu privire la desăvârșirea duhovnicească. În cele trei Triade de cărți din care este alcătuită opera sunt combătute toate acuzele și hulele monahului calabrez. Sfântul Grigorie susținea că este cu putință ca cineva să vadă cu ochii cei trupești Lumina nezidită și dumnezeiască, aceeași pe care, de altfel, s-au învrednicit să o vadă și ucenicii Domnului pe Tabor, ca și o mare mulțime de mucenici în perioada persecuțiilor.

⁷¹⁰ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 44, p. 476.

⁷¹¹ P. Hristou, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράματα* (Scrierile Sfântului Grigorie Palama), vol. 1, p. 321.

Auzind că cei din jurul Sfântului Grigorie numeau Lumina taborică nezidită și dumnezeiască, latino-cugetătorul Varlaam s-a năpustit îndată cu vehemență împotriva lor. Varlaam considera Lumina taborică drept o fantasmă, un simplu „*simbol al Dumnezeirii*”⁷¹² cu caracter zidit, o zidire care se face și se desface⁷¹³. Credea de asemenea că tot ceea ce este nezidit este și Dumnezeu sau ființă (esență, *ousia*) dumnezeiască.

Pe această bază îi învinuia pe isihaști că recunoșteau drept nezidit nu doar pe Dumnezeu (esența dumnezeiască), dar și Lumina taborică (energie nezidită a esenței dumnezeiești); de asemenea, pentru că socoteau pe de-o parte esența dumnezeiască neapropiată (neajunsă, intangibilă) și neîmpărtășibilă, iar pe de altă parte, energia nezidită a esenței dumnezeiești apropiată (accesibilă, tangibilă) și împărtășibilă. În opinia lui Varlaam, o astfel de viziune institua un diteism⁷¹⁴, de vreme ce pentru isihaști ar exista doi Dumnezei – unul apropiat și altul neapropiat. Așadar, Varlaam susținea că Lumina pe care o vedeau isihaștii nu putea fi considerată nezidită și dumnezeiască, fiindcă

⁷¹² Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων* (Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie), 3, 1, 11, E.P.E. vol. 2, p. 586.

⁷¹³ Mansi, 15, 1448.

⁷¹⁴ Sfântul Grigorie Palama, *ibidem*, 3, 1, 24, E.P.E. vol. 2, p. 610.

În acest caz ar fi fost vorba despre însăși esența lui Dumnezeu.

Marele Grigorie deosebea esența (ființa) dumnezeiască de energiile (lucrările) lui Dumnezeu. Afirmă că esența dumnezeiască este nevăzută, neapropiată și neîmpărtășibilă, dar nu și energiile (lucrările) ei. Așadar, întrucât esența dumnezeiască nu este împărtășibilă, omului i se comunică numai energiile dumnezeiești. Astfel, când spunem că Duhul li se împărtășește oamenilor, înțelegem prin asta doar energiile, nu și esența Acestuia. Prin urmare, atunci când se învrednicesc de dumnezeiască luminare, Sfinții văd Lumina nezidită și dumnezeiască – lucrare nezidită a esenței dumnezeiești –, dar nu și esența însăși a lui Dumnezeu.

Nefericitul Varlaam, emisar fidel al învățăturii apusene și al abaterilor ei eretice⁷¹⁵, considera drept nezidită doar esența neîmpărtășibilă a lui Dumnezeu. Dimpotrivă, toate cele ce se lasă împărtășite le considera „zidite, și nu numai toate lucrările, ci și toate puterile și energiile lui Dumnezeu (considera că) au un început și un sfârșit în timp”⁷¹⁶. Prin urmare, Varlaam însuși era învă-

⁷¹⁵ I. Karmiris, *Τά δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας* (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale), vol. 1, p. 353.

⁷¹⁶ Sfântul Grigorie Palama, *ibidem*, 3, 2, 11, E.P.E. vol. 2, p. 666.

țător al diteismului, întrucât deosebea Dumnezeirea nezidită și energiile zidite⁷¹⁷. În același timp, prin respingerea caracterului împărtășibil al Harului, Varlaam îl considera eretic⁷¹⁸ și masalian pe Sfântul Grigorie al Nyssei, care vorbește despre aceasta⁷¹⁹. Dar și Marele Vasile conglăsuiește cu Sfințitul Grigorie: „Pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi, dar ființa Lui rămâne neapropiată”⁷²⁰.

„Varlaam se situa în esență pe linia lui Arie. Dumnezeul lui Varlaam nu este Dumnezeul Evangheliei, ci dumnezeul filosofilor, proiecție a omului în cer, și nu descoperire a Dumnezeului Celui Viu către om.”⁷²¹

În cei trei ani de ședere în Tesalonic, Sfântul Grigorie a alcătuit⁷²² și Tomul Aghioritic. În

⁷¹⁷ Sfântul Grigorie Palama, 'Επιστολή γ' πρὸς Ἀκίνδυνον (Epistola a treia către Achindin), 6, 7, E.P.E. vol. 1, pp. 596-598.

⁷¹⁸ Sfântul Grigorie Palama, 'Υπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων (Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie), 3, 3, 4, E.P.E. vol. 2, p. 700.

⁷¹⁹ Εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα (Cu vânt la Sfântul Ștefan, Întâiul Mucenic), P.G. 46, 717B.

⁷²⁰ 'Επιστολή σλδ' (Epistola 234), cap. 1, P.G. 32, 869AB (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, Epistole, op. cit., p. 375).

⁷²¹ Arhim. Gheorghe Kapsanis, 'Ο ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς – Διδάσκαλος τῆς θεώσεως (Sfântul Grigorie Palama – Dascălul îndumnezeirii), p. 17.

⁷²² Sfântul Grigorie Palama, 'Επιστολή πρὸς Ἀρσένιον (Epistola către Arsenie), 1, E.P.E. vol. 4, p. 48.

această lucrare de numai câteva pagini, subiectele controversate sunt formulate sub forma unor apoftegme și este precizată poziția ortodoxă. Sfântul a mers la Athos (1340) pentru câteva zile și a prezentat acest text celor mai de frunte dintre aghioriti. Douăzeci de isihaști aleși ai bastionului Ortodoxiei și-au exprimat consimțământul și au semnat Tomul cu însuflețire. Între aceștia se aflau protosul Sfântului Munte, Isaac, cinci egumeni ai unor mănăstiri athonite, precum și viitorii patriarhi ai Constantinopolului, Calist și Filotei (care la rândul său a scris în 1346, ca ieromonah, două eseuri despre Lumina dumnezeiască).

Tomul a fost aprobat și de episcopul Iacov al Ierissosului și al Sfântului Munte, „mărturisind că prin fruntașii care au iscălit aici a subscriș, cugetând la fel, tot Muntele Athos”⁷²³. În încheierea acestei opere se spune: „Acestea le-am învățat din Scripturi, acestea le-am primit de la Părinții noștri, acestea le-am cunoscut prin puțina noastră cercare. Acestea știm că le-a scris și preacinstitul între ieromonahi Cuviosul Grigorie, pentru cei ce trăiesc cu sfințenie o viață de liniștire, urmând întocmai predaniile Sfinților. Acestea le-am semnat spre încredințarea cititorilor”⁷²⁴.

⁷²³ Sfântul Grigorie Palama, „Tomul Aghioritic”, în *Fi-localia*, vol. VII, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 420.

⁷²⁴ *Ibidem*, pp. 418-419.

La rândul lor, monahii din Tesalonic „au alcătuit un tom asemănător și cu propriile lor mâini au consemnat părerea cea de un gând cu Palama cu privire la buna-cinstire, și i l-au înmănat mai întâi patriarhului”⁷²⁵. Astfel, în vederea recursului său la Sinodul constantinopolitan, Marele Grigorie avea de partea sa atât consensul unanim al aghioriților, cât și asentimentul monahilor din Tesalonic.

Răspunsurile succesive prin care Sfântul combătea tezele lui Varlaam, de natură să-l lase pe acesta fără replică, s-au soldat cu noi plângeri ale calabrezului la Sinodul din Constantinopol. Sfântul era acuzat ca apărător al „rugăciunii înșelate și «cu sufletul în buric»”, dar și ca propovăduitor „al unei teologii blasfematoare, pentru că introduce afirmații noi în teologia mistică a Bisericii și minte cu nerușinare spunând că are contemplații care sunt, fără îndoială, pline de lăudăroșenie și îngâmfare”⁷²⁶.

Astfel, în urma convocării primite din partea Sinodului, Sfântul a mers la Constantinopol împreună cu cei mai de frunte dintre colaboratorii săi, monahii Isidor, Marcu și Dorotei⁷²⁷. Aștepta de asemenea și sprijinul călugărilor cărturari David Disypatos și Iosif Kalothetos. Sfântul, care fusese convocat în calitate de pârât, avea să gă-

⁷²⁵ Sfântul Grigorie Palama, *Αναιρεσις γράμματος Καλέκα* (Combaterea scrisorii lui Calecas), 7, E.P.E. vol. 3, p. 538.

⁷²⁶ Nichifor Grigoras, *Ἱστορία ια'* (Istoria a 11-a), 10.

⁷²⁷ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 57, p. 489.

nească în capitală atât poporul de rând, cât și clasa superioară și pe episcopi influențați de Varlaam.

Cu toate acestea, marele teolog, prin al cărui glas grăia Însuși Mângâietorul, i-a întors pe toți la buna-cinstire. Patriarhul și arhieriei au rămas uimiți de învățătura sa teologică. Sfântul își dezvoltă neoprit cugetările teologice înaintea arhierilor, iar aceștia se încredințau că erau „*cuvintele lui Dumnezeu [...] și o minte sfințită, mai vârtos mintea lui Hristos [...] și gura teologiei și a sfințitelor dogme și cumpăna dreptei slăviri*”⁷²⁸. De aceea, patriarhul și-a mărturisit marea recunoștință pe care i-o datora dumnezeiescului Grigorie, care îl izbăvise pe el și Sinodul său de rătăcirea lui Varlaam. Afluxul călugărilor isihasti în Constantinopol și susținerea călduroasă arătată acestora de monahii din cetatea imperială domoliseră de asemenea nemulțumirea inițială împotriva Sfântului Grigorie.

Sinodul s-a întrunit în final la 10 iunie 1341. La lucrările sale au luat parte împăratul, patriarhul, numeroși arhieriei, mulțime de monahi din Sfântul Munte și din Constantinopol, egumeni ai lavrelor, arhimandriți, pustnici și clerici. Varlaam și-a depănat obișnuitele sale acuzații la adresa Sfințitului Grigorie, pe care Sfântul și monahii de un cuget cu el le-au respins pe baza învățăturii patristice. Monahii și-au confirmat ortodoxia prin intermediul *Tomului Aghioritic*, care a jucat un rol important în cadrul discuțiilor.

⁷²⁸ *Ibidem*, p. 490.

După mari dezbateri și confruntări teologice, Sinodul a recunoscut drept ortodoxă învățătura înțeleptului Grigorie cu privire la distincția dintre ființa (esența) dumnezeiască și energiile (lucrările) nezidite (precum Lumina nezidită, cea văzută de isihăști).

Varlaam și-a cerut iertare de la Sfânt și de la isihăști, iar aceștia s-au grăbit să-l îmbrățișeze cu bucurie și cu dragoste, să-l ierte și să-l laude pentru întoarcerea sa. Spuneau că nici ei nu doareau „să lupte pentru lucruri pământești și stricăcioase, ci pentru ca nu cumva, răspândindu-se răul asupra multora, Biserica să se umple de învățături stricate”. Monahii, ziceau ei, sunt deprinși să fie blânzi și smeriți; „când se primejduiește însă (învățătura despre) Dumnezeu, sunt aprigi și necruțători, și nici necinstea de la oameni nu-i împiedică, nici laudele omenesti nu-i molesesc”⁷²⁹.

În sfârșit, împăratul, rudele acestuia și căpeteniile l-au numit pe Marele Grigorie „învățător al bunei-cinstiri, dreptar al dogmelor sfinte, stâlp al dreptei slăviri, apărătorul Bisericii și lauda împăraților bine-cinstitori”⁷³⁰, iar arhieriei îl sileau să primească dregătorie de dascăl și un tron arhieresc⁷³¹.

⁷²⁹ Ioan Cantacuzino, *Ιστορία (Istorie)*, cartea a doua, cap. 40, P.G. 153, 676BC.

⁷³⁰ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 62, p. 496.

⁷³¹ Sfântul Grigorie Palama, *Αναιρέσεις γράμματος Καλέκα (Combaterea scrisorii lui Calecas)*, 42, E.P.E. vol. 3, p. 594.

Totuși, pocăința lui Varlaam fusese, din păcate, doar una fățarnică și silită de nevoie. De aceea, imediat după Sinod s-a refugiat în Apus, unde a primit ca premiu din partea latinilor de un cuget cu el avansarea în treapta episcopală. De asemenea, și monahul Grigorie Achindin, „ducând, cu vicleşug, mai departe erezia și rătăcirea lui Varlaam”⁷³², a considerat necesară repunerea în discuție a problemei după moartea împăratului Andronic, petrecută la 15 iunie (1341).

În ciuda ezitării patriarhului Ioan, monahii cereau abordarea noilor dezbateri teologice în cadru sinodal. Preaputernicul mare logofăt Ioan Cantacuzino s-a alăturat opiniei monahilor, iar patriarhul a fost silit să convoace un nou sinod în luna august a aceluiași an.

Sinodul a validat hotărârea celui precedent și a condamnat învățătura lui Varlaam și a lui Achindin. La stăruința monahilor isihaști a fost publicat un *Tom sinodal*, alcătuit, după toate probabilitățile, de Sfințitul Grigorie⁷³³ și semnat de patriarh și de „fruntașii Bisericii”⁷³⁴.

Tomul cuprindea mărturii patristice adunate de Sfântul Grigorie, iar spre sfârșit se spuneau

⁷³² Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 63, p. 496.

⁷³³ P. Hristou, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράματα* (*Scrierile Sfântului Grigorie Palama*), vol. 2, p. 18.

⁷³⁴ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 64, p. 498.

următoarele: „*Dar și dacă vreun altul ar încuviința ceva din cele spuse sau scrise de acela (Varlaam), în chip hulitor și rău-credincios, împotriva monahilor sau, mai bine zis, împotriva Bisericii înseși, învinuindu-i pe monahi sau atacându-i prin astfel de mijloace, va fi supus de către smerenia noastră aceleiași pedepse, și va fi la rândul său afurisit și despărțit de Sfânta, Sobornicească și Apostolească Biserică a lui Hristos și de adunarea ortodoxă a creștinilor*”⁷³⁵.

Totuși, frământările politice din interiorul imperiului au determinat, din păcate, repunerea în discuție a acestor probleme teologice și ulterior sinoadelor din 1341. Patriarhul Ioan Calecas se amesteca neîncetat în treburile politice și dorea să câștige puterea. De aceea, accepta cu greutate încredințarea tutelei fiului nevârstnic al răposatului împărat lui Ioan Cantacuzino. În urma calomniilor lui Calecas și ale altor căpetenii, Cantacuzino a fost îndepărtat de la curte⁷³⁶ și numit vrăjmaș al patriei.

În timpul războiului civil care avea să urmeze, dumnezeiescul Grigorie a refuzat să sprijine partida patriarhului, „*care a sporit și mai mult lupta și dezbinarea*”⁷³⁷. Din contră, l-a îndemnat

⁷³⁵ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Ἀγάπης* (Tomul dragostei), cap. 52, 53, p. 50.

⁷³⁶ Teoclit Dionisiatul, *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* (Sfântul Grigorie Palama), p. 199.

⁷³⁷ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 65, p. 499.

spre pace și bună înțelegere. Această purtare înțeleaptă a Sfântului, alături de calomnia că ar fi dorit pentru sine tronul patriarhal, l-a stârnit împotriva sa pe Calecas, care a început să-l hărțuiască de atunci prin orice mijloace. L-a calomniat așadar în fața împărătesei Ana⁷³⁸, denunțându-l drept colaborator al lui Cantacuzino și, prin urmare, complotist.

În același timp Calecas ticluia și o altă acuză la adresa Sfântului. Cele două sinoade din 1341 interziseseră repunerea în discuție a chestiunilor dogmatice⁷³⁹. Cu toate acestea, Achindin a continuat și ulterior să se exprime împotriva învățăturii lui Palama⁷⁴⁰, iar Sfântul, în chip firesc, a continuat să scrie, apărându-și ortodoxia și lămurindu-i pe cei aflați în rătăcire⁷⁴¹. Prin urmare, Calecas l-a acuzat pe Sfânt și pe adepții săi că nu încetează să scrie, în ciuda hotărârii Tomului sinodal⁷⁴². Firește, monahii nutreau convingerea că, de vreme ce Sinodul le dăduse dreptate, puteau să scrie fără împiedicare și să tâlcuiască opiniile Părinților.

⁷³⁸ Ana de Savoia, văduva împăratului Andronic al III-lea. (*n. trad.*)

⁷³⁹ Dositei al Ierusalimului, *ibidem*, cap. 54, p. 50.

⁷⁴⁰ P. Hristou, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράματα* (*Scrierile Sfântului Grigorie Palama*), vol. 2, p. 24.

⁷⁴¹ Sfântul Grigorie Palama, *Διάλεξις Ὁρθοδόξου μετὰ Βαρλααμίτου* (*Dialog între un ortodox și un varlaamit*), 6, E.P.E. vol. 3, p. 270.

⁷⁴² *Περὶ τοῦ Τόμου* (*Despre Tom*), P.G. 150, 901D-902D.

După refuzul său de a se alătura orientării politice a lui Calecas, Sfințitul Grigorie se retrăsese plin de amărăciune la Mănăstirea Sfântului Arhanghel Mihail (în toamna anului 1341). Atitudinea sa a stârnit dorința de răzbunare a patriarhului, care s-a îndreptat atunci spre Achindin, cel ce fusese condamnat de Sinod. Pentru început i-a dat ereticului îngăduința de a vorbi și de a stârni agitație împotriva lui Palama.

Sfântul și-a exprimat protestul cu privire la aceasta, dar în zadar. În loc de a lua măsuri împotriva lui Achindin, patriarhul l-a admonestat pe Sfânt pentru plângerile sale⁷⁴³. Acesta din urmă a suferit nu puține prigoane și silnicii atât în mănăstirea mai sus pomenită, cât și în alte mănăstiri din Constantinopol și Iraclia. În strădania sa „*de a-i slobozi pe oameni de hula împotriva Duhului Sfânt*”, „*a îndurat toate ocările, hulele și calomniile din partea celor potrivnici lui Dumnezeu sau, mai bine zis, politeiști și fără de Dumnezeu*”⁷⁴⁴.

Desigur, în această vreme de prigoană, Sfințitul Grigorie nu s-a înfricoșat, nici n-a încetat să scrie împotriva ereziei. A alcătuit mai multe lucrări teologice valoroase, în care își dezvoltă într-o manieră mai sistematică învățătura cu

⁷⁴³ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή πρὸς Φιλόθεον* (Epistola către Filotei), 13, E.P.E. vol. 4, p. 518.

⁷⁴⁴ Iosif Kalothetos, *Λόγος 5* (Cuvântul 5), cap. 9, apud D. Tsamis, *Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα* (Scrierile lui Iosif Kalothetos), p. 211.

privire la distincția dintre ființa (esența) dumnezeiască neîmpărtășibilă și energiile (lucrările) dumnezeiești nezidite și împărtășibile. Calecas îl soma mereu să dea răspuns pentru scrierile sale, pe care a și reușit să le condamne în urma unor întruniri sinodale succesive (1342). Sfântul Grigorie numea aceste sinoade paravane de sinoade, deoarece se făceau în ascuns⁷⁴⁵. În continuare Calecas l-a închis succesiv pe Sfânt în două mănăstiri, unde era ținut sub pază aspră și supus la multe persecuții.

Tot atunci (în toamna lui 1342), patriarhul „se împărtășește și se unește cu Achindin și cu ceilalți”⁷⁴⁶. L-a primit, așadar, în comuniune și l-a adus în Biserică „în locul ucenicului pe vânzător, în locul Apostolului înțelept pe apostolul mincinos, în locul lui Hristos pe Antihrist, pe apostatul și vrăjmasul adevărului, Achindin”⁷⁴⁷. L-a apărat prin vorbe și fapte pe eretic, în timp ce pe Sfânt și pe cei împreună cu el i-a acuzat și i-a osândit. I-a îngăduit lui Achindin să scrie împotriva dumnezeiescului Palama⁷⁴⁸ și în consecință împotriva înseși hotărârilor sinodale.

⁷⁴⁵ P. Hristou, *ibidem*, p. 32.

⁷⁴⁶ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή πρὸς... γέροντας* (*Epistola către Părinți...*), 6, E.P.E. vol. 4, p. 478.

⁷⁴⁷ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 67, p. 501.

⁷⁴⁸ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή πρὸς Φιλόθεον* (*Epistola către Filotei*), 10, E.P.E. vol. 4, p. 510.

Cu toate acestea, scrierile lui Achindin nu au găsit ecou, odată ce Sfântul Grigorie își câștigase prețuirea opiniei publice și se bucura de o mare influență în Constantinopol, Tesalonic și Atena. Avându-i alături pe monahii Isidor, David Disypatos și Iosif Kalothetos, desfășura o activitate destoinică în vederea dezrădăcinării ereziei. Slujindu-se de dreptul de azil, a izbutit să se refugieze împreună cu alți șaisprezece monahi isihăști în Biserica „Sfânta Sofia” (februarie 1343), cerând convocarea unui sinod canonic⁷⁴⁹.

După două luni însă, Calecas i-a prins pe toți monahii. Pe Sfânt l-a închis „ca pe un făcător de rele”⁷⁵⁰ în temnița palatului, în care avea să rămână timp de patru ani. În închisoare, Sfântul Grigorie a scris mai multe opere decât în orice altă perioadă a vieții sale (șapte Antiretice împotriva lui Achindin și mai multe epistole cu caracter teologic). A reușit chiar să-și răspândească scrierile prin oameni de încredere, astfel încât să poată sta împotriva activității lui Calecas și Achindin.

Ceva mai târziu (4 noiembrie 1344), îndrăznețul Calecas a mers și mai departe, anatematizându-i pe Marele Grigorie și pe cei mai de seamă dintre adepții săi împreună cu învățătura lor⁷⁵¹.

⁷⁴⁹ Sfântul Grigorie Palama, *Ἀναίρεσις γράμματος Ἰγνατίου* (Combaterea scrisorii lui Ignatie), 18, E.P.E. vol. 3, p. 628.

⁷⁵⁰ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*.

⁷⁵¹ P.G. 150, 863C-864A.

Actul de anatematizare a fost semnat de mai mulți episcopi, printre care și Ignatie al Antiohiei și Gherman al Ierusalimului, aflați atunci în Constantinopol. În același timp, în diferite scrieri de-ale sale, Calecas proclama excomunicarea și izgonirea „indisciplinatului și nesupusului Palama” și a părtașilor lui, sfătuia turma să se depărteze de aceștia și-l apăra pe Achindin.

Sfântul a combătut scrierile patriarhului, în numele tuturor isihăștilor. După propriile sale cuvinte, în *Combaterea* sa el îl muștră cu dreptate pe „mincinosul preastrălucit și clevetitorul preavădit”⁷⁵² Calecas, de vreme ce isihăștii sunt încredințați că apără, cu harul lui Dumnezeu, buna-cinstire. Sfântul îl ia în râs pe Calecas fiindcă „mai înainte, prin Tomul sinodal, i-a afurisit și i-a proscris pe cei care ne învinuiesc sau ne-ar învinui vreodată. Acum, prin această epistolă împotriva noastră, face același lucru cu cei ce nu ne acuză. Oare a mai lăsat pe cineva să aibă împărtășire cu Dumnezeu?”⁷⁵³.

Sfântul face referire în mod repetat la interdicția strictă a „Tomului” din 1341 de a fi acuzați monahii și conchide: „Acesta (Calecas) care scrie apoi atâtea împotriva monahilor și a îngăduit oricui dorește să stârnească toată învinuirea venită din par-

⁷⁵² Ἀναίρεσις γράμματος Καλέκα (Combaterea scrisorii lui Calecas), 26, E.P.E. vol. 3, p. 570.

⁷⁵³ Ibidem, 47, E.P.E. vol. 3, pp. 600-602.

tea lui (a lui Calecas), nu se supune cu mult mai mult pe sine însuși acestor afurisenii, despărțindu-se de multe ori de Biserica lui Hristos și de întreaga adunare a ortodocșilor?"⁷⁵⁴.

Și încheie cu concluzia: „De vreme ce Calecas e despărțit în acest chip și de atâtea ori de întreaga pliomă a ortodocșilor, cu neputință este, prin urmare, să se numere cu cei bine-cinstitori tot cel ce nu s-a despărțit de el. Din contră, cel ce pentru aceste pricini este despărțit de Calecas, cu adevărat este scris cu cei credincioși și e unit cu Dumnezeu prin credința cea bine-cinstitoare”⁷⁵⁵.

Foarte curând însă, pentru patriarhul eretic avea să înceapă numărătoarea inversă. La aceasta a contribuit pe de o parte îndrăzneala sa de a-l hirotoni pe Achindin⁷⁵⁶, cel de un cuget cu el, iar pe de altă parte superioritatea hotărâtă a lui Cantacuzino. În același timp, împărăteasa Ana, cercetând cauzele disputei teologice, a căutat să afle părerea protagoniștilor ei, ca și a altor personalități de seamă. Aghioriții s-au declarat, în epistola lor, de partea lui Palama. David Disypatos a prezentat o scurtă istorie a ereziei însoțită de o selecție de pasaje patristice. Grigorie, cel

⁷⁵⁴ Αναίρεσις ἐξηγήσεως τόμου Καλέκα (Combaterea tomului lui Calecas), 13, E.P.E. vol. 3, p. 670.

⁷⁵⁵ Αναίρεσις ἐξηγήσεως τόμου Καλέκα (Combaterea tomului lui Calecas), 29, E.P.E. vol. 3, p. 692.

⁷⁵⁶ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *ibidem*, cap. 70, p. 305.

„liber între cei închiși”⁷⁵⁷ a făcut, de asemenea, o curată expunere a opiniilor sale.

În final, Ana a convocat un sinod în februarie 1347, în timp ce Cantacuzino se afla la porțile cetății. Sinodul, la care au luat parte arhieriei, protosul Sfântului Munte, monahi, dregători și clerici, a anulat actele pseudo-sinoadelor închise ale lui Calecas, care a fost caterisit ca eretic, și-a declarat statornicia față de „Tomul sinodal” din 1341 și l-a disculpat pe Sfântul Grigorie. Cantacuzino a intrat în cetate și a participat în continuare la lucrările Sinodului. În mod concret, a fost întărită condamnarea lui Achindin și s-a redactat un „Tom sinodal” în completarea celui din 1341.

Marele Grigorie, hirotonit puțin mai târziu arhiepiscop al Tesalonicului, a luptat cu tărie pentru condamnarea sinodală a varlaamiților. A fost reprezentantul de frunte al ortodocșilor la Sinodul din 1351, care i-a condamnat pe ultimii adepți ai ereziei, episcopii de Efes și Ganos și istoricul Grigoras⁷⁵⁸. Tot atunci „a fost ridicată la rang de dogmă învățătura lui Grigorie Palama și a luhasmului în general”⁷⁵⁹.

⁷⁵⁷ Sfântul Grigorie Palama, *Ἐπιστολή α' πρὸς Μακάριον* (*Epistola întâi către Macarie*), 1, E.P.E. vol. 4, p. 464.

⁷⁵⁸ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 155, 2, p. 250.

⁷⁵⁹ I. Karmiris, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale)*, vol. 1, p. 352.

2. Alți Părinți care au strălucit în secolul al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea

§1. Cuviosul Isidor Vouheras

Unul dintre tovarășii de luptă ai Sfântului Grigorie a fost și ieromonahul Isidor Vouheras. Îndată ce acesta a aflat de hulele lui Varlaam, „a îmbrăcat toată armătura duhovnicească [...] Și-a chemat tovarășii de nevoie și de luptă de aproape și de departe; printr-o predică măreață și înaltă, a adunat cetele de pretutindeni, a numărat și a socotit catastifele armiei duhovnicești, i-a pus în frunte pe centurioni, pe căpetenii și pe conducătorii de oaste – pe cei care-i covârșeau, adică, pe ceilalți prin puterea cuvântului și duhul dumnezeiesc –, învâțând, sfătuind, rugând, îndemnând, în tot chipul înduplecându-i pe mai toți să arate aceeași râvnă ca și el și să ducă război în apărarea Duhului”⁷⁶⁰.

După condamnarea lui Varlaam, dumnezeiescul Isidor (care trebuia să fie hirotonit mitropolit al Monemvasiei de Crăciunul anului 1342) a refuzat să se supună poruncii patriarhului Calecas de a-l condamna pe Sfântul Grigorie. Din

⁷⁶⁰ Sfântul Filotei al Constantinopolului, *Βίος... τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰσιδώρου* (*Viața... celui întru Sfinți Părintelui nostru Isidor*), cap. 27, apud D. Tsamis, *Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως ἀγιολογικά ἔργα* (*Operele aghiografice ale Sfântului Filotei al Constantinopolului*), pp. 360-361.

această pricină, Isidor a rămas în Constantinopol ca „*ipopsifiat*⁷⁶¹ al Monemvasiei”⁷⁶².

În luna noiembrie a anului 1344, Calecas l-a depus și din această treaptă, deoarece urma lui Palama. „*Acela (Isidor) după ce a mărturisit la arătare nu numai că se leapădă de cele ale lor, dar că și sufletul și-l dă împreună cu biserica, mai curând decât să se arate a fi în dezacord cu Palama [...] s-a lepădat și de arhierie și de biserică.*”⁷⁶³ În cele din urmă, Cuviosul Isidor a fost hirotonit patriarh al Constantinopolului la șase luni după Sinodul din 1347⁷⁶⁴.

În aceeași perioadă s-a nevoit – așa cum am văzut – și monahul David Disypatos. Într-una din scrierile sale împotriva ereziei varlaamite, sfințitul David afirmă printre altele și aceasta: „*Trebuie să ținem la buna-cinstire mai mult decât la viață, ca singura care este cunoscută a fi viață cu adevărat*”⁷⁶⁵.

⁷⁶¹ Adică i se săvârșise doar slujba de ipopsifiere (slujbă în cadrul Vecerniei dinaintea hirotonirii unui nou episcop). (n. trad.)

⁷⁶² Sfântul Grigorie Palama, *Αναίρεσις γράμματος Καλέκα* (Combaterea scrisorii lui Calecas), 42, E.P.E. vol. 3, p. 594.

⁷⁶³ *Τόμος Ιουλίου τοῦ 1347* (Tomul sinodal din iulie 1347), P.G. 150, 880AC.

⁷⁶⁴ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες* (Tablouri patriarhale), p. 318.

⁷⁶⁵ D. Tsamis, *Δαβίδ Δισυπάτου Λόγος κατά Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδόνου...* (David Disypatos – Cuvânt împotriva lui Vurlaam și Achindin), p. 94.

§2. Iosif Kalothetos

Un mare apărător al învățăturii ortodoxe și un reazem de nădejde al Sfântului Grigorie a fost și monahul cărturar Iosif Kalothetos. În jurul anului 1336, „bunul”, „de Dumnezeu iubitul” și „preaiubitul”⁷⁶⁶ Iosif primea cu înflăcărare și elan și ducea la Tesalonic cele două tratate ale Sfântului despre purcederea Sfântului Duh. În aceste scrieri, așa cum am arătat, Sfântul clarifica învățătura ortodoxă împotriva tezelor latine.

Frământările politice și bisericești l-au silit în continuare pe Iosif să se dedice unei lupte neobosite de partea Sfântului Grigorie. Astfel, în epistola sa către Varlaam, trimisă prin monahul tesalonicean David Disypatos, condamna atacul calabrezului la adresa isihaiștilor. În 1341 sfințitul Iosif a participat activ la disputa Sfântului cu Varlaam în Constantinopol.

Dar partea principală a luptei sale începe după condamnarea lui Varlaam la Sinodul din 10 iulie 1341, odată cu întoarcerea lui Achindin împotriva Sfântului Grigorie. Iosif a luptat cu tărie spre a zădărnici eforturile lui Achindin, care căuta să împiedice semnarea „Tomului sinodal” de către arhieriei. În continuare și în tot răstimpul războiului civil s-a dedicat combaterii acestui adept eretic al lui Varlaam.

⁷⁶⁶ Sfântul Grigorie Palama, *Επιστολή α' προς Ακίνδουνον* (Epistola întâi către Achindin), 14, E.P.E. vol. 1, p. 430.

Înzestrat cu o pregătire teologică aleasă, Iosif a scris în perioada anilor 1342-1355 nouă Cuvinte antiretice și diverse epistole împotriva tezelor teologice ale lui Achindin și ale altor varlaamiți. Întrucât datele de care dispunem cu privire la viața acestui brav monah sunt, din păcate, doar sumare, vom prezenta în continuare câteva extrase din cuvintele sale mișcătoare și pline de putere.

Sfințitul Iosif considera buna-cinstire drept cea mai mare virtute și cea mai importantă condiție a mântuirii: „Câte s-au spus dumnezeiește din vechime de bărbații cei sfințiți și au ajuns până la noi transmise prin succesiune, acelea trebuie să le credem și să le ținem ca legi și canoane neschimbate în veac. Să ne întemeiem pe ele cu tot dinadinsul, căci fără ele nu este cu putință să dobândim leacurile mântuitoare. Iar când va sosi vremea și vom fi chemați să pătimim pentru ele, se cuvine să pășim cu vitejie împotriva primejdiilor, ca să nu Se întoarcă Dumnezeu de la noi și să pierdem cununile gătite nouă – care se află înlăuntrul poruncilor dumnezeiești –, din pricină că am iubit viața noastră.

Iar câte nu conglăsuiesc, nu se acordă și nu se potrivesc defel cu dogmele cele mântuitoare, acelea «să le aruncăm la corbi» (să le disprețuim), ca să nu ne facem noi înșine hrană corbilor – celor văzuți și celor nevăzuți”⁷⁶⁷.

⁷⁶⁷ Ἐπιστολή 3 (Epistola a treia), cap. 3, apud D. Tsamis, Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα (Scrierile lui Iosif Kalothetos), p. 380.

Altă dată spunea iarăși: „Noi însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, să ținem și să apărăm din toate puterile noastre buna-cinstire, pe care au statornicit-o și au întărit-o Părinții noștri din vechime, pe care am mărturisit-o din pruncie, am primit-o ca pe moștenirea noastră părintească și cu care vom pleca din viața de aici.

Mă rog ca Domnul să ne dea pricepere să fugim de «glasurile deșarte, cele spurcate» (I Timotei 6, 20)⁷⁶⁸ ale acestor dogme mincinoase și ale dogmatiştilor venetici. Asemenea îți doresc și ție (Achindin) să-ți vii întru sine, să te cunoști și să devii iarăși mădular al Bisericii și al credincioșilor, de care te-ai lipsit. Fiindcă dacă vei continua să rămâi în aceleași, nu vei avea nicio părtaşie cu ei. Căci ce părtaşie duhovnicească poate să fie între un ortodox și un rău-credincios? «Ce învoire este între Hristos și Veliar?» (II Corinteni 6, 15)⁷⁶⁹.

Sfințitul Iosif considera că atunci când buna-cinstire se primejduiește, monahii trebuie să lase preaiubita lor isihie și tăcere și să lupte din toate puterile lor pentru credința ortodoxă: „Căci cine nu se va mâhni, când aude că este batjocorit Dumnezeu, și n-ar voi mai degrabă să moară pentru El și să pătimească cele mai mari rele? [...]

[...] Era cu putință, pentru numele lui Dumnezeu, să tăcem, și prin tăcerea noastră să-L trădăm pe Dumnezeu, când ne-au fost înfățișate scrisorile socotinței și limbii celei nebunești (ale lui Achindin),

⁷⁶⁸ Conform ediției sinodale din 1914 a Sfintei Scripturi. (n. trad.)

⁷⁶⁹ Λόγος 3 (Cuvântul al treilea), cap. 20, *ibidem*, p. 157.

care au ridicat întreaga lume împotriva lui Dumnezeu și a noastră? De bună seamă că nu, chiar dacă ne amenință satrapi și ighemoni. Cu toate acestea, în privința celorlalte, noi socotim de dorit, mai mult decât toate, tăcerea, și să fim și să ne numim ca niște fricoși și fugari. Când însă cuvântul bunei-cinstiri și al adevărului suferă clătinare, preferăm lupta neîmpăcată de dragul lor⁷⁷⁰.

Altă dată zicea: „Nu vom înceta să-l lovim cu muștrări pe Achindin până la sfârșitul vieții noastre, oricât ar spune sau ar face toate ale tuturor ereticilor, «întru ale căror mâini sunt fărădelegi» (Psalmii 25, 10). Pentru că nu ne înfricoșăm de zgomotele cele mincinoase ale nălucilor⁷⁷¹.

„Cum nu-l va socoti cineva vrăjmaș al său pe viață pe cel ce L-a batjocorit în acest chip pe Dumnezeu (pe eretic)? Sau cum va cădea la pace cu cel ce se arată a fi vrăjmaș lui Dumnezeu? Și iarăși, cum nu va păcătui fără iertare, dacă dă iertare celui nepocăit?

Sfânta Evanghelie ne îndeamnă, desigur, să iertăm păcatele celor păcătoși, dar după ce s-au pocăit de relele pe care le-au făcut. Iar dacă nu se pocăiesc, nu suntem îndatorați la aceasta. Căci cel ce dă iertare celui nepocăit, se face el însuși nevrednic de iertare. Dar și cel ce i-o dă aceluia cu ușurință, fără întoarcere din partea lui și mai înainte de a se fi lepădat de hula adusă lui Dumnezeu, păcătuiește, desigur, îndoit. Mai

⁷⁷⁰ Λόγος 3 (Cuvântul al doilea), cap. 1, ibidem, p. 141.

⁷⁷¹ Λόγος 2 (Cuvântul al doilea), cap. 23, ibidem, p. 127.

întâi fiindcă îl iartă pe cel lipsit de pocăință, care încă nu s-a lepădat de hula și purtarea lui necuviincioasă față de Dumnezeu, iar apoi fiindcă se face pe sine mai iubitor de oameni decât Dumnezeu.

Noi îndemnăm, desigur, să li se ierte celor care cer iertare, nu însă și celor care nu o cer. De altfel și acesta, când își va veni întru sine și-și va aduce aminte să se întoarcă și să ceară iertare, cu ușurință o va primi. Dar dacă e bolnav și într-o stare rea, să nu-l învrednicească nimeni de iertare. Fiindcă nu știu cum va putea să nu se socotească «cu fățarnicii» (Matei 24, 51) și cu necredincioșii cel ce nu se depărtează de părtășia cu cel nepocăit sau, mai curând, nu încetează de a-i sta împotriva și nu se gătește totdeauna spre luptă împotriva lui, câtă vreme se arată a fi vrăjmaș lui Dumnezeu și veșnicelor Sale lucrări⁷⁷².

Într-un alt Cuvânt al său, sfințitul Iosif arată scopul pentru care îl combate pe Achindin (mai înainte ca acesta să adere pe deplin la erezie): „Dorim să-l luăm pe fratele de partea noastră și să-l unim cu adunarea credincioșilor. Nu ne grăbim să retezăm din restul trupului Bisericii propriul nostru mădular – să nu ne fie nouă a pătimi aceasta! [...] Așadar, deși voiesc să-l miluiesc (pe Achindin) pentru darul său și pentru vechea noastră prietenie, războiul împotriva Sfinților, și înverșunata turbare, și clevețirea stârnită de el împotriva noastră nu mă lasă⁷⁷³.”

⁷⁷² Λόγος 2 (Cuvântul al doilea), cap. 36-37, *ibidem*, p. 138.

⁷⁷³ Λόγος 1 (Cuvântul întâi), cap. 12, 15, *ibidem*, pp. 96, 101.

Când patriarhul i-a „despărțit” de Biserică pe dumnezeiescul Grigorie și pe părtașii săi (1344), sfințitul Iosif scria: „Care este Biserica aceea despre care susține (Calecas) că ne-a alungat? Cea a Apostolilor? Noi însă o sprijinim și conglăsuim cu ea în toate. Pentru dânsa am dorit să le pătimim pe toate în vremea de acum și ne-am pus în gând să suferim vitejește tot chinul și osteneala, cu darul lui Dumnezeu. Din pricina ei dăinuie războiul neîntrerupt cu Thrasymah (Varlaam) și Glavkofanis (Achindin).

Prin urmare, nu spune că ne-a lepădat Biserica Apostolească – căci una ca aceasta cum ar fi fost cu puțință să se întâmple? –, ci Biserica nou-arătată și dogmele nebunești statornicite de ea prin tinerii din jurul lui Thrasymah și Glavkofanis. Cei ce «mănâncă la masa Izabelei» (III Regi 18, 19) au disprețuit cuvinte, legi, Proroci, Apostoli și pe atâția alții.

Cum de ești tu Biserica drept-cinstitorilor? Din vorbă? Din purtare? Din fapte? Din dogmele sănătoase? După ce te-ai făcut, deci, fabrică a toată minciuna, a toată clevetirea, a toată mârșăvia, a tot cugetul răzvrătit, a toată nedreptatea, lăcomia, ierosilia, răpirea și înșelăciunea, mai apoi te și «hirotonești» – o, nerușinare! – pe tine însuși Biserică? Nu știi, se vede, că și Nestorie și Macedonie au spus, pasămite, ceea ce susții și tu astăzi, căci și ei au ocupat același scaun ca și tine.

De ce ești Biserică? Fiindcă mituiești? Fiindcă cumperi judecățile? Că nu faci deosebire între pângăritori și sfinți? Că le îngădui intrarea în altar la toți necurații și nelegiuții? Că-i faci pe oameni să se

sature de sângele celor de-un neam cu ei? Că vinzi Harul Duhului Sfânt? Că ai umplut Biserica de toate ereziile – ajung și la această culme a relelor – sau că vinzi (prin simonie) buna-cinstire, a ta și a episcopilor tăi și a celor care îți urmează, despre care te mai și lauzi că alcătuiesc o Biserică?

De acest soi este Biserica cea după socotința ta, pe care ai înființat-o cu puțină vreme în urmă, după ce ai apostaziat de la a noastră. Dar Biserica noastră este din vechime fără prihană, curată, pașnică, osebită de tot lucrul stricat și viclean, slobodă de orice răutate, curată de orice întinăciune și pată, și cinstește dogmele sănătoase, curate și în chip dovedit adevărate ale bărbaților de-Dumnezeu-purtători. Cap al Bisericii este Domnul nostru, iar mădulare și părți ale ei toată adunarea și regimentul celor bine-cinstitori⁷⁷⁴.

Cu altă ocazie caracterizează din nou falsa Biserică a lui Calecas drept „șubredă și depărtată de Dumnezeu”. Prin urmare, patriarhul „trebuie să se supună Bisericii noastre, pe care cu puțin mai-nainte a părăsit-o, răzvrătindu-se”⁷⁷⁵. Pentru toate acestea, sfințitul Iosif sfătuia: „Trebuie să ne rupem de părțasia cu el”⁷⁷⁶.

Mai adăuga că este trebuință de izvoare de lacrimi să plângă cineva „surparea” Bisericii, junghierile, nu ale trupurilor, ci ale sufletelor, și inovația adusă credinței.

⁷⁷⁴ Λόγος 8 (Cuvântul 8), cap. 8, *ibidem*, pp. 294-296.

⁷⁷⁵ Ἐπιστολή 2 (Epistola a doua), cap. 7, *ibidem*, p. 373.

⁷⁷⁶ Ἐπιστολή 2 (Epistola a doua), cap. 9, *ibidem*, p. 374.

§3. Cuviosul Maxim Kavsokalivitul

În Viața Cuviosului Maxim Kavsokalivitul, care a strălucit cu viețuirea în aceeași perioadă, se relatează următoarele: „Într-una din zile au mers la Cuviosul, pentru folos, niște monahi oarecare din Lavră, împreună cu care era și un mirean, pe care văzându-l Cuviosul, l-a alungat departe, zicând că este părtaș al lui Achindin și necredincios, măcar că nimeni altul nu știuse până atunci că este așa; căci multe aducea Sfântul împotriva lui Achindin și-l numea Kakochindin⁷⁷⁷, și diavol, și părtaș a tot eresul, și slujitor al Antihristului, drept care pe astfel de eretici îi alunga și rostea anatema asupra lor cu îndrăznire.

Alți monahi, iarăși, au mers la Cuviosul, care văzându-i, a strigat cu glas mare: Alungați-l pe masalian (numindu-l pe acela pe nume), și atunci să veniți la mine! Iar auzind aceia s-au înfricoșat, și alungându-l din obștea lor pe acel rău-credincios masalian, au mers la Sfântul⁷⁷⁸.

§4. Nichifor Calist

Monahul constantinopolitan Nichifor Calist a strălucit cu viețuirea la sfârșitul secolului

⁷⁷⁷ Joc de cuvinte: Cuviosul îl numește pe Achindin, al cărui nume (Ακίνδυνος) înseamnă „lipsit de primejdie, neprimejdios”, Kakochindin (Κακοκίνδυνος), adică „primejdie rea”. (n. trad.)

⁷⁷⁸ Sfântul Nicodim Aghioritul, Νέον Ἐκλόγιον (Noul Ekloghion), pp. 349-350.

al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. A scris o celebră Istorie bisericească și numeroase alte opere, îndeosebi poetice, aghiografice și exegetice. A alcătuit, de asemenea, și *Sinaxarele la marile praznice ale Triodului*, în care combate folosirea azimelor și purgatoriul. Către sfârșitul secolului al XVI-lea, „papa de la Roma le-a poruncit celor ce aveau căderea să cerceteze cărțile pentru a șterge din ele tot ceea ce se opunea dogmelor latine. Aceștia, luând Triodul și aflând cele scrise de Calist despre azime și purgatoriu, au cerut să fie șterse”⁷⁷⁹.

După sfințitul Nichifor, când „se întâmplă ca disputa să fie legată de credință, nu numai părinții se ridică împotriva copiilor și invers, ci și femeia împotriva bărbatului ei și bărbatul împotriva femeii”⁷⁸⁰.

§5. Matei Vlastaris (1280-1350)

Înțeleptul și evlaviosul ieromonah Matei a viețuit în secolul al XIV-lea la Athos și în Mănăstirea Perivleptos din Tesalonic. S-a remarcat ca scriitor bisericesc și canonist. A scris o valoroasă *Sintagmă a canoanelor*, reprezentând cea mai completă și amplă scriere canonică din perioada bizantină târzie. Această operă a cunoscut o lar-

⁷⁷⁹ A. Dimitrakopoulos, *Ορθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă)*, p. 69.

⁷⁸⁰ *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, cartea a 17-a, cap. 7, P.G. 147, 236D.

gă circulație la popoarele aflate la nord de Bizanț (Serbia, Bulgaria, Rusia)⁷⁸¹.

Vlastaris a scris și alte lucrări, îndeosebi canoanice și antiretice (împotriva „ucigașilor de Dumnezeu” iudei, a latinilor, a anti-isihaștilor Varlaam și Achindin), între care cea mai reprezentativă a fost considerată *Combaterea rătăcirii latinilor*, operă care s-a bucurat de o largă răspândire, după cum o atestă numărul mare de manuscrise.

După sfințitul Matei, Biserica Sobornicească îi primește „pe ereticii care se pocăiesc, doar dacă se leupădă cu jurământ și pe nume de obiceiurile și dogmele eresului lor [...] Deci dacă neamul latinesc cinsteste atât de mult împăcarea cu noi, atunci, desigur, din partea noastră nu va fi trebuință de vorbe mai multe. Fiindcă este de ajuns simpla mărturisire a cuvântului scurt și preacuprinzător pe care Domnul l-a arătat pe pământ, după zisa Prorocului, prin sinoadele care s-au ținut înainte de noi. Acest cuvânt l-a numit cu dreptate «Simbolul bunei-cinstiri» (Crezul) și l-a pus tuturor înainte ca legiuire de obște. Va mai fi trebuință însă și de decizerea de hula împotriva acestui Simbol, ca și de păzirea sfintelor canoane. De altfel, același Duh Sfânt, prin aceiași Sfinți Părinți, a prorocit și cuvântul acela și aceste canoane”⁷⁸².

⁷⁸¹ Cunoscută și sub numele de *Sintagma alfabetică*, scrierea s-a bucurat de o largă circulație și în Biserica Română. (n. trad.)

⁷⁸² Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Καταλλαγῆς* (Tomul împăcării), pp. 448, 449.

§6. Calist Anghelikoudis

Ieromonahul Calist Anghelikoudis s-a distins ca ascet în Muntele Melenikului în cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Este autorul unor valoroase scrieri niptice și al unui tratat antiretic împotriva teologiei scolastice a celui mai prestigios teolog al Apusului, Toma d' Aquino. Această scriere este intitulată *A lui Calist Melenikiotul, contra așa-numitei cărți împotriva grecilor*⁷⁸³ a lui Toma latinul.

Sfințitul Calist este unicul autor care și-a stabilit ca scop exclusiv al amplului său tratat combaterea scolasticismului tomist și a profesat o critică atât de extinsă, profundă și ascuțită la adresa concepțiilor tomiste despre Dumnezeu. Această critică marchează o etapă în Istoria Teologiei, dat fiind faptul că opera în cauză pune pentru prima oară față în față și face o comparație între concepțiile ortodoxe cu privire la simplitatea dumnezeiască și cunoașterea lui Dumnezeu, și cele ale scolasticii apusene.

Marele isihast a studiat opera de temelie a lui Toma, *Summa contra Gentiles* (*Summa contra păgânilor*), în care înțelepciunea din afară joacă un rol determinant. „Mă rușinez de Dumnezeu, Care este martor, înțelegând lepădările acestui filosof orb”⁷⁸⁴,

⁷⁸³ Titlul original al lucrării lui Toma d' Aquino este *Contra errores graecorum*. (n. trad.)

⁷⁸⁴ S. Papadopoulos, *Καλλίστου Ἀγγελικούδη κατά Θωμᾶ Ἀκινάτου* (Scrierea lui Calist Anghelikoudis contra lui Toma d' Aquino), p. 170.

apune acesta, sesizând profunda influență exercitată de ideile filosofiei aristotelice asupra Acvinalului. În lucrarea sa, Calist urmărește cu consecvență ilustrarea acestei influențe pe baza unui număr de circa două mii de pasaje tomiste pe care le enumeră și le abordează. Consideră că această dependență a lui Toma de Aristotel este o foarte gravă greșală. Sfințitul Părinte delimitează limpede și cu multă pătrundere filosofia de teologie, cuvântul omenesc de revelație, adevărul natural de cel religios.

În opera sa Calist se străduiește, de asemenea, să combată acele concepții tomiste aflate în discordanță cu teologia creștină, slujindu-se în acest scop pe de o parte de propria sa gândire teologică, iar pe de altă parte, ca o încununare a argumentației sale, de Părinții Bisericii. „*Un argument limpede împotriva celor scrise în chip eretic și străin de adunarea Sfintei Biserici de către Toma latinul este nesupunerea lui izvorâtă din mândrie față de dumnezeieștile Scripturi.*”⁷⁸⁵

Scrierea sa reflectă cu limpezime faptul că acest Calist nu fost doar un bun sau foarte bun teolog, ci, mai mult decât atât, o personalitate teologică cu o gândire ortodoxă viguroasă, destoinică să combată teologia scolastică înstăpânită pe deplin în Apus⁷⁸⁶.

⁷⁸⁵ *Ibidem*, p. 27.

⁷⁸⁶ S. Papadopoulos, *Ελληνικά μεταφράσεις θωμιστικών έργων* (Traduceri grecești ale operelor tomiste), p. 167.

§7. Sfinții Calist și Ignatie Xanthopoulos

În cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea au trăit și Părinții Calist (viitor patriarh al Constantinopolului) și Ignatie Xanthopoulos, autori ai unei opere de excepție, întemeiată pe o bogată experiență duhovnicească, și intitulată *Metodă și regulă foarte amănunțită, care are mărturiile Sfinților și poate fi întrebuințată, cu ajutorul lui Dumnezeu, de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și-n singurătate*. În această lucrare este cuprinsă sinoptic întreaga învățătură a celor mai de seamă isihăști cu privire la rugăciunea minții în inimă. Dincolo de bogăția teoriilor niptice, aflăm menționate aici și acestea: „(Cel blând cu inima) nu tulbură sau nu se tulbură cu nimic, decât pentru cuvântul buneicinstiri”⁷⁸⁷.

În altă parte se spune din nou: „Cei ce se abat de la această rânduială (a ascultării) și voiesc să viețuiască în chip sucit, ca să nu spunem obraznic, am aflat și credem că s-au rupt de la Dumnezeu și de la așezământul luminos al Bisericii cerești și a toată lumea și au fost alungați și trimiși în întunericul și focul gheenei. Aceasta, după cum spunem, au pățimit-o lucrătorii cei răi din jurul lui Lucifer și flecarii eretici, rău credincioși, din diferite timpuri, cum arată cuvintele Scripturii dumnezeiești. Aceștia au fost aruncați,

⁷⁸⁷ Capul 77, P.G. 147, 773A (pentru traducerea românească, vezi și: *Filocalia*, vol. VIII, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2002, p. 165).

cum s-a spus, în chip jalnic, din pricina voinței de a plăcea lor înșiși și din pricina mândriei, de la slava și desfătarea dumnezeiască și din sfințita adunare”⁷⁸⁸.

§8. Nil Damylas († 1418)

Ieromonahul Nil Damylas a viețuit în Mănăstirea Karkasinon din Creta. Era socotit între bărbații duhovnicești cei mai de frunte ai insulei aflate pe atunci sub stăpânire venețiană și apăra în toată vremea și în tot locul credința ortodoxă. A întemeiat o mănăstire de maici, căreia i-a lăsat un „Typikon”, ca testament al său (1417). Prin intermediul „Typikon”-ului, acest sfințit Părinte urmărea în același timp și întărirea conștiinței ortodoxe a monahiilor, așa cum o arată și subtitlul: „Poruncă cu privire la păzirea credinței ortodoxe”. A mai scris, de asemenea, și o importantă lucrare antiretică despre Duhul Sfânt și diverse alte lucrări contra latinilor⁷⁸⁹.

§9. Vasile Studitul

Despre ieromonahul Vasile Studitul (secolul al XV-lea) se menționează că împreună cu patriarhul Petru al Antiohiei și cu Nicolae al Methonei a scris niște epistole adresate papei și altor

⁷⁸⁸ Capul 15, P.G. 147, 660AB (fragment redat după traducerea românească: *ibidem*, pp. 39-40).

⁷⁸⁹ Θ.H.E. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 4, col. 938-939.

italieni. Sfințitul Vasile „a fost numit și «muștrător al latinilor», pentru că i-a muștrat cu acrivie, limpede și pe larg, și le-a stat împotriva prin multe pilde și mărturii; fiindcă aceste obiceiuri pe care le țin, anume azimele, păzirea sâmbetelor, nepăsarea față de animalele sugrumate, purificările și stropirile, dezlegările de miercurea și vinerea și din Sfântul și Marele Post, și celelalte, pe care le scriu în continuare în amănunt, pe toate le-a vădit și le-a stat împotriva, arătându-le a fi străine de credința ortodoxă și în afara învățăturii și a predaniei Sfinților Apostoli”⁷⁹⁰.

§10. Cuviosul Macarie Makris († 1431)

Ieromonahul athonit Macarie a fost egumen al Mănăstirii Pantocrator din Constantinopol, mare protosinghel și duhovnic al împăratului Manuil Paleologul. Era „bărbat strălucit în cuvânt, în virtute și în înțelepciune”⁷⁹¹ și a fost trimis în anul 1430 ca ambasador al împăratului Ioan⁷⁹² înaintea papei Martin. În lucrarea sa *Pentru latini, cum că nu este de trebuință a spune că Duhul Sfânt purcede și din Fiul, ci este o inovație adusă credinței ortodoxe*, înțeleptul Macarie spune printre altele:

„Dumnezeieștile dogme și credința creștinească nu ne-au fost predanisite de oameni, nici prin oa-

⁷⁹⁰ A. Dimitrakopoulos, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă), p. 94.

⁷⁹¹ Ibidem, p. 91.

⁷⁹² Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448), fiul lui Manuil al II-lea. (n. trad.)

meni, ci prin Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Fîndcă pentru aceasta «pe pămînt S-a arătat și cu oamenii împreună a locuit» (Baruh 3, 38), ca oamenii să nu mai cugete cu cugetări mincinoase și amăgitoare despre Dumnezeu, urmînd propriilor lor faturi, ci să creadă că singura adevărată taină a bunei cinstiri (I Timotei 3, 16) este cea care li s-a arătat prin Însuși Dumnezeu Cuvîntul, în Duhul Sfînt, sfinților Săi ucenici.

Deci nu trebuie – cum spune dumnezeiescul Dionisie – să îndrăznim a grăi, nici a cugeta, firește, despre Dumnezeirea cea mai presus de ființă, nimic oșebit față de cele dumnezeiește arătate nouă de sfințele și dumnezeieștile cuvinte. Ci chiar dacă eu sau un înger din cer – cum spune Sfîntul Pavel – vă binevestește vouă ceva potrivit celor pe care le-ați primit, «să fie anatema» (Galateni 1, 8). De aceea nici noi nu primim inovația adusă credinței de latini, de vreme ce mergem pe aceeași cale a învățăturii și a Predaniei Domnului, ținem propovăduirea Apostolicilor și urmăm teologiei și Predaniei bine-cinstitoare a Sfinților Părinți [...]

[...] Drept aceea, să nu fie nimic comun între latini și cei ce voiesc să viețuiască cu bună-cinstire, să aibă împărtășire cu Hristos și să urmeze Sfinților, fără a cădea sub anatema lui Pavel și sub blestemele Sfințelor Sinoade și ale tuturor Părinților teologi⁷⁹³.

⁷⁹³ Dositei al Ierusalimului, Τόμος Καταλλαγῆς (Tomul împăcării), pp. 412, 420.

§11. Iosif Vryennios (1350-1432?)

Una dintre personalitățile duhovnicești de frunte ale secolului al XV-lea este și monahul studit Iosif Vryennios. Acesta provenea dintre isihaști, urma tradiția autentic ortodoxă a Sfântului Grigorie Palama și era recunoscut în epocă drept cel mai mare erudit din Constantinopol. Vryennios era numit „*dascăl al dascărilor*”⁷⁹⁴, fiind, adică, decan al dascărilor Universității bisericești din Constantinopol, acesta fiind titlul dat pe atunci directorului Universității.

În anul 1381 ilustrul teolog Iosif este trimis de patriarh și de împărat în Creta, cu misiunea de a întări clerul și poporul ortodox care suferea opresiunea latină și era lipsit de episcopi ortodocși. Prin învățătura sa și îndeobște prin întrea-ga sa viețuire, Vryennios și-a câștigat un mare prestigiu printre cretani. Se bucura mai ales de prețuirea a doi monahi renumiți din Biserica Cretei și autori ai unor scrieri cu caracter antire-tic, Iosif Filarghis și Nil Damylas.

După 1396, înțeleptul Vryennios l-a combătut într-un dialog public la Iraklio pe ieromona-hul dominican Maxim Hrysoverghis, grec de origine. Această dispută a fost publicată mai târziu sub titlul *Dialogul întâi cu Maxim latino-cugetătorul, despre purcederea Duhului Sfânt*. Cum era de

⁷⁹⁴ Anonim, *Ἰωσήφ Βρυεννίου τὰ παραλειπόμενα* (Iosif Vryennios – *paralipomene*), vol. 3, p. 24.

așteptat, papistașii au fost incomodați de muștrările lui Vryennios, astfel încât în 1401 venețienii au obținut inițial întemnițarea lui, pentru ca ulterior să fie expulzat din insulă. Vryennios și-a continuat însă și pe mai departe critica sa la adresa treburilor bisericești din Creta.

Vrednicia și calitățile unice ale lui Vryennios l-au determinat pe împărat și patriarh să-l trimită în Cipru, aflat sub stăpânire latină, ca protagonist al unei noi misiuni de încredere. Scopul, de această dată, era acela de a se îngriji de recunoașterea și unirea din nou cu Marea Biserică a ierarhilor ciprioți, care din pricina silniciei se supuseseră latinilor.

Vryennios, care fusese numit vicar al scaunului de Constantinopol pentru Cipru, a primit fără tragere de inimă misiunea, cunoscând că înflăptuirea unei uniri autentice cu Biserica Ciprului era o sarcină deosebit de dificilă. Lipsa sa de zel a sporit încă mai mult când Sinodul patriarhal, inclinat către o reglementare „prin economie” a chestiunii, l-a autorizat pe Vryennios să intre fără nicio ezitare în comuniune cu clerul din insulă.

Astfel, Vryennios și restul delegației (un egumen și un diacon) au sosit în Cipru și au înțeles că ciprioții doreau o unire fictivă cu Biserica, fără să abandoneze nici supunerea lor față de latini. În cele din urmă, Vryennios a convocat un Sinod local (28 iulie 1406), la care au participat mai mulți episcopi ciprioți, clerici și monahi.

Iosif i-a rugat pe ciprioți să se unească cu singura Biserică a lui Hristos, cea Ortodoxă, întrucât supunerea de până atunci a episcopilor lor, sub jurământ, față de Biserica Romei, recunoașterea sfințeniei papei și dependența față de episcopul latin al Levkosiei îi situa automat în afara Bisericii.

Episcopul de Amohostos susținea însă că, de vreme ce în forma în care a fost alcătuit, jurământul conține cuvintele „păstrându-mi credința mea”, ei nu-și trădează credința. Vryennios a răspuns că acest lucru nu este suficient spre a le îndreptăți mărturisirea blasfematoare. Episcopul l-a asigurat că supunerea față de Biserica Latină și jurămintele de credință făcute papei erau doar aspecte exterioare, în timp ce poporul credincios din insulă continua să viețuiască în chip ortodox, la care Vryennios a replicat că o astfel de convingere este foarte primejdioasă, fiindcă „*cel care se leapădă de Dumnezeu fie și numai printr-un simplu semn, este supus pierzării*”⁷⁹⁵.

În cele din urmă, pricepând că ciprioții nu sunt sinceri față de Ortodoxie, a respins propunerile de unire în acești termeni, muștrându-i în același timp pe episcopii ciprioți și pentru viața lor depravată⁷⁹⁶. La întoarcerea sa în Constanti-

⁷⁹⁵ N. Ioannidis, *Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος (Iosif Vryennios)*, p. 81.

⁷⁹⁶ Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 3, col. 1050.

nopol a afirmat că a preferat să urmeze voii lui Dumnezeu, și nu prescripțiilor Sinodului. În legătură cu această hotărâre a sa, el însuși istorisește următoarele:

„Ar fi fost cu puțință și floare la ureche să mă învoiesc cu arhierii din Cipru și să-i primesc în comuniune în trei ore numai, odată ce, de altminteri, întreaga chestiune fusese lăsată în seama mea. Spre aceasta mă și îmboldeau, strâmtorându-mă, mii de daruri, amenințări, înfricoșări, bănuieli, făgăduințe, slavă, lingușire [...] Cu toate acestea, eu m-am lepădat de toate cu multă bărbăție – cu ajutorul lui Dumnezeu – și am arătat la toate o împotrivire vitejească, fără a ceda câtuși de puțin. Din contră, din toată inima și sufletul meu am ales sărăcia și necurata defăimare, numai și numai spre a-mi păstra curată și fără prihană credința cea întru Hristos”⁷⁹⁷.

În 1412, aflându-se în Constantinopol, Vryennios a scris și a prezentat în fața Sfântului Sinod un studiu special, prin care își făcea cunoscută din nou poziția sa negativă față de chestiunea în cauză. În cadrul acestui studiu face și următoarele observații notabile:

„Ce fel de părtășie poate fi între adevăr și rătăcire? Sau ce avem noi în comun cu ciprioții? Aceștia, deși au fost mereu Biserica autonomă, și-au vândut

⁷⁹⁷ Τά εύρεθέντα, Μελέτη περί τῆς τῶν Κυπρίων... (Opere, Studiu privind unirea Bisericii Cipriote cu Biserica Ortodoxă). vol. 2, p. 29.

autonomia lor unei Biserici care ni se împotrivește în punctele dogmatice de căpătâi. De atunci i se supun aceleia întru totul și-i slujesc până astăzi cu voie sau fără voie. Noi însă, ce folos sau slujire năzuim să avem din partea lor, ca să-i primim în comuniune?

Să ne lase-n pace, sau mai bine zis să piară de-aici. Fiindcă vor să se unească cu Biserica ortodocșilor, dar cu toate acestea să rămână neschimbate și toate obișnuitele lor îndatoriri față de latini. Adică, acelora să le dea ascultare cu fapta, fiindu-le pe vecie supuși, iar nouă gândind că ni se supun numai cu vorbe «subțiri» și cu cerneală.

Vor de asemenea, pe cât cu putință, să rămână totdeauna ascunsă și să nu se dea niciodată pe față în chip lămurit chiar și această supunere formală față de noi, ca să nu fie siliți să se lepede cu jurământ și la arătare până și de această mică scânteie a bunei-cinstiri pe care socotesc că o au, din pricină că au intrat în conflict cu stăpânii lor, latinii.

Toate acestea nu vor însemna însă alipirea Bisericii Ciprului la Patriarhia Ecumenică, ci supunerea patriarhului ecumenic și a celor de sub el față de papa de la Roma, fără să prindem de veste. Fiindcă, de altfel, orice erezie cere unirea cu noi, ortodocșii, câtă vreme își va păstra neschimbate obiceiurile ei. Dar nici papa nu cere nimic altceva de la noi, decât să-l numim «sfânt» și să liturghisim împreună cu supușii lui.

Mărturisire de credință făcută în ascuns sau supunere de bunăvoie a Bisericii neatârnată laolaltă cu Biserica aservită (ereticii) nu s-a pomenit însă vreoda-

tă, nici nu s-a plecat nicidecum Biserica cea neîncătușată a ortodocșilor. Deci nici nu are să se plece nimănui din pricina vreunei oarecare stăpâniri despotice, nici nu se va supune în niciun chip tiraniei dimpreună cu cei ce i s-au supus, ca să nu-și piardă – fără a o pricepe – însăși libertatea ei și să fie târâtă cu cei ce au căzut în groapă, deși avea intenția bună de a-i trage ea de acolo [...]

[...] S-au scurs deja două sute patruzeci de ani de când ciprioții s-au plecat în fața latinilor, și în tot acest răstimp au fost treizeci și doi de patriarhi ai împărătesei cetăților și șaptesprezece împărați cărora nici prin gând nu le-a trecut să-i primească în comuniune pe ciprioți.

Pe aceștia, pe care atâția bărbați de seamă i-au trecut cu vederea ca nevrednici de comuniunea cu ortodocșii, noi să-i primim, de parcă am fi – chipurile – mai sfinți și mai înțelepți decât aceia toți? Departe de noi o asemenea ignoranță, ca să nu zic nesimțire! Fiindcă a-i primi pe ei, de care toți aceia au fugit, pune pe seama acelora vina celei mai mari delăsări, iar din partea noastră vădește o deplină nebunie.

Aș socoti mai de dorit să fiu de mii de ori dat morții decât să văd Biserica Ortodoxă (care este unită, negreșit, doar cu Biserica Cerească a celor întâi-născuți) unită cu Biserica din Cipru, care – ca să spunem adevărul – nu este deloc Biserică autonomă, ci aservită în bună parte alteia.

Cel care-L tăgăduiește pe Dumnezeu fie și printr-un singur semn, este supus pierzării. Cum, dar, are să fie ortodox cel ce prin vorbe, prin purtări și

scrieri își pune în primejdie credința? Sau cum se va face unirea între două Biserici, cât timp dăinuie mii de diferențe între ele? [...]

[...] Mă tem numai ca nu cumva, voind să îi salvăm pe ciprioți fără de vreme, să nu ne dăm și pe noi înșine – fără a pricepe – la pierzare, și mulțime nenumărată de popor, mai bine zis pe toți ortodocșii de astăzi și de mâine.

Dacă aș și cu încredințare că prin unirea aceasta, pe care o cercetăm, se va mântui neamul ciprioților de acum și de pe urmă, n-aș pregeta să sufăr chiar de-ar fi să-mi taie mâinile, picioarele și toate mădulele mele.

Dar nici cele spuse nu sunt nimic pe lângă ceea ce voi zice: De-ar trebui să trec, cu adevărat, din tot ceea ce sunt acum în neființă, numai și numai ca toți aceștia să se mântuiască neîndoielnic, cu mulțumire aș primi-o. Căci cine sunt eu sau ce este existența mea pe lângă mântuirea atâtor suflete? Deci nu din vreo pricină omenească oarecare mă lepăd de unirea aceasta, ci pentru nestrămutarea credinței [...]

[...] Cei ce-i îndreptățesc, însă, pe ciprioți pun înaintea – ca pe un ajutor neputincios al lor – următorul așa-zis argument și zic: «Dacă Hristos nu Se întoarce de la un păcătos care vine la El, ci îl primește cu iubire de oameni și-l duce în Împărăția Sa, cum să părăsim noi atâtea zeci de mii de creștini care vin la Biserică? Dacă în cer se face bucurie <pentru un păcătos care se pocăiește> (Luca 15, 7), câtă bucurie nu se va face și nu va fi în cer și totodată pe pământ, dacă primim unirea cu ciprioții?».

Deci dacă ei pun înainte acestea sau altele de acest fel, dreptatea însăși le răspunde pe dată: Dumnezeu îl primește numai pe cel ce se pocăiește de păcatele lui și se întoarce din tot sufletul către virtute. Pentru întoarcerea lui se bucură, neîndoielnic, îngerii. Cât despre sufletele de multă vreme robite patimilor, acestea se mântuiesc doar dacă le alungă de la sine pe acelea care le duc la pierzare.

Câtă vreme însă patimile n-au fost desființate, sufletele vor fi duse iarăși, nu mai puțin, la pierzare, fără a se folosi nicidecum de scrisorile sau cuvintele pe care – fie ele altora, fie alții lor – le-au dăruit fără rost și în zadar. Prin urmare, nu se va face bucurie îngerilor pentru acești păcătoși, fiindcă nu a existat pocăință mai înainte⁷⁹⁸.

Impresionează în mod deosebit în acest studiu înflăcărata atitudine mărturisitoare a autorului și cuvintele sale care se revarsă ca mierea: „Viața coruptă pricinuieste dogme viclene, iar dogmele stricate nasc o viață stricată. Întocmai cum cel ce scurtează o bucățică din pecetea monezii împărătești face toată moneda calpă, așa și cel ce răstoarnă în foarte puțin credința sănătoasă, năruie totul și se depărtează dintru început spre cele mai rele⁷⁹⁹”.

Ortodoxia, de vreme ce este un dreptar (canon) precis, nu îngăduie nici adaos, nici scoatere. Cu ane-

⁷⁹⁸ Ibidem, pp. 11-24.

⁷⁹⁹ Vezi și Sfântul Ioan Gură de Aur, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλατὰς ἐπιστολὴν (Comentariu la Epistola către Galateni), Omilia I, cap. 6, P.G. 61, 622.

voie este, sau mai curând cu neputință, ca cel străin de buna-cinstire să se arate a-I fi folositor lui Dumnezeu, sau unui om, sau chiar lui însuși”⁸⁰⁰.

Altă dată spune din nou: „A trece sub tăcere adevărul înseamnă a îngropa aurul [...] Și tot cel ce poate grăi adevărul și nu o face – atunci când se primejduiește credința și temelia întregii Biserici a ortodoxilor – va fi osândit de Dumnezeu. Căci a sta liniștit în astfel de împrejurări este totuna cu lepădarea, iar a muștra, totuna cu mărturisirea sinceră”⁸⁰¹.

Adaugă și aceste celebre cuvinte: „Nu ne vom lepăda de tine, iubită Ortodoxie! Nu te vom înșela, cucernicie moștenită de la Părinți! Nu te vom părăsi nicicând, maică bună-cinstire! În tine ne-am născut, și în tine trăim, și în tine vom adormi. Iar dacă vremurile o vor cere, de mii de ori vom și muri pentru tine”⁸⁰².

În anul 1419, în timp ce aștepta să sosească „vicarul Romei și emisarul Bisericilor”⁸⁰³, sfințitul Iosif a ținut un „Cuvânt sfătuitor despre unirea Bisericilor”. Vryennios lupta împotriva aservirii Bisericii față de Roma eretică. Declara că unirea „va avea loc, fără îndoială, dacă vor rămâne ne-

⁸⁰⁰ Τά εύρεθέντα, Μελέτη περί τῆς τῶν Κυπρίων.. (Opere, Studiu privind unirea Bisericii Cipriote cu Biserica Ortodoxă). vol. 2, p. 13.

⁸⁰¹ Ibidem, p. 18.

⁸⁰² Ibidem, p. 28.

⁸⁰³ Ibidem, Λόγος συμβουλευτικός... (Cuvânt sfătuitor...), vol. 1, p. 401.

„schimbate dogmele noastre”⁸⁰⁴ și sfătuia: „Să nu ne facă să cădem din scopul nostru lipsa de experiență a celor ce-l voiesc pe acesta sau experiența celor ce nu-l voiesc”⁸⁰⁵. De altfel, „nu este nimeni între ortodocși care să primească împărtășirea cu cel ce nu primește să se împotrivească înșelării”⁸⁰⁶. Să vedem însă unul dintre cele mai semnificative pasaje ale acestui cuvânt:

„Unii au cutezat să trâmbițeze că îndată după unire va sosi ajutor din partea papei de la Roma și că unirea se va săvârși fără să se schimbe niciunul dintre obiceiurile și dogmele de la curtea noastră. Și-au dat, chiar, cu părerea că nu este deloc lipsit de cuviință să-l pomenim pe papă ca sfânt. După cele multe pe care le-am spus, să le spunem și acestea:

Aceasta este, așadar, unirea atâtor Biserici și neamuri pe care o puneți la cale de atâția ani? În acest chip socotiți să vă uniți, chipurile, cu noi, câtă vreme adaosul rămâne neîndreptat și toate câte le-a pricinuit îndelungata schismă blestemată rămân ne-schimbate? Oameni buni, aceasta nu este îndreptare, nici unire a Bisericilor, ci schismă și mai rea ca cea dintâi, este dezbinare, tăiere, înșelăciune, vădit pogorământ al nostru înaintea voastră, ștreang la gât, tragere în prăpastie, lipsire de libertate, mărturisire a robiei, osândire a Sfinților Părinți și nimic sănătos.

⁸⁰⁴ *Ibidem*, p. 402.

⁸⁰⁵ *Ibidem*, p. 400.

⁸⁰⁶ *Ibidem*, Μελέτη περί της των Κυπρίων.. (Studiu privind unirea Bisericii Cipriote cu Biserica Ortodoxă), vol. 2, p. 12.

Căci cum să se facă unire, câtă vreme dăinuie mii de cugete osebite între noi? [...]

[...] Cum, dar, să fie adevărată, și nu prefăcută, această unire, câtă vreme unii rostesc la toate sfintele lor slujbe Simbolul cu adaos, iar alții fără el? Aceasta nu este unire a Bisericii Romei cu noi – departe de noi asemenea idee! –, ci o nesăbuită supunere față de papă a celor patru Biserici Răsăritene, care au fost înșelate cu deșarte nădejdi.

Nu ne ajunge că am fost lipsiți de Răsărit și de Apus? De pământ și de mare? De averile mișcătoare și nemișcătoare? De mai toate cele frumoase ale vieții? Oare vrăjmașul caută să ne dea de veste că ne va lipsi până și de buna-cinstire?

Fie ca sfatul acesta să nu se împlinească niciodată. Chiar dacă pare că va propăși, va pieri însă precum o bulă de aer. Căci pentru noi aceasta este viața noastră: credința noastră, moștenirea cea de la Părinți. Ea este bogăția noastră, ea slava, ea neamul, ea cununa, ea lauda – un Botez, o credință, o Biserică și un Dumnezeu slăvit în Trei Ipostasuri. Toți cei ce nu cred în acest chip să piară”⁸⁰⁷.

Când spre sfârșitul anului au sosit delegații papali, sfințitul Iosif a fost ales din nou ca cel mai în măsură să-i înfrunte în cadrul unui dialog public. Tentativa unirii, ca de obicei, a dat greș. Pe durata șederii în Constantinopol a celor „adu-

⁸⁰⁷ *Ibidem*, Λόγος συμβουλευτικός... (Cuvânt sfătuitor...), vol. 1, pp. 409-410.

nați din Apus”⁸⁰⁸, Vryennios a ținut la palat și în diferite alte locuri douăzeci și unu de „Cuvinte” despre Sfânta Treime. Impresionează caracterul metodic și cuprinzător, rigoarea și limpezimea dovedite în abordarea temei. Surprinde, totodată, și mulțimea mărturiilor de la Sfinții Părinți cunoscute și citate de autor în sprijinul credinței ortodoxe. Opiniile lui Vryennios au constituit baza răspunsului oficial dat în final legaților latini de împărat și patriarh⁸⁰⁹.

În 1422, Vryennios a dialogat pentru a treia oară cu latino-cugetătorii din Constantinopol pe tema purcederii Duhului Sfânt, iar în ultimii zece ani ai vieții sale s-a ocupat de subiectul aflat pe atunci în dezbatere, al unirii din considerente politice între Răsărit și Apus.

În 1430, împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448) a convocat un consiliu „*la curtea regală*”, la care au luat parte patriarhul, arhieriei, Vryennios și alți ieromonahi de vază, clerici și mireni. La această consfătuire, Vryennios și-a exprimat dezacordul față de trimiterea unei noi delegații către papă⁸¹⁰. Puțin mai târziu avea să-i istorisească, într-un mod revelator, marelui ecleziarh Silvestru Syropoulos acestea: „*Eu unul, de*

⁸⁰⁸ *Ibidem*, Λόγος δ' (Cuvântul al patrulea), vol. 1, p. 75.

⁸⁰⁹ N. Ioannidis, Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος (Iosif Vryennios), p. 87.

⁸¹⁰ *Τὰ ἐυρεθέντα (Opere)*, vol. 1, p. 15.

când am auzit toate câte am auzit la curte (și spunând acestea, a strigat cu uimire și și-a pus mâna la gură), de atunci mi-am dat seama că nimic bun nu se va face acolo. M-am împotrivit – a spus – atât cât am putut acelei hotărâri”⁸¹¹.

„Dascălul dascălilor”, Iosif, „mult a luptat pentru credință, multe a prezis și i-a sfătuit mai-nainte de a se petrece acele nenorociri; și era dascăl al teologiei sfinte a creștinilor, învățând în salonul palatului în prezența împăratului Manuil și a Senatului, a Bisericii și a cetății, care-l ascultau”⁸¹².

Opera lui Vryennios este în principal teologică. A scris zeci de cuvinte, dialoguri, scrieri, epistole și alte lucrări, dintre care unele s-au pierdut. În același timp a avut numeroși ucenici, atât ca dascăl de teologie, cât și al altor științe. I-a lăsat moștenire adevărul ortodox marelui stâlp al Ortodoxiei, Marcu Evghenicul, și prin acesta, Sfântului Ghenadie Sholarios. Sfântul Marcu l-a numit pe dascălul său Vryennios, „trâmbiță îndumnezeită [...] apărător al Cuvântului, stâlp prea întărit al adevărului și sfeșnic prea strălucit cu suflare de foc, prin puterea cuvintelor și a dogmelor [...] izvor cu dumnezeiască glăsuire al Ortodoxiei”⁸¹³.

⁸¹¹ Silvestru Syropoulos, *Les Memoires (Memoriile)*, partea a doua, cap. 18, p. 120.

⁸¹² Anonim, *Ἰωσήφ Βρυεννίου τὰ παραλειπόμενα (Iosif Vryennios – paralipomene)*, vol. 3, pp. 24-25.

⁸¹³ *Ibidem*, p. 30.

Potrivit lui Vryennios, „*Ortodoxia înseamnă a avea cugete drepte despre Dumnezeu*”⁸¹⁴. Prin argumente grăitoare, arată că nu există o altă credință mai drept-cinstitoare ca a noastră. „*Partizanii eresurilor – spunea – consideră că trebuie să-și apere erezia lor, de vreme ce o cred mai bună decât celelalte. Noi însă întărim prin multe mărturii prea adevărate că nu este pe pământ o altă credință bine-cinstitoare și adevărată ca a noastră, fără numai aceasta* (așa cum decurge întocmai și din cuvântul adevăratei teologii, care afirmă că este un singur Dumnezeu și Domn și o singură credință în Acesta).”⁸¹⁵

Vryennios considera teologia incomparabil mai presus de filosofie, ca una care se întemeiază pe descoperirea dumnezeiască și își are privirea ațintită la Dumnezeu. Considera zadarnică strădania omului de a pătrunde tainele credinței cu ajutorul propriei rațiuni, așa cum făceau pe atunci mulți latini sau latino-cugetători: „*Ce înțelegere este între Hristos și Veliar? Ce parte are credinciosul cu cel necredincios? Sau Aristotel cu dogmele Bisericii lui Hristos?*”⁸¹⁶.

Ca fiu adevărat al Bisericii, Vryennios considera că singura cale sigură spre adevăr este învățătura Sfinților: „*Dumnezeu a aprins pentru noi*

⁸¹⁴ *Τὰ εὐρεθέντα, Λόγος περὶ τῆς ἡμῶν πίστεως* (Opere, Cuvânt despre credința noastră), vol. 2, p. 33.

⁸¹⁵ *Ibidem*, p. 31.

⁸¹⁶ *Ibidem*, p. 95.

sori neapuși – pe sfinții învățători, ale căror cugete și rostiri, fiind glasuri ale Duhului Sfânt, iar nu vorbe ale unor oameni de ieri, de alaltăieri, alungă rătăcirea, călăuzesc către lumină, și înfățișează limpede adevărul. De altfel, este cu neputință să cunoască adevărul sau să se atingă de teologie cel care nu-i urmează pe Sfinți”⁸¹⁷.

Propovăduia, în sfârșit, cu îndrăzneală: „Acea Biserică cerească a celor întâi-născuți nu se poate întregi din nou fără numai din aceasta pământească și ortodoxă, și nu din altă parte. Dar dacă și aceea are membrii întorși din diferite erezii, schisma nu aduce nicio piedică, nici nu oprește vreo erezie ca și ereticii, și toți schismaticii să fie împreună-moștenitori cu toți Sfinții”⁸¹⁸.

Alți monahi care au scris împotriva latinilor în secolul al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea au fost Cuviosul Nicolae Kavasilas (Cabasila), Grigorie Stronghilos, Ioan Sinaitul, Nichita Myrsiniotis, Chiril Petrinos.

⁸¹⁷ Τά παραλειπόμενα, Λόγος εἰς Μεταμόρφωσιν... (Paralipomene, Cuvânt la Schimbarea la Față), vol. 3, p. 54.

⁸¹⁸ Τά εὐρεθέντα, Λόγος συμβουλευτικός... (Opere, Cuvânt sfătuitoare...), vol. 1, p. 411.

Capitolul IV

Luptele monahilor împotriva unirii cu latinii la Sinodul de la Florența (1439)

1. Unirea mincinoasă de la Florența și ripostele imediate

După moartea sfințitului Vryennios, tentativele de unire cu Roma eretică au continuat. Situația critică a imperiului îl determina pe împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448) să facă toate eforturile în vederea adunării unui sinod ecumenic unionist.

În anul 1436 împăratul i-a invitat la consfățuiri pe cei mai de vază clerici și oameni de stat pentru a stabili poziția ortodocșilor la sinodul care se pregătea în Italia. La ședințe a luat parte și ilustrul ieromonah Marcu Evghenicul⁸¹⁹, care datorită virtuții, a pregătirii teologice alese și a elocinței sale, a fost ales între vicarii patriarhiilor orientale la viitorul sinod. Împreună cu eruditul

⁸¹⁹ Silvestru Syropoulos, *Les Memoires (Memoriile)*, partea a treia, cap. 8, p. 168.

Gheorghe Sholarios, Sfințitul Marcu a fost însărcinat cu pregătirea teologică a sinodului, iar în ajunul întrunirii acestuia a fost hirotonit episcop, pentru a lua parte la sinod ca „fruntaș”⁸²⁰.

În ciuda opoziției poporului ortodox și a majorității episcopilor⁸²¹, care întrezăreau eșecul acestui sinod, la care refuzau cu îndârjire să ia parte, în cele din urmă împăratul a căzut de acord cu papa Eugeniu al IV-lea (1431-1447) să se convoace un sinod unionist la Ferrara, în Italia. Între cei șovăielnici s-au numărat și aghiorii, care s-au eschivat să trimită anumite cărți necesare, pe baza cărora ar fi trebuit să se desfășoare dezbaterile cu privire la unire⁸²². Au trimis la sinod „doar doi ieromonahi, pe Moise de la Lavră și pe Dorotei de la Vatoped, ca așa-ziși reprezentanți ai tuturor aghioriiților”⁸²³. „Iar că au șezut de față (la sinod) și părinți aghioriiți de vază este prea adevărat, deoarece dată fiind marea însemnătate a Sfântului Munte, adeseori părinților de acolo li s-a cerut părerea și poavața în treburile bisericești, din cele mai îndepărtate vremuri.”⁸²⁴

⁸²⁰ *Ibidem*, cap. 23, p. 184.

⁸²¹ S. Bilalis, Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός (Ortodoxia și papismul), vol. 2, p. 19.

⁸²² N. Vasileiadis, Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν (Sfântul Marcu Eughenicul și unirea Bisericii), p. 61.

⁸²³ Silvestru Syropoulos, *ibidem*, cap. 10, p. 170.

⁸²⁴ G. Smyrnakis, Το Ἅγιον Ὄρος (Sfântul Munte), p. 108.

Astfel, în februarie 1438 în jur de o sută de reprezentanți ai Bisericii Răsăritene au sosit în pământul italian. Din delegația ortodoxă făceau parte împăratul cu fratele său și patriarhul Constantinopolului, Iosif, împreună cu peste douăzeci de episcopi. Între aceștia se distingeau vicarii celor trei patriarhii orientale⁸²⁵, Marcu Evghenicul al Efesului, Antonie al Iraciei și Dionisie al Sardisului, precum și Visarion al Niceei. La sinod au mai luat parte și egumenii Mănăstirilor Pantocrator, Kaleos și a Sfântului Vasile, precum și unii ieromonahi și monahi⁸²⁶.

Deschiderea lucrărilor sinodale a avut loc la 9 aprilie 1438. La primele întruniri au fost aleși ca purtători de cuvânt ai ortodocșilor Sfântul Marcu și alți șase episcopi și clerici, ieromonahul Moise din Sfântul Munte Athos și egumenii Mănăstirilor Pantocrator și Kaleos⁸²⁷. Aceste întruniri, care au durat până în luna octombrie a aceluiași an, n-au dus, din păcate, la niciun rezultat concret.

La următoarele ședințe oficiale latiniilor doreau să-și susțină învățătura lor rău-credincioasă prin diferite sofisme și pasaje măsluite. Din partea taberei ortodoxe lupta aproape singur

⁸²⁵ A. D. Kyriakos, *Εκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 2, § 154, p. 48.

⁸²⁶ Silvestru Syropoulos, *ibidem*, cap. 24, p. 186.

⁸²⁷ A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος... (Istoria Schismei)*, p. 112.

Sfântul Marcu, care cu argumente solide, logice și de necombătut, a dovedit caracterul ilegal al adaosului. „*Dar – precum istorisește el însuși – semănam pe pietre*”⁸²⁸.

La începutul anului următor (1439), Sinodul s-a mutat la Florența, cu scopul de a-i face pe ortodocși să cedeze din pricina lipsurilor și a neajunsurilor de tot felul. Înverșunarea și cerbicia latinilor erau uimitoare. La una dintre ședințe, Sfântul Marcu le propunea „*că, dacă se înlătură adăugirea din Sfântul Simbol, este cu puțință să ne unim, ceea ce n-au primit nici cu vârful urechilor*”⁸²⁹.

Împăratul urmărea cu amărăciune cum noile ședințe despre *filioque* nu aduceau niciun rezultat efectiv. Cu sprijinul partizanilor săi, Visarion al Niceei, Isidor al Rusiei, Grigorie Melissinos⁸³⁰, care îi era și duhovnic, și al schimbăciosului și nestatornicului patriarh Iosif, căuta să-i convină pe ceilalți ortodocși să se învoiască cu acceptarea adaosului și cu o unire prin pogorământ, adică o acceptare prin iconomie a ereziilor latine, fără însă ca aceasta să aibă caracter obligatoriu pentru Ortodoxie. Cu toate acestea, Marcu,

⁸²⁸ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ιστορικών περί του Σχίσματος...* (Eseu istoric despre Marea Schismă), p. 198.

⁸²⁹ Silvestru Syropoulos, *ibidem*, partea a opta, cap. 27, p. 414.

⁸³⁰ Cunoscut și sub numele de Grigorie Mammias (n. trad.)

stălpul Ortodoxiei, la insistențele latinofronilor răspundea că „*nu este iertat a face pogorământ în cele ce țin de credință*”⁸³¹.

În urma ripostelor energice ale Sfințitului Marcu și ale tovarășilor săi de luptă împotriva mincinoasei uniri, împăratul, patriarhul și episcopii latinofroni s-au văzut nevoiți să pună în joc promisiuni, daruri, mese fastuoase, ba chiar și forța. Mulți dintre ortodocși, din păcate, au cedat. Patriarhul a dat cel dintâi citire unei declarații scrise în care admitea că purcederea „și din Fiul” este echivalentă cu cea „prin Fiul”. Toți ceilalți arhieriei, cu excepția lui Marcu al Efesului și a episcopilor de Iraclia, Monemvasia, Trapezunt și Anhiala, au fost de acord cu patriarhul, arătând prin aceasta că nu au nimic în comun cu de-Dumnezeu-purtătorii Părinți ai Sinoadelor Ecumenice, afară de rangul arhieriei, pe care îl purtau cu nevrednicie, de vreme ce au sfârșit prin a se face „*trădători ai propriei mântuiri și ai buniei-cinstiri*”⁸³².

Un exemplu grăitor al oportunistului revoltător și al ipocriziei fără margini a latinofronilor este și acesta: Întrucât în cursul ședințelor de până atunci egumenii participanți nu se învo-

⁸³¹ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 149, 3, p. 226.

⁸³² Sfântul Marcu al Efesului, *Ἐκθεσις... (Expunere)*, cap. 6, P.O. 17, 447.

iseră cu acceptarea adaosului, patriarhul și împăratul „i-au lepădat pe ei ca pe niște nehirotoniți”, altfel spus, ca și cum n-ar fi fost egumeni legiuși și canonici! „Și cei ce ieri și cu trei zile în urmă fuseseră chemați în calitate de egumeni, ba chiar de la Constantinopol până la Florența călătoriseră ca egumeni, și, potrivit dreptului egumeniei, au participat la adunări și au colaborat cu împăratul, cu patriarhul și cu toată Biserica, atunci dintr-odată s-au vădit a nu fi egumeni și, ca niște nehirotoniți, lipsiți de dreptul de a-și exprima opinia.”⁸³³

Astfel, „singurii care au rămas credincioși în jurul lui Marcu Evghenicul au fost cei doi ieromonahi din Sfântul Munte, Moise de la Marea Lavră și Dorotei de la Vatoped, ca și majoritatea grupului de monahi și clerici ai Patriarhiei Ecumenice”⁸³⁴.

Împăratul l-a înștiințat cu bucurie pe papă că răsăritenii acceptaseră adaosul. Dar în urma presiunii latinilor, atât împăratul cât și ceilalți latinofroni au cedat în privința tuturor celor „patru articole”, adică *filioque*, folosirea azimelor, purgatoriul și primatul papal. Bazele pe care se încheia unirea erau aceleași cu cele stabilite de Sinodul de la Lyon din 1274⁸³⁵.

⁸³³ Silvestru Syropoulos, *ibidem*, partea a noua, cap. 21, p. 456.

⁸³⁴ S. Bilalis, *ibidem*, p. 28.

⁸³⁵ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 23, p. 395.

În final, actul de unire a fost semnat de optsprezece arhieriei și unsprezece clerici greci. Au semnat, siliți fiind, inclusiv episcopii Iracliei, Monemvasiei, Trapezuntului și Anhiarei. Dintre episcopi, singurii care n-au semnat au fost marele Marcu și episcopii Stavropolei și Iviriei, care izbutiseră să fugă în ascuns înainte de semnarea hotărârii. Un fapt întristător îl constituie și semnătura lui Grigorie Mellisinos, a patru egumeni și ieromonahi, și chiar a ieromonahului aghiorit Moise⁸³⁶.

Când papa a aflat că Sfântul Marcu nu a iscălit, a spus: „Atunci n-am făcut nimic”⁸³⁷.

După întoarcerea delegației ortodoxe în Constantinopol, „toți duhovnicii, egumenii și preoții se lepădau de ei ca de niște latinizanți”⁸³⁸ și au încetat comuniunea cu cei ce semnaseră unirea. Scaunul defunctului patriarh Iosif i-a revenit latinofronului Mitrofan al Cizicului. Împăratul și unioniștii din jurul său se sileau cu orice chip să pună în aplicare unirea, dar în rândul poporului ea a rămas cu toate acestea fără ecou. Chiar și dintre cei care semnaseră, mulți s-au căit la scurtă vreme (precum episcopii de Iraclia și Trapezunt și marele eclesiarh Silvestru Syropoulos) și

⁸³⁶ Mansi 31A, 1033C, 1040BC.

⁸³⁷ A. D. Kyriakos, *ibidem*, vol. 2, § 154, p. 52.

⁸³⁸ Silvestru Syropoulos, *ibidem*, partea a doisprezecea, cap. 1, p. 546.

au respins-o, punând actul lor de cedare pe seama silniciei suferite.

„Împăratul, curtenii, înalții demnitari ai societății, intelectualii, patriarhul Constantinopolului și cei mai mulți dintre episcopi formau aripa unionistă, în timp ce preoții, monahii, monahiile și poporul – apărătorul Ortodoxiei – s-au așezat fără șovăire sub stindardul hotărâtului Marcu Evghenicul. Unioniști și antiunioniști s-au înfruntat într-o îndelungată și înverșunată luptă, soldată cu înfrângerea și oprobiul suferit de cei ce dețineau puterea politică și autoritatea bisericească în stat.”⁸³⁹

Cei trei patriarhi ai Răsăritului, de asemenea, au respins unirea prin hotărâre sinodală în 1443, la Ierusalim, și l-au caterisit pe Mitrofan⁸⁴⁰. Unirea a fost respinsă și de Bisericile Trapezuntului, Rusiei, Moldovlahiei, Georgiei și Serbiei, precum și de două sinoade restrânse ale ortodocșilor din Constantinopol⁸⁴¹. Dar și aghiorii s-au declarat împotriva unirii „și amenințau cu schisma în cazul în care nu s-ar fi îndreptat ceea ce se săvârșise în Italia”⁸⁴². Împotriva mincinoasei uniri învățau și monahii Zaharia și Nifon (viitorul patriarh al Constantinopolului)⁸⁴³.

⁸³⁹ S. Bilalis, *ibidem*, pp. 86-89.

⁸⁴⁰ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, pp. 349-350.

⁸⁴¹ F. Vafeidis, *ibidem*, § 150, 1, p. 231.

⁸⁴² K. Vlahos, *Η χερσόνησος του Αγίου Όρους Άθω (Peninsula Sfântului Munte Athos)*, p. 81.

⁸⁴³ Sfântul Nicodim Aghioritul, *Νέον Έκλόγιον (Noul Ekloghion)*, p. 374.

Ieromonahul Teofan din Imvrios, prieten preaiubit al Sfântului Marcu, îi scria împăratului un cuvânt care se încheia astfel: „În numele lui Dumnezeu, să se îndrepteze ceea ce nu s-a făcut drept, pentru că se vor despărți de noi și Sfântul Munte și patriarhiile care au aflat de acest lucru, care nu s-a săvârșit în chip drept, dar și tot cel ce voiește să fie creștin ortodox”⁸⁴⁴. Teofan i-a trimis acest cuvânt al său împreună cu o altă scriere contra latinilor Sfântului Marcu, pentru a i le înmâna împăratului. Sfântul i-a răspuns evlaviosului ieromonah:

„Am primit scrisorile sfinției tale, care mi-au înălțat sufletul mâhnit și mi-au pricinuit nespusă mângâiere, prin dispoziția sinceră, socotința curată și lipsita de viclesug și cugetul comun. Lupta însă nu mai stă în vorbe, ci în fapte, nici nu mai este vreme pentru vorbe de duh și dovezi așternute în scris (la ce le-ar folosi, de altfel, unor asemenea judecători corupți?), ci toți cei ce-L iubesc pe Dumnezeu trebuie să se gătească să se lupte cu ei prin fapte, fiind gata să sufere orice primejdie pentru buna-cinstire și pentru strădania de-a nu se pângări prin împărtășirea cu cei necinstitori”⁸⁴⁵.

Într-o altă scrisoare a sa, marele Mărturisitor Marcu îi scria ieromonahului Teofan la Evrip: „Cei mai mulți dintre frați, luând curaj din exilarea mea, îi mustră cu asprime pe nelegiuiți (latinofroni) și pe călcătorii dreptei credințe și ai legiuirilor părin-

⁸⁴⁴ A. Dimitrakopoulos, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia ortodoxă), pp. 105-106.

⁸⁴⁵ Ibidem, pp. 106-107.

tești. Îi alungă de pretutindeni ca pe niște necurați, nesuferind să liturghisească împreună cu ei, nici să-i pomenească vreodată în Tainele Bisericii ca pe niște creștini [...]

[...] Îți cer să te încingi cu râvna după Dumnezeu – ca om al lui Dumnezeu, prieten al adevărului și ucenic adevărat al Sfântului Isidor. Să-i sfătuiești pe preoții lui Dumnezeu să se păzească cu orice chip de împărtășirea cu mitropolitul lor latino-cugetător și să nu liturghisească împreună cu el, nici să-l pomenească vreodată, nici să-l socotească arhiereu, ci lup năimit. Tot așa să nu slujească deloc în bisericile latinești, ca să nu vină și asupra noastră mânia lui Dumnezeu, care s-a abătut asupra Constantinopolului, din pricina fărădelegilor petrecute în el [...]

[...] Iar călugărul acestui păstor al vostru, năimit, și nu adevărat, sus-zisul episcop al Monemvasiei, după ce a luat de la împărat egumenia Mănăstirii Înaintemergătorului, nici nu e pomenit de monahii săi și nici măcar nu-l tămâiază ca pe un creștin [...]

[...] Fugiți deci și voi, fraților, de împărtășirea cu cei ce n-au împărtășire (cu Biserica) și de pomenirea celor ce nu sunt (vrednici) de pomenit. Iată, eu, păcătosul Marcu, vă spun că tot cel ce îl pomenește pe papa ca arhiereu ortodox, este dator să împlinească toată rânduiala latină, până și raderea bărbii. Un asemenea latino-cugetător va fi judecat dimpreună cu latinii și va fi socotit călcător al credinței”⁸⁴⁶.

⁸⁴⁶ Ibidem, pp. 103-104.

Cu altă ocazie, referindu-se la latino-cuge-
tătorii „pe jumătate fiare”, Sfințitul Părinte spu-
nea: „Trebuie să fugim de ei așa cum fuge cineva de
șarpe, căci sunt precum aceia (precum șerpilor) sau
poate chiar mai răi ca ei, ca unii care Îl neguțătoresc
pe Hristos și Îl fac sursă de câștig [...] Deci fugiți de
ei, fraților, și de împărtășirea cu ei; căci aceștia sunt
apostoli mincinoși, lucrători vicleni, care își iau chip
de Apostoli ai lui Hristos”⁸⁴⁷.

În august 1443 împăratul i-a întrebat pe cle-
ricii din Constantinopol care este motivul pentru
care nu primesc hotărârile Sinodului de la Flo-
rența. Drept răspuns, cinci arhieriei, șapte egu-
meni și ieromonahi din mănăstiri diferite și trei
clerici, dintre care unii semnaseră forțat actul de
unire, i-au trimis împăratului o scrisoare în care
spuneau printre altele: „Ca unii ce cinstim nespun
pacea Bisericii noastre, dorim cu atât mai mult să ve-
dem Biserica din nou în pace, cu cât și suferim mulți-
me de necezuri pentru pacea ei [...] Chiar dacă părem
a fi potriviți păcii, se întâmplă mai curând contra-
riul; toată împotrivirea noastră are ca țel adevărata
pace. Nădăjduim în Cel ce este Începătorul păcii, că

⁸⁴⁷ Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς... (Celor de pe tot cuprinsul
pământului), cap. 6, 7, apud I. Karmiris, *Τά δογματικά καί
συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησί-
ας* (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe
Universale), vol. 1, pp. 427, 428.

nu va trece cu vederea Biserica Sa atât de înviforată și care atât de mult pătimește, ci ne va uni pe toți pe temeiul unui singur crez adevărat. Deci fiindcă ne luptăm pentru o astfel de pace, de aceea fugim de pacea la care ne chemați acum"⁸⁴⁸.

În continuare Părinții precizează că principalul motiv pentru care nu recunosc hotărârea Sinodului de la Florența este acceptarea de către acesta a nelegiuitului adaos *filioque*; și încheie:

„Nu vom primi nicio unire cu latinii, câtă vreme rămâne în picioare acea hotărâre ce dovedește că am iscălit și ne-am supus cu sila, ne face răspunzători înaintea judecății lui Dumnezeu și înrobește Biserica Răsăritului unei învățături de credință străine și necunoscute. Mai mult, noi nici nu o socotim a fi a Bisericii noastre, nici nu stăm la discuții vreodată cu vreunul care ar dori să îmbrățișeze și să fie părtaș mărturisirii noastre – la care am consimțit cu sila –, fiindcă crede în dogme străine și neobișnuite. Aceasta o spunem cu toții, și cei ce am semnat, și cei ce n-am semnat (unirea), de vreme ce și dumnezeiasca ta stăpânire o cere de la noi.

Vom spune acum și care ar fi adevărata cale ca să vină pacea nemincinoasă și sigură și să ne izbăvim de smintelile dinlăuntru, spre slava lui Dumnezeu. Dacă se va aduna aici un alt sinod, dând cheazăsie libertății de opinie, astfel ar putea fi îndreptate nea-

⁸⁴⁸ Kallistos Vlastos, *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τοῦ Σχίσματος...* (Eseu istoric despre Marea Schismă), p. 219.

junsurile celui dintâi. Aceasta, de altfel, s-a petrecut adeseori și în vechime în Biserică [...]

[...] Dar fiindcă s-a vorbit și de economie, vom spune cu privire la aceasta: *Lucrarea economiei este în exclusivitate a Bisericii, care trebuie să vegheze totdeauna la pacea și buna înțelegere dintre mădularele ei și pururea să-și păstreze slobozenia ei și stăpânirea. Lucrul acesta nu ține de una, două, trei, patru sau câteva persoane oarecare, ci de arhieriei [...]* Iar problema economiei o vom cerceta într-o consfătuire aparte, doar dacă sfântul patriarh (se face referire la patriarhul latinofron, care recunoștea unirea) ne încredințează că are același cuget ca și noi, dându-ne cheazășie despre aceasta precum i-o vom cere și precum conștiința noastră va socoti îndestulător.

Atunci, cercetând potrivit cu voia lui Dumnezeu chestiunea, tot ceea ce vom hotărî cu toții împreună le vom trimite în scris și celorlalți preasfințiți patriarhi, iar hotărârea pe care o vom da va fi înfăptuită doar dacă și aceia o vor încuviința. Fiindcă noi nu putem fi cu nimic în dezacord față de acei preasfințiți patriarhi, nici nu putem săvârși ceva fără părerea lor⁸⁴⁹.

Într-o altă epistolă mai amplă și remarcabilă prin conținutul său teologic, îi scriau împăratului: „Toate tâlcurile care s-au făcut la cuvintele Sfinților Părinți și care se sprijină pe temelia cea bună pe care a așezat-o Hristos, le ținem ca pe o «piatră» (Matei 6, 18) sigură a credinței, pe care ne zidim și

⁸⁴⁹ Ibidem, pp. 221-222.

noi, după putința noastră. Dar nu primim cu niciun chip deșănțatele tălmăciri și răstălmăciri aduse de unii cuvintelor vieții, mânați de propriile lor cugete și de «nebuna înțelepciune»⁸⁵⁰ a filosofilor morți cu trupul și cu sufletul.

De altfel, nici Biserica lui Hristos nu le-a primit vreodată, ci i-a dat anatemei, tăindu-i de la trupul ei, pe cei ce le-au scris. La fel și noi, îi socotim străini de învățătura sănătoasă și nu avem împărtășire cu cei ce se slujesc de ele până astăzi. Nici nu voim să începem iarăși cu ai noștri – mai bine zis, cu cei ce nu mai sunt ai noștri – discuții și încrucișări de cuvinte, pentru aceste trei pricini de mai jos:

Prima. Nu avem îndoieli sau rezerve în ceea ce privește teologia de Dumnezeu insuflată a Sfinților Părinți, nici trebuință de vreo oarecare călăuză care să ne arate adevărul și să îndrepte cugetele noastre, ci ne întemeiem pe temelia dogmelor Părinților și le suntem credincioși precum Sfințelor Evanghelii.

A doua. Nu ne este îngăduit să purtăm noi singuri dialogul, odată ce lipsesc ceilalți părtași ai noștri, arhieriei și ieromonahii din eparhie, și mai ales ierarhul Efesului (Sfântul Marcu), care prin luptele sale din Italia s-a arătat apărător al crezului adevărat și gură a noastră a tuturor.

A treia. Nu este un judecător care să asculte cuvintele ambelor părți cu nepărtinire și să facă drep-

⁸⁵⁰ Sfântul Vasile cel Mare, 'Επιστολή σκυ' (Epistola 223), cap. 2, P.G. 32, 824A.

lute, ci ne aflăm cu toții într-o poziție mai de jos. De aceea, fiecare parte se va certa cu înverșunare, luptând pentru crezul său, și în strădania fiecăroră dintre noi de a cerceta judecățile lui Dumnezeu, ne vom lua la harță și nu va ieși nimic bun din această ispravă, ci toate cele contrarii.

Aceasta este credința și cugetarea noastră. A vieții într-însa este slava noastră, iar a muri pentru ea un veșnic câștig. Urmăm cu supunere Sfinților Dascăli ai Bisericii noastre și rămânem nestrămutați pe temelie cea sigură a credinței lor dumnezeiești. De aceea, nu voim să ne convingă nimeni niciodată să ne schimbăm cugetul nostru, să credem cele contrarii și să mărturisim că Fiul este cauză a Duhului.

Nici nu vom spune, firește, niciodată, că în chip drept cred cei ce cugetă astfel, nici nu ne vom împărtăși împreună cu ei. Acestea nu le zicem din înverșunare, nici dorind a ne impune părerea sau împotrividu-ne în chip nesăbuit și nebunesc acestei chestiuni – să nu îngădui, Hristoase Împărate, să ajungem la o așa treaptă a nebuniei! Ci fiindcă voim să ne miluim sufletele noastre și ne temem de osânda lui Dumnezeu, luptăm să nu cădem de la credința dreaptă și să ne lipsim de moștenirea veșnicelor bunătăți”⁸⁵¹.

În cele din urmă, după moartea lui Ioan Paleologul (1449), s-a întrunit un mare Sinod al ortodocșilor în Catedrala „Sfânta Sofia” (1450),

⁸⁵¹ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Καταλλαγῆς* (Tomul împăcării), pp. 425-426.

la care au luat parte patriarhii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, șaisprezece arhieriei, mai mulți clerici și câțiva egumeni⁸⁵². Sinodul l-a caterisit pe Grigorie Melissinos (1445-1450), urmașul latinofronului Mitrofan în scaunul patriarhal al Constantinopolului, înscăunându-l în locul său pe ortodoxul Atanasie, a condamnat Conciliul mincinos de la Florența, pe care l-a denunțat ca fraudulos și silnic, și i-a combătut pe latini⁸⁵³.

2. Luptele Sfântului Ghenadie Sholarios împotriva aplicării unirii de la Florența

În perioada respectivă, în Mănăstirea Pantocrator din Constantinopol viețuia învățatul monah Ghenadie (mai înainte Gheorghe) Sholarios, care după adormirea Sfântului Marcu (1444) i-a urmat acestuia la conducerea partidei antiunioniste. Când husiții din Praga au trimis o delegație în vederea unirii cu ortodocșii (1451), Ghenadie a exercitat o asemenea influență și putere de convingere asupra conducătorului delegației, încât acesta a primit fără nicio împotrivire dogmele ortodoxe.

Din păcate, ascensiunea la putere a sultanului Mahomed al II-lea în cursul aceluiași an

⁸⁵² A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος...* (*Istoria Schisme*), p. 161.

⁸⁵³ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 150, 2, p. 231.

(1451) l-a silit pe noul împărat Constantin al XI-lea să-și îndrepte din nou privirile către Apus și să solicite ajutor. Constantin i-a făgăduit papei materializarea hotărârilor Sinodului florentin, poamenirea sa la slujbe în Marea Biserică⁸⁵⁴ și reabilitarea patriarhului latinofron Grigorie⁸⁵⁵.

Ghenadie s-a străduit în felurite chipuri să-i oprească pe împărat, Senatul și pe cârmuitorii Bisericii de la o nouă trădare a credinței⁸⁵⁶. Cu toate acestea, în timp ce turcii pregăteau asediul cetății, din partea papei sosea cardinalul Isidor (fost mitropolit al Rusiei) cu un ajutor de două sute de oameni. Împăratul i-a primit cu onoruri și a deschis discuțiile în vederea unirii.

Atunci (în ziua de 1 noiembrie 1452) Ghenadie a lipit de ușa chiliei sale un manifest prin care își mustra concetățenii pentru unirea pe care o puneau la cale și le prevestea ca o firească urmare despărțirea lor de Dumnezeu. Desigur, „*cea mai mare parte a cinului preoțesc și monahal, egumenii, arhimandriții, monahiile*”⁸⁵⁷ erau împotriva unirii.

La 12 noiembrie 1452, Ghenadie a fost convocat la palat împreună cu mai mulți oameni ai Bisericii pentru o consfătuire în privința unirii.

⁸⁵⁴ Biserica Răsăriteană. (n. trad.)

⁸⁵⁵ A. Dimitrakopoulos, *ibidem*, p. 163.

⁸⁵⁶ Ghenadie Sholarios, *Ἄπαντα τὰ εὐρισκόμενα* (Opere complete), vol. 3, p. 165.

⁸⁵⁷ M. Doukas, *Βυζαντινοτουρκική Ιστορία* (Istoria turco-bizantină), cap. 36, 2, p. 482.

A refuzat să meargă, declarându-le printr-o scrisoare acestea:

„Dacă această adunare se face pentru ca oamenii Bisericii să-și dea consimțământul pentru unirea pe care cârmuirea a și înfăptuit-o deja – acest lucru, vai, este despărțire de Dumnezeu! – atunci lăsați-mă, nu mă mai deranjați. Părerea mea în această privință o cunoaște de mii de ori și stăpânul nostru, împăratul, și sfetnicii săi, și voi toți. Cu câteva zile în urmă v-am trimis, de asemenea, prin preacinstitul ieromonah Ignatie douăsprezece capete (articole-teze) pe tema aceasta, pe care le-ați văzut. Eu niciodată nu voi spune altceva decât ceea ce spun totdeauna.

Acel sinod de la Florența îl socotesc precum și Dumnezeu îl socotește, și adevărul, și toți creștinii care sunt fii adevărați ai Bisericii de Răsărit. Consider, ca să fiu mai limpede – dând ascultare Sfinților Părinți, ca și smeritei mele conștiințe –, că acest sinod a fost numit în chip mincinos ecumenic, la fel ca și acela de pe vremea lui Constanțiu, care respinsese, precum socotea, pe «deofință». Părerea mea aceasta este: Pe tot cel care îl va pomeni pe papa, sau va avea împărtășire cu cei ce-l pomenesc, sau va sfătui, sau va îndemna pe cineva să-l pomenească, îl voi socoti întocmai precum (statornicește) Sfântul și Marele Sinod de la Constantinopol, care a cercetat dogma latină și i-a osândit pe cei ce credeau în ea, pe Vekkos și pe cei asemenea lui.

Apoi, pomenirea papei sau a oricăruiia dintre episcopi eu nu o socotesc lucru neînsemnat, de vreme ce

părtășia duhovnicească a celor de un cuget și supunerea desăvârșită față de păstorii cei adevărați se arată prin pomenire. Sinoadele, ca și ceilalți Părinți, satornicesc că «se cuvine să fugim de părtășia cu cei de a căror cugetare ne scârbim»⁸⁵⁸, și toate cele privitoare la aceasta, pe care le cunoașteți. Dar mai presus de toate, și Domnul nostru grăiește că «după un străin nu vor merge, ci vor fugi de el, pentru că nu cunosc glasul străinilor» (Ioan 10, 5).

Să nu-mi fie mie să fac eretică Biserica mea, Sfânta Maică a ortodocșilor, primind pomenirea papei, cât timp mărturisește și crede cele pentru care Biserica noastră nu-l primește. Fiindcă cel ce va mărturisi că papa învață drept cuvântul adevărului mărturisește că înaintașii noștri sunteretici. Aceasta, deci, mi-a fost și îmi va fi părerea. Și, precum Părinții noștri, niciodată nu mă voi împărtăși cu papa și cu cei ce au cu el împărtășire. Fiindcă se cade a imita buna-cinstire a Părinților, de vreme ce nu avem sfințenia și înțelepciunea lor.

Aud că părinții latinismului șoptesc în ascuns că unirea se va face în anumite condiții și pentru un anumit răstimp, amăgindu-i astfel pe mulți din popor și tăinuind latinizarea. Toate acestea le socotesc străine de chipul viețuirii bisericesti și creștinești și potrivnice lui Dumnezeu și rațiunii.

⁸⁵⁸ Sfântul Atanasie cel Mare, Τοῖς τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι... (Către cei ce se îndeletnicesc cu viața singuratică), P.G. 26, 1188B.

Unde s-a mai auzit de credință și de unire bisericească condiționată? Dacă această unire e bună, de ce să fie pentru un anumit răstimp și nu statornică? Iar dacă e rea, de ce să se facă, fie și numai pentru o singură zi? Și care alta poate fi condiția pentru cei ce cred și cugetă drept, fără numai ca cei ce se unesc să cugete și să mărturisească la fel?

Cuvenit ar fi să se pună următoarea condiție și următorul soroc: ca papa să-l scoată pe «și din Fiul» din Crez, așa cum nici noi nu spunem «numai din Tatăl, nu și din Fiul», chiar dacă este o veche dogmă a Bisericii de Răsărit, lucru adevărat de înșiși dascălii latinilor. Să se discute despre aceste chestiuni, dar Crezul să se zică și de către noi, și de către papa, cum a fost la început.

Ce spun aceia, adică să lăsăm deoparte, pentru o vreme, cercetarea acestor chestiuni, nu este o economie provizorie. Este o provizorie învoire a noastră cu adaosul (filioque) și cu unirea rău încheiată la Florența. Este o vremelnică latinizare – dacă va fi cu adevărat vremelnică și nu veșnică! –, judecând după cei ce o înfăptuiesc [...]

[...] I-am trimis vorbă și marelui duce, mai bine zis i-am scris o lungă epistolă, după cum știu preacinstitul mare ecleziarh și preacinstitul dicheofilax. I-am scris să-i spună împăratului că pentru cele pe care le pun la cale vor fi judecați și de Dumnezeu și de oameni, de ai noștri și de străini, de dușmani și de aliați. Ba încă nici unire nu va fi aceasta, nici neuni-re, și nici Biserica din Constantinopol nu va mai avea

cuvânt față de ortodocși de acum înainte, dacă se va face precum plănușiți.

Vă spun și vă sfătuiesc însă ceea ce am cerut dintru început, îndată ce a sosit cardinalul, dar n-ați voit: Să vin la palat, de față fiind cele trei clase ale cetățenilor, Senatul, Biserica și cârmuirea; să vină și cardinalul cu atâția venețieni și genovezi câți poștește, și să le arăt că ceea ce spune cardinalul este nepriincios pentru ambele părți. Ceea ce este prielnic în vremurile tulburi de acum este ca treburile bisericesti să rămână așa cum sunt și să nu se schimbe nimic, nici de o parte, nici de alta.

De vreme ce aceștia fâgăduiesc să ajute Cetatea, atunci când – cu sau fără ajutorul lor – va fi ca ea să aibă iarăși pace, neapărat să se facă una din două: Ori să vină delegații lor cu împuternicire să facem aici un sinod, ori să mergă acolo măcar șase dintre fețele noastre bisericesti cele mai de vază și să discute bisericeste, duhovnicește și slobod cele cu privire la unire. Fiindcă dacă mai întâi se face pace, vom avea și părerea și sfatul ortodocșilor apropiați nouă, al aghioriților adică și al preasfințiților patriarhi. Și orice se va face, ori să mergem noi acolo, ori să vină ei aici – mai bine –, va fi bineplăcut lui Dumnezeu – de vreme ce se va face cu nădejdea în El, slobod și duhovnicește –, iar pentru credincioși lucru nedefăimat. Până atunci să fim uniți noi între noi cu toții, iar împăratul nepărtinitor [...]

[...] Dacă din contră, în chip rușinos, veți săvârși mai întâi latinizarea pe care o voiți, și atunci, spre a-i înșela pe cei mai simpli, veți pune, chipurile, ter-

mene și veți da nădejdi în cuvinte și discuții, urmarea acestui rău va fi cea despre care v-am vorbit adeseori. Atunci, dacă tot Răsăritul va merge în Apus, eu nu voi merge; și dacă tot Apusul va veni în Răsărit, eu voi tăcea – și tac de pe acum. Fiindcă dacă voi toți și așa-zisa voastră adunare deveniți latini, cu cine, pentru cine și ce să mai vorbească smeritul Ghenadie în apărarea dogmei părintești?

Acestea i le-am scris foarte pe larg și marelui duce, după cum știu preacinstiții pomeniți mai sus. Aici am spicuit doar ceea ce era mai însemnat. Am lângă mine și copia scrisorii sale, în care marele duce mi-a răspuns într-un chip ce m-a umplut de uimire: «Te ostenești în zadar, Părinte, fiindcă am hotărât să reinstituim pomenirea papei și este cu neputință să se facă altfel. Cu condiția că nu vei pune nicio piedică, fiindcă nu vei izbuti nimic, vino să ne ajuți să o înfăptuim». Eu i-am răspuns: «Aș zice că vin, cu condiția să nu vă faceți latini. Dacă vă hotărâți să vă faceți, sau deja v-ați făcut, totul s-a isprăvit și eu nu mai port nicio răspundere pentru asta [...]»⁸⁵⁹.

În același timp, Sholarios le-a trimis concețtenilor săi o enciclică în care condamna unirea, spunând printre altele și aceste admirabile cuvinte: „Unii amenință, dar noi nu ținem minte răul; înfricoșează, dar noi căutăm spre Dumnezeu; defaimă, fiecare cum se nimerește, dar noi îi iubim [...] Mie

⁸⁵⁹ Ghenadie Sholarios, Ἀπαντα τὰ εὕρισκόμενα (Opere complete), vol. 3, pp. 167-170.

nimic nu-mi este mai dulce, nimic mai dorit decât a muri pentru adevăr"⁸⁶⁰.

Când, la 12 decembrie 1452, latini și greci au slujit împreună Sfânta Liturghie în Catedrala „Sfânta Sofia”, consfințind în acest fel unirea⁸⁶¹, antiunioniștii au alergat la chilia lui Sholarios, întrebându-l ce să facă. Atunci Ghenadie a lipit de ușa chiliei un nou manifest în care spunea:

*„O, romei vrednici de milă, pentru ce ați rătăcit și depărtându-vă de la nădejdea în Dumnezeu, nădăjduiți în puterea francilor, și împreună cu Cetatea, care curând va pieri, v-ați pierdut și buna-cinstire? Milostiv fii mie, Doamne! Mărturisesc înaintea Ta că sunt nevinovat de o asemenea nelegiuire. Știți, oameni sărmani, ce săvârșiți? Odată cu robia care stă să vină asupra voastră, ați pierdut și cucernicia moștenită de la Părinți și ați mărturisit necucernicia; vai vouă când veți fi judecați!”*⁸⁶².

Atunci toți cei ce erau împotriva unirii – egumeni, monahi, cler și popor – au anatematizat unirea și pe unioniști. „Nu vrem – ziceau – nici ajutor de la latini, nici unire; piară de la noi slujbele azimiților!”⁸⁶³. O astfel de antipatie stăpânea în sufletele ortodocșilor, încât priveau Biserica „Sfân-

⁸⁶⁰ *Ibidem*, pp. 171, 173.

⁸⁶¹ S. Bilalis *Ορθοδοξία και Παπισμός (Ortodoxia și pismul)*, vol. 2, pp. 81-82.

⁸⁶² M. Doukas, *Βυζαντινοτουρκική Ιστορία (Istoria turco-bizantină)*, cap. 36, 3, p. 484.

⁸⁶³ *Ibidem*, cap. 36, 4, p. 486.

ta Sofia” ca pe o sinagogă a iudeilor, un sălaș al demonilor sau un altar idolesc⁸⁶⁴. Nu se duceau acolo ca să nu se întineze, nici nu aduceau tămâie sau alte prinoase. Mai târziu, toți clericii care au luat parte la Liturghia din 12 decembrie au fost afurișiți (excomunicați), iar biserica târnosită din nou, ca una ce fusese profanată de latini⁸⁶⁵.

Ghenadie n-a încetat să scrie și să propovăduiască în toate zilele împotriva unioniștilor. De asemenea, în scrierile sale i-a vădit drept eretici atât pe Toma d' Aquino, cel mai prestigios teolog latin, cât și pe latinofronul Dimitrie Kydonis, traducătorul în greacă al operei tomiste⁸⁶⁶. În același timp, Ghenadie le-a trimis o scrisoare monahilor aghioriți în care îi sfătuia să stăruie cu tărie în dogmele părintești și în lupta împotriva unirii⁸⁶⁷.

În cele din urmă, la 29 mai 1453, „cetatea a fost luată”⁸⁶⁸, punându-se astfel capăt și tentativelor de unire între Răsărit și Apus.

⁸⁶⁴ A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος... (Istoria Schismei)*, pp. 165-166.

⁸⁶⁵ A. D. Kyriakos, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericească)*, vol. 2, § 155, p. 54.

⁸⁶⁶ M. Doukas, *ibidem*, cap. 37, 10, p. 500.

⁸⁶⁷ G. Smyrnakis, *Τό Ἅγιον Ὄρος (Sfântul Munte)*, p. 109.

⁸⁶⁸ „Cetatea a fost luată” (*ἔάλω τὴν πόλιν*) era strigătul mulțimii înspăimântate, care se auzea în acea zi pretutindeni, ca un tragic refren, în cetatea cotropită de cuceritori. (*n. trad.*)

Capitolul V

Luptele monahilor împotriva ereziilor de la căderea Constantinopolului până în secolul XX

În această perioadă, Marea Biserică s-a aflat în captivitate. Credincioșii Patriarhiei Ecumenice, ca și ai celorlalte Biserici Ortodoxe (cu excepția Rusiei), greu încercați sub jugul otoman, au fost supuși la multe presiuni pentru a-și lepăda credința. În același timp, mai multe regiuni (Albania, Peloponezul, Creta, unele insule din Marea Egee și Ionică) au fost ocupate de venețieni și genovezi, care au înființat aici comunități papistașe, cu propriile episcopii, mănăstiri și ordine monahale. Chiar dacă episodul căderii Constantinopolului pusese capăt tentativelor de unire între ortodocși și latini, dorința papilor de a-și extinde autoritatea asupra ortodocșilor subjugăți, mai ales datorită grelei situații politice a acestora, se menținea în plină vigoare.

Una dintre direcțiile politicii papale, dar și a conducătorilor franci în secolele ulterioare căderii Constantinopolului, a fost încercarea

unei latinizări prin forță sau coerciție a grecilor ortodocși din regiunile aflate sub ocupație latină. „Exemplul cel mai reprezentativ pentru politica papală în Răsăritul aflat sub ocupație francă în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea îl întâlnim incontestabil în Creta [...] O serie de consemnări din 1454 și mai departe ale Consiliului celor Zece de la Veneția atestă persecuția la care era supus orice cleric care ar fi îndrăznit să-și predice credința [...] Autoritățile venețiene nu ezitau să procedeze la exiluri, amenzi și închisoare.”⁸⁶⁹

Un alt aspect al politicii papale a fost efortul „misionar” organizat, care sub masca interesului față de nevoile religioase ale grecilor aflați sub jugul turcesc, avea ca scop nemijlocit prozelitismul în rândul acestora. Acest demers a luat proporții impresionante mai ales după declanșarea Reformei în Europa (1517). Papalitatea se temea în special de o eventuală apropiere și unire a reformativilor cu ortodocșii.

Astfel, în 1540 se înființează ordinul iezuiților, cu scopul inițial de a sprijini contrareforma papală. Dar foarte curând, cu sprijinul și acoperirea puterilor occidentale și ale reprezentanțelor diplomatice ale acestora în Răsărit, iezuiții aveau să năpădească efectiv regiunile elenofone

⁸⁶⁹ Z. Tsirpanlis, *Η Ορθοδοξία και ο καθολικισμός μετά την Άλωση...* (Ortodoxia și catolicismul după căderea Constantinopolului), vol. 1, pp. 114-115.

ale Imperiului Otoman. Împreună cu înaintașii lor în această strădanie, franciscanii, au activat în vederea întoarcerii „*ereticilor și schismaticilor*”⁸⁷⁰ greci sub autoritatea Romei. Misionarii occidentali n-au cruțat niciun fel de mijloace pentru a-i atrage pe ortodocși, contribuind astfel la sporirea necazurilor și a pătimirilor acestora⁸⁷¹.

În 1577 a luat ființă la Roma Colegiul Elen al Sfântului Atanasie, cu scopul declarat de a-i oferi tineretului grec aflat sub ocupație posibilitatea unei educații superioare. Adevăratul obiectiv era însă, desigur, prozelitismul în rândul tinerilor ortodocși, sau cel puțin captarea bunăvoinței și admirației acestora față de papism. Asemenea școli au fost înființate în Constantinopol, Atena, Tesalonic și Smirna; chiar și în Sfântul Munte a fost înființată o școală pentru instruirea monahilor ortodocși!

Prozelitismul în rândul popoarelor ortodoxe s-a intensificat și datorită Sinodului uniat de la Brest (1596), care a legiferat uniația papală⁸⁷². Mica Rusie, Transilvania, Dalmația și Orientul Mijlociu au devenit cele mai importante teatre ale acțiunilor uniatare, fără a fi excluse nici regi-

⁸⁷⁰ I. Anastasiou, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, pp. 404-405.

⁸⁷¹ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 3, § 205, 2, p. 32

⁸⁷² V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 51, p. 702.

unile Imperiului Otoman. Până și Rusia, care se bucura de suveranitate politică, se vedea supusă presiunilor în vederea uniației cu Roma.

Activitatea prozelitistă a uniațiilor în țările ortodoxe a fost pusă sub oblăduirea puter-
nicului for misionar al curții papale, faimoasa „Propagandă”⁸⁷³, care încă de la înființarea ei (1622) a fost dată pe mâna iezuiților și care a concentrat întreaga activitate misionară internă și externă⁸⁷⁴. Mijloacele perfide și odioase, anti-creștinești, urzite și întrebuintate de aceasta pentru prozelitismul în rândul ortodocșilor, au fost realmente fără precedent.

Răspunsul Răsăritului Ortodox la insisten-tele eforturi prozelitiste ale latinilor, dar și ale protestanților, a fost în principiu unul negativ, în pofida unor aderări izolate și a gravei hemoragii pricinuite trupului Bisericii de vicleana uniație și de intervenția opresivă a conducătorilor apu-
seni în favoarea ei. Biserica, aflată în luptă împo-
triva ereziilor, se găsea într-o stare de veghe și
sensibilitate duhovnicească aparte.

Rezistența eroică și dramatică a poporului de rând, sărac, îngenuncheat, greu încercat, s-a datorat credinței adânci a ortodocșilor că Bise-rica lor este cea Una, Sfântă, Sobornicească și

⁸⁷³ „Congregatio de propaganda fide” („Congregația pentru răspândirea credinței”). (n. trad.)

⁸⁷⁴ S. Bilalis, *Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός (Ortodoxia și papismul)*, vol. 2, p. 272.

Apostolească Biserică, arca mântuirii, și prin urmare aderarea la „bisericile” eterodoxe i-ar scoate în afara Bisericii, și ca atare în afara mântuirii. Pe aceste temeieri eclesiologice își află justificarea refuzul ortodocșilor de a accepta uniatizarea-latinizarea și protestantizarea lor.

În toată această cruntă și îndelungată perioadă, cinul monahal n-a rămas, desigur, indiferent și nelucrător. Din pricina lipsei de educație aproape totale, credința grecilor era în pericol să piară. Pe lângă „școala ascunsă” și strădania de a contribui la educația precară a tineretului oprimat, sfintele mănăstiri n-au încetat să însuflețească sentimentul religios și cugetul ortodox luptător în rândul poporului urgisit, dar neîngenuncheat duhovnicește.

Mulți monahi, învățați și neînvățați, bătrâni și tineri, știuți și neștiuți, și-au asumat propovăduirea credinței, sprijinul și mângâierea celor slăbiți, tipărirea de cărți teologice și bisericești, dar și lungi peregrinări pentru a transmite lumina duhovnicească elenismului atât de lipsit. În același timp, lupta monahilor nu a încetat să se îndrepte energic împotriva propagandei papiste, a iezuiților, a uniației eretice și a prozelitismului protestant, dar și a oricărei erezii îndeobște.

Mai jos vom trece în revistă câteva date biografice și cuvinte de învățătură ale principalilor și celor mai mai vestiți reprezentanți ai monahismului din această perioadă. Împotriva ereticilor

apuseni și a tendințelor lor prozelitiste au scris și au predicat de asemenea și mulți alți părinți mai puțin cunoscuți, între care îi menționăm pe Teofan Notaras, Natanail Hyhas, Matusalem Sinaitul, Ieremia Kakavelas, egumenul Nectarie, Visarion Makris, Anastasie Gordios, ieromonahul Arsenie, Hristofor Emborokomitis, Teoclit Polyeidis, Constantin ieromonahul, Neofit „cel dintre evrei”.

§1. Cuviosul Maxim Grecul (1470-1556)

Cuviosul Maxim este unul dintre cei mai străluciți monahi și teologi ai secolului al XVI-lea. După zece ani de viețuire în Mănăstirea Vato-ped⁸⁷⁵, a fost trimis în Rusia, la invitația marelui cneaz Vasile, pentru a traduce Psaltirea în slavonă. Încheind această uriașă lucrare, cneazul rus l-a rugat să rămână la Moscova și să-și continue activitatea pe domenii mai largi. Astfel, Sfântul Maxim a desfășurat o strălucită activitate de traducător, alături de care și-a asumat și sarcina îndreptării cărților liturgice. În același timp, prin scrieri și predici, s-a dedicat misiunii de luminare duhovnicească a poporului rus, făcându-se vestit pentru apostolatul și lucrarea sa reformatoare.

⁸⁷⁵ Sf. Mănăstire Grigoriu, *Άγιος Μάξιμος ὁ Γραικός ὁ φωτιστής τῶν Ρώσων* (Sfântul Maxim Grecul, luminătorul rușilor), p. 47.

Cuviosul Maxim și-a consacrat o bună parte a activității sale din Rusia combaterii celor străini de credința creștină și eterodocșilor. „*Se caracteriza nu numai printr-un puternic anti-latinism [...] ci îndeobște prin opoziția față de orice rătăcire, erezie, credință mincinoasă. Multe dintre scrierile sale denunță abaterile latinilor, în timp ce altele incriminează astrologia, credința în predestinație, iudaismul, luteranismul, mahomedanismul*”⁸⁷⁶, monofizismul. „*Sfântul Maxim a profesat o critică aspră la adresa celor ce-i ridicau în slăvi pe anticii greci și puneau filosofia acestora mai presus de credința creștină.*”⁸⁷⁷

Pricina care îl îndemna la aceasta era, mai întâi, trebuința ca poporul încă neluminat al Rusiei să îmbrățișeze în mod conștient adevărurile creștine, astfel încât să-și poată apăra propriile convingeri religioase și să-i combată pe eterodocși; apoi, pericolul ca poporul evlavios să fie atras de propaganda de un fel sau altul care încerca să se impună în țară.

Cuviosul Maxim era deosebit de tăios la adresa latinilor⁸⁷⁸, care născocceau mereu diverse modalități propagandistice. În virtutea legăturilor sale strânse cu cneazul, nu neglija să îi facă cunoscută acestuia primejdia care amenința Ortodoxia rusă din pricina eforturilor Romei de a-i

⁸⁷⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁸⁷⁷ *Ibidem*, p. 34.

⁸⁷⁸ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 222, 1, p. 166.

atrage pe ruși la blestemata uniație. Dar și prin intermediul scrierilor sale se dedica edificării societății ruse cu privire la inovațiile, în special de natură dogmatică, ale papistașilor.

În perioada respectivă, medicul cneazului, Nicolae Nemțin, desfășura o intensă propagandă în favoarea unirii dintre ortodocși și latini. Acesta proclama că în privința dogmelor fundamentale, Biserica papistașă se află în consens cu cea Rusă, iar diferențele care o despart de Ortodoxie sunt neînsemnate și nu constituie o piedică în calea unirii. Luând cunoștință de aceste rătăcirii ale lui Nicolae, Cuviosul Maxim îi scria prietenului său, Teodor Karpov:

„Nu am răgaz nici să respir, fiind prins cu totul de tălmăcirea Psaltirii, din pricina căreia aș fi trecut cu vederea rugămintea ta (de a combate tezele lui Nicolae), de nu m-ar fi îmboldit râvna pentru adevăr, care arde în mine și nu-mi îngăduie odihnă, ca nu cumva minciuna să fie luată drept adevăr și în-tunericul să se fâlească împotriva luminii, și pentru ca și tu, și ceilalți, să cunoașteți din vorbă și faptă că Maxim nu numai că nu șchiopătează în privința teologiei de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți, dar mai ales urăște necucernicia și detestă tot sofismul eretic și toate inovațiile și flecărelile tardive ale latinilor”⁸⁷⁹.

⁸⁷⁹ G. Papamihail, Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ πρῶτος φωτιστής τῶν Ρώσων (Maxim Grecul, cel dintâi luminător al rușilor), pp. 214-215.

Astfel, Cuviosul Maxim a alcătuit un amplu tratat împotriva lui *filioque*, iar mai târziu șapte dizertații în formă epistolară împotriva acestei kakodoxii și a celorlalte inovații latine.

„Dacă după adevăr și nu cu fățărnicie doriți unirea cu noi – spune Maxim în încheierea uneia dintre lucrările sale –, ridicați stavilele dintre noi și voi, adică netrebuincioasa și hulitoarea adăugire (*filioque*), lepădați azimele ereziei lui Apolinarie de la Jertfa de taină și depărtați-vă de pierzătorul eres origenist, potrivit căruia cică ar exista un foc curățitor, care, după trecerea a mulți ani, curățește sufletele pline de tot felul de păcate și așa le trimite de acolo în viața veșnică.”⁸⁸⁰

Cuviosul Maxim îl numește pe Nicolae „înșelător, ca unul ce pretinde că nu este nicio deosebire dogmatică esențială între Biserica Ortodoxă și cea romană și, drept aceea, unirea lor se impune. Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos – spune Maxim – pe lângă celelalte porunci ale Sale, prin care ne povățuiește pe cei ce credem în El, călăuzindu-ne pe calea înțelepciunii, a spus și aceasta: «Feriți-vă de prorocii mincinoși, care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori» (Matei 7, 15) [...]»

[...] Asemenea îl știi și pe înșelătorul Nicolae Nemțin, care după destul timp de când viețuiește în mijlocul poporului rus bine-cinstitor, încearcă în tot chipul să-i rătăcească pe ruși de la credința ortodoxă,

⁸⁸⁰ Ibidem, pp. 215-216.

predanisită lor de Părinți, și printre alte fapte viclene de-ale sale, a scris și un cuvânt despre o așa-zisă unire între ruși și latini, sub chip că, zice-se, și unii și alții slujesc aceleași credințe. Căci, zice, și unii și alții Îl mărturisesc pe Hristos Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat, săvârșesc același Botez prin trei afundări în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, în apă, nu în altceva, și primesc aceeași mărturisire a credinței [...]

[...] Cum ziceți că Biserica Latină ține cu sânguință credința ortodoxă? [...] Care Apostol sau Evanghelist a predanisit așa? [...] Voi, latinii, care nu numai pe acesta (Simbolul de credință), ci și multe alte sfinte predanii ale Bisericii le-ați strâmbat și le-ați stricat, sunteți vrednici să vă numiți nu doar schismatici, ci și eretici într-un fel, ca unii care săvârșiți fărădelege, potrivit predaniilor și canoanelor apostolești și părintești [...] Deci de vreme ce săvârșiți fărădelegi atât de multe și de mari, cum să avem împărtășire cu voi, care cu osârdie stăruiți în fărădelegile voastre? [...] Noi, grecii, rușii, georgienii, bulgarii, sârbii și valahii, și alte popoare suntem în dezacord cu voi, latinii, din râvnă pentru Dumnezeu și nu dintr-o trufie și vanitate fariseică”⁸⁸¹.

Cuviosul Maxim vedea ca pe o piedică în calea unirii și iubirea de stăpânire a papilor, care se laudă inclusiv cu măreția Romei. Măreția nu stă însă în orașe, în tronuri și în avuții, ci în dogmele

⁸⁸¹ *Ibidem*, pp. 219-221.

dreptei credințe și în ascultarea de poruncile lui Dumnezeu și de învățăturile Apostolilor și ale Părinților. Cuviosul subliniază, așadar, corectitudinea dogmelor, Ortodoxia, ca temelie a adevărului religios⁸⁸².

Din scrierile anti-latine ale Sfântului Maxim răzbate credința vie că dogmele întemeiate pe Sfânta Scriptură, pe Sinoadele Ecumenice și pe învățătura Sfinților Părinți sunt neschimbătoare. Orice abatere de la dogma curată și nealterată o dată stabilită duce la pierzare, și cea mai mică modificare sau lepădare a învățăturii de credință este totuna cu lepădarea vieții celei veșnice. În sfârșit, Cuviosul sfătuiește să nu ne amestecăm în tainele dumnezeiești și în dogmele de necuprins cu mintea, nici să nu cercetăm cele ce sunt mai presus de minte, fiindcă acest lucru arată obrăznicie și încredere trufașă în înțelepciunea noastră.

Cuviosul Maxim a scris și împotriva ereziei armene. Armenii nu se dădeau în lături să facă propagandă, motiv pentru care mulți apărători fierbinți ai Ortodoxiei manifestau față de ei o atitudine aspră: „*În viața Cuviosului Agapit, nevoitor în Lavra Peșterilor din Kiev, se spune că îndată ce a auzit că acel medic înșelător era armean, trăgându-și cu grabire mâna pe care medicul i-o ținea ca să-i ia pulsul, a strigat: «Cum de ai îndrăznit să vii să-mi*

⁸⁸² *Ibidem*, p. 424.

*spurci chilia și să iei în mâinile tale mâna mea? Afară, străinule și necinstitorule!»*⁸⁸³.

Cuviosul Maxim a dus o luptă neîmpăcată și împotriva scrierilor apocrife, răspândite de erecii bogomili. „*Cu aceeași ură se pornea și asupra luteranilor protestanți, care atrăgeau prin prozelitismul desfășurat în mijlocul poporului rus, scriind un cuvânt despre erezia luterană, în care respingând stăpânirea lumească a papilor, blama (și) inovațiile în credință (ale protestanților), dictate de patimi omenești.*”⁸⁸⁴

„*Este incontestabil că niciun alt scriitor din vechea Rusie n-a dobândit un asemenea prestigiu și o asemenea însemnătate, după cum este la fel de incontestabil că niciun altul n-a luptat și n-a pățimit atâtea pentru propășirea spirituală a poporului rus.*”⁸⁸⁵

Dintre cele o sută treizeci de epistole și Cuvinte editate, treizeci au un conținut dogmatic și antiretic. Slăvitul Maxim s-a săvârșit din viață în anul 1556, în Lavra Sfântului Serghie, în vârstă fiind de optzeci și șase de ani.

§2. Pahomie Rusanos (1508-1553)

Ieromonahul Pahomie este unul dintre cei mai vestiți teologi și scriitori ortodocși din veacul al XVI-lea. Se distingea prin viețuirea sa as-

⁸⁸³ *Ibidem*, pp. 225-226.

⁸⁸⁴ F. Vitalis, *Ο Ηπειρώτης Μάξιμος ως πρόμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν Ρωσία* (Maxim Epirotul, apărător al Ortodoxiei în Rusia), p. 21.

⁸⁸⁵ Θ.Η.Ε. (Enciclopedia religioasă și etică), vol. 8, col. 632.

cetică, spiritul militant, adâncă evlavie și devotamentul său față de Biserică. Din Sfântul Munte făcea dese peregrinări în afară, pentru a oferi învățătură și a transmite lumina duhovnicească poporului grec, care petrecea pe atunci într-o ignoranță extremă și în întuneric.

Pe lângă aceasta, s-a dedicat cu o nesățioasă dragoste de învățătură studiului și unei prestigioase activități literare, lucrând în acest timp cu multă sârguință și în calitate de copist și contribuind astfel la răspândirea scrierilor sfinte ale Părinților. În paralel s-a implicat în marile probleme bisericesti ale epocii sale, în care exercita o influență considerabilă, grație prestigiului deosebit de care se bucura.

Credincios păzitor al predaniilor Bisericii și totodată un temperament năvalnic, sfințitul Pahomie a pornit o luptă pe mai multe fronturi împotriva tuturor celor ce unelteau să strice dogmele, datinile și predaniile Bisericii Ortodoxe. A combătut cu un deosebit succes ereziile acelei epoci, precum cele ale latinilor, luteranilor și kartaniților⁸⁸⁶. A scris de asemenea împotriva arienilor, nestorienilor, monofiziților și saracinilor⁸⁸⁷.

⁸⁸⁶ Susținători ai lui Ioanichie Kartanos, ieromonah și autor grec din secolul al XVI-lea, a cărui operă, scrisă în limba vorbită a epocii sale, s-a bucurat de un mare răsunet în popor. Cu toate acestea, scrierile sale conțineau unele abateri de la învățătura ortodoxă. (n. trad.)

⁸⁸⁷ *Ibidem*, vol. 10, col. 858-859.

Sfințitul Pahomie s-a străduit și a reușit să-l întoarcă de la erezie și pe monahul Matei, care susținea că Hristos S-a pogorât cu trupul în iad pentru a propovădui⁸⁸⁸.

§3. Meletie Pigas (1550-1601)

Înțeleptul și eruditul monah Meletie se nevoia în vestita Mănăstire Angarathos din insula Cretei. Fiind un om deosebit de cultivat, a preluat foarte curând, la rugămintea concetățenilor săi, conducerea Școlii elene din orașul Handaka. În același timp, acest „apărător fierbinte al predaniilor părintești”⁸⁸⁹ ținea pretutindeni în insulă predici pentru popor, combătând cu vehemență propaganda latină. Animat de un spirit combativ, a reușit să se afirme în calitate de conducător și sprijinitor al greu încercaților săi compatrioți, care erau prigonți cu înverșunare de latini.

Nici după ce a preluat egumenia mănăstirii sale, Meletie n-a încetat să însuflețească spiritul de rezistență al ortodocșilor cretani. Influența sa era atât de mare, încât a fost considerat primejdios și persecutat de clerul și monahii latini din insulă, care au reușit în cele din urmă să-l expulzeze din Creta.

⁸⁸⁸ V. Stefanidis, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii)*, § 53, pp. 714-715.

⁸⁸⁹ F. Vafeidis, *Εκκλησιαστική 'Ιστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 3, § 218, 2, p. 145.

După o scurtă ședere la Muntele Sinai, Meletie a fost chemat de fostul său egumen, Silvestru, devenit între timp patriarh al Alexandriei, să slujească în Egipt (1579). Din acest moment începe și marea lucrare a lui Meletie, care din pricina vârstei înaintate a lui Silvestru, a preluat în fapt conducerea patriarhiei. A organizat Biserica, a sprijinit învățământul și a înființat pentru prima oară în Alexandria o școală pentru pregătirea clerului. S-a dedicat fără preget misiunii de a învăța poporul, întărindu-i pe credincioși în dreapta credință și străduindu-se totodată să-i atragă la Biserică pe ereticii copti (monofiziții din Egipt)⁸⁹⁰.

Concomitent, Sfințitul Meletie a pornit o luptă titanică, pe mai multe fronturi, împotriva latinilor, pe care-i socotea a fi „în afara Bisericii”⁸⁹¹. În contextul creat în Răsărit de acțiunile și propaganda latină, Meletie purta discuții îndelungate atât cu latinii din Egipt, cât și cu cei din Palestina. Sub pretextul unirii și prin întreaga activitate desfășurată de iezuiți, prin înființarea de școli și prin propunerea reformei calendarului, latinii urmăreau în realitate subjugarea ortodocșilor.

⁸⁹⁰ Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 8, col. 951.

⁸⁹¹ M. Ghedeon, *Τοῦ Μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ Ἐπιστολή πρὸς Σίλβεστρον πατριάρχην περὶ Πασχαλίου* (*Scrisoarea Fericitului Meletie Pigas către patriarhul Silvestru despre pascalie*), p. 7.

Intransigentul Meletie a trebuit să se opună cu tărie acțiunilor prozelitiste și să ducă o luptă neîntreruptă pentru a salva credința ortodoxă de viforul latin. În această perioadă (1579-1585) a scris mai multe lucrări antiretice, apologetice și dogmatice, care-i atestă instrucția teoretică și inepuizabila îndemânare literară. Totodată și-a asumat și misiunea de a contribui la luminarea Bisericii Ruse.

„Glasul său se vede alergând în tot pământul”⁸⁹², scria compatriotul său, ieromonahul Maxim Margounios (ulterior episcop al Kythirei). Într-adevăr, personalitatea ieromonahului Meletie, care în jurul vârstei de treizeci de ani vorbea șase limbi, și-a răspândit strălucirea în lumea întregă, prin intermediul scrierilor și epistolelor sale.

În 1582 a scris *Învățătura ortodoxă*, un eseu întemeiat pe principiile Ortodoxiei, pe care i l-a dedicat reginei Margareta de Navara. În 1583 a scris vestitele sale *Stromate*. Cea dintâi, contra primatului papal, i-a fost trimisă țarului, ca apărător și ocrotitor al Ortodoxiei. În cea de-a doua, intitulată „Despre Biserică și adevăratul ei Cap, și împotriva autorității papei de la Roma”, Meletie arată că crezul ortodocșilor potrivit căruia ei singuri alcătuiesc adevărata Biserică a lui Hristos – Biserica Sobornicească – nu este un rod al intoleranței, ci are adânci temeiuri teologice.

⁸⁹² G. Valetas, *Μελέτιος Πηγᾶς, Χρυσοπηγή*. (Meletie Pigas, *Izvorul de aur*), p. 34.

După Sfîntitul Meletie, Biserica lui Hristos este „adunarea cea Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească a oamenilor mai-nainte de întemeierea lumii cunoscuți și rînduiți și aleși întru Hristos și în multe feluri chemați la mîntuire, fiecare la vremea lui, spre lauda slavei lui Dumnezeu”⁸⁹³ și se osebește de orice altă „Biserică” alcătuită din oameni vicleni. Criteriile care le deosebesc „sunt, pe de o parte, credința și mărturisirea ei, iar pe de altă parte, necredința”⁸⁹⁴ și „pe de o parte, faptele iubite de Dumnezeu ale aleșilor Bisericii, iar pe de alta, faptele urâte de Dumnezeu ale celor lepădați”⁸⁹⁵.

„Spunem că Biserica este una singură; astfel credem și mărturisim”⁸⁹⁶, arată dumnezeiescul Meletie. Biserica este Sobornicească, deoarece „este alcătuită din toți oamenii care au locuit sau locuiesc în întreaga lume. Spunem «din toți oamenii» pentru că Biserica se împlinește din tot neamul omenesc, nu pentru că toți oamenii sunt cuprinși în aria mîntuirii sau sunt Biserica lui Hristos Dumnezeu Mîntuitorul”⁸⁹⁷. Prin urmare, cei aflați în afara Bisericii (Sobornicești) a lui Hristos se află în afara mîntuirii.

Singură Biserica lui Hristos este ocîrmuită de El și împărățește împreună cu El, iar acest lu-

⁸⁹³ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Χαράς* (Tomul bucuriei), p. 464.

⁸⁹⁴ *Ibidem*, p. 465.

⁸⁹⁵ *Ibidem*, p. 467.

⁸⁹⁶ *Ibidem*, p. 470.

⁸⁹⁷ *Ibidem*, p. 471.

cru o deosebește de falsele biserici. Adevărata Biserică Sobornicească Îl are drept Cap pe Hristos, singurul ce poate să slujească drept Cap sobornicesc al tuturor celor aleși, mai înainte de Lege, sub Lege și după Lege, deoarece S-a întrupat și a săvârșit negrăita unire cu Sine a Miresei-Biserici. Un simplu om, așa cum este papa, nu poate fi un astfel de cap destoinic pentru Biserică.

Biserica Răsăriteană păstrează caracteristicile Bisericii Sobornicești: credința sobornicească fără inovații, până la ultima silabă, obiceiurile, rânduielile și Tainele nealterate și neschimbate. Drept aceea constituie o continuare a ei, este *„adevăratul vlăstar al rădăcinii celei bune, în vreme ce toate celelalte sunt ca niște ramuri veștede; acesta înflorește înfrumusețat de buna-cinstire, drept ținându-se de cel mai înalt adevăr, iar celelalte biserici se abat în jos”*⁸⁹⁸.

Biserica este una, chiar dacă ereticii care apar într-un moment sau altul al istoriei se rup de ea. Toți aceștia – precum arienii, monofiziții, monoteliiții, iconomahii – au fost în Biserică, dar nu aparțineau Bisericii. *„Dacă ar fi fost dintru ea (cum ar spune Fiul tunetului), ar fi rămas împreună cu ea. Când toți aceștia s-au rupt, Biserica Apuseană și cea Răsăriteană «erau adunarea celei Sobornicești»”*⁸⁹⁹.

În continuare însă, se rupe și se osebește de Biserica Sobornicească și Apusul, care a purces

⁸⁹⁸ *Ibidem*, pp. 546-547.

⁸⁹⁹ *Ibidem*, pp. 547-548.

la inovații. Așadar, deoarece Apusul „își păstrează propriile păreri, care nu au în ele cugetare sobornicească, și prin urmare a părăsit plinătatea sobornicească [...], singură Biserica de Răsărit a rămas în lăuntrul celei sobornicești [...] Noi vom fi trupul sobornicesc sau mădulare adevărate și sănătoase ale trupului sobornicesc al Bisericii, iar aceia vor fi niște bucăși retezate și mădulare bolnave”⁹⁰⁰.

În aceeași perioadă înțeleptul Meletie a scris, la cererea lui Silvestru, și epistola *Despre pascalie*, care a servit ca fundament pentru respingerea calendarului-pascaliei gregoriene de către Sinodul de la Constantinopol. Acest lucru arată că Meletie era recunoscut ca o autoritate dogmatică în epocă. „Preasfintele Biserici din diferite părți ale Răsăritului Ortodox îi cereau părerea lui Meletie Pigas în chestiuni privitoare la dogmă, la orânduirea îndeobște, ca și la orânduirea Bisericii în particular, iar instrucția lui variată, buna-cinstire și sfințita raună care îl înflăcăra, binecunoscute tuturor, făceau părerea sa respectată, ca spusa unui sfințit Părinte și învățător al credinței.”⁹⁰¹

Sfințitul Meletie a scris și alte lucrări. Prin epistolele sale l-a îndemnat la o luptă comună și la îndepărtarea de strădaniile pro-unioniste pe

⁹⁰⁰ *Ibidem*, pp. 549-550.

⁹⁰¹ M. Ghedeon, *Του Μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ Ἐπιστολή πρὸς Σίλβεστρον πατριάρχην περὶ Πασχαλίου* (Scrisoarea Fericitului Meletie Pigas către patriarhul Silvestru despre pascalie), p. 5.

Margounios, care credea că o conciliere cu latinii pe baza tomului sinodal de la Florența i-ar fi putut fi de folos Răsăritului înrobite: „*Ca un bun ostaș, priveghează, mustră ceea ce este deșert, vorbește pentru adevăr [...] Știi cursele preameșteșugite și vicleniile îndreptate împotriva neamului nostru, al ortodocșilor, așa încât este nevoie ca ori să ne lipsim de învățătură și de înțelepciune, ori cu înțelepciunea să lepădăm cele ale relei credințe și să supunem jurământului credința acelei adunări și aceluia demon rău de la Florența*”⁹⁰², vrând să spună că dacă înțelepciunea nu are o menire mai înaltă, atunci este mai bine să lipsească.

Sfințitul Meletie nu a neglijat nici combaterea și înfierarea învățăturilor protestante, în ciuda legăturilor personale și a corespondenței pe care a purtat-o cu teologi protestanți de frunte. În convorbirile teologice cu aceștia, care nu aduceau niciun rezultat concret, Meletie avea mereu de partea sa învățătura luminată a credinței ortodoxe. Ca ieromonah, scrisese deja un prim cuvânt împotriva luteranilor și a calvinilor.

În 1584, la invitația țarului rus, Sfințitul Meletie a fost trimis de patriarhul Silvestru în Rusia pentru a traduce tomul Sinodului de la Florența, expedit de către Roma Moscovei. În timp ce se afla în trecere prin Constantinopol, a fost rugat

⁹⁰² G. Valetas, *Μελέτιος Πηγᾶς, Χρυσοπηγή* (Meletie Pigas, Izvorul de aur), p. 29.

de credincioși să rămână pentru a contribui la sprijinirea greu încercatei lor Biserici.

De-a lungul celor trei ani de ședere în Cetate, Meletie a desfășurat o intensă lucrare militantă și de propovăduire pentru întărirea creștinătății și a neamului și păzirea acestora de cursele abile ale iezuiților din Constantinopol și din împrejurimi. Neobosit, făcea peregrinări prin cetățile Traciei și ale Asiei, sau scria epistole spre întărirea ortodocșilor care aveau de îndurat mari năpaste din pricina propagandei prozelitiste cu multe fețe a iezuiților.

În anul 1590, Sfințitul Meletie a fost ridicat cu vrednicie în scaunul patriarhal al Alexandriei. Până la moartea sa (1601) n-a încetat nicio clipă să lupte pentru întărirea Bisericii și apărarea credinței ortodoxe.

§4. Meletie Syrigos (Sirigul) (1586-1663)

*„Meletie Sirigul, propovăduitorul cugetului drept al Bisericii Răsăritene și potrivnicul tuturor eterodocșilor [...] a fost predicator în Mănăstirea Anagurathos și în cetatea Iraklio.”*⁹⁰³ Meletie propovăduia cu înflăcărare Ortodoxia, dar libertatea și îndrăzneala cuvântului său i-au provocat pe venețienii din insulă, care l-au oprit să mai predice pe această temă.

⁹⁰³ A. Dimitrakopoulos, *Ορθόδοξος Έλλάς (Grecia ortodoxă)*, p. 158.

Sfințitul Dositei menționează în biografia lui Meletie și următoarele: „În vremea când învăța cuvântul lui Dumnezeu în bisericile din Handaka (Iraklio), cu înțelepciune și în chip ortodox, a fost clevetit de un stăpânitor că, pasămite, nu-și scotea camilafca când vorbea cu el”⁹⁰⁴. Mai târziu, ca egumen al Mănăstirii Apezanon, Meletie a continuat să osândească cu vehemență inovațiile latine, ceea ce l-a făcut să intre din nou în conflict cu venețienii, al căror guvernator l-a condamnat la închisoare⁹⁰⁵.

Sfințitul Dositei mai istorisește: „Sosind să se închine (la mănăstire), generalul Cretei a îngăduit «fraților» (călugărilor) săi să slujească în biserica mănăstirii, dar, după ce a plecat întâi-stătătorul mănăstirii, Meletie nu i-a lăsat pe ortodocși să slujească mai înainte de a se face sfințire în biserică. Însă fiind clevetit de sus-pomenitul întâi-stătător, Constantin cu numele, și dându-se de veste generalului, s-a dat hotărâre de moarte asupra omului lui Dumnezeu; el însă primind înștiințare a fugit în Alexandria”⁹⁰⁶.

În anii următori, sprijinit de compatrioții săi, patriarhii Gherasim și Chiril Lukaris, Meletie a continuat să predice în Alexandria (1627-1630) și

⁹⁰⁴ Τοῦ Μακαριστοῦ Μελετιίου Συρίγου... κατά... Καλβινικῶν κεφαλαίων (Scierea Fericitului Meletie Sirigul împotriva Capetelor calvine), p. 5.

⁹⁰⁵ A. Dimitrakopoulos, *ibidem*.

⁹⁰⁶ *Ibidem*.

respectiv în Constantinopol (1630 și mai departe). Chiril se sluzea de Meletie, adversarul papismului, tocmai în părțile Constantinopolului, unde își desfășurau activitatea lor și iezuiții. În paralel cu activitatea de predicator, Meletie a înființat și o școală, în care preda teologia, greaca veche și latina. În diferite perioade ale vieții sale, neobositul propovăduitor al cuvântului dumnezeiesc a predicat în calitate de trimis al patriarhului și în Moldovlahia de dincolo de Dunăre.

*„Din luna iunie a anului 1638 devine efectiv cel mai energic apărător al Ortodoxiei. Se întoarce atât împotriva calvinizanților, cât și a latinilor și a latinofililor. La 27 octombrie 1639 rostește o cuvântare în care îl condamnă pe Teofil Korydalleas precum și «scapetele» calvine ale lui Lukaris.»*⁹⁰⁷

În anul 1642, Meletie și Porfirie, fost mitropolit al Niceei, sunt trimiși la Iași ca epitropi patriarhali, aducând cu ei actele Sinodului de la Constantinopol împotriva *Mărturisirii calvinizante* a lui Lukaris⁹⁰⁸. Acolo i-au întâlnit pe de-

⁹⁰⁷ *Synaxis, Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ (Eugenie Etolianul și epoca sa)*, p. 437.

⁹⁰⁸ Adevărata paternitate a acestei *Mărturisiri calvinizante*, care a produs o mare tulburare în Biserica Ortodoxă, este incertă, cei mai mulți istorici și teologi fiind de părere că este vorba de o înscenare a calvinilor însșiși sau chiar a iezuiților. La scurt timp după moartea sa mucenicească (27 iunie 1638), patriarhul Chiril Lukaris a fost condamnat pe baza acestei *Mărturisiri* de Sinodul convocat la Con-

legații mitropolitului Petru Movilă al Kievului, egumenii Isaia, Ignatie și Iosif.

Astfel, sub președinția ex-mitropolitului de Niceea și a „*strălucitului teolog*”⁹⁰⁹ Meletie și cu participarea mai multor episcopi și clerici moldoveni s-a întrunit Sinodul de la Iași. Sinodul s-a ocupat în principal de analizarea „*Mărturisirii lui Lukaris*” și de combaterea propagandei protestante, și a semnat actele Sinodului de la Constantinopol. De asemenea, i-a adresat o scurtă epistolă domnitorului Moldovei⁹¹⁰, prin care îl ruga să întărească Biserica împotriva stricăciunii protestante.

Meletie fusese trimis la Iași și cu un alt scop, anume pentru îndreptarea *Mărturisirii de credință* a lui Petru Movilă. Astfel, Meletie, „*adversarul ne-*

stantinopol (septembrie 1638) de către rivalul său, Chiril Kontaris. Cu toate acestea, noul patriarh Partenie I îi restabilește memoria la Sinodul de la Constantinopol din 1640, numindu-l „mucenic pentru Ortodoxie”, iar Sinodul de la Ierusalim din 1672 hotărăște că *Mărturisirea calvinizantă* este în contradicție cu întreaga activitate și operă pur ortodoxă a patriarhului. În anul 2009, Biserica Ortodoxă a Alexandriei și a întregii Africi l-a trecut oficial în rândul Sfinților, cu ziua de prăznuire la 27 iunie. (*n. trad.*)

⁹⁰⁹ I. Karmiris, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου καθολικῆς Ἐκκλησίας* (*Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale*), vol. 2, p. 576 [656].

⁹¹⁰ Vasile Lupu, domnitor al Moldovei între anii 1634-1653. (*n. trad.*)

crucător al calvinilor"⁹¹¹, „s-a trudit și a îndreptat"⁹¹² Mărturisirea, aducându-i destule modificări, adăugiri, ștergeri și completări. Mărturisirea a fost aprobată de Sinodul de la Iași (1642) și de cei patru patriarhi (1643). În 1667 a fost publicată sub titlul *Mărturisire ortodoxă a Bisericii Sobornicești și Apostolești a lui Hristos*, spre a sluji ca o contrapondere la *Mărturisirea calvinizantă*.

Așa cum adeverește patriarhul Dionisie al IV-lea în Prefața sa la proiectata ediție din 1672 a *Mărturisirii*, „cu multă osârdie s-a ostenit kir Meletie Syrigos, ca un dascăl încercat al Marii Biserici, spre a curăți și a diortosi cartea cu pricina, la îndemnul patriarhului și al Sinodului”, în calitate de „reprezentant al patriarhului de atunci, cu deplină autoritate și asupra întregului sfințit Sinod"⁹¹³, potrivit lui Nectarie al Ierusalimului.

Sfințitul Meletie a continuat să predice până la sfârșitul vieții sale împotriva ereticilor și a scris, printre altele, mai multe lucrări antiretice. În ampla sa lucrare *Împotriva Mărturisirii de credință a lui Chiril, patriarhul Constantinopolului* spune și aceste celebre cuvinte (traduse „din elinește în limba vulgară”):

„Această Mărturisire a lui Chiril, nici n-o primim, nici nu voim să o primim vreodată, ci ca pe o

⁹¹¹ *Ibidem*, p. 584 [664].

⁹¹² F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 3, § 211, 2, p. 79.

⁹¹³ I. Karmiris, *ibidem*.

învățătură străină, care ne propovăduiește altele decât cele pe care le-am primit, o dăm anatemei, supunându-ne poruncii lui Pavel care așa ne poruncește să facem.

Iar celor ce ne vor întreba ce crez mărturisim (de este cineva care să nu știe încă credința noastră care s-a răspândit la toate marginile lumii), le răspundem că mărturisim și credem în Simbolul Sfinților Părinți și în toate câte le-au întărit cele șapte Sfinte Sinoade Ecumenice și le-au primit Sfinții Părinți de-Dumnezeu-purtători din fiecare neam și neam.

Căci oare credința noastră este nouă? Sau calea pe care mergem nebătută? Ori s-au primejduit cei ce-au călătorit pe ea? A căror propășire văzând-o, cum oare vom sfârși altminteri decât au nădăjduit aceia, și nu le vom urma credința? Sau erau orbi toți cei care au fost mai înaintea noastră și doar acum, în zilele acestea, L-am aflat pe Dumnezeu milostiv, încât ni l-a trimis ca pe o rază luminătoare pe acest scriitor și catehet să împrăștie întunericul adânc al ignoranței și necucer-nicieii noastre? Vai, deci, de ticăloșia înaintașilor noștri și ferice de noi, care ne-am învrednicit să auzim și să vedem cele după care doreau cei din vechime, dar de care nu s-au învrednicit!

Ci a spune acestea nu este oare nebunie? Sau mai bine zis, necucernicie? Sau să își pună cineva în minte așa ceva, ca o credință care se numără cu anii de la Hristos, clădită cu dogmele și predaniile Aposto-lilor, propovăduită de atâția de-Dumnezeu-purtători bărbați călăuziți de Duhul, adeverită cu sânghiurile atâtor mucenici și care a strălucit mai mult decât soa-

rele prin minunile pe care le-a făcut în toată lumea, pe aceasta să încerce să o preschimbe, mutând hotarele cele veșnice pe care le-au pus Părinții noștri?

Să nu ne fie nouă, Hristoase Împărate, să ne întinâm vreodată limbile noastre, sau inimile noastre să ne coboare într-atât, încât să mărturisim sau să credem asemenea dogme. Pe care acela aflându-le odrasle ale pântecelui lui Calvin, cu necinste minte spunând că sunt și ale Bisericii Răsăritene a lui Hristos, când le pune sub numele acesteia și spune că sunt ale ei, pe care ea nici cu auzul nu suferă să le audă”⁹¹⁴.

§5. Cuviosul Evghenie Etolianul (1597-1682)

Un alt apărător al Ortodoxiei a fost și ucenicul sfințitului Meletie, ieromonahul Evghenie Etolianul. Acesta se distingea prin „buna-cinstire pilduitoare, credința sa neclintită și stăruința strictă în rânduielile Ortodoxiei”⁹¹⁵.

În perioada studiilor sale la Constantinopol, Cuviosul Evghenie n-a ezitat să-l înfrunte pe dascălul său, Teofil Korydalleas, pentru kadoxia acestuia în privința neacceptării prefacerii (transsubstanțierii) în Taina Dumnezeieștii Euharistii. „În acest chip și-a vădit dreapta judecată și

⁹¹⁴ Dositei al Ierusalimului, Τοῦ Μακαριστοῦ Μελετίου Συρίγου... κατὰ... Καλβινικῶν κεφαλαίων (Scrierea Fericitului Meletie Sirigul împotriva Capetelor calvine...), p. 3.

⁹¹⁵ N. Drosos, Ἡ εἰς ἅγιον ἀνακήρυξις τοῦ ὁσίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ (Proclamarea ca Sfânt a Cuviosului Evghenie Etolianul), p. 16.

îndrăznirea sa, dar mai ales nestrămutata stăruință în dreapta credință primită de la Părinți, pe care o ținea cu osârdie și o propovăduia cu tărie. Ultima perioadă a șederii lui Evghenie în Constantinopol a fost plină de amărăciune. A cunoscut propaganda romano-catolicilor contra Ortodoxiei, împotriva căreia el însuși a purces la luptă cu tărie."⁹¹⁶

Apostol și Învățător al neamului, întemeietor al vestitelor școli din Agrafta, Cuviosul Evghenie se remarcă printr-o deosebită grijă și acrivie în ceea ce privește dreapta credință, după cum istorisește strălucitul său ucenic, ieromonahul Anastasie Gordios:

„În ceea ce privește cinstirea de Dumnezeu și acrivia față de dogme, știu bine cei ce discutau cu el și care-i ascultau mereu învățătura, că nu era părtaș la niciuna dintre stricăciunile ereziilor, nici ale latinilor, nici ale luteranilor, nici ale calvinilor, ci era vrăjmaș neîmpăcat și al unora și al altora, și îi respingea pe toți deopotrivă, după cum, atunci când un prieten de-al său i-a scris din Constantinopol că unii din partida lui Chiril din Veria îl numesc calvin, el i-a răspuns: «Nu știi ce vrea să însemne acest nume. Oare este dintre animalele de uscat, sau dintre cele zburătoare, sau dintre cele din apă? Este bun de mâncat sau nu se mănâncă?»"⁹¹⁷.

⁹¹⁶ P. Vlahos, Ὁσίου Εὐγένιου ὁ Αἰτωλός (Cuviosul Evghenie Etolianul), p. 29.

⁹¹⁷ K. N. Sathas, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη (Biblioteca medievală), vol. 3, p. 475.

În predica sa, Cuviosul Evghenie accentua trebuința dreptei credințe, condiție a mântuirii omului: „Numai să se vadă din partea noastră credință dreaptă și fapte vrednice ale credinței, și va să se deștepte cândva dumnezeiasca Pronie, pe care a adormit-o în somn cu mulți ani în urmă ticăloșia faptelor noastre rele”⁹¹⁸.

§6. Cuviosul Macarie din Patmos (1688-1737)

Învățăatul ierodiacon Macarie, monah în Sfânta Mănăstire a Sfântului Ioan Teologul și fondator al școlii din Patmos, este una dintre figurile marcante ale secolului al XVIII-lea. Din scrisorile de răspuns, care i-au fost adresate de către diferiți patriarhi, arhieriei și cărturari ai epocii sale, ne sunt cunoscute elogiile și marea prețuire de care era înconjurat⁹¹⁹.

Acest înțelept Dascăl al neamului și excelent predicator și scriitor a fost un înflăcărat apărător al predaniilor părintești, care a vegheat cu tărie la păzirea credinței ortodoxe și a învățaturii Sfinților Părinți împotriva feluritelor erezii. În cuvântările sale alese și pline de teologie nu omitea niciodată să înfiereze erezia latină. Țelul său de căpetenie era păzirea mădularelor Bisericii de propaganda papistașilor, dezlănțuită cu scopul de „a-i amăgi

⁹¹⁸ *Synaxis, Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ (Evghenie Etolianul și epoca sa), p. 211.*

⁹¹⁹ Θ.Η.Ε. (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 7, p. 270.

prin vicieșugurile lor pe cei simpli”⁹²⁰. Să urmărim însă câteva extrase din admirabilele sale *Cuvintele împotriva latinilor*, al căror principiu de temelie este: „Nu avem nicio părtășie cu papolatrii”⁹²¹.

„Nu încape nicio îndoială că buna-cinstire de Dumnezeu cea dreaptă și neumbrită de greșală e lucrul cel mai dorit, cel mai de preț, cel mai presus de toate [...] O, credință, o, Ortodoxie, mărgăritarul cel ceresc preascump și mai presus de toate; o, Ortodoxie, lumina neînserată a sufletului, reazemul și temelia virtuților!”⁹²²

„Așadar, fiindcă n-a păzit mărturisirea de credință pe care vreme de o mie patru sute de ani au păzit-o și o păzesc până astăzi răsăritenii, Biserica Apuseană nu este ortodoxă, este despărțită, slăbănoagă⁹²³ și pe de-a-ntregul depărtată și de Dumnezeu și de oameni [...] Drept aceea, Biserica Apusului se desparte, ca o hulitoare și eretică, de Dumnezeu, Obârșia cea una, prin Sine adevărată, a Fiului și a Duhului, a Cărui milostivire nețârmurită, o, de ar vindeca și această Biserică slăbănoagă, precum a vindecat atâția alți slăbănogi. Noi am deplâns-o și o deplângem, și de aceea i-am vădit boala și

⁹²⁰ Efrem al Ierusalimului, apud Macarie din Patmos, *Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ* (Trâmbița Evangheliei), Prolog, p. 13.

⁹²¹ *Ibidem*, *Λόγος εἰς τὴν Β' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν* (Cuvânt la Duminica a doua din Postul Mare), p. 51.

⁹²² *Ibidem*, *Λόγος εἰς τὴν Α' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν* (Cuvânt la Duminica întâi din Postul Mare), p. 29.

⁹²³ Paralică. Se face trimitere la minunea vindecării slăbănogului din Capernaum, cuprinsă în Evanghelia acestei duminici (a doua din Postul Mare). (n. trad.)

pricinile slăbănogirii sale, ca să se vindece dacă voiește și să vadă cele pe care le va vedea."⁹²⁴

Sfințitul Macarie era mereu polemic la adresa papei și a aroganței sale, care – se întreabă Sfântul – nu se face oare vădită „când voiește să fie mai presus de Sinoade? Când își închipuie că este fără de păcat? Ce altceva (înseamnă), când se propovăduiește suveran al Bisericii? Ba, pe lângă asta, că este Dumnezeu? Și de aceea, printr-o nerușinată și fără de Dumnezeu socotință, vrea ca oamenii să i se închine și să creadă în el ca în Dumnezeu. Ce este aceasta decât fantezie a necredinței, orbire a unei minți idolatre? Dacă este unul și același lucru a crede în Hristos și a crede în papa, una din două trebuie să urmeze neapărat: ori că firea dumnezeiască este creată, ori că papa este necreat”⁹²⁵.

„Dar oare și papistașii se învrednicesc de aceste harisme și daruri mai presus de fire, de care am vorbit mai înainte pe scurt, (când am spus) că această Taină (a Dumnezeieștii Împărtășiri) se dăruiește celor ce se împărtășesc cu vrednicie? Nicidecum. Iar pricinile sunt multe, întâi fiindcă sunt eretici, ca unii care au stricat Simbolul credinței, cel pe care l-au întărit șapte Sinoade a toată lumea; a doua pricină este că

⁹²⁴ Ibidem, Λόγος β' εἰς τὴν Β' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν (Cuvântul al doilea la Duminică a doua din Postul Mare), pp. 54-57.

⁹²⁵ Ibidem, Λόγος β' εἰς τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν (Cuvântul al doilea la Duminică a cincea din Postul Mare), p. 80.

aceștia, prin mândria și semeția lor, s-au făcut începătorii și principalii vinovați de despărțirea Bisericii lor de Răsărit și de Apus [...]

[...] A treia pricină pentru care latinii n-au parte de acestea este că, în afara predaniei apostolice și a tuturor Bisericilor, atât a celei Răsăritene, cât și a celei odinioară ortodoxe din Apus, folosesc azimele, disprețuind prin această faptă îndrăzneată și nelegiuită însăși învățătura Domnului”⁹²⁶.

„Atâtea Sinoade Ecumenice și locale i-au afurisit și i-au dat anatemei pe latini, și încă te mai îndoiești că sunt anatematizați? Și cine nu știe că în 1492⁹²⁷ s-a făcut Sinod ecumenic la Constantinopol și a osândit și a anatematizat adunarea florentină, iar pe latini i-a declarat eretici...

[...] Cunoaște, deci, tu, ortodoxule amăgit de lingușirile latinilor, care din pricina aceasta îi socotești creștini și-i iei drept ortodocși, cunoaște-ți din cele ce le-ai auzit rătăcirea, înțelege că acest nume vestit de «ortodox» nu este cu puțință să-l poarte cel ce strică fie și numai una singură dintre poruncile lui Dumnezeu.

Cum de îi ții tu pe latini drept ortodocși? Ei care au stricat poruncile dumnezeiești în cea mai mare

⁹²⁶ *Ibidem, Λόγος εις τήν Κυριακήν των Βαϊοφόρων (Cuvânt la Duminica Stâlpărilor), p. 96.*

⁹²⁷ *Mai probabil este vorba de sinodul convocat în 1482 de patriarhul Simeon al III-lea al Constantinopolului, prin care se anula oficial și se respingea ca neavenită uniunea florentină. La acest sinod au participat și ceilalți patriarhi ortodocși răsăriteni. (n. trad.)*

parte aproape, ei care au denaturat Simbolul sfintei credințe, ei care au încălcat canoanele apostolești, ei care au disprețuit hotărârile Soboarelor Ecumenice, ei care au profanat cu adaosuri și ștergeri scrierile Dascălilor lumii, ei care au smintit întreaga lume ca să-și instituie papismul lor, ei care L-au tăgăduit pe Iisus Hristos drept Cap al Bisericii ca să înalțe cultul papei, ei care au născut atâtea erezii în lume din pricina iubirii de arginți și a lăcomiei lor, pe unii ca aceștia îi lei drept ortodocși și te mărturisești la ei?

Și oare ce iertare de păcate nădăjduiești să-ți dea cel lipsit de Harul Preasfântului Duh, cel caterisit, afurisit și anatematizat de atâtea canoane apostolice, de atâtea Sinoade a toată lumea? Ce Har al Preasfântului Duh nădăjduiești să-ți dea un luptător împotriva Duhului Sfânt, un eretic? Ce semn ai văzut la acest «frate» (călugăr) papistaș că poate să săvârșească oreo taină, de alergii la el să te mărturisești și să-ți dea iertarea păcatelor? Oare poate să facă sfeștanie? Poate să-l dezlege pe cel blestemat? Nicidecum. Nu numai un «frate», dar nici toți adunați laolaltă [...]

[...] De Dumnezeu Cel Preaînalt, Cel Atotputernic, te desparți în clipa în care te mărturisești la «frate», precum arată marele luminător al lumii, Vasile, în epistola către Averchie, acolo unde poruncește să nu avem nicio părtașie cu ereticii [...]

[...] Deci și tu, care ești prieten al latinilor, tu, care te mărturisești la «frați», nu mai ești prieten al lui Dumnezeu, ci vrăjmaș – o, ce mare vătămare, o, pierzanie vrednică de lacrimi, o, osândă înfricoșată!

Așadar, cei ce sunteți ortodocși, cei ce sunteți fii credincioși ai lui Dumnezeu, feriți-vă, pentru dragostea Domnului, de câini – ca să grăiesc împreună cu Apostolul –, feriți-vă de lucrătorii cei răi, întoarceți-vă de la papolatri, nu vă mai spovediți la ei, cei ce n-au păzit învățătura lui Hristos, cei goi de Harul Preasfântului Duh, cei ce nu mai cred în Hristos, ci în papa; cei ce n-au voit să știe ce au rânduit Apostolii, ce au dogmatizat sinoadele, ce au scris Dascălii lumii, ci – ce a hotărât papa? ce au scris scolasticii? De unii ca aceștia feriți-vă ca de șerpi.”⁹²⁸

În sfârșit, se ruga cu căldură Dumnezeu-Omului Iisus spunând: „Izbăvește-ne de învățăturile stricătoare de suflet ale latinilor, care ca să-și statornicească voia lor și capul blasfemator al Bisericii lor, au călcat Evanghelia Ta, au nesocotit predaniile apostolești și părintești, și urmează învățăturii flecarilor lor scolastici”⁹²⁹.

În același duh față de latini se plasează și un alt monah și strălucit predicator, și el de asemenea viețuitor în Patmos, Efrem, viitor patriarh al Ierusalimului (1766-1771):

„Deci fii ai pierzării sunt toți ereticii, și potrivnici învățăturii evanghelice, ca vrăjmași ai adevă-

⁹²⁸ *Ibidem*, Λόγος εις τήν εορτήν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν (Cuvânt la praznicul Sfinților Trei Ierarhi), pp. 326-328.

⁹²⁹ *Ibidem*, Λόγος εις τήν Δ' Κυριακήν τῶν Νηστειῶν (Cuvânt la Duminica a patra din Postul Mare), p. 71.

tulul și hulitori ai Preasfântului Duh [...] Nu sunt răzând al Tatălui ceresc potrivnicii adevărului evanghelic și sunt, de aceea, vrednici de pierzare, potrivit cu sfatul Domnului, ca cei ce n-au iertare în veac [...] Păziți-vă de vătămarea și trufia apuseană ca de foc, respingând inovațiile lor, care sunt pătimase și străine de cuvintele lui Dumnezeu din Evanghelii. Luși aminte la prefăcătoriile «fraților», care când par a îndulci, otrăvesc, și când par a aduce folos, de fapt pricinuesc vătămare”⁹³⁰.

17. Hrisant Etolianul (1705-1785)

Ieromonahul Hrisant, fratele Sfințitului Mucenic Cosma Etolianul, este unul dintre cei mai străluciți, dar și mai necunoscuți Dascăli ai neamului. Între anii 1769-1774 a îndeplinit cu mult succes funcția de șolar⁹³¹ al Marii Școli Patriarhale a Neamului din Constantinopol. În 1774 se mută în Naxos, unde înființează o școală și le oferă învățătură „copiilor din Naxos, din Paros și din vecinătate”⁹³² până la moartea sa (1785).

„Sub acest aspect, trebuie să avem în vedere, cu demnitate de o atenție specială, și prezența pe atunci în Naxos a unor călugărițe latine, care îi educă și îi atrăgeau pe tinere și tineri la romano-catolicism,

⁹³⁰ *Ibidem*, Prolog, pp. 11-14.

⁹³¹ Director al unei școli secundare. (n. trad.)

⁹³² Hrisostom Tsiter, *Τρεῖς μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους* (Trei mari Dascăli ai neamului), p. 28.

dată fiind inexistența la vremea respectivă a unei școli grecești în insulă [...] Credem că atât gravitatea motivului «etnic», cum este numit, cât și intenția unei replici la activitatea desfășurată de ordinul călugărilor ursuline i-au impus Patriarhiei de Constantinopol trimiterea la Naxos a unui dascăl competent și virtuos în toate privințele, așa cum era Hrisant, pentru a organiza și a repune în funcțiune școala de acolo.”⁹³³

În Naxos, Hrisant predă „rațional și sistematic cuvântul Evangheliei, prin care pune în bună rânduală obiceiurile; înfățișă dogmele drepte, apărând cu tărie adevărul și smulgând neghinele amare prin tot felul de cuvântări”⁹³⁴. Să vedem însă cum prezintă activitatea sfințitului Hrisant arhiepiscopul latin de Naxos, Giovanni Battista Crispi, scriind la Vatican despre situația latinilor din insulă:

„Schismaticii sau, mai bine zis, ereticii greci din partea locului ajung până la opt mii [...] Iar ura lor se aprinde împotriva noastră și mai mult, din pricină că unii călugări, fugind din Moreea în timpul ultimului război al rușilor cu turcii, s-au refugiat pe această insulă și s-au stabilit cu așezarea aici. Acești blestemați nu fac nimic altceva decât să răspândească în popor mii de clevetiri și minciuni contra latinilor. Au format un soi de școală, în care învață tineretul grec

⁹³³ Θ.H.E. (Enciclopedia religioasă și etică), vol. 12, col. 391-392.

⁹³⁴ K. N. Sathas, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη (Biblioteca medievală), vol. 3, p. 278.

și-l adapă cu aceste precepte vătămătoare, și mai întâi de toate cu infama erezie a rebotezării”⁹³⁵.

În „Testamentul” său, sfințitul Hrisant spune printre altele: „Cât privește Ortodoxia, am rămas neestrămutat și în cuvânt și în cuget, precum și rămân în această mărturisire de credință a Sfintei și Soborniceștii noastre Biserici până la suflarea mea cea mai de pe urmă, și nici dogmei latine, nici stricăciunii luterane și calvine care se împotrivesc Bisericii Sobornicești nu m-am plecat vreodată”⁹³⁶.

§8. Sfințitul Mucenic Cosma Etolianul (1714-1779)

Un autentic cuget ortodox a avut și Dascălul de frunte al neamului înrobit și înflăcăratul Apostol, Cosma Etolianul. Didahiile de miere izvorătoare prin care i-a reînsuflețit și i-a călăuzit pe compatrioții săi, oameni simpli și neștiutori de carte, oferă o mărturie netăgăduită privind conglăsuirea sa cu învățătura Sfintei Biserici Sobornicești celei Una și credincioșia sa față de aceasta.

Nu considerăm necesar să ne referim aici în amănunt la contribuția Sfântului, care este binecunoscută. Vom spune numai că pe lângă arhicunoscutul „Pe papă să-l blestemați, fiindcă el este cauza”, se pot evidenția și alte cuvinte care arată

⁹³⁵ I. Malliaros, Νικόδημος μοναχός ὁ ἐκ Νάξιας Ἀγιορείτης (Monahul Nicodim Aghioritul din Naxos), p. 132.

⁹³⁶ Hrisostom Tsiter, Τρεῖς μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους (Trei mari Dascăli ai neamului), p. 29.

că Părintele Cosma propovăduia stăruința în credința ortodoxă și îndepărtarea de eretici. „*Eu am citit – spunea – atât despre preoți, cât și despre necinstitori, eretici și ateii; toate credințele sunt mincinoase – acest lucru l-am înțeles drept adevărat, că numai credința creștinilor ortodocși este bună și sfântă [...] Bucurați-vă că sunteți creștini ortodocși și plângeți pentru necinstitori și eretici, care merg în întuneric.*”⁹³⁷

Altă dată spunea iarăși: „*Noi o astfel de poruncă avem, ca pe cel ce adaugă sau scoate câtuși de puțin din cele legiuite de Părinții Bisericii noastre, să-l dăm anatemei*”⁹³⁸.

Sfântul Cosma „*nu pregeta să-l numească pe papă «Antihrist»*”⁹³⁹. „*Antihristul este – unul papa, iar al-tul cel din mintea noastră, pricepeți cine, fără să-i mai spun pe nume, dar este vrednic de jale să-i pomenesc, căci acești antihriști se află întru pierzare.*”⁹⁴⁰

§9. Cuviosul Atanasie din Paros (1721-1813)

Vestit pentru râvna și acrvia sa în privința credinței, predicile înflăcărâte și luptele împotriva ereticilor este și marele Dascăl al neamului, monahul aghiorit Atanasie din Paros. Însufle-

⁹³⁷ Augustin Kantiotis, *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός* (Cosma Etolianul), pp. 115-116.

⁹³⁸ P. Pashos, *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός* (Cosma Etolianul), p. 97.

⁹³⁹ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Ὁρθοδοξία καὶ Οὐμανισμός - Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός* (Ortodoxia și umanismul – Ortodoxia și papismul), p. 103.

⁹⁴⁰ Augustin Kantiotis, *ibidem*, pp. 270-271.

lui de dumnezeiasca dragoste pentru Hristos și pentru Grecia Ortodoxă, Cuviosul se opunea cu tărie tuturor celor ce căutau să înlocuiască sfintele predanii cu îndoielnice și deșarte glasuri inovatoare, străine de firea și credința neamului.

Sfințitul Atanasie se arăta intransigent și neduplecat cu cei ce voiau să denatureze sau să răstălmăcească oricât de puțin credința noastră neprihănită. Din această pricină era un adversar neobosit al viclenilor uneltitori împotriva Ortodoxiei – latini, protestanți, monofiziți sau iluminiști.

Numeroasele și valoroasele sale scrieri anti-retice și apologetice sunt animate de flacăra unui patos sfânt împotriva oricărei rătăcirii și credințe kakodoxe. Era aprig și necruțător mai ales față de propagandiștii eterodocși. „Nu este drept – spune el –, nici convenit, desigur, celor bine-cinstitori să tacă atunci când cei ce caută să statornicească rătăcirea încalcă legile lui Dumnezeu; acolo unde Se primejduiește Dumnezeu, precum a zis un mare Părinte, ce om bine-cinstitor poate să tacă?”⁹⁴¹

Diavolul, spune Sfințitul Atanasie „aflând pe unii creștini cu numele vase ale pierzării fiind și unelte iscusite ale vicleniei sale și ale puterii satanicești, pe aceștia i-a trimis ca pe niște alți apostoli, cele potrivnice propovăduind, și în locul grâului bun și cereșc, semănând în chip nemeșteșugit neghinele ere-

⁹⁴¹ N. Arkas, *Ἀθανάσιος ὁ Πάριος* (Atanasie din Paros), p. 57.

surilor, adică dogmele drepte și mântuitoare ale teologiei și iconomieii denaturându-le și strâmbându-le după sofismele lor satanicești. Pe aceștia Stăpânul Hristos i-a numit guri ale iadului, deschise împotriva Sfintei Sale Biserici"⁹⁴².

După înțeleptul Atanasie, nu numai promotorii ereziilor sunt vinovați și răspunzători înaintea lui Dumnezeu, dar și cei ce le urmează acestora, de vreme ce stăruie în aceleași kakodoxii⁹⁴³.

În remarcabila sa operă cu titlul *Antipapa*, acest admirabil teolog și scriitor spune: „*Rușine mare cu adevărat și netămăduită se face necuraților papistași să fie și să se propovăduiască Sfânt, slăvit de Dumnezeu, vrăjmașul lor desăvârșit și potrivnicul neîmpăcat, și ce altceva mai mult, decât Antipapa. Marcu-Antipapa Sfânt. Ce altă rușine mai mare ca aceasta? Ce altă săgeată mai înveninată? Antipapa Sfânt. Nu încapе îndoială că orice ortodox este un Antipapă, dar acesta nu este un Antipapă, ci Antipapa însuși. Sfântul Marcu Antipapa*”⁹⁴⁴.

În sfârșit, să vedem și opinia sa cu privire la botezul prin stropire practicat de papistași: „*Vai de papistașii iubitori de inovații împotriva adevărului! În ce stare de rătăcire au ajuns, încalcând bote-*

⁹⁴² Επιτομή είτε συλλογή τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων (Compendiu sau culegere a dogmelor dumnezeiești ale credinței), p. 156.

⁹⁴³ Θ.Η.Ε. (Enciclopedia religioasă și etică), vol. 1, col. 571.

⁹⁴⁴ Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμάς... καὶ ὁ Ἀντίπαπας (Sfântul Grigorie Palama și Antipapa), p. 254.

zul cel dumnezeiesc cu adevărat, sfânt și apostolic, și născocind vărsarea puținei ape doar pe creștet sau utropirea pe frunte cu peri de porc, încât negreșit sunt nebotezați, precum se și mărturisește despre ei [...] Deci cine ar putea spune că nu trebuie să se boteze cei nicidecum botezați, cei care vin din Biserica Catolică? Fără îndoială, nimeni care nu și-a pierdut mintea și judecata.

Iată de ce trebuie să se boteze negreșit, chiar dacă unii, mișcați mai curând de patimă decât de neștiință, voiesc încă și acum să se împotrivescă, punând înaintea rânduiala potrivit căreia cei care se întorc (la Ortodoxie) dintre latini pot fi primiți doar prin mîngere. Aceștia nu știu că astfel se făcea la început, folosind iconomia, din pricina fierberii și a tiraniei papistașe, dar acum a trecut vremea iconomiei, fiindcă dumnezeiasca Pronie ne-a pus păzitor, și nebunia papistașă nu va mai avea putere asupra noastră⁹⁴⁵.

§10. Cuviosul Nicodim Aghioritul (1749-1809)

Un mare apărător al sfintelor predanii ale Ortodoxiei și adversar înflăcărat a toată rătăciră și erezia a fost și Sfântul Nicodim Aghioritul. Acest atât de prolific scriitor bisericesc și Dascăl al neamului, erudit reputat și cunoscător al multor limbi străine, a cinstit și a înălțat nemăsurat

⁹⁴⁵ Ἐπιτομή εἴτε συλλογή τῶν θείων τῆς πίστεως δογματικῶν (Compendiu sau culegere a dumnezeieștilor dogme ale credinței), pp. 350-352.

Muntele cel cu nume sfânt al Athonului și Ortodoxia prin cele o sută și mai bine de scrieri pe care le-a lăsat și îndeobște prin întreaga sa activitate. Dogmatist, teolog, aghiograf, liturgist, imnograf, editor, canonist, critic, corector, îngrijitor de texte, filolog și exeget, Sfântul Nicodim a oferit Bisericii și teologiei ortodoxe o contribuție cu adevărat inestimabilă.

Sfântul Nicodim este primul mare scriitor bisericesc neolen a cărui prodigioasă operă literară îl arată drept continuator și păstrător al Sfintei Predanii a Bisericii celei Una și totodată un original tâlcuitor și propovăduitor al ei, care i-a pus în lumină inestimabila însemnătate pentru pliroma Bisericii. De-a lungul a mai bine de un secol și jumătate, scrierile Sfântului au constituit principala lectură a clerului și poporului grec.

Crezul Sfințitului Nicodim era acesta: „*Toate cele pe care Sfânta Biserică Sobornicească și Apostolească a lui Hristos, cea a Răsăritului, Maica noastră de obște și duhovnicească, le primește și le mărturisește, pe acestea și noi le primim și le mărturisim; iar toate cele pe care ea le tăgăduiește și le leapădă, pe acestea și noi asemenea le tăgăduim și le leapădăm, ca fii ai ei sinceri și adevărați*”⁹⁴⁶.

Cuviosul Nicodim nu a trecut cu vederea, desigur, lupta împotriva diferitelor erezii, atât prin intermediul scrierilor sale, cât și al cuvân-

⁹⁴⁶ Ὁμολογία πίστεως (Mărturisire de credință), p. 7.

tului rostit. În același timp se străduia să-i călăuzească la lumina Ortodoxiei pe eterodocșii care zăceau în întunericul ereziilor. Mulțime de eretici și adepți ai unor credințe necreștine veneau să discute cu Sfântul subiecte privitoare la credință.

În Viața sa se relatează că „a fost chemat odată de Sfânta Chinotită să discute subiecte dogmatice cu niște papistași, sosiți pentru aceasta în Sfântul Munte. A apărut în zdrențe și în opinci, cum îi era întotdeauna obiceiul, stârnind protestul papistașilor pentru un asemenea afront din partea Sfintei Chinotite. După explicațiile de rigoare a început discuția.

Fiecare cuvânt al Dascălului de Dumnezeu luminat era un fulger arzător peste vreascurile papistașe și stavilă desăvârșită gurii. Tovarășii săi de discuție s-au cutremurat, simțindu-și înfrângerea, dar au tăcut rușinați. Și puși pe fugă, acei corbi au strigat către Sfânta Chinotită, aflată de față, întrebând: «Mai sunt la Athos și alții precum tovarășul nostru de discuție?». Dar «lepădătura», cum se numea totdeauna pe sine, apucând mai înainte, a răspuns: «Sunt mulțime, iar eu sunt cel mai de pe urmă»⁹⁴⁷.

Cuviosul Nicodim a câștigat însă și numeroase izbânzi. Foarte mulți treceau de la papism la Ortodoxie datorită puterii cuvântului și a forței argumentelor sale. Înțelepciunea și puterea de convingere unite cu simplitatea și strălucirea

⁹⁴⁷ N. Pavlopoulos, Άγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sfântul Nicodim Aghioritul), pp. 65, 66.

virtuților sale morale îi cucereau chiar și pe cei mai bine instruiți și mai îndoctrinați eterodocși.

Așa cum se poate vedea din scrisoarea sa de mai jos către patriarhul Grigorie al Constantinopolului, Sfântul Nicodim îi izbăvea din rătăcire chiar pe unii monahi latini din țări îndepărtate: „*Preasfințite [...], purtătorul acestei epistole, cu neamul din Ungaria, botezat fiind, sau mai bine zis nebotezat și pângărit cu întinăciunea latină, vine cerând fierbinte Înaltpreasfinției Voastre, prin mijlocirea mea, să fie botezat cu botezul nostru ortodox, al Bisericii lui Hristos, celei Răsăritene*”⁹⁴⁸.

Dar nici prin intermediul scrierilor sale Cuviosul Nicodim nu neglija să facă cunoscut mesajul Ortodoxiei – îndepărtarea de comuniunea cu eterodocșii –, cunoscând, de altfel, din propria sa experiență (cea a conviețuirii, silite de nevoie, în patria sa, Naxos, cu iezuiții), primejdia prin care treceau ortodocșii din pricina acțiunilor prozelitiste ale acestora. De aceea, îi îndemna pe credincioși să fugă „*de toți ereticii, ca de ciurmă, ca nu cumva să se molipsească și ei odată cu aceia și să piară*”⁹⁴⁹.

Referindu-se la viața Sfințitului Meletie (Galisiotul), Cuviosul Nicodim spunea: „*Acei orto-*

⁹⁴⁸ V. Bilalis, Ὁσῖος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (Cuviosul Nicodim Aghioritul), p. 31.

⁹⁴⁹ Ἐρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ' Ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Tâlcuire la cele paisprezece Epistole ale Apostolului Pavel), vol. 3, p. 189.

docși care se însoțesc cu latinii și le ascultă minciunile și vorbele amăgitoare pot afla mult folos pentru credință și bună-cinstire – care este capul bunătăților – din această Viață a dumnezeiescului Meletie Mărturisitorul, înțelegând de aici cât de urâtă și hulitoare este erezia acelora, încât Însuși Dumnezeu a arătat spre muștrarea și osânda lor minuni mari și netăgăduite, pe care se cuvine ca evlaviosul cititor să le cunoască cu de-amănuntul, ca să priceapă lumina Ortodoxiei noastre și întunericul ereziei rău-credincioase a acelora”⁹⁵⁰.

Cuviosul Nicodim a purces, de asemenea, la transcrierea și îndreptarea în vederea editării a vestitului *Abecedar*, opera preponderent teologică a Sfințitului Meletie. Neștiința de carte care domnea în rândul clerului și al poporului în acei ani grei ai robiei, și mai cu seamă ignoranța în privința aspectelor definitorii și de căpătâi ale credinței, îl frământau în mod deosebit pe Sfântul Nicodim. Dorea așadar să le facă cunoscute fraților săi ortodocși „marea prăpastie”⁹⁵¹ și deosebiri care ne despart de latini și să le hrănească cu îmbelșugare mintea și inima cu adevărurile înalte ale credinței noastre neprihănite. În acest scop a ales scrierea de mai sus, considerând-o

⁹⁵⁰ Teoclit Dionisiatul, Άγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sfântul Nicodim Aghioritul), p. 234.

⁹⁵¹ Πηδάλιον (*Pidalion*), notă la Canonul 7 al Sinodului al III-lea Ecumenic, p. 175 (pentru traducerea românească, vezi și: *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 194).

ușor de memorat datorită structurii ei versificate (este alcătuită din aproximativ paisprezece mii de stihuri a câte cincisprezece silabe fiecare).

Prologul, comentariile, notele și observațiile înțeleptului Nicodim la *Abecedar* ne dau prilejul să-i admirăm pe de o parte profunzimea cunoștințelor teologice, iar pe de alta spiritul său antilatin. Nu pierde niciodată ocazia de a apăra cu tărie predaniile, credințele și sfintele canoane ale Ortodoxiei și de a înfiera cu asprime inovațiile papale.

Cuviosul Nicodim muștră cu multă asprime inovațiile papistașe și în sfințitul *Pidalion*. Consideră că „*prea nelegiuită și supusă anatemei este adăugirea în Simbol cea a apusenilor, nu numai fiindcă este adăugire potrivnică după credință*”, ci și deoarece contravine în același timp opreliștilor Sinodului al III-lea și ale celorlalte Sinoade Ecumenice cu privire la extinderea și modificarea Simbolului de credință. De aceea, adăugirea (*filioque*) „*a fost și singură de ajuns ca să-i dezbine pe apuseni de răsăriteni*” și „*să stârnească între ei războaie prea sălbatic*”⁹⁵².

Cuviosul Nicodim îi consideră pe latini vrednici de osândă pentru inovația folosirii azimelor în Taina Dumnezeieștii Euharistiei⁹⁵³, și hulitori și potrivnici Sinodului I și al VI-lea Ecumenic în

⁹⁵² *Ibidem*, pp. 174, 175 (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, pp. 193, 194).

⁹⁵³ *Ibidem*, notă la Canonul 70 Apostolic, p. 96 (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 123).

privința obligativității celibatului preoților⁹⁵⁴. Îi învinuiește de asemenea pentru inovația schimbării pascaliei⁹⁵⁵, a postului anticanonic din ziua sâmbetei⁹⁵⁶ și pentru diferite alte nelegiuiri.

În acord cu Hotărârea (*Orosul*) din 1755 a patriarhilor Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului⁹⁵⁷, Cuviosul Nicodim susținea că latinii trebuie rebotezați, și nu numai mirunși din nou, când se întorc în Biserica Ortodoxă: „Botezul latinilor este în chip mincinos numit botez. Drept aceea, nu este primit nici după cuvântul scumpătății (acriviei), nici după cel al iconomieii.

1. Nu este primit după cuvântul scumpătății, fiindcă sunt eretici. Și cum că latinii sunt eretici nu este nicio trebuință să arătăm acum vreo dovadă. Că însăși aceasta, că avem atâta ură, și atâta întoarcere, deja de atâtea veacuri, dinspre dânșii, este arătată dovadă că îi urâm ca pe niște eretici, precum bunăoară și pe arieni, sau pe sabelieni, sau pe macedonenii luptători împotriva Sfântului Duh [...] Ajungă însă cele zise pe față despre dânșii de Sfântul Marcu al Ierusalimului la Florența (în cea de-a 25-a adunare): «Noi

⁹⁵⁴ *Ibidem*, nota a doua la Canonul 13 al Sinodului al VI-lea Ecumenic, p. 231 (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 251).

⁹⁵⁵ *Ibidem*, notă la Canonul 7 Apostolic, p. 9 (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 42).

⁹⁵⁶ *Ibidem*, notă la Canonul 64 Apostolic, p. 84 (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 115).

⁹⁵⁷ G. Metallinos, *Ομολογῶ ἐν Βάπτισμα* (Mărturisesc un Botez), p. 126.

pentru nimic altceva nu ne-am dezbinat de latini, decât pentru că sunt, nu doar schismatici, ci și eretici; pentru aceasta sub niciun chip nu se cuvine a ne uni cu dâșșii». Încă și marele eclesiarh Silvestru zicea (cartea a noua, cap. 5): «Osebirea latinilor este eres, și așa au avut-o cei mai-nainte de noi».

Deci fiind mărturisit că latinii sunt prea vechi eretici, (urmează) îndată din aceasta, mai întâi că sunt nebotezați, după cuvântul Marelui Vasile de mai sus și după Ciprian și Firmilian Sfințiții, cei mai-nainte de el; pentru că mireni făcându-se ei, fiindcă s-au rupt de Biserica Ortodoxă, nu mai au cu sineși Harul Sfântului Duh, prin care iereii ortodocși săvârșesc Tainele. Aceasta este o dovadă, pe atât de mare și netăgăduită, pe cât sunt de mari și netăgăduite și Canoanele Marelui Vasile și ale Sfințitului Mucenic Ciprian, ca unele care au luat și au întărire de la Sfântul a toată lumea al VI-lea Sobor.

2. Latinii sunt nebotezați pentru că nu păzesc cele trei afundări la cel ce se botează, precum dintru început a primit Biserica Ortodoxă de la Sfinții Apostoli. Latinii cei mai dinainte, care au stricat mai întâi apostolescul Botez, întrebuițau turnare, adică turnau puțină apă pe creștetul copilului, precum prin unele locuri se face și acum. Iar cei mai mulți, cu o legătură de peri de porc, aruncă de trei ori puțin pi-cături de apă pe fruntea pruncului.

Iar în alte locuri, precum ne-a vestit întorcându-se de acolo la noi oarecine, puțin bumbac (care fieștecine poate și câtă apă ține bumbacul) – zice –, cufundându-l în apă, îl ung cu acela pe copil, și așa

il botează. Deci, nebotezați sunt latinii, pentru că nu fac cele trei afundări și scoateri, după apostoleasca predanie. Despre aceste trei afundări, cât sunt de trebuincioase și neapărate spre săvârșirea Botezului, nu avem, ci cel ce poștește, să citească [...]

[...] Iar dacă vreunul dintre înșiși latinii, sau dintre cei ce cugetă latinește, ar pune înaintea celor trei chemări ale Sfintei Treimi, nu trebuie a se face că a uitat cele auzite mai sus de la Sfințitul Firmilian și de la Marele Atanasie: că sunt, adică, nelucrătoare acele Nume dumnezeiești, din gura ereticilor scoțându-se, pentru că de n-ar fi așa, negreșit ar trebui să credem că și babele fac minuni, când descântă cu dumnezeieștile Nume⁹⁵⁸.

Tâlcuind opiniile Sfinților Părinți, Sfântul concluzionează de asemenea: „Ereticii nu au preoție, deci nici cele slujite obștește de aceștia n-au parte de har și de sfințire”⁹⁵⁹. „Căci precum un mădular când se taie din trup, pe dată moare, fiindcă nu i se mai împărtășește putere de viață, în același chip și cei ce s-au rupt o dată de trupul Bisericii, pe dată au murit și au pierdut harul și lucrarea Sfântului Duh, nemaiîmpărtășindu-se de aceasta prin atingeri și legături, adică prin unirea în Duh”⁹⁶⁰. „Simplu spus,

⁹⁵⁸ Πηδαλιον, notă la Canonul 46 Apostolic, pp. 55-56 (pentru traducerea românească, vezi și: *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe, op. cit.*, pp. 89-90).

⁹⁵⁹ *Ibidem*, nota a doua la Canonul 68 Apostolic, p. 91 (nu se regăsește în ediția românească citată).

⁹⁶⁰ *Ibidem*, nota întâi la Canonul 1 al Sfântului Vasile cel Mare, p. 589 (nu se regăsește în ediția românească citată).

Botezul tuturor ereticilor este necinstitor și hulitor și nu are nicio părtășie cu cel al ortodocșilor."⁹⁶¹

§11. Pahomie din Hios

Un alt luptător împotriva comuniunii și unirii cu ereticii calvini și luterani a fost și monahul Pahomie, nevoitor în Hios și editor al excepționalei opere a Sfântului Nicodim, *Hristoithia*. Într-o notă specială la epilogul ediției face următoarele observații demne de reținut:

„Acești eretici se numesc creștini, dar în deșert poartă acest nume și se laudă că sunt creștini, fiindcă n-au parte cu Hristos. Pe drept cuvânt, mai mult se apropie în credința lor otomanii, păgânii și ceilalți închinători la cele zidite, de Biserica Ortodoxă Răsăriteană, decât așa-numita biserică anglicană, adică protestanții. Turcii și ceilalți necreștini o cinstesc și pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu Maria, și pe Sfinți, și deseori le cer preoților noștri agheasmă și ulei de la candelile Sfinților [...]

[...] Departe, deci, de aceștia, frați creștini! Căci nimic nu are lumina cu întunericul, Hristos cu Veliar! Dumnezeu, spune Sfântul Gură de Aur, este pretutindeni, dar nu și în inima necinstitorilor. Unii ca aceștia, precum este scris, s-au sălășluit în locuri unde nu se află știință, sau altfel zis, unde nu cerce-

⁹⁶¹ *Ibidem*, nota a șasea la Canonul 95 al Sinodului al VI-lea Ecumenic, p. 305 (nu se regăsește în ediția românească citată).

tează Domnul (cf. Pilde 19, 23)⁹⁶². Între ei și noi este cu neputință să se facă vreodată unire; pe cât sunt de departe Dumnezeu și diavolul, pe atât sunt despărțiți calvino-luteranii de ortodocși.

Cei care se dedică luptei pentru unire, ori sunt în înșelare, ori sunt mânați de pricini personale – lucru de netăgăduit! Cu trecerea timpului, lucrurile tind mai curând spre dezbinare și orice pledoarie pentru unire îmbracă întotdeauna un pretext politic sau religios. Când vom auzi că diavolul s-a unit cu cetele în-gerești, cumințit, atunci vom crede că și protestanții se vor uni sincer cu noi! [...]

[...] Dacă își vor pricepe cândva rătăcirea, sunt datori să se întoarcă, fără nicio obiecție, la învățătura de care s-au rupt. În privința aceasta nu este trebuință de sinoade, de așa-numita unire și de discuții, căci nu este vorba să unim niște state dezbinat politic, ale căror tradiții și obiceiuri sunt în discordie și este nevoie să se împace între ele și să se unească.

Au luat dintr-ale noastre și s-au răzorătit; vom înd să se întoarcă la cele părintești, tot ceea ce se cere din partea noastră să facem este ca, îndată ce aflăm că se întorc la casa părintească, să le ieșim, firește, în întâmpinare, să le cădem pe grumaz și să-i sărutăm, să le aducem degrabă haina cea mai scumpă și să-i îmbrăcăm, să le punem inel pe mână și încălțăminte

⁹⁶² Trimiterea este din Septuaginta și se regăsește în ediția biblică sinodală din 1914 și în cea jubiliară din 2001, dar nu și în edițiile care au la bază versiunea ebraică a Sfințel Scripturi. (n. trad.)

în picioare și să junghiem vițelul cel îngrășat, ca să mâncăm împreună cu ei și să ne veselim, pentru că morți fiind, au înviat, și pierduți fiind, s-au aflat; rău mirositori fiind, s-au curățit, și leproși și vătămați fiind, s-au tămăduit.

Este lucru de răs să se ceară pentru asta sinoade în vederea unirii; și mai de răs să se creadă că protestantul poate să lepede astăzi, ca superstiții, cele pe care le are deja de o mie de ani: și Sfintele Sinoade ale Bisericii de Răsărit, și Părinții, și predaniile, și posturile, și sărbătorile, și celibatul arhierilor și al monahilor, și însăși schima monahală ș.c.

Nu muta hotarele cele veșnice pe care le-au pus părinții tăi, calvino-luteranule fără de minte! Căci pe bună dreptate Scriptura îl numește blestemat pe cel ce mută hotarele părinților. Biserica Răsăriteană are și lăcașurile deschise, și colimvitrele pline cu apă; pe cel ce vine la ea de bună voie, nu-l va scoate afară. Biserica nu poate nicidecum mișca, nici cu o cirtă, hotarele pe care le-au așezat dumnezeieștii Părinți [...] De aceea, hulele pe care le roștiți împotriva Născătoarei de Dumnezeu sunt ele singure de ajuns ca să vă osândiți, calvino-luterani întunecați!"⁹⁶³.

⁹⁶³ Χρηστοθήθεια τῶν Χριστιανῶν (Hristoithia – Bunul moral al creștinilor), pp. 376-378.

Abatele ale monahilor de la actiunea crestinii

Partea a treia



Capitolul I

Abateri ale monahilor de la acrvia credinței

Chiar dacă atitudinea monahilor față de erezie a fost prin excelență una exemplară, cu toate acestea fiecare epocă cunoaște, în anumite cazuri izolate, și atitudini negative ale unor monahi. Au existat cazuri de monahi care au introdus, au susținut cu înflăcărare sau au fost căpetenii ale unor erezii. Mulți monahi, de asemenea, au fost atrași de eretici, despărțindu-se vremelnic sau definitiv de Biserica Sobornicească, în timp ce alții, deși mărturiseau convingerile ortodoxe, au cedat diferitelor invitații ale ereticilor și în raporturile lor cu aceștia s-au comportat într-un mod incompatibil cu eclesiologia ortodoxă. Au existat, în sfârșit, monahi care se considerau devotați păzirii riguroase a sfintelor predanii și canoane, dar, din lipsă de discernământ, au creat schisme, care, desigur, au fost condamnate de Biserică.

1. Monahi eretici

Este cunoscut cazul arhimandritului ereziarh Eutihie, promotorul ereziei monofizite, care în strădania sa de a condamna hristologia de ori-

entare nestoriană a lui Diodor din Tars și a celorlalți teologi antiohieni, s-a abătut către cunoscutele concepții monofizite. Eutihie se bucura de faima unei bogate experiențe ascetice, iar după moartea Cuviosului Dalmat a devenit întâi-stăătorul tuturor monahilor din Constantinopol⁹⁶⁴. Cuvintele adresate lui Eutihie de către nebănuitorul Sfânt Anatolie – în timpul hirotonirii acestuia întru episcop de către Dioscor al Alexandriei – sunt grăitoare: „*Pe unde ai umblat ai spurcat!*”⁹⁶⁵.

La Sinodul „tâlhăresc” de la Efes (449) s-au făcut presiuni asupra episcopilor ortodocși din partea unei gloate numeroase de soldați, marinari și monahi fanatici sosiți din Constantinopol și Siria⁹⁶⁶. Căpetenia monahilor sirieni era egumenul Barsuma. Ulterior, la Sinodul din Calcedon (451), episcopii ortodocși l-au denunțat pe Barsuma că „*l-a ucis pe fericitul Flavian (patriarhul Constantinopolului). Acesta (Barsuma) s-a ridicat și a zis: Omoară [...] Barsuma a dus la pierzare întreaga Sirie. A adus împotriva noastră mii de monahi*”⁹⁶⁷. La brutalități similare i-a tras pe monahi și pe locuitorii Alexandriei și monofizitul Timotei Elur, care li s-a înfățișat monahilor în timpul nopții ca

⁹⁶⁴ V. Stefanidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, § 14, p. 220.

⁹⁶⁵ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογὴ (Colecția Sfintelor Sinoade)*, vol. 2, p. 738b.

⁹⁶⁶ V. Stefanidis, *ibidem*, p. 223.

⁹⁶⁷ S. Miliias, *ibidem*, p. 145b.

inger trimis de Dumnezeu și i-a îndemnat să nu aibă împărtășire cu Sfântul Proterie, ci să-l aibă ca episcop pe Elur (adică pe el însuși)⁹⁶⁸.

Este cunoscut și cazul monahului Teodosie, care a izbutit să o atragă la erezia monofizită pe soția defunctului împărat Teodosie cel Mic, Evdochia, și pe aproape toți monahii din părțile Ierusalimului⁹⁶⁹. Iar la Sinodul al VI-lea Ecumenic, Părinții i-au anatematizat pe cei trei principali susținători ai ereziei monotelite, episcopul Macarie al Antiohiei, monahul Ștefan, ucenicul său, și monahul Polihronie, care a eșuat în încercarea sa de a învia un mort punând deasupra lui mărturisirea de credință monotelită⁹⁷⁰.

În jurul anului 514 șaiszeci de monahi învățați au părăsit marea Lavră a Cuviosului Sava cel Sfințit și au întemeiat „Noua Lavră”, care a devenit centrul origenismului. Cuviosul Sava a încercat în numeroase rânduri să-i aducă la pocăință, dar fără rezultat. După Sinodul al V-lea Ecumenic monahii origeniști din Noua Lavră „s-au despărțit de comuniunea sobornicească”⁹⁷¹, fiind izgoșiți, drept urmare, de Evstohie al Ierusalimului.

⁹⁶⁸ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 124.

⁹⁶⁹ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία (Cronografie)*, anul 5945, P.G. 108, 273A.

⁹⁷⁰ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 74, 4, p. 253.

⁹⁷¹ Chiril de Schitopolis, *Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα (Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava)*, cap. 90.

Un caz de abatere de la acrivia ortodoxă l-au constituit și monahii din jurul lui Eustatie (Evstatie)⁹⁷², care considerau că nunta și mâncatul cărnii sunt piedici ale mântuirii și voiau, de aceea, să le impună tuturor creștinilor o viață monahală. Sinodul din Gangra (343?), „*sub pricina relelor săvârșite de Eustatie [...] hotărăște ca cei de un cuget cu acela să fie anatemizați*”⁹⁷³, scoțându-i din Biserică prin multe anateme pe nepocăiții și ereticii eustațieni.

Desigur, este vrednic de mirare faptul că ereziarhii au provenit inclusiv din rândul monahilor și al asceților cu viață aspră. După Sfinții Varsanufie și Ioan, monahii care primeau sau învățau dogme eretice „*nu s-au rugat lui Dumnezeu să afle dacă sunt adevărate. Și Dumnezeu i-a părăsit pe ei întru cunoștința lor în privința acestora*”⁹⁷⁴. Iar Cuviosul Marcu Ascetul, în răspunsul său la întrebarea de ce „*cad*” monahii și bărbații duhovnicești, arată: „*Cei ce o țin pe ea (legea) nu cad, ci (cad) cei ce o părăsesc și nesocotesc cele de căpătâi ale ei, rugăciunea, zic, și smerita cugetare, fiind furați de grijile lumești și de slava deșartă*”⁹⁷⁵.

⁹⁷² Episcop al Sevastiei Armeniei. (n. trad.)

⁹⁷³ T. Valsamon, P.G. 137, 1236C.

⁹⁷⁴ „Scrisori duhovnicești”, răspunsul 603, în *Filocalia*, vol. XI, op. cit., p. 501.

⁹⁷⁵ *Αντιβολή πρὸς σχολαστικόν* (Dispută cu un scolastic), P.G. 65, 1076B.

2. Monahi cu o conștiință bisericească ortodoxă neîntărită

În diferite perioade întâlnim, de asemenea, și incapacitatea anumitor monahi de a-i înfrunța în mod corespunzător pe eretici. Istoricul Silvestru Syropoulos descrie atitudinea inadmisibilă a ieromonahului Grigorie Melissinos (ulterior patriarh latinofron al Constantinopolului) la Sinodul de la Florența (1439) și încercarea acestuia de a-i constrânge pe clericii ortodocși să semneze falsa unire cu nepocăiții latini⁹⁷⁶. Un episod regretabil a fost și iscălirea decretului de unire al sinodului în cauză de către ieromonahul Moise de la Marea Lavră din Sfântul Munte Athos, Gherontie, egumenul Mănăstirii Pantocrator, Atanasie și Gherman, foști egumeni ai Mănăstirilor Perivleptos și Sfântul Vlasie, și ieromonahul Pahomie⁹⁷⁷.

Două secole mai târziu se petrec unele lucruri cu totul surprinzătoare, vădind, incontestabil, ignoranța și confuzia care domneau în rândul anumitor monahi ortodocși în privința relațiilor lor cu eterodocșii, pervertirea cugetului lor bisericesc și pierderea conștiinței lor ortodoxe: „Cea mai impresionantă reușită a papistașilor a fost înființarea unei școli în inima împărăției monahale

⁹⁷⁶ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 2, § 149, 3, p. 226.

⁹⁷⁷ Mansi 31A, 1033C, 1040BC.

a Sfântului Munte – la Karyes, în 1635 –, unde să studieze monahii ortodocși. Mai mult, școala se înființează la cererea egumenului Mănăstirii Vatoped, Ignatie, care a vizitat Roma în 1628, în special în acest scop. Școala papistașă i-a instruit pe monahii ortodocși timp de șapte ani. În 1641 a fost nevoită să se mute la Tesalonic, întrucât au reacționat nu monahii aghioriți, ci autoritățile turcești, care priveau cu multă neliniște infiltrarea occidentală la Athos⁹⁷⁸.

În aceeași perioadă, „mănăstirea de maici a Sfântului Nicolae din Thira îi avea ca părinți duhovnicești și confesori pe niște misionari iezuiți [...] Merită amintite și expresiile folosite de unii episcopi sau egumeni greci în scrisorile lor adresate papei. Îl numeau «cap și păzitor credincios al Bisericii Apostolice», «întocmai cu îngerii și cel mai mare între episcopi», «păstor al turmei celei adevărate», «lauda creștinilor ortodocși», «vicar al Domnului nostru Iisus Hristos»⁹⁷⁹.

Impresionante au fost și succesele prozelitiste raportate de misionarii latini în privința unei afiliere depline la papism: a Mănăstirii Sfântului Ioan Teologul din Patmos în 1681 și din nou în 1725, a unor monahii din Santorini în 1710, a egumenului Mănăstirii Ivion din Sfântul Munte Athos în 1726 și a unui oarecare egumen al unei mănăstiri din Ydra în 1727.

⁹⁷⁸ H. Yannaras, *Ὁρθοδοξία καὶ Δύση* (Ortodoxie și Occident), pp. 95-96.

⁹⁷⁹ *Ibidem*, pp. 97, 99.

Dar și în perioada iconoclasmului au fost egumeni care din motive de așa-zisă „*iconomie*”⁹⁸⁰, sau mai curând din lașitate, au cedat presiunilor iconoclaștilor și s-au împărțășit cu ei într-un fel sau altul. Minunatele epistole ale Sfântului Teodor Studitul pe care le redăm în continuare sunt revelatoare în acest sens, dar și pline de învățăminte:

În perioade de înstăpânire a ereziilor, „*nu numai cel ce este mai înalt în rang și în cunoștință trebuie să lupte, să grăiască și să învețe cuvântul Ortodoxiei, ci și cel din treapta ucenicului este dator să propovăduiască adevărul și să vorbească cu slobozenie. Cuvintele acestea nu sunt ale mele, ale păcătoșului, ci ale dumnezeiescului Gură de Aur și ale altor Părinți. Dar egumenii care au fost prinși de împărat n-au făcut cele mai sus zise, măcar că erau mai mari cu vrednicia și cunoștința decât toți egumenii din această țară, ci, din contră, mai vârtos au tăcut; și n-au făcut doar atât, ci, lucru înfricoșător, au iscălit și o întărire scrisă cum că nu se vor aduna între ei, nici nu vor învăța. Fapta aceasta a lor este trădare a adevărului, tăgăduire a vredniciei lor și pierzanie nu numai pentru ucenicii lor, ci și pentru cei egali în cinste cu ei.*”

Apostolii, primind de la iudei porunca să nu mai învețe în numele lui Hristos, au spus: «*Judecați dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decât de Dumnezeu*» (Faptele Apostolilor 4, 19);

⁹⁸⁰ Sfântul Teodor Studitul, 'Επιστολή Θ' (Epistola 9), cartea a doua, P.G. 99, 1140B.

și iarăși: «Trebuie să ascultăm pe Dumnezeu mai mult decât pe oameni» (Faptele Apostolilor 5, 29).

Unele ca acestea și altele asemenea se cuvenea să le spună și egumenii noștri, ca să Se slăvească Dumnezeu printr-înșii, să-i zidească pe ortodocși, să fie un sprijin pentru mănăstiri, să-i întărească pe cei ce pătimesc în surghiun. Pentru ce, însă, noi dăm întâietate mănăstirilor mai mult decât lui Dumnezeu, și preferăm odihna pe care acestea ne-o oferă mai mult decât reaua-pățimire a mărturisirii? Unde este «Grăit-am înaintea împăraților și nu m-am rușinat» (Psalmii 118, 46)? Unde este «Iată buzele mele nu le voi opri; Doamne, Tu ai cunoscut» (Psalmii 39, 12)? Unde slava și vârtutea cinului nostru monahal? Cum fericiții Sava și Teodosie, când Anastasie, împăratul de atunci, a voit să-i necinstească, l-au înfruntat cu tărie și au apărat credința împreună cu monahii lor, dându-i anatemei pe rău-credincioși în biserică și trimițându-i împăratului epistola prin care mărturiseau că preferă moartea decât să primească orice denaturare a credinței ortodoxe?

Dar răspund, zice-se, domnii egumeni: «Și cine suntem noi ca să ne împotrivism?». Întâi, sunt creștini, care în ceasul de față sunt neapărat datori să vorbească; apoi, sunt monahi, care nu pot fi atât de lesne amăgiți, slobozi fiind și neînălțuiți de lucrurile lumii; pe urmă, egumeni, care îndreaptă și slăbiciunile celorlalți și sunt datori să nu dea nimănui pricină de sminteală, «ca să nu fie defăimată slujirea» (II Corințeni 6, 3), cum zice dumnezeiescul Pavel.

*Mai e nevoie să descriu măsura smintelii și a defăimării, sau mai curând a încuviințării (ereziei), pe care au pricinuit-o prin scrisoarea semnată cu mâna lor? Căci dacă tăcerea este o parte a consimțirii, cu cât mai înfricoșătoare încă este această întărire scrisă, înaintea întregii Biserici, a încuviințării și a conglăsurii lor (cu iconoclaștii)?*⁹⁸¹

Într-o altă epistolă a sa, marele Teodor îl condamnă pe egumenul Teofil, care se învoise să se împărtășească cu iconomahii: „O, nepăsare! O, luptă cu Dumnezeu! Prin defăimarea icoanei Sale s-a săvârșit lepădarea de Însuși Hristos, dar și de Născătoarea de Dumnezeu, și de oricare dintre Sfinți. Pentru icoanele Sfinților a fost izgonit arhiepiscopul (Sfântul Nichifor), au fost surghiuniți episcopi, iar egumenii au suferit aceleași rele împreună cu monahii, monahiile, mirenii și mirencele. Unii sunt bătuți, alții închiși, unii pier de foame, alții sunt munciți, unii fug pe mare, iar alții în pustii. Pustietățile și peșterile sunt pline; plini sunt munții și vâlcelele. Trupurile sunt măcelărite, sânghiurile curg, toată țara noastră este răscolită de prigoană. Tot ce este sub soare, aș zice, plânge și se jelește.

lar tu, o, de trei ori ticălosule, deși te-ai supus împărtășirii pierzătoare cu ereticii și șezi în lăcaș de pierzare, ca să zic așa, și nu mănăstiresc, spui că toate merg bine, batjocorindu-i în chip jidovesc pe purtă-

⁹⁸¹ 'Επιστολή β' (Epistola 2), cartea a doua, P.G. 99, 1120B-1121A.

torii de Hristos – sau mai bine zis, pe Hristos Însuși – pentru Care aceia și pățimesc? Și ce biserică ai scăpat, tu, care ai pângărit biserica lui Dumnezeu, adică pe tine însuți? Pe care frați i-ai păzit? Pe cei ce s-au pierdut prin părtășia ta cu ereticii, fie și la o simplă masă împreună? Te-ai făcut sminteală lumii, pildă de lepădare, îndemn la pierzanie, trup și nu duh, «înnegritor» și nu luminător. Acestea le strigă însuși adevărul către astfel de necinstitori, pe care, dacă nu se vor pocăi pentru sfaturile lor fără de Dumnezeu, nu trebuie să-i socotim creștini”⁹⁸².

Într-o altă epistolă a sa către egumenul Evstratie, înțeleptul Părinte spune, în chip grăitor, acestea: „Nu pare lucru nevinovat că, deși ai fost prins de omul împăratului, ai rămas cu toate acestea nevătămat, adică te-au lăsat slobod. Fiindcă asta se leagă de cele ce se zvonesc despre tine. Este, de altfel, lucru prea adevărat că nimeni dintre cei ce au mărturisit cu îndrăzneală credința ortodoxă nu rămâne neîntemnițat sau măcar exilat, adică pus pe fugă. Dar cei ce scapă de pedepse, înseamnă că s-au lăsat amăgiți de eretici, ca să nu vorbesc mai cu asprime și să te mâhnesc.

Ori poate n-ai deslușit, tu cel atât de străvăzător, cumplita prigoană a lui Leon cel cu nume de fiară, a cărui mână ucigașă i-a prins până și pe acei cinstitori ai icoanelor de alte neamuri și i-a ucis și i-a pierdut,

⁹⁸² ‘Επιστολή πθ’ (Epistola 89), cartea a doua, P.G. 99, 1120B-1121A.

au – în cazul celei mai mari bunăvoințe – i-a pus sub pază după o cruntă biciuire, afară, desigur, de cei ce au arătat supunere. Deci de vreme ce tu n-ai suferit nimic din toate acestea după prinderea ta, iartă-mă, dar ai cedat, preacuvioase. Și nu pretinde că păstrezi bisericile tale în siguranță, și icoanele lor neatînse, și pomenirea Preasfințitului nostru patriarh (Nichitor); căci astfel de flecări spun și alții care au fost ademeniți și s-au plecat iconomahilor. Nu era cu puțință să se păstreze acestea, decât numai dacă s-a săvârșit o trădare a mărturisirii ortodoxe.

Căci care este folosul dacă ne îngrijim de biserici neînsuflețite, odată ce ne-am pierdut noi înșine, care suntem și ne numim biserică a lui Dumnezeu? Nici icoana lui Hristos, nici a Maicii Sale, nici a vreunui Sfânt nu se primejduiește să pățească nimic, de vreme ce ei sălășluiesc într-însele ca prototipuri, ci pierd sufletește, din contră, cei ce socotesc că le pierd pe ele, dar și cei ce – chipurile, pentru a apăra icoanele – fug de mărturisire și de reaua-pățimire care îi urmează. Vai! Unii mor, alții sunt surghiuniți, alții biciuiți, alții închiși; munții, pustietățile, stâncile și peșterile îi găzduiesc pe fericiții prigoșiți, iar noi rămânând în mănăstirile noastre să credem că nu vom pătimi niciun rău? Defel!”⁹⁸³.

În sfârșit, într-o epistolă a sa către „preotul care a semnat”, Sfântul zice: „Chiar dacă spui că în

⁹⁸³ 'Επιστολή ρστ' (Epistola 106), cartea a doua, P.G. 99, 1364D-1365B.

*timp ce semnai, strigai că te închini sfintelor icoane, iartă-mă, frate, dar și Pilat cu gura se numea pe sine nevinovat de uciderea lui Hristos, dar cu condeiiu dădea hotărâre de moarte*⁹⁸⁴.

3. Monahi cu râvnă și scrupulozitate ortodoxă exagerată și lipsită de discernământ

De-a lungul istoriei Bisericii, mulți monahi, din pricina unui zel exagerat și a unui devotament riguros – așa cum socoteau – față de sfintele canoane și predanii, au provocat sau au participat la diferite schisme. Aceste schisme, desigur, au fost condamnate de Biserică, atâta vreme cât nu se datorau unor aspecte ținând de credință, adică unor motive dogmatice. Prin urmare, asemenea schisme create sub pretextul scrupulozității n-au exprimat niciodată în mod autentic Biserica, nici cei care n-au participat la ele n-au fost considerați, desigur, în afara Bisericii.

Potrivit sfintelor canoane, ca și învățaturii unanime a Părinților, încetarea pomenirii și a comuniunii bisericești (ruptura) cu întâi-stătătorii Bisericii noastre înaintea unei judecăți sinodale este îngăduită numai atunci când există motive dogmatice, adică în cazul propovăduirii „cu

⁹⁸⁴ 'Επιστολή στ' (Epistola 6), cartea a doua, P.G. 99, 1128D.

capul descoperit"⁹⁸⁵ a unei erezii oarecare. Sfinții Apostoli au îngăduit încetarea comuniunii pentru pricini ținând de „buna credință și dreptate”⁹⁸⁶. Desigur, cuvântul „dreptate” poate fi cu ușurință răstălmăcit, ducând, în consecință, la diferite schisme determinate de pricini „cu puțință de vindecă”⁹⁸⁷ și nu de motive dogmatice.

În cele din urmă, Sfinții Părinți ai Sinodului „Întâiul - al Doilea” (861) întrunit sub președinția Sfântului Fotie au legiuuit trei canoane consecutive (13, 14 și 15) prin care opreau cu strășnicie încetarea comuniunii bisericești, mai înainte de judecata sinodală, cu episcopii care ar fi căzut în orice fel de „vinovăție”⁹⁸⁸, cu excepția propovăduirii unei erezii. În acest fel Părinții au oferit o tălcuire la Canonul 31 apostolic și au exprimat cugetul ortodox propovăduit de-a lungul timpului, în deplină conglăsuire, de Sfinții Părinți.

Cuviosul Daniil Stâlpcul, de exemplu, îi chema la pocăință pe monahii care s-au despărțit de Sfânta Biserică fără temeieri ținând de credință și-i învăța că „nu este lipsită de primejdie

⁹⁸⁵ Canonul 15 al Sinodului Întâiul - al Doilea, în *Pidalionul - Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 362.

⁹⁸⁶ Canonul 31 apostolic, *ibidem*, p. 68.

⁹⁸⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Kavón α'* (Canonul 1), P.G. 138, 576A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 598).

⁹⁸⁸ Canonul 15 al Sinodului Întâiul - al Doilea, în *Pidalionul - Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 362.

*despărțirea de Sfânta noastră Maică (Biserica)*⁹⁸⁹.
 Le mai spunea și acestea: „Dacă întrebarea pe care o puneți se referă la Dumnezeu, cercetarea voastră nu este o problemă simplă sau obișnuită, fiindcă Dumnezeirea este de necuprins cu mintea [...] Dar dacă problema ține de lucruri omenești, bunăoară dacă un preot l-a caterisit pe altul, în timp ce altul l-a primit pe vreunul față de care ceilalți au obiectiuni, toate aceste lucruri trebuie supuse judecății lui Dumnezeu și a conducătorilor înșiși, ca să le judece pe ele după dumnezeieștile canoane; căci noi suntem oile, iar ei păstorii”⁹⁹⁰.

La fel și Cuviosul Ioanichie a osândit în diferite chipuri schismele din vremea sa și afirma că Biserica trebuie să fie unită, câtă vreme nu există pricini ținând de credință⁹⁹¹.

Principalele schisme la care au luat parte și monahi sunt următoarele:

De o mare gravitate au fost schismele monahilor din secolul al VIII-lea și al IX-lea, fără motive dogmatice. Rupturile temporare ale Sfântului Teodor Studitul cauzate de pogorământele Sfinților patriarhi Tarasie și Nichifor „au fost

⁹⁸⁹ *Viața și petrecerea Cuviosului Părintelui nostru Daniil Stâlplnicul*, cap. 90, apud H. Delehay, *Les saints stylites (Sfinții Stâlplnici)*, p. 85.

⁹⁹⁰ *Ibidem*, pp. 84, 85.

⁹⁹¹ Sfântul Simeon Metafrastul, *Βίος... τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικίου (Viața Cuviosului Părintelui nostru Ioanichie)*, cap. 51, 52, P.G. 116, 85A-88B.

socotite de Părinți o cădere nu mică, dar una iarăși îndreptată”⁹⁹². „Căci dacă a fi în dezacord cu un preot oarecare, unul străin de erezie, adică, presupune o mare primejdie, cu cât mai primejdios era a face aceasta față de niște arhieriei (însemnați) ca aceia, și arhieriei ai arhierelor, ba chiar și apostoli”⁹⁹³.

Mari Sfinți ai acelei epoci (precum episcopii Mihail al Sinadelor, Teofilact al Nicomidiei, Eftimie de Sardis și egumenii Teofan al Singrianei, Macarie al Pelekitului, Nichifor și Nichita ai Midkiei, Ioan din Mănăstirea Katarilor, Ilarion din Mănăstirea lui Dalmat) n-au fost părtași acestor schisme. Cuviosul Teofan vorbește în *Cronografia* sa de ruptura Sfântului Teodor de „Sfânta Biserica” și de „preasfințitul patriarh”⁹⁹⁴ Nichifor. Printre cei care au condamnat aceste rupturi s-au numărat și sfinții Metodie⁹⁹⁵ și Dositei⁹⁹⁶.

Sfântul Teodor este, fără doar și poate, un mare mărturisitor, care constituie o pildă prin luptele sale eroice împotriva ereziei iconoclaste.

⁹⁹² *Περὶ Ταρσίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἁγίοις πατριάρχων* (Despre cei întru Sfinți patriarhii Tarasie și Nichifor), P.G. 99, 1853CD.

⁹⁹³ Sfântul Metodie al Constantinopolului, *Epistola contra Studitas*, P.G. 100, 1293B-1298B.

⁹⁹⁴ Anul 6304, P.G. 108, 992B.

⁹⁹⁵ *Περὶ Ταρσίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἁγίοις πατριάρχων* (Despre cei întru Sfinți patriarhii Tarasie și Nichifor), P.G. 99, 1853D.

⁹⁹⁶ *Δωδεκάβιβλος* (*Dodekavivlos*), cartea a șaptea, cap. 4, § 5, pp. 78-79.

Cu toate acestea însă, schismele sale temporare cauzate de pogorămintele în cauză nu pot constitui canon pentru Biserică.

Dar și după moartea Cuviosului Teodor, ucenicii săi n-au voit să se supună Bisericii și, gă-sind diferite pretexte, s-au despărțit de ea. Atunci „*Sfântul Meletie (842-846) a aruncat anatema în Sinod asupra monahilor studiți, care se despărțiseră de Biserică din pricină că țineau cele spuse și scrise de Teodor împotriva lui Tarasie și a lui Nichifor*”⁹⁹⁷.

De asemenea, când împăratul Mihail Paleologul l-a izgonit din scaunul patriarhal al Constantinopolului pe Arsenie (1262) și l-a așezat în locul său pe Gherman, iar mai târziu pe Iosif⁹⁹⁸, acest lucru a creat schismă în Biserică. „*Mulți, mai ales dintre monahi, umblau din loc în loc și vorbeau împotriva lui Iosif, învinuindu-l ca pe un afurisit (exclus din comuniunea Bisericii) și răpitor al scaunului năpăstuitului Arsenie. Monahii Galisului și ai Mănăstirii Pantepoptis (a Atotvăzătorului) despărțindu-se de Biserică, nu primeau să aibă nicio părtașie cu Iosif. Acesta a întreprins o călătorie în părțile Răsăritului și prin puterea convingerii și daruri a încercat să înmoaie rezistența monahilor*”⁹⁹⁹.

⁹⁹⁷ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες (Tablouri patriarhale)*, p. 185.

⁹⁹⁸ G. Pahymeris, *Μιχαήλ Παλαιολόγος (Mihail Paleologul)*, cartea a patra, cap. 23, P.G. 143, 752A.

⁹⁹⁹ I. Anastasiou, *Ὁ θρυλούμενος διωγμός... (Vestita prigoană...)*, în „*Viața athonită*”, pp. 217-218.

schisma arsenioților a încetat, după multe strădanii, abia în 1312¹⁰⁰⁰.

Un caz asemănător este și cel al Sfântului Grigorie de Nazianz (tatăl Sfântului Grigorie Teologul), care din simplitate – și nu deoarece ar fi primit erezia ariană – a semnat în 361 un simbol de credință semiarian. Atunci monahii au încetat comuniunea cu el¹⁰⁰¹, act la care, desigur, Sfântul Grigorie (fiul) și alții împreună cu el nu au luat parte. Comuniunea monahilor a fost restabilită după ce Sfântul Grigorie l-a convins pe tatăl său să mărturisească public un Simbol Ortodox (364)¹⁰⁰². În prima sa *Cuvântare de împăcare* după unirea celor despărțiți, Marele Teolog i-a muștrat indirect pe monahi pentru răzvrătirea, pripa și necuviința arătată. I-a îndemnat să nu se întoarcă la „vărsătura lor”, și i-a sfătuit că este preferabil, atunci când nu avem deplină încredințare, să rămânem înlăuntrul trupului obștesc al Bisericii¹⁰⁰³.

¹⁰⁰⁰ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1, § 154, p. 246.

¹⁰⁰¹ Grigorie prezbiterul, *Βίος... Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου... (Viața lui Grigorie Teologul)*, P.G. 35, 261C.

¹⁰⁰² *Ibidem*, P.G. 35, 261D-264A.

¹⁰⁰³ Cap. 19-20, P.G. 35, 745-748.

Capitolul II

Eclesiologia ortodoxă

În cele unsprezece capitole de până acum ale lucrării de față am avut prilejul să cunoaștem activitatea antieretică a monahismului de-a lungul veacurilor, cea mai necunoscută probabil, dar în același timp și una dintre cele mai importante laturi ale sale. În paralel am prezentat destule acțiuni în acest sens ale unor mari ierarhi, precum și opiniile acestora referitoare la semnificația Bisericii celei Una și a atitudinii ei față de diferitele schisme eterodoxe.

Expunerea a evidențiat uriașa contribuție a monahismului din toate epocile la lupta împotriva ereziilor, ca și deplina antiteză dintre învățătura, predania și practica ortodoxă, și teoriile ecumenismului sincretist. Surprinde, fără îndoială, deplina identitate de opinie și consensul desăvârșit al acțiunilor antieretice ale tuturor reprezentanților de seamă ai monahismului care au fost de-a lungul veacurilor, cât și la fel de deplina identitate de păreri dintre aceștia și ceilalți mari Ierarhi și Părinți ai Bisericii.

Această poziție comună a ierarhilor și monahilor dovedește în fapt măreția credinței noas-

tre ortodoxe și unicitatea ei în raport cu vechile sau actualele teorii pluraliste, sincretiste și ecumeniste. De asemenea, definește cu limpezime poziția și viziunea pe care trebuie să o avem ca ortodocși cu privire la Biserica cea Una, ca și atitudinea noastră față de eterodocși.

În capitolul de față vom încerca o recapitulare a eclesiologiei ortodoxe pe baza celor menționate mai sus, adică a învățaturii și practicii patristice. „Căci cei care vor să grăiască deschis adevărul nu sunt lipsiți de mărturia cuvântului Scripturii”¹⁰⁰⁴. Nu vor fi reluate aici opiniile expuse anterior ale marilor reprezentanți ai monahismului, ci vor fi prezentate în exclusivitate noi mărturii ale unor ierarhi de frunte ai Bisericii noastre, care vin să vădească drept antipatristice atât teoriile ecumenismului sincretist, cât și strădaniile celor ce doresc să-l introducă pe acesta în spațiul Bisericii, al Ortodoxiei.

În același timp, aceste mărturii vor ilustra cu și mai mare evidență consensul adânc dintre dumnezeieștii ierarhi și monahi, consens de altfel întru totul firesc, de vreme ce „pe Părinți nu-i aflăm în dezacord cu nimic, ci, ca unii care sunt ai Aceluiași Duh, toți propovăduiesc și învață același lucru”¹⁰⁰⁵.

¹⁰⁰⁴ Sfântul Epifanie, Πανάριον (Panarion), erezia 64, cap. 26, P.G. 41, 1109D.

¹⁰⁰⁵ Sfântul Tarasie apud S. Miliars, Τῶν ἱεραῶν Συνόδων... συλλογὴ (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 737b.

1. Însemnătatea dreptei credințe și relația ei cu Biserica cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească

După marele Apostol al neamurilor, există „*un Domn, o credință, un Botez*” (Efeseni 4, 5). Prin aceste cuvinte, dumnezeiescul Pavel „*a vrut să spună că în lume există o singură credință nemincinoasă, pe care o ține singura Biserică Sfântă, Sobornicească și Apostolească, și că există un singur Botez care curățește și izbăvește de păcate și un singur Domn – Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Iar cel ce nu cugetă astfel, rătăcește*”¹⁰⁰⁶.

În mod similar, Sfântul Simeon al Tesalonicului arată că cea care „*învață drept cuvântul adevărului, întărește cuvintele cele apostolești și are sfințenia Duhului*”¹⁰⁰⁷, aceea este Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească. Cu alte cuvinte, Biserica Sobornicească sunt „*cei ce-L mărturisesc în chip drept (pe Hristos) împreună cu Petru și cu ceilalți Apostoli*”, adică „*adunarea celor ce mărturi-*

¹⁰⁰⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, *Πρός Αντιόχον* (Către Antioh), întrebarea 112, P.G. 28, 665D-668A.

¹⁰⁰⁷ *Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων*, cap. 25, P.G. 155, 136B (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Simeon al Tesalonicului, „Asupra tuturor eresurilor și asupra singurei credințe a Domnului nostru Iisus Hristos”, în *Tratat*, vol. 1, ediție transcrisă, îndreptată și revizuită după versiunea din 1885 de protosinghel Grighentie Natu, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, p. 64).

esc credința în chip ortodox, cu toate că pe alocurea unele sunt numite Biserici sobornicești pentru cinstea dată lor de Părinți. Dar și ele au dobândit (numirea) aceasta învățând în chip drept, iar nu rău crezând"¹⁰⁰⁸.

Această opinie o împărtășește întru totul și Sfântul Chiril al Alexandriei, care afirmă că credința ortodoxă comună unește „*nenumăratele*” Biserici din întreaga lume. Altfel spus, toate aceste Biserici, care nu „*se împart spre vrajbă*” alcătuiesc în realitate Biserica Ortodoxă cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească, „*pentru că sunt sub un singur Stăpân și o singură credință este într-însele, și, tot astfel, un singur Botez spre mântuire*”¹⁰⁰⁹.

Prin urmare, așa cum reiese din paragrafele de mai sus, în conștiința Sfinților Părinți credința dreptslăvitoare și Biserica Ortodoxă se află într-o relație perihoretică¹⁰¹⁰. De aceea, Părinții leagă unitatea Bisericii Sobornicești de unicitatea credin-

¹⁰⁰⁸ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Ερμηνεία... εις το... Συμβολον*, P.G. 155, 796D (pentru traducerea românească vezi și: „Scurtă explicare a dumnezeiescului și sfințitului Simbol al credinței noastre dreptslăvitoare...”, *ibidem*, p. 179).

¹⁰⁰⁹ *Εις τούς ψαλμούς* (Comentarii la Psalmi), Psalmul 44, P.G. 69, 1041BC.

¹⁰¹⁰ În sens teologic, perihoreza desemnează „împreună-locuirea” Persoanelor Sfintei Treimi, adică faptul că fiecare Persoană locuiește simultan în celelalte două și este locuită simultan de ele, fără ca totuși să se confunde. În mod analog, credința dreptslăvitoare sălășluiește în Biserica Ortodoxă, iar Biserica Ortodoxă se menține în dreapta credință. (*n. trad.*)

tei și a Predaniei apostolice nealterate de inovații. În lumina învățaturii acestora, credința apostolică nu poate exista fără hotarele canonice ale Bisericii Sobornicești, nici Biserica Sobornicească fără hotarele Adevărului, adică ale credinței ortodoxe.

Sfântul Celestin spune că ar fi de dorit ca „după cum ființa Dumnezeirii este una, în același fel toți oamenii, de orișunde ar fi, să țină unicul adevăr al dreptei credințe”¹⁰¹¹. Credința ortodoxă a Bisericii Sobornicești, „singura curată”¹⁰¹², este, după Sfinții Părinți, cea mai necesară condiție a mântuirii noastre. „Fie ca voi – poruncește dumnezeiescul Chiril –, mai întâi de toate, să țineți credința dreaptă și neamestecată, cu totul nepătată”¹⁰¹³. La fel învață și Sfântul Proclu: „Așadar, precum am zis mai înainte, de vreme ce este cap al tuturor virtuților, credința trebuie păzită curată, neatinsă de nimic fals, rod al cugetelor omenеști”¹⁰¹⁴.

Astfel, fiecare creștin este dator „mai întâi și mai presus de toate, să-și îngrădească sufletul cu credința ortodoxă, potrivit cu dumnezeieștile dogme ale Bisericii Sobornicești primite de la propovăduitorii de Dumnezeu Apostoli și de la Sfinții Părinți”¹⁰¹⁵.

¹⁰¹¹ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfințelor Sinoade), vol. 1, p. 451a.

¹⁰¹² *Ὁ πρὸς τοὺς Ἀντιοχειῖς τόμος* (Tomul către antiohieni), cap. 3, P.G. 26, 800B.

¹⁰¹³ *Ἐπιστολὴ α'* (Epistola întâi), P.G. 77, 12C.

¹⁰¹⁴ S. Miliias, *ibidem*, p. 647.

¹⁰¹⁵ Sfântul Teodor al Edessei, „O sută de capete”, capul 99, în *Filocalia*, vol. IV, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 209.

„Așadar, îl numim desăvârșit pe cel care împreună cu credința are și o viață dreaptă.”¹⁰¹⁶

La Sfinții Părinți constituie un loc comun opinia că, de una singură, prezența faptelor bune nu este îndestulătoare pentru mântuirea sufletului nostru nemuritor¹⁰¹⁷. „Așadar, de niciun folos nu este viața curată dacă învățăturile sunt atricate”¹⁰¹⁸, afirmă Sfântul Ioan Gură de Aur. Drept aceea – conchide Marele Teolog Grigorie – „credința fără fapte este moartă, ca și faptele fără credință”¹⁰¹⁹. Chiar și în veșnicie, „făcându-se înviere, în părtașia dreptei credințe vom fi, toți credincioșii, împreună cu Hristos”¹⁰²⁰.

2. Apariția ereziilor și condamnarea lor de către Biserică

Cu timpul, în sânul Bisericii Sobornicești și Apostolice, singurul izvor al mântuirii, s-au ivit,

¹⁰¹⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, *Περικοπαί διάφοροι* (Fragmente diverse), P.G. 26, 1220C.

¹⁰¹⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Ἐπιστολή* 295 (Epistola 295), P.G. 32, 1040A.

¹⁰¹⁸ *Ἐπόμνημα εἰς τόν ἅγιον Ἰωάννην...* (Tâlcuire la Evanghelia după Ioan), omilia 66, cap. 3, P.G. 59, 369.

¹⁰¹⁹ *Εἰς τό ἅγιον βάπτισμα* (Despre Sfântul Botez), cap. 45, P.G. 36, 424CD.

¹⁰²⁰ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Περί τοῦ τέλους ἡμῶν...* (Despre sfârșitul nostru...), cap. 368, P.G. 155, 685B (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Tratat*, vol. 2, op. cit., p. 120).

din păcate, diverse erezii, care purtau numele lui Hristos, dar nu și adevărata Lui credință. Cauzele apariției ereziilor au fost numeroase, așa cum arată dumnezeiescul Gură de Aur în diferite cuvinte ale sale: slava deșartă, iubirea de slavă, curiozitatea nefolositoare, trândăvia și, desigur, lipsa dragostei.

Domnul Iisus a prorocit apariția ereziilor și le-a atras atenția credincioșilor, zicând: „*Feriți-vă de prorocii mincinoși care vin la voi în haine de oi, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori*” (Matei 7, 15). Despre eretici au vorbit și Sfinții Apostoli, care i-au caracterizat drept „*învățători mincinoși, care vor strecura eresuri pierzătoare*” (II Petru 2, 1), „*antihriști*” (I Ioan 2, 18), „*amăgitori*” (II Ioan 7), „*nori fără apă, purtați de vânturi*” (Iuda, 12), „*lupi îngrozitori, care nu vor cruța turma*” (Faptele Apostolilor 20, 29), „*apostoli mincinoși*” și „*lucrători vicleni*” (II Corinteni 11, 13).

Ereziarhii de tot felul s-au străduit să tâlcuiască dogmele și tainele dumnezeiești de neajuns cu mintea, amestecându-le îndeobște cu credințe populare și iudaice. N-au pregetat să caute sprijin chiar și în Sfintele Scripturi. După Sfântul Chiril al Alexandriei, „*toți ereticii adună dovezi pentru rătăcirea lor din Scriptura de Dumnezeu insufată, strâmbând, prin înțelesurile lor rele, cele grăite drept prin Duhul Sfânt, și aprinzând asupra capetelor lor văpaia nestinsă*”¹⁰²¹.

¹⁰²¹ Ἐπιστολή λθ' (Epistola 39), P.G. 77, 181B.

Dumnezeiescul Gură de Aur arată că ereticii „*n-aveau pe Hristos, Care să grăiască întru ei [...] ci aveau în ei pe tatăl minciunii, pe ucigașul de oameni*”¹⁰²². Potrivit Părinților de la Sinodul I Ecumenic, ereziile „*nu sunt învățături ale Mântuitorului nostru, nici ale Apostolilor, ci ale satanei și ale tatălui lor (al ereticilor), diavolul*”¹⁰²³. „*Deci celelalte (credințele din afara Ortodoxiei) – completează Sfântul Anastasie Sinaitul – nu sunt credințe, ci morți.*”¹⁰²⁴ „*Pe ereticii care stăruie în erezie, Sfinții Părinți îi consideră «necurați», «vrăjmași ai lui Hristos», «furi de cele sfinte și păcătoși», «vrăjmași (lui Hristos), adică potrivnici și antihriști*”¹⁰²⁵, „*dușmani ai Bisericii*”¹⁰²⁶, adică „*vrăjmași Bisericii Sobornicești*”¹⁰²⁷.

Ereziile alcătuiesc pagina cea mai tragică din Istoria Bisericii. Sfințitul Dositei spune că „*multe ale urgii s-au petrecut în lume, în diferite vremuri*

¹⁰²² *Περὶ Παρθενίας*, cap. 3, P.G. 48, 536 (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie...*, op. cit., p. 9).

¹⁰²³ S. Miliás, *ibidem*, p. 186b.

¹⁰²⁴ Sfântul Anastasie Sinaitul, *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* (Întrebări și răspunsuri), întrebarea 113, P.G. 89, 765B.

¹⁰²⁵ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Ἡ ποιμαντικὴ Διακονία κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας* (Slujirea pastorală din perspectiva sfințelor canoane), p. 155.

¹⁰²⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Ἐπιστολὴ ρκστ'* (Epistola 126), cap. 3, P.G. 32, 553A.

¹⁰²⁷ Sfântul Atanasie cel Mare, *Ἀπολογητικὸς Δεύτερος* (Al doilea cuvânt apologetic), cap. 77, B.E.P.E.S. vol. 31, p. 113.

și ani, care au smerit neamul omenesc peste măsură, dar niciuna nu l-a doborât la pământ și nu l-a dezbinat precum năpasta ereziilor, care odrăslind de la oamenii înșiși precum rugina din fier, nu numai pe ereziarhii născocitori ai relelor i-a ros, lepădându-i cu totul de la fața lui Dumnezeu, dar și pe cei de aproape și pe cei de departe i-a făcut din fii ai luminii, fii ai întunericii¹⁰²⁸.

Cum ereziarhii câștigau adepți și kakodoxia lor se întindea, Părinții Bisericii s-au văzut nevoiți să ia măsuri pentru păzirea părții sănătoase a turmei, chiar dacă uneori, cu discernământ, păstrau pentru o vreme, din iconomie, tăcerea, „nădăduind că aceia își vor schimba în bine învățăturile lor”¹⁰²⁹. Pentru început, așadar, Părinții încercau să-i aducă la pocăință pe eretici, care în unele cazuri puteau fi chiar episcopi, îndemnându-i în același timp să părăsească învățătura lor stricătoare de suflet.

Stăruința rău-credincioșilor în aceleași concepții ducea de regulă la o confruntare sinodală, respectiv la sinoade locale sau mai ales ecumenice, care sunt și „criteriul ultim al Bisericii în întregul ei”¹⁰³⁰. Sinodul Ecumenic, „cu autonomie și au-

¹⁰²⁸ Τοῦ Μακαριστοῦ Μελετίου Συρίγου... κατά... Καλβινικῶν κεφαλαίων (Scierea Fericitului Meletie Sirigul împotriva Capetelor calvine), p. 3.

¹⁰²⁹ Dositei al Ierusalimului, Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos), cartea a șasea, cap. 7, § 9, p. 278.

¹⁰³⁰ Ibidem, cartea a doua, cap. 5, § 10, p. 343.

toritate, stabilește, pecetluiește, formulează, disculpă, reartă, oprește, întărește, ajustează, instituie, învață și validează”¹⁰³¹.

La unele sinoade (cum au fost cel de-al IV-lea și al VII-lea Ecumenice), acei eretici care au arătat pocăință au fost primiți cu bunăvoință de Părinții ortodocși. În cazuri contrarii, Sinoadele Ecumenice sau marile sinoade locale, ca instanțe canonice de judecată, îi condamnau pe ereticii nepocăiți, supunându-i în același timp și pedepsei tăierii mădularelor bolnave din trupul sănătos al Bisericii, pentru a nu-i transmite și acestuia boala lor ucigătoare de suflet.

Arienii, de exemplu, „au fost dovediți eretici și excluși din Biserică, după judecata întregului Sobor (cel Dintâi) Ecumenic”¹⁰³². „Cine nu știe – spune Sfântul Grigorie al Nyssei – că ceea ce desparte erezia de Biserică”¹⁰³³ este cugetul rău-credincios, în care stăruind ereticii, îi scoate afară din „trupul Bisericii”¹⁰³⁴, adică îi înstrăinează „și de Dumnezeu, și de Biserică Sobornicească”¹⁰³⁵. „Cum să țină

¹⁰³¹ *Ibidem*, cartea a patra, cap. 1, § 18, p. 310.

¹⁰³² Sfântul Atanasie cel Mare, *Πρός τοὺς ἐπίσκοπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης...* (Către episcopii din Egipt și Libia), cap. 22, P.G. 25, 589D.

¹⁰³³ *Πρός Ἐννόμιον Ἀντιρρητικοί* (Antireticele contra lui Eunomie), cuvântul 4, P.G. 45, 652A.

¹⁰³⁴ Sfântul Epifanie, *Πανάριον* (Panarion), erezia 48, cap. 11, P.G. 41, 872D.

¹⁰³⁵ Sfântul Grigorie Teologul, *Ἐπιστολή ρβ'* (Epistola 102), P.G. 37, 196A.

de Biserica Sobornicească cei care s-au depărtat de credința apostolească și s-au făcut născocitori de inovații rele?"¹⁰³⁶, se întreabă și Marele Atanasie.

Îndepărtarea din trupul Bisericii a ereticilor osândiți are drept firească urmare golirea tainelor lor de Harul Preasfântului Duh, acestea devenind în continuare fără valoare, „*mincinoase și deșarte*”¹⁰³⁷. „*Iar cei ce s-au rupt, făcându-se mirreni, nu aveau puterea (autoritatea) nici de a boteza, nici de a hirotoni, nici nu puteau să dea altora Harul Sfântului Duh, de la care ei au căzut.*”¹⁰³⁸ Din acest motiv, spune Sfântul Chiril al Ierusalimului, „*ereticii se botează din nou, fiindcă cel dintâi n-a fost botez*”¹⁰³⁹.

Cele zise mai sus le-au întărit și Părinții Sinodului al III-lea Ecumenic, care au judecat cazul lui Nestorie și au hotărât condamnarea lui. În primul lor canon, ei proclamă că orice mitropolit care pe viitor va mai urma celor de un cuget cu Nestorie „*nu poate lucra nicidecum împotriva epi-*

¹⁰³⁶ Κατὰ Ἀρειανῶν (Împotriva arienilor), cuvântul 1, cap. 2, P.G. 26, 20A.

¹⁰³⁷ Κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (Canon al Sinodului din Cartagina), P.G. 137, 1101C (pentru traducerea românească vezi și tâlcuirea la Canonul 66 al Sinodului din Cartagina, în *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 504).

¹⁰³⁸ Sfântul Vasile cel Mare, Κανὼν α' (Canonul 1), P.G. 138, 579A (pentru traducerea românească vezi și *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 599).

¹⁰³⁹ Προκατήχησις (Cateheză preliminară), cap. 7.

scopului eparhiei, fiindcă este scos de acum înainte de către Sinod de la toată bisericăscă împărtășire și este nelucrător”¹⁰⁴⁰. Iar episcopii care vor săvârși unele ca acestea sunt considerați „străini de preoție și căzuți din treaptă”¹⁰⁴¹.

Prin urmare, atât acești episcopi eretici, care s-au abătut de la dreapta credință și au părăsit Biserica cea Una, cât și cei hirotoniți de ei sunt socotiți de către Părinții Bisericii simpli mireni, chiar dacă au fost hirotoniți canonic și n-au întrerupt continuitatea lanțului hirotoniei canonice, care și-a luat începutul de la Apostolii înșiși. Cu alte cuvinte, ereticii, în afara Bisericii fiind, nu au succesiune apostolică, de vreme ce, potrivit învățaturii Părinților, succesiunea apostolică nu se întrerupe doar printr-o transmitere nelegitimă sub raport exterior a hirotoniei, ci și din pricina abaterii de la dreapta credință.

Semnificativ este și faptul că Părinții Bisericii nu socotesc nicio erezie drept neînsemnată. În general, Sinoadele Ecumenice și locale au respins și au condamnat nu numai acea erezie care a constituit prilejul convocării lor, ci în aceeași măsură pe oricare alta. Sinodul al IV-lea Ecumenic hotărăște în cea de-a cincea ședință a sa: „Cei ce cutează să alcătuiască o altă credință, sau fie

¹⁰⁴⁰ P.G. 137, 349B (pentru traducerea românească vezi și *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 188).

¹⁰⁴¹ Canonul 2, în *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 190.

și numai să facă public, sau să învețe, sau să transmită un alt Simbol (de credință) [...] aceștia, dacă sunt episcopi sau clerici, sunt înstrăinați – episcopii de episcopie și clericii din treapta clericală –, iar dacă sunt monahi sau laici sunt anatematizați”¹⁰⁴².

În același fel, Sinodul întrunit în 1284 la Constantinopol sub patriarhul Grigorie împotriva latino-cugetătorului Vekkos predica: „Ci rămâneți astfel, cei ce sunteți cu adevărat ai lui Dumnezeu, respingând și îngrețoșându-vă și de celelalte dogme potrivnice adevărului, ca și de aceste născociri ale lui Vekkos”¹⁰⁴³.

3. Interdicția comuniunii bisericești, a rugăciunii în comun și a legăturilor cu ereticii

După condamnarea definitivă a ereticilor, care se exprima prin formule precum „anatema”, „excomunicare”, „îndepărtare”, „cădere din treapta preotească și din comuniune”, Părinții recomandau turmei ortodoxe îndepărtarea de comuniunea bisericească¹⁰⁴⁴ cu aceștia.

¹⁰⁴² S. Milias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 2, p. 156a.

¹⁰⁴³ Ἐκθεσις τοῦ τόμου τῆς πίστεως κατὰ τοῦ Βέκκου (Expunere a tomului credinței contra lui Vekkos), P.G. 142, 245A.

¹⁰⁴⁴ Sfântul Grigorie Teologul, Ἐπιστολή ρβ' (Epistola 102), P.G. 37, 196A.

Atât strădania Sfinților Părinți de a-i întoarce la cugetul ortodox pe cei ce doreau să introducă credințe eretice, cât și îndepărtarea lor din sânul Bisericii Sobornicești erau roade ale dragostei și milostivirii, după chipul doctorilor trupești, care vindecă, dar și îndepărtează la nevoie mădularele bolnave și putrede.

Dar și opreliștile de mai sus cu privire la comuniunea de un fel sau altul cu ereticii izvorau în esență din aceeași iubire de oameni a Bisericii, care încerca pe de o parte să-și apere mădularele sănătoase de boala ucigătoare de suflet a rău-credincioșilor, iar pe de altă parte să-i problematizeze pe aceștia din urmă cu privire la atitudinea ei și să-i facă să înțeleagă că se găsesc pe un drum greșit. Îndepărtarea de comuniunea cu ei avea în același timp și un caracter pedagogic.

Sfinții Părinți îi îndeamnă pe credincioși să fie cu multă „luare-aminte să nu-i facă părtași (Sfintei Jertfe) pe cei ce n-au părtaşie, și mai vârtos (să ia aminte) preoții”¹⁰⁴⁵, deoarece, consideră ei, ereticii nu mai sunt vrednici să se numească creștini. Marele Vasile îl socotea pe Iuda „preferabil”¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁵ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Ερμηνεία περί τῆ τοῦ θεοῦ ναοῦ...*, cap. 73, P.G. 155, 725B (pentru traducerea românească vezi și: *Explicare pentru sfânta biserică...*, cap. „Ce însemnează a-i scoate afară pe cei chemați” în *Tratat*, vol. 2, op. cit., p. 142).

¹⁰⁴⁶ Joc de cuvinte între *αἰρετός* (în greaca veche, „preferabil, dezirabil”) și *αἰρετικός* („eretice”). (n. trad.)

ereticilor și spunea că astfel de oameni „mai degrabă Îl negustoresc pe Hristos; ei nu mai sunt creștini, căci preferă numai ceea ce le este folositor în această lume, în locul vieții trăite după adevăr”¹⁰⁴⁷. Îndemna la îndepărtarea „de comuniunea cu ereticii, căci este știut că nepăsarea în această privință ne lipsește de îndrăzneala înaintea lui Hristos”¹⁰⁴⁸.

Tot astfel, Marele Atanasie își arăta indignarea împotriva celor ce „mult și grav rătăcesc, ca unii care nici Scripturile nu le-au citit, nici creștinismul nu-l cunosc deplin”¹⁰⁴⁹ și, fie din ignoranță, fie din fățarnicie, „pe cei ce cugetă astfel (în chip eretic), îi numesc creștini”. În același timp, îi îndemna pe credincioși să fugă „ca de la fața șarpelui”¹⁰⁵⁰ nu numai de erezie, dar și de acei ortodocși care se împărtășesc cu ereticii¹⁰⁵¹. Îndepărtarea de comuniunea cu ortodocșii care se împărtășesc cu ereticii latini o recomanda la rândul său și Sfântul Gherman cel Nou al Constantinopolului¹⁰⁵².

¹⁰⁴⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole, op. cit., Epistola 240, p. 390.*

¹⁰⁴⁸ *Ἐπιστολή σξβ'* (Epistola 262), cap. 2, P.G. 32, 976A (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, p. 428).

¹⁰⁴⁹ *Κατὰ Ἀρειανῶν* (Împotriva arienilor), cuvântul 1, cap. 1, P.G. 26, 13C.

¹⁰⁵⁰ *Ibidem*, cap. 7, P.G. 26, 25BC.

¹⁰⁵¹ *Τοῖς τόν μονήρη βίον ἀσκοῦσι...* (Către cei ce se în-deletnicesc cu viața singuratică), P.G. 26, 1188B.

¹⁰⁵² K. N. Sathas, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* (Biblioteca medievală), vol. 2, pp. 17-18.

Sfântul Anastasie Sinaitul seamănă cu „desfrânarea”¹⁰⁵³ comuniunea cu ereticii, privită de Părinți ca o trădare a credinței și despărțire de Biserică. Sfințitul Epifanie sfătuiește de asemenea să respingem „toate ereziile, ca pe niște fiare cu venin de moarte”¹⁰⁵⁴. Asemenea și de-Dumnezeu-purtătorul Ignatie învață să fugim de erezii, „care nasc rod purtător de moarte, din care, dacă gustă cineva, piere. Fiindcă aceștia (ereticii) nu sunt pădure a Tatălui”¹⁰⁵⁵.

Când Sfântul Evstatie al Antiohiei era dus în surghiun de eretici, „chemându-i pe toți, le-a cerut să nu cedeze, nici să nu dea pe mâna lupilor turma, nici să nu o trădeze vânzându-o lor, ci să rămână înăuntru (în sânul Bisericii), punându-le stavilă gurii și muștrându-i”¹⁰⁵⁶.

Deosebit de grăitoare sunt și cuvintele Sfântului Chiril al Ierusalimului, care socotește „adunările ereticilor”, „biserica (adunare) a celor ce viclenesc” (Psalmii 25, 5): „Fugi de adunările lor necurate

¹⁰⁵³ Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις (Întrebări și răspunsuri), întrebarea 113, P.G. 89, 765B.

¹⁰⁵⁴ Βίος τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου (Viața Sfântului Epifanie), cap. 64, P.G. 41, 108C.

¹⁰⁵⁵ Τραλλιανοῖς (Către tralieni), cap. 11, P.G. 5, 684A (pentru traducerea românească, vezi și: Scrierile Părinților apocritici, trad. pr. dr. Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1995, p. 207).

¹⁰⁵⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἐυστάθιον... (Cuvânt de laudă la cel întru Sfinți Părintele nostru Evstatie), cap. 4, P.G. 50, 604.

și rămâi totdeauna în Sfânta Biserică Sobornicească, în care ai primit și nașterea din nou. De te vei afla vreo dată în cetate străină, nu cerceta numai unde este biserica din mijlocul ei (fiindcă și celelalte eresuri ale celor necinstitori voiesc să-și numească bârlogurile lor biserici), nici nu întreba simplu unde este biserica, ci unde este Biserica Sobornicească; fiindcă acesta este numele osebit al acestei Sfinte Maici a noastre, a tuturor"¹⁰⁵⁷.

Astfel, după cum istorisește Arătătorul de cele cerești Vasile, pentru a nu avea împărtășire cu ereticii, credincioșii, „cu femeile, copiii și bătrânii, ies înaintea zidurilor (cetății) și își săvârșesc rugăciunile sub cerul liber, suferind cu îndelungă răbdare toate intemperiiile vremii"¹⁰⁵⁸. Dar și însuși strălucitul Ierarh mărturisea că nu ar fi răbdat „nici pentru un singur ceas"¹⁰⁵⁹ comuniunea cu cei rău-credincioși.

Opreliștile Părinților se extind și asupra rugăciunilor în comun cu ereticii. Deși Părinții îi îndemneau pe ortodocși să facă rugăciuni pentru eretici, nu le îngăduiau cu toate acestea să se roa-

¹⁰⁵⁷ Κατήχησις Φωτιζομένων ιη' (Cateheza a 18-a pentru cei chemați spre lumina), cap. 26.

¹⁰⁵⁸ Ἐπιστολή 92 (Epistola 92), cap. 2, P.G. 32, 481A (pentru traducerea românească vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, Epistole, op. cit., p. 174).

¹⁰⁵⁹ Ἐπιστολή σξστ' (Epistola 266), cap. 2, P.G. 32, 993C (pentru traducerea românească vezi și *ibidem*, p. 438).

ge împreună cu ei. În tâlcuirea sa la unul dintre numeroasele canoane care interzice rugăciunea în comun cu ereticii, sfințitul Valsamon arată că de eretici „trebuie să ne scârbim ca de niște întinăciuni și nu avem legături cu ei”. Iar într-o altă erminie la un canon similar spune că „dreptslăvitorii creștini se cuvine a se feri de eretici și slujirile lor a le urî”¹⁰⁶⁰. Sfântul Chiril al Ierusalimului sfătuiește: „Mai ales, urăște toate adunările nelegiuitorilor eretici”¹⁰⁶¹.

Cum ar fi cu puțință, de altfel, să se roage împreună ortodocși cu arieni sau nestorienii, câtă vreme cei dintâi Îl socotesc pe Iisus Dumnezeu-Om, iar ceilalți, o simplă creatură sau un om purtător de Dumnezeu? Cum să fie cu puțință rugăciunea în comun cu ereticii, care „născocind un Dumnezeu care nu există”, au apostaziat de la credință, ascultă de draci, cinstesc minciuna¹⁰⁶² și Îl mânia „în tot ceasul”¹⁰⁶³ pe Adevăratul Dumnezeu? Cum să fie cu puțință ca ortodocșii să la parte la rugăciunea ereticilor, care e socotită

¹⁰⁶⁰ Ἐρμηνεία εἰς τὸν με' καὶ μστ' ἀποστολικούς (Tâlcuire la Canoanele apostolice 45 și 46), P.G. 137, 129BC (pentru traducerea românească vezi și: *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 85).

¹⁰⁶¹ Κατήχησις Φωτισομένων δ' (Cateheza a 4-a pentru cei chemați spre lumina), cap. 37.

¹⁰⁶² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Περὶ Παρθενίας* (Despre feciorie), cap. 1, 5, P.G. 48, 533, 537.

¹⁰⁶³ Sfântul Petru Damaschinul, *Πνευματικῆς γνώσεως συνοπτικὸς λόγος* (Cuvânt pe scurt despre cunoștința duhovnicească), cuvântul 800, E.P.E., vol. 17, p. 420.

drept păcat, deoarece se roagă unui Dumnezeu inexistent?¹⁰⁶⁴

Diavolul însuși, spune Sfântul Simeon al Tesalonicului, „îi îndeamnă pe eretici la spurcatele lor rugăciuni, spre a se osândi, ca cei ce mai vârtos hulesc cu rugăciunile lor, căci se oștesc asupra lui Dumnezeu, iar nu se roagă”¹⁰⁶⁵. În plus, Sfântul Simeon învață că în biserică se cuvine să stea „numai cei bine-cinstitori, care stând pe pământul lui Dumnezeu, cu bună-cinstire laudă pe Stăpânul cerului și al pământului; iar cei necinstitori sau cei de altă credință nicidecum, căci nu are împărtășire Hristos cu Veliar”¹⁰⁶⁶.

Părinții consideră păcat chiar statul la masă¹⁰⁶⁷ cu ereticii, de vreme ce tot atunci se face și rugăciune în comun, și fac o deosebire hotărâtă între rugăciunea bineplăcută lui Dumnezeu a ortodocșilor și cea urâtă de Dumnezeu a ereticilor. Sfântul Grigorie Dialogul completează că nu trebuie să ne rugăm nici pentru cei care au adormit în necredință și necucernicie și care, drept aceea,

¹⁰⁶⁴ Sfântul Atanasie cel Mare, *Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς ψαλμοὺς* (Tâlcuire la Psalmi), Psalmul 108, P.G. 27, 456D-457A.

¹⁰⁶⁵ *Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις...*, întrebarea 79, P.G. 155, 941C (pentru traducerea românească, vezi și: „Răspunsurile Prea Fericitului Simeon la întrebările făcute de un arhiereu Proimon”, în *Tratat*, vol. 2, *op. cit.*, p. 256).

¹⁰⁶⁶ *Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ...*, cap. 152, P.G. 155, 357A (pentru traducerea românească, vezi și: „Pentru Sfânta Biserică și pentru tâmosirea ei”, în *Tratat*, vol. 1, *op. cit.*, p. 185).

¹⁰⁶⁷ Sfântul Vasile cel Mare, „Regulile mici”, întrebarea 124, în vol. *Scrieri morale și ascetice*, *op. cit.*, pp. 391-392.

se află neîndoielnic în iad, „ca nu cumva vrednicia rugăciunii cea dinaintea Dreptului Judecător să ajungă de ocară”¹⁰⁶⁸ (cu alte cuvinte, pentru ca rugăciunea să nu-și piardă vrednicia și cinstea ei înaintea lui Dumnezeu).

La modul și mai general, Părinții îi îndemnau pe credincioșii ortodocși – și mai ales pe cei slabi în credință și lipsiți de o cunoaștere îndesulătoare a Sfințelor Scripturi¹⁰⁶⁹ – să urască și să respingă nu doar erezia, comuniunea bisericească cu ereticii și faptele lor, dar chiar și tovărășia acestora. Este știut, de altfel, că omul este lesne influențabil și schimbător și tinde în mod obișnuit spre rău. Tovărășia cu oamenii stricați duce adeseori – și chiar pe nesimțite – la imitarea și la asemănarea cu ei, fără a fi existat, firește, o astfel de intenție la început.

Astfel, Sfântul Ignatie Teoforul poruncește că „de aceștia (de eretici) trebuie să fugiți ca de fiare [...] trebuie să vă feriți de ei, fiindcă mușcăturile lor sunt greu de vindecat”¹⁰⁷⁰. Sfântul Irineu isto-

¹⁰⁶⁸ Everghetinosul, vol. IV, op. cit., pricina a 31-a, cap. 1, p. 373.

¹⁰⁶⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Ἐπίτομη εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν Α'*, omilia 17, cap. 1, P.G. 62, 592 (pentru traducerea românească, vezi *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei...*, Ed. Nemira, București, 2005).

¹⁰⁷⁰ „Către efeseni”, cap. 7, în vol. *Scrierile Părinților apostolici*, op. cit., p. 191.

risește că Sfântul Ioan Teologul a mers odată la o baie, dar auzind că se afla acolo și ereticul Cérin, a plecat îndată din baie, fără să apuce măcar să se spele. „*Atâta grijă au avut Apostolii și ucenicii lor, ca nici măcar în cuvânt să nu aibă părtaşie cu vreunul dintre cei ce strâmbau adevărul*”¹⁰⁷¹, conchide Sfântul Irineu în urma acestei istorisiri.

În același fel și Marele Vasile afirmă că „*trebuie să evităm orice părtaşie cu ei (cu ereticii) și să le respingem cuvintele, ca unele ce sunt otravă pentru suflete*”¹⁰⁷², iar Sfântul Chiril al Ierusalimului întregește: „*Fugi, dar, de necucernicie și nici măcar să nu-l saluți pe unul ca acesta, ca să nu fii părtaș la faptele cele neroditoare ale întunericului (Efeseni 5, 11); și nici să nu te amesteci (cu ereticii), nici să nu voiești să intri în discuție cu ei*”¹⁰⁷³.

Altundeva spune iarăși: „*Să urăști așadar și să fugi de cei ce hulesc pe Duhul Sfânt, care nu vor lua iertare pentru păcatele lor [...] Să-i urâm pe cei ce sunt vrednici de ură. Să ne scârbim de cei de care Se scârbește Dumnezeu. Să-I spunem și noi lui Dumnezeu, cu deplină îndrăznire, despre toți ereticii: «Oare*

¹⁰⁷¹ Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνόμου γνώσεως (Vădirea și combaterea cunoștinței mincinoase), cartea a treia, P.G. 7, 854A.

¹⁰⁷² Ἐπιστολὴ ρε' (Epistola 105), P.G. 32, 513B (pentru traducerea românească vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, Epistole, op. cit., p. 191).

¹⁰⁷³ Κατήχησις Φωτιζομένων στ' (Cateheza a 6-a pentru cei chemați spre luminare), cap. 19.

nu pe cei ce Te urăsc pe Tine, Doamne, i-am urât și asupra vrăjmașilor Tăi m-am mâhnit?» (Psalmii 138, 21). Fiindcă este și o vrăjmășie bună¹⁰⁷⁴. „Mai bună este despărțirea de dragul bunei-cinstiri – după Sfântul Grigorie Teologul – decât buna-înțelegere păcătoasă.”¹⁰⁷⁵ Altfel spus, ortodocșii sunt datori să prefere pacea mai mult decât orice, dar „cu condiția ca credința să fie sănătoasă”¹⁰⁷⁶.

Aceeași opinie o împărtășește și Sfințitul Gură de Aur: „Este și o ruptură bună și este și o înțelegere rea [...] Căci înțelegerea nu este pretutindeni bună, după cum nici dezbinarea nu este pretutindeni rea”¹⁰⁷⁷. „Drept aceea să-l urăști pe el (ereticul), pentru că se arată a fi plăcut și blând față de tine, care ești rob împreună cu el, dar față de Stăpânul nostru cel de obște este mai sălbatic decât câinii turbați [...] Fugi de veninul vicleniei, urăște leacurile otrăvitoare”¹⁰⁷⁸.

Se înțelege, desigur, că Sfinții Părinți nu voiesc să spună prin aceasta să-i urâm pe eretici ca persoane, plăsmuite, de altfel, „după chipul lui Dumnezeu” (Facerea 1, 27), ci că trebuie să fugim

¹⁰⁷⁴ Κατήχησις Φωτισομένων ἰστ' (Cateheza a 16-a pentru cei chemați spre luminare), cap. 6, 10.

¹⁰⁷⁵ Εἰρηνικός α' (Întâia cuvântare de împăcare), cap. 11, P.G. 35, 736A.

¹⁰⁷⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, Ὁ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς τόμος (Tomul către antiohieni), cap. 8, P.G. 26, 805C.

¹⁰⁷⁷ Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην... (Tâlcuire la Evanghelia după Ioan), omilia 57, cap. 2, P.G. 59, 314.

¹⁰⁷⁸ Λόγοι ἐννέα εἰς τὴν Γένεσιν (Nouă Cuvinte la Facere), Cuvântul I, cap. 3, P.G. 54, 585.

de ei și să-i respingem nu pentru altă pricină decât că sunt eretici și Biserica trebuie apărată de kakodoxia lor.

Felurimea capacităților, cunoștințelor și darurilor de care se bucură credincioșii ortodocși face cu putință și felurimea comportamentelor noastre față de eterodocși. În alte cuvântări ale sale, Sfântul Ioan Gură de Aur rânduiește în mod categoric conduita noastră în relațiile cu ei: *„Să nu fim aprigi și mânioși în purtarea noastră față de ei, ci să le vorbim cu blândețe; fiindcă nu este nimic mai bun decât netulburarea și blândețea [...] Însă dacă ne vatămă prietenia lor și ne îmbie să ne unim cu necucernicia, leapădă-i, chiar părinți de ți-ar fi; aruncă-l de la tine, chiar dacă este ochiul tău (Matei 5, 29) [...]*

[...] Să fugim de ei și să-i părăsim. Dacă nu ne vatămă în buna noastră credință, atunci să-i îmbiem, firește, și să-i tragem noi înșine de partea noastră. Dar dacă nu-l folosești, ci mai curând tu îi primești vătămarea, rămâi nevătămat măcar întorcându-te de la el și rupând prietenia. Fugi de el, numai; nu te sfădi și nici nu-l război pe el”¹⁰⁷⁹.

Sfântul mai spune că se cuvine să plângem pentru marea boală și nebulie a rău-credincioșilor, iar dacă este cineva destoinic, să caute cu multă sânguință să-i tămăduiască. Și încheie: *„Așadar, ca să nu ne vatămăm pe noi înșine în lu-*

¹⁰⁷⁹ *Περί Ακαταλήπτου (Despre Cel necuprins cu mintea), Cuvântul 1, cap. 7, P.G. 48, 708.*

crurile cele mai de seamă, să fugim de legăturile cu ei, rugându-ne numai și cerând lubitorului de oameni Dumnezeu, Cel ce voiește ca tot omul să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină (I Timotei 2, 4), să-i izbăvească din rătăcire și din cursa diavolului și să-i întoarcă la lumina cunoștinței”¹⁰⁸⁰.

4. Strădania de a-i întoarce pe eretici și de a-i uni din nou cu Biserica Sobornicească

Sfatul de mai sus al Sfântului Ioan Gură de Aur exprimă învederat buna dorire a Bisericii privind întoarcerea eterodocșilor la dreapta credință, în ciuda numeroaselor opreliști referitoare la comuniunea, rugăciunea sau masa în comun și tovărășia cu ei. Asemenea opreliști, așa cum am arătat, izvorăsc în esență din dragostea Bisericii, care se îndurerează pentru abaterea eterodocșilor de la calea adevărului.

Sfinții Părinți cunosc foarte bine că adoptarea unor convingeri hulitoare sau rău-credincioase îl duce neîndoielnic pe om nu numai în afara Bisericii, dar și în afara mântuirii. Niciunul dintre Sfinții Părinți n-a susținut vreodată contrariul. Potrivit învățăturii lor, numai „*în această Sfântă Biserică Sobornicească primind învățătura și*

¹⁰⁸⁰ *Περί Ακαταλήπτου (Despre Cel necuprins cu mintea), Cuvântul 2, cap. 7, P.G. 48, 718.*

bine petrecând, vom dobândi Împărăția cerurilor și vom moșteni viața veșnică”¹⁰⁸¹.

Sfântul Ignatie Teoforul arată că „dacă cei care strică trupește casa cuiva sunt dați morții, cu cât mai mult cel care strică, printr-o rea învățătură, credința lui Dumnezeu, pentru care Iisus Hristos a fost răstignit? Unul ca acesta, întinat făcându-se, va merge în focul nestins, la fel ca și cel care îl ascultă”¹⁰⁸². Iar în altă parte: „Nu vă înșelați, frații mei, dacă cineva se duce după cel ce dezbină, nu va moșteni Împărăția lui Dumnezeu (Galateni 5, 21)”¹⁰⁸³.

Sfântul Epifanie învață că cei ce „se îndepărtează de Biserică [...] sunt cu adevărat singuri de sine osândiți”¹⁰⁸⁴ și, după Sfântul Proclu, „de cununile biruinței nu se învrednicesc”¹⁰⁸⁵. Marele Atanasie, la rândul său, întărește că în veacul viitor ereticilor „nu le este îngăduit să Îl binecuvânteze pe Dumnezeu”¹⁰⁸⁶.

¹⁰⁸¹ Κατήχησις Φωτιζομένων ιη' (Cateheza a 18-a pentru cei chemați spre lumina), cap. 28.

¹⁰⁸² Πρὸς Ἐφεσίους (Către efeseni), cap. 16, P.G. 5, 657AB (pentru traducerea românească, vezi și: Scrierile Părinților apostolici, op. cit., p. 195).

¹⁰⁸³ „Către filadelfieni”, cap. 3, în vol. Scrierile Părinților apostolici, op. cit., p. 215.

¹⁰⁸⁴ Sfântul Epifanie, Πανάριον (Panarion), erezia 34, cap. 13, P.G. 41, 609A.

¹⁰⁸⁵ S. Milias, Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή (Colecția Sfintelor Sinoade), vol. 1, p. 647a.

¹⁰⁸⁶ Sfântul Atanasie cel Mare, Ἐξήγησις εἰς τοὺς ψαλμοὺς (Tâlcuire la Psalmi), Psalmul 40, P.G. 27, 200CD.

Sfântul Ioan Gură de Aur face o deosebire hotărâtă între valoarea nevoițelor ortodocșilor și ale eterodocșilor și adresându-se celor din urmă, exclamă cu durere: „Până când nu încetați de a mai alerga în van, și a vă osteni degeaba, și a lovi și a bate cu pumnii în aer în zadar? [...] Și noi, și ereticii ne dăm tot atâta osteneală pentru a trăi în feciorie, ba poate aceia se ostenesc chiar mai mult decât noi, dar roada ostenelilor nu este aceeași. Ereticilor le sunt gătite lanțuri, lacrimi și suspine și osândă fără de sfârșit, iar nouă, soarta îngerilor, făclii strălucitoare și, ceea ce este culmea tuturor bunătăților, petrecerea neconținută cu Mirele [...] (Ereziarhii) i-au dus la pierzare pe toți cei ce au dat ascultare cuvintelor lor”¹⁰⁸⁷.

Zădărnicia ostenelilor ereticilor aflați în afara Bisericii îi impulsiona pe Sfinții Părinți să-și asume strădania de a-i întoarce pe aceștia la calea adevărului. În tâlcuirea la Canonul 46 apostolic se spune că se cuvine să ne ferim de eretici și de slujbele lor, „iar mai vârtos înșiși ereticii se cuvine a se mustra și a se înțelepți de către episcopi și prezbiteri, doar cumva vor înțelege și se vor întoarce din rătăcirea lor”¹⁰⁸⁸.

Scopul nostru, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, nu este „să-i doborâm pe cei ce stau în picioare,

¹⁰⁸⁷ Περί Παρθενίας, cap. 1, 2, 3, P.G. 48, 535, 536 (pentru traducerea românească, vezi și: *Despre feciorie...*, op. cit., pp. 7, 8, 9).

¹⁰⁸⁸ Pidalionul – *Cârma Bisericii Ortodoxe*, op. cit., p. 85.

ci să-i ridicăm pe cei ce zac la pământ"¹⁰⁸⁹. Puterea cuvintelor noastre face cu putință ca „prin multă purtare de grijă, pe cei ce ascultă să-i vindecăm. Aceasta nu pricinuieste răni, ci tămăduiește răni"¹⁰⁹⁰. Sfinții Părinți învață că întoarcerea eterodocșilor în sânul Bisericii se face prin pocăință¹⁰⁹¹, și mai ales printr-o pocăință pusă la încercare suficientă vreme¹⁰⁹², anatematizarea ereziei și recunoașterea dogmelor ortodoxe și a Sinoadelor Ecumenice¹⁰⁹³.

Această cale o urma și Sfântul Vasile cel Mare, care era de părere că nu trebuie să ne înstrăinăm cu totul de eretici, ci „este nevoie să le purtăm de grijă întrucâtva acestor oameni, potrivit străvechilor rânduieli ale dragostei; să le scriem, adică, cu toții, oferindu-le, cu milostivire, toată mângâierea și îmbărbătarea cu putință, și să-i poftim să se unească cu noi, primind credința Părinților"¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁸⁹ Εἰς τόν ἅγιον ἱερομάρτυρα Φωκᾶν (Cuvântare la Sfințitul Mucenic Foca), cap. 2, P.G. 50, 700-701.

¹⁰⁹⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, Περὶ Ἀκαταλήπτου (Despre Cel necuprins cu mintea), Cuvântul 1, cap. 6, P.G. 48, 707, 708.

¹⁰⁹¹ Sfântul Atanasie cel Mare, Κατὰ Ἀρειανῶν (Împotriva arienilor), Cuvântul 1, cap. 1, P.G. 26, 13B.

¹⁰⁹² Sfântul Chiril al Ierusalimului, Κατήχησις Φωτισομένων στ' (Cateheza a 6-a pentru cei chemați spre lumina), cap. 36.

¹⁰⁹³ Sfântul Atanasie cel Mare, Ὁ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς τόμος (Tomul către antiohieni), cap. 3, P.G. 26, 797C-800A.

¹⁰⁹⁴ Ἐπιστολή ρκη' (Epistola 128), cap. 3, P.G. 32, 557A (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, Epistole, op. cit., p. 213).

Sfântul nu vedea atât de simplă, nici secundară, problema unirii cu eterodocșii. Pentru început îi îndemna pe episcopi să le prezinte ereticilor cu toată acrvia dogmele ortodoxe și să încerce să-i întoarcă la buna rânduială a Bisericii, convingându-i în același timp să părăsească flecăreala scrierilor lor¹⁰⁹⁵.

Spunea, de asemenea, că întrucât ereticii au „*ieșit din Biserică*”¹⁰⁹⁶ din pricina acceptării dogmelor necinstitoare, de aceea unirea lor din nou și primirea în sânul Bisericii trebuie să se facă după o pocăință și îndreptare învederată, anatematizarea pe față a ereziei și recunoașterea deplină a dogmelor ortodoxe. În acest fel, spunea, eterodocșii vor redeveni mădulare ale „*trupului Bisericii lui Hristos*”¹⁰⁹⁷ și se vor izbăvi de osânda care le-a fost gătită pentru erezie. Fără păzirea acestor condiții, Sfântul Vasile este categoric: vom fi învinuiți noi, ortodocșii, că am trecut la erezie¹⁰⁹⁸.

Marele Vasile mai afirma că hotărârea privind unirea cu eterodocșii nu aparține unei instanțe restrânse sau unui grup de episcopi, ci

¹⁰⁹⁵ Ἐπιστολή σξε' (Epistola 265), cap. 2, P.G. 32, 988C (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 435).

¹⁰⁹⁶ *Ibidem*, cap. 3, P.G. 32, 989A (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*).

¹⁰⁹⁷ Ἐπιστολή σξστ' (Epistola 266), cap. 1, P.G. 32, 993A (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*, p. 437).

¹⁰⁹⁸ *Ibidem*, P.G. 32, 993B (pentru traducerea românească, vezi *ibidem*).

opinieii unanime a Bisericii. Unirile forțate cu ereticii sunt condamnabile și nasc dezbinare chiar între ortodocși. Aceste opinii se reflectă într-o epistolă a sa adresată unor episcopi care se uniseră în pripă și într-un mod iresponsabil cu eterodocșii, fără acordul unanim al Bisericii:

„Nu mică a fost supărarea multora când au auzit că, venind la sfințiile voastre eterodocșii, i-ați primit de îndată, făcându-i părtași la comuniunea Bisericii. Voi însă se cade să știți că, prin harul lui Dumnezeu, nu sunteți singuri în Răsărit, ba chiar aveți pe mulți de partea voastră, care apără Ortodoxia Părinților care au statornicit la Niceea dogma credinței bine-cinstitoare. La fel și toți cei din Apus conglăsuiesc cu voi și cu noi [...]

[...] Se cuvenea deci ca cei ce sunt în comuniune cu voi să fie bine încunoștințați, pentru ca, prin consimțământul celor mulți, și ceea ce se face să aibă mai multă temeinicie, dar nici pacea să nu se destrame, așa cum unii s-au despărțit de noi din pricina primirii unor eretici în comuniune. De aceea se cădea să cugetați cu liniște și seriozitate în treburi care privesc toate Bisericile lumii. Fiindcă nu este vrednic de laudă cel ce ia grabnic o hotărâre, ci cel ce rânduiește tot lucrul în chip temeinic și nestrămutat”¹⁰⁹⁹.

După Sfântul Simeon al Tesalonicului, „nu este trebuință a le da cuvânt tuturor [...] ci numai celor ce vor cere să învețe, a le vorbi cu pace; iar de

¹⁰⁹⁹ Ἐπιστολὴ σξε' (Epistola 265), cap. 3, P.G. 32, 989AB (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 436).

cei porniți spre ceartă, depărtează-te”¹¹⁰⁰. Această poziție o recomandă toți Sfinții Părinți, sfătuind să nu ne lăsăm antrenați în disputa cu eterodocșii¹¹⁰¹, mai ales când este vădit că nu intenționează să se pocăiască. Cu alte cuvinte, dacă ereticii nu se supun adevărului și persistă în dogmele lor, ortodocșii trebuie să abandoneze dialogurile și strădania de a-i lămuri și a-i readuce în Biserică. Încetarea dialogului trebuie să se facă cu promptitudine, după porunca Apostolului: „De omul eretic, după întâia și a doua mustrare, depărtează-te, știind că unul ca acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osândit” (Tit 3, 10, 11).

Încetarea dialogului cu eterodocșii care „nu se îndreaptă” și „bolesc fără vindecare”, cu alte cuvinte despre care suntem deplin încredințați „că nu se vor schimba, orice ar fi”¹¹⁰², este sfatul neobosit al dumnezeiescului Gură de Aur întemeiat pe porunca mai sus pomenită, ca și pe alte porunci apostolice: „Apostolul zice să ne depărtăm de ei. N-a spus: «Ia-te la ceartă cu ei», ci «depărtează-te». Căci zice: «De omul

¹¹⁰⁰ Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων, cap. 10, P.G. 155, 64C (pentru traducerea românească vezi și: Sfântul Simeon al Tesalonicului, „Asupra tuturor eresurilor și asupra singurei credințe a Domnului nostru Iisus Hristos”, în *Tratat*, vol. 1, op. cit., p. 26).

¹¹⁰¹ Sfântul Iuliu al Romei, P.G. 96, 509A.

¹¹⁰² Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν Β', omilia 6, cap. 2, P.G. 62, 632 (pentru traducerea românească, vezi și: *Tâlcuiri la Epistola a doua către Timotei...*, Ed. Nemira, București, 2005, pp. 67-68).

eretic, după întâia și a doua muștrare, depărtează-te». Arată, cu alte cuvinte, că neștiința lor nu vine atât din lipsa de învoățătură, cât din nepăsare [...] Deci trebuie să fugim de ei, câtă vreme rămân neîndreptați”¹¹⁰³.

Altundeva spune iarăși: „Apostolul zice să nu intrăm în dispute fără rost cu ereticii, dacă nu este niciun câștig; căci la nimic nu vor duce. Când cineva s-a abătut și, orice ar fi, nu are de gând să-și schimbe părerea, de ce să te mai ostenești în zadar, aruncând sămânța pe piatră? [...]

[...] Când este știut și învederat tuturor, la ce te mai muncești în deșert? «De ce mai bați văzduhul în zadar?» Ce însemnează: «fiind singur de sine osândit»? Că nu poate spune că nimeni nu i-a zis, nimeni nu l-a sfătuit. Deci dacă și după sfătuire rămâne același, devine osândit de sine însuși”¹¹⁰⁴.

Aceeași opinie o susțin și Sfinții Teofilact al Bulgariei¹¹⁰⁵ și Grigorie de-Dumnezeu-cuvântătorul: „Pe cei ce cugetă cele potrivnice, ca niște stricători ai adevărului, pe cât este cu putință, să-i primim și să-i îndreptăm. Dar dacă bolesc fără vindecare, să

¹¹⁰³ Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν Α', omilia 17, cap. 1, P.G. 62, 592 (pentru traducerea românească, vezi și: *Tâlcuiri la Epistola întâi către Timotei...*, op. cit., pp. 187-188).

¹¹⁰⁴ Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν, omilia 6, cap. 1, P.G. 62, 696 (pentru traducerea românească, vezi și: *Tâlcuiri la Epistola a doua către Timotei...*, op. cit., p. 184).

¹¹⁰⁵ Τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς ἐξηγήσεις (Tâlcuire la Epistola către Tit a Sfântului Pavel), P.G. 125, 169A.

fugim de ei, ca să nu ni se transmită și nouă boala lor, mai-nainte de a le transmite noi sănătatea noastră”¹¹⁰⁶.

Marele Atanasie mai adaugă că atunci când ereticii nu se lasă convinși, în ciuda mărinimoaselor povețe ale ortodocșilor, negreșit se întâmplă aceasta: „Fiindcă au cugetarea stricată, nu întreabă ca să audă și să se convingă, nici ca să învețe și să se pocăiască, ci întreabă din pricina celor amăgiți de ei – ca nu cumva tăcând să fie osândiți de aceia”¹¹⁰⁷.

În sfârșit, Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă: „Dacă-i vom convinge (pe eretici) să primească credința Părinților, atunci să ne unim cu ei cu toții; dar dacă nu vom izbuti, să ne vedem de noi înșine și să alungăm din purtarea noastră nestatornicia și clătinarea [...] Deci dacă nu se lasă înduplecați, atunci rogu-vă să pricupeți cine sunt cei ce provoacă războiul și încetați de a-mi mai scrie despre uniri și dialoguri”¹¹⁰⁸. De altfel, așa cum arată el însuși, „după cum nici etiopianul nu poate «să-și schimbe pielea sa, nici leopardul petele sale» (Ieremia 13, 23), la fel nu va putea să scuture răul ereziei cel crescut în învătățuri stricate”¹¹⁰⁹.

¹¹⁰⁶ Εἰρηνικός α' (Întâia cuvântare de împăcare), cap. 22, P.G. 35, 752A.

¹¹⁰⁷ Πρὸς Σεραπίωνα Θμούεως ἐπίσκοπον (Către episcopul Serapion de Thmuis), epistola 4, cap. 1, P.G. 26, 637B (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri (partea a doua)*, op. cit., p. 87).

¹¹⁰⁸ Ἐπιστολὴ ρκη' (Epistola 128), cap. 3, P.G. 32, 557AB (pentru traducerea românească, vezi și: Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole*, op. cit., p. 213).

¹¹⁰⁹ Ἐπιστολὴ ρλ' (Epistola 130), cap. 1, P.G. 32, 564AB (pentru traducerea românească, vezi și *ibidem*, p. 216).

La fel învață și Sfântul Chiril al Alexandriei: „Întocmai cum bolile îndelungate sunt întrucâtva mai anevoie sau chiar cu desăvârșire cu nepuțință de tămăduit, așa și sufletul atins de putrejune din pricina unor înțeleșuri și dogme stricate, foarte cu anevoie se va izbăvi de boala sa”¹¹¹⁰. Iar sfințitul Dositei al Ierusalimului spune cu referire la ereticii latini: „Latinii sunt iubitori de ceartă și nu se îndreaptă nicicând, așa cum despre ei, pesemne, a spus Marele Vasile¹¹¹¹ că adevărul nu-l cunosc, dar nici nu primesc să învețe”¹¹¹².

Din acest motiv, Părinții de odinioară, care se distingeau prin chibzuință și înțelepciune, nu stăteau niciodată la discuții îndelungate cu eterodocșii. Este caracteristic cazul tentativei de conciliere a vrednicului de pomenire Ieremia al II-lea Tranos (1572-1579), patriarhul Constantinopolului, cu teologii protestanți din Tübingen. Preaînțeleptul Ieremia le-a trimis două scrisori în care combătea kakodoxiile lor și în același timp le expunea dogmele drepte, chemându-i să se unească cu Biserica Ortodoxă. Cu toate acestea, din păcate, în răspunsul lor către patriarh teologii protestanți au stăruit în părerile lor rătăcite. Atunci Ieremia le-a trimis o a treia scrisoare în care încă o dată a combătut argumentele lor „și într-un sfârșit, cu demnitate și dreaptă mânie, a adăugat: «De acum în-

¹¹¹⁰ Ἐπιστολή οβ' (Epistola 72), P.G. 77, 344C.

¹¹¹¹ Ἐπιστολή σλθ' (Epistola 239), cap. 2, P.G. 32, 893B.

¹¹¹² Δωδεκάβιβλος (Dodekavivlos), cartea a noua, cap. 10,

colo se cuvine să nu ne mai faceți osteneală, nici să mai scrieți trimitând aceleași lucruri. Chiar dacă vă slujiți de teologi și de luminători și îi cinstiți prin cuvinte, cu faptele vă lepădați de ei și armele noastre le arătați nefolositoare – adică cuvintele lor sfinte și dumnezeiești prin care noi vă scriem și vă stăm împotriva –, încât, în ceea ce ne privește, ne-ați slobozit de griji. Așadar, câtă vreme mergeți pe calea voastră, scrieți dacă voiți, dar numai pentru prietenie, și nu despre dogme»¹¹¹³.

5. Încetarea comuniunii bisericești

Au existat, din păcate, și situații când în tentativele de conciliere cu eterodocșii n-au fost respectate condițiile anterior menționate, de neapărată trebuință pentru reprimirea acestora în sânul Bisericii. S-a încercat, cu alte cuvinte, ignorarea sau respingerea hotărârilor și autorității Sinoadelor Ecumenice și abaterea de la acrivia dogmatică. În unele cazuri, s-a procedat chiar la unirea cu eterodocșii în absența unui acord dogmatic prealabil. În toate aceste situații, ortodocșii au încetat comuniunea cu cei răspunzători de asemenea acte. De asemenea, ortodocșii au încetat comuniunea cu cei care au trecut de partea unor eretici condamnați de Biserică, ca și cu cei care au încercat să le impună recunoașterea unor dogme eretice:

¹¹¹³ F. Vafeidis, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 3, § 208, 2, p. 51.

La începutul secolului al VI-lea, împăratul Anastasie Dikoros milita pentru condamnarea și anatemizarea Sinodului al IV-lea Ecumenic, în favoarea monofiziților. Părinții ortodocși i-au declarat lui Anastasie că preferă moartea decât să primească unirea cu monofiziții „*fără o judecată legiuită și canonică*” asupra acestora sau să se învoiască cu „*vreo oarecare inovație într-ale credinței*”¹¹¹⁴.

Într-adevăr, ortodocșii au întrerupt comuniunea cu Sfântul Macedonie al Constantinopolului atunci când acesta a consimțit la abandonarea Sinodului al IV-lea Ecumenic. Restabilirea comuniunii a avut loc numai după ce patriarhul a mărturisit public că recunoaște Sinodul¹¹¹⁵.

La încetarea comuniunii s-a procedat și în cazul succesorului Sfântului Macedonie, Timotei, care îi anatematiza pe cei care primeau Sinodul al IV-lea Ecumenic¹¹¹⁶. Locuitorii Constantinopolului preferau să rămână neîmpărtașiți cu anii¹¹¹⁷, decât să se împărtașească cu patriarhul eretic Timotei.

¹¹¹⁴ Chiril de Schitopolis, *Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα* (*Viața Cuviosului Părintelui nostru Sava*), cap. 57 (pentru traducerea românească, vezi și: *Viețile pustnicilor Palestinei, op. cit.*, pp. 319-321).

¹¹¹⁵ Cuviosul Teofan, *Χρονογραφία* (*Cronografie*), anul 6004, P.G. 108, 364BC.

¹¹¹⁶ M. Ghedeon, *Πατριαρχικοί πίνακες* (*Tablouri patriarhale*), p. 140.

¹¹¹⁷ S. Miliias, *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογή* (*Colecția Sfintelor Sinoade*), vol. 2, p. 303b.

În secolul următor, ortodocșii au încetat de asemenea comuniunea cu cei care, de dragul unirii cu monofiziții, au procedat la o indirectă încălcare a hotărârilor Sinodului al IV-lea Ecumenic, exprimată prin formula „*două firi în Hristos, dar o singură lucrare și voință*”¹¹¹⁸.

Condamnarea Sinodului al VI-lea Ecumenic de către patriarhul Ioan al Constantinopolului și de un mare număr de arhieriei sub împăratul Filipic n-a fost recunoscută de episcopii ortodocși, care au preferat să fie alungați din eparhiile lor¹¹¹⁹.

La începutul secolului al IX-lea, ortodocșii, cinstitori ai sfintelor icoane, au încetat comuniunea cu cei care, în asentimentul iconoclaștilor aflați în afara Bisericii, au consimțit la încălcarea hotărârilor Sinodului al VII-lea Ecumenic¹¹²⁰.

Ortodocșii au încetat de asemenea comuniunea cu patriarhul Constantinopolului Ioan Calecas și cu adepții săi¹¹²¹, care au încălcat hotărârile celor două sinoade din 1341 împotriva ereziei lui Varlaam.

În aceeași manieră au fost tratate și unirile din anii 1274 și 1439 cu nepocăiții latini. Părinții au întrerupt comuniunea cu cei care au primit unirea de la Lyon (1274) și au ales mai degrabă

¹¹¹⁸ F. Vafeidis, *ibidem*, vol. 1, § 74, 1, p. 250.

¹¹¹⁹ M. Ghedeon, *ibidem*, p. 167.

¹¹²⁰ F. Vafeidis, *ibidem*, vol. 2, § 109, 1, p. 44.

¹¹²¹ P.G. 150, 863C-864A.

chinurile și moartea¹¹²². Sfântul Marcu Evghenicul îi îndemna pe ortodocși să nu se împărtășească cu cei care au primit unirea mincinoasă de la Florența (1439), zicând: „*Se cuvine ca aceia să fie cu totul despărțiți de noi*”¹¹²³.

*„Drept aceea noi, ortodocșii, nu vom admite niciodată coexistența noastră cu papistașii sau protestanții, câtă vreme persistă în antropocentrism. Orice unire cu eterodocșii, mai înainte de a reveni la tradiția teantropocentrică a Ortodoxiei, constituie o trădare a lui Hristos [...] În momentul de față, singură Biserica noastră Ortodoxă deține adevărata Bună-Vestire a lui Hristos și reprezintă, de aceea, singura nădejde a lumii. Din această perspectivă, cea mai mare ofrandă a noastră pentru eterodocși și pentru întreaga lume este aceea de a păstra nealterată și vie sfânta noastră credință apostolică și patristică.”*¹¹²⁴

¹¹²² A. Dimitrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος...* (Istoria Schismei), pp. 70-74.

¹¹²³ *Ἀπολογία...* (Apologie), P.G. 160, 537A.

¹¹²⁴ Arhim. Gheorghe Kapsanis, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς* (Probleme de eclesiologie și pastorație), pp. 56, 60.

Bibliografie

- Ammon episcopul, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 40.
- Ana Comnena, *Opere*, P.G., vol. 131.
- Anastasie Sinaitul, *Opere*, P.G., vol. 89.
- Anastasiou I., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία... (Istoria Bisericii...)*, vol. 1-2, Tesalonic, 1969.
- Androutsos H., *Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας (Dicționar de filosofie)*, Atena, 1929.
- Antioh monahul, *Opere*, P.G., vol. 89.
- Arampatzis H., *Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ Ρώμη κατὰ τὸν 19 αἰῶνα (Biserica Ortodoxă și Roma în secolul al XIII-lea)*, Tesalonic, 2001.
- Arghentis E., *Ραντισμοῦ Στηλίτευσις (Condamnarea stropirii)*, Constantinopol, 1756.
- Arkas N., *Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (Atanasie din Paros)*, Atena, 1960.
- Atanasie cel Mare, *Opere*, P.G., vol. 25-28, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 30-37.
- Atanasie din Paros, *Ἐπιτομὴ εἴτε συλλογὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων (Compendiu sau culegere a dogmelor dumnezeiești ale credinței)*, Leipzig, Saxonia, 1806.
- Atanasie din Paros, *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς... καὶ ὁ Ἀντίπαπας (Sfântul Grigorie Palama... și Antipapa)*, Ed. „Orthodoxos Kypseli”, Tesalonic, 1981.
- Balanos D., *Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης (Isidor Pelusiotul)*, Atena, 1922.
- Benedict Aghioritul, ieromonah, *Χρυσοστομικὸν Ταμεῖον (Tezaurul operei Sfântului Ioan Gură de Aur)*, Tesalonic, 1994.

- Benedict Aghioritul, ieromonah, *Βασιλειανόν Ταμειῶν (Tezaurul vasilian)*, Nea Skiti, 1998.
- Bilalis S., *Ἡ αἵρεσις τοῦ filioque (Erezia lui filioque)*, Atena, 1972.
- Bilalis S., *Ἡ Οἰκουμενικὴ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας (Misiunea ecumenică a Ortodoxiei)*, Atena, 1970.
- Bilalis S., *Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμὸς (Ortodoxia și papismul)*, vol. 1-2, Atena, 1969.
- Bilalis V., *Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Cuviosul Nicodim Aghioritul)*, Atena, 1969.
- Calist Catafighiotul, *Opere*, E.P.E., Filocalia, vol. 21.
- Calist Tilikoudis patriarhul, *Opere*, E.P.E., Filocalia, vol. 21A.
- Calist și Ignatie Xanthopoulos, *Opere*, P.G., vol. 147.
- Chiril al Alexandriei, *Opere*, P.G., vol. 68-77.
- Chiril al Ierusalimului, *Opere*, P.G., vol. 33.
- Chiril de Schitopolis, *Opere*, E.P.E., Filocalia, vol. 5.
- Delehaye H., *Les saints stylites (Sfinții Stâlpnici)*, Bruxelles, 1923.
- Delimbasis A., *Ἡ αἵρεσις τοῦ Οἰκουμενισμοῦ (Erezia ecumenismului)*, Atena, 1972.
- Delimbasis A., *Πάσχα Κυρίου (Paștile Domnului)*, Atena, 1985.
- Diadoh al Foticeii, *Opere*, E.P.E., Filocalia, vol. 9.
- Dimitrakopoulos A., *Ἱστορία τοῦ Σχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθόδοξου Ἑλληνικῆς (Istoria Schismeii dintre Biserica Latină și cea Greco-Orthodoxă)*, Leipzig, 1867.
- Dimitrakopoulos A., *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς (Grecia orthodoxă)*, Leipzig, 1872.
- Dimitrakopoulos A., *Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη (Biblioteca eclesială)*, vol. 1, Leipzig, 1866.

- ◻ Dimitsas M., *Αρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας (Vechea geografie a Macedoniei)*, fasciculele 1-2, Tesalonic, 1988.
- ◻ Dionisie de Trikala și Stagon, *Ανατολικός Ὁρθόδοξος Μοναχισμός (Monahismul ortodox răsăritean)*, Atena, 1969.
- ◻ Dorotei Avva, *Opere*, P.G., vol. 88.
- ◻ Dositei al Ierusalimului, *Δωδεκάβιβλος (Douăsprezece cărți)*, vol. 1-6, Ed. V. Rigopoulos, Tesalonic, 1982-1983.
- ◻ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Καταλλαγῆς (Tomul împăcării)*, Iași, 1694.
- ◻ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Χαρᾶς (Tomul bucuriei)*, Ed. V. Rigopoulos, Tesalonic, 1985.
- ◻ Dositei al Ierusalimului, *Τόμος Ἀγάπης κατὰ Λατίνων... (Tomul dragostei, contra latinilor...)*, 1698.
- ◻ Dositei al Ierusalimului, *Τοῦ Μακαριστοῦ Μελετίου Συρίγου... κατὰ... Καλβινικῶν κεφαλαίων (Scrierea Fericitului Meletie Sirigul... împotriva Capetelor calvine...)*, București, 1960.
- ◻ Doukas M., *Βυζαντινοτουρκική Ιστορία (Istoria turco-bizantină)*, Atena, 1997.
- ◻ Drosos N., *Ἡ εἰς ἅγιον ἀνακήρυξις τοῦ ὁσίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ (Proclamarea ca Sfânt a Cuviosului Evghenie Etolianul)*, Atena, 1983.
- ◻ Efrem Sirul, *Τά τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν Ἐφραίμ τοῦ Σύρου Ἀσκητικά (Cuvintele ascetice ale Cuviosului Părintelui nostru Efrem Sirul)*, Ed. V. Rigopoulos, Tesalonic, 1979.
- ◻ Eftimie Zigaben, *Opere*, P.G., vol. 128-131.
- ◻ Epifanie al Ciprului, *Opere*, P.G., vol. 41-43.
- ◻ Eusebiu al Cezareei, *Opere*, P.G., vol. 19-24.
- ◻ Evangelidis T., *Οἱ βίοι τῶν ἀγίων (Viețile Sfinților)*, Atena, 1895.

- Fatouros G., *Theodori Studitae Epistulae (Epistolele lui Teodor Studitul)*, Berlin, 1992.
- Feidas V., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1-2, Atena, 1994.
- Filotei Kokkinos, *Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ (Viața lui Grigorie Palama)*, E.P.E., Tesalonic, 1984.
- Florovski G., *Οἱ Βυζαντινοὶ ἀσκητικοὶ καὶ πνευματικοὶ Πατέρες (Asceți și Părinți duhovnicești din epoca bizantină)*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1992.
- Florovski G., *Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ 5^{ου} αἰῶνα (Părinți bizantini din secolul al V-lea)*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1992.
- Florovski G., *Οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες τοῦ ἔκτου, ἑβδόμου καὶ ὀγδόου αἰῶνα (Părinți bizantini din secolele VI, VII și VIII)*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1993.
- Florovski G., *Ἀνατομία προβλημάτων τῆς πίστεως (O anatomie a problemelor credinței)*, Ed. V. Rigopoulos, Tesalonic, 1977.
- Florovski G., *Τὸ σῶμα τοῦ Ζῶντος Χριστοῦ (Trupul lui Hristos Celui Viu)*, Tesalonic, 1972.
- Florovski G., *Θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας (Probleme ale teologiei ortodoxe)*, Ed. „Artos Zois”, Atena, 1973.
- Florovski G., *Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις (Sfânta Scriptură, Biserica și Tradiția)*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1976.
- Fotie al Constantinopolului, *Opere*, P.G., vol. 101-104.
- Fytrakis A., *Οἱ μοναχοὶ ὡς κοινωνικοὶ Διδάσκαλοι καὶ ἐργάται (Monahii ca dascăli și lucrători în societate)*, Atena, 1950.
- Ghedeon M., *Πατριαρχικοὶ πίνακες (Tablouri patriarhale)*, Atena, 1996.
- Ghedeon M., *Ὁ Ἄθως (Athosul)*, Constantinopol, 1885.

- ◻ Ghedeon M., *Του Μακαρίου Μελετίου Πηγᾶ Ἐπιστολή πρὸς Σίλβεστρον πατριάρχην περι Πασχαλίου (Scrisoarea Fericitului Meletie Pigas către patriarhul Silvestru despre pascalie)*, Atena, 1924.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῶν Ὁρθοδόξων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 20^{ου} αἰῶνος („Conștiința eclesială de sine a ortodocșilor, de la cucerirea Constantinopolului până la începutul secolului XX”),* ἰν *Dedicație Mitropolitului Dionisie de Neapolis și Stavropolis, la celebrarea a 25 de ani de arhierie*, Tesalonic, 1999.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Ἡ κρίσις Θεολογίας καὶ Οἰκουμενισμοῦ ἐν Ἀμερικῇ (Criza teologiei și a ecumenismului în America)*, Atena, 1968.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Ἡ ποιμαντικὴ Διακονία κατὰ τοὺς ἱερούς κανόνες (Slujirea pastorală din perspectiva sfintelor canoane)*, Pireu, 1976.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς (Probleme de eclesiologie și pastorație)*, Sfântul Munte, 1999.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Ὁρθοδοξία καὶ Οὐμανισμός – Ὁρθοδοξία καὶ Παπισμός (Ortodoxia și umanismul – Ortodoxia și papismul)*, Sfântul Munte, 1996.
- ◻ Gheorghe Kapsanis, Arhimandrit, *Ὁρθόδοξος Μοναχισμός καὶ Ἅγιον Ὄρος (Monahismul ortodox și Sfântul Munte Athos)*, Sfântul Munte, 1998.
- ◻ Gherman al Constantinopolului, *Opere*, P.G., vol. 98.
- ◻ Gonis D., *Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Καλλίστου Α' (Opera literară a patriarhului Calist I al Constantinopolului)*, Atena, 1980.
- ◻ Greenfield William, *Ταμείον ἤτοι εὐρετήριον τῶν λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης (Index al termenilor din Noul Testament)*, Atena, 1947.

- ◻ Grigorie cel Mare, *Βίοι ἀγνώστων ἀσκητῶν (Viețile unor asceți nescunoscuți)*, Sfântul Munte, 1988.
- ◻ Grigorie Cipriotul, *Opere*, P.G., vol. 142.
- ◻ Grigorie de Nyssa, *Opere*, P.G., vol. 44-46.
- ◻ Grigorie Palama, *Opere*, P.G., vol. 150-151, *Opere*, E.P.E., vol. 1-11.
- ◻ Grigorie Teologul, *Opere*, P.G., vol. 35-38.
- ◻ Hermius Sozomen, *Opere*, P.G., vol. 67.
- ◻ Hrisostomou G., *Ἡ ἀναγνώριση τοῦ Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς ἀγίου (Recunoașterea lui Maxim Grecul ca Sfânt)*, Arta, 1989.
- ◻ Hristou P., *Ἀθωνικὴ Πολιτεία – Ἐπὶ τῇ Χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους (Sfântul Munte Athos – la prăznuirea unui mileniu de existență)*, Tesalonic, 1963.
- ◻ Hristou P., *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ συγγράματα (Scrierile Sfântului Grigorie Palama)*, vol. 1-3, Tesalonic, 1962-1970.
- ◻ Hristou P., *Ἑλληνικὴ Πατρολογία (Patrologia greacă)*, vol. 1-6, Tesalonic, 1976-1992.
- ◻ Hristou P., *Νικήτα Στηθάτου Μυστικὰ συγγράματα (Nichita Stithatul – Scrieri mistice)*, Tesalonic, 1957.
- ◻ Ignatie Teoforul, *Opere*, P.G., vol. 5.
- ◻ Ioan Cantacuzino, *Opere*, P.G., vol. 153-154.
- ◻ Ioan Damaschinul, *Opere*, P.G., vol. 94-96.
- ◻ Ioan Gură de Aur, *Opere*, P.G., vol. 47-64.
- ◻ Ioan Sinaitul, *Opere*, P.G., vol. 88.
- ◻ Ioannidis N., *Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος (Iosif Vryennios)*, Atena, 1985.
- ◻ Irineu de Lugdunum, *Opere*, P.G., vol. 7.
- ◻ Isaac Sirul, *Τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά (Cuvinte ascetice)*, Ed. Nichifor Theotokis, Leipzig, 1870.
- ◻ Isaia Avva, *Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν ἀββᾶ Ἡσαΐου λόγοι κθ' (Cele 29 de Cuvinte ale Cuviosului Părintelui*

- nostru Avva Isaia*), editată de monahul Augustin Iordanitul, Ierusalim, 1911.
- Isidor Pelusiotul, *Opere*, P.G., vol. 78.
 - Istorici bizantini după Teofan, *Opere*, P.G., vol. 109.
 - Iustin Filosoful, *Opere*, P.G., vol. 6.
 - Kalyvas E., *Ἡ καταδίκη τοῦ παπισμοῦ (Condamnarea papismului)*, Atena, 1999.
 - Kantiotis A., *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (Cosma Etolianul)*, Atena, 1971.
 - Karanikolas P., *Κλείς τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς Ανατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Cheie ermineutică a sfintelor canoane ale Bisericii Ortodoxe Răsăritene)*, Atena, 1970.
 - Karmiris I., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία (Eclesiologia ortodoxă)*, Atena, 1973.
 - Karmiris I., *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας (Monumentele simbolice și dogmatice ale Bisericii Ortodoxe Universale)*, vol. 1, Atena, 1960, vol. 2, GRAZ, 1968.
 - Komninos I., *Προσκυνητᾶριον τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω (Ghidul Sfântului Munte Athos)*, Sf. Munte, 1984.
 - Kostopoulos Chiril, *Ὁ Παπισμός εἶναι αἵρεση (Papismul este erezie)*, Patra, 1996.
 - Kotsonis Ieronim, *Ἡ ἀπό κανονικῆς ἀπόψεως ἀξία τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας Ἀνατολικῶν καί Δυτικῶν ἐπί Λατινοκρατίας καί Ἐνετοκρατίας (Valoarea din perspectivă canonică a legăturii sacramentale cu eterodocșii în perioada stăpânirii latine și venețiene)*, Tesalonic, 1957.
 - Kotsonis Ieronim, *Ἡ κανονική ἄποψις περί τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (Viziunea canonică asupra legăturii cu eterodocșii)*, Atena, 1957.
 - Kotsonis Ieronim, *Περί τοῦ κύρους τῆς ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλικανῶν ἀπό τῆς ἀπόψεως τοῦ κανονικοῦ*

- Δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (*Validitatea preoției anglicanilor în viziunea Dreptului canonic al Bisericii Ortodoxe*), Atena, 1958.
- ◻ Kotsonis Ieronim, Προβλήματα τῆς «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας» (*Probleme ale „iconomieii bisericești”*), Atena, 1957.
 - ◻ Kourilas Evloghie, Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ (*Istoria ascetismului*), Tesalonic, 1929.
 - ◻ Kyriakos A. D., Ἐκκλησιαστική Ἱστορία (*Istoria Bisericească*), vol. 1-2, Atena, 1897-1898.
 - ◻ Lampe, G.W.H., *A Patristic Greek Lexicon* (*Dicționar grec de termeni patristici*), Oxford, 1972.
 - ◻ Laurent V., Darrouzes J., *Dossier Grec de l' union de Lyon* (*Dosarul grec al unirii de la Lyon*), Paris, 1976.
 - ◻ Liantas G., Ὁ Διμερῆς θεολογικός διάλογος Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν (*Dialogul teologic bilateral dintre ortodocși și vechii catolici*), Tesalonic, 2000.
 - ◻ Macarie Apexandrinul, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 42.
 - ◻ Macarie Egipteanul, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 42.
 - ◻ Macarie din Patmos, *Εὐαγγελική Σάλπιγξ* (*Trâmbița Evangheliei*), Atena, 1867.
 - ◻ Malliaros Iacov, Νικόδημος μοναχός ὁ ἐκ Ναξίας Ἀγιορείτης (*Monahul Nicodim Aghioritul din Naxos*), Atena, 1963.
 - ◻ Mantoudis A., *Οἱ Βογόμιλοι...* (*Bogomilii...*), Atena, 1936.
 - ◻ Mantzouneas Evanghelos, *Τά ἀδικήματα αἰρέσεως καὶ σχίσματος κατὰ τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνας* (*Abaterile eretice și schismatice în primele opt secole ale creștinismului*), Atena, 1977.
 - ◻ Marcu Avva, *Opere*, E.P.E., Filocalia, vol. 13.
 - ◻ Marcu al Efesului, *Opere*, P.G., vol. 159-161, *Opere*, P.O., vol. 15-17.

- o Matthaiakis T., *Ἡ μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπικοινωνία (Legătura cu eterodocșii)*, Atena, 1976.
- o Maxim Mărturisitorul, *Opere*, P.G., vol. 90-91.
- o Meletie al Atenei, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 1-3, Viena, 1893-1895.
- o Meletie Mărturisitorul, *Ἀλφαβηταλόγραφος (Abecedarul)*, Sfântul Munte, 1928.
- o Meraklis A., *Ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Νεοφύτου (Viața și operele Sfântului Neofit)*, Levkosia, 1976.
- o Metallinos G., *Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα (Mărturisesc un Botez)*, Atena, 1996.
- o Metodie al Constantinopolului, *Opere*, P.G., vol. 100.
- o Milies S., *Τῶν ἱερῶν Συνόδων... συλλογὴ (Colecția Sfintelor Sinoade)*, vol. 1-2, Paris, 1761.
- o Moshu Ioan, *Opere*, P.G., vol. 87 III.
- o Moulakakis N., *Λεξικὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσας (Dicționar de greacă veche)*, Atena, 1990.
- o Mouratidis K., *Οἰκουμενικὴ Κίνησις, Ὁ σύγχρονος μέγας πειρασμός τῆς Ὁρθοδοξίας (Mișcarea ecumenică – Marea ispită contemporană a Ortodoxiei)*, vol. 1, Atena, 1973.
- o Mouratidis K., *Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας (Relațiile dintre stat și Biserică)*, vol. 1, Atena, 1965.
- o Nectarie Kefalas, *Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (Sinoadele Ecumenice)*, Tesalonic, 1972.
- o Nil Avva, *Opere*, P.G., vol. 79.
- o Nichifor Calist, *Opere*, P.G., vol. 145-147.
- o Nichifor al Constantinopolului, *Opere*, P.G., vol. 100.
- o Nichifor Grigoras, *Opere*, P.G., vol. 148-149.
- o Nichifor monahul, *Opere*, P.G., vol. 147.
- o Nicodim Aghioritul, *Ἀπολογία πίστεως (Apologia credinței)*, Veneția, 1819.

- ◻ Nicodim Aghioritul, *Γυμνάσματα Πνευματικά (Exerciții duhovnicești)*, Atena, 1895.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Ἑρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ' Ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Tâlcuire la cele paisprezece Epistole ale Apostolului Pavel)*, vol. 1-3, Atena, 1971.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Νέον Ἐκλόγιον (Noul Ekloghion)*, Veneția, 1813.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Περὶ τῆς συνεχοῦς Μεταλήψεως (Despre deasa Împărtășire)*, Ed. S. N. Shoinas, Volos, 1961.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Πηδάλιον (Pidalion)*, Ed. „Astir”, Atena, 1970.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Συναξαριστής (Sinaxar)*, vol. 1-2, Atena, 1868.
- ◻ Nicodim Aghioritul, Macarie Notaras, *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νιπτηκῶν (Filocalia Părinților niptici)*, Ed. „Astir”, vol. 1-5, Atena, 1957-1963.
- ◻ Nicodim Aghioritul, *Χρηστοθήεια τῶν Χριστιανῶν (Hristoithia – Bunul moral al creștinilor)*, Hios, 1887.
- ◻ Origen, *Opere*, P.G., vol. 11-17.
- ◻ Pahomie Avva, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 40-41.
- ◻ Pahymeris Gheorghe, *Opere*, P.G., vol. 143-144.
- ◻ Paladie, episcop de Elenopolis, *Ἡ πρὸς Λαῦσον Ἱστορία (Istoria lausiacă)*, editată de monahul Augustin Iordanitul, Ierusalim, 1914.
- ◻ Papadopoulos A., *Ὁ μοναχισμὸς ἔναντι τῆς αἰρέσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν (Monahismul față în față cu erezia în Biserica veche)*, Tesalonic, 1980.
- ◻ Papadopoulos Hrisostom, *Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης (Primatul episcopului Romei)*, Atena, 1964.
- ◻ Papadopoulos K., *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας (Antologie de selecții ierusalimitene)*, vol. 1-5, Bruxelles, 1963.

- ◻ Papadopoulos S., *Συνάντησις Ὁρθοδόξου καὶ σχολαστικῆς Θεολογίας (Întâlnirea dintre teologia ortodoxă și cea scolastică)*, Tesalonic, 1970.
- ◻ Papadopoulos S., *Καλλίστου Ἀγγελικουδῆ κατὰ Θωμᾶ Ἀκινάτου (Scrierea lui Calist Anghelikoudis contra lui Toma d' Aquino)*, Atena, 1970.
- ◻ Papadopoulos S., *Ἑλληνικαὶ μεταφράσεις θωμιστικῶν ἔργων (Traduceri grecești ale operelor tomiste)*, Atena, 1967.
- ◻ Papamihail G., *Ἡ προσωπικότης Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ (Personalitatea lui Maxim Grecul)*, Atena, 1948.
- ◻ Papamihail G., *Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ πρῶτος φωτιστῆς τῶν Ρώσων (Maxim Grecul, cel dintâi luminător al rușilor)*, Atena, 1950.
- ◻ Papavasileiou A., *Εὐθύμιος I. Ζυγαδηνός (Eftimie I. Zigaben)*, Levkosia, 1979.
- ◻ Paraskevaidis Hristodul, *Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ Φλογερός Διδαχός (Sfântul Cosma Etolianul, Dascălul înflăcărat)*, Atena.
- ◻ Pashos P. B., *Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (Cosma Etolianul)*, Atena, 1985.
- ◻ Pavel, mitropolit de Kyrenia, *Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Ἀντιχαλκηδόνιοι (Biserica Ortodoxă și anticalcedonienii)*, Levkosia, 1998.
- ◻ Pavel Monahul, *Εὐεργετινός (Everghetinosul)*, vol. 1-4, Ed. V. Matthaios, Atena, 1957-1960.
- ◻ Pavel Monahul, *Τὸ Γεροντικόν (Patericul)*, Ed. „Astir”, Atena, 1960.
- ◻ Pavlopoulos Nicodim, *Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sfântul Nicodim Aghioritul)*, Atena, 1971.
- ◻ Petrakakos D., *Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ (Rânduielile monahale în Biserica Ortodoxă Răsăriteană)*, Leipzig, 1907.

- Petru Damaschinul, *Opere*, E.P.E., vol. Filocalia, vol. 17.
- Planoudis Maxim, *Opere*, P.G., vol. 147.
- Popovici Iustin, *Ἀνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος (Omul și Dumnezeul-Om)*, Ed. „Astir”, Atena, 1969.
- Popovici Iustin, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμενισμός (Biserica Ortodoxă și Ecumenismul)*, Ed. „Orthodoxos Kypseli”, Tesalonic, 1974.
- Psaltakis G., *Οἰκουμενισμός (Ecumenismul)*, Atena, 1986.
- Sakkos S., *Περὶ Ἀναστασιῶν Σιναϊτῶν (Despre persoanele cu numele de „Anastasiie Sinaitul”)*, Tesalonic, 1964.
- Sardelis K., *Μάξιμος ὁ Γραικός (Maxim Grecul)*, Atena.
- Sathas K. N., *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη (Biblioteca medievală)*, vol. 1-3, Atena, 1972.
- Serapion de Thmuis, *Opere*, P.G., vol. 40.
- Sfânta Chinotită a Sfântului Munte Athos, *Παρατηρήσεις περὶ τοῦ θεολογικοῦ Διαλόγου Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων (Observații cu privire la Dialogul teologic dintre ortodocși și anticalcedonieni)*, Sfântul Munte, 1996.
- Sfânta Chinotită a Sfântului Munte Athos, *Ὁ ἅγιος Ἱερομάρτυς Κοσμᾶς (Sfântul Sfințit Mucenic Cosma)*, Sfântul Munte, 1982.
- Sfânta Mănăstire Grigoriu, *Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός ὁ φωτιστὴς τῶν Ρώσων (Sfântul Maxim Grecul, luminătorul rușilor)*, Ed. „Armos”, Atena, 1991.
- Sholarios Dorotei, *Ταμειὸν τῆς Πατρολογίας (Tezaurul Patrologiei)* Atena, 1883.
- Sholarios Dorotei, *Κλεῖς Πατρολογίας καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων (Cheia ermeneutică a Patrologiei și autorilor bizantini)*, Atena, 1879.
- Sholarios Ghenadie, *Opere*, P.G., vol. 160, *Opera completă*, vol. 3, Paris, 1930.

- o Simeon Metafrastul, *Opere*, P.G., vol. 114-116.
- o Simeon Metafrastul, *Νέος Παράδεισος (Noul Rai)*, Veneția, 1840.
- o Simeon Noul Teolog, *Opere*, vol. 1-5, Ed. „Ofelimo Vivlio”, Atena, 1973-1979.
- o Simeon al Tesalonicului, *Opere*, P.G., vol. 155.
- o Simopoulos Th., *Κοσμάς ὁ Αἰτωλός (Cosma Etolianul)*, Atena, 1979.
- o Simopoulos Th., *Μελέτιος ὁ Γαλησιώτης (Meletie Galisiotul)*, Atena, 1978.
- o Smyrnakis G., *Τό Ἅγιον Ὄρος (Sfântul Munte)*, Ed. „Panselinos”, Karyes, Sfântul Munte Athos, 1988.
- o Socrate Scolasticul, *Opere*, P.G., vol. 67.
- o Sofronie al Ierusalimului, *Opere*, P.G., vol. 87 III.
- o Stamatakos I., *Λεξικόν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης (Dicționar de greacă veche)*, Atena, 1999.
- o Stavridis V., *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως (Istoria Mișcării ecumenice)*, Atena, 1964.
- o Stăniloae D., *Γιά ἓνα Ὁρθόδοξο Οἰκουμενισμό (Pentru un ecumenism ortodox)*, „Athos”, Pireu, 1976.
- o Stefanidis V., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, Ed. „Astir”, Atena, 1970.
- o Syropoulos S., *Les Memoires (Memoriile)*, Roma, 1971
- o Teoclit Dionisiatul, *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (Sfântul Grigorie Palama)*, Tesalonic, 1976.
- o Teoclit Dionisiatul, *Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (Sfântul Nicodim Aghioritul)*, Atena, 1959.
- o Teodor monahul, *Opere*, B.E.P.E.S., vol. 41.
- o Teodor preotul din Rait, *Opere*, P.G., vol. 91.
- o Teodor Studitul, *Κατηχήσεις (Cateheze)*, Ed. S. N. Shoinas, Volos, 1961.
- o Teodor Studitul, *Opere*, P.G., vol. 99.

- ◻ Teodor Valsamon, *Opere*, P.G., vol. 137-138.
- ◻ Teodorit al Cyrului, *Opere*, P.G., vol. 80-84.
- ◻ Teodorit monahul, *Ἡ εὐχαριστιακὴ συμμετοχὴ ἐν ἀγίῳ Ὁρει* (*Participarea euharistică la Sfântul Munte Athos*), Sfântul Munte, 1972.
- ◻ Teodorit monahul, *Μοναχισμὸς καὶ αἵρεσις* (*Monahismul și erezia*), Atena, 1977.
- ◻ Teodorit monahul, *Ὄρθοδοξία καὶ αἵρεσις* (*Ortodoxie și erezii*), Atena, 1982.
- ◻ Teodul monahul, *Opere*, P.G., vol. 145.
- ◻ Teofan Cronograful, *Opere*, P.G., vol. 108.
- ◻ Teofilact al Bulgariei, *Opere*, P.G., vol. 123-126.
- ◻ Theodoropoulos Epifanie, *Μοναχικὸς καὶ ἄγαμος κληρὸς* (*Clerul monahal și celib*), Atena, 1963.
- ◻ Theodorou A., *Ἡ Intercommunio ἐξ ἐπόψεως Ὄρθόδοξου Συμβολικῆς* (*Intercomuniunea din perspectiva Simbolicii ortodoxe*), Atena, 1971.
- ◻ Trembelas P., *Δογματικὴ* (*Dogmatică*), vol. 1-3, Atena, 1959-1961.
- ◻ Trembelas P., *Ἐγκυκλοπαιδεῖα τῆς Θεολογίας* (*Enciclopedia teologiei*), Atena, 1964.
- ◻ Trembelas P., *Ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως...* (*Despre Mișcarea ecumenică...*), Atena, 1972.
- ◻ Trembelas P., *Οἱ λαϊκοὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ* (*Mirenii în Biserică*), Atena, 1972.
- ◻ Tsamis D., *Δαβὶδ Δισυπάτου Λόγος κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν* (*David Disypatos – Cuvânt împotriva lui Varlaam și Achindin către Nicolae Cabasila*), Tesalonic, 1973.
- ◻ Tsamis D., *Ἰωσήφ Καλοθέτου συγγράμματα* (*Scrierile lui Iosif Kalothetos*), Tesalonic, 1980.
- ◻ Tsamis D., *Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Κοκκίνου ἀγιολογικὰ ἔργα* (*Operele aghiografice ale Sfântului Filotei Kokkinos al Constantinopolului*), Tesalonic, 1985.

- ◻ Tsiggos V., *Εκκλησιολογικές θέσεις του ἁγίου Θεοδώρου του Στουδίτου (Tezele eclesiologice ale Sfântului Teodor Studitul)*, Tesalonic, 1999.
- ◻ Tsirpanlis A., *Η περί Εκκλησίας και Μυστηρίων διδασκαλία Ἰωαννου τοῦ Δαμασκηνοῦ („Învățătura Sfântului Ioan Damaschin despre Biserică și Tainele ei”)*, în *Teologia*, fasciculele 1-2, Atena, 1966.
- ◻ Tsirpanlis Z., *Ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ὁ καθολικισμὸς μετὰ τὴν ἄλωση... (Ortodoxia și catolicismul după căderea Constantinopolului...)*, Atena, 1974.
- ◻ Tsiter H., *Τρεῖς μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους (Trei mari Dascăli ai neamului)*, Atena, 1934.
- ◻ Vafeidis F., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria Bisericii)*, vol. 1-3, Constantinopol, 1884-1912.
- ◻ Valetas G., *Μελέτιος Πηγᾶς, Χρυσόπηγῆ (Meletie Pigas, Izvorul de aur)*, Atena, 1958.
- ◻ Varsanufie și Ioan, *Βίβλος ψυχωφυλεστάτη... Ἀποκρίσεις... Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου... (Carte foarte folositoare de suflet... Răspunsurile lui Varsanufie și Ioan...)*, Ed. S. N. Shoinas, Volos, 1960.
- ◻ Vasile cel Mare, *Opere*, P.G., vol. 29-32.
- ◻ Vasileiadis N., *Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν (Sfântul Marcu Evghenicul și unirea Bisericilor)*, Atena, 1983.
- ◻ Vasiliev A. A., *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας 324-1453 (Istoria Imperiului Bizantin 324-1453)*, Atena.
- ◻ Vasilopoulos H., *Ὁ Οἰκουμενισμὸς χωρὶς μάσκα (Ecumenismul fără mască)*, Atena, 1972.
- ◻ Vitalis F., *Ὁ Ἠπειρώτης Μάξιμος ὡς πρόμαχος τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν Ρωσία (Maxim Epirotul, apărător al Ortodoxiei în Rusia)*, Atena, 1965.
- ◻ Vlahos Kosmas, *Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὀρους Ἄθω (Peninsula Sfântului Munte Athos)*, Volos, 1903.

- Vlastaris Matei, *Opere*, P.G., vol. 144.
- Vlastos Kallistos, *Βιογραφία... Μάρκον ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Ἐθγενικοῦ (Viața arhiepiscopului Marcu Evghenicol al Efesului)*, Atena, 1897.
- Vlastos Kallistos, *Δοκίμιον ἱστορικόν περί τοῦ Σχίσματος... (Eseu istoric despre Marea Schismă...)*, Atena, 1896.
- Vlemmidis Nichifor, *Opere*, P.G., vol. 142.
- Voulgaris Evghenie, *Προφητική Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους Χριστιανούς (Epistolă profetică adresată creștinilor ortodocși)*, Atena, 1969.
- Vryennios Iosif, *Τὰ εὐρεθέντα (Opere)*, vol. 1-3, Ed. V. Rigopoulos, Tesalonic, 1990-1991.
- Yannaras H., *Ὀρθοδοξία καὶ Δύση (Ortodoxie și Occident)*, Atena, 1992.
- Zizioulas I., *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θείᾳ Ἐὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ (Unitatea Bisericii în Dumnezeiasca Euharistie și în persoana episcopului)*, Atena, 1965.
- Zonaras I., *Opere*, P.G., vol. 134.
- Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου *συγγράμματα (Scrierile Sfântului Neofit Zăvorâtul)*, Ed. Sfintei Mănăstiri a Sfântului Neofit, vol. 1-3, Pafos, 1996-1999.
- Ἄνθη τῆς ἐρήμου (*Florile pustiei*), vol. 1-20, 1970-1986.
- *Διάταγμα περί Οἰκουμενισμοῦ (Decret privind ecumenismul)*, Ed. „TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS”, Vatican, 1965.
- *Εἶναι οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι Ὀρθόδοξοι; (Sunt anticalcedonienii ortodocși?)*, Ed. Sfintei Mănăstiri Grigoriu, Sfântul Munte, 1995.
- *Ἡ αἵρεσις τῶν Μονοφυσιτῶν Ἀντιχαλκηδονίων (Erezia monofiziților anticalcedonieni)*, Ed. „Orthodoxos Kypseli”, Tesalonic, 1997.
- *Ἡ κατ' Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν Ἱστορία (Istoria monahilor din Egipt)*, editată de monahul Augustin Iordanitul, Ierusalim, 1914.

- ◻ Ὁ μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (*Marele Sinaxar al Bisericii Ortodoxe*), Ed. M. Langhis, vol. 1-14.
- ◻ Ὁρθοδοξία καί Ἰσλάμ (*Ortodoxia și islamul*), Ed. Sfintei Mănăstiri Grigoriu, Sfântul Munte, 1997.
- ◻ Ὅσιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός (*Cuviosul Evghenie Etolianul*), Ed. Asociației „Evghenie Etolianul”, Atena, 1983.
- ◻ Προσκύνημα εἰς τὴν Οὐσσαλονίκην - Ὁ νεομάρτυς ἅγιος Μιχαήλ ὁ ἐκ Γρανίτσας - Ὁ ὅσιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός... (*Pelerinaj la Tesalonic – Noul Mucenic Mihail din Granitsa – Cuviosul Evghenie Etolianul...*), Ed. I. M. Karpensisios, Atena, 1996.
- ◻ Σύναξις, Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός καὶ ἡ ἐποχὴ του (*Synaxis, Evghenie Etolianul și epoca sa*), Ed. Asociației „Evghenie Etolianul”, Atena, 1986.
- ◻ Τό κῦρος τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν (*Validitatea hirotoniilor în Biserica Anglicană*), Atena, 1939.
- ◻ Υπόμνημα περὶ Οἰκουμενισμοῦ (*Memorandum privind ecumenismul*), Editura periodicului „Parakathiki”, 1999.

Abrevieri

- B.E.P.E.S.: Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων (*Biblioteca Părinților și scriitorilor bisericești greci*), Ed. Apostoliki Diakonia a Sfântului Sinod al Bisericii Greciei, Atena, 1955 și urm.
- E.P.E.: Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (*Părinți greci ai Bisericii*), Ed. „Grigorie Palama”, Tesalonic, 1972 și urm.
- Θ.Η.Ε.: Ἐρησκεντικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα (*Enciclopedia religioasă și etică*), vol. 1-12, Ed. A. Martinos, Atena, 1962-1968.
- P.G.: J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeca* 1-161, Paris, 1857-1912.
- Mansi: J. Mansi *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio*, Paris, 1899-1927.
- P.O.: R. Graffin - F. Nau, *Patrologia Orientalis*, Paris, 1903 și urm.

Cuprins

Prefață la cea de-a doua ediție	7
Cuvânt înainte	9
Introducere	13
1. <i>Apariția, scopul și valoarea vieții monahale</i>	13
2. <i>Lupta împotriva ereziilor – latura cea mai necunoscută a monahismului</i>	21

Partea întâi

(Din perioada arianismului până la restaurarea cultului sfințel icoane)

PARTICIPAREA ACTIVĂ A MONAHIILOR LA LUPTA ÎMPOTRIVA EREZIILOR ȘI LA SINOADELE ECUMENICE ȘI LOCALE

Capitolul I. Luptele monahilor

în perioada arianismului (318-381)	31
1. <i>Apariția ereziilor</i>	31
2. <i>Ereziile lui Arie, Sinodul I Ecumenic (325) și prima perioadă a prigoanelor împotriva credincioșilor ortodocși (338-363)</i>	34
§1. <i>Sfântul Antonie cel Mare (251-356)</i>	41
§2. <i>Cuvioșii Pahomie († 347) și Teodor cel Sfințit († 368)</i>	47
§3. <i>Cuviosul Ilarion († 370)</i>	57
3. <i>A doua perioadă a prigoanelor împotriva credincioșilor ortodocși din timpul împăratului Valens (364-378) și biruința Ortodoxiei</i>	58
§1. <i>Cuviosul Afraat</i>	65
§2. <i>Cuviosul Iulian († 377)</i>	68
§3. <i>Părinții din Sketisul Egiptului</i>	71
§4. <i>Monahul Moise</i>	76
§5. <i>Cuviosul Isaachie († 425?)</i>	77
4. <i>Alți Părinți care au mărturisit în aceeași perioadă</i>	81

§1. Cuviosul Efrem Sirul (306-373)	81
§2. Cuviosul Serapion	86
§3. Cuviosul Marchian	87

Capitolul II. Luptele monahilor

în perioada nestorianismului (428-444)	89
1. <i>Învățătura lui Nestorie și ripostele imediate</i>	89
§1. Arhimandritul Vasile	94
§2. Cuviosul Ipatie († 446)	101
2. <i>Sinodul al III-lea Ecumenic (431) și evenimentele ulterioare</i>	105
§1. Cuviosul Dalmat († 436)	107
§2. Cuviosul Isidor Pelusiotul († 437?)	114

Capitolul III. Luptele monahilor

în perioada monofizismului (444-553)	120
1. <i>Ereziarhii Eutihie și Dioscor, sinoadele împotriva acestora și participarea monahilor la aceste sinoade</i>	120
§1. Cuviosul Avxentie († 473)	131
2. <i>Evenimentele ulterioare Sinodului de la Calcedon și sprijinul acordat acestuia de către monahi (451-482)</i>	133
§1. Cuviosul Eftimie cel Mare (376-473)	139
§2. Cuviosul Ghelasie	144
§3. Cuviosul Simeon Stâlplnicul († 459)	145
§4. Cuviosul Daniil Stâlplnicul (409-493)	148
3. <i>„Henotikonul” împăratului Zinon, evenimentele ulterioare și luptele monahilor (482-518)</i>	155
§1. Cuviosul Sava cel Sfințit (438-532)	165
§2. Cuviosul Teodosie Chinoviarhul (424-529)	174
§3. Cuviosul Ioan Isihastul (454-559)	176
4. <i>Sinoadele din 518 și 536 împotriva conducătorilor monofizismului – rod al luptelor monahilor</i>	178
§1. Sinoadele din 518 și scrisorile monahilor din Constantinopol, Antiohia și Apamia	178
§2. Sinoadele din anul 536 și participarea dinamică a monahilor	188
5. <i>Alți Părinți care au strălucit în secolul al VI-lea și la începutul secolului al VII-lea</i>	194
§1. Sfințitul Mucenic Anastasie (550-610)	194
§2. Ioan Moshul (545-619)	201
§3. Cuvioșii Antioh Pandectul și Teodor, preotul din Rait	205

Capitolul IV. Luptele monahilor în perioada monotelismului (615-692)	211
1. <i>Politica imperială unionistă și luptele Sfântului Sofronie (615-638)</i>	211
2. <i>Luptele Sfântului Maxim pentru condamnarea sinodală a monotelismului (638-649)</i>	215
3. <i>Impresionantul act de mărturisire al Sfântului Maxim după Sinodul din Lateran (649-662)</i>	219
4. <i>Sinodul al VI-lea Ecumenic (680)</i>	232

Capitolul V. Luptele monahilor în perioada iconoclasmului (726-842)	236
1. <i>Politica iconoclastă a împăratului Leon Isaurul (726-741)</i>	236
§1. <i>Cuviosul Ioan Damaschinul</i>	240
2. <i>Prigoanele declanșate împotriva ortodocșilor de împăratul Constantin Copronim (741-775) și Sinodul de la Ieria (754)</i>	245
§1. <i>Cuviosul Mucenic Andrei Criteanul († 761)</i>	254
§2. <i>Cuviosul Mucenic Ștefan cel Nou († 764)</i>	258
§3. <i>Cuviosul Teostirict Mărturisitorul</i>	260
§4. <i>Cuvioasa Antuza</i>	260
3. <i>Sinodul al VII-lea Ecumenic (787) și participarea impozantă a monahilor</i>	262
4. <i>Cea de-a doua fază a iconoclasmului (813-842) și luptele Cuviosului Teodor Studitul († 826)</i>	269
5. <i>Alți Părinți din aceeași perioadă și restaurarea Ortodoxiei (842)</i> ...	292
§1. <i>Cuviosul Teofan din Singriana (759-818)</i>	292
§2. <i>Cuvioșii Teodor și Teofan „Scrișii”</i>	294

Partea a doua

(De la schisma dintre Răsărit și Apus până în secolul XX)

MONAHII CA APĂRĂTORI AI ORTODOXIEI ÎMPOTRIVA LATINILOR, PROTESTANȚILOR ȘI A ALTOR ERETICI

Capitolul I. Luptele monahilor în primele secole după schisma dintre Răsărit și Apus (1054)	305
1. <i>Erezia papismului</i>	305
2. <i>Monahi erudiți în calitate de scriitori bisericești și purtători de cuvânt în dialogurile cu latinii</i>	311

§1. Nichita Stithatul	313
§2. Eftimie Zigaben (1050-1120)	315
§3. Cuviosul Neofit Zăvorâtu (1134-1219)	321
§4. Nichifor Vlemmydis (1197-1272)	322
3. <i>Încercările suferite de monahii ortodocși</i>	
<i>din partea cruciaților și a catalanilor</i>	324
§1. Mucenicia monahilor ciprioți	326
§2. Mucenicia monahilor aghioriți	334
Capitolul II. Luptele monahilor	
împotriva unirii din 1274 cu latinii	338
1. <i>Eforturile unioniste ale lui Mihail Paleologul</i>	
<i>și reacțiile declanșate de acestea</i>	338
§1. Ieromonahul Iov Iasitul	340
§2. Părinți aghioriți	345
2. <i>Unirea din 1274 cu latinii și persecuțiile</i>	
<i>împotriva antiunioniștilor</i>	351
§1. Cuviosul Meletie Galisiotul	355
§2. Părinți aghioriți	362
§3. Cuviosul Nichifor	366
§4. Sfântul Atanasie, patriarhul Constantinopolului	371
§5. Alți mărturisitori din aceeași perioadă	374
Capitolul III. Luptele monahilor împotriva ereziilor în	
secolul al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea	380
1. <i>Luptele Sfântului Grigorie Palama</i>	
<i>împotriva ereziei lui Varlaam (1337-1351)</i>	380
2. <i>Alți Părinți care au strălucit în secolul</i>	
<i>al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea</i>	404
§1. Cuviosul Isidor Vouheras	404
§2. Iosif Kalothetos	406
§3. Cuviosul Maxim Kavsokalivitul	413
§4. Nichifor Calist	413
§5. Matei Vlastaris (1280-1350)	414
§6. Calist Anghelikoudis	416
§7. Sfinții Calist și Ignatie Xanthopoulos	418
§8. Nil Damylas († 1418)	419
§9. Vasile Studitul	419
§10. Cuviosul Macarie Makris († 1431)	420
§11. Iosif Vryennios (1350-1432?)	422

Capitolul IV. Luptele monahilor împotriva unirii cu latinii la Sinodul de la Florența (1439)	437
1. <i>Unirea mincinoasă de la Florența și ripostele imediate</i>	<i>437</i>
2. <i>Luptele Sfântului Ghenadie Sholarios împotriva aplicării unirii de la Florența</i>	<i>452</i>
Capitolul V. Luptele monahilor împotriva ereziilor de la căderea Constantinopolului până în secolul XX	461
§1. Cuviosul Maxim Grecul (1470-1556)	466
§2. Pahomie Rusanos (1508-1553)	472
§3. Meletie Pigas (1550-1601)	474
§4. Meletie Syrigos (Sirigul) (1586-1663)	481
§5. Cuviosul Evghenie Etolianul (1597-1682)	487
§6. Cuviosul Macarie din Patmos (1688-1737)	489
§7. Hrisant Etolianul (1705-1785)	495
§8. Sfințitul Mucenic Cosma Etolianul (1714-1779)	497
§9. Cuviosul Atanasie din Paros (1721-1813)	498
§10. Cuviosul Nicodim Aghioritul (1749-1809)	501
§11. Pahomie din Hios	510

Partea a treia

Capitolul I. Abateri ale monahilor de la acrvia credinței	515
1. <i>Monahi eretici</i>	<i>515</i>
2. <i>Monahi cu o conștiință bisericească ortodoxă neîntărită</i>	<i>519</i>
3. <i>Monahi cu râvnă și scrupulozitate ortodoxă exagerată și lipsită de discernământ</i>	<i>526</i>
Capitolul II. Eclesiologia ortodoxă	532
1. <i>Însemnătatea dreptei credințe și relația ei cu Biserica cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească</i>	<i>534</i>
2. <i>Apariția ereziilor și condamnarea lor de către Biserică</i>	<i>537</i>
3. <i>Interdicția comuniunii bisericești, a rugăciunii în comun și a legăturilor cu ereticii</i>	<i>544</i>
4. <i>Strădania de a-i întoarce pe eretici și de a-i uni din nou cu Biserica Sobornicească</i>	<i>555</i>
5. <i>Încetarea comuniunii bisericești</i>	<i>565</i>
Bibliografie	569
Abrevieri	586